

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

JEAN-PAUL SARTRE

ÖZGÜRLÜK YOLLARI 3 YIKILIŞ

♥
CAN

ROMAN

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN

GÜLSEREN DEVRİM

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Jean-Paul Sartre
ÖZGÜRLÜK YOLLARI 3
YIKILIŞ

Can Yayınları: 885
Modern Klasikler: 92

Les chemins de la liberté III: La mort dans l'ame, Jean-Paul Sartre
© Editions Gallimard, 1938
© Can Sanat Yayınları Ltd. Şti., 1994
Bu eserin Türkçe yayın hakları Onk Ajans Ltd. Şti.
aracılığıyla alınmıştır.

1. basım: 1998
3. basım: Ağustos 2008

Kapak Tasarımı: Erkal Yavi
Kapak Düzeni: Semih Özcan
Dizgi: Gülay Yıldız
Düzelti: Nurten Sönmezcan

Kapak Baskı: Çetin Ofset
İç Baskı ve Cilt: Eko Matbaası

ISBN 978-975-510-727-1

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33
<http://www.canyayinlari.com>
e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

Jean-Paul Sartre
ÖZGÜRLÜK YOLLARI 3
YIKILIŞ

ROMAN

Fransızca aslından çeviren
GÜLSEREN DEVRİM

CAN YAYINLARI

**JEAN-PAUL SARTRE'İN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
ÖTEKİ KİTAPLARI**

AYDINLAR ÜZERİNE / *deneme*

BULANTI / *roman*

DUVAR / *öykü*

EDEBİYAT NEDİR / *deneme*

SÖZCÜKLER / *özyaşamöyküsü*

AKIL ÇAĞI (Özgürlük Yolları 1) / *roman*

YAŞANMAYAN ZAMAN (Özgürlük Yolları 2) / *roman*

Jean-Paul Sartre, 1905'te Paris'te doğdu. École Normale Supérieure'de (Yüksek Öğretmen Okulu) Raymond Aron, Maurice Merleau-Ponty, Simone Weil, Claude Levi-Strauss gibi geleceğin ünlü yazar ve düşünürleriyle tanıştı. Öğrencilik yıllarında Simone de Beauvoir ile başlayan birlikteliği yaşamı boyunca sürdü. Le Havre'da öğretmenlik yaptığı 1938 yılında, sonradan geliştireceği birçok felsefi konuya yer veren *Bulantı* adlı romanını yayınladı. Felsefe alanındaki asıl yeteneğini, 1943'te *Varlık ve Hiçlik* adlı kitabında ortaya koydu. Bireyin özgürlüğünün felsefi savunusundan sonra toplumsal sorumluluk konusuna yöneldi ve 1945-49 arasında *Özgürlük Yolları* adlı üç ciltlik romanını kaleme aldı. İnsanı eylem içinde en iyi gösterecek türün tiyatro olduğuna karar vererek, *Sinekler*, *Gizli Oturum*, *Kirli Eller*, *Şeytan ve Yüce Tanrı*, *Nekrasov* ve *Altona Mahpusları* gibi oyunlar yazdı. Bu arada Simone de Beauvoir ile birlikte kurup yönettikleri *Les Temps Modernes* dergisinde birçok yazısı yayınlandı. Kendine özgü Marksizm anlayışını, 1960'ta *Diyalettik Aklın Eleştirisi* adlı yapıtında ortaya koydu. 1964'te değer görüldüğü Nobel Edebiyat Ödülü'nü reddetti. 20. yüzyılın en etkili düşünürlerinden biri olan Sartre, bireyin kökten özgürlüğünü vurgulayan varoluşçuluğun sözcülüğünü üstlendi, romanları ve oyunları ile dünya görüşünü çok geniş bir kitleye aktardı. 1960'lardan sonra olgunlaştırdığı özgün Marksist anlayışıyla, Fransa'nın güncel siyasal olayları içinde etkin rol aldı. 1980'de Paris'te ölen Sartre'm cenazesine 25 binden fazla kişi katıldı.

Gülseren Devrim, 1928'de İstanbul'da doğdu. İstanbul Kız Lisesi'ni, ardından İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. 1960'lı yıllardan başlayarak pek çok çeviri yaptı. Jean-Paul Sartre'ın *Özgürlük Yolları* üçlemesi, Jean Cormier'nin *Che Guevera* biyografisi, Mihail Şolohov'un *Vatan İçin Dövüşüler*, Alexander Soljenitsin'in *Matriona'nın Evi*, Nathalie Sarraute'un *Çocukluk*, Emmanuel Berli'nin *Atilla'dan Timur'a Avrupa ve Asya*, Gao Xingjian'ın *Ruh Dağı ve Yalnız Bir Adamın Kitabı* başlıklı kitapları başta olmak üzere birçok önemli yapıtı dilimize kazandırdı.

New York, 15 Haziran 1940,
Cumartesi, Sabah, Saat 09.00

Ahtapot! Bıçağına davrandı, gözlerini açtı, düşmüş. Hayır! Ahtapot oradaydı, üzerinde, vantuzlarıyla emiyor, sömürüyordu: Sıcak! Terliyordu. Gece bire doğru uyuyabilmişti, ikide sıcak uyanırmıştı, kendini soğuk suyla doldurduğu banyoya atmış, sonra öylece, kurulanmadan gelip yatmıştı; hemen ardından demirci körüğü derisinin altına sıcak solugunu üflemeye başlamıştı gene, başlamıştı, yeniden terlemeye başlamıştı. Ortalık ağarırken biraz dalmıştı, düşünde bir yangın görmüştü; şimdi güneş tepede olmalıydı, Gomez hâlâ terliyordu: Kırk sekiz saatten beri durmadan terliyordu. Terli avucunu ıslak, yapışkan göğsünde dolaştırarak soludu: "Allah kahretsin!" Sıcak değildi bu, atmosferin hastalığıydı: Hava hastaydı, ateşi vardı, hava terliyordu, insanlar bu terde boğuluyor, terliyorlardı. Kalkmak. Bir gömleğin içinde terlemeye koyulmak. Birden doğruldu: "Hombre! Gömleğim de kalmadı." Sonuncuyu da, maviyi de kirletmişti, günde iki kez gömlek değiştirmek zorunda kalmıştı. Şimdi, bitmişti: Temizler çamaşırcıdan gelinceye dek bu ıslak, ekşi kokulu paçavrayı sırtında taşımak zorundaydı. Usulca, dikkatle, ama terin şakır şakır akmasına engel olamadan ayağa kalktı, tanecikler, binlerce bit gibi sırtından aşağı indi, bütün bedeni kaşınıyordu. Bumburuşuk, bin yerinden kırış kırış gömlek koltuğun üzerine atılıyordu. Elini uzattı baktı: Bu Allahın belası memlekette hiçbir şey kurumazdı. Yüreği hızlı hızlı atıyordu, sanki gece, sabaha kadar içmiş gibiydi, ağzı, gırtlığına kadar tahta kesilmişti, kupkuruydu.

Pantolonunu giydi, pencereye yürüdü, perdeleri çekti. Sokakta bir felaket gibi bembeyaz aydınlık; daha on üç saat sürecek aydınlık. Sokağa öfke ve korkuyla baktı. Aynı dehşet verici felaket:

Orada, uzakta, bereketli, esmer topraklarda dumanın, sisin altında kan ve ıglık; burada, kırmızı tuğla duvarlar arasında aydınlık, yalnızca kör edici aydınlık ve ter. Ama bu gene de o felaketti, aynı kahredici felaketti. İki zenci gülüşerek gelip geçtiler, bir kadın drugstore'lardan birine girdi. Gomez, "Allah kahretsın!" diye inledi. "Allah kahretsın." Bütün bu renklerin çılgın haykırışına baktı: Zamanım olsaydı, hatta kafam da yerinde olsa, kıvamında olsaydım, bu aydınlıkta nasıl resim yapabilir insan! "Allah kahretsın!" dedi. "Allah kahretsın!"

Kapı vuruldu, Gomez yürüdü, kapıyı açtı. Ritchi'ydi.

"Bu düpedüz cinayet," dedi Ritchi.

Gomez irkildi:

"Ne?"

"Bu sıcak: Bu sıcak düpedüz cinayet." Sonra Gomez'e azarlayan gözlerle bakarak sordu: "Sen hâlâ giyinmedin mi? Ramon saat onda bizi bekliyor."

Gomez omuz silkti:

"Gece çok geç uyudum."

Ritchi gülümseyerek bakıyordu, Gomez acele ekledi:

"Hava çok sıcak. Uyuyamadım."

Ritchi yumuşak bir sesle, "İlk zamanlar öyledir," dedi. "Alışır-sın." Gomez'e dikkatle bakıyordu. "Tuz haplarını alıyor musun?"

"Alıyorum. Ama hiç fayda etmiyor."

Ritchi başını salladı, iyi niyetli yumuşaklığı bir anda inatçı bir katılığa dönmüştü: Tuz haplarının fayda etmesi, terlemeyi önlemesi gerekti. Gomez'i etkilemiyorsa bu, Gomez'in herkes gibi olmadığı anlamına gelirdi. Kaşlarını çatarak söylendi:

"Bana bak," dedi, "senin sıcağa alışkın olman gerek: İspanya en azından burası kadar sıcak yapar."

Gomez Madrid'in o kupkuru ve müthiş sabahlarını, Alcalá'nın üzerinde ümidi dile getiren o soylu, gururlu aydınlığı düşündü, başını salladı:

"Aynı sıcak değil."

Ritchi bir çeşit övünmeyle, "Daha az nemli, ha?" dedi.

"Evet. Ve daha insanca."

Ritchi'nin elinde bir gazete vardı; Gomez gazeteyi almak için elini uzattı, ama cesaret edemedi, el usulca düştü.

Ritchi neşeyle, "Önemli bir gün bugün," dedi: "Delaware'in bayramı. Ben orayım, biliyorsun, değil mi?"

Gazetenin on üçüncü sayfasını açtı; Gomez bir resim gördü;

La Guardia şişman bir adamın elini sıkıyordu, ikisi de **alabildiğine** gülmüşlerdi.

“Solcudur bu adam,” dedi Ritchi. “Delaware Valisi. La Guardia dün onu World Hall’da kabul etti. Müthiş bir şey bu.”

Gomez gazeteyi Ritchi’nin elinden çekip almak ve birinci sayfaya bakmak için delice bir istek duydu, ama, “Vızgelir artık,” diye düşündü, banyoya geçti. Soğuk su musluğunu açtı, çabucak tıraş oldu. Soğuk su dolu banyoya girerken Ritchi seslendi:

“Ne haldesin sen?”

“Sıfırı tüketmek üzereyim. Bir tek gömleğimle on sekiz dolarım kaldı. Sonra Manuel de pazartesiye dönüyor, apartmanı ona bırakmak zorundayım.”

Ama hâlâ gazeteyi düşünüyordu: Ritchi beklerken okuyordu herhalde: Gomez onun sayfaları çevirdiğini duyuyordu. Dikkatle, uzun uzun kurulandı; boşuna: Havlu suyu emmiyor, kusuyordu. Titreyerek ıslak gömleğini sırtına geçirdi, yatak odasına döndü.

“Devler maçı almış,” dedi Ritchi.

Gomez Ritchi’ye anlamadan baktı.

“Dünkü maç, beysbol. Devler almış maçı...”

“Ha! Beysbol, evet...”

Ayakkabılarını bağlamak için eğildi. Öylece, aşağıdan yukarı bakarak birinci sayfayı görmeye, bir şeyler okumaya çalışıyordu. Sonunda sordu:

“Ya Paris?”

“Radyo dinlemedin mi?”

“Radyom yok.”

Ritchi yorgun bir sesle, “Tamam,” dedi. “Dün gece girmişler Paris’e.”

Gomez pencereye doğru yürüdü, alnını ateş gibi yanan cama dayadı, sokağa, bu yarasız, amaçsız güneşe, yararsız, amaçsız güne baktı. Bundan böyle yalnızca yararsız amaçsız günler olacaktı hep. Döndü, geldi, kendini yatağın üzerine attı.

“Hadi artık, acele et,” dedi Ritchi. “Ramon bekletilmekten hoşlanmaz.”

Gomez kalktı. Gömleği şimdiden sıırıslıklamdı. Aynanın önünde durarak kravatını bağladı:

“Peki dedi mi?”

“Prensip olarak, evet,” dedi Ritchi. “Sanat hareketlerini yazacaksın, haftada altmış dolar. Ama bir kez seni görüp konuşmak ister.”

“Görsün bakalım,” dedi Gomez, “görsün bakalım.”

Sonra birden dönerek sordu:

“Avans almam gerek,” dedi. “Verir mi dersin?”

Ritchi omuz silkti, bir an sustu, sonra, “Ona İspanya’dan geldiğini söyledim; senin Franco’dan pek hoşlanmadığını düşünüyör. Anladın ya? Tabii ben tutup onlara senin... kahramanlık hikâyelerini anlatmadım. Sen de general olduğunu falan söyleme: Ne olur ne olmaz, onun gerçekte ne düşündüğü bilinmez çünkü.”

General! Gomez eskimeye yüz tutmuş buruşuk pantolonuna, gömleğine yer yer siyah lekeler halinde yayılmış tere baktı. Acı bir sesle, “Korkma,” dedi, “övünmeye hiç niyetim yok. İspanya’da savaşmış olmanın burada insana neye mal olduğunu öğrendim artık: Altı aydır işsizim.”

Ritchi rahatsız olmuştu. Kuru bir sesle, “Amerikalılar savaş-tan hoşlanmazlar,” diye anlattı.

Gomez ceketini kolunun altına almıştı, “Gidelim,” dedi.

Ritchi telaşsız hareketlerle gazeteyi katladı, ayağa kalktı. Merdivende sordu:

“Karımla oğlun Paris’teler, değil mi?”

Gomez heyecanla, “Paris’te olmadıklarını umuyorum,” dedi. “Sarah’nın Montpellier’ye kapağı atacak kadar zeki olduğunu umuyorum.”

Sonra devam etti:

“Haziran başından beri hiç haber almadım.”

“İşi ayarlayabilirsen, onları da buraya getirebilirsin,” dedi Ritchi.

“Evet,” dedi Gomez, “evet, öyle ya. “Bakalım, düşüneceğiz.”

Sokak, pencerelerin tutuşan aydınlığı, kararmış tuğlalarıyla yayvan, çatısız binalar üzerinde güneş. Her kapının önünde beyaz mermer basamaklar; East River’den yükselen sıcak buğu; kent uyuşmuş gibi, uyukluyor gibi. En küçük, küçücük bir gölge yok: Dünyanın hiçbir sokağında insan kendini böylesine yalnız, böylesine çıplak hissetmezdi. Akkor halindeki binlerce, binlerce bembeyaz iğne gözlerine batıyordu; gözlerini saklamak için elini kaldırdı, ıslak gömlek sırtına yapıştı. Ürperdi:

“Cinayet bu!”

“Dün,” dedi Ritchi, “zavallı bir adam önüme yere yığılıverdi: Güneş çarpması tabii. Brrr!” Genç adam yüzünü buruşturdu: “Ölülerden hiç hoşlanmam.”

“Öyleyse Avrupa’ya git,” diye düşündü Gomez.

Ritchi, “Kırkınıc blokta,” diyordu. “Şuradan bir otobüse atlayalım.”

Sarı boyalı bir direğin önünde durdular. Bir genç kadın bekliyordu. Keyifsiz, profesyonel gözlerle iki erkeğe baktı, sonra sırtını döndü.

Ritchi bir okul çocuğu heyecanıyla, “Ne güzel kız,” diye fısıldadı.

Gomez kinle, “Üstünden orospuluk akıyor,” dedi.

Bu bakışın karşısında kendini pis, iğrenç, yapış yapış hissetmişti. Kız terli değildi. Ritchi de terli değildi; terlemiyordu, beyaz güzel gömleğiyle temiz, taptaze, pembe pembeydi, ucu kalkık burunu parlamamıştı bile. Güzel, yakışıklı General Gomez. Yakışıklı General Gomez, uzun kirpiklerin örttüğü baygın, güzel gözlere, yeşil, mavi, siyah, arzu dolu gözlere doğru eğiliyordu; bu boyalı orospu, karşısında, ucuz, hazır elbiseleri içinde terleyen, haftada elli dolara fit olmuş bir zavallı, alelade Akdenizli görmüştü yalnızca. “Adam yerine koyup bakmadı bile!” Ama gene de dolgun, biçimli bacaklara baktı ve birden sırtından ter fışkırdı. “Dört aydır kadın yüzü görmedim.” Eskiden arzu, karnının içinde hissettiği kuru, yakıcı bir güneşti. Şimdi yakışıklı General Gomez’in yalnızca bakışlarıyla doyan bir sapığa özgü kaçak ve utanç dolu arzuları vardı.

Ritchi, “Bir sigara al,” dedi.

“Hayır. Boğazım yanıyor. Soğuk bir şey içmeyi tercih ederim.”

“Zamanımız yok,” dedi Ritchi. Sonra acemi bir hareketle Gomez’in omzuna vurarak ekledi:

“Gülümsemeye çalış!”

“Ne dedin?”

“Gülümsemeye çalış. Ramon bu suratla görürse korkar senden.” Gomez’in bir el hareketini görerek telaşla devam etti: “Sana herife dalkavukluk yap, demiyorum. Yalnızca kapıdan girerken hiçbir anlamı olmayan, kişiliksiz bir gülümseme yapıştırırsın dudaklarına, sonra unutursun gülümsediğini anladın mı? Üst yanı, sen kendi kendine canının istediğini düşünürsün.”

“Gülümserim,” dedi Gomez.

Ritchi gizlemeye çalıştığı bir şaşkınlıkla bakıyordu:

“Oğlun için mi dertleniyorsun?” diye sordu.

“Hayır.”

Ritchi düşünebilmek için ıstırap verecek bir çabayla beynini zorladı:

“Paris için mi?”

Gomez hırsla, “Yerin dibine batsın Paris!” dedi. “Umurumda değil.”

“Ama, dövüşmeden aldıkları daha iyi oldu, değil mi?”

Gomez renksiz bir sesle, “Fransızlar Paris’i savunabilirlerdi,” dedi.

“Yok canım! Avuç içi gibi dümdüz bir kent...”

“Savunabilirlerdi. Madrid iki buçuk yıl dayandı.”

Ritchi iç sıkıntısıyla gelişigüzel bir hareket yaptı:

“Madrid...” dedi. Sonra sesini yükselterek: “Hem, ne diye savunsunlar?” dedi. “Bu öyle ahmakça bir şey ki. Herifler Louvre’u, Opera’yı, Notre-Dame’ı yerle bir edeceklerdi. Zarar ne kadar az olursa, o kadar iyi.” Sonra rahat bir gülümsemeyle Gomez’e baktı: “Hem böyle olunca savaş çabuk biter.”

Gomez alayla, “Ona kuşku yok,” dedi. “Bu gidişle üç aya kalmaz Nazi barışı Avrupa’ya egemen olur.”

“Barış,” dedi Ritchi, “ne demokrat olabilir, ne nasyonal sosyalist. Barış, barıştır kardeşim. Sen de bilirsin ki ben Hitlercilerden hiç hoşlanmam. Ama ne olursa olsun, Hitlerci de olsalar onlar da insan sonuçta; değil mi? Avrupa’ya el koyduklarını farz edelim, bir ay geçti mi bütün o geçmişteki zorluklar, belalar yeniden baş gösterecek ve sonunda onlar da şaraba su katmak zorunda kalacaklar. Eğer on paralık akılları varsa bir Avrupa federasyonu içinde her ulusun kendi kendini idare etmesine razı olacaklardır. Bizim Birleşik Devletler cinsinden bir şey.”

Yavaş yavaş, dikkatle, özenerek konuşuyordu. Devam etti:

“Eğer bu sizin her yirmi yılda bir savaşa kalkışmanıza engel olacaksa, yalnız bu kadarı bile kazanç sayılır Avrupa için.”

Gomez, Ritchi’ye öfkeyle bakıyordu: Genç adamın griye çalar mavi gözlerinde sonsuz bir iyi niyet vardı. Neşeliydi, insanları, çocukları, kuşları, çağdaş sanatı seviyordu; iki kuruşluk sağduyu ile bütün kavga dövüşlerin, bütün anlaşmazlıkların hallolup gideceğini düşünüyordu. Latin ırkından gelme göçmenlerden pek de hoşlanmıyor, Almanlarla daha rahat anlaşıyordu. “Paris’in işgali, aslında ne ifade eder onun için?” Gomez başını çevirdi ve gazetecinin küçük vitrinindeki renk renk sergiye baktı: Ritchi birden katı, acımak bilmez bir yabancı olmuştu gözünde.

Ritchi, “Siz Avrupalılar sembollere sımsıkı yapışırsınız hep,” diyordu. “Daha sekiz gün öncesinden Fransa’nın savaşı kaybettiği biliniyordu. Anladık, haklısın: Sen Avrupa’da doğdun, orada yaşadın, anılarını orada bıraktın, şimdi dertlenmen çok doğal. Ama Paris’in işgali! Paris’in işgali seni neden dertlendirsin? Madem kente el sürülmemiştir... Savaş bitince gene gidebiliriz Paris’e.”

Gomez birden içinde sıcak sıcak, kocaman bir sevincin kabardığını duydu; “Dertlendiriyor mu?” dedi. “Yok canım! Aksine... Zevk veriyor bana, hem de nasıl! Franco Barcelona’ya girdiği zaman onlar başlarını iki yana sallayarak: Çok yazık, demişlerdi, ama biri çıkıp bu uğurda küçükparmağını bile kımıldatmadı. Eh, işte, şimdi sıra onlarda! Şimdi onlar tadına bakacaklar bu işin.” Kaldırma doğru hızla yaklaşan otobüsün gürültüsü içinde kaybolan sesi ni yükselterek deli gibi bağırdı: “Zevk veriyor bana! Zevk veriyor!”

Genç kadının arkasından otobüse bindiler. Gomez kadının etekleri içinde kalan bacaklarını görebilmek için iki adım geride kalmıştı. Sonra bindiler ve ayakta durdular. Altın çerçeveli gözlüklü bir adam birden çekilerek uzaklaştı: “Kötü kokuyorum mutlaka,” diye düşündü Gomez. Önlerinde oturan bir adam gazetesini açmıştı. Gomez adamın omzu üzerinden uzanarak okudu: “Toscanini elli dört yıldan beri ilk kez konser verdiği Rio’da çılgınca alkışlandı.” Daha altta: “New York’ta prömiyer. Loretta Young’la Ray Milland başrollerini paylaştıkları *Doktor Evleniyor* adlı komedinin prömiyerinde bulunmak için bu sabah New York’a geldiler.” Şurada burada gazeteler peş peşe kanatlarını açıyorlardı: La Guardia Delaware Valisini kabul etti; Loretta Young; Illinois’ta korkunç yangın; Ray Milland; Pitts kremini kullandığım günden beri kocam beni daha çok seviyor; Chrisargil kullanın, Chrisargil balayındaki genç evlilerin kolonyasıdır; pijamalı bir erkek genç karısına gülümsüyor, La Guardia Delaware Valisine gülümsüyor; Buddy Smith: “Maden işçisine pasta yok!” dedi. Okuyorlardı; siyahlı beyazlı kocaman sayfalar onlara kendilerinden, kendi kaygılarından, kendi sevinçlerinden söz ediyordu, onlar Buddy Smith’in kim olduğunu biliyorlardı, Gomez bilmiyordu; bir “Paris düştü!”, bir “Montmartre alevler içinde!” cümlesinin iri, siyah harflerini gelişi-güzel, yere doğru ya da şoförün sırtına doğru çeviriyorlar, kendi haberlerini okuyorlardı. Okuyorlardı ve gazeteler parmaklarının arasında işitilmeyen feryatlarıyla haykırıyordu. Gomez kendini yorgun ve yaşlı hissetti. Paris çok uzaktaydı ve yüz elli milyonluk insan kalabalığı arasında Paris için kaygılanan yalnız oydu, yalnızdı, tek başına; bu yalnızca onu ilgilendiren, kişisel bir küçük kaygıdan başka bir şey değildi, boğazını kavuran susuzluktan biraz daha önemli bir küçük, kişisel kaygı.

“Gazeteyi versene,” dedi Ritchi’ye.

Almanlar Paris’i işgal ediyor. Güneye yapılan baskı. Havre’ın işgali. Majino hattında çöküş.

Harfler haykırıyordu, ama arkasında konuşan üç zenci bu haykırışı duymuyorlardı. Konuşuyorlar, gülüyorlardı.

Fransız ordusu başarıyla çekiliyor. İspanya Tanca'yı aldı.

Altın çerçeveli gözlüklü adam çantasını açtı, dikkatle, sistematik bir araştırmayla uzun uzun karıştırdı, bir yale anahtarı çıkardı, memnun gözlerle anahtarı seyretti. Gomez utanmıştı, en gizli, en mahrem sırları ortaya dökülüyormuşçasına utanmıştı, birden canı gazeteyi ortadan kaldırmak, yok etmek istedi. Ellerini titreten bu korkunç haykırış, bu yardıma çağırان ses, bu can çekişen insan hırıltısı, bütün bunlar bu mutlu kalabalığın düzenine aykırı, yakışık-sız, kocaman ayıplardı, tıpkı onun o affedilmez, yabancı teri, onun haşın, kuvvetli kokusu gibi.

Hitler'in sözleri kuşkuyla karşılandı; Başkan Roosevelt bu durumda... Birleşik Devletler müttefiklere yardım konusunda bütün olanaklarını kullanacak; İngiltere hükümeti Çek'lere yardım konusunda bütün olanaklarını kullanacak; Fransa, İspanyol Cumhuriyetçilerine yardım konusunda bütün olanaklarını kullanacak. Sargı bezi, ilaç, konserve süt. Sefalet! Cebelitarık'ın İspanya'ya geri verilmesini isteyen üniversiteliler Madrid'de gösteri yürüyüşü yaptı. Gomez Madrid kelimesini gördü ve daha fazla okuyamadı artık. "İyi oldu, çok iyi oldu, namussuzlar! Paris'i dört bucağından ateşe versinler, yaksınlar, kül etsinler." Tours (Özel muhabirimizden): Savaş aralıksız devam ediyor, Fransızlar düşman saldırısının püskürtüldüğünü bildiriyorlar, Alman kuvvetleri ağır kayıplara uğratıldı. Evet, kuşkusuz, düşman saldırısı püskürtülüyor, evet, Fransızların son gününe, son Fransız gazetesine kadar püskürtülmeye devam edecek; ağır kayıplar, zavallı, bahtsız iki kelime, artık kimseyi kandıramayan son umut sözleri; Tarragone yakınlarında faşist birlikleri ağır kayıplara uğratıldı; düşman baskısı azalıyor; Barcelona dayanıyor... ve ertesi gün umutsuz çılgın bir kaçışta başlayan.

Berlin (Özel muhabirimiz Brook Peters bildiriyor): Fransa bütün endüstri merkezlerini peş peşe kaybediyor; Montmedy Alman işgalinde; Majino hattı son saldırı sırasında birçok noktadan aşıldı, Alman birlikleri Fransa içlerine doğru ilerliyor; zafer şarkıları, madenî uğultularıyla zafer şarkıları, güneş; Berlin'de zafer şarkıları söylüyorlar, uniformalarıyla, Madrid'de zafer şarkıları söylüyorlar; Barcelona, Madrid, Valencia, Varşova, Paris, yarın Londra. Tours'da siyah ceketli mōsyö'ler otellerin koridorlarında koşuyorlar. İyi oldu, çok iyi oldu! Alsınlar, hepsini alsınlar, Fransa'yı, İngiltere'yi; gemileriyle New York'a yanaşsınlar; çok iyi oldu!

Altın çerçeveli gözlüklü adam dikkatle Gomez'e bakıyordu. Gomez utandı, sanki bağırmişti. Zenciler gülümsüyorlardı, genç kadın gülümsüyordu, biletçi gülümsüyordu, *not to grin is a sin*.

Ritchi gülümseyerek, "İneceğiz," dedi.

Afişlerde, dergi kapaklarında Amerika gülümsüyordu. Gomez Ramon'u düşündü ve gülümsemeye koyuldu.

"Saat on," dedi Ritchi. "En çok beş dakika gecikmiş oluruz."

Saat on, Fransa'da saat üç: Bu denizaşırı ülke sabahının ardından bir öğle sonu gizliydi, ölümün rengiyle solgun, sapsarı, umutsuz bir öğle sonu.

Fransa'da saat üç.

"Şimdi şapa oturduk işte," dedi adam.

Oturduğu yerde şaşkın, bakakalmıştı. Sarah adamın ensesinden süzülen terlere bakıyor, artlarında kopan klakson fırtınasını dinliyordu.

"Benzin bitti."

Kapıyı açtı, çıktı, arabanın önüne doğru yürüdü. Otomobilini yumuşak gözlerle seyrederek dişlerinin arasından küfretti:

"Tü Allah kahretsin! Allah belasını versin!"

Eliyle ateş gibi yanan kaputu okşuyordu. Sarah camın ardından, kulaklarına dolan bütün o karmakarışık gürültü içinde parlak, ışıltılı göğeyi yaslanmış gibi görünen adama bakıyordu; sabah-tan beri peşleri sıra yol aldıkları otomobiller toz bulutları arasında gözden kaybolmuştu. Arkalarında kornalar, ısıklar, düdük sesleri: Çelikten dev kuşların ötüşmesi, bir kin ve nefret korusu.

Pablo, "Neden kızıyorlar bize?" diye sordu.

"Yolu kapatıyoruz da ondan."

Arabadan dışarı çıkacaktı, ama umutsuzluk omuzlarına abanıyor, onu oturduğu yerde eziyordu sanki. Adam başını kaldırdı, sinirli bir sesle, "İnsenize!" dedi. "Duymuyor musunuz herifleri? Yardım edin, itelim şunu."

İndiler.

Adam Sarah'ya, "Siz arkaya geçin," dedi. "Sıkıca itin bakalım."

"Ben de itmek istiyorum," dedi Pablo.

Sarah arabaya boylu boyunca yaslandı ve gözleri kapalı, bir korkulu düş içinde bütün gücüyle itti. Ter bluzundan dışarı fışkırıyor, kapalı gözkapaklarının altından gözlerini yakıyordu. Sonra gözlerini açtı baktı: Adam önünde kapının kenarını kavrayan sol

eliyle itiyor, sağ eliyle direksiyonu çeviriyordu Pablo arka çamurluğa iki eliyle dayanmış, vahşi çığlıklar atarak koşuyordu.

“Yuvarlanacaksın,” dedi Sarah.

Otomobil yolun kenarına doğru usul usul aktı.

“Tamam; tamam!” diye bağırdı adam. “Oldu, oldu, hay Allah!”

Kornalar susmuştu; nehir akmaya başlamıştı bile. Otomobiller yolda kalan arabayı sıyrarak yanından gelip geçiyordu, camlara yapışmış yüzler vardı; Sarah bu bakışlar karşısında utançlı yüzüne kan hücum ettiğini duydu ve arabanın arkasına doğru gizlendi. İri, zayıf bir adam Chevrolet’iyle geçerken başını pencereden çıkararak küfretti:

“Hayvanoğlu hayvan!”

Kamyonlar, kamyonetler, lüks otomobiller, yanlarında dalgalandıran siyah bayrakçıklarıyla taksiler, kaputlu eski, köhne otomobiller. Yanlarından gelip geçen her otomobille Sarah’nın umutsuzluğu, korkusu biraz daha artıyor, Gien biraz daha uzaklaşıyordu. Sonra sıra at arabalarına geldi, Gien gıcırdayarak, sarsılarak ağır ağır uzaklaşmakta devam ediyordu. Sonunda yayaların siyah, yapışkan seli katran gibi yayıldı, yolu kapladı. Sarah hendeğin kenarına sığınmıştı, kalabalık korkuturdu onu. İnsanlar ağır adımlarla, yavaş yavaş yürüyorlardı, ıstırap hepsinin yüzüne, aynı ana babadan gelmişlere özgü ortak çizgiler oymuş, hepsini birbirine benzetmişti: Aralarına katılan herkes onlara benzerdi sonunda. İstemiyorum. Onlara benzemek istemiyorum. İnsanlar ona bakmıyorlardı, arabanın yanına gelince gözlerini çevirmeden yana çekiliyor, yürüyüp gidiyorlardı: Gözleri yoktu artık. Hasır şapkalı genç bir dev, iki elinde iki çanta, arabaya sürtünürcesine geldi, çamurluğa olanca hızıyla çarptı, kendi üzerinde yarım döndü, duraladı, sonra sendeleyerek yoluna devam etti. Çantalardan birinde çok renkli etiketler vardı: Sevilla, Kahire, Sarajevo, Stresa.

“Yorgunluktan ölecek,” diye bağırdı Sarah. “Şimdi yığılıp kalacak bir yerde.”

Genç dev yığılıp kalmıyordu: Sarah şapka denizinin üstünde neşeyle dalgalanan kırmızı-lacivert kurdeleli hasır şapkayı gözleriyle kovaladı.

“Çantanızı alın, bensiz devam edin artık.”

Sarah tepeden tırnağa titredi, yanıt vermedi; kalabalığa dehşet dolu bir tiksintiyle bakıyordu.

“Size söylüyorum, duymadınız mı?”

Sarah adama döndü, “Benzin isteyebileceğimiz bir araba geç-

ne kadar bekleyemez miyiz?" dedi. "Bu kalabalığın ardından gene otomobiller gelir."

Adam kötü kötü güldü:

"Benzin istemek mi? Bir deneyin bakalım!"

"Neden, neden istemeyelim?"

Adam küçümseyen gözlerini Sarah'nın gözlerine dikmişti, kaba yere tükürdü, sonra, "Görmediniz mi?" dedi. "Birbirlerine yaşıyacak gibi peş peşe gidiyorlar. İçlerinden birinin yol ortasında durabileceğini sanır mısınız?"

"Ama ya dururlarsa? Ya bulabilirsem benzini?"

"Size bulamazsınız, diyorum. Sizin hatırınız için yolda durup, sıralarını kaybetmeyi göze alırlar mı zannediyorsunuz?" Adam gizli bir alayla bakarak devam etti: "Hadi güzel olsanız, şöyle yirmi yaşımda falan olsanız, neyse! Ama..."

Sarah duymazlıktan geldi. Israr etti:

"Peki ya bulursam ya benzin bulursam?"

Adam inatla başını sallıyordu:

"Yok, bu iş burada bitti. Bir yere gidemem artık. Yirmi litre benzin bulsanız, yüz litre bulsanız gene gitmem. Anladım ben..."

Kollarını göğsünün üzerinde kavuşturmuştu.

"Gördünüz," dedi. Sesi haşındı. "Fren yap gaza bas, yirmi metrede bir fren yap gaza bas; vites değiştir. Bir arabanın anasını ağlatmak için bundan iyi çare bulunmaz!"

Arabanın aynasında sarı lekeler vardı. Mendilini çıkardı ve dikkatle aynayı silmeye koyuldu.

"Hiç buralara kadar sürüklenmeyecektim," dedi.

"Yetecek kadar benzin alabilirdiniz!"

Adam yanıt vermedi, başını salladı; Sarah adamın suratına bir tokat patlatmak arzusuyla kıvranıyordu. Kendini zorlayarak sakın bir sesle konuştu:

"Eee? Ne yapacaksınız şimdi?"

"Burada kalıp bekleyeceğim."

"Neyi bekleyeceksiniz?"

Adam yanıt vermedi. Sarah onun kocaman eline sarılarak bütün gücüyle sıktı:

"Burada kalacak olursanız, neler olur, düşünmüyor musunuz? Almanlar eli ayağı tutan kimi görürlerse alıp götürcekler."

"Tabii! Sonra piçinizin ellerini kesecekler, sizin de üstünüze binecekler, ha? Cesaret edebilirlerse tabii... Bu laflara karnımız tok bizim: Söylendiğinin çeyreği kadar kötü olmadıklarına bahse girerim."

Sarah'nın boğazı kurumuştı, dudakları titriyordu. Renksiz bir sesle, "Pekâlâ!" dedi. "Neredeyiz şimdi?"

"Gien'e yirmi dört kilometre yol var buradan."

"Yirmi dört kilometre! Bu hayvanın önünde ağlamayacağım."

Arabaya girdi, çanta elinde çıktı, Pablo'nun elini yakaladı:

"Gel Pablo!"

"Nereye?"

"Gien'e."

"Uzak mı?"

"Daha epey yol var, yorulursan kucağıma alırım," dedi Sarah. "Sonra açık bir suçlamayla ekledi: "Hem yolda bize yardım edecek cesur insanlar buluruz elbet."

Adam önlerine doğru yürümüş, yolu kesmişti. Kaşlarını çatmıştı, yüzünde tatsız anlamlarla başını kaşıyordu.

Sarah sertçe, "Ne istiyorsunuz?" diye sordu.

Adam ne istediğini bilmiyordu. Bir Sarah'ya, bir Pablo'ya bakıyor, düşünüyordu. Ne istediğini arıyordu kafasında.

"Ya," dedi, "demek başınızı alıp gidiyorsunuz, öyle mi? Bir teşekkür bile etmeden..."

Sarah çabucak, "Mersi," dedi. "Çok mersi."

Adam ne aradığını bulmuştu: Öfkeyi arıyordu. Birden öfkelen-di ve yüzü kıpkırmızı oldu.

"Ya bizim iki yüz frank? Ondan ne haber?"

"On para borcum yok size," dedi Sarah.

"İki yüz franga pazarlık etmedik mi? Daha bu sabah? Melun'da? Garajda?"

"Evet, ama beni Gien'e götürmeniz için verecektim size iki yüz frangı: Siz beni elimde çocukla yol ortasında bıraktınız."

"Sizi ben bırakmadım: Araba yolda kaldı."

Başını sallıyordu adam, şakaklarında damarları iri iri meydana çıkmıştı. Gözleri tuhaf bir memnuniyetle parlıyordu. Sarah korkmadı.

"İki yüz frangı istiyorum."

Sarah çantasını açtı:

"Alın, yüz frank veriyorum. Bunu da vermek zorunda değilim, ama vereceğim, cebinizde benimkinden kat kat fazla para olduğunu da biliyorum. Yüz frangı sizinle uğraşmamak için veriyorum, anladınız mı?"

Adam parayı aldı, cebine attı, sonra yeniden elini uzattı, düşünceli gözleri, kocaman açık ağzıyla, yüzü hâlâ kıpkırmızı, bakıyordu:

“Yüz frank daha vereceksiniz!”

“Bir kuruş bile vermem. Çekilin önümden!”

Adam kımıldadı, öfkесinin elinde tutsaktı artık. Yüz frangı gerçekten istediğı yoktu aslında: Belki de küçük oğlan yola düşmeden gelsin, ona sarılsın öpsün istiyordu, bu isteğı kendi lehçesiyle dile getiriyordu. İki adım daha attı ve Sarah onun çantayı elinden alacağını anladı.

“Dokunmayın bana!”

“Ya yüz frangımı verirsiniz ya da çantanızı alırım.”

Birbirlerinin gözlerinin içine baktılar. Adamın canı çantayı almak istemiyordu, hiç istemiyordu, apaçık belliydi istemediğı ve Sarah öylesine yılgın, öylesine duygusuzdu ki şu anda çantayı hemen bırakabilirdi adama. Ama oyunu sonuna kadar oynamak ve bitirmek gerekti. Öylece, karşı karşıya durdular, rollerini unutmamışlar gibi, sonra Sarah konuştu:

“Ya, öyle mi? Deneyin bakalım!”

Adam çantayı yakaladı, çekmeye başladı. İstese bir çekişte Sarah’nın elinden koparıp alabilirdi çantayı, ama başını yana döndürmüş, gelişigüzel çekmekte devam ediyordu; Sarah da sapı sımsıkı tutmuş, çantayı kendine doğru çekiyordu, birden Pablo ağlamaya başladı. Yaya sürüsü uzaklaşıp gitmiş, otomobil resmî geçidi gene başlamıştı. Sarah kendini acınacak kadar gülünç hissediyordu. Çantanın sapını müthiş bir öfkeyle çekiyordu; adam da kuvvetle çekti ve çantayı elinden aldı. Sonra bir Sarah’ya, bir elindeki çantaya baktı, yüzünde derin bir şaşkınlık vardı; belki de çantayı almak aklına bile gelmemişti, hiç istememişti, ama olan olmuştu bir kez: Çanta elindeydi, parmaklarının ucunda sallanıyordu.

“Çantayı verin,” dedi Sarah.

Adam yanıt vermiyordu; yüzünde budala bir inat vardı. Sarah öfkeden boğulacağını sandı ve bir an otomobillere dönerek bütün öfkесini kusarcasına haykırdı:

“Hırsız vaaar!”

Kocaman, siyah bir Buick yanlarından geçiyordu.

“Kesin,” dedi adam, “sersemlik istemez.”

Sarah’nın omzunu yakaladı, kadın şiddetle silkinerek iki adım geri attı ve kelimeler, hareketler büyük bir rahatlık ve kesinlikle bir anda benliğinden dışarı taşıtı: Buick’in basamağına sıçradı, kapının tokmağına sımsıkı yapıştı.

“Hırsız! Hırsız var!”

Buick’in camından bir kol uzandı, olanca kuvvetiyle Sarah’ı itti:

“Delirdiniz mi? İnin, parçalanacaksınız!”

Sarah aklını kaybettiğini sandı, çıldırmıştı: Nefis bir şeydi bu. Elleri kapının tokmağında kenetli, “Durun!” diye haykırdı. “Durun! Hırsız var! Hırsız...”

“İnin diyorum! Duramam, arkadaki arabayla çarpışacağım. Görmüyor musunuz?”

Sarah çılgın öfkesinin bir anda söndüğünü duydu. Kendini koyverdi, yere atladı, tekerlendi; adam tam zamanında elini uzatmıştı, genç kadını yakaladı, ayağa kaldırdı. Pablo bağılıyor, ağlıyordu. Şenlik sona ermişti: Sarah ölmek istiyordu. Çantasını açtı, bir yüz franklık çıkardı, adama uzattı:

“Alın! Beş dakika sonra kendinizden utanacaksınız.”

Adam, gözlerini kaldırmadan parayı aldı, çantayı yere bıraktı.

“Şimdi çekilin yolumdan!”

Adam kenara çekildi. Pablo hâlâ hıçkırıyordu. Sarah şefkatsiz bir sesle, “Sus Pablo, ağlama,” dedi. “Hadi hadi, geçti, ağlama...”

Uzaklaştılar. Adam kapalı dudaklarının arasından söyleniyordu:

“Benzin paramı kim verecek?”

İnce uzun, esmer karıncalar bütün yola yayılmıştı, Sarah birkaç saniye yanları sıra yürümeyi denedi, ama kornaların müthiş feryadı onu hendeğe doğru sürükledi.

“Arkamdan gel,” dedi Pablo’ya.

Ayağı burkuldu, durdu.

“Otur şuraya.”

Çimenlerin üzerine oturdular. Böcekler, kocaman, ağır hareketli, esrarlı böcekler önlerinden geçip gidiyordu; adam sırtını onlardan tarafa dönmüştü, neye yarayacaklarını bilmediği, yararsız, gereksiz yüz franklıklar hâlâ sımsıkı kapalı avucundaydı; otomobiller, dev ıstakozlar gibi gıcırdayarak yürüyor, ağustosböceklerininine benzer seslerle inliyordu. İnsanlar iri böceklere dönüşmüşlerdi.

Sarah korkuyordu.

“Kötü adam o,” dedi Pablo. “Kötü, kötü...”

Sarah ihtirasla, “Kimse kötü değildir,” dedi.

“Neden ki çantayı kaptı öyleyse?”

“Neden ki, denmez: Çantayı neden kaptı?”

“Çantayı neden kaptı?”

Sarah, “Korkuyordu,” dedi.

“Şimdi niye bekliyoruz?” diye sordu Pablo.

“Otomobillerin geçmesini; yolda yürüyebilmek için.”

Yirmi dört kilometre. Çocuk en çok yedi-sekiz kilometreyi yürüyebilirdi. Sarah ani bir kararla kalktı, hendeğin kenarına tırmandı, elini sallamaya başladı. Otomobiller önünden gelip geçiyordu ve Sarah, gizli, ürkek, sır dolu gözler, karınca gözleri tarafından gözleniyormuş gibi tuhaf bir duyguya kapıldı.

“Ne yapıyorsun anne?”

Sarah acı bir sesle, “Hiç,” dedi, “aptallık.”

Hendeğin içine doğru indi, Pablo’nun elini tuttu, yan yana, tek kelime konuşmadan yolu seyrettiler. Yolu, yolun üzerinde peş peşe tırmanan dev kaplumbağaları. Gien, yirmi dört kilometre. Gien’den öte Nevers, Limoges, Bordeaux, Hendaye. Hendaye, konsolosluk binaları, oradan oraya boş bir çabalama, bekleme odalarında insanları küçük düşüren, ezen, bitmek bilmeyen saatler. Lizbon’a giden bir tren bulabilmesi büyük, beklenmedik bir şans olurdu. Ve Lizbon’da, New York’a giden bir vapur bulabilmesi bir mucize... New York’ta Gomez on parasızdı mutlaka. On parasızdı ve bir kadınla yaşıyordu: Sonuna kadar utanç ve acı demekti bu. Telgrafı açacak, “Allah kahretsin!” diyecekti. Kalın, bir hayvanınki gibi şehvetli dudaklarıyla sigara içen iri, sarışın kadına dönerek anlatıyor: “Karım geliyor! Kötü oldu bu.” Rıhtımda; öbürleri mendillerini salıyorlar; o kendi mendilini sallamıyor; kımıldamıyor; gemiye kötü gözlerle bakıyor yalnızca. Sarah, “Tanrı tanışımıdır ki,” diye düşündü, “yalnız olsam, bir daha hayatın boyunca benden söz edildiğini bile duymazdın: Asla! Ama bana verdiğin çocuğu yaşatabilmem için yaşamak zorundayım.”

Otomobiller uzaklaşmıştı, yol bomboştu şimdi. Yolun karşı yakasında sarılı yeşilli tarlalar ve ufuk boyunca tepeler görünüyordu. Bisikletli bir adam geçti; yüzü solmuş, ter gömleğine kadar çıkmıştı; öfkeyle, hırsla pedala basıyordu. Sarah’a şaşkın gözlerle bakarak haykırdı:

“Paris yanıyor! Yangın bombaları attılar!”

“Ne? Ne?”

Ama adam duymadı bile, son otomobillere yetişmiş, bir Renault’nun arkasına yapışmıştı. Az sonra gözden kayboldu. Paris yanıyor! Niçin yaşamalı, niçin? Bu küçük, cılız hayatı devam ettirme çabası niye? Korkak, umutsuz, kaygılı, diyardan diyara sürüklen-sin; yarım asır boyunca bin yıllık laneti çökük omuzlarında taşı-sın diye mi? Yirmi yaşında, makineli tüfeklerin taradığı bir yolda, parçalanmış bağırsaklarını avuçlarıyla zapt etmeye çalışarak can çe-

kişsin diye mi? Babanın kanıyla sen gururlu, şehvetli ve zalim olacaksın. Benim kanımla Yahudi. Çocuğun elini yakaladı:

“Hadi! Gel! Gidiyoruz.”

Kalabalık, yoğun, inatçı ve amansız, yolu, yolun iki yanı boyunca tarlaları istila etmişti: Bir sel gibi. Ayakların yere sürtünmesiyle oluşan tuhaf, dertli gürültüden başka tek ses duyulmuyordu. Sarah bir an müthiş bir korkuya kapıldı, tarlalardan içeri koşmak, kaçmak geldi içinden; ama doğruldu, Pablo’yu yakaladı, yanında onu da sürükleyerek kendini akıntıya koyverdi. Koku. İnsanların kokusu, sıcak, buruk, kükürt tadında, ekşi ve rayihalı; düşünen hayvanların doğaya zıt, doğaya aykırı kokusu. Melon şapkalar altında gizlenmeye çalışmış kıpkırmızı iki ense arasından uzakta, yolun ucunda yıldırım hızıyla küçülen, yok olan son otomobilleri gördü; son umutları. Pablo gülmeye başlamıştı, Sarah şaşkın, döndü baktı.

“Şşşt!” dedi. Utanmıştı, çocuğa anlattı: “Gülme, burada gülünmez.”

Çocuk gürültüsüzce, usul usul gülüyordu.

“Niye gülüyorsun?”

“Sanki cenazedeymişiz gibi,” dedi Pablo.

Sarah sağında, solunda yüzlerin, kaygılı gözlerin varlığını hissediyordu, ama başını çevirip bakmaya cesareti yoktu. İnsanlar yürüyorlardı; yürümekte inat ediyorlardı, Sarah’nın yaşamak inadı gibi bir inattı bu; toz üzerlerinden göğe doğru yükseliyor, sonra gene üstlerine iniyordu; onlar yürüyorlardı. Sarah dimdik, başı yukarıda, gözlerini enseler arasından çok uzaklara dikmişti, kendi kendine, “Onlar gibi olmayacağım,” diyordu. Ama, bir an, bu ortak yürüyüşün onu ele geçirdiğini hissetti, yürüyüş ona sokulmuş, kalçalarından karnına yükselmiş, içine girmişti; içinde kocaman bir yürek gibi atıyordu, zorlanarak atıyordu. Ortaklığın yüreği idi bu, herkes’in yüreği.

Pablo birden, “Naziler yakalarlarsa, bizi öldürürler mi?” diye sordu.

“Şşşt!” dedi Sarah. “Bilmiyorum.”

“Burada kaç kişi varsa hepsini öldürürler mi?”

“Sus diyorum sana: Bilmiyorum. Sus şimdi.”

“Öyleyse koşalım, anne. Koşalım.”

Sarah çocuğun elini sımsıkı tuttu:

“Koşma. Beraber yürüyoruz işte. Öldürmeyecekler bizi, korkma.”

Solunda hırıltılı bir nefes. Beş dakikadır dikkat etmeden dinliyordu. Nefes içine doğru aktı, süzüldü, ciğerlerine yerleşti. *Onun* nefesi oldu. Sarah başını çevirdi ve kır saçları terle alnına yapışmış ihtiyar bir kadın yüzü gördü. Beyaz soluk yanaklı, gözlerinin altında sağlıksız şiş torbacıklarıyla kentte yaşamış bir ihtiyarın yüzüydü bu. Altmış uzun yıl Montrouge'deki bir güneşsiz avluda, Clichy'de bir küçük dükkânın arkasındaki tek odada yaşamıştı mutlaka; şimdi onu oradan koparıp almışlar ve yolun üzerine bırakıvermişlerdi; uzun, şişkin bir çantayı kalçasına yapıştırarak kucaklamıştı; her adım, bir düşüştü: Her adımda bir ayağından öbür ayağına düşüyor, başı aynı anda salınarak yuvarlanıyordu. "Bu yaşta ona yola düşmesini kim söyledi acaba? İnsanlar, zaten var olan bahtsızlıklarıyla yetinmiyorlar mı ki bunlara yenilerini katıyorlar? İsteye dileye, kendi elleriyle..." Sevme dürtüsü bir anda ana sütü gibi göğüslerine doldu: Ona yardım edeceğim, elindeki yükü alacağım, yorgunluğunu, bahtsızlığını, acısını alacağım sırtıma. Usulca sordu:

"Yalnız mısınız, madam?"

İhtiyar kadın başını çevirip bakmadı bile.

Sarah, daha yüksek, "Madam!" dedi.

İhtiyar kuşkulu gözlerle baktı.

"Çantanızı taşıyabilirim," dedi. "Sarah, yorulmuşsunuz."

Bir an durdu, yanıt bekledi; sevecen gözlerle ince uzun çantaya bakıyordu. Sonra ısrarla, "Verin," dedi, "rica ederim. Çocuk yürüdüğü kadar çantanızı taşıyayım."

"Hayır," dedi ihtiyar kadın, "vermem."

"Ama çok yorgunsunuz. Sonuna kadar dayanamazsınız sonra."

İhtiyar nefretle baktı, iki adım geriledi, "Çantanı kimseye vermem," dedi.

Sarah içini çekti, sustu. Kullanamadığı sevgi içini bir balon gibi şişiriyordu. İnsanlar sevilmek istemiyorlar. Birkaç baş onlardan yana döndü, Sarah kızardı. Sevilmek istemiyorlar, alışık değiller buna.

"Daha çok uzak mı anne?"

Sarah, birden korkmuş gibi, "En az yola çıktığımız zamanki kadar uzak," dedi.

"Beni kucağına al!"

Sarah omuz silkti. "Özellikle yapıyor, kadının çantasını taşımak istedim diye kıskandı."

"Biraz daha yürümeye gayret et."

“Yürüyemiyorum, anne. Kucağına al beni.”

Öfkeyle çocuğun avucundaki elini çekti; bütün gücümü tüketek ve kimseye yardım edemeyeceğim artık. Çocuğu kalçasına yaslayarak taşıyacaktı, ihtiyar kadının çantasını taşıdığı gibi; onlar gibi olacaktı.

Pablo tepinerek, “Kucağına al,” diye sızıldandı. “Kucağına al.”

Sert bir sesle, “Daha yorulmadın,” dedi. “Arabadan yeni indik daha.”

Çocuk ayaklarını sürüyerek yola koyuldu; Sarah, başı dimdik, onu düşünmemeye çalışarak yürüyordu. Birkaç saniye sonra gözücuyla baktı; çocuk ağlıyordu. Usul usul, gürültüsüzce ağlıyordu; yalnızca kendisi için ağlıyor, ara sıra küçük elini yanağına götürerek gözyaşlarını siliyordu. Sarah birden utandı. “Çok katı yürekliyim,” diye düşündü. “Gururumu doyurmak için herkese karşı iyiyim, ama ona karşı katıyım, çünkü o benim, bana ait o.” Kendini başkalarına harcıyordu, herkese, insanlara veriyordu ve kendini unutuyordu çoğu zaman, Yahudi olduğunu, lanet ve ölümün kendisini kovaladığını unutuyordu; tümüyle ve kendinin dışında bir insan sevgisine sığınıyordu; bu sırada Pablo’dan nefret ediyordu, nefret ediyordu çünkü Pablo kendi etinden kopmuş bir etti ve ona bir ayna gibi ırkını, aslını aksettiriyordu. Kocaman elini çocuğun küçük kafasına dayayarak düşündü: “Babanın kafatasıyla ananın lanetli kanını taşıyorsun, bunun suçu sende değil ki.” İhtiyarın ta ciğerlerine sokulan hırıltılı nefesi. “Cömert olmaya hakkım yok.” Çantayı sol eline geçirdi ve diz çöktü.

“Boynuma sarıl,” dedi. Sesi neşeliydi. “Ağırlığını çok verme bana. Hadi! Hop! Kalkıyoruz.”

Çocuk ağırdı, melekler gibi gülüyor, güneş yanaklarından süzülen gözyaşlarını kurutuyordu, Sarah ötekilere benzemişti şimdi, sürüde bir koyun; her solukta nefes borusunu yalayan ateşten diller; omzu yırtan, koparan keskin, kof bir acı; göğsünün içinde çılgınca gümbürdeyen, arzulanmamış, istenmemiş, cimri, açgözlü bir yorgunluk. Bir annenin, bir Yahudi’nin yorgunluğu, onun yorgunluğu, onun alınyazısı. Umut ağır ağır sönüyor, yok oluyordu: Gien’e asla varamayacaktı. Ne o, ne de ötekiler. Kimsenin umudu yoktu. Ne ihtiyar kadının, ne melon şapkalı iki ensenin, ne lastiği patlamış bir arabayı iten kadınla erkeğin. Ama kalabalığın tutsağı olumsuz, kalabalık yürüyor, biz yürüyoruz; biz bu başı sonu olmayan dev kırkayağın ayaklarından başka bir şey değiliz artık. Umut öldükten sonra yürümek niye? Yaşamak niye? Niçin?

Bağırmaya başladıkları zaman Sarah çok da şaşırmadı, dağılı-verdikleri, hendeklere doğru atılıp, çukurlara sığındıkları sıra o durdu. Çantayı yere bıraktı, yolun ortasında, yapayalnız ve gururlu, bekledi; göğün homurtusunu duyuyordu, ayaklarının dibinde şimdiden kendisinden çok daha uzun olan kendi gölgesine bakıyor, Pablo'yu sımsıkı göğsüne bastırıyordu; kulakları uzak bir patlayışın titreşimleriyle doldu, bir saniye boyunca bir ölüydü Sarah. Ama gürültü dindi, başını kaldırdı, göğün berrak mavi suyunda kaçışan kolsuz bacaksız, kara suböceklerini gördü; insanlar hendeklerden çıkıyorlardı; yeniden yaşamaya koyulmak gerekti, yeniden yürümeye koyulmak gerekti.

“Çok kötü olmadı,” dedi Ritchi. “Bizi yemeğe davet etti, üstelik sana beş yüz dolar da avans verdi.”

“Öyle,” dedi Gomez.

Modern Art Museum'un birinci katında, Sergi Salonu'ndaydılar. Gomez sırtını Ritchi'ye ve tablolara dönmüştü; alnını cama dayamış, dışarı, bahçenin betonuna, cansız, sararmış çimenlerine bakıyordu. Başını çevirmeden, “Şimdi,” dedi, “artık bir yerde bir iş bulmaktan başka şeyler de düşünebilirim.”

Ritchi, iyi niyetle, “Mutlu olmalısın şimdi,” dedi.

Bu gizli bir ihtardı: İş buldun, yeni dünyanın, dünyaların en güzelinin sana verdiği bir işte çalışacaksın; apaçık bir heyecan, bir memnunluk göstermen, bunu açıkça belli etmen gerekir şimdi. Gomez Ritchi'ye karanlık gözlerle baktı: Mutlu mu? Mutlu olan sensin, çünkü artık beni sırtında hissetmeyeceksin.

Kendini, alabildiğine nankör hissediyordu.

“Mutlu mu?” dedi. “Bakalım, göreceğiz.”

Ritchi'nin yüzü katılaşıp gibi oldu:

“Memnun değil misin?”

Gomez alayla, “Bakalım,” diye tekrar etti. “Göreceğiz bakalım.”

Alnını yeniden serin cama bıraktı, çimenlere açgözlülükle karışık bir tiksintiyle bakıyordu. Bu sabaha kadar, Tanrı'ya şükür, renkler onu rahat bırakmıştı. Sırlı bir dünyanın büyüüne kapılmış, alinyazısıyla gururlu, bu gururla çılgına dönmüş, günde yüz kez kendi kendine, “Ben ressamım!” diye tekrarlayarak Paris sokaklarında dolaştığı uzak, geçmiş günlerin anılarını içine gömmüştü Gomez. Ama bugün bir şeyler olmuştu. Ramon para vermişti ona, Gomez Chili White Wine içmiş ve üç yıldan beri ilk kez Pi-

casso'dan söz etmişti. Ramon, "Picasso'dan sonra," demişti, "bir ressam ne yapabilir, bilmiyorum." Gomez gülümsemişti: "Ben biliyorum." Ve içinde, ruhunda kupkuru, kavurucu bir alev canlanmıştı. Lokantadan çıktıklarında sanki Gomez gözlerinden ameliyat olmuştu, bir neşterle gözlerindeki perdeyi kesip almışlardı: Yeryüzünün tüm renkleri aynı anda tüm ışıklarıyla donanmıştı, ona bir bayram şenliği sunuyordu. 1929'daki gibi, Redoute şenlikti, Karnaval'dı, Fantasia'ydı bu; renkler, bir hasta hücreye hücum eden kan gibi insanların ve maddelerin yüzeyine hücum etmişti bir anda; bir eteğin moru morarıyor, kopkoyu, dehşet verici bir mora dönüşüyor, bir barın kapısındaki kırmızı kıpkızıl kesiliyor, renkler maddelerin içinde korkmuş bir yüreğin bilekte atışı gibi kocaman kocaman, çılgın vuruşlarla atıyordu; maddenin heyecanıydı bu, atılışı, saldırışıydı, patlamalara kadar giden titreyişiydi; maddeler patlayacak, bin parçaya ayrılacak ya da bir anda düşüp ölecek, yok olacaktı ve şimdi hepsi birden haykırıyor, çılgınca haykırıyordu, fuardı bu. Gomez omuz silkti: Alinyazısına inanmaz olduğu gün ona renkleri geri vermişlerdi; ne yapmak gerektiğini biliyorum, çok iyi biliyorum, ama bir başkası yapacak bunu. Ritchi'nin koluna yapışmış, adımlarını sıklaştırmıştı, ama renkler ona saldırıyor, gözlerinin içinde, kan ve safra dolu kesecikler gibi patlıyordu. Ritchi onu müzeye sürüklemişti, müzedeydi şimdi ve orada, camın ardında bu yeşil vardı; bu doğadan kopmamış yeşil, bu tamamlanmamış, yarıda kalmış, belirsiz yeşil, organik bir salgı gibi: Süt gibi, bal gibi; bu alınmaya, kullanılmaya hazır yeşil vardı; çekip alırım yeşili, alacağım ve onu doludizgin bir yeşil yapacağım... Nasıl yapabilirim: Ben artık çizmiyorum, boyamıyorum. İçini çekti: Bir gazetede sanat eleştirileri yazan sıradan bir adama çılgın bir yeşillikle zamanını öldürsün diye para vermezlerdi, o yalnızca başkalarının düşünceleri üzerinde durup düşünebilirdi. Ardında, başkalarının sahiplendiği renkler tuvallerin üzerinde serilip yatıyordu: Ekstreler, esanslar, düşünceler. O renkler sınırlarının en ucuna, en sonuna varabilecek kadar şanslıydılar: Onlara sahip olanlar o durgun, bekleyen renkleri almışlar, bir dev balon gibi şişirmişler, şişirmişler, onları kendi kendilerinin en son sınırına varıncaya dek zorlamışlardı. Ve şimdi kaderleri tamamlanmıştı renklerin, müzelerde, öylece saklanmaktan başka yapılacak şey kalmamıştı. Başkalarının renkleri: Şimdi, onun payına düşen bundan ibaretti.

"Hadi," dedi, "parayı hak etmem gerek..."

Döndü baktı: Bir kliniğin beyaz, pürüzsüz duvarlarında Mondrian'ın elli tuvali: Makinelerin serinlettiği salonda sterilize edilmiş, tereddütsüz resimler; kuşkuyu çekecek hiçbir şey yok; bu renkler mikropların ve insan tutkularının el değdiremeyeceği bir yerde, korunmuş. Tablolardan birine yaklaştı, uzun uzun baktı. Ritchi Gomez'in yüzünü seyrediyordu, gülümsedi.

"Bana bir şey demiyor bu," dedi Gomez.

Ritchi birden ciddileşti, yüzünde anlayışlı bir anlam vardı. Sabırlı bir hoşgörüyü, "Tabii," dedi. "Hemen oluvermez bu, ağır ağır geri gelecek sana."

Gomez öfkeli bir sesle, "Geri mi gelecek?" dedi. "Hayır, bu değil..."

Ritchi tabloya baktı. Gri bir fon üzerinde dimdik yükselen siyah bir sütun, iki yatay çizgiyle kesilmişti; yatay çizgilerden birinin ucunda mavi bir yuvarlak vardı.

"Senin Mondrian'ı sevdiğini sanırdım."

"Ben de öyle sanıyordum," dedi Gomez.

Başka bir tuvalin önünde durdular. Gomez bakıyor, *anımsamaya*, kendini anımsamaya çalışıyordu.

Ritchi gizli bir kaygıyla, "Bunlar hakkında bir şeyler yazmak zorunda mısınız?" diye sordu.

"Hayır, değilim. Ama Ramon ilk yazıyı vermemi istiyor. Öyle sanıyorum ki böylesinin daha doğru olacağını düşünüyor, hemen işe girişmemin yani."

"Dikkatli ol," dedi Ritchi. "Saldırgan yazılarla başlamamaya dikkat et."

Gomez canı sıkkın, "Neden?" dedi. "Neden saldırgan olmasın?"

Ritchi tatlı bir alayla gülümsedi:

"Amerikan toplumunu tanımadığın nasıl da belli oluyor. Amerikalı kendisini korkutacak şeylerden hoşlanmaz. Sen şimdi kendine bir isim yapacaksın her şeyden önce: Sade ve Amerikalının sağduyusuna ters düşmeyecek sözler söyleyeceksin, hem de tatlı tatlı söyleyeceksin. Ama ille de birilerine saldırmak istiyorsan, Mondrian'ı seçmeyeceksin, çünkü Mondrian tanrımızdır bizim."

"Vay canına," dedi Gomez. "Senin tanrın soru sormuyor demek ki."

Ritchi dilini şaklatarak başını salladı, "Sürüyle soru soruyor," dedi.

"Evet, ama şaşırtıcı, düşündürücü sorular değil."

“Ha!” dedi Ritchi, “yani cinsiyet hakkında, hayatın anlamı ya da toplumların yoksulluğu hakkında sorular demek istiyorsun. Değil mi? Üniversiteyi Almanya’da okuduğunu unutmuştum. ‘Gründlichkeit’ hikâyesi ha?” Gomez’in omzuna vurarak güldü: “Bunların modası geçmiş şeyler olduğunu sen de kabul edersin ama...”

Gomez yanıt vermedi.

“Bence,” dedi Ritchi, “sanat insanlara şaşırtıcı, düşündürücü sorular sormak için yaratılmamıştır. Bak, diyelim, biri bana, anamla yatmayı isteyip istemediğimi soruyor: Kapı dışarı ederim herifi, bilimsel bir anket yapmıyorsa tabii. Böyle olunca, bir ressamın benim en saklı duygularım, komplekslerim hakkında bana soru sormaya nasıl olup da kendinde hak göreceğini anlayamıyorum.” Ritchi tatlı tatlı gülümsüyordu, Gomez’e gönül alıcı gözlerle bakarak devam etti: “Ben de herkes gibiyim, kendime, ama yalnızca kendime ait bazı sorunlarım var kuşkusuz. Ne var ki bu sorunları çözemez hale gelince müzeye koşmam kardeşim: Telefonu açar, bir ruh doktorundan randevu isterim. Herkesin kendi işi: Psikanaliz yapacak olan adam bana soru sorabilir, ona inanırım, çünkü o da bu işe kendi kendine aynı soruları sorarak başlamıştır. Sanatçıya gelince... O yalnızca kendi işiyle uğraşmaya razı olmadıkça ileri geri, doğru yanlış, her şeyden söz açacaktır. Ama ben, onun tarafından karşımda tutulan aynada, kendimi seyretmek istemiyorum.”

Gomez sabırla, “Peki senin istediğin nedir onlardan?” diye sordu.

Tuvali keyifsiz bir dikkatle seyrediyordu. “Katışksız bir su bu,” diye düşündü.

“Onlardan ‘saf’lık ve ruh ‘temizliği’ istiyorum. Bu resim...” dedi Ritchi. “Bu tuval...”

“Evet?”

Ritchi, dinsel bir heyecanla, “Meleklerle özgü bir şey,” diye anlattı. “Meleklerle yakışan, kutsal bir şey. Biz Amerikalılar mutlu insanlara, mutlu olma çabası içindeki insanlara seslenen bir sanat istiyoruz.”

“Ben mutlu değilim,” dedi Gomez. “Ve bütün sevdiklerim, dostlarım bütün kendi insanlarım kurşuna dizilmiş, öldürülmüş, hapse atılmışken mutlu olmayı deneyecek olursam, dünyanın en aşağılık, en adi adamıyım demektir.”

Ritchi dilini bir kez daha şaklattı, “Dostum,” dedi, “insan olarak duygularını çok iyi anlıyorum, evet; faşizm, müttefiklerin uğ-

radığı bozgun, İspanya, karın, çocuğun; biliyorum, haklısın. Ama bütün bunların üstüne çıkabilmen gerek.”

“Hayır,” dedi Gomez. “Bunların üstüne çıkamam, unutamam. Asla!”

Ritchi hafifçe kızardı, kırılgan bir sesle, “Sen,” dedi, “ne çiziyordun peki? Grevleri mi? Korkunç katliamları mı? Silindir şapkalı kapitalistleri, askerlerin halka ateş açtığı kanlı sahneleri mi, ha?”

Gomez gülümsedi, “Biliyor musun?” dedi. “Ben bir devrim sanatının varlığına hiçbir zaman tam olarak inanmadım aslında. Ve şimdi, hiç inanmıyorum artık.”

“Eee, o halde?” dedi Ritchi. “Böylece ikimiz aynı noktada buluşmuş oluyoruz işte.”

“Belki de; ne var ki ben, şu anda, toptan sanata inanmaktan vazgeçip geçmediğimi soruyorum kendi kendime.”

Ritchi, “Ya devrime toptan inanıyor musun hâlâ?” diye sordu.

Gomez yanıt vermedi. Ritchi gülümsedi, “Siz Avrupalı aydınlar tuhafsiniz,” dedi, “çok tuhaf: Sizi harekete geçmekten alıkoyan bir aşağılık duygusu var sanki.”

Gomez şiddetle döndü ve Ritchi’yi kolundan yakaladı:

“Gel!” dedi. “Yeter, yetecek kadar gördüm hepsini. Mondrian’ı ezbere biliyorum, rahat rahat on yazı yazarım istesem. Yukarı çıkalım şimdi.”

“Nereye?”

“Yukarı. Ötekileri görmek istiyorum.”

“Hangi ötekileri?”

Üç sergi salonundan geçtiler. Gomez çevreye bakmadan yürüyor, Ritchi’yi önü sıra iterek götürüyordu.

Ritchi keyifsiz bir sesle, “Hangi ötekileri?” diye tekrar sordu.

“Ötekiler, hepsi: Klee, Rouault, Picasso: Korkutucu, şaşırtıcı sorular soranlar.”

Merdivenin altındaydılar. Gomez durdu. Ritchi’ye utanca benzer bir duyguyla bakarak alçak sesle, “Bunlar benim 1936’dan beri gördüğüm ilk tablolar,” dedi.

Ritchi büyük bir şaşkınlıkla, “1936’dan beri...” diye tekrarladı.

“İspanya’ya 1936’da gittim. O sıra bakır üzerine kabartma gravür yapıyordum, hatta biri yarım kaldı, masamın üzerinde; tamamlayamadım.”

“1936’dan beri! Ha? Peki Madrid’de? Prado’daki tuvaler?”

“Hepsi kaldırılmış, sarılıp sarmalanmış, bir yerlere saklanmıştı.”

Ritchi başını salladı, “Çok acı çekmiş olmalısın,” dedi.

“Hayır,” dedi Gomez kabaca, “çekmedim.”

Ritchi’nin şaşkınlığı ayıplayan bir küçümsemeye dönüştü, “Ben,” dedi, “kendim, ömür boyu elime fırça almadım. Ama her resim sergisine giderim, bu bir zorunluk benim için. Bir sanatçı, bir ressam nasıl olur da dört uzun yıl tek tuval görmeden yaşayabilir?”

“Dur,” dedi Gomez, “dur, acele etme. Bir dakikaya kadar, hâlâ bir ressam mıyım, değil miyim, anlayacağım.”

Merdiveni tırmandılar, bir salona girdiler. Solda, duvarda, bir Rouault vardı, kırmızı ve mavi. Gomez tablonun önünde durdu.

“Bu bir sihirbaz kral,” dedi Ritchi.

Gomez yanıt veremedi.

Ritchi, “Ben,” diye devam etti, “Rouault’dan pek bir şey anlamam. Sen, kuşkusuz, sen zevk alıyorsun...”

“Sus biraz!”

Gomez birkaç saniye daha baktı, sonra başını öne eğdi:

“Gidelim.”

“Rouault’yı seviyorsan bir de karşıda, salonun dibinde var,” dedi Ritchi. “Ben onu daha çok beğeniyorum.”

“İstemez,” dedi Gomez. “Değmez. Ben kör olmuşum.”

Ritchi ona bakıyordu, ağzını açtı, fakat sustu. Gomez omuz silkti, “Öldürmemek gerekmiş...” diye söylendi.

Merdiveni indiler, Ritchi azametli bir tavırla somurtuyordu. Gomez, “Beni kuşkulu, karanlık buluyor,” diye düşündü. Ritchi; Ritchi bir melekti, evet, öyleydi; berrak gözlerinin derinliklerinde meleklerle özgü inadı okumak mümkündü; büyük dedeleri, büyük nineleri de birer melektiler. Boston meydanlarında büyücüleri, sihirbazları yakmışlardı. “Ben terliyorum, on parasızım, kafamın içi kuşkulu, karanlık düşüncelerle dolu: Avrupa’dan getirilmiş düşünceler. Amerika’nın suçsuz yüzlü melekleri sonunda yakacaklar beni.” Orada ölüm kampları, burada ateş! İş seçime kalıyordu.

Kapının yanında satış pavyonuna gelmişlerdi. Gomez saygıyla elini uzattı, albümlerden birini aldı, röprodüksiyonlara bakmaya başladı: Sanat iyimserdir.

“Harika fotoğraflar yapmaya başladık,” dedi Ritchi, “şu renklere bak: Gerçek tablodakilerden farksız.”

Ölmüş bir asker, bağırان bir kadın: Huzurlu bir yürekte yankılar. Sanat iyimserdir: İnsanoğlunun acıları hoş görülebilir, madem bu acılarla güzellikler yaratılıyor... Ben *huzurlu değilim*, ben tanık olduğum acıları hoş görmek *istemiyorum*. Paris... Gomez birden Ritchi’ye döndü.

“Sanat her şey değilse eğer,” dedi, “yalnızca bir gönül eğlencesidir.”

“Ne dedin?”

Gomez sert bir hareketle albümü kapadı.

“Olanaksız,” dedi, “Kötü’yü çizmek olanaksız!”

Kuşku birden Ritchi’nin bakışlarını dondurdu, bön bir ifadeyle Gomez’e bakıyordu. Sonra birden kocaman bir gülüşle yüzü aydınlandı, parmak uçlarıyla Gomez’i göğsünden doğru itekleyerek, “Anlıyorum, dostum,” dedi. “Dört yıl savaşmak kolay değil. Şimdi senin her şeye yeniden alışman gerek.”

“Gerek yok,” dedi Gomez, “sanat eleştirileri yazmak için tam kıvamındayım şimdi.”

Bir sessizlik oldu, sonra Ritchi acele, “Zemin katta bir sinema var, biliyor musun?” dedi.

“Hayır. Buraya ilk kez geliyorum.”

“Belgesel filmler gösteriliyor.”

“Sen gitmek mi istiyorsun?”

“Benim buralarda beklemem gerek, saat beşte bir işim var.”

Lake tahtadan bir panoya sokularak programı okudular:

“*Doğuya Giden Kervan*,” dedi Ritchi. “Üç kez seyrettim bu filmi. Ama tekrar görebilirim, Transvaal’deki elmas madenleri. İlginç!” Gomez’e bakarak gevşek bir sesle, “Gelir misin?” diye sordu.

“Elmas madenlerini sevmem,” dedi Gomez.

Ritchi rahatlamış göründü. Dudaklarını dışarı dışarı taşıran geniş bir gülümsemeyle Gomez’e baktı, sonra dostça omzuna vurarak, “*See you again*,” dedi. Özgürlüğüne ve anadiline aynı anda kavuşuyordu sanki.

“Ona teşekkür etmenin tam sırası,” diye düşündü Gomez. Ama tek kelime söyleyemedi. Sessizce elini sıktı.

Dışarıda, ahtapot; bin vantuz bedenine aynı anda yapıştı, su derisinin gözeneklerinde kabarcıklanıyor, gömleğini boydan boya ısılatıyordu, gözlerinin önünden akkor haline gelinceye kadar ısıtılmış bir çelik levha geçiriyorlardı sanki. Varsın olsun! Varsın olsun! Müzeden ayrıldığı için memnundu: Sıcak, korkunç bir felaketti, bir tufandı, ama gerçektir. Yüz katlı dev binaların sivri çatılarıyla tüm Avrupa göklerinden daha yükseğe ittiği bu vahşi Hint göğü gerçektir; Gomez tuğladan yapılmış gerçek evler arasında yürüyordu, hiç kimsenin resmini çizmeyi düşünemeyeceği kadar çirkin, ama gerçek tuğla evler; Claude Lorrain’in gemileri gibi, bir tuvale vurulu-

vermiş hafif, incecik fırça darbelerine benzeyen bu uzak, yüksek gökdelen gerçektir; o gerçektir, tuğla evler; Claude Lorrain'in gemileri gerçek değildi; tablolar, düştür! Sierra Madre'de, bir gün, sabahdan akşama kadar dövüştükleri bir köyü düşündü: Yolun üzerinde gerçek bir kırmızı vardı. Gomez acı bir zevkle; "Bundan böyle asla elime fırça almayacağım," diye düşündü. Camın bu yüzünde, bu yanında, burada hele burada, bu öldürücü sıcaklığın ağırlığı altında ezilmiş, bu yakan, kavuran kaldırımlarda; gerçek yüksek duvarlarıyla çepeçevre etrafını sarıyor, ufkun, en incelerine varıncaya dek tüm çatlaklarını örüp kapatıyordu; yeryüzünde, bu sıcaktan ve bu taş yığınlarından başka bir şey yok yoktu, düşler olmasa. Yedinci Cadde'ye saptı; kalabalık, dev bir med dalgası gibi üzerine geldi, dalgalar köpüksüz tepelerinde parlak, ama ölü gözlerden demetler sürüklüyordu, kaldırım titriyordu, kaldırım, üzerine savrulmuş, gelişigüzel dağılmış, ateş kesilmiş renklerle leke lekeydi, kalabalık güneşte ıslak bir çarşaf gibi tütüyordu; gülümseyişler ve gözler *not to grin is a sin*, dalgın gözler ya da kararlı gözler, aceleci ya da ağır, ama hepsi ölü. Oyunu sürdürmeyi denedi: Gerçek insanlar, hayır hayır; olanaksız! Her şey ellerinin arasında parçalandı, yok oldu, sevinci ağır ağır söndü; insanların, portrelerdekilere benzeyen gözleri vardı. İnsanlar Paris'in düştüğünü biliyorlar mı? Düşünüyorlar mı? Hepsi aynı aceleci adımlarla yürüyüp geçiyorlardı, geçerken gözlerinin beyaz köpüğü ona sürtünüyordu. "Bunlar gerçek değil," diye düşündü Gomez, bunlar taklit, kukla. Gerçekleri nerede? Herhangi bir yerde, ama burada değil. Hiç kimse gerçekten burada değil, ne ben, ne ötekiler. Gomez'in benzeri otobüse bindi, gazeteyi okudu, Ramon'a gülümsedi, Picasso'dan söz açtı, Mondrian'lara baktı. Ben Paris'teydim, adım adım; Royale Caddesi insansızdı, Concorde Meydanı insansızdı, Meclis binasının üzerinde Alman bayrağı dalgalanıyordu, Zafer Anıtı'nın altından bir S.S. kıtası geçiyordu, gök uçaklarla delik deşikti. Tuğla duvarlar yıkıldı, kalabalık toprağın derinliklerine gömüldü, Gomez Paris sokaklarında yapayalnız, yürüyordu. Paris'te, gerçeğin içinde, *tek gerçek* kanda, nefrette, yenilgide, ölümdedir. Yumruklarını sıkarak: "Alçak Fransızlar!" diye mırıldandı. "Erkekçe göğüs germeyi bilemediler, tavşanlar gibi kaçtılar, biliyordum ben, biliyordum onların sonunun geldiğini." Sağa döndü, 56'ncı Sokağa saptı, bir Fransız lokantasının önünde durdu "*A la petite Coquette*." Kırmızı yeşil boyalı kapıya bakarak bir an kararsız kaldı, sonra içeri girdi: Fransızların ne surat takındığını görmek istiyordu.

İçerisi loş ve hemen hemen de serindi, perdeleri çekmişler, lambaları yakmışlardı.

Gomez bu insan elinden çıkma ışığa kavuşmaktan mutluluk duydu. Dipteki karanlık ve sessizliğe gömülü salon, lokantaydı. Kısa kesilmiş saçlı, iriyarı bir genç adam barda oturuyordu, gözlüğünün ardında gözleri kıpırtısız, bir yere takılıydı; ara sıra başı göğsüne doğru düşüyor, ama aynı anda gururlu bir tavırla başını kaldırıyordu. Gomez taburelerden birine oturdu. Barmeni uzaktan tanıyordu.

Fransızca, “Bir double scotch,” dedi. “Gazete var mı?”

Barmen çekmeden bir *New York Times* çıkardı, uzattı. Keyifsiz, soluk yüzlü sarışın bir genç adamdı; Burgonya şivesiyle konuşmasa Gomez onun Lille’li olduğunu sanabilirdi. Gomez *Times*’i okur gibi yaptı sonra birden başını kaldırdı. Barmen bıkkın gözlerle ona bakıyordu.

“Haberler hiç parlak değil, ha?” dedi Gomez.

Barmen başını salladı.

“Paris düştü,” dedi Gomez.

Barmen anlamsız bir ses çıkararak başını salladı, küçük bir kadehe viski doldurdu, viskiyi büyük bir bardağa boşalttı; sonra içkiyi tekrar kadehten kadehe geçirdi ve Gomez’e doğru sürdü. Gözlüklü Amerikalı camlaşmış gözlerini bir an onlara çevirdi, sonra başı gevşek bir hareketle sallandı, onlara selam verir gibi.

“Soda?”

“Lütfen.

Gomez cesaretini kaybetmemişti, tekrarladı:

“Sanırım Fransa’nın sonu geldi artık.”

Barmen yanıt vermedi, derin derin göğüs geçirdi, Gomez adamın konuşamayacak kadar kaygılı olduğunu düşündü. Hemen de sevgiyle ısrar etti:

“Öyle düşünmüyor musunuz?”

Barmen Gomez’in bardağına soda doldurdu. Gomez gözlerini bu ağlamaklı aydede yüzünden ayıramıyordu. Tam sırası gelince ona farklı bir sesle, “Siz İspanya için ne yaptınız? Eh! Şimdi dans etme sırası sizde,” demek için tetikte, bekliyordu.

Barmen gözlerini ve işaretparmağını yukarı kaldırdı, ağır, kalın bir sesle konuştu; ses, biraz tıkalı, genizden konuşan bir Burgonyalı sesiydi:

“Herkes ektiğini biçer!”

Gomez alayla, “Evet,” dedi, “herkes ektiğini biçer.”

Barmen parmağını Gomez’in başının üstünde, havada, daire-

ler çizerek dolaştırıyordu: dünyanın sonu geldiğini bildiren bir kuyrukluydız. Yüzünde dertli anlamlar yoktu.

“Fransa en yakın dostlarını yüzüstü bırakmanın, terk etmenin kendisine pahalıya mal olduğunu anlayacak,” dedi.

Gomez şaşkın, “Ne demek bu?” diye düşündü. Kendi yüzünde dile getirmek istediği kin ve nefret dolu, küstah zafer sevincini barmenin gözlerinde okuyarak şaşalamıştı.

Adamı yoklamak istercesine ihtiyatla, “Çekoslovakya...” diye söze başladı.

Barmen omuz silkti, küçümseyen bir ifadeyle, “Çekoslovakya...” diye güldü.

“Ne ya?” dedi Gomez. “Adamları orta yerde bırakıverdiniz.”

Barmen gülümsüyordu:

“Mösyö,” dedi, “Fransa daha On Beşinci Louis zamanında tarihi boyunca yapacağı en büyük yanlışını yapmıştı. Üst tarafı...”

“Ya!” dedi Gomez. “Kanadalısınız herhalde.”

“Montrealliyim.”

“Söylesenize.”

Gomez gazeteyi tezgâhın üzerine bıraktı. Bir an sustular, sonra Gomez sordu:

“Buraya, size Fransızlar gelmez mi?”

Barmen Gomez’e, arkasında bir yeri gösterdi. Gomez döndü: Beyaz örtülü küçük bir masada oturmuş bir ihtiyar, önündeki gazeteye bakarak düşünüyordu. Parlak, haşın gözleri, kırışmış bıyığıyla, yılların yoğurduğu, işlediği, oyduğu, yıpranmış yüzüyle gerçek bir Fransız. Gözlüklü adamın gergin, parlak Amerikalı yanaklarının yanında onunkiler ucuz ve kötü bir maddeden yapılmışa benziyordu. Yüreğinde gerçek bir umutsuzlukla gerçek bir Fransız.

“Bak sen,” dedi Gomez. “Görmemişim onu.”

Barmen, “Roanne’lıdır,” diye anlattı. “Müşterimizdir, her zaman gelir.”

Gomez viskisini bir dikişte bitirdi ve tabureden kayarak ayağa kalktı. “İspanya için ne yaptınız siz?” İhtiyar, kendisine doğru gelen Gomez’e şaşmadan baktı. Gomez masanın önünde durdu ve bu ihtiyar yüzü ağgözlü bir hırsıyla seyretti.

“Fransız mısınız?”

“Evet,” dedi ihtiyar.

“Size bir kadeh bir şey ikram etmek istiyorum.”

“Mersi. Bugün sırası değil.”

Acı verme zevki Gomez’in yüreğini heyecanla kabartmıştı.

Parmağını gazetenin iri puntolu başlığına koyarak sordu:

“Bunun için mi?”

“Bunun için.”

“Ben de bunun için size bir kadeh içki ikram etmek istiyordum,” dedi Gomez. “On yıl kaldım Fransa’da, karım ve küçük oğlum hâlâ oradalar. Viski mi içersiniz?”

“Sodasız olsun, o halde.”

Gomez, “Bir viski sodasız, bir sodalı,” diye seslendi.

Sustular. Gözlüklü Amerikalı taburenin üzerinde yan dönmüş, sessizce onlara bakıyordu.

İhtiyar birden sordu:

“İtalyan değilsiniz herhalde, değil mi?”

Gomez gülümsedi:

“Hayır,” dedi, “İtalyan değilim.”

“Kalles herifler,” dedi ihtiyar. “Kalleştir İtalyanlar.”

“Ya Fransızlar?” Gomez en tatlı sesiyle sordu:

“Kimseniz var mı Fransa’da?”

“Paris’te yok. Moulins’de yeğenlerim var.”

Gomez’e dikkatle bakıyordu, “Buraya geleli çok olmadı herhalde,” dedi.

“Siz?” dedi Gomez.

“1897’de geldim.” Ekledi: “Hiç sevmem bunları.”

“Niye gitmiyorsunuz?”

İhtiyar omuz silkti:

“İyi kazanıyorum.”

“Ticaret mi yapıyorsunuz?”

“Berberim. Dükkânım iki blok ötede. Her üç yılda bir Fransa’ya giderdim, yazın, tatil yapardım. Bu yıl da gidecektim, ama, işte gördünüz...”

“İşte,” dedi Gomez.

İhtiyar, “Sabah beri,” dedi, “belki kırk kişi geldi dükkâna. Böyle günler olur bazen. Her şeyi istediler: Sakal, saç, yıkama, friksiyon, masaj... Belki de hiç olmazsa üç-beşinin bana memleketimden söz ettiğini sanırsınız, değil mi? Kaz kafalılar! Tek kelime konuşmadan gazete okuyorlardı, ben omuzlarının üstünden görüyordum yazıları. Çoğu yirmi yaşlarında çocuklardı, ama tek kelime söylemediler. Eğer bir taraflarını kesmedimse, şanslarına şükretsinler: Ellerim öyle titriyordu. Sonunda... dükkânı bıraktım, buraya geldim.”

“Umurlarında mı?” dedi Gomez. “Vız gelir onlara.”

“Hayır, tam da öyle değil, tam da vız geldiğinden değil. Ama söylenmesi gereken lafı bulup söylemezler. Paris, onlara bir şeyler diyen bir isimdir aslında. Onun için de ağızlarını açıp Paris’ten söz edemezler. Konuşmazlar: Bu onlara dokunduğu için konuşmazlar. Böyledir bunlar.”

Gomez Yedinci Cadde’deki kalabalığı düşündü.

“Sokaklardaki tüm o adamlar,” dedi, “hepsi Paris’i mi düşünüyorlar diyorsunuz?”

“Bir yönden, evet! Ama, bilir misiniz, onlar bizim gibi düşünmezler, başka türlü çalışır kafaları. Bir Amerikalı için hoşuna gitmeyen bir şeyi düşünmek demek, aslında onu düşünmemek için gereken her şeyi yapmak demektir.”

Barmen kadehleri getirmişti. İhtiyar kendi kadehini aldı, “İşte böyle!” dedi. “Hadi bakalım, sağlığınıza!”

“Sağlığınıza,” dedi Gomez.

İhtiyar kederle gülümsedi, “İnsan kadeh kaldırırken ne dileyceğini bilemiyor,” dedi.

Bir an durdu, düşünüyordu; sonra, “Evet,” dedi, “evet; Fransa için kaldırıyorum kadehimi. Gene de Fransa için!”

Gomez Fransa için kadeh kaldırmak istemiyordu.

“Amerika’nın savaşa girmesi için!”

İhtiyar kesik kesik güldü, “Ha,” dedi, “bunun için daha pek çok kadeh kaldırırsınız.”

Gomez kadehini boşalttı, barmene döndü:

“Birer kadeh daha!”

İçmek istiyordu, içmek zorunda hissediyordu kendini. Az önce Fransa için kaygılanmakta yalnız olduğunu sanıyordu, Paris’in düşmesi yalnızca ona ait bir şeydi: Aynı zamanda İspanya için bir bahtsızlık ve Fransa’ya hak edilmiş bir ceza. Şimdi bu kaygının yalnızca kendi malı olmadığını, bu kaygının barın çevresinde dolanıp durduğunu, biraz karışık, sınırları belirsiz bir sürekli sızı halinde altı milyon ruhun şeffaflığı içinden gelip geçtiğini biliyordu. Bu dayanılmaz bir şeydi: Onun Paris’le olan, yalnızca kendinin olan bağı koparıvermişlerdi; o şimdi yeni gelmiş bir zavallı göçmenden, pek çokları gibi ortak bir korkulu saplantıyla zehirlenmiş herhangi bir zavallı göçmenden başka bir şey değildi artık.

İhtiyar, “Bilmem ki beni anlayabilecek misiniz?” diyordu. “Kırk yıl var ki buradayım, ilk kez bu sabah gerçekten bir yabancı olduğumu hissettim. Tanırım bu adamları, kendi kendimi aldattığımı sanmayın, hayır! Ama ne de olsa, buna karşın, bana el uzata-

cak, benimle iki kelime konuşacak birinin çıkacağını ummuşum gene de. Tuhaf, değil mi?"

Dudakları titriyordu, düşte gibi tekrarladı:

"Yirmi yaşında gencecik adamlar..."

Gomez, "Bu bir Fransız," diye düşünüyordu. Zorluyordu kendini. "Bize: 'Frente crapular' diyenlerden biri." Ama sevinemiyordu: "Çok ihtiyar," diye karar verdi kendi kendine. İhtiyar belirsiz bir yerlere bakıyordu, birden, kendi de pek inanmadan, "Bakın," dedi, "belki de saygılarından konuşmuyorlar."

"Hımmm!" dedi Gomez.

"Mümkündür," dedi ihtiyar, "bu adamlarla her şey mümkündür."

Aynı sesle devam etti:

"Roanne'da bir evim vardı. Oraya çekilmek, hayatımı orada tüketmek istiyordum. Şimdi, burada geberip kalacağımı düşünüyorum: Bu, hayata bakışını değiştiriyor insanın."

Gomez, "Tabii," diye düşündü, "tabii, burada gebereceksin." Başını çevirdi; canı hemen şimdi kalkıp, gitmek, uzaklaşmak istiyordu. Ama kendini tuttu, birden kanının yüzüne hücum ettiğini duydu, kıpkırmızı olmuştu, gözlerini ihtiyarın dertli gözlerinin ta içine daldırarak, ıslık çalan bir sesle sordu:

"İspanya'ya yardımı destekliyor muydunuz?"

İhtiyar gerçek bir şaşkınlıkla, "Yardım mı?" diye sordu. "Nasıl yardım?"

Gomez'e ilgiyle bakıyordu:

"İspanyol musunuz?"

"Evet."

"Çok acı çektiniz siz de."

Gomez renksiz bir sesle, "Fransızlar bize yardım etmediler," dedi.

"Etmediler. Bakın: Amerikalılar da bize yardım etmiyor. İnsanlar ve ülkeler birbirine benzer: Herkes kendi çıkarına."

"Evet," dedi Gomez, "herkes kendi çıkarına."

Barcelona'yı savunmak için küçükparmağını kımıldatmamıştı bu adam, şimdi Barcelona düştü; Paris düştü ve biz, ikimiz sürgünüz burada, yapayalnız; birbirimize benziyoruz. Garson masanın üzerine iki kadeh bıraktı; gözlerini birbirlerinden ayırmadan kadehlere uzandılar.

"İspanya için!" dedi ihtiyar.

Gomez tereddüt etti, sonra birden, dişlerinin arasından fısıldar gibi konuştu:

“Fransa’nın kurtuluşuna içiyorum!”

Sustular. Sefil, aşağılık bir şeydi bu. New York’ta bir barın dibinde, kırılmış, eski, pejmürde iki kukla; kuklalar İspanya için, Fransa için kadeh kaldırıyor; Sefalet! Sefalet! İhtiyar gazetesini özenle katladı, kalktı:

“Dükkanâ dönmem gerek. İkinci seferkiler benden.”

“Hayır,” dedi Gomez. “Hayır, hayır. Barmen, içkilerin hepsi benden.”

“Mersi o halde.”

İhtiyar kapıya doğru yürüdü, Gomez onun topalladığını fark etti, “Zavallı ihtiyar!” diye düşündü.

Barmen’e, “Bir viski daha,” dedi.

Amerikalı taburesinden inmiş, sallanarak ona doğru gelmişti.

“Sarhoşum ben,” dedi.

“Ya?” dedi Gomez.

“Görmüyor musunuz?”

“Fark etmedim. Ne tuhaf, değil mi?”

“Neden sarhoş oldum, biliyor musunuz?”

“Beni hiç ilgilendirmez.”

Amerikalı hırıltıya benzer bir ses çıkardı ve kendini az önce ihtiyar Fransız’ın kalktığı sandalyeye bıraktı.

“Hunlar Paris’i aldılar da ondan,” dedi.

Yüzü karardı, devam etti:

“1927’den bu yana aldığım haberlerin en kötüsü bu.”

“1927’de ne oldu?”

Sarhoş, parmağını dudagina götürerek yüzünü buruşturdu:

“Şşşt! Yalnızca bana ait bir şey...”

Başını masanın üzerine koydu ve uyudu. Barmen tezgâhtan ayrıldı, Gomez’e, “İki dakikalık göz kulak olun,” dedi. “Zaman geldi. Gidip taksi çağırمام gerek.”

“Kim bu adam?” dedi Gomez.

“Wall Street’te çalışıyor.”

“Gerçekten Paris düştü diye mi içti?”

“Öyle dediyse, öyledir. Ne var ki, geçen hafta Arjantin’deki olaylar yüzünden sarhoş olmuştu, önceki hafta Salt Lake City’deki felaket yüzünden! Her cumartesi dut gibi sarhoş olur, ama asla nedensiz içmez.”

“Çok duygusal, desene!” dedi Gomez.

Barmen acele adımlarla çıktı gitti. Gomez başını ellerinin arasına almış, duvarı seyretmeye koyulmuştu; masasının üzerinde bıraktığı bakır kabartma gravürü tüm ayrıntılarıyla görüyordu. Dengenin tamamlanabilmesi için sol tarafa karanlık bir yığın, bir gölge koymak gerekti. Bir küçük ağaç, bir çalılık örneğin. Evet evet, bir küçük ağaç! Gravürü, masayı, geniş pencereyi görür gibi oldu ve ağlamaya başladı.

Padoux, Pazar, 16 Haziran

“Orada, orada! Tam ağaçların üstünde.”

Mathieu uyuyordu ve savaş kaybedilmişti. Uykusunun derinliklerine varıncaya dek kaybedilmişti savaş. Ses onu korkuyla uyandırdı: Arkası üstü yatıyordu, gözleri kapalı, kolları bedenine yapıştı ve savaşı kaybetmişti. Nerede olduğunu apaçık anımsamıyordu şimdi, ama savaşı kaybettiğini biliyordu.

Charlot telaşla, “Sağa!” diye bağırdı. “Sağa! Tam ağaçların üstüne,” diyorum sana. “Göz değil, çıra budağı herifinki!”

Mathieu Nippert’in sakın sesini duydu, “Ha!” dedi Nippert. “Tamam, tamam!”

Neredeyiz? Otların arasında. Savaş meydanında sekiz vatan-
daş, üniformalı sekiz sivil adam, ikişer ikişer, ordunun verdiği örtülere sarınmış, bir sebze bahçesinin ortasında küçük bir tentenin altında. Savaşı kaybettik; savaşı bize emanet etmişlerdi ve biz onu kaybettik. Savaş parmaklarının arasından kayarak kaçıp gitmiş ve Kuzey’de bir yerlerde, korkunç gürültülerle kaybolmuştu.

“Ha! Böyle! Böyle!”

Mathieu gözlerini açtı ve göğü gördü; uçuk gümüş rengindeydi gök, bulutsuz, sonsuz, yokluktan ibaret. Bir sabah ağır ağır oluşuyor, şekilleniyordu, yeryüzüne düşecek ve onu altın rengiyle yaldızlayacak bir damla aydınlık. Almanlar Paris’te, savaşı kaybettik. Bir başlangıç, bir sabah. Dünya yaratılalı beri ilk sabah, tüm sabahlar gibi: Her şey yaratılmaya hazır, bekliyor, her şey yeniden yapılacak ve gelecek gökyüzünde. Örtünün altından elini çıkardı, kulağını kaşıdı: Başkalarının geleceği bu. Paris’te Almanlar gözlerini göğe kaldırıyor, gökte zaferlerini ve zaferlerinin geleceğini okuyorlar. Benim geleceğim yok artık. Sabahın ipeği yüzünü okşuyordu; ama sağ kalçasında Nippert’in sıcaklığını duyuyor, sol kalçasında Charlot’un sıcaklığını duyuyor. Önünde yaşanması gereken yıllar; öl-

dürülecek yıllar. Gelişini haber veren bu görkemli gün, kavak yapraklarında sabahın sarışın rüzgârı, buğday başakları üzerinde öğle güneşi, gece, ısınmış toprağın baygın kokusu; başlayan günü ince ince, tüm ayrıntılarıyla, bir bir tüm dakikalarıyla öldürmek gerektir; gece Almanlar tutsak alacaktı onları. Homurtu yaklaştı, yaklaştı ve Mathieu doğan güneşin içinde uçağı gördü.

“Bir makarnacı,” dedi Charlot.

Uykulu sesler göğe lanetler savurdu. Alman uçaklarının gelişigüzel salınışına, bu sinsî, geveze, zararsız savaşa alışmışlardı: Kendi savaşlarıydı bu. İtalyanlar oyuna katılmıyorlardı, bomba atıyorlardı onlar.

“Makarnacı mı?” dedi Lubéron. “Ha ha! Öyle mi dersin? Duyuyor musun, motor ne biçim çalışıyor, saat gibi, bu bir Messerschmidt 37.”

Örtülerin altında bir rahatlama oldu, arkaüstü yatan yüzler gökteki Alman uçağına gülümsediler. Sonra Mathieu peş peşe birkaç sağır patlama duydu, gökte hızla büyüyen dört koyu renkli, yuvarek bulut göründü.

“Orospu çocuğı!” dedi Charlot. “Bunlar da başladılar ha?”

Longin, sinirli bir sesle, “Topumuzu birden gebertecekler be,” dedi.

Schwartz, küçümseyen bir gülüşle, “Beyefendi daha yeni anlıyor...” dedi.

İki patlama daha oldu ve kavakların üstünde esmer, pamuk pamuk iki bulutçuk göründü.

“Orospu çocuğı!” diye hırsla tekrarladı Charlot. “Orospu çocuğı!”

Pinette dirseğine dayanarak doğruldu. Güzel küçük Parisli yüzü pembe ve taptaze görünüyordu. Arkadaşlarına keyifsiz gözlerle baktı:

“Görevlerini yapıyorlar,” dedi sertçe.

D.C.A. susmuştu, esmer, pamuk pamuk bulutlar dağılıyordu; güçlü ve düzenli bir homurtudan başka hiç ses duyulmuyordu şimdi.

Nippert, “Göremiyorum artık,” dedi.

“İşte işte: Şurada, tam parmağımın ucuna bak!”

Topraktan beyaz bir ağaç çıktı, uçağı doğru uzandı: Charlot örtünün altında çıplak yatıyordu.

Çavuş Pierné, korkulu bir sesle, “Rahat dur,” dedi. “Zorla göstereceksin yerimizi.”

“Hadi canım! Bu aydınlıkta bizi burada lahana sanırlar be.”

Ama gene de beyaz kolunu örtünün altına soktu, uçak başlarının üstünden geçiyordu, adamlar bu kıvıldağan küçük güneş parçacığını gülümseyerek seyrettiler; bu bir sabah eğlencesiydi, günün ilk önemli olayı.

Lubéron, “Sabah gezintisini tamamlıyor,” dedi, iştah açmak için.

Savaşı kaybetmiş sekiz kişiydiler; kabaklar ve havuçlar arasında yan yana, omuz omuza yatmış beş sekreter, iki gözcü, bir meteorolog. Savaşı, zaman kaybeder gibi kaybetmişlerdi; hiç fark etmeden. Sekiz kişi; Schwartz, lehimci; Nippert, banka memuru; Longin, tahsildar; Lubéron, bir şirkette memur; Charlot Wroclaw, şemsiye yapımcısı; Pinette, T.C.R.P’de kontrolör ve iki lise öğretmeni: Mathieu ve Pierné. Dokuz ay boyunca bazen çamlar arasında, bazen üzüm bağlarında beklemiş ve sıkılmışlardı; sonra günün birinde Bordeaux radyosunda bir ses onlara savaşı kaybettiklerini haber vermişti ve onlar o zaman bu savaşta haksız olduklarını anlamışlardı. Acemi bir el Mathieu’nun yanağına dokundu. Döndü, Charlot’ya, “Ne var, küçük, ne istiyorsun?” diye sordu.

Charlot yan yatmıştı, Mathieu onun iyi niyetli, kırmızı yanaklarını, geniş, ince dudaklı ağzını görüyordu.

Charlot alçak sesle, “Bugün gidecek miyiz acaba?” dedi.

Genç, sağlıklı yüzünde nereye oturacağını bilemeyen bir kaygı dolanıp duruyordu.

“Bugün mü? Bilemem.”

Morsronn’dan ayın 12’sinde çıkmışlardı; sonra o karmakarışık, dağınık yürüyüş olmuştu ve sonra birden, bu anlaşılmaz durak.

“Ne bok yemeye bekliyoruz burada? Söyler misin?”

“Piyadeyi bekliyormuşuz.”

“Piyade için içinde sıyrılıp çıkamıyorsa, bizim de onunla birlikte burada yapışıp kalmamız mı gerekiyor?”

Alçakgönüllü bir gülümsemeyle ekledi; “Ben Yahudiyim,” dedi, “anladın mı? Yahudiyim, üstüne bir de adım Polonyalı adı: Wroclaw!”

Mathieu kederle, “Biliyorum,” dedi.

“Susun!” dedi Schwartz! “Dinleyin!”

Bu bitmek bilmeyen, boğuk, uzak bir uğultuydu. Dün, önceki gün şafakla başlamış, geceye kadar devam etmişti, aralıksız. Kimse kimin, neyi, nerede yuvarladığını, bu uğultunun nereden geldiğini anlayamamıştı bir türlü.

Pinette, "Saat altıya geliyor anlaşılan," dedi. "Dün sabah tam beşi kırk beş geçe başlamıştı."

Mathieu kolunu gözlerinin hizasına kadar kaldırdı ve saati görebilmek için bileğini yüzünden tarafa döndürdü:

"Altıyı beş geçiyor," dedi.

"Altıyı beş geçiyor, ha?" dedi Schwartz, "eh, bugün de buradayız, derlerse hiç şaşmam." Esnedi: "Hadi bakalım! Bu çöplükte bir gün daha."

Çavuş Pierné de esnedi, "Eh," dedi, "kalkmak zamanı geldi."

"Evet," dedi Schwartz, "evet evet, kalkmalı."

Kimse kımıldamadı. Bir kedi tam yanlarından bütün hızıyla koşarak geçti. Birden durdu, saldırmaya hazır, pusuya yattı; sonra niyetini unuttu, salına salına uzaklaştı. Mathieu dirseğine dayanarak doğrulmuş, kedinin ardından bakıyordu. Yan döndü ve haki külot pantolon içinde iki bacak görerek başını kaldırdı: Teğmen Ullmann, kollarını göğsünde çaprazlamış, dimdik, önlerinde duruyordu; kaşlarını çatmıştı, suçlayan gözlerle onlara bakıyordu. Mathieu teğmenin tıraşsız olduğunu gördü.

"Ne halt ediyorsunuz burada? Ha? Ne halt ediyorsunuz burada, söyler misiniz? Çıldırdınız mı siz? Ne halt etmeye geldiniz buraya?"

Mathieu bir an bekledi, sonra kimsenin yanıt vermediğini görerek, yattığı yerden, "Açık havada yatmak istedik teğmenim," dedi

"Şuna bakın! Tepemizde dolaşıp duran düşman uçaklarıyla! Açık havada yatmak istemişler... Bu macera bize pahalıya mal olabilir, hiç aklınıza gelmedi mi? Tüm birliği bombardıman ettireceksiniz sonunda. Çıldırılmışsınız siz."

Mathieu sabırla, "Bütün nakliyatı gündüz ortasında yaptığımızı göre," dedi, "Almanlar bizim burada bulunduğumuzu zaten biliyorlardır."

Teğmen duymazlıktan geldi:

"Yasak etmiştim," dedi. "Ambardan dışarı çıkmanızı yasak etmiştim. Hem nedir bu, kalkın ayağa, bir üstün karşısında böyle yatılır mı? Kalkın diyorum!"

Yerde, toprağın üzerinde sessiz bir hareket oldu ve sekiz adam örtülerinden sıyrılarak oturdular, uykulu gözlerini kırıştırarak bakıyorlardı. Çınlçıplak yatmış olan Charlot önüne mendilini örtmüştü. Hava serindi. Mathieu uzandı, ceketini aldı, omuzlarına attı.

"Siz de buradasınız, Pierné! Utanmadınız mı hiç? Siz onlara örnek olmak zorundasınız."

Pierné yanıt vermedi, dudaklarını ısırđı.

“İnanılır şey değil!” dedi teğmen. “Ambardan niçin çıktığınızı anlatmayacak mısınız?”

Haşin ve bıkkın bir sesle, sanki kendi davranışına kendi de inanmıyormuş gibi konuşuyordu. Gözlerinin altında morumsu çukurlar vardı, genç ve pürüzsüz derisi hasta bir renkle sapsarıydı.

“Hava çok sıcaktı teğmenim, uyuyamadık.”

“Çok mu sıcaktı? Ya ne istiyordunuz? Size soğuk hava tertibatı olan bir salon mu vereceklerdi? Bu gece sizi de ötekilerle birlikte göndereceğim yatmaya! Okula! Anladınız mı? Savaşta olduğunuzu unuttunuz mu?”

Longin eliyle gelişigüzel bir hareket yaptı, gülümsedi:

“Savaş bitti, teğmenim.”

“Savaş bitmedi, hayır! Buradan otuz kilometre ötede bizi korumak için dövüşüp can veren binlerce arkadaşınız varken siz savaş bitti, demeye utanmalısınız.”

“Zavallılar,” dedi Longin. “Büyükler anlaşmalar imzalamakla oyalanırken onlara, oraya git ve öl, diye emrediliyor.”

Teğmen mosmor oldu:

“Siz askersiniz!” dedi, “size evlerinize dönmeniz emredilmedikçe askersiniz ve üstlerinize saygı göstermek zorundasınız. O kadar!”

Schwartz güldü:

“Tutsak kampında bile olsak. Öyle mi?”

Teğmen yanıt vermedi; askerlerine ayıplamanın utanca katıldığı tuhaf bir ruh haliyle bakıyordu; adamlar bu bakışa sabırsızlık ya da şaşkınlık göstermeden, düpedüz bakarak yanıt veriyorlardı: Kendilerini şaşırtıcı ve huzur bozucu hissetmenin verdiği yepyeni mutluluğun tadını çıkarıyorlardı sanki. Teğmen bir an ses çıkarmadan, bir şeyler düşünüyormuş gibi durdu. Sonra omuz silkti:

“Derhal kalkın giyinin lütfen!”

Döndü, dimdik, dans eden adımlarla uzaklaştı. “Son dansı bu,” diye düşündü Mathieu. “Üç-beş saat sonra Almanlar bizi, topumuzu birden Batı’ya sürüp götürecekler, hem de ast, üst tanımadan.” Schwartz esnedi, gözlerinden yaşlar fışkırdı; Longin bir sigara yaktı; Charlot elini uzatıyor, çevresindeki otları demet demet yolup atıyordu. Ayağa kalkmaktan korkuyorlardı hepsi.

“Gördünüz mü?” dedi Lubéron, “gece sizi okula göndereceğim,” dedi; “demek bugün de gitmiyoruz.”

Charlot omuz silkti:

“Laf olsun diye söyledi; onun da bizden fazla bir şey bildiği yok.”

Pierné birden:

“Kim biliyor öyleyse?” diye patladı. “Kim biliyor, ha? Söylese-ne!”

Kimse yanıt vermedi. Sonra Pinette ağır ağır ayağa kalktı:

“Yıkıyor muyuz?”

Charlot esnedi:

“Yıkanmalı ya!”

Kalktı. Mathieu’yla Pierné de kalktılar.

“Yeni doğan bebeğinizi Cadum’la yıkayınız!” diye bağırdı Longin.

Pembe, çıplak, tüysüz bedeni, sabah güneşinin okşadığı ufak, yuvarlacık, şiş göbeğiyle Charlot, reklamlardaki Fransa’nın o en güzel bebeğine benziyordu. Schwartz her sabah yaptığı gibi usulca arkasından sokuldu, parmak uçlarıyla gıdıklamaya başladı.

“Tüyleri diken diken,” dedi, “üşüdü bebek, üşüdü!”

Charlot her sabah yaptığı gibi iki büküm oldu, gülmekten katıldı, ama keyifsizdi. Pinette dudakları arasındaki sigarayı inatla emen Longin’e döndü:

“Hadi gel!”

“Nereye?”

“Yıkanmayacak mısın?”

“Git ulan işine!” dedi Longin. “Yıkanacakmışım. Kimin için? Almanlara mı hazırlanacağım? Beni olduğum gibi götürsünler.”

“Kim dedi seni götürecekler diye?”

“Hadi hadi!” dedi Longin. “Hadiii!”

“Gideceğiz buradan, onlar gelsin bizi alsın diye bekleyecek değiliz, anladın mı?”

“Sen Noel Baba’ya inanır mısın, arkadaş?”

“Hem öyle de olsa onlar gelene kadar pis mi gezeceksin? Ha?”

“Onlar için yıkanmak istemiyorum.”

“Amma enayice laf,” dedi Pinette. “Boktan boktan laflar ediyorsun.”

Longin yanıt vermedi, kötü kötü güldü; örtülere sarınmış, küçümseyen gözlerle onlara bakıyordu. Lubéron da kımıldamamıştı, uyur gibi yapıyordu. Mathieu torbasını aldı, çeşmeye doğru yürüdü. Su iki demir borudan taş yalağa akıyordu; çıplak ve soğuktu, bir deri gibi; Mathieu bütün gece suyun bir ince çocuk sesiyle söylenmişe benzer tatlı, umut dolu şarkısını dinlemişti. Başını suyun altına soktu; ince, tatlı, çocuksu şarkı şimdi kulaklarında, burun deliklerinde bu dilsiz ve pırıl pırıl derinlik, ruhunda su damlacık-

larıyla benek benek bir demet gül olmuştu: Loire kıyılarının serin suyu, kamışlar, küçük, yemyeşil ada, çocukluk! Başını kaldırdı, Pinette'in hırsla boynunu sabunladığını gördü. Gülümsedi: Pinette'i seviyordu.

"Sersem herifin biri şu Longin," dedi Pinette. "O ayı çobanları gelirse bizi temiz görmeleri gerek."

Sonra sabunlu parmağını kulağına soktu, hırsla çevirmeye başladı.

"O kadar temizsen," diye bağırdı Longin, "ayaklarını da yıka, ayaklarını..."

Pinette döndü, Longin'e acıyarak baktı:

"Ayaklarımı görmezler."

Mathieu tıraş oluyordu. Bıçak körlenmişti, derisini yakıyordu: "Tutsak kampında sakal bırakacağım," diye düşündü. Güneş yükseliyordu, ışınlar yeryüzüne yatay geliyor, otlarını pırıltılı bir orak gibi biçiyordu. Ağaçların altında ot yumuşak ve tazeydi, sabahın göğsünde insanı sokulmaya, uyumaya çağıran serin bir yumuşaklık. Gök ve yer belirtilerle doluydu, umut belirtileriyle. Kavakların yeşilliği arasında bir kuş kalabalığı, görünmez bir işaret beklermiş gibi birden küçük gırtlakların bütün gücüyle ötmeye başladı, inanılmayacak kadar şiddetli bir küçük kasırga oldu bu, sonra bir anda her şey sustu, yeşillik sır dolu bir sessizliğe gömüldü. Bilinmedik şeylerin korkusu yeşilliklerin, otların, sebzelerin arasında dolaşıyordu, Charlot'un yüzünde dolaştığı gibi; bir yer bulup çöreklenemiyordu. Mathieu tıraş bıçağını kuruladı, yerine koydu. Ruhu doğan günle, otlarda titreyen çiy tanecikleriyle, gölgelerle suç ortağıydı, ruhunun derinliklerinde bir bayram şenliği bekliyordu. Erken kalkmış, bir bayram sabahı gibi dikkatle tıraş olmuştu. Bir bahçede şenlik, bir komünyon şenliği, ağaçlı, gölgeli yollarda döne döne dans eden güzel, renk renk giysilerle masal düğünleri, çimenlerin üstünde ziyafet, şekerle, tatlıyla sarhoş arıların bitmeyen mırıltısı. Lubéron kalktı, çalılara doğru çişini etti; Longin, örtüyü koltuğuna almış, ambara doğru yürümüştü, içeri girdi, sonra çıktı, gevşek adımlarla geldi, çeşmenin önünde durdu, isteksiz ve bıkkın bir tavırla parmağını uzattı, suyun altına tuttu. Mathieu bu solgun, hasta yüze baktı ve asla bayram olmayacağını anladı; ne bugün, ne de bundan böyle.

İhtiyar çiftçi evinden çıkmıştı. Piposunu içerek onlara bakıyordu.

"Merhaba; dedi Charlot. "Nasılsın baba?"

Çiftçi başını salladı:

“Merhaba!” dedi, “Merhaba!”

Ayaklarını sürüyerek geldi, önlerinde dikildi durdu:

“Eee? Ne haber? Gitmediniz mi?”

Pinette haşin bir sesle, “Görüyorsun ya,” dedi.

İhtiyar alayla baktı, kötü bakışlı gözleri vardı.

“Ben size dedim. Buradan gidemeyeceksiniz siz.”

“Olabilir.”

İhtiyar ayaklarının dibine doğru tükürdü, elinin tersiyle bıyıklarını sildi:

“Ya o ayı çobanları? Bugün geliyorlar mı?”

Güldüler.

“Belki gelirler, belki gelmezler,” dedi “Lubéron. Biz de sizin gibi bekliyoruz işte; karşılamak için de yıkıyoruz, tıraş oluyorumuz!”

İhtiyar onlara tuhaf gözlerle bakıyordu.

“Siz, başka!” dedi. “Siz... Sonra anlarsınız.”

Piposunu kemirerek devam etti:

“Ben Alsaslıyım.”

“Biliyoruz, baba,” dedi Schwartz. “Başka masal söyle.”

İhtiyar başını sallıyordu:

“Başka biçim bir savaş bu,” dedi. “Siviller ölüyor şimdi, asker kurtuluyor...”

“Hadi hadi! Kimseyi öldürmeyeceklerini biliyorsunuz pekâlâ.”

“Ben de Alsaslıyım,” dedi Schwartz. “Ne olacak?”

“Ben Alsas’tan çıktığım zaman,” dedi ihtiyar, “Alsas onların. Anladın mı?”

“Size kötülük etmezler, korkmayın,” dedi Schwartz. “Onlar da bizim gibi insan sonuçta.”

İhtiyar, birden isyan etti:

“Bizim gibi mi? Ha! Ağzına ettiklerimin... Sen bir küçük çocuğun elini kesebilir misin, ha?”

Schwartz gülmekten katıldı. Mathieu’ya bakarak göz kırptı:

“Bize geçen savaştan kalma masallar anlatıyor.”

Havlusunu aldı, kalın, kocaman kocaman kasları kabarmış kollarını kuruladı, sonra ihtiyara dönerek anlattı:

“Deli değil o herifler,” dedi. “Size sigara verecekler! Sigara verecekler, belki çikolata da verirler, propaganda yapacaklar, anladınız mı? Siz de elinizi uzatır, alırsınız. Almakla da hiçbir şey kaybetmezsiniz.”

Keyifle gülerek, devam etti:

“Sen benim dediğime bak, baba,” dedi, “şimdi, bugün, Paris’te doğmuş olmaktansa, Strasbourg’da doğmuş olmak çok daha iyidir.”

“Bu yaştan sonra Alman olmak istemem ben,” dedi çiftçi. “Ağzına ettiklerimin... Alman olmaktansa beni gebertsinler daha iyi!”

Schwartz kocaman elini kalçasına vurarak çevresine baktı, gülüyordu, ihtiyarı taklit ederek, “Şuna bakın!” dedi. “Ağzına ettiklerimin!.. Ha? Bense, ölmüş bir Fransız olmaktansa, yaşayan bir Alman olmayı tercih ederim.”

Mathieu birden başını kaldırdı baktı, Pinette’le Charlot dikkatle Schwartz’a bakıyorlardı; Schwartz şaşaladı, sustu, sonra kızardı, omuz silkerek başını çevirdi. Mathieu gözlerini onun şaşkın gözlerinden kaçırdı; yargıç rolü oynamayı sevmezdi, üstelik bu iriyarı, sakın, gözü pek oğlanı seviyordu; onun utancını, onun ürkek utancını artıracak hiçbir şey yapmak istemedi, dünyadaki tüm değerler karşılığında olsa bile. Kimse konuşmadı, ihtiyar kin ve nefret dolu bakışlarını çevresindeki şaşkın gözlerde dolaştırıyordu.

“Bu savaşı kaybetmemek gerekirdi,” dedi.

Sustular; Pinette öksürdü, çeşmeye gitti, elini suyun altına soktu, amaçsız hareketlerle suyla oynamaya başladı. İhtiyar piposunu dişlerinin arasından çekip almıştı, tabanına vurarak yere boşalttı, yere dökülen yanık tütünü kundurasının topuğuyla bastırarak dağıttı, hiçbir şey söylemeden döndü, ağır adımlarla evine doğru yürüdü. Uzun bir sessizlik oldu; Schwartz, kolları iki yana açılmış, kımıldamadan, dimdik duruyordu. Sonra ayılır gibi oldu, kendini zorlayarak gülmeye çalıştı, “İhtiyarı oyalamak için söyledim,” dedi.

Yanıt yok: Hepsi kımıldamadan ona bakıyorlardı. Sonra birden görünüşte hiçbir şey değişmeden, bir şey oldu, bir şey koptu, gevşedi; bu bir dinlenmeydi, bir çeşit kıpırtısız çözülme. Schwartz’ın çevresindeki öfkeli küçük cephe söylenmemiş bir kararla dağılmıştı. Longin çakısıyla dişini karıştırmaya başladı, Lubéron öksürdü ve Charlot suçsuz çocuk sesiyle bir şarkı tutturdı. İzin günü ya da karavanayla ilgili olmadıkça bir öfkeyi, bir kini uzun zaman yaşatamazlardı içlerinde. Mathieu birden nefesinde ürkek, utangaç bir nane, bir pelin kokusu duydu; kuşlardan sonra çiçekler uyanıyordu, kuşlar seslerini göğşe yollamıştı, şimdi otlar ve çiçekler kokularını yollayacaklardı. “Sahi!” diye düşündü Mathieu. “Kokular da var.” Yeşil ve sevinçli kokular, henüz batıcı, henüz kekremsi;

ama ağır ağır ballanacaklardı, gök mavileşir, Alman tırtılları inatla yaklaşırken kokular daha tatlı, daha zengin, daha bereketli, daha dişi olacaktı. Schwartz hızlı hızlı sümküydü, bir gün önce taşıyıp, duvarın önüne getirdikleri tahta sıraya baktı, “İyi,” dedi. “İyi, iyi.”

Gitti, tahta sıraya oturdu. İri bacaklarını açarak oturmuştu, ellerini dizlerinin arasından gelişi güzel sarkıttı, sırtını kamburlaştırdı, ama başını dimdik tutuyor, haşin gözlerle önüne bakıyordu. Mathieu bir an kararsız kaldı, sonra gitti, tahta sıraya, onun yanına oturdu. Az sonra, Charlot küçük topluluktan ayrıldı, geldi, önlerinde durdu. Schwartz başını kaldırdı, ciddi bir sesle, “Çamaşır yıkamalı,” dedi.

Bir sessizlik oldu, Schwartz hâlâ Charlot’a bakıyordu, birden, “Ben kaybetmedim ya savaşı,” dedi.

Charlot irkildi, güldü. Ama Schwartz ısrar ediyordu:

“Herkes benim gibi yapsaydı belki de kaybetmezdik savaşı,” dedi. “Benim pişmanlık duyacağım hiçbir şey yok.”

Şaşkın gözlerle çevresine baktı, yanağını kaşıdı:

“Amma acayip iş be!” diye mırıldandı.

“Amma acayip iş!” diye düşündü Mathieu. Evet, acayip bir şeydi bu. Boşluğa bakarak düşündü: “Ben Fransızım!” ve hayatında ilk kez, bunun çok acayip bir şey olduğunu hissetti. *Acayip bir şeydi bu!* Fransa; Fransa’yı hiç görmedik biz; içindeydik, Fransa havanın basıncıydı, toprağın çekim gücüydü, uzaklık, yakınlıktı, görebildiğimiz her şeydi, yeryüzünün insanoğlu için yaratılmış olduğu inancıydı; Fransız olmak öylesine doğal, olağan bir şeydi; insanın kendini evrensel hissetmesi için en rahat, en ucuz yoldu bu. Anlaşılması gereken hiçbir şey yoktu; hangi bahtsız tesadüfle ya da hangi kusur sonucu gerçekten, gerektiği kadar “insan” olmadıklarını düşünmek ve anlamaya çalışmak, Almanlara, İngilizlere, İtalyanlara düşüyordu. Şimdi, şimdi Fransa sırtüstü yatmıştı ve biz, ilk kez, görebiliyorduk onu, kırılmış, parçalanmış bir kocaman makine görüyorduk ve düşünüyorduk: Demek buymuş! Buydu: Toprağın uğradığı bir kazaydı, tarihin uğradığı bir kaza. Hâlâ Fransızız, ama bu şimdi eskisi kadar doğal, olağan bir şey değil. Tesadüfün elinde oyuncak olduğumuzu anlamamız için bir kaza yetmişti. Schwartz tesadüfün elinde oyuncak olduğunu düşünüyordu, şaşkıındı, kendi kendini anlayamaz olmuştu, kendi kendinden sıkılıyordu, huzursuzdu; “Nasıl olmuş da Fransız olmuşum?” diye düşünüyordu. “Şans azıcık yardım etseydi, Alman doğabilirdim pekâlâ!” diye düşünüyordu. Onun için de böyle haşin bakıyor ve

yedek vatanının kendine doğru ağır ağır akışını duymak için tetikte, bekliyordu; onun bayramını şenliklerle kutlayacak olan parlak, güçlü orduları bekliyordu, bizim yıkıntımızı onların zaferiyle değiş tokuş edeceği ve Alman olmanın, savaşı kazanmış olmanın çok doğal ve olağan bir şey olduğunu hissedeceği anı bekliyordu.

Schwartz esnedi, ayağa kalktı:

“Hadi bakalım, gidip çamaşırları yıkayalım.”

Charlot döndü, Pinette’le konuşan Longin’e doğru yürüdü. Mathieu tahta sırada yalnız kalmıştı.

Lubéron ağzını kocaman açarak gürültüyle esnedi, “İnsan sıkıntından patlar burada,” dedi.

Charlot’la Longin peş peşe esnediler. Lubéron onların esnemesini seyretti, sonra tekrar esnedi:

“Şimdi sıkı bir muamele amma iyi gelir ha...” dedi. “Ha? Ne dersin?”

Charlot dudak büktü:

“Sabahın altısında muameleye var mısın yani sen?”

“Ben mi? Hangi saatte olursa olsun, fark etmez.”

“İyi valla! Benden paso, kardeşim! Şu anda canım bir kariyla yatmayı, kışıma bir tekme yemek kadar bile çekmiyor.”

Lubéron sırttı:

“Evli olsaydın canın çekse de çekmese de o işi becermeyi öğrenmiş olurdun. Hem bak, o işin bir iyi tarafı da var, bir kez giriştin mi oğlum, artık başka şey düşünmezsin.”

Sustular. Kavaklar ürperiyor, yapraklarında ihtiyar bir güneş kımıldıyordu; uzaktan uzağa topların babacan gümbürtüsü duyuluyordu, öylesine tanıdık, öylesine alışılmış bir iri sesteki bu, doğanın sesi sanılırdı. Birden havada bir şey çözülür gibi oldu ve tam aralarına, bir eşekarısı yumuşak bir düşüşle indi.

“Dinleyin,” dedi Lubéron.

“Ne var?”

Bu, çepeçevre bir boşluk, bir anlaşılmaz sessizlikti. Kuşlar cıvıldaşıyor, kümeste bir horoz ötüyordu; ama gene de sessizlikti bu; toplar susmuştu.

“Hadi!” dedi Charlot. “Hadi! Bir şey söyleyin be!”

“Evet?”

Gözlerini birbirlerinden ayırmaksızın dinliyorlardı. Pierné tuttuğu nefesini koyverdi, “Bu iş böyle başlayacak işte,” dedi. “Bir an gelecek cephe boydan boya susacak böyle.”

“Cephe mi? Hangi cephe?”

“Ne bileyim, cephe işte, hepsi, her taraf.”

Schwartz ürkek bir gülümsemeyle onlara doğru geldi, “Herhalde bir borazan çalarlar, değil mi?” dedi. “Haber vermek için...”

“Git ulan!” dedi Nippert. “Ne ilgisi var bunun: Belki de yirmi dört saat önce imzaladılar barışı da biz hâlâ burada bekleyip duruyoruz.”

Charlot umutla gülümsedi:

“Belki de savaş gece yarısından beri bitmiştir. ‘Ateşkes’ emri hep gece yarısı verilir, değil mi?”

“Ya da tam öğle zamanında, on ikide.”

“Hayır, kaz kafalı, gece yarısı on iki: Saat sıfırken, anladın mı?”

“Susun be,” dedi Pierné, “susun da dinleyelim.”

Sustular. Pierné, yüzünde sinirli kıpırtılarla kulak kabarttı, Charlot ağzı açık, dinliyordu; kıpırtılı hışırtılı sessizlikte Barış’ı duyabilmek için bütün dikkatleriyle dinliyorlardı. Zafersiz ve şenlik-siz, davulsuz, borazansız bir barış, ölüm gibi.

“Allah kahretsin!” dedi Lubéron.

Uzak gümbürtüler yeniden başlamıştı: Şimdi daha az sağırdı patlamalar, daha yakın, daha korkutucu. Longin ince uzun, kemikli ellerini birbirine yapıştırarak parmaklarını çıtırdattı. Acı bir sesle:

“Allah kahretsin!” dedi. “Ne bekliyorlar bu hayvan herifler? Yeteri kadar dayak yemedik mi? Yeteri kadar adam ölmedi mi, ha? Bu canavarlığı durdurmak için Fransa’nın toptan anasının bellenmesini mi bekliyorlar? Doymadılar mı kasaplığa?”

Sinirli ve keyifsizdiler hepsi, kendilerini güçsüz hissettikleri için öfkeliydiler; yüzleri sağlıksızlığın işareti olan o çirkin kurşun rengiyle soluktu. Savaşın dev bir dalga gibi yeniden üzerlerine çökmesi için ufukta uzak gök gürültülerini duymaları yetmişti. Pnette ani bir hareketle Longin’e döndü, gözlerinde şimşekler yanıp sönüyordu, parmakları yalağın kenarını sımsıkı kavramıştı, keskin bir sesle sordu:

“Hangi kasaplık? Ha? Hangi kasaplık? Ölüler, yaralılar nerede? Neredeler? Sen gördün mü? Görebildinse aferin sana! Ben yalnızca senin gibi ödü bokuna karışmış, yollarda dörtnele koşan miskinleri görebildim.”

Longin zehir gibi bir gülümsemeyle baktı, “Ne o, ufaklık?” dedi. “Neyin var? Hasta mısın yoksa?”

Kötü bir alayla göz kırparak çevresindekilere baktı, “Bizim Pnette iyi oğlandı,” dedi, “severdik keratayı, çünkü o da bizim gibiy-

di, sıkıştı mı bilmem neresine neft sürmüşler gibi yaylanıverirdi. Bir iş için gönüllü isteseler en önde Pinette çıkmazdı meydana, değil mi ya? Ama bakın, şimdi basbayağı kabadayı kesilmiş; ne yazık ki tam savaş bittiği sırada!”

Pinette’in gözleri tutuştu, “Kabadayı falan kesilmedim,” dedi, sersem!

“Kesildin, kesildiin! Aslan asker numarasına yattın birden!”

“Evet, yattım. Ne olacak? Bu senin gibi donuna işemekten iyidir herhalde.”

“Duydunuz mu: Fransız ordusu sıfırı tüketti dedim diye, donuma işemiş oluyorum. İyi mi?”

Pinette öfkeden kekeleyerek bir nefeste, “Fransız ordusunun sıfırı tükettiğini biliyorsun demek ki, sen, sen biliyorsun, ha?” dedi. “Biliyorsun: Weygand’ın sağ kolusun, çünkü her şeyi bilirsin.”

Longin küçümseyen gözlerle bakıyordu, yorgun yorgun güldü:

“Weygand’ın sağ kolu olmaya gerek yok. Görüyorum; askerin yarısı bozulmuş, kaçıyor, öbür yarısı da bizim gibi eli kolu bağlı, bekliyor, dört yanından sarılı; bu yetmiyor mu sana?”

Pinette tuhaf bir hareketle elini havada savurdu:

“Loire’da yeniden toplanacağız,” dedi. “Kuzey Ordusu’yla birleşeceğiz, Saumur’da.”

“Sen buna inanıyor musun, koca sersem?”

“Yüzbaşı söyledi. Fontainat’ya sor da bak.”

“Ya, öyle mi? Eh, tabii, Kuzey Ordusu’nun bir şeyler yapması gerek. Bir yerlere gitmesi gerek tabii. Almanlar enselerinde çünkü. Anladın mı? Gitmezlerse boku yediler demektir, toptan hem de. Ama biz... biz eğer Loire’daki randevuya zamanında yetişebilirsek, çok şaşarım doğrusu.”

Pinette, başını öne eğmiş, ayağını hırsla yere vurarak Longin’e bakıyordu, aşağıdan yukarı doğru. Birden, üzerine yığılı bir kötü kalabalıktan kurtulmak istemiş gibi şiddetle omuzlarını silk-ti. Öfkeli ve çaresiz.

“Marsilya’ya kadar çekilecek bile olsak, hatta bütün Fransa’yı alsalar, Afrika’da gene dövüşürüz,” diye bağırdı.

Longin kollarını göğsünde kavuşturdu, küçümseyen bir gülümsemeyle baktı:

“Ya da Saint-Pierre-et-Miquelon’da dövüşürüz. Değil mi ya, neden olmasın yani?”

Pinette birden Longin’e doğru atılarak, haykırdı:

“Kendini pek mi akıllı sanıyorsun sen, ha? Pek mi akıllı sanıyorsun? Pek mi...”

Charlot ellerini uzatarak aralarına girdi, "Hadi hadi!" dedi. "Bir de kavga mı edeceğiz şimdi? Savaşın hiçbir şeyi halletmediğini herkes biliyor artık, ne olursa olsun, dövüşmemek gerektiğini biliyor." Sonra inandırmaya çabalayan bir heyecanla; "Asla dövüşmemek gerek," dedi, "asla. Hiçbir şey için. Hey Tanrım!"

Hepsine ayrı ayrı tutkuyla, heyecanla, ısrarla bakıyordu. Barıştırmak, barışı kurtarmak tutkusuyla; barıştırmak: Longin'le Pinette'yi, Fransızlarla Almanları.

Yalvaran bir sesle, "Sonuçta," dedi "onlarla da anlaşmanın bir yolu bulunurdu elbet, topumuzu birden gebertmek istemiyorlar ya bu adamlar."

Pinette çılgın öfkesini ona çevirdi, "Savaşı kaybettikse bu, senin gibiler yüzünden oldu!" diye bağırdı. "Anladın mı?"

Longin alayla gülüyordu, "Kusura bakma," dedi, "o da bilmiyor, cahilin biri o da."

Bir sessizlik oldu; sonra usul usul bütün başlar Mathieu'dan yana döndü. Biliyordu Mathieu: Her tartışmanın sonunda onu yargısını bekliyorlardı, çünkü okumuştı o, her şeyi biliyordu.

"Sen ne düşünüyorsun?" diye sordu Pinette.

Mathieu başını öne eğdi, yanıt vermedi.

"Sağır mı oldun? Sana soruyoruz, sen ne düşünüyorsun diye."

"Hiçbir şey düşünmüyorum," dedi Mathieu.

Longin çiti atladı, geldi, karşısında durdu, "Yok canım, sahi mi?" dedi. "Bir lise öğretmenini her zaman bir şeyler düşünür."

"Evet, ama görüyorsun işte; her zaman değil, demek ki."

"Hadi canım, enayi değilsin sen; inat etmenin, ille de dövüşeceğimiz demenin enayilik olduğunu biliyorsun."

Pinette de yanına gelmişti. İkisi iki yanında duruyorlardı, tetikte, iyilik meleğiyle kötülük meleği gibi.

"Sen miskin korkağın biri değilsin, Mathieu," dedi. "Sen Fransızların sonuna kadar dövüşmeden kuzu kuzu getirip silahlarını düşmana teslim etmelerini isteyemezsin."

Mathieu omuz silkti, "Dövüşen ben olsaydım," dedi, "savunacak fikrim olurdu. Ama kendilerini öldürtenler başkaları; burada değil, Loire'da olacak dövüş, onların yerine ben karar veremem."

Longin, Pinette'e kışkırtıcı gözlerle baktı:

"Görüyorsun ya," dedi. "Başkaları söz konusu olduğu zaman, vuralım gebertelim," diye palavra sıkılmaz!

Mathieu gizli bir kaygıyla onlara baktı:

"Ben öyle demedim."

"Nasıl öyle demedin? Dedin ya işte?"

"Ya bir küçük şans kalmışsa," dedi Mathieu, "küçücük bir şans..."

"Eee, yani?"

Mathieu başını salladı:

"Nasıl bilebilir insan bunu?"

"Ne demek istiyorsun?" diye sordu Pinette.

Charlot, "Demek istiyor ki," dedi, "beklemeliyiz, çok sabırsızlanmadan, sinirlenmeden beklemek gerek."

"Hayır," diye bağırdı Mathieu, "hayır!"

Birden ayağa kalktı, yumruklarını sıkıştırdı:

"Çocukluğumdan beri bekliyorum. Yeter!"

Ötekiler ona anlamadan bakıyorlardı, kendini tuttu:

"Biz bir karar vermişiz ya da vermemişiz, neyi değiştirir?" diye sordu. "Neyi değiştirir? Hem zaten bize fikrimizi soran mı var? Neyiz ki biz? Durumumuzun farkında mısınız?"

Ötekiler ürkmüşlerdi, geri çekildiler.

"Tamam," dedi Pinette, "tamam. Anladık."

Longin, "Haklısın," dedi, "bir miskin askerin ne fikri olur?"

Soğuk ve yavan gülümseyişi Mathieu'yu tiksindiriyordu. Acı bir sesle, "Hele hapisteki bir mahkûmun..." dedi.

Her şey alacağımız kararı soruyor bize. Her şey. Dev bir soru işareti çepeçevre etrafımızda; bizi sarmış, hapsedmiş. Bu bir oyundan başka bir şey değil. Bir oyun. Bize, insanmışız gibi soru soruyorlar; bizi, hâlâ insan olduğumuza inandırarak aldatmak istiyorlar. Ama yok, hayır. Hayır. Hayır. Bunlar insan görünümündeki bir savaş hayaletinin sorduğu hayalet soruları: Ne tuhaf bir oyundu bu; bir alay, bir eğlence.

"Bir fikrin olması neye yarar? Kararı verecek olan sen değilsin ki!"

Sustu. Birden düşünmüştü: Yaşamak gerekecek. Yaşamak, *yıkılışın* çürümüş, bozulmuş meyvelerini dermek, her yeni günle yeniden ve bugün reddettiği kesin ve son kararı, acımadan, tüm korkunçluğu ile didik didik etmek. Ulu Tanrım! Bu savaşı ben istemedim, ne de bu sonu, bu *yıkılışı* istedim; niçin, hangi acımasız oyunun sonucunda ben bu savaşın, bu *yıkılışın* yükünü taşımak, bunları sindirmek, kendime mal etmek zorunda kalıyorum? İçinde, tuzağa yakalanmış bir hayvanın çaresiz, ama yıkıcı öfkesinin kabardığını duydu, başını kaldırdı ve aynı çılgın öfkenin ötekilerin gözlerinde parladığını gördü. Bir ağızdan göğe haykırmak: "Bu olan-

larla ilgimiz yok bizim! Suçsuzuz biz, suçsuzuz!" Heyecanı sönü-verdi: Gerçekte suçsuzluk, sabah güneşinin ışınlarındaydı, pırıl pırıl; elini uzatsa insan otların incecik yapraklarında dokunabilirdi ona. Ama yalan söylüyordu; suçsuzluk yalan söylüyordu: Gerçek olan bu elle tutulmaz, ortak suçtu, *bizim suçumuz*. Savaşın hayaleti, *yıkılışın* hayaleti ve hayalet suç. Pinette'e, Longin'e baktı, teker teker, ayrı ayrı; ellerini iki yana açmıştı: Onlara yardım etmek mi istiyordu, onlardan yardım mı bekliyordu, bilemiyordu şimdi. Onlar da ona bakıyorlardı, sonra başlarını çevirdiler ve ağır ağır uzaklaştılar. Pinette ayaklarının ucuna bakıyordu; Longin, huzursuz, gergin bir yüzle kendi kendine gülümsüyordu; Schwartz ötekilere sokulmamıştı, kenarda duruyordu, Nippert'le, Alsas diliyle konuşuyordu, alçak sesle, yüzlerinde şimdiden bir suç ortaklığının kaçak anlamları vardı; Pierné, sağ elini açıp kapıyordu, durmadan, makine gibi açıp kapıyordu. Mathieu, "İşte, biz buyuz artık," diye düşündü.

Marsilya, 16 Haziran, Saat 14.00

Evet, bu yürek çöküntüsünü hiç sevmiyordu, ama insan bir kez hüzne daldı mı, çıkıp kurtulmak kolay olmuyordu! “Suratsız herifin biriyim ben,” diye düşündü. Mutluluk duyması için pek çok neden vardı oysa, bir kez peritonitten kurtulduğu, iyileştiği için mutlu olması gerekti. Ama o sevinemiyor, “Kurtuldum, yaşıyorum,” diye düşünüyor ve dertleniyordu. Bize hüzün veren aslında böyle küçük mutluluk nedenleridir, insan o nedenlerle hazin bir sevinçle mutluluk duyar. Zaten ben ölüyüm, diye düşündü, ölüyüm ben. Ona bakılacak olursa, 1940 Mayıs’ında Sedan’da ölmüştü: Zor olan, önünde yaşamak zorunda olduğu yılların varlığıydı. Yeniden göğüs geçirdi, tavanda dolaşan, iri, yeşil sineği gözleriyle kovalıyordu, hüküm verdi: Sıradan, alelade bir adamım ben. Bu düşünce olanca ağırlığı ile içine çökecek kadar tatsızdı. Boris bugüne dek, kendi kendisi hakkında hüküm vermemek kararındaydı, bu kararı uygulamıştı da, çok rahat bir şeydi bu; hem zaten şöyle ya da böyle ölmekten başka çare olmadığına göre, sıradan bir adam olmuş, olmamış, ne önemi vardı: Aksine, hatta insan alelade bir adam olduğunu bilirse ölüm daha da kolay kabul edilirdi. Ama şimdi her şey değişmişti: Onu yaşamaya bırakmışlardı ve o, birden, olanakları, yeteneği ve parası olmadığına inanmak zorunda kalmış; kısacası; hiçbir özelliği olmadığını görüvermişti; işe yaramaz sağlığından başka. “Ne kadar tatsız olacak,” diye düşündü. Kendini, elinden oyuncağı alınmış bir çocuk gibi hissediyordu. Sinek mırıl mırıl uçuyordu. Boris elini gömleğinin altına soktu, karnını bir boydan bir boya ikiye ayıran yara yerini okşadı; parmaklarının altında bu canlı hendeği hissetmek hoşuna gidiyordu. Tavana bakıyor, karnındaki yara yerini okşuyordu ve yüreği kurşun gibi ağırdı. Francillon içeri girdi, Boris’e doğru, telaşsız adımlarla, boş yatakların arasından geçerek yürüdü, sonra tam Boris’in yanına gelince, şaşırmış göründü:

“Ben seni bahçede sanıyordum.”

Boris yanıt vermedi. Francillon öfkeli bakışlarla kollarını göğsünde kavuşturdu:

“Saat iki, neredeyse akşam olacak, hâlâ yataktasın.”

“Geberip yatmak daha iyi.”

“Hasta mısın?”

“Geberip yatmak daha iyi: Hasta masta değilim.”

“Boş geç, arkadaş,” dedi Francillon. “Nasılsa bizi bitirip bitecek bu iş de.”

Boris’in yatağının ayakucuna oturdu, sigara sarmaya başladı. Francillon’un, kafasından dışarı fırlayacakmış sanılan kocaman kocaman gözleri, iri kambur bir burnu vardı; suratı korkunçtu. Boris çok seviyordu bu suratı: Bazen, daha görür görmez gülmeye başlıyordu.

“Az kaldı,” dedi Francillon.

“Ne kadar?”

“İki gün, iki gece.”

Boris parmaklarıyla saydı:

“18’i oluyor. Ha?”

Francillon evet anlamında homurdandı, sigara kâğıdını yaladı, yapıştırdı, kibriti yaktı, sonra Boris’e doğru eğilerek sordu:

“Kimse yok mu burada?”

Yatakların hepsi boştu: Herkes dışarıdaydı, bahçede ya da kentte.

“Görüyorsun,” dedi Boris. “Yatakların altına gizlenmiş casuslar varsa, onu bilmem. Ama kimse yok işte.”

Francillon, Boris’e biraz daha sokuldu, fısıldadı:

“Ayn 18’inde Blin nöbetçi,” diye anlattı. “Kuş pistte hazır bekleyecek. Gece yarısı içeri gireceğiz, ikide hoop! Güle güle... Sabah yedide Londra’dayız. Ne dersin bu işe?”

Boris bir şey demiyordu. Karnındaki yara yerini elliyor, düşünüyordu: Bunlar ayarlamışlar işi, kendini biraz daha bahtsız hissediyordu. Neye karar verdiğimi soracak bana.

“Ha? Ne dersin? Ne diyorsun bu işe?”

“İşi iyi ayarlamışsınız,” diyorum.

“Nasıl iyi ayarlamışız? Sen de geleceksin bizimle. Beni çağırmadılar diyemezsin herhalde. Sana söyledik biz. Gel işte!”

“Evet,” dedi Boris. “Söylediniz.”

“Eee? Neye karar verdin?”

Boris alayla, “Dans etmeye karar verdim,” diye güldü.

"Hadi hadi! Bırak şimdi alayı. Fransa'da kalacak değilsin herhalde."

"Bilmiyorum."

Francillon inatla, "Savaş bitmedi," dedi. "Savaş bitti diyenler yalancıdır, köpektir, vatan hainidir, anladın mı? Dövüş neredeyse senin de orada olman gerek; Fransa'da kalıp pineklemeye hakkın yok."

Boris acı bir sesle, "Bunu bana mı söylüyorsun?" dedi. "Bana..."

"Eee, peki? Sonra?"

"Sonrası, hiç işte! Bir arkadaş bekliyorum; dedim ya sana. O geldikten sonra karar vereceğim."

"Bana bak, bu işte arkadaş markadaş olmaz: Erkek işi bu. Karılar karışmaz bu işe."

Boris haşın bir sesle, "Bilmem işte," dedi. "Söyledim sana."

Francillon küsmüş gibiydi, sustu. Ya korktuğunu sanırlarsa? Boris kaygıyla Francillon'un gözlerinin içine baktı; ama Francillon ona, içini ısıtan bir güvenle bakarak gülümsedi.

"Demek," dedi Boris, "yedide oradasınız, ha?"

"Yedide, erken erken."

"Sabah, güneş yeni doğduğu sırada İngiltere kıyısı çok güzel olur," dedi Boris. "Douvres'un kıyıları hep bembeyaz kayalıklarla doludur."

"Ha!" dedi Francillon.

Boris, "Ben hiç uçağa binmedim," dedi.

Elini gömleğinin altından çekti, "Senin ameliyat yerin kaşınıyor mu?" diye sordu.

"Hayır."

"Benimki hep kaşınıyor: Öyle tuhaf oluyor ki."

"Benimkinin neremde olduğunu bir gör de bak bakalım," dedi Francillon, "bakalım herkesin içinde kaşıyabilir misin?"

Bir sessizlik oldu, sonra Francillon, "Ne zaman geliyor, seninki?" diye sordu.

"Bilmiyorum. Paris'ten gelecek, düşün bak."

"Herhalde sallanmadan gelmesi gerek," dedi Francillon. "Biz çok fazla bekleyemeyiz çünkü."

Boris içini çekti, karın üstü döndü. Francillon ilgisiz bir sesle devam etti:

"Ben benimkine hiçbir şey söylemedim," dedi. "Halbuki her gün beraberiz. Ama söylemedim. Son dakika, ayrılırken, bir kâğıt

yazıp bırakacağım. O kâğıdı okuduğu sıra ben çoktan Londra'da olurum.”

Boris yanıt vermedi.

“Şaşıyorum,” dedi Francillon, “Serguine, şaşıyorum, beni şaşırtıyorsun vallaha.”

“Anlayamazsın,” dedi Boris.

Francillon sustu, elini uzattı, küçük masadan bir kitap aldı. Sabah, güneş yeni doğmuşken Douvres'un beyaz kayalıklarının üstünden geçeceklerdi. Düşünmemek gerekti: Boris, Noel Baba'ya inanmazdı, Lola'nın olmaz diyeceğini biliyordu.

“Savaş ve Barış,” diye okudu Francillon. “Nedir bu?”

“Savaş hakkında bir roman.”

“1914 savaşı hakkında mı?”

“Hayır. Başka. Ama hepsi birbirinin aynı zaten.”

“Evet,” dedi Francillon, gülüyordu. “Hep birbirinin aynı.”

Kitabı gelişigüzel bir sayfasından açmıştı, kaşlarını çatarak, acınacak bir dikkatle okuyordu.

Boris başını yastığa bıraktı. Düşünüyordu: “Yapamam bunu, ikinci kez, ona haber vermeden alıp başımı defolup gidemem. Ve eğer onun için kalacak olursam burada, bu aşkımın kanıtı olur. Ha ha!” diye düşündü. “Ha ha! Amma acayip kanıtlama şekli ha! Peki, bir kadın uğruna burada kalmaya hakkım var mı? Francillon'la Gabriel, bu soruya tereddütsüz hayır, derler. Ama onlar genç, aşkın ne olduğunu bilmezler. Benim öğrenmek istediğim, aşkın ne olduğu değil,” diye düşündü Boris, “ben bunu bilmek durumundayım. Ben, aşkın değerini öğrenmek isterim, pahasını. Bir kadının mutluluğu uğruna burada kalmaya hakkı var mı bir erkeğin? Böyle sorulursa soru, hayır, hakkı yoktur, diye düşünürüm. Ama, bir erkeğin gitmeye hakkı olur mu, bu gidiş bir kadını bahtsızlığa, umutsuzluğa, acıya mahkûm edecekse eğer? Mathieu'nun bir sözü aklına geldi: ‘Gerektiği zaman bir insana acı çektirmekten ürkecek kadar korkak değilim.’ Evet, öyle tabii; ama Mathieu hep söylediklerinin aksini yapardı; insanlara acı çektirebilecek kadar cesur olamamıştı hiçbir zaman. Boris birden durdu; dehşete düşmüştü, ya bu alelade bir çılgınlıksa? Ya başımı alıp gitme kararımı bana aldırarak yalnızca kendime olan sevgimse; ya ben, normal hayat akışı içinde sıkılmaktan, sıfırı tüketmekten korktuğum için gittimse, o zaman belki de ben delinin, serüven düşkünü serserinin biriyim! Belki de ölüme gitmek, yaşamaya devam etmekten çok daha kolay geliyordu bana? Ve şimdi... ya şimdi rahatıma düşkünlüğümden,

ölüm korkusundan ve elimin altında bir kadın bulundurmak hevesinden dolayı kalıyorsam burada? Ya..." Döndü, baktı: Francillon kitabın üzerine büyük bir dikkatle kapanmıştı, sanki yazarın yalanlarını yakalamak için didikliyordu sözlerini. Ona gidiyorum, diyebilsem, bu bir tek söz dudaklarımdan çıkabilse. Usulca öksürek boğazını temizledi, ağzını açtı, bekledi. Ama kelime gelmedi; ona bu acıyı yükleyemem. Boris Lola'ya danışmadan gidemeyeceğini anladı. Lola hayır diyecekti, mutlaka hayır diyecekti ve sorun çözülmüş olacaktı. Birden, ürkerek; ya zamanında gelemezse, diye düşündü. Ya ayın 18'inde burada bulunmazsa? Tek başına karar vermek gerekecekti o zaman. Diyelim ki gitmedi, kaldı; sonra, ayın 20'sinde Lola geldiği zaman, ben sana git diyecektim, derse? Aman, ne parlak bir durumda kalırım. Başka olasılık: Ayın 18'inde kalkıp gidiyorum, 19'unda Lola geliyor, beynine bir kurşun sıkıyor. Allah kahretsin! Düşünceler, karmakarışık, beyninin içinde uğulduyordu, gözlerini kapadı, kendini uykuya koyverdi.

Berger kapıdan, "Hey, Serguine," diye bağırdı. "Bir kadın bekliyor seni aşağıda."

Boris sıçrayarak kalktı, Francillon başını kitaptan kaldırmıştı: "Seninki geldi herhalde."

Boris ayaklarını yataktan aşağı sarkıttı, başını kaşıyarak esnedi, "Yok canım," dedi, "nerede? Daha gelemez. Kardeşimdir."

"Ha," dedi Francillon, "kız kardeşin, ha? Hani geçen gün seninle beraber gördüğüm kız mı?"

"Evet."

Francillon, heyecansız, "Hiç fena değil," dedi.

Boris gömleğinin kollarını indirdi, ceketini giydi, iki parmağını şakağına götürerek Francillon'u selamladı, koğuştan çıktı, ısıklık çalarak merdiveni inmeye başladı. Basamakların ortasında, birden durdu, gülmeye başladı; "Amm boktan iş!" diye düşündü. "Amm boktan iş! Ne kadar keyifsizim." Ivich'i görmeyi hiç canı çekmiyordu şimdi. "İnsan keyifsizken hiç yardım etmez," diye düşündü, "aksine, insanı çileden çıkarır büsbütün."

Ivich hastanenin bahçesinde bekliyordu; bir aşağı bir yukarı dolaşan askerler ona bakıyorlardı, aldırımıyordu Ivich. Boris'i gördü, gülümsedi:

"Merhaba Boris," diye seslendi.

Boris'i görünce askerler gülmeye, laf atmaya başladılar. Seviyorlardı Boris'i. Boris parmaklarıyla selam verdi, ama kimsenin ona: "Seni hergele seni," ya da "Yeme de yanında yat!" diye sataşmadığı-

nı fark ederek büsbütün keyfi kaçtı. Hakları da vardı, Ivich çocuk düşürdükten sonra ihtiyarlamış, çökmüş, çirkinleşmişti. Tabii, Boris hâlâ iftihar ederdi onunla, ama bir başka türlüydü bu şimdi.

Parmaklarıyla kardeşini gıdıklar gibi yaparak, "Merhaba, küçük canavar," dedi.

Çepeçevre etrafında bir hastalık ve keskin bir kolonya kokusu dalgalanıyordu. Boris ona dikkatle baktı, "Renksiz görünüyorsun," dedi.

"Biliyorum. Berbat haldeyim."

"Dudaklarını da boyamıyorsun."

Ivich sertçe, "Hayır," dedi.

Sustular. Kırmızı, yüksek yakalı bir kazak giymişti Ivich; kırmızı, yüzünün solgunluğunu büsbütün göze batar bir beyazlık haline getiriyordu. Hiç olmazsa omuzlarını, göğsünü açsaydı biraz; çok güzel, yuvarlak, sıkı etli omuzları, kolları vardı Ivich'in. Ama inatla kapalı yakalı, kollu elbiseler, uzun etekler giyiyordu Hep; sanki kendi bedeninden utanç duyuyormuş gibi.

"Burada mı konuşacağız?" diye sordu.

"İstersen çıkalım; çıkabilirim, iznim var."

"Araba kapıda," dedi Ivich.

Boris korkuyla, "Burada yok mu?" diye sordu.

"Kim?"

"Kayınpeder."

"Bırak şunu."

Bahçeyi baştan başa geçtiler, kapıdan çıktılar. Kapıda Mösyö Sturel'in kocaman, yeşil Buick'ini görünce Boris'in büsbütün keyfi kaçtı, "Bir daha geldiğinde arabayı sokağın köşesinde bırak," dedi.

Otomobile bindiler, arabanın içi gülünç bir şekilde genişti. İnsan kayboluyordu içinde.

Boris dişlerinin arasından, "Bunun içinde saklanbaç oynanır be," dedi.

Şoför döndü, baktı, Boris'e gülümsedi; kır bıyıklı, sinsî gözlü bir adamdı.

"Madam nereyi emrediyorlar?" diye sordu.

"Ne diyorsun?" dedi Boris.

Ivich düşünüyordu.

"Kalabalık insanlar görmek istiyor canım," dedi.

"Canebiere'e gidelim öyleyse?"

"Canebiere mi? Yok istemem. Ya da... peki, gidelim, öyle olsun."

“Rıhtıma,” dedi Boris, “Canebiere’e.”

“Başüstüne Mösyö Serguine.”

“Hayvan herif,” diye düşündü Boris. Araba hareket etti, Boris camdan dışarı bakmaya başladı: Canı konuşmak istemiyordu, çünkü şoför dinleyebilirdi onları.

“Lola’dan ne haber?” diye sordu Ivich.

Döndü, baktı: Ivich son derece rahat görünüyordu; Boris parmağını dudağına yapıştırarak sus! diye işaret etti, ama Ivich dolgun, kendine güvenen bir sesle konuşuyordu, sanki şoför pişmiş bir balıktan başka bir şey değilmiş gibi.

“Lola’dan haber aldın mı?”

Boris yanıt vermedi, omuz silkti.

“Ha?”

“Hiç haber yok.”

Boris Tours’da hastanedeyken Lola oraya gelmiş, yanında kalmıştı. Haziran başında onları Marsilya’ya nakletmişlerdi ve Lola Paris’e geçmişti. Ne olur ne olmaz bankadan parasını çekecek, oradan Marsilya’ya, Boris’in yanına dönecekti. Sonra, birden o “feci olaylar” araya girmişti, hiç haber alamamıştı Lola’dan. Araba bir çukura girerek sarsıldı, Boris, Ivich’in üzerine yıkıldı; Buick’in içinde o kadar az yer kaplıyordu ki bu ona, Paris’e yeni geldikleri zamanı anımsattı; ikisi, çoğu zaman, başkentte kaybolmuş iki öksüz çocuk olduklarını farz ederek oyun oynarlar ve birbirlerine böyle sokulurlardı işte, omuz omuza, Dome’da ya da Coupole’da bir tahta sıranın üzerinde. Boris başını kaldırdı, konuşacaktı, ama Ivich’in yüzünü görerek yalnızca, “Paris’i aldılar,” dedi. “Gördün mü?”

Ivich ilgisiz bir sesle, “Evet, aldılar,” dedi.

“Kocan?”

“Hiçbir haber alamadım.”

Birden eğildi, Boris’e sokularak çabucak konuştu:

“Geberip gitsin diye dua ediyorum.”

Boris şoförden yana baktı ve adamın onları aynadan gözlediğini gördü. Dirseğiyle Ivich’i itti, Ivich susmuştu; ama dudakları hâlâ ciddi ve kötü niyetli bir gülümsemeyle aralık duruyordu. Araba Canebiere’e çıkan köşede durdu. Ivich indi, döndü, şoföre küçümseyen gözlerle bakarak, “Saat beşte Riche’e gelin beni alın,” dedi.

Şoför tatlı bir sesle, “Hoşça kalın Mösyö Serguine,” dedi.

Boris, sinirli, “Eyvallah,” dedi, “güle güle.”

Düşündü: Tramvayla dönerim. Ivich'i kolundan yakaladı, Canebiere'e doğru yolu tırmanmaya başladılar. Subaylar yanlarından gelip geçiyordu. Boris selam vermiyordu subaylara, onlar fark etmiş görünmüyorlardı. Boris rahatsız olmuştu, çünkü yanlarından geçen kadınlar ona bakıyorlardı.

"Subaylara selam vermiyorsun?" dedi Ivich.

"Ne olacak selam vereceğim de?"

Ivich, "Kadınlar bakıyorlar sana," diye ısrar etti.

Boris yanıt vermedi; esmer bir genç kadın gülümsüyordu, Ivich birden dönerek bağırdı:

"Evet," diye bağırarak terslendi, "evet, evet, güzel, çok güzel. Ne yapacaksınız bakalım?"

Boris telaşla, "Ivich!" diye fısıldadı. "Deli olma, herkes bize bakıyor."

Bu da yeni çıkmıştı. Bir gün biri ona: Sen güzelsin demişti, sonra artık bu laf unutulmadı, önüne gelen takılır oldu. Francillon'la Gabel onu "aşk çocuğu" diye çağırıyorlardı. Boris'in bu laflara aldırış ettiği yoktu tabii, ama hoşuna da gitmiyordu bu, güzel olmak, erkeğe yakışır bir nitelik değildi. Hem bu orospu bozuntuları ona göz süzecek yerde kıçlarını sallamakla yetinseler, onların yerine şu geçen heriflerden ikisi Ivich'e baksaydı biraz; biraz, çok değil; kızın kendini güzel hissetmesine yetecek kadar baksaydı daha mutlu olurdu.

Riche'in terasında hemen bütün masalar doluydu; güzel, esmer kızların, incecik, zarif subayların, gencecik askerlerin, elleri yıpranmış, yaşlı, iyi giyinmiş erkeklerin arasında bir küçük masa bularak oturdular; bütün bu insanların, bu suçsuz ve iyi niyetli insanların, öldürülmeye hazır, ama canları yakılmadan, eziyetsizce, çabukça öldürülecek suçsuz ve iyi niyetli insanların yarattığı bir küçük dünyaydı. Ivich yanaklarının üzerine düşen saçları sinirli hareketlerle çekiştirmeye başlamıştı: Huzursuzdu. Boris, "Ne var ne yok?" diye sordu. "Keyifsizsin."

Ivich omuz silkti. Boris bacaklarını uzattı ve birden içinin sıkıldığını fark etti.

"Ne içeceksin?" diye sordu.

"Kahveleri iyi mi bunların?"

"Eh işte."

"Canım kahve istiyor. Evde bulaşık suyu gibi kahve yapıyorlar."

Boris garsona, "İki kahve," dedi. Sonra Ivich'e dönerek sordu: "Seninkilerle aran iyi mi?"

Ivich'in yüzündeki özlem birden söndü.

"İyi," dedi. "Gitgide onlara benzemeye başladım ben de." Gevşek bir gülümsemeyle ekledi: "Kaynanam, kendisine benzediğimi söylüyor."

"Peki neyle zaman geçiriyorsun, ne yapıyorsun bütün gün?"

"Hiç! Dün sabah saat onda kalktım, on birlere kadar saçımla başımla oyalandım; gazeteleri okudum..."

Boris sertçe, "Sen gazete okumayı bilmezsin ki," dedi.

"Bilmiyorum. Öğle yemeğinde savaş lafı edildi, Sturel Hanımefendi sevgili, değerli oğlunu düşünerek iki damla gözyaşı döktü; ağlarken dudakları öyle komik oluyor ki hep gülüverecek sanıyorum. Sonra da oturduk yün ördük, o arada bana sırlarını döküp saçtı: George küçükken çok sağlıksızmış, sekiz yaşındayken bağırsak iltihabı olmuş, düşün bak, bağırsak iltihabı! Eğer oğluyla kocası arasında seçim yapması gerekirseymiş, bu çok feci bir şey olurmuş, ama o oğlunu kayırırmış, kocam ölsün, oğlum kalsın dermiş, çünkü karı olmaktan çok anaymış. Sonra kendi hastalıklarını anlattı, rahimde bilmem nesi varmış, bağırsakları, yumurtalıkları, hiçbirisi doğru dürüst işlemiyormuş..."

Boris'in dudaklarının ucunda nefis bir laf vardı; öyle çabucak gelmişti ki dudaklarının ucuna, kendi mi uydurmuştu, yoksa bir yerde mi okumuştur bilemedi. Ama okumamıştı galiba. "İki kadın birbiriyle ya evinin işini konuşur ya karnının içini." Yok, bu şekliyle laf ukalaca bir şey oluyordu, La Rochefoucauld'un vecizeleri gibi bir şey; "Bir kadın ya evinin işini konuşur ya karnının içini." Ya da: "Bir kadın evinin işinden konuşmuyorsa, karnının içinden konuşuyor demektir." Evet, böylesi daha iyiydi galiba... Kendi kendine bu lafı Ivich'e söyleyip söylemeyeceğini tarttı. Ama Ivich şakadan anlamazdı. Yalnızca "Vah vah!" dedi. "Sonra? Sonra ne yaptın?"

"Sonra... Odama çıktım; akşam yemeğine kadar."

"Akşam yemeğine kadar ne yaptın?"

"Hiç. Gece, yemekten sonra radyo dinledik, ajans haberlerini, haberlerden konuştuk. Anlaşılan daha her şey bitmemiş, soğukkanlılığımızı kaybetmemeliymişiz, Fransa bunun gibi ne günler görmüşmüş. Sonra, odama çıktım, odamda elektrik ocağında kendime bir çay yaptım. Ocağı kaçamak kullanıyorum, saklı; bozuk çünkü, prize soktun mu bir seferinde bir şey olmazsa öbür sefer mutlaka sigortayı atıyor. Sonra koltukta oturdum, herkes uyusun diye bekledim."

"Ey? Sonra?"

“Sonra... Nefes aldım.”

“Bir şeyler okumalısın,” dedi Boris.

“Okurken harfler gözümün önünde dans etmeye başlıyor,” dedi Ivich. “George’u düşünmeye başlıyorum, hep onu düşünüyorum. Elimde değil, ölüm haberini alacağım diye umutlanmaktan kendimi alamıyorum.”

Boris Ivich’in kocasını sevmiyordu ve Ivich’i, 1938 Eylülünde evden kaçıp o salak oğlanın koynuna girmeye iten nedenin ne olduğunu bir türlü anlayamamıştı. Ama gene de oğlanın çok da boktan bir herif olmadığını itiraf etmek zorundaydı; Ivich’in gebe olduğunu anlayınca George çok dürüst hareket etmişti: Evlenmelerini isteyen, ısrar eden o olmuştu. Ama iş işten geçmişti artık: Ivich ondan nefret etmeye başlamıştı bile, nefret ediyordu, çünkü George ona bir çocuk yapmıştı. Kız kendinden de nefret ettiğini, kendinden tiksindiğini söylüyordu; bir köye kaçmış, saklanmış, Boris’i bile görmek istememişti. Eğer ölümden böylesine korkmasaydı mutlaka kendini öldürürdü.

“Pöf! İğrenç!”

Boris sıçradı.

“Ne?”

Ivich kahveyi gösterdi:

“Kahve!”

Boris bir yudum aldı, yüzünü buruşturdu:

“Matah bir şey değil,” dedi, “hakkın var.” Bir an düşündü, sonra başını salladı: “Gitgide daha kötü olacak herhalde.”

“Yenilmişler ülkesi!” dedi Ivich.

Boris ürkek gözlerle çevresine baktı. Ama kimse onlara dikkat etmiyordu: İnsanlar nazik bir pişmanlıkla savaştan söz ediyorlardı. Bir cenaze töreninden henüz dönmüş insanlar gibiydiler hepsi. Garson boş bir tepsiyle yanlarından geçti. Ivich kötü gözlerle garsona baktı:

“Bulaşık suyu gibi,” dedi.

Garson duralamış, şaşkın gözlerle bakıyordu; kır bıyıkları vardı, Ivich kızı yaşındaydı adamın.

“Kahve bulaşık suyu gibi,” diye tekrarladı Ivich. “Alabilirsiniz. İçmiyoruz.”

Garson merakla onları seyrediyordu: Ivich adamı tedirgin edemeyecek kadar gençti. Kaba bir gülüşle, “Ha!” dedi. “Yemen kahvesi istiyordunuz, ha? Savaşta olduğumuzun farkında değilsiniz herhalde.”

Ivich hızla döndü baktı, “Ben farkında olmayabilirim,” dedi, sesi öfkeden titriyordu; “ama yaraları yeni kapanan kardeşim sizden çok daha iyi bilir savaşta olup olmadığımızı.”

Boris kıpkırmızı olmuştu, gözlerini adamın gözlerinden kaçırdı. Ivich sinirli ve kavgacı olmuştu son zamanlarda, geveze, hazırcevap olmuştu; Boris onun sessizce öfkeleniği, bütün saçları yüzünün üzerinde, somurttuğu günleri arıyordu şimdi: Bu sessiz öfke mesele çıkarmazdı hiç olmazsa.

Garson, “Ben olsam,” diye homurdandı, “tam düşmanın Paris’e girdiği gün, kahve kötü diye söylenmezdim.”

Döndü gitti; Ivich ayağını hırsla yere vurdu, “Allah kahretsin,” dedi, “Allah kahretsin; ağızlarında savaşta başka laf yok. Sürekli dayak yiyorlar, bir de övünüyorlar bununla. Şu savaşı adamakıllı bir kaybetsinler artık, kaybetsinler, bu laf bitsin!”

Boris usulca esnedi: Ivich’in öfkeleri onu eğlendirmiyordu artık. Eskiden, Ivich genç kızken onun ayağını yere vurarak, gözlerini şaşılatacak saçlarını hırsla çekiştirip durduğunu seyretmek eğlenceli olurdu, bütün gün keyifli olurdu insan. Şimdi, gözleri öfkeye katılmıyor, anlamsız, donuk bakışlarla bekliyordu, gözler barışmış oluyordu sanki; böyle anlarda annelerine benziyordu Ivich. Boris bir çeşit korkuyla, “Ivich evli bir kadın artık,” diye düşündü. “Evli barklı, kaynanası, kayınbabasıyla, cepheye kaybolmuş kocasıyla, hatta kapıda bekleyen özel arabayla bir evli kadın.” Ivich’e şaşkın gözlerle bakıyordu, sonra başını çevirdi, biliyordu ki biraz daha görececek olursa onu, tiksinecekti ondan. “Gideceğim!” Birden doğruldu: Kararı alınmıştı. “Gideceğim, ben de gideceğim onlarla, Fransa’ da kalamam.” Ivich konuşuyordu.

“Ha? Ne dedin?” dedi Boris.

“Annemle babamı söylüyorum.”

“Eee?”

“Rusya’da kalsalardı keşke diyorum. Sen beni dinlemiyorsun.”

“Kalsalardı, şimdiye kadar çoktan öbür dünyayı boylamışlardı.”

“Ne olursa olsun; hiç olmazsa bizim uyruğumuzu değiştirmeleri gerekirdi. Öyle olsaydı vatanımıza dönebilirdik.”

“Vatanımız, Fransa işte,” dedi Boris.

“Hayır, Rusya.”

“Fransa’dır, madem uyruk değiştirmişiz...”

“İşte,” dedi Ivich, “işte bu nedenle değiştirmemeleri gerekti diyorum.”

“Evet, ama olmuş bir kez, değiştirmişler.”

“Bana ne? Madem yapmamaları gerekiyordu, o halde ben hiçbir şey yapılmamış farz ederim.”

“Rusya’da olsaydın,” dedi Boris “sıkıntıdan ölürdün sen.”

“Olsun. Rusya büyük bir ülkedir, ben Rusya’yla iftihar edebilirdim. Burada her dakika utanç içindeyim. Her dakika...”

Sustu, bir an, kararsız, baktı. Boris sabırlı bir yumuşaklıkla dinliyordu: Onunla tartışmaya hiç niyeti yoktu. İyimserlikle, “Nasıl da susacak,” diye düşündü. “Daha fazla ne söyleyebilir?” Ama Ivich’in hayal gücü genişti: Bir elini havaya kaldırdı ve suya atlar gibi, tuhaf bir küçük hareket yaptı:

“Fransızlardan nefret ediyorum,” dedi. “Nefret ediyorum.”

Yan masada gazete okuyan bir adam başını kaldırdı ve uykulu gözlerle onlara baktı. Boris dimdik adamın gözlerinin içine baktı. Ama aynı anda adam ayağa kalkmıştı; genç bir kadın masaya doğru yürüyordu; adam kadının önünde eğildi, kadın gülümsedi, oturdu, adam masanın üzerinden elini uzattı, kadının elini ellerinin arasına aldı. Boris rahatlamıştı, Ivich’e baktı. Ivich büyük isyanlarından birini yaşıyordu; dişlerinin arasından ısıklık çalar gibi bir sesle mırıldandı:

“Nefret ediyorum. Nefret ediyorum hepsinden.”

“Kötü bir kahve verdikleri için nefret ediyorsun onlardan. Ha?”

“Her şeylerinden nefret ediyorum.”

Boris fırtınanın kendiliğinden yatışacağını ummuştu; ama şimdi yanıldığını ve fırtınaya cesaretle göğüs germek zorunda olduğunu anlıyordu.

“Ben seviyorum Fransızları,” dedi. “Şimdi savaşı kaybettiler, onun için herkes sırt çevirir onlara; ama ben onların ilk safta nasıl vuruştuklarını gördüm ve sana yemin ederim ki mümkün olan her şeyi, ama her şeyi yaptılar.”

“Gördün mü?” diye bağırdı Ivich. “Gördün mü?”

“Neyi gördüm?”

“Neden mümkün olan her şeyi yaptılar, diyorsun? Kendini de onlar gibi Fransız farz etseydin, mümkün olanı yaptık, derdin. Biz derdin, onlar demezdin.”

Boris, utandığı için, alçakgönüllü olduğu için “biz” dememişti. Başını salladı, kaşlarını çatmıştı.

“Kendimi ne Rus farz ediyorum, ne de Fransız,” dedi. “Ama orada, cephede o çocuklarla omuz omuzayken kendimi mutlu hissediyordum. O kadar.”

"O çocuklar... tavşandan farksız hepsi."

Boris kendini tuttu:

"Evet; ama en iyi tavşan..."

"Hayır hayır; kaçan, fare gibi korkup kaçan tavşanlar." Eliyle masa örtüsünün üzerinde kaçan bir hayvanın hareketini taklit ederek tuhaf bir zevkle tekrarladı: "İşte böyle!"

"Bütün kadınlar gibisin sen de," dedi Boris. "Yalnızca patırtılı, gürültülü, toplu tüfekli kahramanlığa aklın eriyor."

"Hayır, öyle değil. Ama madem savaşmak istediler, giriştiler bir kez, sonuna kadar dövüşmeleri gerekirdi."

Boris sabırsız bir hareketle elini kaldırdı: "Madem savaşmak istediler, sonuna kadar dövüşmeleri gerekirdi." Doğru! Çok doğru! Daha dün Francillon ve Gabel'le aynı şeyi konuşuyorlardı onlar da. Ama... Eli gevşek bir hareketle düştü: Sizin fikrinizde olmayan bir insanı, düşüncesinin yanlış olduğuna, yanıldığına inandırmaya çalışmak zor ve yorucu bir işti. Ama o insan bir de üstelik sizin gibi düşünüyorsa, sizin gibi düşündüğü halde yanılıyorsa, o zaman ona hatasını ispat etmek yalnızca boş bir umuttan ibaret olurdu.

"Bırak şu lafı," dedi.

Ivich öfkeyle gülümseyerek tekrarladı:

"Korkak tavşanlar!"

"Benimle yan yana dövüşenler korkak tavşanlar değildi," dedi Boris. "Hatta aptalcasına cesurları çoktu aralarında."

"Ölümden korktuklarını sen söyledin bana."

"Ya sen? Sen ölümden korkmuyor musun?"

"Ben kadını."

"Eh, evet onlar da ölümden korkuyorlardı, ama erkektiler," dedi Boris. "Cesaret budur aslında. Hayatlarıyla oynadıklarını biliyorlardı onlar."

Ivich kuşkuyla baktı:

"Bana, kendinin de korktuğunu mu söylemek istiyorsun yoksa?"

"Ölmekten korkmuyordum, çünkü oraya ölüme gittiğimi biliyordum."

Tırnaklarını seyretti bir an, sonra ilgisiz bir tavırla devam etti:

"Ama tatsız olan," dedi, "tatsız olan... buna karşın gene de korkmaktan kendimi alamıyordum."

Ivich bütün bedeniyle irkildi:

"Neden, neden korkuyordun o halde?"

"Bilmem. Belki de patlama seslerinden..."

Bu, çok çok on dakika sürmüştü aslında, hücum başladığı sıra. Ama Ivich'in onu korkağın biri sanmasına aldırış etmedi: Aklı başına gelirdi böylece. Ivich ona dehşetle karışık bir şaşkınlıkla bakıyordu, şaşkıncı; bir Rus, bir Serguine ve Ivich'in kardeşiyken nasıl korkabilirdi Boris? Nasıl? Sonunda Boris, Ivich'in kendisine bakan gözlerinin karşısında tuhaf bir rahatsızlık duydu, utanmıştı. Acele ekledi:

"Ama çabuk geçti korkum."

Ivich rahatlayarak gülümsedi. Boris kederle, "Hiçbir konuda aynı biçimde düşünemiyoruz artık," diye düşündü. Gelişigüzel elini uzattı, kahveden bir yudum aldı, kusmamak için dişini sıktı; sanki biri olanca hüznünü, umutsuzluğunu ağzına boşaltıvermişti. Ama az sonra kalkıp gideceğini düşününce, bu içine küçücük bir umut verdi. Gülümsedi.

"Şimdi ne yapmak niyetindesin?" diye sordu Ivich.

"Herhalde bizi terhis ederler," dedi Boris. "Hepimiz hemen iyileşmiş durumdayız, ama bizi hâlâ burada tutuyorlar, çünkü bizi ne yapacaklarını bilemiyorlar daha."

"Eee, peki sonra?"

"Ben... bir öğretmenlik isteyeyim diyorum."

"Diploma almadın ki."

"Almadım. Ama özel bir kolejde çalışabilirim pekâlâ."

"Ders vermek hoşuna gidecek mi bakalım?"

Boris birden, "Yok, hayır!" dedi, sonra kıpkırmızı oldu, usulca ekledi: "Ben... bana göre bir iş değil bu."

"Sana göre olan iş hangisi, canım?"

"Ben de bilmiyorum."

Ivich'in gözleri pırıl pırıl oldu:

"Ben sana söyleyeyim canım; sen ve ben, biz, zengin olacaktık, küçüğüm zengin. Anladın mı? Bize göre olan iş, bu işte."

Boris ürkmüştü, "Hayır," dedi, "öyle değil."

Bir an Ivich'e baktı, parmaklarıyla kahve fincanını sıkarak mırıldandı: "Öyle değil."

"Peki ya nedir öyleyse?"

"Ben," dedi "hazırdım, sonuna gelmiştim işin; sonra ölümümü elimden aldılar, zorla aldılar. Ben, hiçbir şey bilmiyorum şimdi, hiçbir şey bilmiyorum, hiçbir şey yapamıyorum, hiçbir yeteneğim yok benim. Canım hiçbir şey istemiyor, hiçbir şeyden zevk almıyorum, hiç, hiç..."

Durdu, derin derin nefesler alıyordu, kendinden söz ettiği için

utanmıştı. Gerçek şu ki ben, sıradan bir hayat sürmeye koyveremiyorum kendimi, boyun eğemiyorum. Az çok, Ivich'in söylediği de buydu zaten.

Ivich'in aklında bir şey vardı, "Lola'nın parası yok mu?" diye sordu.

Boris sıçradı, masaya hırsla bir yumruk indirdi; Ivich'in insanın kafasının içindekini okumakta ve okuduklarını aklın almaya-cağı, en ters, en batıcı cümlelerle açığa vurmakta görülmemiş bir ustalığı vardı.

"Lola'nın parasıyla yaşamak istemiyorum."

"Neden? Savaştan önce de sana para verirdi o."

"Olabilir... Bundan sonra vermeyecek."

Ivich korkunç bir öfkeyle, "O halde," dedi, "ikimiz el ele verip intihar edelim!"

Boris içini çekti: Gene başlıyordu oyun. Artık bu oyunlara katlanamayacak kadar yaşlıydı. Ivich gülümseyerek onu seyrediyordu:

"Rıhtımdaki eski evlerden bir oda kiralayalım, sonra kapıyı kilitleyip havagazı musluğunu açalım..."

Boris yalnızca sağ elinin işaretparmağını kımıldatarak yanıt verdi. Ivich ısrar etmedi: Başını öne eğdi, saçlarını çekiştirmeye başladı: Boris bir şey söylemeye hazırlandığını anladı. Bir sessizlik oldu, sonra Ivich başını kaldırmadan konuştu:

"Ben, düşündüm ki..."

"Evet? Ne düşündün?"

"Ben düşündüm ki, beni de alırsın yanına, üçümüz, Lola'nın kazancıyla yaşarız dedim."

Boris boğulmadan tükürüğünü yutmayı başardı, sonra zor duyulan bir sesle, "Ya!" dedi. "Demek böyle dedin, ha?"

Ivich ani bir heyecanla, "Boris," dedi, "o adamlarla bir arada yaşayamayacağım artık."

"Sana kötü mü davranıyorlar?"

"Aksine; beni pamuklara sarıp sarmalıyorlar, ben sevgili oğullarının karısıyım, anlıyor musun? Ama ben iğreniyorum onlardan, nefret ediyorum, nefret ediyorum. George'dan nefret ediyorum, hepsinden, hizmetçilerden bile nefret ediyorum! Ben..."

"Sen Lola'dan da nefret ederdin ya?"

"Lola, aynı şey değil."

"Aynı şey değil, çünkü uzakta şimdi ve iki yıldır yüzünü görmedin."

"Lola şarkı söyler, Lola içer, hem güzel de... Boris! Nasıl çirkin

olduklarını bilsen. Nasıl çirkin hepsi! Beni onlardan kurtarmazsan öldürürüm kendimi, öldürürüm! Yok, hayır, öldürmem, daha beter olurum, onlara benzerim, onlara. Kendimi nasıl çirkin, nasıl kötü hissediyorum bazen. Kötü, kötü!”

“Zırva,” diye düşündü Boris. “Baştan aşağı zırva.” Tükürüğünü yutabilmek için bir yudum kahve aldı, iki insanı aynı zamanda yüzüstü bırakamazdı. Ivich saçlarını çekiştirmekten vazgeçmişti. Geniş, solgun yüzü renklenmişti, Boris’e kaygılı gözlerle bakıyordu. Eski günlerin Ivich’ine benziyordu şimdi; belki gençleşebilir, hayat bulabilirdi yeniden? Belki gene eski güzel, canlı Ivich olurdu? Ona bakarak, “Yemeğimizi yapmayı göze alırsan, pekâlâ,” dedi, “küçük canavar seni, küçük canavar!”

Ivich atıldı, Boris’in elini yakaladı, bütün gücüyle sıktı.

“Sahi mi?” diye sordu. “Sahi mi? İstiyor musun? İstiyor musun beni?”

Guéret’te öğretmenlik alırım. Yok hayır, Guéret’te değil, orası lise. Castelnau-dary’de. Lola’yla evleneceğim: Bir kolej öğretmeni bir kadınla gelişigüzel yaşayamaz; yarından tezi yok, hazırlığa başlayacağım. Elini saçlarına götürdü ve sağlamlığını anlamak ister gibi saçını çekti; sonra karar verdi: Kabak kalacağım ben, mutlaka kabak kalacağım, ben ölmeden bütün saçlarım dökülmüş olacak.

“Tabii istiyorum.”

Sabah, güneş ağır ağır yükselirken gökte dolaşan bir uçak görür gibi oldu, kendi kendine, “Beyaz kayalar,” diye mırıldandı, Douvres’un güzel, beyaz kayalıkları.

Padoux, Saat 15.00

Mathieu otların üzerine oturmuştu; duvarın ötesinde anaforlanan simsiyah bulutları seyrediyordu. Ara sıra, bulutun orta yerinden bir alev sütunu yükseliyor, siyahı kanıyla kızıla boyuyor, bin parçaya ayrılıyordu: O zaman kıvılcımlar ışıklı böcekler gibi göğse savruluyordu.

Charlot, "Sonunda bokunu çıkaracaklar," dedi.

Kurum tanecikleri karanlık kelebekler gibi çevrelerinde uçuşuyordu; Pinette birini yakaladı, parmaklarının arasında ezdi. Sonra kararmış parmağını uzatarak mırıldandı:

"On binlik bir haritadan geri kalan bu işte."

Longin kapıyı itti, bahçeye girdi; ağlıyordu.

"Longin ağlıyor!" dedi Charlot.

Longin gözlerini sildi:

"İnekler! Beni gebertecekler sandım be."

Otlara yığılır gibi oturdu; elinde kapağı yırtılmış eski bir kitap vardı.

"Kâğıtları yaktıkları sırada ateşi üfledim," dedi. "Olanca dumanı da yedim, gözlerim çıkıyordu az daha."

"Bitti mi iş?"

"Ne bileyim, Allahın belaları. Beni sepetlediler, gizli evrakı yacaklarmış. Gizli evrak, kıcıyla güler insan be; hepsini daktiloda ben yazdım."

"Öf, pis kokuyor."

"Tabii, küf kokuyor, değil mi?"

"Yok, kâğıtları diyorum. Pis kokuyor yanarken."

"İyi ya işte, ben de kâğıtları söylüyorum, yanarken küf gibi kokuyor."

Güldüler. Mathieu kitabı işaret ederek sordu:

"Nereden buldun bunu?"

Longin gelişigüzel, "Orada," dedi.

"Nerede, orası neresi? Okulda mı?"

"Evet."

Kitabı sakınmak ister gibi göğsüne bastırdı.

"Başka kitap var mı?" diye sordu Mathieu.

"Vardı, ama hepsini aldı herifler."

"Bu ne?"

"Tarihe ait bir şey."

"Adı ne, onu söyle!"

"Adını bilmiyorum."

şöylece bir kitaba baktı, sonra keyifsiz bir sesle söyledi:

"İki Devrimin Tarihi."

"Kim yazmış?" diye sordu Charlot.

Longin, "Vau la belle," dedi.

"Vaulabelle mi, kimmiş o?"

"Ne bileyim ben?"

Mathieu, "Okuduktan sonra bana verir misin?" dedi.

"Veririm."

Charlot otların içinde yuvarlandı, kitabı Longin'in elinden kaptı:

"Dur bakayım; eee? Bu üçüncü cilt?"

Longin hırsla kitabı çekip aldı, "Bırak ulan şunu," dedi. "Ne olacak sanki? Laf olsun diye okuyacağım."

Kitabı gelişigüzel açtı, kendisinin olduğunu ilan etmek ister gibi okumaya başladı. Formalite tamamlanınca başını kaldırdı baktı:

"Yüzbaşı karısının mektuplarını da yaktı," dedi.

Kaşlarını kaldırmış, yüzlerinde, gözlerinde okuyacağı şaşkınlığı bekleyerek onlara bakıyordu. Pinette inatçı sessizliğinden sıyrılarak döndü, merakla, "Deme!" dedi. "Sahi mi?"

"Yaktı ya. Karısının resimlerini de yaktı, alevlerin arasında gördüm. Bir sıkı karı ki."

"Deme! Sahi mi?"

"Gözümle gördüm be."

"Peki ne dedi yüzbaşı?"

"Bir şey demedi. Yanarken karşısına geçti seyretti."

"Ötekiler ne yaptılar?"

"Onlar da bir şey demediler. Sonra Ulrich cebinden mektuplarını çıkardı, ateşe attı o da."

Mathieu, "Ne tuhaf," diye mırıldandı.

Pinette ona baktı:

“Sen seninkinin resimlerini yakmayacak mısın?”

“Benimki yok.”

“Ha! Onun için...”

“Sen,” dedi Mathieu, “karının mektuplarını yaktın mı?”

“Ayı çobanlarının görünmesini bekliyorum.”

Sustular; Longin yeniden okumaya koyulmuştu. Mathieu arzulu gözlerle ona baktı, kalktı. Charlot elini Pinette’in omzuna koymuştu:

“Bir el daha çevirelim mi?”

“İstersen.”

Mathieu, “Nesine oynuyorsunuz?” dedi.

“Anasının örekesine.”

“Üç kişi oynayabilir misiniz?”

“Olmaz.”

Pinette’le Charlot ata biner gibi tahta sıraya oturdular. Dizlerini kaldırmış, bacağına yasladığı kâğıda bir şeyler yazan Pierné, biraz kımıldayarak onlara yer açtı.

“Anılarını mı yazıyorsun?”

“Hayır,” dedi Pierné, “fizik çalışıyorum.”

Oyuna başladılar. Nippert sırtüstü yatmış, kolları iki yana açık, uyuyordu; hava açık ağzına, bir yalakta kirli su borusunun çıkardığı fokurtulu seslerle girip çıkıyordu. Schwartz uzak oturmuştu, düşünüyor, hayal kuruyordu. Kimse konuşmuyordu, Fransa ölmüştü. Mathieu esnedi, gizli evrakın gökte siyah bulutlarla yok oluşunu seyrediyordu; sebzelerin arasından görünen bereketli toprağa baktı ve beyni birden bütün düşüncelerden boşalır gibi oldu; ölmüştü Mathieu, bu beyaz ve ölü öğle sonu onun mezarıydı.

Lubéron bahçe kapısını itti, girdi. Bir şey yiyordu, iri, yuvarlak balık gözlerinin kirpikleri kıpırdayıp duruyor, kulakları çene kemikleriyle birlikte inip çıkıyordu.

Charlot, “Ne yiyorsun?” diye sordu.

“Ekmek.”

“Nereden aldın?”

Yanıt vermedi, eliyle ileride bir yeri gösterdi, hâlâ çiğniyordu. Charlot birden sustu ve bir çeşit korkuyla Lubéron’a baktı. Pierné, kalem elinde, başını kaldırmış, bakıyordu, Lubéron, telaşsız, heyecansız, çiğniyordu: Mathieu onun yüzündeki ciddi, önemli ifadeye baktı ve bir haber getirdiğini anladı; o zaman ötekiler gibi korktu o da, bir adım geri çekildi. Lubéron lokmasını yuttu, ellerini külot

pantolonuna sildi. "Ekmek işi değil bu," diye düşündü. Schwartz kalktı, geldi. Ötekiler sessizce bakıyorlardı.

"İş tamam," dedi Lubéron.

"Ne? Ne?" diye sordu Pierné. "Nedir o tamam olan?"

"Oldu. Tamam."

"Yani..."

"Evet."

Çelikten bir şimşek çaktı, sonra sessizlik; bu güzel günün ma-vi ışıklı, yumuşak eti, sonsuzluğu öldürücü bir tırpan gibi ta göğ-sünden yemişti. Ne bir ses, ne bir nefes, rüzgâr yok, hava yok hatta, hava donmuş, kalmıştı bir anda, savaş ağır ağır geri çekilmiş, yok olmuştu; bir saniye önce hepsi savaşın malıydılar, hepsi, onun ka-natları altında, korunmuş, sığınmışlardı, henüz mucizelere inanma-ya hakları vardı; mucizelere, ölümsüz, yenilmez Fransa'ya, Ameri-kan yardımına, bir anda şahlanacak savunma gücüne, Rusya'nın savaşa katılması olanağına, hepsine inanabilirlerdi. Şimdi savaş ar-kalarındaydı artık, kapalı, donmuş, ölü, yitirilmiş bir savaş. Ma-thieu'nun umutları, umut anılarından başka bir şey değildi artık.

İlk toparlanan Longin oldu. Haberi şehvetle yoğurmak ister gibi ince uzun ellerini uzattı:

"Demek... İmzalamışlar?"

"Bu sabah."

Dokuz aydan beri Pierné barışı bekliyordu. Ne olursa olsun, barış. Şimdi orada duruyor, dinliyordu, yüzü bembeyaz, ter içinde; şaşkınlık müthiş bir öfke halinde gözlerinden fışkırıyordu.

"Ne biliyorsun?" diye bağırdı.

"Guiccioli söyledi."

"O nereden duymuş?"

"Radyodan. Biraz önce dinliyorlardı."

Lubéron spikerlere özgü tarafsız ve sabırlı sesle konuşuyor, duygusuz görünerek eğleniyordu.

"Ya toplar?"

"Ateşkes emri gece yarısı verilecekmiş."

Charlot kıpkırmızıydı, ama gözlerini tuhaf bir şekilde kırpiştı-rıyordu:

"Bak sen!"

Pierné kalktı; sonra, "Başka bir şey biliyor musun?" diye sordu.

"Hayır," dedi Lubéron.

Charlot öksürdü, usulca, "Ya biz?" diye sordu.

"Biz, ne?"

“Ne zaman döneceğiz eve?”

“Sana başka bir şey bilmiyorum,” dedim.

Sustular. Pinette iri bir çakıl taşına müthiş bir tekme savurarak havuçların arasına yuvarladı.

“Ateşkes, ha?” diye çılgın bir öfkeyle bağırdı. “Ateşkes!”

Pierné başını salladı; sol gözkapağı kül renkli yüzünde, fırtınalı bir günde çırpınan bir eski panjur gibi açılıp kapanıyordu.

Acı bir alayla, “Şartlar çok ağırdır herhalde,” dedi.

Hepsi alaya başladılar.

“Hem de nasıl,” dedi Longin. “Hem de nasıl!”

Schwartz da güldü, Longin birden döndü, şaşkınlıkla ona baktı. Schwartz birden sustu, mosmor oldu. Charlot hâlâ bakıyordu; sanki ilk kez görüyordu onu. Ağır bir sesle, “Bayram et bakalım,” dedi, “Alman tohumu.”

Schwartz şiddetle döndü, belirsiz bir hareket yaptı, sonra koşarak bahçeden çıktı. Mathieu birden yorgunluğunu hissetmişti. Ölesiye yorgundu. Tahta sıraya yığılır gibi oturdu.

“Hava çok sıcak,” dedi.

Bize bakıyorlar. Bakıyorlar bize. Gitgide artan, kabaran, büyüyen kalabalık onların bu tarihî ilacı yutuşunu seyrediyordu, kalabalık her geçen saniyeyle biraz daha çöküyor, ihtiyarlıyor, sendele-yerek; “1940’ın mağlupları, yıkılışın ordusu, askeri, biz onların suçuyla bu zincirlere mahkûm olduk,” diye nefretle fısıldayarak geri çekiliyordu. Onlar oradaydılar, bu değişen, başkalaşan, suçlayan bakışların karşısında oradaydılar; hüküm giyiyorlar, suçlanıyorlar, mahkûm ediliyorlar, bu silinmez, bu sonsuzluğa dek yaşayacak güne hapsedilmiş, sineklerin ve topların uğultusuyla sersem, ısınmış toprağın, kuruyan otların kokusuyla, havuçların üstünde titreyen havayla sarhoş, sonsuzluğa dek suçlu, oğullarının, torunlarının, torun çocuklarının gözünde suçlu ve korkak, sonsuzluğa dek 1940’ın yenilmişleri. Esnedi; milyonlarca insan onun esnediğini gördü: “Esniyor, bir bu eksikti bak, 1940’ın yenilmişsi utanmadan esniyor,” diyor kendi kendine. Mathieu affedilmez esnemesinin ortasında irkilerek ağzını kapadı, düşündü; yalnız değiliz.

Arkadaşlarına baktı, ölümlü, süresiz bakışı onların üzerinde durarak sonsuzlaştı, dondu, taş kesildi; hayatlarında ilk kez ululuk başlarının üzerine kadar inmiş, ezmişti onları! Kaybedilmiş savaşın taş kesilmiş askerleriydiler onlar. Şaşkın! Tanrım, okudum, esnedim, sorunlarımın içinde sallanıp durdum, seçtiğimi anlayamı-yordum bir türlü, halbuki seçmiştim bile. Çoktan seçmiştim. Bu sa-

vaşı, bu bozgunu seçmiş ve bütün varlığımla bugünü beklemiştim. Her şey yeniden yapılıyordu sanki, ama yeniden yapılabilecek hiçbir şey yoktu; iki düşünce birbirinin içindeydi, kaybolmuş, karışmıştı ve hepsi Yokluk'un yüzeyinde, hareketsiz, kalmıştı.

Charlot omuzlarını, başını sallıyordu; gülmeye başladı ve birden zaman yeniden akmaya koyuldu. Charlot gülüyordu. Tarih'in gözlerinin içine bakarak gülüyordu; şaşkınlık ve dehşetle donup kalmamak için gülüyordu. Çevresine kötü kötü bakıyor, "Hesabımızı gördüler arkadaş," diyordu, "hesabımızı gördüler."

Ötekiler şaşkın, kararsız, baktılar. Sonra Lubéron gülmeye başladı. Yüzünde acı bir alayla güldü; burnunu kısıyor, gülüşü kısık burun deliklerinden zorlukla dışarı çıkıyordu.

"Hem de nasıl!" dedi. "Nasıl yutturdular bize, ha? Nasıl yutturdular!"

Charlot bir çeşit sarhoşlukla kendinden geçmişti:

"Kepaze olmaktır bu," dedi. "Islak sıçanlar gibi kapana kısılmaktır, dayak yemektir, eşekler gibi dayak yemektir bu. Eşekler gibi."

Longin de gülüyordu:

"1940'ın kahramanları," dedi, "ya da aslan koşucular! Koşucular kralı, Fransız askeri."

"Yollar fatihi!"

"Sekiz yüz metre birincisi, şampiyon Fransız takımı!"

"Korkmayın, arkadaşlar," dedi Lubéron. "Geri döndüğümüzde bize bir alkış tutacaklar ki, deme gitsin! Hehey! Yere göğe koya mayacaklar bizi."

Longin tatlı bir homurdamayla, "Bizi karşılamaya gelirler mutlaka," dedi. "Bando mızıkayla; jimnastik gösterileriyle; bir şenlik yapacaklardır mutlaka."

Charlot, gözlerinden yaşlar akarak gülüyordu:

"Ben, bir de üstelik Yahudiyim," diyordu. "Yahudi! Düşünün bir kez, bizim mahalledeki Yahudi düşmanlarını bir düşünün: Vay pis Yahudi vay! Ha?"

Mathieu da sonunda kendini bu azap verici, zehir dolu gülüşe koyuverdi, korkunç bir an oldu bu; bu korkunç anı, ateşle tir tir titreyen bir ölecek hasta gibi, buzlu çarşafılara fırlatmışlardı önce; sonra bu küçücük, müthiş zaman parçasının heykellere has ölümsüzlüğü kırılmış, paramparça olmuş, tüyler ürpertici kahkahalarla boşluğa doğru savrulup yok olmuştu. Gülüyorlardı hepsi; büyüklüğün insanoğluna yüklediği sorumlulukları, alçaklık ve ruh sefaleti

adına reddediyorlardı; sağdılar, keyiflerince yiyor, içiyorlardı, üst tarafı vızgelirdi, dünyanın yarısının ağzına ederim, anasını satarım öbür yarısının! Gülüyorlardı: Büyüklüğün, gururlu bir açık görüşlülükte bulduğu teselliyi reddediyorlardı, kendilerini acı çekme hakkından yoksun bırakıyorlardı; *feci* : Feci bile değil, *tarihî*: Tarihî bile değil; bir avuç hayduttan başka bir şey değiliz biz, uğrumuzda gözyaşı dökmeye değmez; bu *kadere adanmış*: Hayır, değil, dünyada her şey bir rastlantıdır ancak. Gülüyorlardı; Kader'in, Anlamsızlığın çevrelerine ördüğü taş duvarlara çarparak çırpınıyorlardı; gülüyorlardı, kendilerini cezalandırmak için, kendilerini suçlarından yıkamak için, kendilerinden öç almak için gülüyorlardı: İnsanlık dışı ve alabildiğine insan umutsuzluğun ötesinde ve umutsuzluğun kucagında; insanlar. Dudaklar bir kez daha kara ve korkunç yaraların pişmanlığıyla göğşe açıldı; Nippert hâlâ uyuyordu, ağzı açık, bu ağız bir apaçık yaraydı aslında. Sonra gülmeler ağırlaştı, yoğunlaştı, sürüklendi, birkaç sıçramadan sonra kesildi, sustu: Tören bitmiş, barış kutsanmıştı. Onlar tarih önünde *barıştan sonra*'ydılar artık. Zaman usul usul akıyordu, güneşte ılınmış, tatlı, şifa verici bir iksir. Yeniden yaşamaya koyulmak gerekti.

"İşte!" dedi Charlot. "İşte bu da bitti!"

"Bitti!" dedi Mathieu.

Lubéron kaçamak bir harekete elini cebinden çıkardı, avucunu dudaklarına yapıştırdı, çiğnemeye başladı; küçük, tavşan gözlerinin altında dudakları fıkırdıyordu.

"İşte bitti!" dedi. "İşte bitti!"

"Bitti," dedi Mathieu.

Pierné gözlerinden kin ve zafer sevinciyle karışık anlamlarla güldü:

"Ben size ne demiştim?"

"Ne demiştin?"

"Adamı aptal yerine koymayın şimdi. Délarue, sen de oradaydın, Finlandiya kepezeliğinden sonra ne demiştim ben? Narvik'ten sonra? Hatırlarsın pekâlâ! Bana şom ağızlı diyordun, ağzın benden iyi laf yaptığı için susturuyordun beni."

Yüzü pembeleşmişti. Gözlüklerinin ardında gözleri ateş gibiydi, öfkeyle, "Bu savaşa girişmemek gerekirdi," dedi, "her zaman aynı şeyi söyledim ben; bu savaşa girişmemek gerekirdi. Girişmeseydik eğer, şimdi bu durumda olmazdık."

"Daha beter olurdu o zaman," dedi Pinette.

"Daha beter olamazdı; hiçbir şey savaştan daha kötü olamaz."

Dokunaklı bir telaşla ellerini ovuşturuyordu, yüzü suçsuz ve çocuksu bir aydınlıkla pırıl pırıldı; ellerini ovuşturuyordu, bu savaştan temizliyor, yıkıyordu ellerini, o bu savaşa katılmamıştı, bu savaşı yaşamamıştı; on ay, somurtkan bir inatla, görmeyi, konuşmayı, duymayı reddederek, bir ruh hastası işgüzarlığıyla, titiz, dikkatli ve sinirli bir aceleyle yerine getirdiği emirlere bütün varlığıyla isyan ederek, saygılı ve ruhsuz, susmuş ve yaşamamıştı. Şimdi bu azabın karşılığını görüyordu işte. Elleri suçsuzdu, lekesizdi ve kerametleri birer birer gerçekleşmişti: Savaşı kaybedenler ötekilerdi, Pinette'ler, Lubéron'lar, Délarue'ler, *başkaları*. O değil.

Pinette'in dudakları titremeye başlamıştı. Bozuk bir sesle, "Eh, memnunsun şimdi," dedi, "memnunsun değil mi?"

"Memnun mu?"

"O kadar beklediğin 'kaçınılmaz felaketine' kavuştun işte!"

"Felaketim mi? Neden benim felaketim, oluyor? Felaket benim olduğu kadar senin de felaketin..."

"Senin, senin! Bekliyordun, umuyordun çünkü: Hep bunu düşünüyordun. Biz hiç istemedik, hiç beklemedik, ama sonunda senin istediğin oldu işte!"

Pierné anlaşılmamış insanların çaresiz, sabırlı gülümseyişiyle sordu:

"Bunu umduğumu kim söyledi sana?"

"Sen! Kendin söyledin, iki dakika önce."

"Bu sonucu çok önceden bildiğimi söyledim. Tahmin etmek ve ummak iki ayrı fiildir benim bildiğim."

Pinette yanıt vermeden baktı, yüzü altüsttü, dudakları bir küçük kuzununkiler gibi dışarı taşmıştı; güzel, kocaman gözlerini şaşkın bir korkuyla devire devire bakıyordu. Pierné onun susuşundan faydalanarak devam etti:

"Hem niçin ummuş olabilirim? Niçin? Söyler misin bana? Belki de beşinci koldanım, ha, öyle mi?"

Pinette zor duyulan bir sesle:

"Barış yanlısısın sen," dedi.

"Ey, peki? Ne olmuş barış yanlıysam?"

"İkisi aynı kapıya çıkar."

Pierné çaresizliğini gösteren bir hareketle kollarını iki yana açarak başını salladı. Charlot koşmuş, kolunu Pinette'in omzuna atmıştı. İyi niyetli bir telaşla:

"Bırakın ulan kavgayı!" dedi. "Neye yarar bu laflar? Kaybettik, ama kimsenin suçu değil bu, kimsenin pişmanlık duyacağı bir

suç yok ortada. Düpedüz bir şanssızlık bu, o kadar.”

Longin siyasi bir gülümsemeyle, “Bu bir şanssızlık mı şimdi?” dedi.

Charlot gönül alıcı bir yumuşaklıkla, “Tabii,” dedi. “Hem de büyük bir şanssızlık. Ama ne yaparsın? Ölecek değiliz ya! Ben kendime: Sırayla, diyorum. Geçen sefer biz kazanmıştık, bu sefer onlar, bir dahaki sefere...”

“O bir dahaki sefer asla olmayacak artık,” dedi Longin.

Parmağını havaya kaldırarak önemli ve beklenmedik şeyler söyleyecek insanların tavrıyla, “Biz en sonuncunun en sonuncusuyuz,” dedi. “Gerçek bu! Kazanmış, kaybetmiş; sonunda aynı noktaya geliyor ikisi de: 1940’ın Fransızları, babalarının başaramadığını gerçekleştirdiler. Büyük uluslar bitti artık, savaşlar bitti! Bugün bize geldik biz; yarın sıra İngilizlere gelecek kardeşim; Almanlar her şeyi ele geçirecekler, her şeyi bir sıkı düzene bağlayacaklar ve sonra, yaşasın Avrupa Birleşik Devletleri. Anladın mı?”

“Avrupa Birleşik Devletleri ha? Kışımın kenarı! Hangi birleşik devletler? Hepimiz Hitler’in kölesi olacağız. Anladın mı?”

Longin kibirli bir gülüşle, “Hitler mi?” dedi. “Hitler de kim oluyormuş? Nedir ulan Hitler? Bir araçtan başka? Öyle bir deli çıkmasa bu ülkeler bir araya gelir mi hiç? Uluslar da insanlar gibidir, serbest bıraktın mı her biri bir yana çeker. Hitler’miş... Senin o Hitler’inin, yüz yıl sonra kemikleri bile kalmaz, kemikleri. Geberip gider, Nazizmi de beraber. Ama geride.”

“...”

Pinette hırstan boğularak, “Bok soyu bok!” diye bağırdı. “Yüz yıl ha? O yüz yılı kim yaşayacak, gene seninle ben, değil mi?”

Longin şaşaladı:

“Öyle düşünme, küçük,” dedi, “öyle düşünemezsin. İnsan yalnız burnunun ucunu görmemeli. Biraz uzağı gör, uzağı: Yarının Avrupa’sını düşün biraz.”

“Ya ben? Benim ekmek paramı da yarının Avrupası verecek herhalde.”

Longin güneşe baktı, sonra barışçı elini göğsüne kaldırarak, “Hadi!” dedi. “Korkma! Senin gibiler nerede olsa paçayı kurtarır.”

Barışçı el, kutsayan bir piskopos eli gibi ağır ağır indi, Charlot’nun kıvrıkcık kafasını okşadı:

“Sen ne dersin, küçük?”

“Ben,” dedi Charlot, “başka yönden bakıyorum soruna. Madem bu barışı imzalamak zorundaydık, o halde bir an önce olduğu

çok daha iyi: Bir kere böylece bir sürü adam kazandık, ne kadar az adam ölse o kadar iyi, sonra o ayı çobanlarının anamızı ağlatmalarına fırsat vermemiş olduk.”

Mathieu onlara korkuyla karışık bir şaşkınlıkla bakıyordu. Hepsi! Hepsi! Hepsi peş peşe gelip geçiyorlardı gözlerinin önünde. Schwartz susuyordu, Nippert güneşe sığınmıştı, Pinette öfkeye sığınmıştı, Pierné suçsuz, çocuksu bir tavra sığınmıştı; Lubéron anın uçuşumuna gömülmüştü, tıkinıyordu, durmadan tıkinıyor, dış dünyaya açılan bütün çatlakları yiyeceklerle dolduruyor, örüyor, kapatıyordu; Longin zamanı bırakıp kaçmıştı, gelecek yüzyılda yaşıyordu. Hepsi, her biri, bundan böyle yaşayabilmelerini sağlayacak tutumu alelacele seçmişlerdi. Mathieu birden doğruldu, kuvvetli bir sesle, “İğreniyorum sizden,” dedi.

Döndüler, şaşmadan baktılar, dudaklarda zavallı gülümsemeler belirdi: Mathieu onlardan çok daha şaşkıncı: Cümle hâlâ kulaklarında uğulduyordu, nasıl söyleyebildiğini anlayamıyordu. Bir an, utançla öfke arasında bocaladı, sonra öfkede karar kıldı: Onlara sırtını döndü, bahçe kapısını itti, yürüdü. Yol güneşle pırıl pırıl ve bomboştu, Mathieu bileklerini tırmalayan dikenlerin üstünden atlayarak ormana giden patikaya saptı. Yüksek sesle: “Allah kahretsin!” diye söylendi. Dereye baktı; “Allah kahretsin!” diye tekrarladı. “Allah kahretsin!” Neden kahrettiğini bilmiyordu. Yüz metre ötede, beline kadar soyunmuş, güneşte çıplak omuzlarıyla açıklı koyulu görünen bir asker, derede bir şeyler yıkıyordu, oradaydı, suyun kenarında, ıslık çalıyor, bu ıslak hamuru yoğuruyordu, savaşı kaybetmişti ve savaşı kaybettiğini bilmiyordu. Mathieu oturdu, utanmıştı; böylesine acımasız olmak hakkını kim verdi bana? Birden, birden boku yediklerini öğrenmişlerdi, hem de nasıl boku yemek; ellerinden geldiğince bir şeyler yapmaya, işin içinden çıkmaya, yıkılmamak için bir şeylere tutunmaya çalışıyorlardı, ellerinden geldiği kadar; çünkü alışık değillerdi buna. Ben, alışkınım, ama onlardan daha parlak durumda değilim gene de. Hem sonra aslında ben de bu kaçısa sığındım. Kaçısa ve öfkeye. Hafif bir hışırtı duydu ve Pinette geldi, suyun kenarına oturdu. Mathieu’ya baktı, gülümsedi, sonra bir zaman konuşmadan oturdular.

“Şu herife bak,” dedi Pinette. “Hiçbir şeyden haberi yok.”

Asker, iki büklüm suya eğilmiş, değeri kalmamış, bir çeşit zaman aşımıyla hiç olmuş hareketlerle, inatla çamaşırını yıkıyordu; tarihin geçmiş bir çağına ait, zaman aşımına uğramış bir uçak gökte uğulduyordu. Asker başını kaldırdı, yaprakların arasından göğe

baktı; bu küçücük sahnede, tarih çağlarına ait resimlere özgü tuhaf, dokunaklı, şiirsel bir eskilik vardı.

“Söyleyelim mi?”

“Bırak,” dedi Mathieu. “Bırak oyalansın garip.”

Sustular. Mathieu elini suya soktu, parmaklarını kıınıldattı. Eli çepeçevre mavi bir gök halkasıyla, solgun ve gümüş ışıltılarıyla pırıl pırıldı. Yüzeye hava kabarcıkları çıkıyordu. İncecik bir dal, oracıkta doğmuş bir yumuşak anaforla geldi, bileğine yaslanarak döndü, döndü, çekildi, sonra gene geldi yaslandı. Mathieu elini çekti.

“Hava sıcak,” dedi.

“Evet,” dedi Pinette. “İnsanın uykusu geliyor.”

“Uykun mu geldi?”

“Hayır. Ama bir deneyeceğim.”

Sırtüstü uzandı, ellerini ensesinin altında kenetledi, gözlerini kapadı. Mathieu suya kuru bir dal sokmuş, sallıyordu. Bir an sonra Pinette gözlerini açtı:

“Allah kahretsın!”

Doğruldu, kalktı oturdu, iki elinin parmak uçlarıyla saçlarını kaşıyarak söylendi:

“Uyuyamıyorum.”

“Neden?”

“Öfkeden kuduruyorum.”

“İyi ya,” dedi Mathieu. “Bunda kötülük yok, çok sağlıklı bir şey bu.”

“Öfkeden kudurduğum zaman,” dedi Pinette, “birini pataklamalıyım. Pataklamazsam, hırstan geberirim böyle. Mathieu’ya merakla bakarak sordu: “Sen kudurmuyor musun sanki?”

“Kuduruyorum.”

Pinette dizlerini bükerek ayaklarına doğru eğildi, pabuçlarını çözmeye başladı, acı bir sesle:

“Bir tüfek atmadım,” dedi “bir tüfek bile atmadım!”

Çoraplarını çıkardı, küçük, yumuşak, çocuk ayakları vardı, tozla yer yer kapkara olmuş çocuk ayakları.

“Ayaklarımı yıkayayım.”

Sağ ayağını suya soktu, eliyle ovalamaya başladı. Kir yuvar yuvar çıkıyordu. Birden başını kaldırarak Mathieu’ya baktı:

“Bizi keklik gibi toplayacaklar, değil mi?”

Mathieu başını salladı.

“Kendi memleketlerine götürecekler, ha?”

“Herhalde.”

Pinette ayağını hırsıyla ovalayarak söylendi:

“Şu bok barışı imzalamasalardı, zor götürürlerdi beni.”

“Ne yapardın?”

“Kafalarını kırardım. Ha ha!”

“Katır seni!”

Birbirlerine bakıp gülümsediler, sonra birden Pinette somurttu:

“Bizden iğreniyorsun ama sen,” dedi.

“Senin için söylemedim.”

“Hepimiz için söyledin.”

Mathieu hâlâ gülümsüyordu.

“Yoksa beni mi pataklayacaksın, ha?” dedi.

Pinette yanıt vermedi, başını öne eğdi.

“Hadi,” dedi Mathieu, “gel, vur! Ben de vururum sana. Belki iyi gelir sinirlerimize.”

Pinette, “Canını yakamam senin,” dedi, “yapamam.”

“Nasıl istersen.”

Pinette’in sol ayağı suyla ve güneşle pırıl pırıldı. İkisi de bu ıslak ayağa baktılar. Pinette bileğini bükerek ayağını oynattı.

“Ne biçim ayakların var,” dedi Mathieu.

“Çok küçük, değil mi? Kibrit kutusunu alır, açabilirim.”

“Ayak parmaklarınla mı?”

“İstersem yaparım.”

Gülümsüyordu; ama öfke birden saldırdı yeniden, bileğini hırsıyla yakaladı.

“Bir Alman bile gebertemedim,” dedi. “Bir Alman bile. Şimdi hayvan oğlu hayvanlar gelecek, beni kuzu kuzu alıp götürecekler.”

“Öyle ya,” dedi Mathieu.

“Ama bu haksızlık.”

“Ne haklı, ne haksız aslında: İşte, böyle. Bu böyle!”

“Hayır, öyle değil. Haksız işte: Başkalarının suçunu ödüyoruz biz, Corap ordusundaki oğlanların ya da Gamelin’in suçunu ödüyoruz, evet, onların suçunu.”

“Corap ordusunda olsaydık, biz de onların yaptığından başka bir şey yapamayacaktık.”

“Sen kendi adına konuş. Biz, deme!” dedi Pinette.

Kollarını iki yana açtı, derin derin nefesler aldı, yumruklarını sıktı, göğsünü şişirdi ve Mathieu’ya kötü gözlerle baktı:

“Bende düşman önünde kırışi kıracak surat var mı, bak bakalım!”

Mathieu gülümsedi:

“Yok tabii.”

Pinette sarı tüylü kollarının uzun, güçlü kaslarını sıkarak pazularını şişirdi ve bir an, gençliğinin, gücünün ve cesaretinin keyfini çıkardı. Gülümsüyordu, ama kaşları hâlâ çatıktı, gözleri alev alev yanıyordu.

“Savaş meydanında öldürülürdüm hiç olmazsa,” dedi.

“Söylemesi kolay.”

Pinette gülümsedi ve öldü: Bir kurşun yüreğini delip geçmişti. Ölü ve kahraman, Mathieu’ya dönüp baktı. Vatan için can vermiş Pinette’in heykeli Mathieu’ya, “Savaş meydanında öldürülürdüm,” diye tekrarladi. “Öldürülürdüm.”

Ve sonra öfke ve yaşam kesilmiş varlığı canlandırırverdi:

“Ben suçlu değilim,” dedi, “emredilen her şeyi yaptım ben. Benden faydalanmayı bilemedilerse, suç bende değil.”

Mathieu ona bir çeşit sevecenlikle bakıyordu; Pinette güneşte cam gibiydi, şeffaf: Yaşam iniyor, çıkıyor, damarlarının mavi ağacında olanca hızıyla dolaşıyordu, kendini nasıl ince, nasıl sağlam, nasıl hafif hissediyordu kim bilir: Varlığını için için kemirmeye başlayan o ıstırapsız, ağrısız, duyulmayan hastalığa, genç bedenini Silezya’da patates tarlalarında ya da göz alabildiğine uzanan yollar-da, Pomeranya’da, iki büküm edecek bu bedeni yorgunluk, hüznün ve ağırlıkla ezecek olan bu yepyeni, bilinmedik hastalığa inanması mümkün müydü şu anda? Yıkılış: Yıkılış, zamanla öğrenilirdi ancak.

“Kimseden bir şey istemiyordum,” dedi Pinette. “Uslu uslu işimi yapıyordum; Almanlarla hiçbir alıp veremediğim yoktu, ömrümde birinin suratını görmedim; Nazizmdi, Faşizmdi, ne olduğundan bile doğru dürüst haberim yoktu; hele Dantzig, izin verirsen, Dantzig diye bir yer olduğunu öğrendiğim, haritada ilk kez gördüğüm zaman çoktan askere alınmışım bile. Olur ya, pekâlâ! Üst tarafı, sonrası; savaşı Daladier ilan etti, Gamelin de kaybetti. Peki, ama bu işin içinde benim suçum ne? Ne yapmışım ben? Savaş başlarken ya da bitirirken bana soran oldu mu acaba? Ha?”

Mathieu omuz silkti:

“On beş yıldır bu savaşın günün birinde patlak vereceğini biliyorduk,” dedi. “Engel olmak ya da hiç olmazsa kazanmak için zamanında önlem almak gerekti.”

“Ben hükümette değildim.”

“Ama oy verdin.”

Pinette, kararsız bir sesle, "Evet, tabii," dedi.

"Kime verdin?"

Pinette sustu.

"Gördün mü?"

Pinette inandırmak ister gibi, "Askerliğimi yaptım," dedi. "Sonra döner dönmez hastalandım: Ömrümde ancak bir kez oy ver-
rebildim."

"Bu son sefer, oyunu kullandın mı?"

Pinette yanıt vermedi. Mathieu gülümsedi, "Ben de oy verme-
dim, hiç," dedi.

Asker, gömleğini sıkıyordu. Sonra hepsini kırmızı bir havluya
sardı, ılık çalarak yokuşu tırmanmaya koyuldu.

"Şu çaldığı parçayı biliyor musun?"

"Nedir o?" diye sordu Mathieu.

"Çamaşırlarımızı Siegfried duvarlarında kurutacağız."

Güldüler. Pinette biraz rahatlamış görünüyordu.

"Çok çalıştım," dedi. "Karnımı da her zaman doyasıya doldu-
ramadım. Sonra T.C.R.P'de bu işi buldum, girdim, evlendim: Karı-
ma bakmak zorundayım, değil mi? İyi bir ailedendir, biliyor mu-
sun, öyle sıradan bir kız değil. Başta işler pek de iyi gitmiyordu."
Mathieu'ya bakarak acele ekledi: "Ama sonra düzeldi. Ne yapabilir-
dim: İnsan her şeyle aynı zamanda uğraşamıyor ki."

"Tabii uğraşılmaz," dedi Mathieu.

"Başka ne yapabiliirdim?"

"Hiç."

"Politikayla uğraşacak zamanım yoktu. Akşam turşu gibi dö-
nüyordum eve, sonra laflar, kavgalar; hem sonra evlenmişsin, niye
evlenmişsin, akşamdan akşama karını öpmek için değil mi?"

"Herhalde."

"O halde?"

"O halde, hiç. Bir savaş da böyle kaybedilir işte."

Pinette yeni bir öfkeyle yerinden sıçradı:

"Alay mı ediyorsun benimle? Politikayla uğraşabilseydim,
hatta işi gücü bırakıp yalnız politikayla uğraşsaydım, neyi değiştire-
bilirdim sanki?"

"Elinden geleni yapardın."

"Sen yaptın mı elinden geleni?"

"Hayır."

"Yapmış olsaydın, yapmış bile olsaydın, savaşı ben kaybetme-
dim, diyebilir miydin?"

“Hayır.”

“O halde?”

Mathieu yanıt vermedi, bir sineğin titrek uğultusunu duydu, elini alnına götürdü. Uğultu kesildi. Bu savaşın bir hastalık olduğuna ben de inanmıştım, başta. Ne budalalık! Ben'im, Pinette'dir o, Longin'di. Her birimiz için ayrı bir ben'dir; bizim hayalimizdir ve herkes layık olduğu savaşa erer aslında. Pinette, gözlerini Mathieu'dan ayırmadan uzun uzun burnunu çekti; Mathieu ona baktı ve birden yüzündeki aptalca ifadeyi gördü, öfke bir sıcak dalga halinde ağzını, gözlerinin içini kavurdu: Yeter! Yeter! Her şeyi gören bir göz olmaktan usandım artık! Sinek alnının çevresinde titreşimli uğultusuyla dolaşıyordu, zaferinin canlı bir tacı gibi. Dövüşmüş olsaydım, olsaydım, tetiğe dokunsaydım bir kez bir yerlerde biri düşüp ölecekti... Birden elini kaldırdı ve alnına olanca hızıyla vurdu; elini indirdi, baktı işaretparmağında küçücük, kanlı bir dantel gördü, çakılların üzerine kıpkızıl kanını yaşamıyla birlikte akıtacak, boşaltacak, tüketecek biri, alna indirilen bir tokat, tetiğe dokunan parmak, kaleidoskop'un bin bir renkli camları birden hareketsiz kalacak ve kan, çimenleri dantel dantel boyayacak, bıktım! Bıktım! Bir ormana dalar gibi bilinmedik bir eyleme dalıp kaybolmak, gömülmek. Bir eylem! İnsanı ölünceye dek damgalayan, ama hiçbir zaman, asla tümüyle anlaşılamamış bir eylem. İhtirasla, “Yapılabilecek bir şey var idiyse...” dedi.

Pinette ilgiyle baktı:

“Ne mesela?”

“Hiçbir şey yok. Şimdilik yapılabilecek bir şey yok.”

Pinette çoraplarını giyiyordu; açık renkli kaşları alnında çatılmıştı. Birden sordu:

“Sana karımı göstermiş miydim?”

“Hayır,” dedi Mathieu.

Pinette doğruldu, ceketinin cebini karıştırdı, cüzdanından bir fotoğraf çıkardı. Mathieu haşın gözlü, güzel bir kadın gördü, dudak kenarlarında ince bir tüyün gölgesi görünüyordu. Resim arkasında yazısı vardı: “Denise'ten bebeğine. 12 Ocak 1939.” Pinette kızarmıştı:

“Bana bebeğim diyor. Bir türlü vazgeçiremedim.”

“Sana bir isim takması doğal bir şey.”

Pinette gururla, “Benden beş yaş büyük de,” dedi.

Mathieu fotoğrafı uzattı:

“Güzel bir kadın,” dedi.

“Yatakta,” dedi Pinette, “bitirimdir. Dünyada gözünün önüne getiremezsin.”

Biraz daha kızarmıştı. Kekeleyerek ekledi:

“Çok iyi bir ailedendir.”

“Söylemiştin.”

Pinette şaşkın:

“Ha, söylemiş miydim?” dedi. “Babasının resim hocası olduğunu söylemiş miydim?”

“Evet.”

Pinette fotoğrafı özenle cüzdanına yerleştirdi.

“Boktan iş,” dedi.

“Hangisi boktan iş?”

“Eve böyle dönmek çok boktan bir şey.”

Ellerini dizlerinde kilitlemişti.

“Hadi...” dedi Mathieu.

Pinette, “Babası 1914’te kahramanca dövüşmüş,” dedi. “Üç kez terfi almış, madalyalar, takdirler. Her zaman anlatır.”

“Ne olacak yani?”

“Olacağı, böyle dönmek hoşuma gitmiyor benim. Hiç hoşuma gitmiyor.”

“Vah küçüğüm vah,” dedi Mathieu. “O kadar çabuk dönemezsin, korkma.”

Pinette’in öfkesi birden sönmüştü. Kederle başını salladı:

“Böylesi daha iyi,” dedi. “Dönmek istemiyorum.”

“Vah küçüğüm,” diye tekrarladı Mathieu.

“Beni seviyor,” dedi Pinette, “ama zor bir insandır aslında: Kendine çok güveniyor. Sonra, anası var, kıskırtan o olur zaten. Bir kadın her şeyden önce saymalı seni, değil mi? Bu olmazsa evlilik çekilmez bir iş olur sonunda.”

Birden sıçrayarak ayağa kalktı:

“İçim sıkıldı burada,” dedi, “gidelim artık.”

“Nereye?”

“Bilmem. Ötekilerin yanına.”

Mathieu isteksiz, “İyi ya,” dedi, “gidelim.”

Ayağa kalktı, yolda yürüdüler.

“İşte,” dedi, “Guiccioli geliyor.”

Guiccioli, bacaklarını iki yana açmış, elini gözüne siper etmiş alayla onlara bakıyordu:

“Ha ha! Nasıldı?” dedi.

“Ne?”

“Nasıldı, sıkıydı ha? Nasıl yuttunuz, ama enayi gibi yuttunuz.”

“Ne diyorsun be?”

“Barış,” dedi Guiccioli. “Gülüyordu hâlâ.”

Pinette birden doğruldu:

“Yalan mıydı?”

“Hem de nasıl,” dedi Guiccioli. “Bizi Lequier kışkırttı, geldi, haber sordu, biz de haberin âlâsını verdik. Ha ha!”

Pinette ihtiyatla, “Yani,” dedi, “barışı... İmzalamadılar, ha?”

“Ne barışı, barış marış yok. Hiçbir bok yok!”

Mathieu Pinette’e gözucuyla baktı, “Neyi değiştirir bu?” dedi.

“Her şeyi değiştirir,” dedi Pinette. “Göreceksin! Neyi değiştirdiğini göreceksin yakında.”

Paris, Saat 16.00

Saint-Germain Bulvarı: bomboş. Danton Sokağı: bomboş. Kepekleri bile indirmemişlerdi, vitrinler pırıl pırıldı: Giderken yalnızca kapı tokmaklarını söküp almışlardı. Pazardı. Üç günden beri pazardı. Paris'te bütün bir hafta için yalnızca tek bir gün vardı artık. Her şeyiyle, herhangi bir pazar, alışılmış pazarlardan biraz daha katı, daha gergin, biraz daha kimyasal, fazla sessiz ve şimdiden gizli çürümelerle bezulmaya, kokmaya yüz tutmuş bir pazar. Daniel vitrinlerden birine sokuldu, bir yün ve kumaş mağazasının vitrinine; piramit şekilli yığınlarda üst üste yerleştirilmiş renk renk yumaklar ağır ağır soluyordu, küf kokuyordu hepsi; yandaki vitrinde bebek çamaşırları, bluzlar sararıyor, donuklaşıyor, eskiyordu; unumsu bir toz hepsinin üzerine kalın bir perde yapmıştı. Camları ince uzun, beyaz, yapışkan lekeler kirletiyordu. Daniel, "Vitrinler ağlıyor," diye düşündü. Vitrinlerin ardında bir bayram şenliği vardı; sinekler, milyonlarcası kaynaşüyor, uğuldaşıyordu. Pazar. Parisliler geri döndüklerinde ölü kentlerine çöreklenip kalmış, kokmuş, ölü bir pazar bulacaklardı burada. Geri dönerlerse! Dönebilirlerse! Sabahtan beri sokaklarda dolaşırken tuttuğu o korkunç gülme ihtiyacına kapıp koyverdi kendini. Dönebilirlerse!

Küçük Saint-André-des-Arts Meydanı, kıpırtısız, güneş altında uyuyordu; bembeyaz aydınlıkta koyu karanlık gece. Güneş, bir yapmacıktı, bir hileydi: Geceyi saklayan, yirminci saniyede sönmesi, yok olması gereken, ama sönmeyen, yok olmayan bir havai fişekti. Alnını Alsas Birahanesi'nin dev vitrinine yapıştırdı; burada Mathieu'yla beraber yemek yemiştim: Şubat'ta, izinli geldiği zaman, sokaklarda kahramanlardan ve koruyucu meleklerden geçilmediği günlerde. Yarı karanlıkta ürkek, kararsız lekeler gördü, mahzenlerde saklı büyüyen mantarlar gibi kâğıt masa örtüleriymi bunlar. Kahramanlar nerede? Koruyucu melekler nerede? Terasta iki demir is-

kemle kalmıştı; Daniel birini aldı, kaldırımın kenarına götürdü, koydu, bu savaş ve asker kokan güneşin altında, çocukluğunun anılarıyla kabaran, büyüyen sıcakta, işsiz güçsüz, paralı pullu bir adam gibi oturdu. Sirtında sessizliğin manyetik basıncını duyuyordu, önüne, insansız, sessiz köprüye, asma kilitleriyle rıhtımın zincirlerine, akrebi, yelkovanı koparılmış kocaman saate bakıyordu. “Bunları da paramparça etmeliydiler,” diye düşündü. Üç-beş bomba, yeterdi; bize göstermeleri, gözümüze sokmaları için. Birden, Seine’in karşı yakasında, Emniyet Müdürlüğü’nün önünden doğru bir gölge, yürüyen bir kaldırımla alınıp götürülüyormuşçasına kaydı, gitti. Paris, gerçekte bomboş değildi; şurada burada, her yanda, topraktan fışkırmış gibi meydana çıkıveren ve sonra, çabucak, bu ölümsüz aydınlıkta yutulup kaybolan küçücük, zamanın binde biri kadar ömrü olan küçücük perişanlıklarla doluydu. Daniel: “Kent delik deşik,” diye düşündü. Ayaklarının altında metronun galerilerini, önünde, ardında, başının üstünde oyulmuş, delik deşik edilmiş, dimdik taş yığınlarını hissediyordu: Yerle gök arasında Louis-Philippe stilinde özentiyle döşenmiş binlerce salon, Ampir yemek odası, binlerce cosy-corner,¹ terk edilmiş, başıboş, kimsesiz, uyukluyordu, gülmekten ölürdü insan. Birden döndü, baktı; biri vitrine çarpmıştı. Daniel kocaman cama baktı, ama kendi hayalinden başka bir şey göremedi. Boğazı tuhaf bir korkuyla kupkuru, kalktı, çok da kötü bir duygu değildi bu; gün ortasında gecenin korkularıyla ürpermek, eğlenceliydi hatta. Saint-Michel çeşmesine yaklaştı ve yeşermiş canavara baktı. Düşündü; her şey yapılabilir şimdi. Keyfince. Bütün bu simsiyah pencerelerin camlaşmış bakışları karşısında pantolonunu çıkarabilirdi, kaldırımdan bir taş sökebilir, bira-hanenin vitrinine fırlatabilirdi, olanca sesiyle, “Yaşasın Almanya!” diye bağırabilirdi ve hiçbir şey olmazdı. Çok çok, binalardan birinin altıncı katında, camlardan birine ürkek bir yüz yapışırdı; ama hiç önemi yoktu bunun, onların, o insanların insanı suçlayacak güçleri yoktu artık, kalmamıştı; iyiliklerin adamı, yukarıda, ilgisiz ve tarafsız bir sesle karısına, “Aşağıda adamın biri pantolonunu çıkarıyor,” diyecekti ve karısı öteden, odanın öbür ucundan, “Pencereden bakma,” diye yanıt verecekti, “başımıza bir dert gelmesin.” Daniel esnedi. Vitrinin camını kırmak? Yok canım! Yağmaya giriştikleri zaman âlâsını göreceklerdi cam kırmanın. “Umarım her şeyi ateşe verirler, kan gövdeyi götürür,” diye düşündü. Tekrar esnedi: Sonsuz,

¹ (İng.) Rahat bir köşe anlamında evlerde, bir divan, bir iki koltuk, özellikle etajer ve kitaplıklarla döşenmiş, dinlenilen, kitap okunan köşe. (Ç.N.)

sınırsız ve amaçsız bir özgürlükle alabildiğine hürdü. Bazı anlar içinde bir sevinç kabarıveriyordu, öylesine özgürdü.

Yürüyüp gittiği sıra Huchette Sokağı'ndan bir kervan göründü. "Artık kabileler halinde dolaşmaya başladılar." Sabahtan beri rastladığı onuncu kervandı bu. Daniel dokuz kişi saydı; ellerinde zembillerle iki ihtiyar, iki küçük, çocuk denecek kadar genç kız, siyah siyah bıyıklı, haşın ve kaskatı üç erkek; arkaları sıra iki genç kadın yürüyordu, biri solgun ve güzel, öbürü dudaklarında gülümsemeye benzer bir bükülüşle yürüyen, gebeliğin son aylarında olduğu besbelli bir genç kadın. Sessizce yürüyorlar, konuşmuyorlardı. Daniel öksürdü ve hepsi aynı anda dönüp baktılar; gözlerinde ne sevgi vardı, ne ayıplama, çaresiz bir şaşkınlıktan başka bir şey yoktu. Genç kızlardan biri gözünü Daniel'den ayırmadan öbürüne doğru eğildi, bir şey söyledi, sonra ikisi birden hayran ve mutlu, güldüler; Daniel kendini, bir kayanın tepesinden, kendisine doğru tırmanan dağcılara vahşi ve bakir gözleriyle bakan bir dağ keçisi kadar yabancı hissetti bu insanlara. Kervan önünden, bir masal dekorundan çıkmış bir cin kafilesi gibi tuhaf, eski, inanılmaz ve yalnızlığa gömülü, ağır ağır gelip geçti. Daniel, Saint-Michel Köprüsü'nün parmaklığına yaslanarak nehre bakmak için karşıya geçti. Seine pırlıl pırlıdı, çok uzakta, kuzeydoğuda, çatıların üstünden bir duman yükseliyordu. Birden, manzara ona dayanılmaz bir şeymiş gibi göründü, döndü, tekrar karşı kaldırıma geçti, bulvardan yukarı doğru çıkmaya koyuldu.

Kervan kaybolmuştu. Göz görebildiğine sessizlik ve boşluk; bir yatay uçurum. Daniel yorulmuştu; yollar hiçbir yere çıkmıyordu; insansız, hepsi birbirine benziyordu yolların. Saint-Michel Bulvarı, dün sürekli güneye akıp giden o uzun, capcanlı altın nehir, şimdi deşilmiş karnıyla sırtüstü yatan bu balina leşiydi işte. Daniel ayaklarını bu oyulmuş, yer yer şişmiş ölü karna vura vura yürüdü; zevkle ürpermek için kendini zorluyordu: "Paris'ten nefret ederdim ben," diye yüksek sesle söylendi. Boşuna: Orada yeşillikten başka tek canlı yoktu, kestane ağaçlarının yeşil kollarından başka; ormanda, ağaç altlarında yürüyormuş hissini veren yavan ve tatlımsı bir duyguyla ürperdi. İç sıkıntısı iğrenç kanatlarıyla ona sürtünmeye başlamıştı bile, ama şansı yardım etti ve karşıda, duvara yapıştırılmış, kenarı mavi, kırmızı çizgili bir afiş gördü. Sokuldu, baktı: "Yeneceğiz, çünkü biz en güçlüyüz." Kollarını iki yana açtı ve ağır bir yükten kurtulmuşçasına zevkle gülümsedi; koşuyorlar, koşuyorlar, koşmaktan vazgeçmediler. Başını kaldırmış, du-

**daklarındaki gülümseyişi göğsüne kaldırmıştı, derin derin nefes alıyordu; yirmi yıldır sürüp giden dava, yatağının altına kadar soku-
lan casuslar; yanından gelip geçen her insan onu mahkûm etmeye
çalışan bir tanık ya da yargıç ya da ikisi birden; ağzından çıkacak
her kelime aleyhinde delil olarak kullanılabilirdi. Ve sonra, bir an-
da, en beklenmedik bir anda bozgun! Konuşuyorlar, tanıklar, yar-
gıçlar, iyiliklerin insanları güneş altında koşuyorlar ve ufuk başla-
rının üstünde uçaklar yumurtluyor. Paris'te duvarlar hâlâ onların
gururunu ve güçlülüğünü haykırıyordu: Biz, en güçlüleriz, biz in-
san cinsinin en üstünleriyiz, demokrasi haçlıları, Polonya'nın, in-
sanlık gururunun ve dişi-seven'lerin savunucusuyuz; biz çamaşır-
larımızı Siegfried'in çelik duvarlarında kurutacağız! Paris duvarla-
rında afişler hâlâ soğumuş, biz kesilmiş bir zafer şarkısıyla şenlik
yapıyordu. Ama onlar, onlar koşuyorlardı, korkudan çılgına dön-
müş, hendeklerde iki büklüm saklanarak koşuyor ve af diliyorlar-
dı. Kuşkusuz onurlu bir af dilemeydi bu, her şey kaybedilmişti,
onurdan başka; her şeyi onurla göze alınız; işte kışım, onurlu bir
tekme atın, canımı bağışlarsanız ben de sizinkini yalarım. Koşu-
yorlar, tırmanıyorlar. Ve ben, suçlu, ülkelerinde hüküm sürüyorum.**

Gözleri yerde, yürüyordu, zevkini çıkarıyordu, yürümenin, as-
faltta otomobillerin yanından kayıp gittiğini duyuyordu, düşünü-
yordu; "Marcelle Dax'da piçini büyütüyor, Mathieu tutsaktır mutla-
ka, Brunet ölmüş olmalı, bütün tanıklarım öldü ya da bana hükme-
demeyecek halde; kurtuldum, serbestim artık..." Bir an, irkildi;
"Hangi otomobiller?" Başını kaldırdı, yüreği şakaklarına varıncaya
dek deli gibi çarpmaya başladı ve onları gördü. Ağır ağır Seine'e
doğru akan zırhlı otomobillerde, ayaktaydılar, ciddi ve somurtkan,
dimdik ve ayakta, kayar gibi götürülüyorlardı, anlaşılmaz, ifadesiz
gözleriyle ona bakıyorlardı, sonra arkadan başkaları geliyordu,
hepsi birbirinin aynı ve hepsi aynı gözlerle bakan başka melekler.
Daniel uzaklardan bir asker şarkısı duydu, gök, bayraklarla dona-
nıyor sandı ve kestane ağaçlarından birine dayanmak zorunda kal-
dı. Bu göz alabildiğine uzanan yolda yapayalnız, tek başına, *tek
Fransız*, tek sivil ve bütün bir düşman ordu ona bakıyordu. Kork-
muyordu, kendini bu binlerce göze güvenle koyvermişti: "Bizi ye-
nenler!" diye düşünüyordu ve bu düşünceyle, zevkle ürperiyordu.
Bakışlarına açgözlü, iştahlı bakışlarla yanıt veriyordu; içini bu sa-
rışın saçlarla, ortasında gözlerin buzul gölleri gibi kaskatı parladı-
ğı güneş yanığı yüzlerle, ince beller ve bu inanılmayacak kadar

uzun, biçimli ve adaleli bacaklarla doyasıya, keyfince dolduruyordu. Mırıldandı: “Ne kadar güzel hepsi!” Ayakları yerde değildi artık; onlar onu kollarına almış, kaldırmışlardı, onu göğüslerine, yası, genç karınlarına bastırıyorlardı. Bir şey gökten koptu, yuvarlandı: Eski çağlar yasasıydı bu. Yargıçlar toplumu yıkılmış, çökmüştü, yargı silinmişti; haki elbiseli, korkunç, küçük asker, insan ve vatandaş haklarının şampiyonu bozguna uğramıştı, yıkılmıştı, yoktu artık. “Ne sonsuz özgürlük bu,” diye düşündü ve gözlerine yaşlar hücum etti. O bu korkunç felaketten sağ çıkan tek canlıydı. Bu nefret ve öfke meleklerinin, bakışlarıyla ona bir çocukluk bağışlayan bu öldürücü, yok edici meleklerin karşısında tek insandı o. “İşte yeni yargıçlar,” diye düşündü, “işte yeni yasa!” Başlarının üstünde yumuşak ve sevecen gökyüzünün harikaları, suçsuz, beyaz, çocuğu kümülüsler nasıl gülünç görünüyordu gözüne; bu hor görmenin, öldürüp yok etmenin, kötü niyetin zaferiydi, Yer’in zaferiydi bu, Toprak’ın zaferi. Yapraklarla kamufle edilmiş bir otomobil geçti yanından, mırıltısı zor duyuluyordu. Arkada çocuk denecek kadar genç, gencecik bir adam, ceketi omuzlarına atılmış, gömleğinin kolları dirseklerinin üstüne kadar sıvalı, güzel kollarını göğsünde kavuşturmuş, ayakta duruyordu. Daniel ona bakarak gülümsedi, genç adam uzun uzun, haşin gözlerle baktı, sonra tam otomobil uzaklaşıp kaybolurken, birden gülümsedi. Çabucak pantolon ceplerini karıştırdı ve Daniel’e havadayken yakaladığı bir şey fırlattı: Bir İngiliz sigarasıydı bu. Daniel paketi o kadar güçlü sıktı ki sigaraların parmaklarının arasında ezildiğini duydu. Hâlâ gülümsüyordu. Dayanılmaz ve nefis bir heyecan kasıklarından şakaklarına doğru yükseldi; artık çevresini apaçık göremiyordu, heyecandan nefes nefese, tekrarlıyordu: “Tereyağa girer gibi, Paris’e tereyağa girer gibi girdiler.”

Kulakları sağır eden uçuş, Allah kahretsin, Allah kahretsin, çabuk, kazın! Yol boşalıverdi, korkunç bir tava tencere gümbürtüsü yolu bir anda, kaldırımlara kadar doldurdu, bir çelik parıltısı göğü şimşek gibi ikiye biçti, evlerin aralarından geçiyorlardı; Mathieu’ya yapışmış duran Charlot, ambarın loşluğunda sesini duyurmak için bağırdı: Çatıları sıyrıp geçiyorlar! Ağgözlü, tembel, isteksiz martılar köyün üstünde şöyle bir dolandı, yiyecek arıyorlardı kendilerine, sonra peşleri sıra çatıdan çatıya sıçraya sıçraya gelen tava tencere kalabalığını sürüyerek çıkıp gittiler, başlar ihtiyatla, usul usul meydana çıktı, ambarlardan, evlerden insanlar çıktı, öte-

kiler pencerelerden dışarı atladılar, bu bir kaynaşmaydı, bir şenlik hazırlığı. Sessizlik. Hepsi oradaydılar, dünden beri arabalarının direksiyonunda nöbet tutan şoförlerden başka hepsi, yüz kişi kadar dılar, radyocular, sondaj ekibi, telefoncular, sekreterler, gözcüler, hepsi; hepsi geldiler, yer aldılar –bilinmez hangi seyir için?– şosenin ortasına, yere oturdular, çünkü şose ölüydü artık, otomobiller gelip geçmez olmuştu, kaldırımların kenarlarına, pencerelerin içine oturdular, ötekiler ayakta kalmışlardı, evlerin önlerinde, duvarlara yaslanmış, ayakta duruyorlardı. Mathieu bakkalın önündeki tahta sıraya çöktü; Charlot'yla Pierné de geldiler, yanına oturdular. Kimse konuşmuyordu, buradaydılar, bir arada olmak ve birbirlerine bakabilmek için buradaydılar, birbirlerini oldukları gibi görüyorlardı; büyük şenlik, kalabalık, yüzden fazla kül rengi soluk yüzle, fazla sessiz, fazla sakin bir şenlik; yol güneşle kireçleşiyor, taş kesiliyordu, karnı deşilmiş, yaralanmış göğün altında kıvrılmış yatıyor, tabanları, kabaetleri yakıyordu, tabanlar, kabaetler kendilerini bırakmış, sessizce kavruluyordu, general doktorun evinde kalıyordu: Birinci katta ilk pencere, bu pencere onun gözüydü, ama onlar generale aldırış bile etmiyorlardı, umurlarında değildi general: Birbirlerine bakıyorlar ve birbirlerini korkutuyorlardı. Geri dönmüş bir yola çıkışın acısını çekiyorlardı, kimse sözünü etmiyordu, ama ıstırap göğüslerinde iri vuruşlar halinde oradan oraya çarpıyordu, ıstırapı kollarında, bacaklarında hissediyorlardı, bir dermansızlık gibi azap vericiydi bu, yüreklerde kör gözleriyle sinsi sinsi dolaşan bir köstebekti. Biri içini çekti, düş gören bir köpek gibi; düşte konuşur gibi konuştu: “Levazımda neler neler var.” Mathieu, “Evet,” diye düşündü, ama kapıda da jandarmalar var ve Guiccioli, “Ya!” diye yanıt verdi. “Var ya, ama kapıya jandarmaları dikmişler, n’aber? Düdük!” Biri daha renksiz, uykulu sesiyle, yüksek sesle düş gördü: “Fırındaki gibi,” dedi, “fırında ekmek dolu, nah bu gözlerimle gördüm, böyle böyle somunlar, ama namussuz kapıyı bir sağlamlamış ki.” Mathieu düşünüyordu sessizce, konuşmadan sürdürdü, bir but kızartması gördü ve tükürüğü ağzına doluverdi; Grimaud davranır gibi yaptı, sıra sıra kapalı kepenkleri göstererek, “Bu kovuklardakilere de ne oluyor?” dedi. “Dün bütün gün bizimle çene çaldılar, bugün burunlarını dışarı çıkarmıyorlar.” Daha dün, evler, istiridyeler gibi aralık ağızlarıyla yolun iki yanına sıralanmıştı, bugün kapalıydı hepsi; içlerinde kadınlar ve erkekler ölü gibiydiler, karanlıkta bunalıyor, terliyor ve onlardan nefret ediyorlardı; Nippert, “Yenildiğimiz için vebalıyız şimdi,” dedi. Charlot’nun mi-

desi guruldadı, "Miden saz alıyordı," dedi Mathieu. Charlot, "Saz almıyor," diye dzelitti, "ağlıyordı." Tam ortalarına bir lastik top düştü, Latex topu yakaladı, beş-altı yaşında bir küçük kız göründü, duraladı, ürkek gözlerle baktı. "Top senin mi?" diye sordu Latex. "Gel, al!" Hepsisi çocuğı bakiyorlardı, Mathieu kızı kucağına almak arzusuyla baktı, Latex kalın sesini yumuşatmaya çalışarak, "Gel," dedi, "Gel! Gel, dizime otur bakalım!" Her yandan fısıltılar duyuldu: Gel! Gel! Gel! ocuk kımıldamıyordu; gel, çocuğum, gel, gel, gelsene kızım, gel bak ne vereceğim! "Hay Allah," dedi Latex, "ocuklar bile korkuyor bizden." Gülüyorlardı, Latex'e. "ocuğı korkutan sensin," dediler. "Bu suratla, korkar tabii." Mathieu güldü, Latex yumuşak, neşeli bir sesle tekrarladı: "Gelsene, bebeğim, gel!" Sonra birden, ani bir öfkeye kapılarak bağırdı: "Gel buraya, gelmezsen topu vermem." Topu çocuğı göstermek için başının üstünde havaya kaldırdı, cebine sokar gibi yaptı, ocuk ağlamaya başladı, hepsi birden ayağı kalktılar, hepsi bir ağızdan bağırmaya başladılar: "Ver ulan çocuğun topunu; hayvan, çocuğı ağlattın; verme, at cebine gitsin; damın üstüne fırlat, alsınlar bakalım." Mathieu, ayakta, elini kolunu sallıyordu, Guiccioli, gözleri gerçek bir öfkeyle ateş gibi, Mathieu'yu ittiği gibi Latex'in önüne dikildi: "Ver ocuğun topunu," dedi, "eşkiya değiliz biz!" Mathieu, fkeden kendinden geçmişti, ayağını hırsıyla yere vurdu, ilk durulan Latex oldu, gözlerini yere indirerek, "Kızmayın!" dedi. "Vereceğiz..." Beceriksiz bir hareketle topu karşı duvara fırlattı, top duvara çarptı, fırladı, ocuk topa doğru atıldı, yakaladı, kaçıp gitti. Sessizlik. Herkes yerine oturdu, Mathieu, kederli, yorgun, yerine oturdu, düşündü: "Biz vebalı değiliz." Hiçbir şey yok; başkalarının düşüncelerinden öte hiçbir şey yoktu şimdi onda. Bazı anlar Mathieu kayđılı ve korkmuş bir boşluktan ibaretti, bazı anlar herkes oluyordu, herkesle birlikte, ürkek, korkmuş, kayđısı yavaşlıyordı, onda kendine özgü hiçbir şey kalmıyordu, beyninin içine ağır, kıvamlı damlalarla herkesin düşünceleri doluyordı, sonra ağzından dışarı taşıyordu: Biz vebalı değiliz. Latex ellerini çaresiz bir hareketle uzattı: "Altı ocuğum var," dedi "en byğ yedi yaşında. Birine bile el kaldırmadım mrmde. Birine bile..."

Az önce öfkeyle fırlayıp kalktıkları yere oturmuşlardı hepsi, vebalı, karınları a, renkleri solmuş, nefreti ter tanecikleri gibi kusan kr evlere karşı, güneş altında oturmuşlardı. Susuyorlardı; bu güzel haziran gününü kirleten iğrenç yaratıkların, bu zararlı, iğrenç böceklerin susmaktan başka yapabilecekleri bir şey yoktu da

ondan susuyorlardı. Sabır! Biraz daha sabır; yok edici, öldürücü el yetişecekti, yolları Flytox'la tarayacaklar, hepsini öldüreceklerdi, bütün o zararlı böcekleri. Longin kepenkleri gösterdi: "Almanların gelip ülkeyi bizden temizlemesini bekliyorlar." Nippert, "O ayı çobanlarını çok daha güler yüzle karşılayacaklarına yemin ederim," dedi. Guiccioli, "Ha ha!" diye güldü. "Tabii ya, biri gelip köylerini işgal edecekse bunun savaşı kazananlar olmasını yeğlerler tabii, bu hem daha cümbüşlü olur, sonra da bol bol alışveriş eder onlar. Biz ise meteliksiz, uğursuz bir alay hergeleyiz onların gözünde." "Altı çocuğum var," diyordu Latex, "birine bile el kaldırmadım ömrümde." Ve Grimaud dişlerinin arasından, "Nefret ediyorlar bizden," diye mırıldandı.

Bir ayak sesi duyuldu, bütün başlar kalktı, sonra yeniden öne eğildi, Prat Binbaşı yolu eğilmiş kafalar arasından geçerek yürüdü. Kimse selam vermemişti; adam doktorun evi önünde durunca bütün başlar tekrar kaldırıldı, gözler binbaşının eli demir halkayı kaldırdığı ve kapıya peş peşe vurduğu sıra adamın kamburlaşmış sırtında takılı kaldı. Kapı aralandı, adam aralıktan evin içine süzüldü, kapı kapandı; saat beşi kırk beş geçeden beşi elli altı geçeye kadar bütün subaylar, birer birer, peş peşe, dimdik ve rahatsız, başları öne eğik, sessiz, hareketsiz oturmuş askerler arasından geçerek demir halkalı kapıdan içeri girdiler. Onların geçişiyle başlar eğiliyor, sonra tekrar kaldırılıyordu. Payen, "Doktorun evinde cümbüş var," dedi, Charlot Mathieu'ya döndü: "Gene ne karıştırıyor bu namussuz herifler?" diye sordu. "Ananın bilmem nesini," dedi Mathieu. Charlot ona baktı, yanıt vermedi. Subaylar peş peşe önlerinden geçtiğinden beri hepsi daha yılgın, daha bozuk, daha sağlıksız görünüyorlardı; Pierné Mathieu'ya korku dolu, şaşkın gözlerle bakıyordu; benim yüzümde kendi yüzünün ölü rengini görüyordu.

Birden bir şarkı duyuldu, Mathieu korkuyla çevresine baktı, sesler yaklaşıyordu:

Oturakta bok olur da kokmaz mı?

Bok olur da kokusu hiç çıkmaz mı?

Sonra sokağın köşesinden kalabalık meydana çıkıverdi, otuz kişi kadardılar, dut gibi sarhoş hepsi, ceketsiz, şapkasız, tüfeksiz; otuz genç adam; yolu bir boydan bir boya kaplamışlar, yürüyorlardı, şarkı söylüyor, bağıryıyorlardı, gözlerinde keyifli, tehlikeli bir coşkunluk vardı, yüzleri alkolden ve güneşten kıpkırmızıydı. Yere, yol ortasına, kaldırımlara çökmüş, oturan ve şaşkın kafalarını ken-

dilerinden yana çeviren sessiz, kül renkli, ölü yüzlü sürfe kalabalığını görünce duraladılar, şarkı devam ediyordu. İriyarı, upuzun boylu bir sakallı, genç bir dev ileri doğru iki adım attı, durdu. Boynunda altın bir zincir parlıyordu. Beline kadar çıplak bedeni, iri büküm büküm kaslarıyla, güneşte yanmış, bakır rengiyle simsiyahtı.

“Hey, öldünüz mü ulan?” diye bağırdı.

Kimse yanıt vermedi; sakallı çıplak dev başını yana çevirdi, tükürdü; ayakta zor duruyordu.

Charlot miyop gözlerini kırıştırarak bakıyordu, nezaketle, “Siz bizim buradan mısınız?” diye sordu.

Sakallı güldü, iri parmaklı elini bacaklarının arasına vurarak, “Ha ha!” dedi. “Belki de bu sizin buralıdır, ha? Ne dersin? Yok be, git işine! Biz buralı değiliz. Öf, kusacağım ulan şimdi.”

“Nereden geliyorsunuz?”

Sakallı gelişigüzel bir hareket yaptı:

“Oradan, yukarılardan.”

“Dövüş oldu mu sizin orada?”

“Ne dövüşü? Dövüş mü? Olmadı! Dövüş mövüş olmadı. Ha ha! Bizim yüzbaşı işin boka sardığını anlayınca bizi ekti, tüydü! Anladın mı? Biz de basıp gittik. Ama başka yoldan tabii, bizi yakalamasın diye! Ha ha!”

Sakallının arkasında iki oğlan da gülmeye başladılar, sonra bir şarkı tutturdular:

*Yürü yavrum yürü,
Takımları sürü!
Al tokmağı eline,
Çal önüne gelene!*

Bütün başlar aynı anda generalin penceresine doğru döndü; Charlot korkuyla elini kaldırdı:

“Susun be, deli misiniz?” dedi. “Susun!”

Şarkıcılar sustular, şaşalamışlardı, açık ağızlarıyla, bir an, bakakaldılar; yüzlerine birden korkunç bir yorgunluk çökmüştü.

“Bizim subaylar, orada hepsi,” diye anlattı Charlot. Doktorun evini gösteriyordu; “General de orada!”

Sakallı çıplak dev yüksek sesle, “Subaylarınızı eşekler kovalasın!” dedi. “Anladın mı? Topunu birden.” Boynunda altın zincir parlıyordu, kızarmış gözlerini yerde oturanların yüzlerinde dolaştırarak devam etti: “Eğer o hayvanlar canınızı sıkıyorlarsa, bizimle

gelin! Ha? O zaman bir bok yapamazlar size.”

Arkasında ötekiler, “Gelin bizimle! Gelin bizimle!” diye bir ağızdan bağırdılar.

Bir sessizlik oldu. Sakallının bakışları Mathieu’ya takılmıştı. Mathieu başını çevirdi.

“Hadi, kalkın, kim geliyor bizimle? Sayıyorum: Bir... iki... üç.”

Kimse kımıldamadı. Sakallı tükürür gibi konuştu:

“Bunlar adam değil, bok tulumu! Yürüyün arkadaşlar, burada kalıp küflenmeyeceğiz! Ööö! Bunlara baktıkça kusacağım geliyor. Yürüyün!”

Yürüdüler, yerde oturanlar kenarlara çekilerek yolu açtı, Mathieu uzun bacaklarını tahta sıranın altına toplamıştı.

Takımları sürü!

Yerde oturanlar generalin penceresine baktılar; camlara yapışmış yüzler görünüyordu, ama subaylardan kimse yoktu meydanda.

Çal önüne gelene,

Çal önüne gelene!

Köşeyi döndüler, kayboldular: Kimse bir şey söylemedi; şarkı ağır ağır uzaklaştı, duyulmaz oldu. O zaman Mathieu derin derin nefes aldı.

Nippert, arkadaşlarına bakmadan, “Bir kez burada kalacağımız kesin olarak belli değil,” dedi. “Hem sonra...”

“Belli,” dedi Longin. “Besbelli hem de.”

“Ne belli?”

“Gitmeyeceğimiz. Kesin olarak belli, gitmeyeceğiz.”

“Neden?”

“Benzin yok.”

Guiccioli, “Ama subaylar için benzin vardır kuşkusuz,” dedi, “onlara saklamışlardır. Yedekler doludur, mutlaka.”

“Bizim kamyonların benzini yok.”

Guiccioli kötü kötü güldü:

“Tabii.”

Öfkeden titreyen sesiyle Longin, “Sattılar ulan bizi,” diye bağırdı. “Piç gibi bıraktılar, bizi Almanlara sattılar! Sattılar!”

Ménard, yorgun bir sesle, “Sus be,” dedi bırak şu lafları.

Telefonculardan biri, “Yeter ulan,” dedi “kesin şu lafları! Zamanı gelince konuşursunuz. Kafa ütölemeyin şimdi!”

Mathieu gidenleri düşünüyordu, gidiyorlardı, şarkı söylüyor-

lar, yürüyorlar, çiçek bile koparıyorlardı belki. Utanıyordu Mathieu, ama bu o kocaman, paylaşılmış ortak utançtı. Çok da kötü bir duygu değildi bu.

Longin, "Bok tulumu! dedi. O ayı bize bok tulumu, dedi. Biz, çoluk çocuk sahibi koca adamlara bok tulumu dedi. Boynundaki zinciri gördün mü? Sağlam ayakkabı değildi o. Ben bakınca anlarım."

"Dinleyin!" dedi Charlot. "Dinleyin!"

Bir uçak homurtusu duyduklar, biri alçak sesle, "Kalkın," dedi. "Gene başlıyor."

"Sabahtan beri bu onuncu," dedi Nippert.

"Saydın, ha? Ben artık saymayı da unuttum."

Acelesiz hareketlerle kalktılar, kapıya doğru yürüdüler, içeri girdiler. Bir uçak çatılara sürtünerek geçti, sonra homurtu uzaklaştı, hepsi çıktılar, göğe baktılar, tekrar yerlerine oturdular.

"Avcı uçağıydı," dedi Mathieu.

"Ya!" dedi Lubéron.

Uzaktan bir makineli tüfeğin kuru ve haşın takırtısı duyuldu.

"D.C.A. mı bu?"

"Ananın örekesi! Uçak ateş ediyor tabii."

Birbirlerine baktılar.

Grimaud, "Bugünlerde şosede dolaşmamalı," dedi "insana hiç iyi gelmez."

Yanıt vermediler, gözlerde tuhaf bir parıltı yandı söndü, dudakları ürkek bir gülümsemeyle büküldü. Sonra Longin kısaca, "Çok uzağa gidememişlerdi herhalde," dedi.

Guiccioli kalktı, ellerini ceplerine soktu, dizleri üzerinde eğilip kalkarak bacaklarını hareket ettirdi. Sonra her türlü anlamdan boşalmış, kül rengi yüzünü havaya kaldırdı.

"Nereye?"

"Bir dolaşıp geleceğim."

"Nerede?"

"Şurada. Neye benzemişler, bir gidip bakayım."

"Makarnacılara dikkat et!"

"Korkma!"

Döndü, gevşek adımlarla uzaklaştı. Hepsi gitmek istiyordu; Mathieu kalkmaya cesaret edemedi; uzun bir sessizlik oldu, yüzler ağır ağır kızardı, ateşli gözlerle birbirlerine baktılar.

"Barıştaymışsın gibi yollarda sere serpe gezebilseydin, daha ne istersin?" dedi biri. "Şimdi, savaşa..."

“Ne düşündüler acaba? Paname’a kadar yolu tutturup gidebileceklerini mi sandılar? Ne geniş yürekli adamlar var dünyada be.”

“Gitmek o kadar kolay olsa onlardan önce biz giderdik herhalde.”

Sinirli ve gergin, sustular, bekliyorlardı; bakkalın demir kepengine yaslanmış duran sıska, upuzun adamın elleri birden titremeye başlamıştı. Birkaç dakika sonra Guiccioli aynı gevşek, isteksiz adımlarla döndü geldi.

“Ne oldu? diye bağırdı Mathieu.

Guiccioli omuz silkti; oturanlar ellerine dayanarak doğrulmuş, tutuşmuş gözleriyle ona bakıyorlardı.

“Kalbura dönmüşler,” dedi Guiccioli.

“Hepsi mi?”

“Ne bileyim ben? Saymadım ya!”

Yüzü bembeyazdı, sessiz, kısa geçirtiler peş peşe yanaklarını şişiriyordu.

“Neredeymişler? Yolda mı? Yürüyorlar mıymış?”

“Allah kahretsin! Ben bir şey bilmiyorum. O kadar meraklıysanız gidin görün kendiniz.”

Oturdu; boynunda altın bir zincir güneşte parladı; elini zincire götürdü, parmaklarının arasında çevirdi, çevirdi, sonra ani bir hareketle bıraktı zinciri, elini çekti. Kederle, “Sihhiyelere haber verdim,” dedi.

Zavallı çocuklar! Altın zincir parlıyor, parlıyor, büyülüyordu insanı. Biri, “Zavallı çocuklar!” diyecek miydi? Cümle bütün dudakların ucundaydı, biri bir yapmacık kaygıyla, “Zavallı çocuklar!” diyecek miydi? Bu bir yapmacık kaygı mıydı? Altın zincir güneş yanığı boyunda pırıl pırlıdı; acımasızlık, tiksinti, acıma, kin, hüznün karmakarışık, dolanıp duruyordu, bu feci ve çok huzurlu bir duyguydu; feci bir rahatlık. Biz pis, iğrenç ve zararlı birtakım böceklerin düşüyoruz, düşüncelerimiz ağırlaşıyor, bulanıyor, her geçen saniyeyle insanoğlunun düşüncelerinden biraz daha uzağa gidiyor, hayvanlaşıyor; tüylü, çok ayaklı, tiksindirici düşünceler oradan oraya koşuyor, tırmanıyor, bir beyinden ötekine atlıyor; pis, iğrenç, zararlı böcek uyanmak üzere.

“Delarue, hey! Sağır mı oldun be?”

Delarue, ben'im. Birden döndü, Pinette ona gülümsüyordu: *Delarue'yu görüyor.*

“Ne?”

“Gel buraya!”

Birden yapayalnız ve çırılçıplak hissetti kendini; bir insan. Bir insandı; ürperdi. Ben. Pinette'in hayalini gözünden kovmak ister gibi bir hareket yaptı. Ama ötekiler çevresinde toplanmışlardı bile; iğrenç böcek gözleriyle onu biraz daha dibe, biraz daha yalnızlığa itiyorlardı; şaşkın gözlerle bakıyorlardı, sanki ilk olarak görüyorlardı onu, sanki onu bir batağın, bir çamurun içinde, derinliğinde görüyorlardı. Benim onlardan kalır yerim yok, onlardan fazla etmem ben de, onlara ihanet etmeye hakkım yok.

"Gelsene."

Delarue kalktı; derinliğine varılmaz, anlaşılmaz Delarue, kursesiz, eksiksiz Delarue, felsefe öğretmeni Delarue kalktı, Pinette'e doğru yürüdü. Ardında bataklık ve bin ayaklı iğrenç böcek. Ardında iki yüz gözbebeği, ürperdi; sırtı korkuyordu. Ve birden azap yeniden başladı; korka korka, ihtiyatla geldi, bir okşayış gibi, sonra tanıdık ve iddiasız, midesinin içinde bir yere oturdu. Hiçbir şey değildi bu; bir yokluk yalnızca. Çevresinde ve kendinde yokluk. Yoğunluğu kaybolmuş, uçucu bir buhar içinde dolaşıyordu. Kahraman asker Delarue şapkasını ensesine doğru itti, kahraman asker Delarue alnını kaşıdı, kahraman asker Delarue, Pinette'e dönerek yılgın bir gülümsemeyle sordu:

"Ne istedin küçük?"

"Ne anlıyorsun bu heriflerden?"

"Hiç."

"Niye yanlarındasın öyleyse?"

"Birbirimize benziyoruz," dedi Mathieu.

"Kim benziyor?"

"Onlarla biz. Birbirimize benziyoruz."

"Peki ne olmuş yani?"

"Olacağı, onlara benzediğimiz için yanlarındayız işte. Böylesi daha iyi."

Pinette'in gözleri tutuştu, şiddetli bir silkinişle başını geriye attı:

"Hayır," dedi, "ben onlara benzemiyorum."

Mathieu yanıt vermedi.

"Gel!" dedi Pinette. "Gel benimle."

"Nereye?"

"Postaneye."

"Burada postane mi var?"

"Orada, köyün ucunda."

"Ne yapacaksın postanede?"

"Sana ne! Gel dedik işte."

“Ama postane kapalıdır.”

“Olsun. Ben açtırırım.”

Kolunu Mathieu’nun koluna geçirdi, sürükledi:

“Bir kız tavladım.”

Gözleri hastalıklı bir heyecanla parlıyordu, zarif bir neşeyle,
“Seni tanıştıracayım,” dedi.

“Niye?”

Pinette’in gözleri sertleşti:

“Arkadaş değil miyiz?”

“Tabii,” dedi Mathieu, sonra sordu; “kız postacı mı?”

“Postanede memur, evet,” dedi Pinette.

“Karı kız hikâyesine karnım tok,” diyordun.

Pinette zorla güldü:

“Madem dövüşmüyoruz,” dedi “eğleniriz hiç olmazsa.”

Mathieu döndü baktı ve yüzünün bitkinliğini gördü.

“Yüzün değişti küçük,” dedi. “Kara sevdadan mı yoksa?”

“Tabii ya,” dedi Pinette. “Tabii ya! Daha beter olmadığımı
şükret. Balkonları göreceksin; elma gibi. Sonra okumuş da karı ha;
geometriyle matematikten seni terletebilir.”

“Ya karın?” dedi Mathieu.

Pinette’in yüzü birden değişti, kabaca, “...tir ulan,” dedi.

Tek katlı bir evin önüne gelmişlerdi, kepenkler kapalıydı, kapının tokmağını sökmüşlerdi. Pinette üç kez vurdu, “Benim,” diye bağırdı.

Mathieu’ya dönerek gülümsedi, “Biri ırzına geçecek diye ödü kopuyor,” dedi.

Mathieu kilitte dönen anahtarı duydu.

Bir kadın sesi, “Çabuk girin,” dedi.

Mürekkep, tutkal ve kâğıt kokan karanlığa daldılar. Üzeri demir parmaklıklı bir uzun masa salonu ikiye ayırmıştı. Dipte Mathieu açık bir kapı gördü. Kadın bu kapıya kadar geri geri gitti, kapıyı arkasından kapadı, bir anahtar sesi daha duyuldu. Bir an, halka ayrılmış olan ince uzun, daracık yerde kaldılar, sonra kadın demir parmaklığın arkasında meydana çıktı, güvendeydi şimdi. Pinette eğildi, alnını parmaklığa yasladı:

“Bizi burada hapsettiniz, ha?” dedi. “Hiç de nazik bir hareket değil bu.”

Kadın, “A!” dedi. “Uslu oturun bakalım.”

Güzel bir sesi vardı, sıcak, kalın. Mathieu siyah gözlerinin pırıl pırıl rengini gördü.

“Demek,” dedi Pinette, “bizden korkuluyor.”

Kadın güldü:

“Hayır, korkulmuyor,” dedi, “ama çok da güvenilmiyor.”

“Arkadaşım için mi söylüyorsunuz? Ama o da sizin gibi memur; aynı sürüdensiniz ikiniz de, ahbap sayılırsınız. Bu size güven vermeli. Değil mi?”

Zarif bir gülümsemeyle, yumuşak, kibar bir tavırla konuşuyordu.

“Hadi,” dedi, “hiç olmazsa parmağınızı parmaklıktan uzatın. Bir tek parmağınızı.”

Kadın parmaklığın demirleri arasından ince, kemikli bir parmak uzattı, Pinette tırnağın ucunu öptü.

“Yapmayın,” dedi kadın, “yoksa elimi çekerim.”

“Hiç de nazik bir hareket olmaz, arkadaşım hiç olmazsa parmağınızı sıkmalı.”

Mathieu’ya döndü:

“Sana, ‘adını-söylemek-istemeyen-güzel’i tanıştırayım,” dedi. “O cesur bir küçük Fransız kıızıdır; başını alıp istediği yere gidebilirdi, ama insanların kendisine gereksinimi olur düşüncesiyle görevinin başından ayrılmadı.”

Omuzlarını oynatıyor ve gülümsüyordu; durmadan gülümsüyordu. Sesi gevşek ve ahenkliydi, şarkı söyler gibi, belirsiz bir İngiliz şivesiyle konuşuyordu.

“Bonjur,” dedi Mathieu.

Kadın parmağını demir parmaklıklar arasında salladı, Mathieu bu parmağı avucunda sıkarak selam verdi.

“Memur musunuz?” dedi kadın.

“Lise öğretmeniyim.”

“Ben de posta memuru.”

“Evet, görüyorum.”

Sıcaktan bunalıyordu, içi sıkılmıştı; ardında bıraktığı hareket-siz ve kül renkli yüzleri düşünüyordu.

Pinette, “Çevrenin bütün aşk mektupları matmazelin elinden geçer,” dedi.

Kadın, alçakgönüllü bir gülümsemeyle, “Ah!” dedi, “burada, aşk mektupları...”

“Ben olsam,” dedi Pinette, “ben burada otursam, köyün bütün kızlarına aşk mektupları yollardım, sizin elinizden geçsin diye. Siz, bu bölgenin en güzel aşk postacısı olurdunuz.”

Belirsiz bir iç sıkıntısıyla gülüyordu, bir şeyler düşünür gibi, “Aşk postacısı! Aşk postacısı!” diye tekrarladı.

Uzun bir sessizlik oldu. Pinette hâlâ aynı gevşek gülümsemeyle kadına bakıyordu, ama yüzüne gergin, sinirli anlam çökmüştü. Bakışlarıyla çevreyi araştırdı, sonra bir mürekkepli kalem yakaladı, bir havale kâğıdına bir şeyler yazdı.

Kâğıdı uzattı:

“Buyurun.”

Kadın elini uzatmadan, “Nedir bu?” diye sordu.

“Havale!” dedi. “Alın. Posta memurusunuz, görevinizi yapın lütfen.”

Siyah gözlü kadın sonunda elini uzattı, kâğıdı aldı, okudu:

“Adı: Matmazel adsız. Gönderilen miktar: Bin öpücük. Ooo!” dedi kadın tutmaya çalıştığı kahkaha öfkeye karışıyordu: “Bir havale kâğıdını zıyan ettiniz işte.”

Mathieu birden katlanamayacağı kadar içinin sıkıldığını fark etti:

“Hadi bakalım,” dedi, “ben gidiyorum. Eyvallah!”

Pinette’in keyfi kaçmıştı, “Niye kalmıyorsun?” dedi.

“Dönmem gerek.”

Pinette aceleyle, “Bir dakika,” dedi “seninle geliyorum ben de. Evet evet, bekle, ben de geliyorum.”

Postacısına döndü:

“Beş dakikaya kadar dönerim,” dedi “kapıyı açarsınız, değil mi?”

“Aaa!” dedi kadın, “ne kadar kararsızsınız. Her dakika; içeri, dışarı! Gidecek misiniz, kalacak mısınız? Bir karar verin lütfen.”

“Peki peki,” dedi Pinette, “kalıyorum. Ama unutmayın bunu; kalmamı siz istediniz.”

“Ben hiçbir şey istemedim sizden.”

“İstediniz.”

“Hayır.”

Mathieu dişlerinin arasından, “Allah kahretsin,” diye mırıldandı.

Kadına döndü:

“Hoşça kalın, matmazel.”

Postacı soğuk bir sesle, “Teşekkür ederim,” dedi, “güle güle.”

Mathieu çıktı ve kafasının içi bomboş, yürüdü. Gece ağır ağır iniyor; askerler, biraz önce onları bıraktığı yerde, kımıldamadan, konuşmadan oturuyorlardı. Ortalarından geçti ve yerden sesler yükseldi:

“Ne haber?”

“Haber yok,” dedi Mathieu.

Tahta sıraya doğru yürüdü ve Charlot’la Pierné’nin arasına oturdu. Sordu:

“Subaylar hâlâ generalin yanındalar mı?”

“Evet.”

Mathieu esnedi; kaygılı, dertli gözlerle yarı karanlıkta çevresinde göze görünmez olmuş yüzleri aradı; biz, diye mırıldandı. Ama bu kelime sihrini kaybetmişti artık; yalnızdı. Başını arkaya yasladı ve gökte parlayan ilk yıldızlara baktı. Gök, bir kadın gibi yumuşaktı; yeryüzünün bütün aşkları göğe yükselmişti sanki. Mathieu gözlerini kırptırdı:

“Bir şey dileyin, çocuklar! Bir yıldız kaydı.”

Lubéron yellendi:

“İşte,” dedi, “dileğim.”

Mathieu tekrar esnedi:

“İyi,” dedi, gidip şu üstümdekileri çıkarayım. Geliyor musun Charlot?”

“Bilmem, düşünüyorum; bakarsın, hadi gidiyoruz, derler! Ne olur ne olmaz, hazır beklemek istiyorum.”

Mathieu kabaca güldü:

“Hadi oradan, beyinsiz!”

Charlot acele, “Anladık, anladık,” dedi geliyorum.

Mathieu ambara girdi ve öylece, kendini samanların üzerine bıraktı. Uykusuzluktan ölüyordu; her zaman böyle olurdu, kendini bahtsız hissettiği zaman uykusu gelirdi hep. Kırmızı bir küre dönmeye başladı, balkonlardan kadın yüzleri sarktı ve hepsi birlikte baş döndürücü bir tempoyla dönmeye başladılar. Mathieu düş görüyordu, düşünde gökyüzüydü; balkondan sarkıyor ve yeryüzüne bakıyordu. Yeryüzü yemyeşildi, karnı çiğ beyazdı, bir pirenin hareketleriyle sığıyordu. Mathieu; bana değmesin, diye düşündü. Ama dev pire beş kocaman parmak kaldırdı ve Mathieu’yu omzundan yakaladı.

“Kalk! Çabuk, çabuk!”

“Saat kaç?” diye sordu Mathieu. “Yüzünü yalayan sıcak bir nefes duyuyordu.”

Guiccioli’nin sesi, “Onu yirmi geçiyor,” dedi. “Ses çıkarma, usulca kalk, çabuk! Kapıya git, dışarı bak. Kendini gösterme sakın!”

Mathieu doğruldu oturdu, esnedi:

“Ne var?”

“Subayların otomobilleri yolun kenarına dizildi, şuracıkta, beş metre ileride.”

“Peki ne yapayım?”

“Dediğimi yap kalk, hadi, kalk da bak.”

Guiccioli karanlığa karıştı, kayboldu; Mathieu gözlerini ovuşturdu, alçak sesle, “Charlot!” diye çağırdı. “Charlot! Longin! Longin!”

Ses yok. Kalktı, uyku sersemi, yalpalayarak kapıya kadar yürüdü. Kapı ardına kadar açıldı. Karanlıkta, kapının yanına biri sinmişti.

“Kim var orada?”

“Benim,” dedi Pinette.

“Sen kızın koynunda değil miydin?”

“Bir sürü numara yapıyor; muamele yarına kaldı. Allah kahretsin,” diye içini çekti Pinette, “sırıtmaktan çenelerim ağrımış.”

“Pierne nerede?”

Pinette yolun öbür ucunda karanlık bir kapı ağzını işaret etti:

“Orada, Longin’le Charlot da orada.”

“Peki ne bekliyorsunuz?”

“Bilmem.”

Sessizce bekliyorlardı. Gece, mehtaplı, berrak ve soğuktu. Karşılarında, kapının karanlık boşluğunda bir avuç gölge kımıldıyordu. Mathieu başını doktorun evinden yana çevirdi; generalin penceresi karanlıktı, ama soluk, kirli sarı bir aydınlık kapının altından geceye doğru sızmıştı. *Ben buradayım*. Yıkılıyordu, Zaman yıkılıyordu, çöküyordu ve o büyük, o görkemli korkuluk-geleceği birlikte sürüklüyor, yıkıyor, yok ediyordu. Küçük, cılız, sınırları besbelli ve daracık bir zavallı sürüp-gidişten başka bir şey kalmıyordu geride. Ne Barış vardı artık ne Savaş, ne Fransa, ne Almanya; yalnızca, yalnızca bu az sonra açılacak kapının altından geceye doğru sızan soluk, kirli sarı aydınlık vardı. Kapı açılacak mıydı? Bu sorudan öte hiçbir şeyin önemi yoktu artık, Mathieu’nun bu küçücük, cılız gelecekten öte hiçbir şeyi yoktu. Kapı açılacak mı? Acayip, çılgın bir sevinç uyuşmuş ruhunu kamçılardı. Kapı açılacak mı? Çok önemliydi bu, çok; ona öyle geliyordu ki altından geceye solgun, kirli sarı bir aydınlık taşan bu kapı açılarak onun bütün bir ömür boyunca kendi kendine sorduğu yanıtız kalmış tüm sorulara yanıt verecekti. Mathieu sırtında, iki böbreğinin arasındaki oyukta bir sevinç ürpertisinin kımıldayacağını hissetti; utandı; dikkatle, her kelimeye dikkatle basarak; “Biz yenildik, savaşı kay-

bettik biz!” diye mırıldandı. Ve o anda zaman çepeçevre yeniden oluştu, bütünlendi çevresinde, geleceğin ufacık, yuvarlak incisi muazzam ve korkunç bir gelecekte eridi, yok oldu. Göz alabildiğine Geçmiş ve Gelecek, Firavunlardan Avrupa Birleşik Devletleri’ne kadar. Sevinci söndü, kapının altında aydınlık söndü, kapı gıcırdadı, ağır ağır, sessizce aralandı, aralık büyüdü, karanlığa açıldı; karşıda bir başka kapının karanlık boşluğunda gölgeler çırpındı, yol, bir orman gibi çıtırdadı, sonra sessizliğe gömüldü. Çok geç; çılgınlığa yer yoktu artık.

Birkaç saniye sonra kapının aralığında gölgeler belirdi; birbirinin peşi sıra subaylar basamakları indiler; önden inenler arkadan gelenleri beklemek için yol ortasında durdular ve yol şekil değiştirdi: Yıl 1912, garnizona giden yol kar içindeydi, gece, zaman çok geç, generalin evindeki eğlenti sona ermişti; iki genç teğmen, Teğmen Sautin ve Teğmen Cadine, bir tablodaki iki hayal gibi güzel ve güçlü, kol kolaydılar; Prat Binbaşı Yüzbaşı Mauron’nun omzuna elini koymuştu, eğiliyorlar, birbirlerine bakıyorlar, gülümsüyorlar ve ister istemez, ayın çiğ beyaz mağnezyumunun içinden geçiyorlardı; biri daha, bu artık sonuncu, bütün grubu görüyorum, başka kimse kalmadı. Prat Binbaşı topuklarının üstünde döndü, göğe baktı ve köyü kutsamak ister gibi iki parmağını havaya kaldırdı. Sonunda general de çıkmıştı, albay arkasından sessizce kapıyı kapadı; birliğin kurmay heyeti tamamlanmıştı şimdi, yirmi kadar subaydılar; berrak, cam gibi göğü ile bir kar gecesi, gece yarısına kadar dans edilmiş, eğlenilmişti, garnizonun en tatlı anılarından biri olacaktı bu. Küçük topluluk sessiz adımlarla, sinsi sinsi bakınarak yürüyordu. Birinci katta bir pencere hiçbir ses duyulmadan açılmıştı; beyaz bir şekil dışarı sarktı ve gidenlerin ardından baktı.

“Gidiyorlar be!” diye mırıldandı Pinette, “gerçekten gidiyorlar!”

Sakin adımlarla, yumuşak bir resmiyet havası içinde yürüyorlardı; ayın yıkadığı heykelleşmiş yüzlerinde öylesine bir yalnızlık, öylesine derin bir sessizlik vardı ki bu yüzlere bakmak, bir kutsal yere saygısızca el uzatmak gibi bir şeydi; Mathieu kendini suçlu ve kurtulmuş hissetti; suçlu ve suçlarından yıkanmış.

“Gerçekten! Gerçekten gidiyorlar!”

Yüzbaşı Mauron tereddüt etti... İşitmiş miydi? İri, ahenkli ve hafifçe kamburlaşmış genç bedeni bir an duraladı, döndü, ambar-dan tarafa baktı; Mathieu yarı karanlıkta gözlerinin parladığını gördü. Pinette homurdandı ve dışarı atılmak için bütün gücüyle bir ha-

reket yaptı, ama Mathieu bileğinden yakalamış, sımsıkı tutmuştu onu. Birkaç saniye daha yüzbaşı karanlığı gözleriyle araştırdı, heycansız bir tavırla döndü, eldivenli parmaklarıyla ağzını kapayarak esnedi. Sonra general geçti; Mathieu onu bu kadar yakından hiç görmemişti. Albayın koluna abanmıştı, göbekli, iri yapılı, şiş yüzü ile hükmetmeyi sevdiği besbelli bir adamdı general. Emir erleri arkası sıra iki büyük sandık taşıyorlardı; grubun en arkasında alçak sesle konuşup gülüşen bir avuç astsubay topluluğu tamamlıyordu.

Pinette, hemen de yüksek sesle, "Subaylar!" dedi.

Subaylar değil, hayır, daha çok, tanrılar, diye düşündü Mathieu. Yeryüzündeki kısa bir gezintiden sonra Olympos'a çekilen tanrılar. Tanrılar korteji karanlığa gömüldü, kayboldu; bir elektrik feneri yol üstünde dans ederek bir çember çizdi ve söndü. Pinette Mathieu'ya döndü; ay güzel ve umutsuz yüzünü aydınlatmıştı.

"Subaylar!" dedi.

"Evet, subaylar.

Pinette'in dudakları titremeye başlamıştı; Mathieu onun birden deliler gibi ağlamaya başlayacağından korktu.

"Hadi! Hadi!" dedi. "Kendini topla, küçük! Kendini topla bakalım."

"Görmesem, inanmazdım," dedi Pinette. "Dünya yıkılıyor, dünya yıkılıyor herhalde!"

Mathieu'nun elini yakaladı, sımsıkı tuttu, son bir umuda sarılır gibi, "Belki," dedi, "şoförler gitmek istemezler? Gitmeyiz derler? Ha?"

Mathieu omuz silkti; motorlar homurdanmaya başlamıştı bile, gecenin derinliğinde, uzakta, tatlı bir ağustosböceği konseri yapıyordu bu ses. Birkaç saniye sonra arabalar hareket etti ve sesler birer birer uzaklaştı, kayboldu. Pinette kollarını göğsünde kavuşturmuştu:

"Subaylar!" diye mırıldandı. "Artık ben de Fransa'nın bir daha doğrulmamacasına boku yediğine inanmaya başlıyorum."

Mathieu döndü; gölgeler duvarlardan küçük, siyah salkımlar halinde kopuyor, askerler sessiz adımlarla yollardan, kapı aralıklarından, ambarlardan çıkıyorlardı. Gerçek askerler, ikinci sınıflar, duvarların karanlık beyazlığı boyunca sürünerek yürüyen kılıksız, sefil, sağlıksız askerler; birkaç saniye içinde yol bu çaresiz gölgelerle dolmuştu. Öylesine dertli, öyle umutsuzdular ki Mathieu'nun yüreği sıkıştı.

"Gel," dedi Pinette'e.

“Nereye?”

“Dışarı çıkalım, çocukların yanına.”

“Oh, hayır!” dedi Pinette. “Allah kahretsin! Yatacağım ben. Konuşmam şimdi.”

Mathieu tereddüt etti; uykusu vardı ve şiddetli bir ağır peş peş vuruşlarla beynini deliyordu; uyumak ve artık hiçbir şey düşünmemek isterdi. Ama çok dertliydi hepsi, ayın beyazlığında bir sürünün koyunları gibi birbirine sokulan sırtlarını görüyordu ve kendini onlardan biri hissediyordu.

“Ben konuşmak ihtiyacındayım,” dedi. İyi geceler.

Yolu geçti ve küçük kalabalığa karıştı. Ayın tebeşir koyuluğundaki beyazı dehşetle büyümüş gözlerini aydınlatıyordu, kimse konuşmuyordu, susuyorlardı. Birden, uzaktan motor sesi olduğu açıkça anlaşılan bir homurtu duyuldu.

“Dönüyorlar!” dedi Charlot. “Dönüyorlar!”

“Yok canım, salak! Dönüyorlarmış! Anayola çıktılar.”

Gene de sustular, kulak verdiler, belirsiz bir umut ışığı yanıyordu gözlerinde. Homurtu uzaklaştı ve kayboldu. Latex içini çekti:

“Her şey bitti artık!”

“Sonunda baş başa kaldık,” dedi Grimaud.

Kimse gülmedi. Biri, alçak ve korku dolu bir sesle sordu:

“Ne olacağız şimdi?”

Kimse yanıt vermedi; oradakiler ne olacaklarını düşünmüyorlardı artık, anasını satmışlardı her şeyin; bir başka kaygıları vardı şimdi, dile getirmekten korktukları karanlık, kahredici bir düşünce. Lubéron esnedi; uzun bir sessizlikten sonra, “Burada oturup beklemenin hiçbir yararı yok,” dedi. “Uykuya arkadaşlar, uykuya! Gidip ninni yapalım.”

Charlot çaresiz bir boyun eğişle ellerini açtı:

“İyi, gidip yatalım,” dedi. “Ama berbat bir şey bu!”

Oradakiler birbirlerinin yüzüne korkuyla baktılar: Birbirlerinden ayrılmayı hiç istemiyorlardı, bir arada olmaları için de hiçbir haklı neden yoktu. Birden bir ses yükseldi, acı bir ses, “Bizi hiçbir zaman sevmедiler! Asla sevmедiler bizi,” dedi.

Bu ses herkes için konuşmuştu, herkes birden konuşmaya başladı:

“Hayır! Hayır, hayır! Bak, burada çok haklısın, haklısın, doğru söylüyorsun kardeşim. Bizi hiçbir zaman sevmедiler, hiçbir zaman, hiçbir zaman! Onlar için düşman, Almanlar değildi, hayır!”

Düşman bizdik, biz; bütün bir savaş boyunca yan yana dövüştük ve işte bizi piç gibi bırakıp gittiler. Sattılar bizi.”

Şimdi Mathieu da ötekilerle birlikte tekrarlıyordu:

“Bizi asla sevmediler, hiçbir zaman sevmediler onlar. Hiçbir zaman!”

Ürkek bir hışırtı sesini bozuyordu; şimdi söylenmesi gereken yalnız bu değildi. Şimdi yarayı deşmek, irini boşaltmak gerekiyor-
du artık, artık bu noktada durmaya imkân yoktu; bizi kimse sevmi-
yor! demek gerekiyordu artık. Kimse bizi sevmiyor; cephe gerisin-
de beklemiş olanlar da bizi, kendilerini korumayı başaramamış ol-
makla suçluyor ve karılarımız, bizimle gurur duymuyor, iftihar et-
miyor bizimle, subaylarımız bizi yüzüstü bırakıp gittiler, köylü biz-
den nefret ediyor ve Almanlar gecenin karanlığında inatla bize
doğru ilerliyorlar. Evet, söylemek gerekiyordu; lanetlenmişleriz
biz, yenilmişleriz, alçaklarız, zararlı, zehirli böcekleriz, yer solucan-
larıyız, savaşı kaybettik biz, çirkiniz, suçluyuz ve kimse, hiç kimse
bizi sevmiyor bu dünyada. Mathieu konuşmaya cesaret edemedi,
ama Latex, arkasından, tarafsız bir sesle, “Paryayız biz,” dedi.

Her yandan sesler yükseldi; acımasız ve inatçı, tekrar ediyor-
lardı:

“Paryayız! Paryayız!”

Sesler kesildi. Mathieu Longin’e bakıyordu, hiçbir amacı ol-
madan, laf olsun diye bakıyordu, karşısında o olduğu için bakıyor-
du ve Longin Mathieu’ya bakıyordu. Charlot’yla Latex birbirlerine
bakıyorlardı; herkes birbirine bakıyordu; herkes, daha söylenecek
bir şey varmış, kalmış gibi bekliyordu. Söylenecek bir şey kalma-
mıştı, ama birden Longin Mathieu’ya gülümsedi ve Mathieu ona
gülümseyerek yanıt verdi; Charlot gülümsedi, Latex gülümsedi;
Ay, bütün dudaklarda soluk renkli, beyaz çiçekler açtırdı bir anda.

Pazartesi, 17 Haziran

“Gel,” dedi Pinette, “hadi gel!”

“İstemiyorum.”

“Hadi hadi! Gel işte!”

Mathieu’ya yalvaran, çekici gözleriyle bakıyordu.

“Kafa ütöleme,” dedi Mathieu.

İkisi yan yana, ağaçların altındaydılar, meydanın ortasında; kilise karşılarındaydı, belediye sağda. Belediyenin önünde, en alt basamağa oturmuş, Charlot düş görüyordu. Dizlerinde açık bir kitap vardı. Askerler isteksiz adımlarla dolaşıyorlardı, kimi tek başına, kimi ötekilerle birlikte; özgürlüklerini ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Mathieu’nun başı gülle gibiydi, sancıyordu, gece sabaha kadar içmiş gibi.

“Ne o?” dedi Pinette. “Mezbahadan kaçmış ineğe benziyorsun.”

“Mezbahadan kaçmış ineğim,” dedi Mathieu.

O öldürücü dostluk sarhoşluğunu yaşamıştı; insanlar, ayın beyazlığında alev alevdi ve hayat, yaşanmaya değişiyordu. Sonra meşaleler sönmüştü; yatmaya gitmişlerdi, çünkü yapabilecekleri başka bir şey yoktu ve çünkü henüz, birbirlerini sevmeye alışık değildiler. Şimdi, bir büyük şenliğin ertesi günüydü; insan ölmek istiyordu.

“Saat kaç?” diye sordu Pinette.

“Beşi on geçiyor.”

“Allah kahretsin! Geç kaldım.”

“Eh, ne duruyorsun? Gitsene!”

“Yalnız gitmek hoşuma gitmiyor.”

“Seni yer diye mi korkuyorsun?”

“Yok, ondan değil,” dedi Pinette. “Ondan değil...”

Nippert, onları görmeden, bakışları kendi içine çevrili, kendi üzerine kapanmış, yanlarından geçti.

“Nippert’i al,” dedi Mathieu.

“Nippert’i mi? Deli misin?”

Bakışlarıyla Nippert’i kovaladılar, görmeyen gözleri ve sallanan yürüyüşü içlerine bir tuhaf kasvet vermişti.

“Kiliseye girecek,” dedi Pinette. “Yemin ederim, kiliseye gidiyor.”

Birkaç saniye bekledi, sonra eliyle kalçasını döverek bağırdı:

“Girdi işte, kiliseye girdi!”

Nippert gözden kaybolmuştu; Pinette Mathieu’ya döndü ve keyifsiz gözlerle baktı.

“Sabahtan beri en azından ellisi geldi kiliseye,” dedi. “Arada biri çıış etmek için çıkıyor, sonra gene içeri giriyor. Ne yapar bu sersemeler orada?”

Mathieu yanıt vermedi. Pinette kafasını kaşıyordu:

“Bir gidip baksak mı?”

“Seninki bekliyor,” dedi Mathieu, “zaten geç kaldın.”

“Benimkinin anasını katır tepsin,” dedi Pinette.

İsteksiz adımlarla uzaklaştı; Mathieu kestane ağaçlarından birine yaslandı. Yol ortasına bırakılmış irice bir paket; alaydan geri kalan bundan ibaretti işte; Fransa’nın bütün köyleri bunlarla doluydu; Almanlar geçerken topluyordu onları. “Ne bekliyorlar? Tanrım! Ne bekliyorlar daha? Gelsinler artık!” Yıkılış, gündelik, alışılmış, olağan bir şeydi artık; güneşti, ağaçlardı, havaydı ve bu sinsî ölüm özlemiydi; ama dün gecedен ona, ağzının içine yayılmış, soğumuş bir dostluk tadı kalmıştı. Çavuş, yanında iki askerle ona doğru geliyordu; Mathieu baktı: Gece, ayın beyazlığında bu dudaklar ona gülümsemişti. Ama hiçbir şey yoktu şimdi; haşın, kapanık yüzleri ay çarpmasından ve gece yarısı heyecanlarından korunmak, sakınmak gerektiğini haykırıyordu yalnızca; herkes kendi için ve Tanrı herkes için; insanlar başkaları için dertlensinler diye gelmiyor dünyaya. Onlar da şenliğin ertesi günündeydiler bugün. Mathieu cebinden çıkısını çıkardı, kestane ağacının kabuğunu soymaya koyuldu. Dünya üzerinde bir yere kendi adını yazmak istemişti canı.

“Adını mı yazıyorsun?”

“Evet.”

“Ha ha!”

Güldüler, geçtiler. Arkalarından başka askerler geliyordu; Mathieu’nun bugüne dek hiç görmediği adamlar. Tıraşları uzamış, parlak gözleriyle tuhaf, ürkütücü adamlar; biri topallıyordu. Kepenkleri kapalı kasap dükkânının önünde, kaldırımın kenarına

oturmak için meydanı geçtiler. Sonra, başkaları geldi, daha başkaları geldi arkadan, Mathieu'nun hiç tanımadığı adamlar, silahsız, pantolonları dolaksız, yüzleri kül rengi, postallarında eski, kurumuş çamurlarla tuhaf halli adamlar. Bunları sevmek daha kolay olurdu belki. Pinette, Mathieu'nun yanına gelmişti, yeni gelenlere kötü gözlerle baktı.

"Ne haber?" dedi Mathieu.

Pinette, "Hepsi kilisede," dedi. Sonra hayal kırıklığı ile ellerini birbirine kavuşturarak anlattı: "Şarkı söylüyorlar..."

Mathieu çakısını kapadı; Pinette, "Adını mı yazacaktın?" diye sordu.

Mathieu çakıyı cebine soktu:

"Yazacaktım," dedi, "ama çok zaman alıyor."

İriyarı bir oğlan yanlarında ayakta durmuştu; yüzü yorgun ve dağınıktı, çökük yakasının üstünde kül rengi bir sis.

Gülümsemeden, "Merhaba, arkadaşlar!" dedi.

Pinette döndü, baktı.

"Merhaba," dedi Mathieu.

"Burada subay var mı?"

Pinette gülmeye başladı:

"Duyuyor musun?" diye sordu Mathieu'ya. Yeni gelene dönerek ekledi: "Hayır oğlum, yok. Subay yok burada; biz demokrasi içinde yaşıyoruz."

"Anlaşıldı," dedi yeni gelen.

"Hangi birliktensin sen?"

"Kırk ikinci alay."

"Kırk ikinci alay mı?" diye homurdandı Pinette. "Hiç duydum. Neredesiniz?"

"Epinal'de."

"Epinal mi? Peki ne bok yemeye geldiniz buraya?"

Asker omuz silkti; Pinette birden kaygıyla sordu:

"Sizin alay buraya mı geliyor yoksa? Subayıyla, mubayıyla ha?"

Bu kez asker güldü, az ötede kaldırıma oturmuş dört askeri işaret ederek kısaca, "İşte," dedi "bizim alay."

Pinette'in gözleri tutuştu:

"Epinal'de işler boktan ha?"

"Boktandı. Şimdi ortalık süt limandır herhalde."

Topuklarının üstünde döndü, arkadaşlarına doğru yürüdü. Pinette gözünü ondan ayıramıyordu:

“Kırk ikinci alay,” dedi, “kırk iki, hiç duydun mu? Ben bugüne dek kimseden duymadım, kırk ikinci alayı!”

“Adama burun kıvrırmak için neden değildi bu,” dedi Mathieu.

Pinette omuz silkti, küçümseyen gözlerle baktı:

“Boyuna birileri çıkıp geliyor,” dedi, “ne idüğü belirsiz acayip acayip herifler. İnsan artık bir ayağını uzatıp oturamayacak.”

Mathieu yanıt vermedi; kestane ağacının kabuğundaki sıyrıkları seyrediyordu.

“Hadî,” dedi Pinette. “Gel! Üçümüz kırlara gideriz, kimseleri de görmeyiz oralarda, azıcık kafamızı dinleriz, hadî!”

“Sevgilinle senin aranda ben ne bok yiyeyim istiyorsun yani? Yapacağınızı yapmak için bana gerek yok herhalde.”

Pinette acıklı bir sesle, “Hemen yapmayacağız ki,” dedi. “Önce oturup konuşuruz.”

Sonra birden irkildi, hırsıyla, “Şuraya bak,” dedi “şuraya bak! İşte biri daha, bir yabancı daha!”

Bir asker geliyordu karşıdan, kısacık, kavruk bir adam; dimdik yürüyordu. Kanlı bir sargı bezi sağ gözünü kapamıştı.

Pinette ani bir heyecanla, “Belki de çevremizde kanlı bir dövüş oluyor,” dedi, sesi umutla titremişti. “Belki biz de dövüşürüz!”

Mathieu yanıt vermedi. Pinette gözü sarılı adamı durdurdu, “Hey buraya bak!”

Adam durdu ve tek gözüyle baktı.

“Vuruşuyorlar mı orada?”

Adam yanıt vermeden baktı. Pinette Mathieu’ya döndü, “Bu heriflerden de hiçbir şey anlaşılmıyor ki,” dedi.

Adam yürüdü gitti. Birkaç metre yürüdükten sonra durdu, arkasını bir kestane ağacına dayadı ve yere, toprağa çöküp kalana kadar ağaç boyunca ağır ağır kaydı. Şimdi oturmuştu, dizleri bükük, çenesi dizlerine dayalı.

“İyi değil bu,” dedi Pinette.

“Gel!” dedi Mathieu.

Yaklaştılar.

“Bana bak,” dedi Pinette, “kötü müsün?”

Asker yanıt vermedi.

“Hey! Kötü müsün diyorum?”

Mathieu askere, “Yardım edelim sana,” dedi, “neyin var, ha?”

Pinette adamı koltuklarından tutup kaldırmak için eğildi, sonra birden doğruldu:

“Gerek kalmadı!”

Adam, tek gözü alabildiğine açık, dudakları aralık, yere oturmuştu. Yüzünde tatlı bir gülümseme vardı.

“Gerek kalmadı mı?”

“Öyle ya! Baksana!”

Mathieu eğildi, başını askerin ceketine dayadı.

“Haklısın,” dedi.

“Eh,” dedi Pinette, “gözlerini kapayalım bari.”

Parmak uçlarıyla ölünün tek gözünü kapadı; dikkatle, başını geriye atmış, alt dudağı üst dudağının üzerinde, özenle, dikkatle kapadı adamın gözünü. Mathieu ona bakıyordu, ölüye bakmıyordu; ölünün geçerliği kalmamıştı artık.

“Bütün ömrünü ölü gözü kapamakla geçirdiğini sanır seni gören,” dedi Mathieu.

“Ohoo!” dedi Pinette, “çok ölü gördüm ben. Ama savaş başıyalı gördüğüm ilk ölü bu.”

Ölü, tek gözü kapalı, kendi hakkında düşünülenlere gülümsüyordu. Ölmek çok da zor değildi galiba. Kolaydı hatta, kolay ve hemen de keyifli bir şey. “Öyleyse, öyleyse yaşamak niye?” Her şey gökte uçmaya başladı. Diriler, ölüler, kilise, ağaçlar. Mathieu sıçradı. Bir el omzuna dokunmuştu. Yüz yerinde kül renkli bir sis olan iriyarı oğlandı bu; bulanık gözleriyle ölüye bakıyordu.

“Ne oldu?”

“Öldü.”

“Gérin bu,” diye tanıttı iriyarı oğlan.

Batıya döndü:

“Hey, çocuklar! Çabuk buraya gelin!”

Kaldırımında oturan dört asker kalktılar, koşmaya başladılar.

İriyarı oğlan, “Gérin ölmüş,” diye bağırdı.

“Allah kahretsin!”

Ölünün çevresini aldılar ve usulca yanına sokuldular:

“Düşmemesi ne tuhaf be.”

“Bazen böyle olur. Ayakta dimdik duran birini biliyorum.”

“Öldüğü kesin mi?”

“Öyle diyorlar.”

Hepsi birden ölünün üzerine eğildiler. Biri nabzını tutmuştu, öteki yüreğini dinliyordu, üçüncüsü cebinden bir ayna çıkardı, polis romanlarındaki gibi, aynayı adamın dudaklarına yanaştırdı. Sonra hepsi birden, içleri rahatlamış olarak doğruldular.

İriyarı oğlan başını salladı:

“Hay koca sersem!” dedi, “hay koca sersem!”

Dört baş birden sallandı, koro halinde tekrarladılar:

“Hay koca sersem!”

Ufak tefek, şişman olan Mathieu’ya döndü:

“Yirmi kilometre yol yürüdü,” dedi. “Katır gibi inat etmeseydi ölmezdi. Yaşardı pekâlâ.”

Mathieu, ölünün adına özür diler gibi, “Almanların eline düşmek istemedi herhalde,” dedi.

“N’olacak yani? Almanların cankurtaranları var; hastaneleri var. Yolda söyledim de ona. İki öküzü boğazlamışlar gibi kan akıyordu yarasından. Söyledim ona. Ama katır kafasına laf girmedii. Eve gideceğim diye kafasına koymuştu bir kez.”

“Evi neredeymiş?” diye sordu Pinette.

“Cahors’da. Orada kasap dükkânı vardı.”

Pinette omuz silkti:

“Buradan Cahors’a gidilmez,” dedi.

“Gidilmez ya.”

Sustular ve şaşkın gözlerle ölüye bakakaldılar.

“Ne yapacağız şimdi? Gömecek miyiz?”

“Yapacak başka şey kalmadı.”

Ölüyü koltuklarından, diz altlarından tutup kaldırdılar. Hâlâ onlara gülümsüyordu ölü, ama yüzü her geçen saniyeyle biraz daha ölü sarılığı alıyordu.

“Biz de yardım edelim,” dedi Pinette.

“İstemez.”

Pinette heyecanla, “Edelim, edelim,” dedi. “Yapacak hiçbir işimiz yok nasılsa. Bize de bir değişiklik olur.”

İriyari asker ona suçlayan gözlerle baktı:

“Hayır,” dedi. “Bu iş bize ait. Bizdendi o, ölüsünü de biz gömeceğiz.”

“Nereye gömeceksiniz?”

Ufak tefek şişman olan, bir baş hareketiyle ileride bir yeri işaret etti:

“Oraya.”

Cesedi ağır ağır sallayarak yürümeye başladılar; dördü de en az taşıdıkları ölü kadar ölüye benziyorlardı.

“Belki de çocuk dındardı be,” dedi Pinette. “Belki de...”

Durdular şaşkınlıkla baktılar. Pinette kiliseyi gösterdi:

“Kilisede it sürüsü kadar papaz var,” dedi. •

İriyari asker elini soylu ve korkutucu bir hareketle havaya kaldırdı:

“Hayır. Hayır, hayır. Bu iş bize ait. Biz gömeceğiz onu.”

Kendi çevresinde bir yarım daire çizdi, ötekilerin ardı sıra yürüdü. Meydanı boydan boya geçtiler, gözden kayboldular.

“Ne olmuş o sıska oğlana?” diye bağırdı Charlot. “Hasta mı?”

Mathieu döndü baktı: Charlot başını kaldırmış, kitabı yanına, merdivenin üzerine bırakmıştı.

“Evet. Hasta, kalbi durmuş.”

“Allah kahretsin,” dedi Charlot. “Başımı kaldırıp da bakmadım; ölmüş ha? Götürürlerken gördüm. Bizden biri değil ya?”

“Değil.”

“Neyse.”

Charlot’ya doğru yürüdüler. Belediye binasının pencerelerinden şarkılarla karışık korkunç sesler taşıyordu.

“Ne oluyor burada?” diye sordu Mathieu. “Ne bu?”

Charlot gülümsedi, kısaca, “Kerhanel!” dedi.

“Bu gürültüde okuyorsun ha?”

Charlot çocukça bir utançla, “Pek de okuyamıyorum,” dedi.

“Nedir o kitap?”

“Biliyorsun işte: Vaulabelle.”

“Ben Longin okuyor sanıyordum.”

Charlot alayla, “Longin mi?” dedi. “Ha! Okuyor tabii. Tam da okuyacak halde şimdi Longin.”

Başparmağıyla omzunun üstünden arkasındaki açık pencereyi işaret etti:

“İçeride,” dedi. “Geberip gidene kadar içecekmiş.”

“Longin mi? Longin sudan başka bir şey içmez ki!”

“İyi işte, git de gör! İçer mi, içmez mi!”

“Saat kaç?” diye sordu Pinette.

“Beş buçuk.”

Pinette Mathieu’ya döndü:

“Gelmiyorsun ha? İnat ettin.”

“Gelmiyorum.”

“Öyleyse otur bilmem nerenle oyna.”

Güzel miyop gözlerini Charlot’nun gözlerine indirdi:

“Amma boktan iş be.”

“Nedir o boktan iş?”

“Bir paçoz ayarladı,” dedi Mathieu.

“Canın çekmiyorsa bize kamanço et kardeşim.”

“Olmaz,” dedi Pinette. “Kız bana kesildi bir kez.”

“Öyleyse boktan iş, deme.”

Pinette gelişigüzel bir hareket yaptı, sırtını döndü, yürüdü. Charlot gözleriyle onu kovalıyordu, gülümsedi:

“Kadınların hoşuna gidiyor kerata,” dedi.

“Öyle,” dedi Mathieu.

“Hiç kıskanmıyorum doğrusu,” dedi Charlot. “Şu sıra bir karının üstüne atlamayı hiç canım çekmiyor.”

Merakla Mathieu'ya bakıyordu:

“Korku insanı azdırmış güya.”

“Eee?”

“Bu laf bana uymuyor; benimki kabuğundan çıkmış salyangoza döndü.”

“Korkuyor musun sen?”

“Korku desen, korkmuyorum. Ama midemin üstüne bir şey geldi oturdu, gitmiyor. Anladın mı?”

“Biliyorum.”

Charlot birden Mathieu'nun koluna yapıştı; alçak sesle, “Otur şuraya,” dedi, “sana bir şey söyleyeceğim.”

Mathieu oturdu.

“Herifler kendilerinden büyük yalanlar atıyorlar,” dedi Charlot. “Boktan yalanlar.”

“Nasıl yalanlar?”

Charlot tereddüt ediyor gibiydi, kelimeleri arayarak zorlukla konuşuyordu:

“Bak,” dedi, “biliyor musun? Gerçekten boktan laflar ediyorlar.”

“Ne mesela? Söylesene?”

“Cabel Çavuş söyledi... Almanlar bizi iğdiş edeceklermiş.”

Gözlerini Mathieu'nun gözlerinden ayırmadan güldü.

“Eh,” dedi Mathieu, “gerçekten de boktan bir laf etmiş.”

Charlot gülüyordu:

“İnandım sanma,” dedi, “inanmadım: Çok zaman alır o iş. Bizimle o kadar uğraşamazlar.”

Sustular. Mathieu Vaulabelle'i karıştırıyor, sinsi bir ümitle Charlot'nun kitabı kendisine bırakacağını sanıyordu. Charlot heyecansız bir sesle, “Almanya’da,” dedi, “Yahudileri iğdiş ediyorlar mıymış bu herifler?”

“Yok, daha neler!”

Charlot aynı heyecansız sesle, “Bunu anlatmışlardı bana,” dedi. “Biri anlatmıştı.”

Ani bir hareketle Mathieu'yu omuzlarından yakaladı. Mathieu

bu korkuyla altüst olmuş çocuk yüzünü görmeye dayanamadı, gözlerini kaçırarak ayaklarına bakmaya çalıştı.

“Bana ne yaparlar dersin?” diye fısıldadı Charlot. “Ne yaparlar bana ha?”

“Herkes ne yaparlarsa.”

Bir sessizlik oldu. Mathieu, “Nüfus cüzdanını yırt at,” dedi. “Üstünde ne kadar belge varsa yırt, at. Yok et hepsini.”

“Çoktan yırttım hepsini.”

“Öyleyse?”

“Yüzüme bak,” dedi Charlot.

Mathieu kendini zorlayarak gözlerini kaldırmak istedi, kaldıramadı.

“Sana yüzüme bak, diyorum!”

“Ne olacak, baktım işte. Ne var?”

“Yahudi’ye benziyor muyum?”

“Hayır,” dedi Mathieu, “benzemiyorsun.”

Charlot göğüs geçirdi; belediye binasından bir asker çıkmıştı, sallanıyordu, üç basamak indi, dördüncüde tökezledi, Mathieu’yla Charlot’nun arasından uçarak yuvarlandı, yolun ortasına serildi kaldı.

“Herif dut gibi,” dedi Mathieu.

Yerde yatan dirseklerine dayanarak başını kaldırmaya çalıştı, kustu, başı tekrar düştü, bir daha kımıldamadı.

Charlot, “Levazım ambarından şarap yürütmüşler,” diye anlattı. “Geçerlerken görecektin onları, nereden bulmuşlarsa bir alay maşrapa bulmuşlar, bir de koca kazan, ağzına kadar şarap dolu. Pfff! İğrendim be.”

Longin birinci kat pencerelerinden birinde göründü, geçirdi. Gözleri kan çanağına dönmüştü, yüzünün bir yanına kapkara bir şey sürülmüştü.

Charlot sertlikle, “Kılığını bulmuş!” diye bağırdı.

Longin gözlerini kırıştırtarak onlara baktı; uzun uzun baktıktan sonra tanıdı ve trajedi oynar gibi kollarını havaya kaldırarak hıçkırdı:

“Delarue!”

“Ne?”

“Kendimden iğreniyorum.”

“Çık git öyleyse.”

“Kendi kendime gidemiyorum.”

“Geliyorum,” dedi Mathieu.

Kalktı, Vaulabelle'i sıkı sıkı göğsüne bastırarak yürüdü.

"Depoda iyilik kalmış sende," dedi Charlot.

"Zaman geçirmek için."

İki basamak çıktı. Charlot bağırdı:

"Hey! Kitabımı ver."

Döndü, kitabı fırlattı, kapıyı itti, duvarları beyaz boyalı bir koridora girdi ve birden, ani bir korkuyla durdu: Uykulu, çatlak, korkunç bir ses Matz topçuları şarkısını söylüyordu. Bu ses ona 1924'te, dul ve kederinden delirmiş halasını görmeye gittiği Rouen Tımarhanesi'ni hatırlatmıştı; deliler parmaklıklı pencerelerin ardında şarkı söylüyorlardı. Soldaki duvarda bir afiş gördü, sokuldu, okudu: "Genel seferberlik." Ve birden ben asker değildim," diye düşündü. Ses bir an uyuşuyor, kendi üzerine doğru yığılıyor, sonra, müthiş bir çığlık halinde tekrar yükselmek için hırıltılar arasında sönüyordu. Asker değildim ben, her şey ne kadar uzak şimdi. Afişte, birbirine çaprazlanmış iki küçük bayrağa bakıyor ve kendini alpaka ceket, kolalı yakayla görüyordu. Alpaka ceket olmamıştı, kolalı yakası olmamıştı, ama sivilleri hayalinde böyle çiziyordu. "Yeniden sivil olmak tiksindirecek beni," diye düşündü. Zaten yeryüzünden silinmeye mahkûm bir insan cinsi bu. Longin'in, "Delarue!" diye hıçkıran sesini duydu, solunda açık bir kapı gördü, içeri daldı. Güneş alçalmıştı bile; uzun, yayvan ışınları salonu aydınlatmadan ikiye bölüyordu. Keskin bir şarap kokusu boğazını kavurdu; Mathieu gözlerini kırpıştırdı ve tozlu aydınlıkta önce beyaz bir duvarı boydan boya lekeleyen bir harita seçebildi; sonra küçük bir dolabın tepesine tünemiş, bacakları boşlukta, batan günün kızılığında çamurlu postallarını sallayan Ménard'ı gördü. Şarkıyı söyleyen oydu; bu çılgın neşeden korkmuş gözleri, kocaman açılmış ağzının üstünde yusuvarlak, sağa sola dönüp duruyordu; ses, gövdesinden tek başına çıkıyordu sanki, başına buyruk; ses, onda, midesinin, bağırsaklarının özsuğunu, damarlarının kanını emerek korkunç bir şarkı haline getiren dev bir asalak gibi yaşıyordu; Ménard kıpırtısız, kolları iki yanından sarkmış oturuyor, ağzından çıkan bu iğrenç, bu hükmedilmez dev böceğe dehşetle bakıyordu. Odada tek sandalye yoktu, her şey talan edilmişti anlaşılan. Keyifli çığlıklar dört yanını dolaştı:

"Hey Delarue! Merhaba Delarue!"

Mathieu gözlerini yere indirdi ve adamlar gördü. Biri kusmuğunun içinde bayılıp kalmıştı, biri horluyordu, boydan boya yatmış, horluyordu, bir üçüncü duvara dayanmış, oturmuştu, ağzı

açıktı, tıpkı Ménard gibi, ama şarkı söylemiyordu; kül renkli bir sakal bir kulağından öbür kulağına yüzünü örtüyordu, gözlüklerinin arkasında gözleri kapalıydı.

“Selam Delarue! Selam Delarue!”

Sağında başka birileri vardı, daha az kötü halde birileri. Guiccioli, yere oturmuş, ayrıık bacaklarının arasına, yere, şarap maşrapasını koymuştu; Latex’le Grimaud Türkler gibi bağdaş kurmuşlardı; Grimaud maşrapasını sapından tutmuştu, yere vuruyor, Ménard’ın şarkısına tempo tutuyordu; Latex pantolonunun ön düğmelerini çözmüş, elini, bileğine kadar pantolonundan içeri sokmuştu. Guiccioli, bir şeyler söyledi, ama kelimeler şarkıcının sesiyle basıldı, kayboldu.

Mathieu, elini boru gibi yaparak kulağına dayadı:

“Ne dedin?”

Guiccioli öfkeden kızarmış gözlerini Ménard’a çevirdi:

“Yeter, sus be, Allah kahretsin! Kulaklarımız patladı.”

Ménard sustu, ağlamaklı bir sesle:

“Söylemeden edemiyorum,” dedi.

Sonra, hemen ardından, gene sesinin emrine boyun eğerek *Camaret’nin Kızları*’na başladı.

“İşimiz var,” dedi Guiccioli.

Çok da kızmış görünmüyordu şimdi; Mathieu’ya bir çeşit böbürlenmeyle baktı:

“Hey, şuraya bak!” dedi. “Ne neşeli, ha? Herkes neşeli burada; biz bitirim herifleriz vallaha, bitirim, kafa kıran, göz patlatan çetesi burada!”

Grimaud başıyla; evet, dedi, gülüyordu. Dikkatle, ağır ağır, yabancı bir dille konuşuyormuş gibi:

“Suratsızları sokmayız içeri,” dedi.

“Farkındayım,” dedi Mathieu.

“Bir tane parlat bakalım!”

Salonun ortasında, ağzına kadar levazım ambarının şarabı ile dolu bir kazan vardı. Şarabın yüzünde siyah siyah bir şeyler dolaşıyordu.

“Reçel kaynatmışlar bunun içinde,” dedi Mathieu. “Nereden buldunuz bunu?”

“Sana ne be?” dedi. Guiccioli. “İçiyor musun, vereyim mi, içmiyorsan bas git şuradan.”

Zor konuşuyordu, gözlerini açık tutmak için olanca gücüyle kendini zorladığı belliydi, ama yüzündeki saldırgan ifade yumuşamamıştı.

“İçmiyorum,” dedi Mathieu. “Longin’i götürmek için geldim.”

“Nereye götüreceksin?”

“Dışarı, hava almaya.”

Guiccioli maşrapasını iki eliyle yakaladı, dikip içti:

“Al götür,” dedi, “sana engel olacak değilim. Burada durmadan bir şeyler anlatıp anlatıp zırlıyor; kafa ütülüyor. Anasını satarım böyle işin; sana söyledim ben, biz burada eğleniyoruz, anladın mı? Kafayı çekip sonra da karı gibi zırlayanın işi yok burada.”

Mathieu Longin’i kolundan yakaladı:

“Hadi,” dedi, “yürü gidelim.”

Longin irkildi, sinirli bir hareketle kolunu Mathieu’nun elinden kurtardı:

“Dur biraz,” dedi, “alışayım.”

“Alış bakalım,” dedi Mathieu.

Dolaba bir göz atmak için döndü, camların arkasında örümceklenmiş, tozlu, cilt cilt kitaplar vardı. Okunacak bir şeyler. Ne olursa okuyacaktı. Medeni kanun bile olsa. Dolap kilitliydi; açmak için boşuna zorladı kilidi.

Guiccioli, “Camı kır, camı!” dedi.

Mathieu korkuyla, “Daha neler,” dedi.

“Niye kırmıyorsun? Almanlar gelince ne güzel indirecekler hepsini, gör bak!”

Ötekilere dönerek anlattı:

“O ayı herifler gelince dört tarafı ateşe verecekler, Delarue hâlâ camı kırmaya korkuyor. İyi mi?”

Ötekiler alayla güldüler.

“Pis burjuva!” dedi Grimaud. Sesinde açık bir küçümsemeyle Mathieu’ya bakıyordu.

Latex, Mathieu’nun ceketini yakaladı:

“Hey, Delarue. Bak bak!”

Mathieu döndü.

“Nereye bakayım?”

Latex elini pantolonunun düğmeleri çözükle önüne vurarak, “Şuna bak, şuna,” dedi. “Bak ve saygıyla selam ver! Altı! Tam altı tane çıkardı peş peşe.”

“Altı mı? Altı ne?”

“Altı tane velet çıkardı, anladın mı, tam altı tane! Her biri dörder beşer kiloluk, nah, böyle böyle piçler; şimdi kim ekmek verir onlara bilmem ama... Tam altı tane!” Sonra kasıklarına doğru eğilerek konuştu: “Bize daha ne aslan yavruları yumurtlayacaksın sen, hey! Düziyeyle... Seni hergele, çapkın seni! Şuna bak, şuna!”

Mathieu gözlerini kaçırdı.

Latex, “Şapkanı çıkar, selam ver!” diye öfkeyle bağırdı. “Sen ne bilirsin, miskin!”

“Şapkam yok,” dedi Mathieu.

Latex ötekilere baktı:

“Sekiz yılda altı piç! Benden erkeği var mı içinizde?”

Mathieu Longin’e döndü:

“Eee, geliyor musun? Hadi.”

Longin kötü kötü baktı:

“Bırak yakamı,” dedi. “Beni zorlama. Hiç hoşlanmam böyle iş-ten.”

“Seni zorlamıyorum. Beni sen kendin çağırdın.”

Longin parmağını upuzun uzattı:

“Senden hiç hoşlanmıyorum, Delarue. Baştan beri sevmedim seni.”

“Ben de öyle,” dedi Mathieu.

Longin rahatladı:

“İyi öyleyse,” dedi. “Öyleyse anlaşıcağız seninle.” Mathieu’ya bakarak güldü; “Bir kere,” dedi, “niye içmeyecekmişim? Ha? Ne yararım olacak sanki içmezsem, ha? Ne yararım olacak?”

“İçince zırl zırl ağlıyorsun,” dedi Guiccioli.

“İçmezsem, daha bok olurum be.”

Ménard şarkı söylüyordu:

*Ölürsem a dostlar, ölürsem,
Şarap fıçısıyla gömün beni.*

Mathieu Longin’e baktı:

“Canının istediği kadar iç.”

Longin, birden hayal kırıklığına uğramış gibi kaşlarını çatı:

“Ha? Ne dedin?”

Mathieu, “Canının istediğini yap,” dedim. “Canın çekiyorsa otur iç; ben gidiyorum.”

“Çıkıp gideyim,” diye düşünüyordu. Ama karar veremiyordu bir türlü. Onlara doğru eğilmişti; sarhoşluğun ve bahtsızlığın şekerli, bereketli, cömert kokusunu ciğerlerine dolduruyordu; “Nereye gideceğim?” diye düşünüyor, başı dönüyordu. Tiksiniyordu, yıkılışlarını son damlasına kadar içip tüketen bu sona ermişler sürüsü tiksinti vermiyordu Mathieu’ya. Tiksindiği, nefret ettiği biri varsa, o da kendisiydi. Longin yarı dolu maşrapasını almak için öne eğildi ve dizlerinin üzerinde kapaklandı.

“Allah kahretsin.”

Kazana kadar dizlerinin üzerinde süründü, elini, ta dirseğine kadar şaraba daldırdı, şarabı şakır şakır akıtarak maşrapasını çıkardı aldı, içmek için maşrapaya doğru kapandı, şarap titreyen dudaklarının kenarlarından tekrar kazana döküldü.

“Kötüyüm,” dedi. “Kötüyüm ben.”

Guiccioli, “Öt, çıkar hepsini!” diye öğüt verdi.

“Nasıl çıkarayım?” diye sordu Longin. Yüzü bembeyazdı, zor nefes alıyordu.

Guiccioli iki parmağını gırtlığına soktu, yana döndü, eğildi, peş peşe öğürür gibi yaptı, yapışkan bir salya kustu.

Elinin tersiyle dudaklarını silerek, “İşte,” dedi, “böyle yap.”

Longin, dizleri üstünde, iki büklüm, maşrapayı sol eline geçirdi, sağ elinin parmaklarını ağzına soktu.

“Hey!” diye bağırdı Latex. “Dur ulan, şarabın içine kusacak.”

“Delarue,” diye bağırdı Guiccioli. “İt şunu, it! Çabuk, it şunu!”

Mathieu Longin’i itti, Longin, parmakları gırtlığında, otururdu. Hepsini ona cesaret vermek için bir şeyler söylüyorlardı. Longin parmaklarını çekti, geçirdi.

“Çekme elini,” dedi Guiccioli. “Oluyor işte.”

Longin öksürdü, boğulur gibi, kıpkırmızı oldu.

“Olmuyor işte,” diye hıçkırdı. “Olmuyor.”

Guiccioli öfkeyle, “Bok tulumu!” dedi. “Kusmasını bilmiyorsan içme! Amma kafa ütüledin ha!”

Longin ceplerini karıştırıyordu, diz üstü kalktı, sonra kazana doğru eğildi.

“N’apıyorsun?” diye bağırdı Grimaud.

Longin, kazandan, uçlarından şarap damlayan bir paçavra çıkarırken:

“Kafama bir ıslak bez koyacağım,” dedi. “İyi gelir.” Bezi boydan boya alnına yapıştırdı, çocuksu bir yakarmayla, “Delarue,” dedi, “şunu arkadan düğümlesene, n’olur.”

Mathieu mendilin iki köşesini tuttu, Longin’in ensesinde düğümledi.

“Oh!” dedi Longin. “İyi geldi.”

Bez alnını ve sol gözünü kapatmıştı, şarap kıpkırmızı, yanaklarından süzülüyor, boynundan içeri damlıyordu.

Guiccioli güldü:

“Çarmıhta İsa!” dedi.

“Bak,” dedi Longin, “bunda haklısın. Doğru söylüyorsun: İsa gibi adamım ben.”

Maşrapasını doldursun diye Mathieu'ya uzattı.

"Yok, olmaz," dedi Mathieu. "Çok içtin. Yeter artık."

"Ne diyorsam onu yap!" diye haykırdı Longin. "Ne diyorsam onu yap Allah belanı versin!" Ağlamaklı bir sesle: "Dertliyim, dertli!" dedi, "dertli!"

Guiccioli telaşla, "Delarue, ver şuna," dedi. "Allah aşkına. Yoksa gene kardeşinden laf etmeye başlayacak."

Longin azametle baktı:

"Canım isterse kardeşimden laf ederim," dedi. "Kim karışabilir bana? Sen mi engel olacaksın yoksa? Sen?"

"Gözünü seveyim rahat bırak beni," dedi Guiccioli.

Longin Mathieu'ya döndü.

"Kardeşim Hossegor'da," diye anlattı.

"Asker değil öyleyse?"

"Asker mi? Ha ha! Keyfine bakar o! Karıcığını koltuğuna alıp çamların altında dolaşıyordur şimdi; kendi kendilerine; zavallı Paul, diye de beni konuşuyorlardır. Ha ha! Zavallı Paul, şansı yokmuş diyorlardır, sonra da beni düşünme düşünme çamların altında iş beceriyorlardır mutlaka. Zavallı Paul, ha? Ben de onların..."

Bir an durdu, düşündü, sonra, "Kardeşimi sevmem," diye hüküm verdi.

Grimaud gözlerinden yaşlar akıtarak gülüyordu. Longin, birden sinirlendi:

"Ne var gülecek?"

Guiccioli öfkeyle, "Yasak mı gülmek?" dedi. Grimaud'ya dönerek babacan bir sevgiyle, "Gül kardeşim," dedi, "gül! Keyfine bak! Buraya eğlenmek için geldik biz."

"Karımı düşünüyorum da," dedi Grimaud, "gülmem geliyor."

"Senin karından bana ne be?" diye hırsıyla söylendi Longin. "Vız gelir bana."

"Sen kardeşini anlatıp duruyorsun. Ben de karımdan laf ederim. Sana ne? Ne karışıyorsun?"

"Nesi var karının?"

Grimaud parmağını dudaklarına yapıştırdı.

"Susst!" dedi. Guiccioli'ye eğilerek bir sır verir gibi fısıldadı: "Karımın bir suratı vardır, tıpkı kıçım gibi."

Guiccioli konuşmak istedi. Grimaud sert bir sesle, "Konuşma!" dedi. "Beni dinle! Evet, tıpkı kıçıma benzer. Lamı cimi yok. Aynı kıçım gibi. Bak, dur bir dakika!" Biraz doğrularak elini kaba etinin altına doğru soktu, arka cebini karıştırdı. "Bak, resmini göstereyim. Kusmazsan, aferin sana!"

Sustu, uzun uzun cebini karıştırdı, sonra nefes nefese, elini çekti:

"Neyse," dedi, "dedim işte: Kıcıma benziyor. Lafıma inanırsın herhalde. Yalan söylemeyeceğim ya; ne diye yalan söyleyeyim, ne yararı var yalan söylememin?"

Longin birden ilgilenmiş göründü:

"Sahiden mi?" dedi. "Çirkin mi çok?"

"Dedim ya; suratı kıcıma benziyor."

"Nasıl yani? Neresi çirkin?"

"Her yanı. Memeleri dizlerinde, kıcı topuklarında. Anladın mı? Ya bacakları, bir görsen, geberip yatarsın! Ya çış ettiğı zaman..."

Longin güldü:

"Öyleyse karını bana kamaço et, arkadaş!" dedi. "Tam bana göreymiş. Ben hep böyleleriyle yattım, ha; güzel biri oldu mu, kardeşim atlardı hemen."

Grimaud göz kırptı:

"Veremem arkadaş. Çünkü verecek olursam, başka bir tane bulmam gerek. Eh, onu da zor bulurum, ben de bir boka benzemiyorum, çünkü anlarsın ya. Hayat bu!" İcini çekerek sözünü bitirdi: "İnsan elindekiyle mutlu olmasını bilmeli."

Ménard şarkı söylüyordu:

*İşte hayat bu işte hayat;
Kötüler tazeyi alır, iyiler bayat.*

"Hayat!" dedi Longin. "Hayat! Biz, hayatlarını hatırlayıp zırlayan ölüleriz. Allah kahretsin. Hayatlarımız da bir şeye benzemiyordu ya!"

Guiccioli maşrapayı Longin'e doğru fırlattı, maşrapa Longin'in yanağını sıyırdı, şarap kazanına düştü.

Guiccioli çılgın bir öfkeyle, "Sıktın artık," diye bağırdı. "Yeter be! Benim de derdim var, ama herkesin kafasını ütülemiyorum. Burada eğleneceğiz biz, anlaşıldı mı?"

Longin. Mathieu'ya umutsuzca baktı:

"Al, götür beni buradan. Al, götür."

Mathieu onu koltuklarından yakalayıp kaldırmak için eğildi; Longin yılan gibi kıvrıldı, kaçtı.

Mathieu sabırsızlandı:

"Bıktım be," dedi. "Geliyor musun, gelmiyor musun?"

Longin sırtüstü yatmıştı, kurnaz kurnaz güldü:

“Gelmemi istiyorsun, değil mi? Ha? Gelmemi istiyorsun?”

“İster gel, ister gelme. Yalnızca karar ver! Ne yapacaksın?”

“İyi öyleyse,” dedi Longin. “Gel, bir tane de sen iç. Ben düşünürken sen de içersin.”

Mathieu yanıt vermedi. Grimaud maşrapasını uzattı:

“Al!”

Mathieu eliyle maşrapayı itti.

“Mersi.”

Guiccioli gerçekten şaşmıştı:

“Neden içmiyorsun?” dedi. “Herkes yetecek kadar var; içebilirsin.”

“Canım istemiyor; susamadım.”

Guiccioli gülmeye başladı.

“Susamamış! Bizim susamadan içenler çetesi olduğumuzu bilmiyor musun sen?”

“Canım içmek istemiyor,” dedim.

Guiccioli kaşlarını kaldırdı:

“Hepimizin canı istiyor da seninki niye istemiyor? Ha? Niye?”

Mathieu’ya suçlayarak bakıyordu:

“Yontuldun, sanmıştım, ama aldanmışım, Delarue.”

Longin dirseğine yaslanarak doğruldu:

“Görmüyor musunuz?” dedi. “Bizi beğenmiyor, hor görüyor.”

Bir sessizlik oldu. Guiccioli soran gözlerini Mathieu’nun gözlerine dikmişti, sonra birden her şeyden vazgeçmiş gibi kendini koyuverdi, gözleri kapandı. Dudaklarında acınası bir gülümsemeye, gözleri hâlâ kapalı, söylendi:

“Bizi beğenmeyen, çıkıp gidebilir,” dedi. “Kimseyi zorla tutmuyoruz biz; burada kendi kendimize eğleniyoruz biz.”

“Ben kimseyi hor görmüyorum,” dedi Mathieu.

Sonra sustu: “Hepsi sarhoş, bense içmedim,” diye düşündü. Bu düşünce ona tuhaf bir üstünlük duygusu verdi, bu duygudan utanç duydu. “Daha fazlasına katlanmaya güçleri yetmediği için sarhoş olmuşlar hepsi.” Ama hiç kimse onların kahreden umutsuzluğunu paylaşamazdı, onlar kadar sarhoş olmadıkça. “Buraya gelmemeliydim,” diye düşündü, “gelmemeliydim buraya.”

Longin, hastalıklı bir öfkeyle tekrarlıyordu:

“Bizi hor görüyor, ayıplıyor bizi. Sinemaya gelir gibi gelmiş buraya, kusan, zırıldayan sarhoş herifler seyrederek eğleniyor.”

“Sen kendin için konuş,” dedi Latex, “beni katma. Ben zırıldamıyorum.”

Guiccoli bıkkın bir sesle, "Aman, bırak şunu!" dedi. "Bırak."

Grimaud düşünceli gözlerle Mathieu'yu seyrediyordu:

"O bizi beğenmiyorsa," dedi, "ben de onun suratının ortasına işerim."

Guiccioli gülmeye başladı:

"Suratının orta yerine işeyecek senin," diye tekrarladı. "Suratının orta yerine işeyecek."

Ménard şarkı söylemiyordu artık; usulca dolabın tepesinden aşağı kaydı, ayaklarını yere bastı, bir an tuzağa düşürülmüş gibi korkuyla bakındı, sonra rahatladı, gülümsedi, derin derin nefes aldı ve olduğu yerde, öylece, dizlerinin üzerine düştü, yıkıldı. Bayılmıştı. Kimse dönüp bakmadı; hepsi dimdik önlerine bakıyorlar, ara sıra derinliklerinde kötü anlamlar okunan bakışlarını Mathieu'nun yüzüne çeviriyorlardı. Mathieu kocaman, hantal bedenini ne yapacağını bilemiyordu: Buraya hiçbir kötülük düşünmeden, yalnızca Longin'e yardım etmek için gelmişti. Ama gelirken, yanı sıra utanç ve pişmanlığı da beraber getireceğini düşünmesi gerekti. Onun yüzünden bu insanlar bir anda kendi kendilerinin bilincine varmışlar, kendilerini görmüşlerdi; onların dilini konuşmuyordu Mathieu ve buna karşın, istemeden onların tanığı, onların dışında, onları yargılayan bir yabancı bilinç, bir yargıç olmuştu karşılarında. Bu çöp ve şarap dolu iğrenç kazan tüylerini ürpertiyordu, ama iğrendiği için kendi kendinden nefret ediyordu: "Arkadaşlarımın hepsi sarhoşken, ben içmeyi reddedecek kadar önemli bir kişi miyim? Neyim ki ben, kimim?"

Latex düşünceliydi, karnının alt tarafını okşuyor, düşünüyordu. Birden, Mathieu'dan yana döndü, gözlerinde tuhaf bir ateş yanıyordu; sonra maşrapasını bacaklarının arasına çekerek karnına yapıştırdı, şiş edecekmiş gibi maşrapaya daldı:

"Oğlan şarap banyosu yapsın. İyi gelir, besler."

Guiccioli kahkahayla güldü. Mathieu gözlerini kaçırdı ve Grimaud'nun alaylı bakışlarıyla karşılaştı.

"Ne biçim yere düştüm diye düşünüyorsun, ha?" dedi Grimaud. "Sen bizi tanıımıyorsun daha. İnsan bizimle oldu mu, her şeyi beklemeli. Ha ha! Her şeyi beklemeli!"

Öne eğildi, Latex'e bakarak bir suçortağı sinsiliğiyle göz kırptı:

"Hey, Latex!" diye bağırdı. "Dik şu maşrapayı kafana!"

Latex de aynı sinsi alayla göz kırparak kırıttı:

"Ayyy! Nasıl içeceğim acaba?"

Sonra maşrapayı yakaladı, gözlerini Mathieu'dan ayırmadan

gürültüyle içti. Longin kahkahayla gülüyordu, hepsi gülüyorlardı. Benim yüzümden bunların hepsi! Latex maşrapayı yere bırakmıştı, dilini şaklattı:

“Bizim oğlan şarabı tatlandırmış be!”

“Gördün mü?” dedi Guiccioli. “Gördün mü? Nasıl? Nasıl adamlarmışız biz? Ha? Gördün ya?”

Grimaud, “Sen daha bir şey görmedin,” diye söylendi. “Daha hiçbir şey görmedin daha. Daha dur bakalım!” Titreyen parmaklarıyla pantolonunun düğmelerini çözmeye çalışıyordu; Mathieu Guiccioli’ye doğru eğildi usulca:

“Ver maşrapayı,” dedi, “ben de eğlenmek istiyorum.”

Guiccioli keyifli bir sesle, “Maşrapam şaraba düştü,” dedi. “Çek çıkar.”

Mathieu elini kazana daldırdı, parmaklarını oynatarak arandı, parmak uçları kazanın dibini tırmaladı, ağzına kadar dolu maşrapayı çıkardı. Grimaud’nun parmakları hareketsiz kalmıştı; başını eğdi, birkaç saniye parmaklarını seyretti, sonra ellerini ceplerine soktu, gözlerini Mathieu’ya doğru kaldırdı.

Latex yumuşamış bir sesle:

“Gördün mü?” dedi. “Dayanamayacağını biliyordum ben.”

Mathieu içti. Şarapla birlikte ağzının içine yapışkan, renksiz, kıvamlı bir şeyler, pıhtı pıhtı bir şeyler doldu; eğildi, yapışkan, renksiz pıhtıları tükürdü, maşrapayı yeniden kazana daldırdı. Grimaud ağzını kocaman açarak gülüyordu:

“Biri bizi gördü mü,” dedi, “dayanamaz artık; içmeden duramaz. Ha ha! Bizi gören dayanamaz, kıskanır bizi.”

Guiccioli alayla güldü:

“Bize acımalarındansa, kıskanmaları daha iyidir,” dedi. “Ne dersin?”

Mathieu durdu, parmağını uzattı, şarabın yüzünde çırpınan bir karasineği çıkardı, sinek uçtu, sonra şarabı içti. Latex işinin ustası bir bakışla seyretmişti:

“Bu,” dedi, “bir sinek haşlaması değildi. Düpedüz intihardı kardeşim.”

Maşrapa boşalmıştı.

“Öyle zor sarhoş oluyorum ki,” dedi Mathieu.

Maşrapayı üçüncü kez, tekrar doldurdu. Şarap tuhaf, şekerli bir tatla koyu, kıvamlıydı.

Mathieu, birden kuşkulandı:

“İşediniz mi yoksa içine?” dedi.

Guiccioli küskün, "Deli misin be?" dedi. "Bir kazan şarabı berbat edeceğiz ha? Oynattın mı sen?"

"Bana ne?" dedi Mathieu. "İşesiniz de umurumda değil artık."

Maşrapayı bir dikişte bitirdi, derin derin nefes aldı.

Guiccioli ilgiyle, "Ey?" dedi. "Nasıl? Daha iyi misin şimdi?"

Mathieu başını salladı.

"Yok! Olmadı daha."

Maşrapayı aldı; dişleri kenetlenmiş, kazanın üzerine abanırken ardında Longin'in alaylı sesini duydu:

"Şaraba bizden iyi dayandığını göstermek istiyor," dedi Longin.

Mathieu birden döndü:

"Hayır! Yalan! Keyiflenmek için içiyorum ben."

Longin, dimdik, yere çökmüştü tekrar, alınıdaki bez burnunun ucuna düşmüştü. Bezin üstünde Mathieu onun yusuvarlak, kıpırtısız ihtiyar tavuk gözlerini görüyordu.

"Senden hoşlanmıyorum ben," dedi Longin. "Senden hoşlanmıyorum, Delarue."

"Biliyorum. Daha önce söylemiştin."

"Çocuklar da hoşlanmıyorlar," dedi Longin. "Okumuş olduğun için senden çekiniyorlar, ama sevmiyorlar, anladın mı?"

Mathieu kenetli dişlerinin arasından, "Niye sevsinler beni?" dedi.

Longin, "Hiçbir şeyi herkes gibi yapmazsın sen," dedi. "Kafayı çektiğin zaman bile bizim gibi olamazsın. Sen..."

Mathieu, Longin'e şaşkın gözlerle bakıyordu, sonra birden döndü, elini kaldırdı ve kolunun bütün gücüyle elindeki maşrapayı dolabın camlarına savurdu.

"Sarhoş olamıyorum ben," diye boğulan sesiyle haykırdı. "Olamıyorum. Gördünüz işte! Gördünüz!"

Kimse konuşmadı; Guiccioli dizinin üzerine sıçrayan iri bir cam parçasını dikkatle, parmak uçlarıyla tutarak aldı, yere bıraktı. Mathieu bir adımda Longin'in yanına gelmişti, kollarından sımsıkı yakalayarak çekti, ayağa kaldırdı, "Hadi, kalk!"

"Ne var be, ne oluyorsun?" diye bağırdı Longin. "Sen kendi işine bak, Aristo! Sen kendi küflü kafana bak!"

"Ben seni götürmek için geldim buraya," dedi Mathieu. "Beraber gideceğiz. Hadi, yürü!"

Longin çılgın bir öfkeyle debeleniyordu:

“Bırak beni! Bırak ulan, bırak diyorum. Çek elini, çek elini, yoksa gebertirim.”

Mathieu onu sürüklemeye başlamıştı. Longin birden döndü, parmaklarını onun gözlerine sokmak için saldırdı.

“Hayvan!” dedi Mathieu.

Longin’in kolunu bıraktı, çekildi ve çenesine doğru korkunç bir yumruk savurdu; Longin sallandı, topuklarının üzerinde döndü, yığılırken Mathieu onu tekrar yakaladı, boş bir çuval gibi omzuna vurdu.

“İşte!” dedi. “Alın bakalım! Canım isterse ben de eğlenmesini bilirim.”

Hepsinden nefret ediyordu. Hepsinden. Çıktı ve sırtında yüküyle merdiveni indi.

Charlot kahkahayla güldü:

“Hey! O sırtındaki ne, arkadaş?”

Mathieu meydana geçti ve Longin’i bir kestane ağacının dibine bıraktı. Longin tek gözünü açtı, bir şey söylemek istedi, kustu.

“Geçti mi biraz?”

Longin tekrar kustu.

İki öğürtü arasında, “Daha iyi şimdi,” dedi.

“Ben gidiyorum,” dedi Mathieu. “Ötmen bitince bir güzel uykuyu çek. Bir şeyin kalmaz.”

Postanenin önüne geldiği zaman nefes nefeseydi. Kapıyı çaldı. Pinette açtı ve onu sevinçli gözlerle seyretti:

“Ooo! Sonunda gelmeye karar verebildin, ha?”

“Evet,” dedi, Mathieu, “sonunda gelmeye karar verdim.”

Pinette’in arkasında, yarı karanlıkta postacı kadın görünmüştü.

“Güzel arkadaşımız korkmuyor bugün,” dedi Pinette. “Kırlarda bir küçük gezinti yapacağız.”

Kadın keyifsiz gözlerle baktı: “Gelişim hiç hoşuna gitmedi,” diye düşündü Mathieu. Ama umurunda değildi bu.

“Sen şarap kokuyorsun,” dedi Pinette.

Mathieu yanıt vermeden gülümsedi. Postacı kadın siyah eldivenlerini giymişti. Kapıyı kapadı, anahtarı iki kez kilitte döndürdü. Yola koyuldular. Kadın elini Pinette’in koluna bırakmıştı, Pinette öbür koluyla Mathieu’nun koluna girdi. Yolda askerlere rastladılar, askerler el salladı.

Pinette onlara, “Pazar gezmesi yapıyoruz,” diye bağırdı.

“Hahaha” diye güldüler. “Subaylar ensemizde olmadıkça her gün pazar bize.”

Güneşin çığ beyazlığında ay ışığının sessizliği; çölde başıboş, amaçsız dolaşan, bu alçıdan yontulmuş, kaba saba şekiller, geleceğin *canlı türlerine insan cinsinin ne olduğunu gösterecek*. Bir uçtan bir uca uzanmış bembeyaz yıkıntılar, oluk oluk, siyah, yapışkan bir içyağı sızıntısıyla ağlıyor. Kuzeydoğuda bir zafer anıtı, kuzeyde bir Roma tapınağı; güneyde bir köprü bir başka tapınağa götürüyor insanı; bir havuzda durgun, kokuşmuş su, taştan yapılmış bir bıçak sivri ucuyla göğü deliyor. Taştan yapılmış; taştan; tarihin şekerıyla ağdalanmış, reçelleşmiş bir taştan; Roma, Mısır, taş devri: İşte bir ünlü, bir dillere destan okumuş alandan geri kalanlar yalnızca bunlar. “Kalanlar bunlar!” diye düşündü, ama mutluluk duygusu tavsamıştı. Felaket kadar tekdüze ne vardır: Alışmaya başlamıştı bile. Ağzında, boğazında alevli, yakıcı bir yaz tadıyla, mutlu, ama yorgun, demir parmaklığa yaslandı: Bütün gün dolaşmıştı; artık bacakları onu taşıyamayacak kadar yorgundu, ama yürümesi, gene yürümesi gerekti. Ölü bir kentte insanların yürümesi gerekti. “Küçük bir ödülü hak ettim artık,” diye düşündü. Ne olursa olsun, bir ödül herhangi bir şey, bir köşe başında onun için çiçekleniverecek bir mutluluk nedeni. Ama hiçbir şey yoktu. Çepeçevre çöl her yanı; küçük, hiçbir özelliği olmayan saray parçacıkları, oradan oraya sıçrıyor, atılıyordu, siyah ve beyaz, güvercinler, taş heykellerle beslenerek taş kesilmiş ve geçmişin bilinmedik çağlarından beri yaşayan iri kuşlar. Bu maden katılığındaki dünyada tek sevinçli ışık, Crillon Oteli’nin üzerindeki Nazi bayrağıydı.

Ey! Denizlerin ipeği ve kutupların buzdan çiçekleri üzerinde kanlı bir etin yarattığı bayrak!

Kan renkli kumaşın ortasında, çocuk yatağımın örtülerinde sihirli Japon fenerlerinin yaptığı yuvarlak lekeye benzeyen yuvarlak ve bembeyaz leke; yuvarlağın içinde siyah, korkunç yılan düğümü, Kötü’nün İşareti, benim İşaretim. Her an bayrağın kıvrımları arasında kıpkızıl bir damla oluşuyor, kopuyor, yolun taşları üzerine düşüyor: *Erdem* kan kaybediyor, *Erdem* yaralı. Erdem ölüyor. “Erdem ölüyor,” diye mırıldandı. Ama bu dünkü kadar sevinç vermiyordu ona. Üç gün boyunca kimseyle tek kelime konuşmamıştı ve sevinç katılaşmıştı, taş kesilmişti; bir an yorgunluk bakışlarını bulandırdı; dönsem mi, diye düşündü. Hayır, dönemezdi: Varlığım *her yerde* bekleniyor. Yürümek. Göğün uğultulu yırtılışını huzurlu bir sevinçle karşıladı: Uçak güneşte pırıl pırıldı, nöbet değişimiydi bu, ölü kentin bir başka tanığı daha vardı, ölü kent ölü başını kaldırmış, başka gözlere bakıyordu. Daniel gülümsedi: Uçağın mezar taş-

ları arasında aradığı, bulmaya çabaladığı oydu, kendisiydi. O yalnızca ve yalnızca benim için burada. Alanır. ortasına atılmak ve mendilini sallamak için delice bir istek duydu. Bombalarını atsalılar! Bu bir yeniden dünyaya geliş olurdu, kent yaşadığı ve çalıştığı günlerdeki gibi çelik homurtularıyla canlanır, evlerin taş yüzlerine güzel, renkli, asalak çiçekler asılırdı. Uçak gelip geçti; Daniel'in çevresinde bir uzak, bilinmedik gezegenin sessizliği yaratıldı yeniden. Yürümek! Bu soğumuş, buz kesilmiş gezegenin yüzeyinde durmadan yürümek.

Ayaklarını sürüyerek yürümeye koyuldu, toz ayakkabılarını beyazlatıyordu. Birden irkildi: Şu anda belki de yenmişlerden biri, güçlü, gururlu ve avare bir general, bir yerde, alnını camlardan birine dayamış, ölmüş ve tarihe mal olmuş olan Paris kentinin kalıntıları arasına nasılsa sokulmuş, dolaşan bu saygısız yabancıyı göz-lüyordu. Bir anda bütün pencereler sinsi Alman gözleri oldu karşısında: Oyun olsun diye, eğlenmek için dikleşti, adımlarını uzun uzun atarak dans eder gibi yürümeye koyuldu; eğlenceli bir oyundu bu. Nekropol'ün bekçisiyim ben. Tuilleries Sarayı, Tuilleries Bahçeleri; yolda karşıdan karşıya geçerken başını bir sağa, bir sola çevirdi, alışkanlıktan; ama uzun, yeşil bir ağaç tünelinden başka bir şey göremedi. Solférino Köprüsü'ne sapıyordu ki, birden yüreği deli deli atarak durdu: Ödül! Kutsal ödül! Baldırlarından ensesine kadar yakıcı bir ürperti bütün bedenini dolaştı, elleri ayakları buz kesmişti, kımıldamadan durdu, nefes alamıyordu, bütün canlılığı, yaşama gücü yalnızca gözlerinde toplanmıştı şimdi: Suçsuz bir iç rahatlığı ile ona sırtını dönerek suya eğilen genç erkeğin ince, taze bedenini gözleriyle yiyordu. "Mutlu, öldüresiye mutlu bir rastlaşma!" Daniel heyecanlıydı: Bu çocuğun oraya yalnızca onun için getirilip bırakılmış olduğu, beyaz, ipek gömleğinin manşetlerinden görünen ince uzun, güçlü ellerinin, kendi gizli ve kutsal diliyle ona: O bana verildi, benimdir o! diyen sırlı sözcükler olduğu öylesine açık, öylesine belliydi, öylesine gerçektir ki, gecenin rüzgârı bir anda tüm ses kesilerek adını çağırırsa ya da bulutlar eflatun gökte beyaz kümeleriyle onun adını yazsalar Daniel bunun kadar büyülenemez, bundan çok deliye dönemezdi. Çocuk sarışın, kıvrıkcık saçları, yuvarlak omuzlarıyla incecik, uzun ve çok gençti, hemen de bir gencecik kadın gibi; kalçaları dar ve yuvarlak, sırtı dik ve güçlü; küçükük nefis kulakları vardı. On dokuz-yirmi yaşlarında olmalıydı. Daniel bu küçük kulaklara bakıyor, "Mutlu, öldüresiye mutlu bir rastlaşma bu!" diye düşünüyor ve korkuyordu. Bütün bedeni,

yakın tehlike hissetmiş bir böcek gibi taş kesilmişti, taş kesilmiş, *görünüşüyle ölmüştü*; benim için en korkunç tehlike, güzelliktir. Elleri gitgide soğuyor, demirden parmaklar boğazının çevresindeki halkayı her saniye biraz daha sıkıyordu. Güzellik, tuzakların en sinsisi ve en sokulganı, uslu ve emre hazır bir gülümsemeyle kendini sunuyor, sesleniyordu ona, her haliyle onu bekler görünüyordu. Ne korkunç yalan. Bu ona sunulmuş sıcak, tatlı ense aslında hiçbir şeyi ve hiç kimseyi beklemiyordu: O bir ceketin yakasıyla kendi kendi okşuyor, kendi kendinden zevk alıyordu. Gri kumaşın altında canlılığını hissettiği genç, biçimli, sıcak ve sarışın tüylü bacaklar, kendi etinden ve kendi sıcaklığından haz duyuyordu yalnızca. Bu genç beden bir hurma ağacı gibi yapayalnız ve sır doluydu, yaşıyor, nehre bakıyor ve bilinmedik şeyler düşünüyordu; o beden benim oysa, bana verilmiş, o benim malım ve beni tanımıyor, bilmiyor beni. Daniel birden, bir korku bulantısıyla kendini kaybeder gibi oldu, her şey sallandı dünyada; çocuk, elle tutulamayacak kadar küçük ve uzak, uçurumun dibinden ona sesleniyordu; güzellik çağırıyordu onu; güzellik, benim kaderim. “Her şey yeniden başlayacak gene,” diye düşündü. Her şey: umut, bahtsızlık, utanç, çılgınlıklar. Ve sonra, birden, Fransa’nın artık yaşamadığını hatırladı: “*Her şeyi yapabilirim artık!*” Sıcak yakıcı ve keskin ışınlarla karnından parmak uçlarına fışkırdı, yorgunluk bir anda yok olmuştu, kan ağır vuruşlarla şakaklarına aktı: “İnsan cinsinin hayatta kalabilmiş bahtsız temsilcileri, yok olmuş, kaybolmuş bir ulustan arta kalmış bahtsız kişiler, birbirimizi bulmamız, buluşmamız gerek bizim; bundan daha doğal ne olabilir?” Adını şimdiden Mucize koyduğu insana doğru iki adım attı, kendini genç, iyilikle dolu ve ona götördüğü baş döndürücü, çıldırtıcı müjdelerle yüklü, ağır, kündeli hissediyordu. Ve hemen de aynı anda, durdu: Mucize’nin bütün organlarıyla titrediğini fark etmişti; istem dışı bir hareket genç bedenini geriye atıyor, sonra boynunu öne, suyun parıltılı yüzeyine doğru eğerek karnını taş parmaklığına yaslıyordu. Daniel sinirli: “Küçük sersem!” diye düşündü. Çocuk bu tanrılara özgü anın yüceliğine layık değildi, hayır, buluşmaya bütün varlığı ile katılmamıştı, kutsal haberi beklemek için apaçık ve pürüzsüz kalması gereken ruh öldürücü kaygılarla sarsılıyordu. “Küçük budala!” Birden, Mucize ayağını kaldırdı ve taş parmaklığına atlamak ister gibi anlaşılabilir bir hareket yaptı. Çocuk, bir ayağı havada, korkuyla dönmüş baktığı an, Daniel ona doğru atılmak üzereydi. Çocuk Daniel’i fark etti ve Daniel, tebeşirden bir yüzde alev alev yanan fırtınalı

gözler gördü; çocuk birkaç saniye kararsız kaldı, ayağı, kaldırımın taşlarına çarparak yere indi ve bir eli parmaklığın üzerinde, sallanarak, sarhoş adımlarla yürüdü. Sen, kendini öldürmek istiyorsun!

Daniel'in heyecanı bir anda dondu, buz kesildi. Buydu demek, yalnızca buydu: Sersemliklerinin sonuçlarına katlanamayacak kadar zayıf, korkak bir küçük budala, bir küçük sersem. Birden, şehvet kasıklarını alevden bir rüzgâr gibi yaladı; çocuğun ardından, bir avcının soğuk sevinciyle yürümeye başladı. İncecik, buzlu bir terle üşüyordu sanki: Kendini kurtulmuş, tertemiz ve olabildiğince kötü hissediyordu. İçin için böylesini arzulamıştı hep, ama gene de şimdi, oyuna devam ediyor ve çocuğa kin duymaktan vazgeçmiyordu; sen, kendini öldürmek istiyorsun demek! Küçük budala! Bunun kolay bir iş olduğunu sanıyorsun herhalde! Ha ha! Senden çok daha güçlüleri başaramadılar, senden çok daha güçlüleri... Çocuk, ardında bir yabancının varlığını hissetmişti, uzun adımlar atarak, genç bir tayın yürüyüşüyle, koşar gibi yürüyordu. Köprü'nün ortasında birden, yanı sıra taş parmaklığa sürtünerek sürüklenen sağ elini fark etti; el, sağ kolunun ucunda kaderini boyun eğmiş bir hareketle, dik ve kıpırtısız havaya kalktı, sonra bu eli zorla indirdi ve acele, cebine soktu; başını omuzlarının arasına gömerek tekrar yürümeye koyuldu. Karanlık, kuşku verici bir hali var, diye düşündü Daniel, işte bunun için seviyorum bunları. Genç adam adımlarını sıklaştırmıştı, Daniel de hızlandı; acımasız bir kahkaha dudaklarının ucuna kadar yükseldi: Acı çekiyor, bir an önce bitirmek istiyor işi, acele ediyor, ama yapamıyor, çünkü ardında ben varım. Yürü bakalım, yürü, koş, peşini bırakmayacağım senin! Köprü'nün sonunda çocuk bir an kararsız kaldı, sonra Orsay Rıhtımı'na doğru yürüdü; aşağı, su kıyısına inen merdivenlerden birinin önünde durdu, sabırsız bir hareketle döndü, Daniel'e baktı, bekledi. Kısa, kısacık bir zaman içinde Daniel sapsarı, bitkin ve öldüresiye güzel bir yüz, küçük, gevşek dudaklı bir ağız ve gururlu, iri gözler gördü. İlgisiz bir tavırla gözlerini yere indirdi, ağır adımlarla yürüdü, başını kaldırıp bakmadan çocuğun yanından geçti, gitti. Birkaç adım attı, başını usulca yana çevirerek omzunun üzerinden arkasına baktı: Çocuk yok olmuştu. Daniel telaşsız adımlarla parmaklığa doğru yürüdü, sarktı, aşağıya baktı. Çocuk oradaydı, rıhtımın taşları üzerinde, ayakkabısının ucuyla demir bir halkayı küçük küçük tekmeleyerek düşünceli gözlerle suya bakıyordu; olabildiğince sessiz ve hemen, çabuk, görünmeden aşağı rıhtıma inmek gerekiyordu. Yirmi metre ileride bir duvar çıkıntısının dikkatsiz gözlerden

sakladığı, küçük, demir bir merdiven vardı. Daniel usul usul, sessiz adımlarla indi: İçinde çılgın bir sevinç vardı. Merdivenin dibinde, duvara yapışarak durdu baktı: Çocuk, rıhtımın en ucunda, kenarda, nehri seyrediyordu. Seine, yeşilimsi ağır sularıyla akıyordu, küçük, ölü dalgacıklarının üzerinde, deri değiştiren bir dev yılan gibi kirli yeşil rengi zehirli bir kükürt sarısına dönüyor, su yumuşak, kıvamlı, esmer renkli, acayip şekilli bir şeyleri de birlikte sürüklüyordu; bu hastalıklı nehre atılmak hiç çekici görünmüyordu şu anda. Çocuk eğildi, bir çakıl taşı aldı, suya fırlattı, sonra gene döndü, bir ruh hastasının ısrarlı dikkatiyle gözlerini suya dikti. Hadi hadi, bırak, dön, bugün olamayacak istediğin şey. Beş dakika sonra sönmüreceksin, ayılacaksın. Ona gerektiği kadar zaman bırakmalı mıyım? Burada sessiz, kıpırtısız durmak, beklemek; onun çırpınmaktan vazgeçmesini, alçaklığının çamuruna, kurtulamayacağı kadar derine, çamura gömülmesini beklemek ve sonra, o döndüğü zaman, korkunç bir kahkahayla gülmek! Böylesi çok daha şanslıydı; böylelikle o, ölünceye kadar unutamayacağı bir kinle nefret ederdi ondan. Halbuki şimdi, şu anda, onu boğulmaktan alıkoymak ister gibi üzerine atılacak olursam, durumu kurtarmak için öfkeyle debelense, homurdansa bile, için için, kendisini böylesine bir çılgınlığı yapabilecek kadar güçlü sandığım ve hele onu, kendi kendisiyle cıvılcıplak ve apaçık, göz göze gelmekten alıkoymduğum için bana borçlu hissedecektir kendini. Daniel diliyle kurumuş dudaklarını ıslattı, derin bir nefes aldı ve fırladı. Genç adam, korkuyla geri döndü; Daniel kolundan yakalamasa yuvarlanacaktı; kekeledi:

“Sizi... Sizi...”

Ama Daniel'i tanıdı ve rahatlamış göründü; gözlerinin derinliklerinde korku yerini gerçek bir öfkeye bıraktı. Korktuğu bir başkasıydı, demek.

Gururlu başını kaldırarak sordu:

“Ne istiyorsunuz?”

Daniel hemen yanıt vermedi: Arzu nefesini kesiyordu. Zorlukla, “Genç Narsis!” diye inledi. “Genç Narsis!”

Bir an sonra, “Narsis suya öylesine eğildi ki, düştü ve öldü!” diye devam etti.

“Ben Narsis değilim,” dedi çocuk, “dengemi de kolay kaybetmem, yardımınıza gerek yok.”

“Bir öğrenci herhalde,” diye düşündü Daniel.

Kabaca, “Kendini öldürmek mi istiyordun?” diye sordu.

“Çıldırdınız mı siz?”

Daniel gülmeye başladı, ocuk kıpkırmızı oldu. Renksiz bir sesle, "Siz kendi işinize bakın," dedi, "rahat bırakın beni!"

Daniel, ocuğun kolunu tutan parmaklarını biraz daha sıkarak.

"Canımın istediğini yaparım!" dedi. "Anladın mı?"

ocuk güzel gözlerini önüne eğdi ve Daniel, tekmeyi yememek için birden geri sıçradı. Doğrulurken; tekme ha! diye düşündü. Gelişigüzel, başını kaldırıp bakmadan atılan tekmeler! Zevkten başı dönüyordu. Sessiz, hareketsiz, derin derin nefesler alıyorlardı; ocuk başını kaldırmamıştı hâlâ ve Daniel saçlarının inanılmaz yumuşaklığını parmaklarıyla dokunmuşçasına hissetti.

"Ya! Demek kadınlar gibi tekme atıyorsun. Tıpkı kadınlar gibi."

ocuk, sanki yukarı kaldırmak istiyormuş da kaldıramıyormuş gibi güzel başını zorlukla sağa sola salladı. Birkaç saniye sonra, yapmacık bir kabalıkla, "Defolun gidin şuradan!" dedi. "Bırakın beni."

Sesinde güvenden çok inat vardı, ama sonunda başını kaldıramadı, Daniel'in gözlerinin içine, kendisini de korkutan bir küstahlıkla, dimdik, baktı. Sonra, gözleri ağır ağır kayarak Daniel'in gözlerinden kaçtı ve Daniel bu ona sunulmuş güzel, kapanık yüzü keyfince seyretti. "Gurur ve iradesizlik," diye düşündü. "Ve kötü niyet. Elle tutulamaz, şekilsiz, işlenmemiş bir hayal suçun ıstırabıyla altüst olmuş küçük, ürkek bir burjuva yüzü; büyüleyici, taze, ama cimri bir güzellik." Aynı anda, bacak kemiğine bir tekme yedi, acıyla yüzünü buruştırmaktan kendini alamadı:

"Seni küçük budala, küçük çılgın seni! Seni ne diye bir güzel pataklamıyorum hâlâ, bilmem!"

Çocuğun gözleri alev alev yandı:

"Deneyin isterseniz!"

Daniel onu şiddetle sarsarak gülmeye başladı:

"Deneyeyim, ha?" dedi. "Ya denersem? Seni şimdi şuracıkta altıma alıp evire çevire bir dvsem, bana engel olabileceğini mi sınıyorsun, ha?"

ocuk mosmor oldu ve acı acı güldü:

"Hayır," dedi, "korkmuyorum sizden."

"Budala!" dedi Daniel.

Onu ensesinden yakaladı ve ne bastırarak ocuk bedenini eğmeye çalıştı.

ocuk, umutsuz bir ırpınışla:

"Hayır, hayır! diye korkuyla inledi. Bırakın beni!"

“Bana gene tekme savurmaya kalkışacak mısın?”

“Hayır, ama bırakın beni. Bırakın!”

Daniel gevşedi, çocuk doğruldu. Dehşete düşmüştü çocuk, gözleri büyümüştü. “Bunun tadını daha önceden tatmışsın sen, acemi teke seni!” diye düşündü Daniel. “Biri seni yola koyarak benim işimi kolaylaştırmış. Biri; ama kim? Bir baba mı? Ya da bir âşık? Ama hayır; bir âşık değil, olamaz: Sonra bu işe bayılacağız biz, ama şimdilik gencecik bir bakire gibiyiz; el sürülmemiş, dokunulmamış.”

Elini çocuğun yakasından çekmeden, sordu:

“Demek,” dedi “kendini öldürmek istiyordun. Peki ama, neden?”

Çocuk inatla susuyordu.

“Canının istediği kadar inat et,” dedi “Daniel. Bana ne? Kendini öldüremedin işte, görüyorsun ya.”

Çocuk, renksiz bir gülümsemeyle, kendi kendisine yanıt verir gibi başını salladı. Daniel sabırsızlıkla: “Boşuna dolanıp duruyoruz,” diye düşündü. “Bu çıkmazdan çıkıp, kurtulmak lazım.” Yeniden çocuğu sarsmaya başladı:

“Niye gülüyorsun? Söylesene! Söyle!”

Genç adam gözlerinin içine baktı:

“Yakamı bırakmanızı bekliyorum,” dedi.

“Pekâlâ,” dedi, “Daniel, işte, hemen bırakıyorum.”

Elini çekti ve cebine soktu.

“Peki, sonra?” diye sordu.

Çocuk kıpırdamadı; hâlâ gülümsüyordu. Sabrımı tüketecek.

“Bak, beni dinle, ben mükemmel yüzerim, iki kişiyi daha boğulmaktan kurtardım senden önce. Birini fırtınada hem de, korkunç bir fırtınada.”

Çocuk, bir genç kızın sinsî ve alaylı gülüşüyle güldü:

“Ha, bu sizde bir mani demek ki!”

“Belki de,” dedi Daniel. “Belki de gerçekten bir manidir.” Sonra ellerini iki yana açarak güldü: “Atla istersen! Hadi! Canın istiyorsa hemen atla! Bırakırım seni, bol bol su yutarsın ve bunun ne kadar zevkli bir şey olduğunu anlarsın. Sonra, uzun uzun soyunurum, suya atlarım, çenene bir yumruk indiririm, anlıyor musun? Ve seni yarı ölü, sırlıslıkla berbat, sahile çıkarırım.”

Alayla güldü:

“Bir insanın hayatında yalnızca bir kez intihara kalkışabileceğini bilirsin herhalde. Kendine geldikten sonra, bir daha böylesine bir deliliği aklına bile getirmezsın artık.”

Çocuk, ona saldıracakmış gibi bir adım attı:

“Benimle ne hakla böyle konuşuyorsunuz? Kimsiniz siz? Ne hakla böyle konuşabiliyorsunuz benimle? Size bu hakkı kim verdi?”

Daniel hâlâ gülüyordu:

“Ha ha! Bu hakkı bana kim mi verdi? Bir düşün bakalım, biraz düşün. Bulursun.”

Sonra birden atıldı, çocuğun elini yakaladı:

“Ben burada oldukça, asla öldüremeyeceksin kendini,” dedi, “asla, çıldırsan, aklını kaybetse bile öldüremeyeceksin. Anladın mı? Ben senin efendimim, yaşamının ve ölümünün mutlak hâkimi-yim ben!”

Çocuk, tuhaf bir gülümsemeye dudak büktü:

“Ama ne yazık ki, her zaman burada olamayacaksınız: burada, yanımda.”

“Yanılıyorsun: Ben her zaman senin yanında olacağım,” dedi Daniel. Zevkle ürperdi: Güzel, fındık kabuğu rengindeki gözlerde bir merak kıvılcımı yakalamıştı.

“Ben dediğiniz gibi, gerçekten kendini öldürmek istiyor olsam da, bundan size ne? Beni tanımıyorsunuz bile.”

Daniel neşeye, “Söyledin ya?” dedi. “Bu bir mani bende. İnsanların akıllarına eseni yapmalarına engel olurum hep.”

Sonra eğilerek iyi niyetli gözlerle baktı:

“Bu kadar önemli mi gerçekten?”

Çocuk yanıt vermedi. Ağlamamak için bütün gücüyle, kendi kendisiyle savaşıyordu. Daniel öylesine heyecanlandı ki gözyaşları gözlerine hücum etti. Bereket çocuk, bu gözyaşlarını fark edemeyecek kadar kendi iç dünyasına kapanmıştı. Daniel birkaç saniye daha bu sarışın başı okşamak için duyduğu delice isteğe karşı koyabildi; sonra sağ eli kendiliğinden, usulca cebinden çıktı, bir körün ürkek, beceriksiz hareketleriyle sarı, yumuşak saçların üzerine doğru indi. Daniel bu eli, ateşe değmiş gibi hızla çekti: “Hayır! Daha çok erken. Korkuturum onu...” Çocuk başını hırsla salladı, kıyı boyunca birkaç adım yürüdü. Daniel nefesini tutmuş, bekliyordu: “Çok erkendi, çok! Sersem, çok erkendi daha.” Kendi kendini cezalandırmak için öfkeyle, acı bir öfkeyle düşündü: “Eğer giderse, kılmıdamayacağım bile, gitsin.” Ama ilk hıçkırıkları duyar duymaz koştu ve onu kollarına aldı. Çocuk şimdi Daniel’in göğsüne bırakmıştı kendini, ağlıyordu.

Daniel altüst olmuştu:

“Zavallı çocuğum!” diye mırıldanıyordu. “Zavallı çocuğum!”

Onu avutmak ya da hiç olmazsa onunla birlikte gözyaşı dökebilmek için sağ elini verebilirdi. Birkaç saniye sonra çocuk başını kaldırdı. Artık ağlamıyordu, ama gözyaşları güzel yüzünde usul usul süzülüyordu hâlâ; Daniel bu gözyaşlarını dilinin ucuyla toplamak ve ıstırabın tuzlu tadını ağzında duyabilmek için onları içmek isterdi. Genç adam ona tuhaf gözlerle bakıyordu:

“Nasıl gördünüz beni?”

“Geçiyordum.”

“Asker değil misiniz siz?”

Daniel soruyu buruk bir keyifsizlikle yanıtladı:

“Hayır. Bu savaş benim savaşım değil ve beni hiç ilgilendirmiyor,” dedi. “Hiç ilgilendirmiyor.”

Sonra acele, devam etti:

“Şimdi sana bir teklifim var. Beni dinle; sen, hâlâ kendini öldürmeye kararlı mısın?”

Çocuk yanıt vermedi, yüzünde inatçı ve soğuk bir kararlılık belirmiştir.

“Pekâlâ,” dedi Daniel, “dinle öyleyse; dinle! Ben, seni korkuttum, diyelim ki seni korkutarak eğlendim biraz. Ama aslında gerçekten sağlı sollu düşünülmüş ve kararlaştırılmış, haklı bir intihar girişimine engel olmak aklımdan bile geçmez. Hem sonra, biliyorsun ki seni tanımıyorum, ölmüştün, ölmemişsin, vız gelir bana. Onun için... gerçekten önemli nedenler varsa, senin kendini öldürmene engel olmam ben.”

Daniel sustu, baktı, genç adamın yüzünden bütün kanı çekilmişti. İhtirasla: “Her şey bitti sanmıştın, ha?” diye düşündü.

Yüzüğünün iri taşını göstererek devam etti:

“Bak!” dedi. “Bu taşın içinde korkunç bir zehir var. Bu zehir her zaman yanımda taşırım ben, hatta geceleri bile; günün birinde gururumun katlanamayacağı kadar ağır ve ezici şartlarla karşı karşıya bulursam kendimi...”

Sustu, yüzüğün tuhaf şekilli taşını okşadı, sonra usulca iterek taşı kaldırdı. Çocuk, bulanık kül rengi, küçük, yuvarlak haplara tiksintiyle karışık bir korkuyla baktı.

“Şimdi bana her şeyi anlat,” dedi Daniel. “Sorunun ölmeni gerektirecek kadar ağır ve çaresiz olduğuna inanacak olursam, hapın birini sana vereceğim: Her şeye karşın bu, soğuk bir banyodan daha iyidir.” Daniel birden sustu, başını kaldırdı baktı, fikrini değiştirmiş gibi elini uzattı: “Ya da,” dedi, “hemen al istersen. Sana bir

şey sormayacağım.”

Çocuk, yanıt vermedi, dilini kupkuru dudaklarında gezdirdi.

“İstiyor musun? Al, verdim sana; benim yanımda alırsın zehri, yanından ayrılmam, sonuna kadar beklerim.” Çocuğun elini eline aldı: “Elini elimden bırakmam, sonra da, her şey olup bittikten sonra gözlerini kapatırım. İster misin?”

Çocuk başını salladı:

“Bunun zehir olduğu nereden belli?” dedi. “Ya değilse?” Kendini zorlayarak konuşuyordu.

Daniel genç ve pürüzsüz bir kahkahayla güldü:

“Ha! Yoksa müshil hapı mı veriyorum sana! Ha? Yut da anlayız bakalım ne olduğunu, hadi, yut!”

Çocuk yanıt vermedi; yanakları hâlâ bembeyaz, gözbebekleri iri iri ve simsiyahtı, ama Daniel’e sinsi ve cilveli bir gülümsemeyle bakarak tekrar başını salladı.

“Demek istemiyorsun, öyle mi?”

“Hayır. Hemen almayacağım.”

Daniel yüzüğünün tuhaf şekilli taşını hafifçe iterek kapadı; soğuk bir sesle.

“Nasıl istersen,” dedi. “Adın ne senin?”

“Adımı söylemem mi gerek?”

“Evet. O güzel, küçük adını öğrenmek istiyorum.”

“O kadar merak ediyorsanız, söyleyeyim... Adım, Philippe.”

Daniel genç adamın koluna girdi:

“Pekâlâ, Philippe. Demek önce anlatmak, içini boşaltmak istiyorsun. Gel, gidelim öyleyse. Eve, benim evime gidelim.”

Genç adamı merdivene doğru götürdü, basamakları tırmanmasına yardım etti. Sonra, kol kola konuşmadan, rıhtım boyunca yürüdüler. Philippe inatçı bir somurtkanlıkla başını önüne eğmişti; bütün bedeniyle titriyordu şimdi, kendini olanca ağırlığıyla Daniel’in koluna bırakmıştı, her adım atışta kalçasıyla Daniel’in bedene yaslanıyordu. Yeni sanılacak kadar güzel, ama en azından bir yıldır giyildiği belli, tozlu kunduralar, iyi bir terzi elinden çıkmışa benzeyen gri, flanel bir kostüm, mavi ipek gömlek ve beyaz, zarif bir kravat. 1938’in Montparnasse modasıydı bu; dikkatle, özenle, usta bir elle dağıtılmış, ihmal edilmiş güzel saçlar: Bu gözalcı bü-tünde ağır basan bir Narsisizm hissediliyordu. Neden asker olmamış acaba? Yaşı küçük mutlaka; ama görüldüğünden çok daha yaşlı da olabilir; korku ve baskı erkeklerde çocukluğu uzatır. Bu çocuğu intihara iten nedenin yoksulluk olmadığı muhakkak. O hal-

de? Dördüncü Henri Köprüsü'nden geçerlerken Daniel birden durdu, baktı:

“Almanlar yüzünden mi intihara kalkıştın yoksa?” diye sordu.

Philippe şaşmış göründü, başını salladı. Bir melek kadar güzeldi. Daniel tutkuyla; sana yardım edeceğim ben, diye düşündü, yardım edeceğim sana. Philippe'i kurtarmak, onu bir insan, bir erkek yapmak istiyordu, sana benim olan her şeyi vereceğim, her şeyimi vereceğim, bildiklerimin hepsini bileceksin. Hepsini. Avlular bomboş ve karanlıktı, kokmuyordu artık. Ama kent kimlik değiştirmişti şimdi. Bir saat öncesine kadar, dünyanın sonuydu ve Daniel kendini bir tarihî anıt kadar yaşlı, önemli ve eski hissediyordu. Şimdi, sokaklar ağır ağır kendine geliyordu, Daniel, bir savaş öncesi pazarının derinliklerinde, haftanın ve güneşin hayat verdiği ve yepyeni, ıslıl ıslıl, gepgenç bir pazartesisinin bir müjde gibi ufukta görüldüğü o korkulu, güzel, baş döndürücü saatte, ağır ağır kımıldayan bu sokaklarda dolaşıyordu. Bir şey vardı başlayacak, yeni bir şey: Bir yeni hafta, yepyeni bir aşk hikâyesi. Başını kaldırdı ve gülümsedi: Tutuşmuş bir cam ona bakan güneşi olanca kızıllığı ile geri verdi, bu bir simgeydi; tatlı, baygın bir çilek kokusu birden genzini doldurdu, bu da bir başka simgeydi, uzakta bir gölge koşarak Montmartre Sokağı'nı geçti, gene bir simge. Kader ne zaman yolunun üzerine bir Çocuk-Tanrının göz kamaştırıcı güzelliğini çıkarmak olsa, gök ve yer ona böyle, mutlu ve muzip bir yüzle gülümser ve göz kırpar. Daniel bitkindi, istek ve tutku tüm gücünü tüketmişti, ama pürüzsüz, bütün kuşkulardan uzak ve genç hayatların yanı sıra, sessiz ve boyun eğmiş adımlarla yürümeye öylesine alışmıştı ki sonunda, Çocuk-Tanrılara âşık erkeklerin o sabırlı, o bayıltıcı bekleyişini tuhaf bir şehvetle arzular olmuştu. Seni gözlüyorum, bakışlarımın kucağında çırılçıplaksın sen, sana, uzaktan sahip oluyorum, kendimden hiçbir şey vermeden, yalnızca gözlerimle, duyularımla; şimdiden genç sırtının oyuğunu tanıyorum, kıpıratsız ellerimle okşuyorum seni, sana gömülüyorum ve sen, hiçbir şey bilmiyorsun. Bu öne eğik, taze ensenin kokusunu içine çekmek için eğildi, ama birden, sert bir naftalin kokusu genzini doldurdu. Doğruldu, arzu bir anda buz kesmişti, gülümsedi: Gerçeğin, kupkuru, kaskatı gerçeğin, çıldırtıcı bir heyecanın peşi sıra saldıracak yaptığı bu oyunlara bayılırdı, öfkeye bayılırdı. Keyifle: Bakalım, usta bir dedektif miyim? diye düşündü. İşte, Almanların Paris'e girdikleri gün kendini suya atmak isteyen genç bir şair! Niçin? Tek ve çok önemli ipucu: ceketindeki sert naftalin kokusu. Bu

ceketi çoktandır giymiyordu demek. Kendini öldüreceği gün, çoktandır giymediği bu giysiyi sırtına geçirmesinin nedeni ne olabilir? Niçin değiştirmiştir kıyafetini? Çünkü dün giydiğini giymesine olanak yoktur. Çünkü dün giydiği, bugün onun tanınmasına ve ele geçmesine yol açabilecek bir giysi, yani bir üniforma. Demek, o bir askerdir, genç bir asker. Ama ne işi var burada? Hotel Continental'de ya da Hava Bakanlığı'nda görevli bile olsa, şimdiye kadar, ötekilerle birlikte çoktan kaçmış, Tours yolunu tutmuş olması gerekirdi. Öyleyse? Öyleyse, her şey apaçık ve besbelli. Besbelli. Daniel durdu, kapıyı gösterdi:

"Geldik."

Philippe birden, "İstemiyorum," dedi.

"Ne istemiyorsun?"

"Sizinle gelmek istemiyorum."

"Almanların gelip seni götürmesini bekleyeceksin demek ki."

Philippe ayaklarına bakarak, "İstemiyorum," diye mırıldandı. "Size söyleyeceğim hiçbir şey yok, sizi tanımıyorum."

"Ha!" dedi Daniel. "Buydu demek. Buydu, ha?"

Genç adamın başını avuçlarının içine aldı, zorla kaldırdı yüzünü.

"Sen beni tanımıyorsun," dedi, "ama ben seni tanıyorum. Serüvenini de anlatabilirim sana, istersen..."

Gözlerini Philippe'in gözlerine daldırarak devam etti:

"Kuzey Ordusu'ndaydın," dedi, "sonra bir gün müthiş bir panik oldu orada, sen de herkes gibi yaptın ve kaçtın. Sonra... sonra da bir daha birliğini bulamadın. Eve döndün, ama ailen de çoktan başının çaresine bakmış, kaybolmuştu; yapayalnız, eve girdin, üniformanı çıkardın, sivil elbiseni giydin ve dosdoğru Seine Kıyısı'na gittin, kendini öldürmek için. Gerçekten vatansever olduğun için değil, hayır! Ama bir korkak, bir alçak olduğun inancına katlanamıyordun. İşte hepsi bu kadar. Nasıl, aldanıyor muyum?"

Çocuk kımıldamıyordu, ama siyah gözbebekleri biraz daha genişlemişti: Daniel dudaklarının tahta gibi kupkuru kesildiğini hissetti, korku bir med dalgası gibi yükseliyor, ruhunu boğuyordu; inançtan çok öfkeyle tekrar etti:

"Söyle, aldanıyor muyum? Aldanıyor muyum?"

Philippe usulca acıyla inledi, sonra bedeni gevşedi, çöktü; korku dalgası alçaldı, geri çekildi, sevinç Daniel'in nefesini kesti, yüreği çıldırdı, göğsünde sağır gümbürtülerle atmaya başladı.

"Gel!" diye fısıldadı. "Gel, ilacını biliyorum ben."

“Neyin ilacını?”

“Her şeyin. Sana öğretecek çok şeyim var.”

Philippe yorgun ve rahatlamış görünüyordu; Daniel onu sokak kapısına doğru sürükledi. Montmartre’da, Montparnasse’da avladığı güzel, taze çocukları evine getirmeye cesaret edememişti şimdiye kadar. Ama kapıcı ve öbür kiracılar, hepsi, Montargis’le Gien arasında bir yerlerde, yol üzerinde bitkin, perişan yürüyorlardı şimdi, bugün, bayram günüydü. Daniel, Philippe’in kolunu bırakmadan anahtarı kilide soktu. Kapıyı açtı, kenara çekildi:

“Gir!”

Philippe uykulu adımlarla girdi.

“Salon karşıda.”

Sırtını Philippe’e döndü, kapıyı kilitledi, anahtarı cebine attı. Salona girdiği zaman Philippe’i etajerin önünde buldu. Genç adam küçük heykellere hayran gözlerle bakıyordu.

“Ne güzel şeyler.”

“Evet,” dedi Daniel, “fena değil. Gerçek Hint elışı hem de, Hindistan’da aldım.”

“Ya bu?” diye sordu Philippe.

“O... Ölmüş bir çocuğun portresi. Meksika’da, biri ölünce, hemen ölümler ressamını çağırırlarmış eskiden. Ölümler ressamı cesedin başucunda oturur, henüz soğumamış olan ölü yüzün, yaşayan bir insanın çizgileriyle, portresini yaparmış. İşte bu küçük resim böyle yapılmış bir portre.”

Philippe Daniel’e dikkatle baktı:

“Meksika’ya gittiniz mi hiç?”

“İki sene kaldım Meksika’da.”

Philippe, ölümün kucağında evrenin en ulaşılmaz, en büyük ve inanılmaz sırrına ermişlerin o ciddi ve doymuş gözleriyle gözlerinin içine bakan bu hüznü ve ciddi, solgun, güzel, çok güzel çocuk yüzüne kendini kaybetmişçesine heyecanlı, hayran, bakıyordu. Birbirlerine benziyorlar, diye düşündü Daniel. İkisi de sarışın, ikisi de dertli ve solgun, biri tablonun bu yanında, öbürü öteki yanında, ölümü arzulamış çocukla gerçekten ölmüş olan birbirlerine bakıyorlardı; ölüm, onları birbirinden ayıran ölüm buydu işte: Bir hiç, tuvalin düz, kıpırtısız yüzeyi.

“Çok, çok güzel...” diye mırıldandı Philippe.

Birden dayanılmaz bir yorgunluk Daniel’in nefesini tüketti. İçini çekti ve en yakın koltuğa çöktü. Malvina geldi, dizlerinin üzerine sıçradı.

Daniel hayvanı okşuyordu:

“Hadi, Malvina, hadi, otur bakalım şuraya! Hadi, uslu otur bakalım.”

Philippe’e döndü, zayıf bir sesle, “Şurada, dolapta viski var,” dedi. “Hayır, orada değil, sağdakinde. Şu küçük Çin dolabında. Evet, kadehler de oradadır. Hadi, sen ikram et, sen evin genç kızı-sın şimdi.”

Philippe iki kadehe viski koydu, birini Daniel’e uzattı, sonra geldi, Daniel’in önünde ayakta durdu. Daniel içti ve kendini yeniden genç, yeniden güçlü hissetti:

“Şair olsaydınız,” dedi, “birbirimize rastlayışımızdaki mucize-yi hissederdiniz.”

Çocuk, tuhaf, kışkırtıcı bir gülümsemeye baktı.

“Şair olmadığımı kim söyledi size?”

Daniel’e tam karşıdan bakıyordu; eve gireli havası değişmişti; Daniel, onu ürküten aile babaları herhalde, diye düşündü. Benim bir baba olmadığımı anladığı için korkmuyor artık benden.

Kararsızmış, düşünüyormuş gibi duraladı.

“Beni gerçekten ilgilendirip ilgilendirmediğinizi düşünüyorum,” dedi, “karara varamadım.”

Philippe, “Geç kaldınız,” dedi, “bunu daha önce düşünmek gerekirdi.”

Daniel gülümsedi:

“Hayır, geç kalmadım. Zaman var daha. Senden sıkılırsam, kapı dışarı atarım seni.”

Philippe, “Benim için yorulmayın,” dedi, “değmez.”

Kapıya doğru yürüdü.

“Dur,” dedi Daniel. “Bana gereksinimin olduğunu biliyorsun.”

Philippe gülümsedi, geldi, koltuğa oturdu. Poppée ayaklarına sürtünyordu, genç adam hayvanı aldı, kucağına oturttu. Kediye usulca, yumuşak hareketlerle okşadı. Hayvan itiraz etmedi.

“Senin için başarılı bir sınav bu,” dedi Daniel. “Poppée yabancılara sokulmaz, kendini sevdirmez.”

Philippe uzun uzun, ürkütücü, giz dolu bir gülümsemeye baktı. Sonra gözlerini indirerek sordu:

“Kaç kediniz var?”

“Üç.”

“Bu da sizin için başarılı bir sınav.”

Horlamaya başlayan Poppée’nin başını kaşıyordu. Daniel, bu çocuk benden çok daha egemen görünmüyor kaderimize, diye dü-

şündü, hoşuma gittiğini biliyor. Birden çocuğu tedirgin etmek için sordu:

“Ey, anlat bakalım. Ne oldu sana?”

Philippe bacaklarını yana açarak Poppée’yi yere bıraktı, hayvan korktu, koşarak gitti, koltuğun altına saklandı.

“Hiç! Keşfettiniz işte. Söylediklerinize ekleyebileceğim bir şey yok.”

“Neredeydin?”

“Kuzeyde. Parny diye bir yerde.”

“Eee, peki sonra?”

“Sonra, sonrası: Hiç! İki gündür siperde, bekliyorduk. Birden tanklarla uçaklar geldi.”

“Aynı zamanda mı geldiler?”

“Aynı zamanda geldiler.”

“Sen de korktun, öyle mi?”

“Hayır. Korkmaya zaman yoktu, korkmadım ya da korku, sandığımız duygu değil. Başka bir şey.”

Yüzü sertleşmiş, birden ihtiyarlamıştı sanki. Bıkkın bir ifadeyle uzağa, boşluğa bakıyordu.

“Hepsi koştular,” dedi. “Ben de koştum onlarla.”

“Sonra?”

“Sonra! Yürüdüm, bir kamyon buldum, gene yürüdüm. Önceki gün buraya geldim.”

“Yürürken ne düşünüyordun?”

“Düşünmüyordum, yürüyordum yalnızca.”

“Kendini öldürmek için neden bugüne kadar bekledin?”

“Annemi görmek istiyordum,” dedi Philippe.

“Ama annen de gitmişti, göremedin.”

“Evet. Göremedim.”

Başını kaldırdı, Daniel’e alev alev yanan gözlerle baktı.

“Beni bir alçak, bir korkak sanmakla yanıldınız,” dedi. Sesi pürüzsüz ve bıçak gibi keskindi. “Korkak değilim ben.”

“Öyle mi? Neden kaçtın o halde?”

“Koştum, çünkü hepsi koşuyorlardı.”

“Ama sonra kendini öldürmeye karar verdin.”

“Evet, öyle. Daha doğrusu... Ölmek istediğimi sandım.”

“Neden?”

“Anlatması uzun sürer.”

“Acelen ne?” dedi Daniel, “al, bir viski daha iç bakalım.”

Philippe bir viski daha içti. Yanakları pembeleşmişti. Usulca güldü.

“İş, benimle kalsa yalnızca,” dedi, “korkak, hatta alçak olmak umurumda bile olmazdı. Ben, barış yanlısıyım, çünkü. Savaşta kahramanlık ha? Kahramanlık nedir? Hayal kısırlığı yalnızca. Orada, savaşta kafası işlemeyen hayvanlar kahramandı hep, gerçek hayvanlar. Ama ne yaparsınız ki kötü bir alinyazısı benim bir kahramanlar ailesi içinde dünyaya gelmemi gerektirmiş. Öyle olunca...”

“Anlaşıldı,” dedi Daniel, “babam çekirdekten yetişme bir kahraman asker senin.”

Philippe, “Yedek subaydı,” diye düzeltti. “1927’de, savaşta yakalandığı bir hastalıktan öldü: Barıştan bir ay önce bir hücum sırasında gazla zehirlenmiş. Bu şerefli ölüm annemi büyülemiş olacak ki çok bekleyemedi, 1933’te bir başka kahramanla, bir generalle evlendi yeniden.”

Daniel güldü:

“Yazık,” dedi, “bu kez hayal kırıklığına uğrayacak: Generaller süslü yataklarında ölürlər çünkü.”

Philippe korkunç bir kinle, “Ha ha!” dedi. “Bu öylesi değil. Konuşan bir hayvan bu: Yalnızca yer, kadınlarla yatar, öldürür, kiliseye gider ve düşünmez. Asla hiçbir şey düşünmez.”

“İri, esmer bir adamdır mutlaka,” dedi Daniel. “Bıyıklı, tüylü, iri, esmer bir adam.”

“Evet, öyle, esmer, iri, bıyıklı, tüylü. Teke gibi koktuğu için de kadınlar bayılıyorlar ona.”

Birbirlerine bakarak güldüler.

Daniel, “Sen,” dedi, “pek de bayılıyora benzemiyorsun ama.”

“Nefret ediyorum!” dedi Philippe.

Kıpkırmızı olmuştu, kıpırtısız gözlerle Daniel’e baktı:

“Bende Oeidipus kompleksi var,” dedi.

Daniel ilgisiz bir sesle:

“Yani,” dedi, “annene mi âşkınsın?”

Philippe yanıt vermedi: Yüzünde tuhaf, korkutucu anlamlar dolaşıyordu. Daniel ona doğru eğilerek gülümsedi:

“Yoksa üvey babana mı tutkunsun, ha?”

Philippe dehşetle irkildi, az önce yüzünden çekilen kan bir anda yanaklarına hücum etmişti, sonra Daniel’in gözlerinin içine bakarak kahkahayla güldü:

“Neler geliyor aklınıza!”

Daniel de güldü.

“Onun yüzünden kendini öldürmeye kalkıştın,” dedi. “Değil mi? Öyleyse?”

Philippe hâlâ gülüyordu:

“Hayır! Kesinlikle hayır! Hiç ilgisi yok onunla! Hiç ilgisi yok!”

“Öyleyse neden ölmek istedin? Bir an cesaretini kaybetmiş olduğun için Seine’e koştun, halbuki cesaretten, kahramanlıktan nefret ettiğini söylüyorsun! Demek sen, onun seni yargılamasından korktun. Seni hor görmesinden...”

“Annemin hakkımdaki yargısından korktum ben. Annemin benim korkaklığım nedeniyle utanç duymasına katlanamıyorum. Annem...”

“Annenin bunu sorun yapmayacağını benim kadar sen de biliyorsun.”

Philippe yanıt vermedi, dudağını ısırıldı.

“Elimi omzuna koyduğum zaman dehşete düştün,” dedi Daniel. “Beni o sanmıştın, değil mi?”

Philippe birden ayağa kalktı, gözleri alev alev yanıyordu:

“Bana vurdu,” dedi. “Bana elini kaldırdı.”

“Ne zaman?”

“İki yıl önce. O günden bu yana her an onu sırtımda hissettim.”

“Kendini çınlıçplak, onun kollarında hayal ettiğin oldu mu hiç?”

Philippe yalansız bir öfkeyle, “Siz delisiniz!” dedi. “Çıldırılmışsınız.”

“Her neyse. Gerçek olan, onun sana egemen olduğudur. Sen dize gelmişsin, dört ayak üstünde yürüyorsun, o senin sırtına biniyor, genç, acemi bir katırmışsın gibi emrediyor sana, hükmediyor. Hiçbir zaman gerçek benliğinle yaşamıyorsun: Ya onun gibi düşünüyorsun ya ona karşı. Ama gerçek Philippe olarak değil! Hiçbir zaman! Barışçısın, kahramanlıktan nefret ediyorsun. Değil mi? Hayır, değil! O asker olmasaydı, cesur olmasaydı, kahramanlık savunucusu olmasaydı sen barışçı olmayı aklına bile getirmezdin.”

Daniel de kalktı, Philippe’i omuzlarından yakalayıp gözlerinin içine baktı.

“Bak bana!” dedi. “Kurtulmak istiyor musun? Söyle! İstiyor musun? Seni kurtaracağım ben.”

Philippe irkildi, omuzlarını Daniel’in parmaklarından kurtararak geri çekildi. Kuşkuyla bakıyordu:

“Nasıl yapacaksınız bunu?”

“Pek çok şey öğretebilirim sana. Pek çok.”

“Ruh doktoru musunuz siz?”

“Onun gibi bir şey.”

Philippe başını salladı:

“Öyle bile olsa,” dedi, “bu benimle neden ilgilendiğinizi anlatmaya yetmez.”

Daniel gülümsedi:

“Ben insan ruhuna meraklı amatör bir araştırmacıyım.” Sonra tutkulu bir heyecanla ekledi: “Ve senin ruhun, berraklığını gölgeleyebilecek bütün kötü tortulardan ayıklanması gereken, renkli, inanılmayacak kadar güzel bir ruh benim gözümde.”

Philippe yanıt vermedi, dudaklarında mutlu bir gülümseme belirdi. Daniel ellerini ovuşturarak odanın içinde dolaşmaya başlamıştı. Heyecanla, “İşe,” dedi, “bütün değerleri sıfıra indirmekle başlayacağız. Öğrenci misin?”

“İdim.”

“Hukukta?”

“Edebiyat lisansı yapıyordum.”

“Çok güzel! Şu halde söyleyeceklerimi rahatça anlayacaksın. Uygulamak istediğim kuşku yöntemidir. Daha doğru bir deyimle, sistematik kuşku yöntemi. Ama kelime oyunları değil, hareketlerle, anladın, değil mi? Böylece, senin kendinle getirmediğin, dış etkilerle edindiğin ne varsa hepsi buharlaşıp yok olacak. Ve geride sen kalacaksın. Katışıksız, gerçek bir sen. Tamam mı? Anlaştık mı?”

Philippe çocuksu bir merakla onu seyrediyordu.

“Şu anda, bulunduğun noktada kaybedeceğin bir şey yok sanırım,” dedi Daniel.

Philippe omuz silkti:

“Hiçbir şey yok.”

“Şu halde kabul ediyorsun,” dedi Daniel. “Seni çömez olarak yanıma alıyorum. Cehenneme inişe derhal başlayacağız.” Haşin gözlerle çocuğa bakarak ekledi: “Ama, bir şartım var: Bana yatırım yapmayacaksın.”

Philippe aynı haşin gözlerle yanıt verdi:

“O kadar aptal değilim!”

Daniel, bakışlarını onun gözlerinden ayırmadan, “Beni,” dedi “bir kurumuş, buruşmuş kabuk gibi sırtından çıkarıp attığın gün, iyileşmiş olacaksın.”

“Korkmayın,” dedi Philippe.

Daniel, “Kurumuş, buruşmuş bir kabuk gibi,” dedi, güldü.

“Kurumuş, buruşmuş bir kabuk gibi,” diye tekrarladı Philippe.

İkisi birden güldüler. Daniel Philippe'in kadehini doldurdu.

Kadın birden:

"Şuraya oturalım," dedi.

"Neden oraya?"

"Orası daha yumuşak."

"Görüyor musunuz?" dedi Pinette. "Postacı güzeli yumuşak yerlerden hoşlanıyor."

Ceketini çıkardı, çimenlerin üzerine serdi:

"Gel," dedi, "en yumuşak yerini şuraya koy bakalım."

Bir buğday tarlasının yanında, çimenlerin üzerine oturdular. Pinette sol elini yumruk yaptı, yan gözle genç kadına bakarak başparmağının ağzına soktu, üfler gibi yaptı. Sol kolunun pazusu, bir pompayla şişiriliyormuş gibi ağır ağır kabardı.

"Dokunabilirsin!"

Kadın acemi, ürkek parmağını Pinette'in koluna dokundurdu: Şişmiş kas o an yok oldu parmağın ucunda, Pinette sönen bir balonun çıkardığı incecik ısığa benzer bir ses çıkardı.

Kadın, "Ayyy!" dedi.

Pinette Mathieu'ya döndü:

"Haha!" dedi. "Mauron beni burada, yol kenarında, ceketini çıkarmış, keyif çatarken görseydi, ha? Ne yapardı?"

"Mauron," dedi Mathieu, "dört nala koşuyor şimdi."

"Koşsun bakalım," dedi Pinette, "koşmazsa anasını fallarlar sonra." Kadına doğru eğilerek anlattı: "Mauron, bizim yüzbaşı. Doğanın kucığında şimdi, açık havada."

"Doğanın kucığında mı?" diye tekrarladı kadın.

"Evet, açık havada koşu yapıyor. Sağlığa çok iyiymiş açık havada koşmak." Alayla güldü: "Kendi kendimizin komutanıyız şimdi, bize emir verecek kimse yok, aklımıza eseni yapabiliriz; bak, örneğin, canın çektiyse şimdi hemen kalkar, okula gider ve yüzbaşının süslü yatağında bir güzel uyku çekebilirsin. Şimdi köyün sahipleri biziz! Köy, bizim şimdi!"

"Pek uzun sürmeyecek bir saltanat," dedi Mathieu.

"İyi ya, öyleyse fırsattan son kırıntısına kadar yararlanmaya bakalım."

"Burada oturmayı yeğlerim," dedi genç kadın.

"Peki, ama neden? Sana, hiç kimse karışamaz diyorum, kimse; niye burada yattın, diyemez."

"Ama köyde insanlar var daha."

Pinette kadına azametle baktı:

“Gerçekten,” dedi, “senin bir devlet memuru olduğunu unutmuştum. Bir pot kırarsan, bakanlıktan hesap sorarlar sana.” Mathieu’ya bir suç ortağının sinsi gülüşüyle göz kırparak devam etti: “Halbuki biz,” dedi, “bize hesap soracak bir Allahın kulu yok, işsiz güçsüz, yersiz yurtsuz bir alay serseriyiz biz. Ne yerin yasası ilgilenir bizimle, ne göğün! Gelip geçiyoruz işte, bir yandan girip, öbür yandan çıkıyoruz. Siz, siz bir toprağa bağlısınız, dünya üzerinizden akıp gider, ama siz kalırsınız. Biz ise dünyanın peşi sıra sürükleniyoruz. Geçit kuşlarıyız biz, göçmen kuşlarız, yirminci yüzyılın haçlılarıyız. Değil mi? Kurtlarız, biz koca dişli, iri pençeli, kanlı, vahşi hayvanlar; bir sürü kötü kurt! Ha ha!”

Bir avuç ot koparmıştı, kadının çenesini gıdıklıyordu; sonra onun iri, siyah gözlerine bakarak şarkı söylemeye koyuldu, gülümseyordu:

“Hain kurttan kim korkar?”

Genç kadın kızardı, gülümsedi, şarkıya devam etti:

“Biz korkmayız! Biz korkmayız!”

Pinette keyifle,

“Hehey!” dedi. “Hehey, bebeğim!” Sonra gözleri ileride belirsiz bir yere takıldı, dalgın bir sesle tekrarladı: “Hehey, bebeğim! Bebeğim! Bebeğim!”

Birden sustu. Gök kırmızı; yeryüzünde hava serin ve masma viydi. Mathieu ellerinin, kaba etlerinin altında bitkinin, böceklerin ve toprağın birbirine girmiş, karmaşık, iç içe yaşantısını duyuyordu; hırçın, ıslak ve bitli dev bir baş; avuçlarına yapışan apaçık, çıplak ve gerçek korkuydu bu. Tuzak! Voge’larla Ren arasında tuzağa yakalanmış, insan olabilme umudundan yoksun milyonlarca insan; bu geniş yeşil orman onlar yok olduktan sonra yaşamaya devam edecekti; yeryüzünde herhangi bir manzara, bir tarla ya da evrenin her çağında, her noktasında var olabilme özelliğiyle silahlanmış o kişilsiz ve cansız canlılardan biri olmadıkça var olmak ve yaşamak mümkün değilmiş gibi. Avuçlarının altında otlar, bir intihar özlemi kadar baştan çıkarıcıydı; toprağa bastırarak ezdiği otlar ve gece, gecenin içinde yerde sürünerek oradan oraya koşan kaçak, korkmuş, suçlu düşünceler ve ince, uzun, sayısız bacaklarıyla bir anda ezilip yok oluncaya kadar ayaklarının dibinde sallanıp duran kır örümceği. Genç kadın göğüs geçirdi. Pinette, “Ne var, yavru kuş?” diye sordu.

Kadın yanıt vermedi. Uzunca bir burun, alt dudağı hafifçe taş-

miş ince, keskin bir ağızla yüzü küçük, solgun ve heyecanlıydı.

“Ne var? Ha? Söyle bana, ne oldu?”

Kadın susuyordu. Yüz metre ötelerinde, güneşle yeryüzü arasından dört asker, altın yaldızlı sisin içinde simsiyah, yürüyorlardı. Biri durdu, batıya döndü; yaldızlı aydınlık, hayalini silik bir gölge yapmıştı, siyah değildi şimdi, batan günün kızılığı içinde siyahtan çok eflatundu; başı açıktı adamın, kasketsizdi. Arkasından yürüyen geldi, ona çarptı, itti, gölgeleri buğdayların üstünde bir gemi gibi kaydı; peşlerinden gelen, kolları havada, arkaları sıra kaydı; en gerideki başakları elindeki değnekle iki yana savurarak yol açıyordu.

“Gene yabancılar!” dedi Pinette.

Genç kadının çenesini parmak uçlarıyla tutmuş, kaldırmış, yüzüne bakıyordu, kadının gözleri dolu doluydu.

“Şuna bak,” dedi, “hiç de keyifli değilsin.”

O askerlere özgü sertlikle konuşmak istiyordu, ama sesinde kendine güvenen bir erkeğin kararlı katılığı yoktu; çocuksu ağzından geçerken kelimeler yavanlaşıyor, yumuşuyordu.

“Elimde değil,” dedi kadın.

Kadını göğsüne doğru çekti.

“Hadi hadi, sus bakalım. Ağlama! Bak, biz ağlıyor muyuz?” Güldü, tekrarladı: “Biz ağlıyor muyuz?”

Genç kadın başını Pinette’in omzuna bıraktı, Pinette usulca saçlarını okşadı, yüzünde gururlu bir mutluluk vardı.

“Sizi alıp götürcekler,” dedi kadın.

“Yok canım!”

Kadın ağlıyordu:

“Sizi götürcekler,” diye hıçkırdı.

Pinette’in çocuk yüzü sertleşti:

“İnsanların, bana acımalarından hoşlanmam,” dedi.

“Sizi alıp götürmelerini istemiyorum.”

“Bizi alıp götürceklerini kim söyledi sana? Fransızların nasıl dövüşüğünü göreceksin yakında, hem de en yakın locadan seyredeceksin.”

Kadın bebekleri korkuyla iri iri açılmış siyah gözlerini Pinette’in gözlerine kaldırdı; öylesine dehşete düşmüştü ki ağlayamıyordu.

“Dövüşmeyeceksiniz.”

“Vay vay vay vay!”

“Dövüşmeyeceksiniz, dövüşmemeniz gerek, savaş bitti bir kez.”

Pinette kadına alaylı gözlerle baktı:

“Ha!” dedi. “Haha! Haha!”

Mathieu doğruldu, gitmek istiyordu.

Genç kadın, “Daha dün tanıdık birbirimizi...” diye mırıldandı.

Alt dudağı titriyordu, ince, uzun yüzünü öne eğmişti, soylu, düşünceli ve hüzünlü bir hali vardı, genç soylu bir at gibi.

“Yarın...” dedi.

“Oh oh!” dedi Pinette. “Yarına kadar...”

“Yarına kadar, yarına kadar bir gece var yalnızca.”

Pinette göz kırptı:

“Tabii,” dedi, “bir gecelik kaldı önümüzde. Azıcık eğlenebileceğimiz bir gece.”

“Eğlenmek istemiyorum ben.”

“Eğlenmek istemiyor musun? Gerçek mi? Gerçekten, eğlenmek istemiyor musun?”

Yanıt vermedi genç kadın, bakıyordu. Pinette, “Üzgün müsün?” dedi.

Kadın, dudakları aralık, ona bakıyordu.

“Benim yüzümden mi?” diye sordu Pinette.

Beceriksiz bir sevecenlikle kadına doğru eğildi, ama hemen aynı anda doğruldu, dudaklarını ısırdı, yüzünde kötü bir anlam belirmişti.

“Hadi hadi!” dedi. “Aldırma, bebek: Daha iyileri gelecek arkadan. Biri gider, onu gelir. N’olacak?”

“Gelecekler beni ilgilendirmez.”

“Geldikleri zaman öyle söylemeyeceksin ama. Acayip heriflerdir onlar, bilmezsin sen. Fiyakalıdırlar ha! Bir omuzlar, böyle böyle! Kalçalar, şu kadarıcık!”

“Kimden bahsediyorsunuz siz?”

“Kimden olacak? Almanlardan tabii.”

“Onlar insan değil benim gözümde.”

“Beğenmiyorsun demek. Ya ne istiyordun?”

“Hayvan hepsi.”

Pinette tarafsız bir gülümsemeyle başını salladı:

“Yanılıyorsun,” dedi. “Onlar yakışıklı ve cesur askerlerdir. Fransızlara benzeyemezler tabii, ama gene de iyi askerdirler.”

Kadın, “Benim gözümde hayvan hepsi,” diye mırıldandı.

“Bu lafı çok söyleme,” dedi Pinette, “çünkü sonra, fikrini değiştirdiğin zaman bu lafı söylemiş olmak rahatsız edecek seni. Onlar savaşı kazanmış olarak geliyorlar, anladın mı? Seni yenmiş, savaşı kazanmış bir Sezar, ona karşı koyamazsın, elinden geçeceksin

ister istemez, hem de sırtı sırtı. Git Parisli kızlara bir sor istersen. Hadi! Git de sor. Ne güzel eğleniyorlardır şu sıra. Ha ha! Bacak kaldırma yarışı yapıyorlar şimdi.”

Kadın birden doğruldu, Pinette’in ellerinden sıyrıldı:

“İğrendiriyorsunuz beni!” dedi. “Susun!”

“Neden, güzelim? Neden? Ne var?”

“Fransızım ben!” dedi kadın.

“İyi ya! Paris’tekiler de Fransız. Ne çıkar? O işe engel olmaz bu.”

“Bırakın beni!” dedi kadın. “Gitmek istiyorum.”

Pinette sapsarı oldu, alayla gülmeye başladı.

Mathieu, “Kızmayın,” dedi. “O sizi kızdırmak için söylüyor zaten.”

Genç kadın, “İleri gidiyor ama,” dedi. “Beni ne sanıyor?”

Mathieu usulca, “Yenilmiş olmak kolay değil,” dedi. “Alışmak için zaman ister. Onun normal hayatında ne kadar nazık, nasıl yumuşak olduğunu bilemezsiniz. Kuzu gibidir.”

“Haha!” dedi Pinette. “Haha!”

“Kıskanıyor da ondan,” dedi Mathieu. “Kıskançlığından böyle konuşuyor.”

Kadın yumuşamıştı:

“Beni mi kıskanıyor?” diye sordu.

“Tabii ya! Kendisi taş kırarken burada size sokulmaya çalışacak bütün o yakışıklı herifleri düşündükçe deli oluyor.”

Pinette hâlâ alay ediyordu:

“Taş kırarken ya da kuyruğu titretirken...” dedi. “Olmaz mı yani?”

Kadın birden, “Hayır, hayır! diye bağırды. “Ölmenizi istemiyorum. Öldürmeyeceksiniz kendinizi! Öldürtmeyeceksiniz!”

Pinette gülümsedi:

“Tam bir kadın gibi konuşuyorsun şimdi,” dedi. “Tıpkı bir kadın gibi, bir küçük kız gibi! Bir küçücük kız gibi...” Sokulmuş, kadını gıdıklıyordu.

Kadın iki büklüm oldu, kıvranıyor, küçük kahkahalarla gülüyordu.

“Yapma!” diye azarladı. “Yapma! Kötü çocuk oldun bugün!”

Mathieu, rahatsız olmuştu:

“Korkmayın!” dedi. “Onun için üzülmeğin, korkacak bir şey yok, her şey kolaycacık olup bitecek. Bakın, suratına bakın, kaç gündür doğru dürüst yemek bile yemedi. Levazımda erzak yok.”

Pinette'le kadın aynı anda dönüp baktılar, gözlerinde, sevişmeleri yarıda kesilivermiş gibi ayılmış ve nefret dolu anlamlar yanıp söndü. Mathieu Pinette'e sertlikle bakıyordu, Pinette bir an ona baktı, sonra başını öne eğdi; çocuksu bir küskünlükle dizlerinin arasından bir tutam ot yoldu. Yolda askerler yürüyordu. Birinin elinde bir tüfek vardı, bir sirk palyaçosu gibi tüfeği komik hareketlerle havada sallayarak gülüyordu.

Çarpık bacaklı, ufak tefek olanı, "Serseri! diye bağırırdı.

Asker tüfeği namlusundan tuttu, golf sopasıymış gibi hesaplı hareketlerle salladı, sonra olanca hızıyla yere doğru savurdu, iri bir çakıl sıçradı, yirmi adım öteye düştü. Pinette, kaşlarını çatmış, onlara bakıyordu:

"İşi hemen sululuğa vuranlar da var," dedi.

Mathieu yanıt vermedi. Genç kadın Pinette'in elini dizine koymuş, parmaklarıyla oynuyordu.

"Nikâh yüzüğünüz var," dedi.

Pinette, elini belirsiz bir hareketle çekerek, "Görmedin miydi?" dedi.

"Görmüştüm. Evli misiniz?"

"Parmagımda nikâh yüzüğü olduğuna göre..."

Kadın kederle, "Evet..." diye mırıldandı. "Öyle."

"Bak, yüzüğü ne yapacağım şimdi," dedi Pinette.

Yüzünü buruşturarak parmağından çıkardı, buğdayların arasına fırlattı.

Genç kadın, şaşırmıştı:

"Ayy! Aman..." diye kekeledi.

Masanın üzerinden bıçağı aldı, Ivich'in eli kanıyordu, bıçağı ani bir hareketle avucuna sapladı, hareketler, küçük, suçsuz gösteriler, neye yarıyor bütün bunlar, neye? Buna özgürlük diyordum ben; esnedi.

"Altın mıydı?"

"Evet."

Genç kadın hafifçe doğruldu, erkeği dudaklarından öptü. Mathieu davranmış, oturmuştu:

"Hadi bakalım, tüyüyorum ben."

Pinette ona ürkek gözlerle baktı:

"Otursana!" dedi. "Otur beş dakika daha."

"Bana ihtiyacınız yok artık."

"Otur diyorum sana," dedi Pinette, "önemli bir işin yoksa..."

Mathieu gülümsedi, kadını gösterdi:

“Ama bak, o kalmamı istemiyor pek.”

“O mu? Yok canım, niye istemesin; seni seviyor.” Kadına doğru eğildi, okşayan bir sesle, “En iyi arkadaşım Mathieu. Sen de seviyorsun, değil mi?” diye sordu.

“Tabii,” dedi kadın.

Mathieu, “Benden nefret ediyor,” diye düşündü, ama kalkıp gitmedi. Zaman, akmaz olmuştu: Bu kızıl renkli toprağa yayılmış, titriyordu. Ani bir hareket ve Mathieu zamanı gene ta kemiklerinin içinde hissedecekti, eski, yılanmış bir romatizma gibi. Sırtüstü uzandı. Gök, gökyüzü, pembe ve anlamsız; gökyüzüne yuvarlanmak mümkün olsaydı! Yapılacak hiçbir şey yok, çaresiz. Aşağıda, dipte yaşamak için yaratılmışız biz, bütün kötülük bundan geliyor.

Buğdaylar boyunca kayıp gidişlerini gördüğü dört asker tarlanın çevresini dolaşp, yola çıkmışlardı; çayırın sınırında peş peşe yürüyorlardı şimdi. İstihkâmcıydılar hepsi, Mathieu hiçbirini tanı-mıyordu; önde yürüyen çavuş, Pinette’e benziyordu, sırtında gömlek vardı yalnızca, Pinette gibi gömleğinin kollarını sıvamış, yakasını tüylü göğsüne kadar açmıştı; peşinden yürüyen esmer, güneşte yanmış olanı ceketini omuzlarına atmıştı, sol eline bir tutam başak almıştı, sağ eliyle başakları ufalıyordu; sağ elini açtı, ağzına götürdü, dilini çıkardı, başının küçük bir hareketiyle küçük, altın pırıltılı tanecikleri ağzına attı. Üçüncü, daha uzun boylu ve yaşca daha büyüktü herhalde, avucunu açmış, sarı saçlarını parmaklarıyla tarıyordu. Ağır ağır, düşte gibi, bir sivilin kıvrak salınışıyla yürüyorlardı; sarışın, iri, uzun boylu genç adam saçlarının arasındaki elini indirdi, avuçlarını, kendisini hapseden asker elbisesinden sonunda kurtularak güneşe kavuşan bu bedenin erkek yapısının keyfini çıkarmak ister gibi, omuzlarında, boynunda dolaştırdı. Birbirinin peşi sıra, hemen aynı anda durdular üçü de, Mathieu’ya baktılar. Mathieu bir başka, uzak çağın bakışı altında eridiğini ve bitkileştiğini hissetti, o, hayvanların baktığı bir çayırdı şimdi. Esmer olan, “Kemerimi düşürdüm,” dedi.

Ses, bu yumuşak, huzurlu, insansız dünyayı rahatsız etmedi: Bir söz değildi bu; sessizliği yaratan o değişmez, yumuşak gürültülerden biriydi. Sarışının dudaklarından, bir öncekine benzer bir küçük gürültü süzüldü:

“Aldırma, Almanlar bulup alırlar arkadan.”

Dördüncü sessizce geliyordu; durdu, başını kaldırdı ve yüzü, göğün boşluğunu aksettirdi.

“Hey!” dedi.

Eğildi, bir gelincik kopardı, ağzına koydu. Doğrulurken, genç kadına sımsıkı sarılmış, Pinette’i gördü; gülmeye başladı:

“Zorlu bir güreş, ha?” dedi.

“Epey zorlu,” dedi Pinette.

“Hava serinliyor.”

“Serinlesin, daha iyi ya.”

Dört baş, Fransızlara özgü anlayışla sallandı, sonra anlayış kayboldu, yerinde sonsuz bir rahatlık kaldı, başlar sallanmakta devam ediyordu. Mathieu, ‘Hayatlarında ilk kez dinleniyorlar,’ diye düşündü.

Dinleniyorlardı, zorla yürüyüşlerin, teftişlerin, talimlerin, izinlerin, bekleyişlerin ve umutların yorgunluğuyla dinleniyorlardı, savaşın ve çok daha eski bir hastalığın: Barışın yorgunluğuyla dinleniyorlardı. Buğdayların arasında, ormanın kenarında, köy yolunda daha başkaları vardı, küçük gruplar halinde, başka dinlenenler; bir korkunç hastalıktan yeni kalkmış, iyileşme çabasında insanlar kervanı kırlardan yürüyüp gidiyordu.

Çavuş, “Hey, Pirard!” diye bağırdı.

Mathieu döndü. Pirard, Yüzbaşı Mauron’un emir eri, yol kenarında durmuş çişini ediyordu; ağır hareketli, hoyrat, sinsi bir Brötanyalıydı Pirard. Mathieu ona şaşkınlıkla baktı; batan günün ışığı iriyarı, hantal köylünün toprak rengindeki sağlıksız yüzünü kızıla boyamıştı, gözleri acayip bir anlamla durgunlaşmış, bu gözlerden o kurnaz ve ikiyüzlü, hesaplı anlam yok olmuştu, belki de hayatında ilk kez, gökyüzünde bilinmedik bir elin çizdiği işaretleri, güneşin sır dolu, gizli yüzünü görüyordu. Elinden, pantolonunun önünde unutulmuş sanılan berrak, sarı bir su fışkırıyordu.

“Hey, Pirard!”

Pirard sıçradı.

“N’apıyorsun?” diye sordu çavuş.

“Hava alıyorum.”

“İşiyorsun be, hayvan! Kadınlar var burada.”

Pirard gözlerini ellerine indirdi, şaşkın, baktı birkaç saniye, sonra acele pantolonunun düğmelerini ilikledi.

“Farkında bile değilim,” dedi.

Genç kadın, “Zararı yok,” dedi.

Pinette’in göğsüne biraz daha sokuldu, çavuşa gülümsedi. Etekleri sıyrılmıştı, ama indirmek aklına gelmedi; bir suçsuz dünyada yaşıyorlardı. Erkekler kadının bacaklarına baktılar, ama iyi

niyetle, kaygılı bir hayranlıkla: Gökyüzü yaratıklarıydı hepsi, suçsuz dümdüz bakışları vardı.

“Peki,” dedi esmer olan. “Peki, hadi bakalım, eyvallah! Gezintiye devam.”

Uzun, iriyarı sarışın güldü:

“Gezelim de iştahımız açılsın.”

“İyi eğlenceler,” dedi Mathieu.

Güldüler: Hepsi, köyde, ağza atılacak bir lokma bile kalmadığını biliyorlardı. Levazım’ın erzak depoları sabah, erkenden didik didik aranmıştı.

“İštahtan yana eksliğimiz yok!” dedi birisi.

Kimse kımıldamadı; artık gülmüyorlardı, çavuşun gözlerinde belirsiz bir korku yanıp söndü: Yürüyüp gitmekten korkmuştu sanki. Mathieu neredeyse, gitmeyin, oturun şuraya, diyecekti.

Çavuş, sakın bir sesle, “Hadi bakalım!” dedi,

Yola doğru yürüdüler; gidişleri akşamın serinliğinde incecik, çabucak kapanan bir çatlak yaptı; bu çatlaktan azıcık bir zaman aktı, Almanlar üç-beş adım daha yaklaştılar, çelikten parmaklar Mathieu’nun yüreğini bir mengene gibi sıktı. Sonra kanama kesildi, zaman yeniden pıhtılaştı, dondu, gökyüzü yaratıklarının gelişigüzel dolaştığı sonsuz, geniş bir park kaldı geride. “Ne sonsuz boşluk bu,” diye düşündü Mathieu. Büyük, sonsuz büyük biri, bir dev, ardında *doğayı* ikinci sınıf askerlere terk ederek, birden uçup gitmişti. Bir eski çağ güneşinin altında bir ses dolaşüyor: Pan öldü, onlar aynı yokluğu hissettiler. Ölen kim, bu kez? Fransa mı? Hıristiyan dünya mı? Umut mu? Toprak ve tarlalar ağır ağır başlangıçtaki yararsızlıklarına geri dönüyorlardı; söyleyemedikleri ve koruyamadıkları topraklar üzerinde bu insanlar nedensiz ve amaçsızdılar; birer hiç. Her şey yepyeni görünüyordu, oysa akşam, gelecek gecenin karanlık çizgisiyle sınırlanmıştı; bu gecenin koynunda, bir kuyruklu yıldız kendini yeryüzüne atacaktı. Bombalayacaklar mı? Tören çok yakındı herhalde. Dünyanın ilk günü müydü, yoksa son günü müydü bu? Gözle görülürcesine koyulaşan, siyahlaşan buğdaylar, gelincikler, hepsi, her şey aynı anda doğuyor ve ölüyordu sanki. Mathieu gözlerini bu sessiz durgun kargaşada dolaştırdı, düşünüyordu: Umutsuzluk cenneti bu.

“Dudakların buz gibi,” dedi Pinette.

Kadına sokulmuş, öpüyordu.

“Üşüdün mü?” diye sordu.

“Hayır.”

“Seni öptüğüm zaman, hoşuna gidiyor mu?”

“Çok.”

“Öyleyse dudakların neden buz gibi böyle?”

Kadın yanıt vermedi, sonra, usulca, “Sahiden kadınlara teca-vüz ederler mi?” diye sordu.

“Deli olma,” dedi Pinette.

Kadın tutkuyla, “Öp beni!” dedi. “Öp beni! Her şeyi unutmak istiyorum.”

Erkeğin başını elleriyle yakaladı, kendine çekti, otlara doğru yuvarlandılar.

“Kuşum!” dedi Pinette. “Küçücük kuşum!”

Kadının üzerine boylu boyunca uzandı, yattı. Mathieu otlara karışmış bir tutam saç görebildi. Sonra, hemen aynı anda baş kalktı yeniden, yüzdeki gururlu, hırçın ve inatçı maske düşmüştü; gözler yumuşak, pürüzsüz bir çıplaklığın içinden Mathieu’ya, görmeden, bakıyordu; bu gözlerde sonsuz bir yalnızlık vardı.

“Canım, bir tanem, gel, gelsene,” diye inledi genç kadın.

Baş kıınıldamadı, kıpırtısız bembeyaz, kör, bakıyordu hâlâ. Mathieu bu karanlık gözlerle bakarak: Erkeklik görevini yapıyor, diye düşündü. Pinette kadını altına yatırmıştı, onu toprağa bastırarak eziyor, toprağa, kararsız bekleyen otlara bastırarak gömüyordu; sırtüstü yatmış toprağı karnının altında hapsediyordu, toprak çağırıyordu onu, karnıyla ona aşılacak, köklenecekti onda, o suydı, kadındı, o aynaydı; bütün yüzeyiyle gelecek kuşakların kahraman savaşçısını, erkeğı, yenmiş ve kazanmış gururlu askeri aksettiriyordu; *doğa* , heyecanlı, arzu dolu, sırtüstü uzanmış, onu bütün yenilgilerden temizleyerek içine alıyor, çağırıyordu; gel, canım, bir tanem, gel. Ama o sonuna dek erkek kalmak istiyordu, avuçlarıyla toprağa yaslanıyor, kısalmış, bükülmüş kolları bilinmedik bir dev kuşun kanatlarına benziyordu, başını bu yumuşak, karmakarışık, uslu arzunun üzerinde dimdik tutuyor, aşağıdan, topraktan seyretilmek, hayran olunmak, ölesiye arzulanmak; hayvansı bir sıcaklık gibi topraktan bedenine geçen bu zaferle keyfince oynamak; “Peki, sonra? Ya sonra ne olacak?” diye düşünmek için kendini yokluğun, bıkkınlığın anaforuna kapıp koyvermek istiyordu. Sonra kadın kollarını boynuna doladı, ensesini bastırdı. Baş zafer ve aşk karanlığına gömüldü, toprak üzerlerine kapandı. Mathieu sessizce kalktı, uzaklaştı; tarlayı geçti, henüz aydınlık olan yolda, kavakların yaptığı lekeler arasında gelişigüzel dolaşan gökyüzü yaratıklarından biri oldu. Erkekle kadın simsiyah otların içinde kaybolmuşlardı; ellerinde çiçek demetleriyle askerler geçiyordu, içlerinden biri elindeki demeti yüzüne doğru kaldırdı, burnunu çiçeklerin arasına daldırdı,

derin nefeslerle çiçekleri koklayarak boş ve amaçsız özgürlüğünü, acı ve hak edilmemiş hiçliğini ciğerlerine doldurdu. Gece yeşilliği insan yüzlerini kemiriyordu; herkes birbirine benziyordu şimdi, Mathieu: Ben de onlara benziyorum, diye düşündü. Biraz daha yürüdü, önünde bir yıldızın tutuştuğunu gördü ve ıslık çalan, karanlık, gölgeleşmiş birine sürtündü. Gölge döndü, Mathieu onun gözlerini gördü, birbirlerine bakarak gülümsediler, bu dün gecenin gülümsemelerinden biriydi, bir dostluk gülümsemesi.

“Hava serin,” dedi gölge.

“Evet,” dedi Mathieu, “iyice serinledi hava.”

Birbirlerine söyleyebilecekleri başka bir şey yoktu, gölge yürüdü gitti. Mathieu onu bakışlarıyla kovaladı; insanoğlunun her şeyi yapabileceğini gözlerindeki alevden okuyabilmek için onun her şeyi, hatta umudunu bile kaybetmesi mi gerekiyordu? Pinette sevişiyordu; Guiccioli’yle Latex, belediye binasında, sarhoş, baygın, yerlerde yatıyorlardı; yollarda, gökyüzü yaratıkları korkularını peşleri sıra sürükleyerek dolaşıyorlardı; kimse için gerekli değilim artık. Nereye gideceğini bilemediği için kendini oracıkta yere, yolun kenarına bırakıverdi. Gece ağzından, gözlerinden, burun deliklerinden, kulaklarından süzülerek başının içine doldu, o hiç kimse değildi artık, hiçbir şey değildi. Bahtsızlıktan ve geceden başka bir şey değildi artık. Charlot! diye düşündü ve sıçrayarak kalktı; korkusuyla yapayalnız, acı çeken Charlot’yu düşündü ve utandı; ben o sarhoş domuzlarla şenlik yaparken Charlot yapayalnızdı, gürültüsüzce, usulca korkuyordu ve ben ona yardım edebilirdim.

Charlot az önce bıraktığı yerde oturuyordu; kitabının üzerine kapanmıştı. Mathieu yanına gitti, elini saçlarında dolaştırdı:

“Gözlerini kör edeceksin.”

“Okumuyorum,” dedi Charlot. “Düşünüyorum.”

Başını kaldırmıştı, kalın, çocuk dudakları bir gülümsemeyle büküldü.

“Ne düşünüyorsun?”

“Dükkânı düşünüyorum. Yağma etmişlerdir, değil mi?”

“Sanmam,” dedi Mathieu.

Belediyenin karanlık pencerelerini işaret ederek sordu:

“Bu serserilerden ne haber?”

“Bilmem,” dedi Charlot. “Epeydir sesleri çıkmıyor.”

Mathieu basamaklardan birine çöktü.

“İşler parlak değil, ha?”

Charlot kederle gülümsedi.

“Benim için mi geri döndün?” diye sordu.

“İçim sıkıldı. Belki senin de için sıkılmıştır diye düşündüm. İki laf ederiz belki,” dedim.

Charlot yanıt vermedi, başını salladı.

“Gideyim mi?” dedi Mathieu.

Charlot, “Hayır,” dedi, “gitme. Senden rahatsız olmam ben. Ama bana yardım da edemezsin. Ne diyeceksin bana? Almanların adam yemediklerini mi? Cesur olmak, sıkı durmak gerektiğini mi? Bunların hepsini ezbere biliyorum ben.”

İçini çekti, kitabı kapadı, yere, yanına bıraktı.

“Yahudi olman gerek,” dedi. “Yoksa anlayamazsın. Elini Mathieu’nun dizine koydu, özür diler gibi, “Korkan ben değilim,” dedi, “içimde, damarlarımda ırkım korkuyor. Buna kimse çare bulamaz.”

Mathieu susuyordu; yan yana, sessiz, kıpırtısız, biri çökmüş, yıkılmış, öbürü yararsız, gereksiz, karanlığın çepeçevre etraflarını sarıp, onları yok etmesini bekleyerek, oturdular.

Caddelerin, sınırlarının dışına taşıdığı ve akşamın kıvamlı, ağdalı buharında eridiği saatti, pencereler yarı karanlığın içinde uzun, ağır, hareketsiz bir hareketle kayıp gidiyordu, oda bir küçük saldı, yüzüyordu, viski şişesi bir Aztek tanrısıydı; Philippe, bu huzurlu, ince uzun, gümüş rengi bitkiydi; aşk, aşktan da fazla bir şeydi ve dostluk tüm dostluk değildi. Daniel, saklanmış, dostluktan söz ediyordu, Daniel bir sıcak ve huzurlu sestten ibaretti. Bir an durdu, nefes aldı, Philippe bu arada konuştu:

“Hava ne kadar karardı. Elektriği açsak mı?”

Daniel haşin bir sesle, “Cereyanı kesmedilerse,” dedi.

İsteksizce kalktı; ışığın sınavından geçme anı gelmişti. Pencereyi açtı, boşluğa eğildi ve sessizliğin menekşe kokusunu içine çekerek derin nefesler aldı; çok geceler, burada, kendimden kaçmak istedim, büyüyen, gitgide büyüyen ayak sesleri duydum, düşünce-lerime basarak yürüyorlardı. Gece yumuşak, güzel, vahşiydi. Gece- nin, kim bilir kaç kez berelenmiş etindeki yara kapanmıştı. Dopdo- lu, insan eli değmemiş gece, insansız bir güzel gece, nefis, çekir- deksiz bir kan portakalı. Panjurları istemeye istemeye kapadı, düğ-meyi çevirdi ve oda bir anda karanlıktan dışarı fırladı, maddeler korkuyla kabuklarına çekiliverdi. Philippe’in yüzü Daniel’in bakış- larında şekillendi yeniden, Daniel bu henüz kesilmiş, kanlı yere yuvarlanmış, haşin çizgili başın, bu ona ilk kez görüyormuşçasına şaşkın ve korkulu gözleriyle bakan kanlı, dev başın, bakışlarının

içinde eridiğini hissetti. "Sıkı durmak gerek," diye düşündü. Korkmuştu, bu çılgın hayal oyununa son vermek için elini kaldırdı, öbür eliyle ceketini sımsıkı kavramıştı, gülümsedi; olanca açıklığıyla, çırlıçıplak, keşfedilmekten korkmuştu.

"Bana niye bakıyorsun öyle? Beni güzel buluyor musun?"

Philippe heyecansız bir sesle, "Çok güzel hem de," dedi. "Çok güzel."

Daniel döndü ve aynada, ürkek bir zevkle, güzel, karanlık yüzünü buldu. Philippe gözlerini yere indirmişti; ağzını eliyle gizleyerek güldü.

"İlkokul öğrencileri gibi gülüyorsun," dedi Daniel.

Philippe birden somurttu. Daniel ısrar ediyordu:

"Niye güldün, söyle!"

"Hiç, güldüm, öyle."

Sarhoş gibiydi, içkiden, güvensizlikten, yorgunluktan. Daniel, daha fazla dayanamayacak, diye düşündü. Her şey gülerek olup bitebilse, bir yatılı okul şakası gibi, gülerек; çocuk gülerек divana yuvarlanacak, kendisiyle boğuşmalarına, kulağının arkasını sıcak, ateşli dudaklarla öpmelerine yumuşak debelenmelerle, kısık kahkahalarla, oyun oynar gibi karşı koyacaktı yalnızca. Daniel ani bir hareketle sırtını döndü, odanın öbür ucuna doğru yürüdü; çok erken, çok erken, çok erken daha, sersemlik etmeye gelmez! Yarın! Yarın gidip öldürecek kendini ya da beni alt etmeye kalkışacak. Çocuğa doğru dönmeden, çılgın arzusunun gözle görülür kanıtınınun şaşkın bakışlarından gizleyebilmek için ceketini ilikledi, kalçalarına doğru çekerek indirdi.

"İşte!" dedi, "öyle!"

"Bak bana! Gözlerime bak!"

Bakışlarını çocuğun bakışlarına daldırdı, başını salladı, rahatlıkla, ağır ağır konuştu:

"Sen bir korkak değilsin," dedi, "biliyordum bunu."

İşaretparmağını uzattı, çocuğun göğsüne dokundu;

"Sen, paniğe kapılıp kaçtın ha? Yok canım! İmkân yok. Senin yapabileceğin şey değil bu. Düpedüz karar verdin ve yürüdü! Sorunun sensiz çözülmesini istedin. Fransa için neden kendini öldürtesin, ha? Neden? Fransa umurunda değil senin. Umurunda bile değil. Umurunda bile değil!"

Philippe başıyla bir işaret yaptı, Daniel odada bir aşağı, bir yukarı dolaşmaya başlamıştı.

Sevinçli bir heyecanla, "Hepsi bitti artık," dedi. "Bitti, hesabı görüldü. Benim senin yaşındayken umut bile edemediğim bir şans

bu senin için.” Eliyle acele bir işaret yaparak, “Hayır hayır,” dedi, “bana rastlayışından bahsetmeyeceğim. Senin şansın *tarihin akı-şında*. Burjuva ahlakın duvarlarını yıkmak mı istiyordun? İşte, bak, Almanlar sana yardıma geldiler işte. Ha ha! Bu her şeyi silip süpürecek kasırgayı göreceksin; aile babalarını göreceksin, diz çökmüş, yalvaran aile babalarını, Almanların çizmelerini yaladıklarını ve tekmelerini rahatça savursunlar, diye kışkırlarını nasıl sevinçle onlara döndüklerini göreceksin; üvey babanı göreceksin, dört ayak olmuş, yerde sürünür göreceksin onu; bu savaşın gerçek ve en büyük yenilmişi odur aslında, onu göreceksin, onu küçümseyecek, hor görebileceksin, göreceksin.”

Gözlerinden yaşlar fışkırana kadar güldü; “Ne kasırga olacak ama! Ne kasırga!” diye tekrarlıyordu. Sonra birden Philippe’e dönerek fısıldadı:

“Onları sevmek gerek.”

Philippe, korkmuştu, usulca, “Kimleri?” diye sordu.

“Almanları. Onlar dostlarımız, müttefiklerimiz bizim.”

Philippe, “Almanları sevmek...” diye mırıldandı. “Ama... tanımıyorum onları.”

“Tanıyacağız, korkma, onları da tanıyacağız; subayların, göbekli feldmareşallerin evlerinde yemek yiyeceğiz, Parisliler yarı aç, yarı tok sokaklarda dolaşırken biz kocaman, siyah Mercedeslere bineceğiz.”

Philippe gizlice esnedi; Daniel omuzlarından yakalamış onu sarsıyordu.

“Almanları seveceksin,” dedi. “Bu senin ilk irade antrenmanın olacak.”

Çocuk çok heyecanlanmış görünmüyordu; Daniel onu bıraktı, kollarını iki yana açarak kötü bir gülüşle, “İşte,” dedi, “caniler çağ-ğı başlıyor. Caniler çağ-ğı.”

Philippe tekrar esnedi; Daniel onun küçük, sivri dilini gördü.

Philippe, özür diler gibi, “Uykum geldi,” dedi. “İki gece gözümü kırpmadım.”

Daniel öfkelenmek gerektiğini düşündü, ama her yeni serüvenin başlangıcında olduğu gibi gevşemiş, dağılmıştı. Philippe’i şiddetle arzulamıştı, kasıklarında bir ağırlık vardı şimdi. Sancı gibi bir ağırlık. Birden canı bir an önce yalnız kalmak istedi.

“İyi,” dedi, “gidiyorum. Komodinin çekmesinde pijamalar var. Al, giy.”

Çocuk, gevşek bir sesle, “Gerek yok,” dedi, “gideceğim.”

Daniel gülümseyerek baktı, “Sen bilirsin,” dedi, “nasıl ister-

sen; ama yollarda askerlerle burun buruna geleceğin kesin, onların sana neler edeceğini Allah bilir; sen kız gibi güzelsin, Almanlar da, hepsi, oğlanlara düşkün heriflerdir. Hem sonra, eve gidebildiğini düşünelim, bütün kaçmak istediklerini bulacaksın orada. Duvarlarda üvey babanın resimleri, ha? Değil mi? Yok mu? Odalarda hâlâ dalgalanan ananın baygın kokusu...”

Philippe duymamış gibiydi. Kalkmak için bir hareket yaptı, sonra tekrar divana yıkıldı.

Uykulu bir sesle, “Haaah!” diye inledi.

Daniel’e baktı, şaşkın, ürkek bir gülümsemeyle baktı.

“Kalsam daha iyi olacak galiba.”

“İyi öyleyse, hadi, iyi geceler!”

Philippe esneyerek, “İyi geceler,” dedi.

Daniel yürüdü, şöminenin yanından geçerken duvardaki bir küçük sütuna dokundu ve bir kitaplık ağır ağır kendi üzerinde döndü, sarı ciltli bir sıra kitabı meydana çıkardı.

“Bu,” dedi Daniel, “cehennemim ta kendisi işte. Bunları ileride, daha sonra okuyacaksın: Bunlar senden söz eden kitaplar.”

Philippe anlamadan, “Benden mi?” diye tekrarladı.

“Evet, daha doğrusu, senin durumundan.”

Etajeri itti, kapadı, kapıyı açtı. Anahtar kapının dışında kalmıştı, çekip aldı, Philippe’e doğru fırlattı:

“Hayaletlerden ya da hırsızlardan korkarsan,” diye alayla güldü, “kapını kilitleyebilirsin.”

Kapıyı arkasından kapadı, karanlıkta, odanın içinde yürüdü, başucundaki lambayı buldu, yaktı, yatağın üzerine oturdu. Sonunda yalnızdı! Altı saat durmadan yürüyüş ve dört uzun saat, bu dikkatle maskelenmiş kötülük prensi rolü; ölüyorum yorgunluktan. İçini çekti; yalnızlığının tadını çıkarmak için derin derin göğüs geçirdi; kimse tarafından işitilmemenin zevkini çıkarmak için, şımarık bir çocuk gibi inledi: “Kasıklarım ağrıyor.” Kimse tarafından görülmemenin zevkini çıkarmak için, ağlamaklı bir ifadeyle yüzünü buruşturdu. Ama sonra gülümsedi ve ılık su dolu bir banyoya kendini koyverir gibi usulca arkaya yaslandı; bu uzun, elle tutulmaz arzulara, bedeninin her şeyiyle bu doyurulamamış arzuya hazırlanışına alıştı o; sırtüstü yatarsa daha az acı çekeceğini, ağrıyı daha az duyacağını deneyerek öğrenmişti. Lamba tavanda ışıktan bir yuvarlak çiziyordu, yastıklar serindi. Daniel, kıpırtısız, yarı ölü, gülümsüyor, dinleniyordu: Rahat ol, rahat ol: Sokak kapısını kilitledim, anahtar cebimde; zaten yorgunluktan ölü gibi uyuyacaktır

ta öğleye kadar. Barışsevermiş; yok canım, sahi mi? Ha ha! Pek de parlak görünmüyor doğrusu. Mutlaka bir tutulacak yanı vardı, ama bulamadım daha. Nathanael'ler, Rimbaud'lar, ama genç kuşak şaşırtıyordu onu: Ne tuhaf, anlaşılmaz karışım; Narsisizmle sosyal fikirler, bu iki kutup bir araya gelebilir mi? Ne olursa olsun, kaba taslağıyla iş, çok da kötü olmamıştı doğrusu; çocuk burada, elinin altında, kilitli kapıların ardındaydı. Bir terslik olduğu, bir kuşku belirlediği an, sistematik çözme yöntemini uygulayabilirdi ki bu yöntem her zaman iyi sonuç vermişti. "Seni elde edeceğim ben," diye düşünerek gülümsedi, "seni elde edeceğim ve sen o ünlü sosyal fikirlerinin ne kılığa girdiğini göreceksin o zaman!" Bu soğumuş, buz kesmiş heyecan midesinde bir sancı gibi olanca ağırlığıyla duruyordu, onu yok etmek için gerçek bir sinizm bombardımanına ihtiyacı vardı. Eğer onu uzunca bir süre zapt edebilirim, başarılı bir iş sayılır bu; kızağa çekilmeye ihtiyacım var, evde birinin bulunması iyi olur. Kermesler, Graff'la Toto, Marius, yasak Arzu; bitti hepsi. Bitti! Bitmişti, Batı Garı'nın taş basamaklarındaki sonu gelmez bekleyişler, ayağı bir hayvan leşi gibi kokmuş askerlerin iğrenç, korkunç bayağılığı bitmişti artık; kendimi düzene koyuyorum. (*Dehşet bitti!*) Yatağın kenarına oturdu, soyunmaya başladı; kararlıydı, ciddi bir ilişki olacaktı bu. Uykusu gelmişti, rahattı, huzurluydu, pijamasını almak için kalktı, huzurlu olduğunu fark etti, bir çeşit şaşkınlıkla; "Acı duymuyorum!" diye düşündü. "Huzurluyum, sakinim!" Aynı anda arkasında birinin varlığını eliyle dokunmuşçasına hissetti, hızla döndü baktı, kimseyi göremedi ve azap keskin bir acı gibi benliğini ikiye biçti. Gene mi! Gene mi! Her şey yeniden başlıyordu, her şeyi biliyordu Daniel, her şeyi çok öncesinden kestirebilir, gelecek korku dolu, bahtsız yılları dakikası dakikasına anlatabilirdi; uzun, çok uzun, bitmek bilmeyen, acılı sonu; her şey oradaydı, o korkunç sonda. Kapalı kapıya bakıyordu, acı çekiyordu, düşünüyordu. "Geberip gideceğim bu kez!" ve ağzında, gelecek ısırapların acı, iğrenç saframsı tadını duydu.

Bir ihtiyar, "İyi yanıyor ha!" dedi.

Herkes oradaydı, yolun üzerinde; askerler, ihtiyarlar, kadınlar. İlkokul öğretmeni bastonunu uzatmıştı, ufukta bir yeri gösteriyordu, bastonun ucunda bir yalancı güneş vardı, dönüyordu, soluk, ağarmış şafağı gizleyen bir ateş top; yanan, Robertville'di.

"İyi yanıyor!"

“Yanıyor ya! Yanıyor ya!”

İhtiyarlar, elleri aralarında, ağır ağır, bir sağa, bir sola sallanarak, derin ve acelesiz sesleriyle; “Yanıyor ya! Yanıyor ya!” diyorlardı. Charlot, Mathieu’nun kolunu bıraktı:

“Korkunç!” dedi.

İhtiyar döndü, Charlot’ya baktı:

“Köylünün kaderi bu, oğlum,” dedi. “Savaş olmazsa, o zaman kuraklık olur, kar yağar, don olur; köylü için barış yoktur yeryüzünde.”

Askerlerin elleri alacakaranlıkta kızları buluyor, kalabalıktan kısık, tutuk kahkahalar yükseliyordu; Mathieu ardından, köyün insanları boşalmış sokaklarında oynayan çocukların cıgıllıklarını duyuyordu.

Bir kadın yanlarına doğru geldi, kucığında bir çocuk vardı:

“Yangını Fransızlar mı çıkarmış?” diye sordu.

“Şaşırdınız mı, teyze?” dedi Lubéron. “Yangını ayılar çıkarmıştır.”

Bir ihtiyar, hayretle baktı, “Ayılar mı?” diye tekrarladı.

“Evet, ayılar. Alman ayıları.”

İhtiyar inanmış görünmedi:

“Almanlar geçen sefer de geldiler, 1914’te. Çok da kötülük yapmadılar; hiç kötü insanlar değillerdi, gördük biz.”

Lubéron, sinirli bir sesle, “Peki niye çıkaralım yangını?” dedi. “Deli miyiz biz?”

“Onlar niye çıkarsın? Her yeri yakarlarsa nerede oturacaklar?”

Sakallı bir asker elini kaldırarak onları susturdu:

“Bizim enayiler karıştırmıştır ortalığı,” dedi. “Tutmuş, ateş etmiştir biri, heriflerden birini gebertmiştir. Onlar da kızmış, ateşe vermişlerdir köyü.”

Kadın, korkuyla döndü, baktı:

“Siz?” diye sordu. “Ya siz?”

“Biz, ne?”

“Böyle sersemce işler yapmayacaksınız.”

Askerler gülmeye başladılar.

Biri, rahat bir gülüşle, “Yooo!” dedi. “Bizimle korkmanıza gerek yok. Canımızın kıymetini biliriz biz.”

Birbirlerine baktılar, güldüler:

“Canımızın kıymetini biliriz, şarkıyı da biliriz, ha! Ha!”

“Tam barışa üç gün kala gidip heriflere dipçik atacağız, ha? Ha! Ha!”

Kadın çocuğunun başını okşuyordu, umutla baktı, heyecanla, "Barış mı artık?" diye sordu. "Barış mı olacak?"

İlkokul öğretmenini kuvvetle, kelimelere basa basa konuştu: "Evet, barış ya! Barış olacak tabii. Bunu unutmamalı!"

Kalabalıkta bir ürperti dolaştı; Mathieu sırtında hemen de sevinçle söylenmiş bu sözlerin utanç dolu, hafif rüzgârını duydu.

"Barış olacak! Barış olacak!"

Robertville'i yakan alevleri seyrediyor ve aralarında, tekrarlıyorlardı: "Barış olacak yakında. Barış! Savaş bitti!" Mathieu yola bakıyordu; iki yüz metre ilerisinden, karanlıktan fırlıyordu yol, ayaklarının dibine kadar kararsız bir beyazlık halinde uzanıp geliyor ve sonra, ardında, kepenkleri kapalı köy evlerinin arasındaki karanlık havuza dalıyor, kayboluyordu. Çılgın maceralara susamış, öldürücü, güzel yol; artık tek yöne açılan, güzel yol. Bu yol bugün bin yıl öncesine dönmüş, bin yıl öncesinin vahşi ırmağı olmuştu; buraya, bu kepenkleri kapalı evlere içi canilerle dolu korkunç kayıkları getirecekti. Charlot derin derin içini çekti, Mathieu tek kelime söylemeden Charlot'nun kolunu sıktı.

Bir ses, "İşte, işte! Geliyorlar!" dedi.

"Ne?"

"Almanlar; geliyorlar, işte bak!"

Gölgeler dalgalandı, silahlı askerler, tüfekler koltuklarının altında, birer birer, peş peşe gecenin siyah, kıpırtısız suyundan çıktılar. Ağır hareketlerle, dikkatle her an ateş etmeye hazır, yürüyorlardı.

"Geldiler! Geldiler!"

Mathieu önünden, arkasından itildi, savruldu, sallandı; geniş ve sınırları belirsiz bir dev iskele, kalabalığı çevresinde harekete getirmişti, sarsıyor, savuruyor, çalkalıyordu.

"Kaçalım, çocuklar!" diye bağırdı Lubéron.

"Deli misin? Nasılsa gördüler bizi, durup beklemekten başka çare yok."

"Beklemek mi? Gelip toptan hepimizi gebertsinler diye mi?"

Kalabalık kocaman, derin, yorgun bir nefesle inledi. Aynı anda öğretmenin keskin sesi karanlığı deldi:

"Kadınlar geriye! Erkekler, silahlarınızı atın, çabuk! Ellerinizi havaya kaldırın!"

Mathieu, öfkeden delirmiş gibi, haykırdı:

"Hayvanlar! Görmüyor musunuz? Gelenler bizimkiler, Fransızlar."

“Fransızlar...”

Kısacık bir an, her şey durdu, ürkek, tuhaf ayak sesleri duyuldu ve sonra biri can sıkıntısıyla, “Fransızlar mı?” dedi. “Nereden çıktı bunlar şimdi?”

Fransızlardı gerçekten, bir teğmenin kumandasında on-on beş kişi. Yüzleri simsiyah ve haşindi. Köyün insanları yolun kenarına dizilmişlerdi şimdi, dost olmayan gözlerle, onların gelişini seyrediyorlardı. Fransızlar evet, ama bilinmedik, yabancı ve belki de tehlikeli bir başka Fransa’dan gelen Fransızlar. Tüfekleriyle. Gecenin karanlığında. Karanlıktan ve savaştan gelen, artık barışa kavuşmuş olan bu yere savaşı geri getiren Fransızlar. Parisliler belki, belki Bordeauxlular, yani, tam anlamıyla Almanlar değil. Yeni gelenler, kimseye bakmadan, yolun iki yanındaki yumuşak, gevşek düşmanlığın arasından geçtiler; gururlu ve düşünceli yüzleri vardı. Teğmen bir emir verdi, durdular.

“Hangi birlik var burada?” diye sordu.

Ayrıca kimseye sormadan, herkese sorar gibiydi. Bir sessizlik oldu. Teğmen soruyu tekrarladı.

Biri, isteksizce, “Altmış birinci tümen,” dedi.

“Subaylarınız nerede?”

“Tüydüler.”

“Ne?”

Asker, apaçık bir memnunlukla tekrarladı:

“Tüydüler.”

Teğmen dudak büktü, üstelemedi.

“Belediye başkanlığı nerede?” diye sordu.

Charlot, her zaman olduğu gibi yardıma hazır, bir adım attı:

“Solda, yolun sonunda,” dedi. “Yüz metre var, yok.”

Subay birden döndü, Charlot’ya baktı:

“Bu ne hal?” dedi. “Bir üstle nasıl konuşulacağını bilmiyor musun sen? Esas duruşa geç! Benimle konuşurken; teğmenim, demen gerektiğini bilmiyor musun?”

Birkaç saniyelik ağır bir sessizlik oldu. Subay Charlot’nun gözlerinin içine bakıyordu; Mathieu’nun sağında askerler subaya bakıyorlardı.

“Emredersiniz, teğmenim.”

“İşte böyle!”

Subay hor gören gözlerini kalabalığın üzerinde dolaştırdı, eliyle bir hareket yaptı ve küçük birlik yürüdü. Askerler sessizce onların uzaklaşmasını, karanlığa dalıp yok olmasını seyrettiler.

Lubéron inler gibi, "Subaylarla hesap kapanmamış mıydı?" dedi.

Sinirli ve acı bir ses, "Subaylarla mı?" diye tekrarladı. "Sen o hayvan herifleri tanımıyorsun galiba. Biz geberene kadar yakamızı bırakmazlar onlar bizim."

Bir kadın ani bir çığlıkla, "Hiii!" diye hıçkırdı. "Burada mı dövüşecekler yoksa?"

Kalabalıkta gülüşmeler oldu ve Charlot, "Korkma, teyze!" dedi. "Bir şey olmaz. Deli mi bu herifler?"

Yeni bir sessizlik oldu, bütün başlar kuzeye dönmüştü. Robertville, şimdiden tarihe terk edilmiş, yapayalnız, erişilmeyecek kadar uzakta, bir yabancı ülkede, sınırların ötesinde, bahtsız bir kaderle yanıyordu hâlâ. Dövüş, ölüm, ateş, Robertville'in alinyasıydı, buraya, bize ulaşamaz, buraya, bize el süremezdi. İnsanlar ağır ağır, gevşek adımlarla kalabalıktan kopmaya, köye doğru uzaklaşmaya başladılar. Dönüyorlardı, yataklarına dönüyorlardı, rahat rahat uyuyacaklar ve sabah, erkenden, taze ve dinlenmiş yüzleriyle Almanları karşılamaya hazırlanacaklardı. "Ama namussuzluk bu!" diye düşündü Mathieu. "Namussuzluk."

"Eh," dedi Charlot, "ben de gideyim."

"Yatacak mısın?"

"Sorar mısın?"

"Ben de geleyim mi?"

Charlot esnedi:

"Yok canım," dedi keyfine bak.

Yürüdü gitti, Mathieu yalnız kaldı: "Bir avuç tutsağız burada," diye düşündü. Ama arkadaşlarına kızamıyordu, ne suçu vardı onların; on aylık bir kürek cezasına çarptırılmışlardı birlikte; şimdi iktidar el değiştiriyordu, Alman subaylarının emrine giriyorlardı şimdi; bundan böyle bir Feldwebel'i, bir Oberleutnant'ı selamlayacaklardı, bu da çok büyük değişiklik sayılmazdı, subaylar kast'ı dünyanın her yerinde birbirinin aynıydı çünkü, değişmezdi; kürek mahkûmları için değişmiş hiçbir şey yoktu, hapis devam ediyordu, o kadar! Ben, kendimi suçluyorum yalnızca diye düşündü. Öfkem kendime! Ama kendini suçlu bulduğu için de suçluydu, çünkü böylece kendini bütün ötekilerden üstün görüyordu, demek ki! Herkese karşı affedici, kendine karşı acımasız, bu da suçlu gururunun bir başka kurnazlığı değil miydi? Suçsuz ve suçlu, çok haşin ve çok yumuşak, acımasız ve affedici, iktidarsız ve sorumlu, bir ortak kaderle yan yana ve kendi kaderiyle yapayalnız, apaçık beyniyle tüm

bilinç ve baştan sona aldatılmış, tutsak ve hükümdar: Ben de herkes gibiyim işte, herkesten farksız. Biri kolunu yakaladı. Postacı kadını bu. Gözleri karanlıkta bütün yüzünü tutuşturmuştu.

“Arkadaşıysanız, engel olun ona!” dedi.

“Ne dediniz?”

“Dövüşmek istiyor, engel olun ona.”

Kadının ardından sapsarı yüzü, ölü gözleri, dudaklarında tuhaf, anlamsız bir gülümsemeyle Pinette de görünmüştü.

“Ne yapmak istiyorsun, küçük?” diye sordu Mathieu.

“Size dövüşmek istiyor, dedim. Kulaklarımla duydum; gitti, o yüzbaşıyla konuştu, ben de sizinle geleceğim, dövüşmek istiyorum, dedi.”

“Yüzbaşı mı? Hangi yüzbaşı?”

“Yüzbaşı işte, o az önce askerleriyle geçen.”

Pinette elleri arkasında, durmuş, gülüyordu.

“O yüzbaşı değil bir kez,” dedi, teğmen.

“Gerçekten, dövüşmek mi istiyorsun?” diye sordu Mathieu.

“Eeeh be! Amma kafa ütölediniz hepiniz! Yeter be!”

Postacı kadın atıldı:

“Gördünüz mü?” dedi. “Gördünüz mü? Dövüşmek istiyor, dedim size. Kulaklarımla duydum. O askerlerle beraber gidecek.”

“Onların dövüşmeye gittiklerini ne biliyorsunuz? Kim söyledi size dövüşeceklerini?”

“Yüzlerini görmediniz mi? Gözlerinde ölüm var hepsinin. Genç kadın, parmağıyla Pinette’i göstererek hıçkırdı; “Şuna bakın! Tanıyamıyorum, bakarken korkuyorum, nasıl değişti! İnsan değil, canavar!”

Mathieu omuz silkti:

“Peki benden ne istiyorsunuz? Ben ne yapabilirim?”

“Arkadaşı değil misiniz?”

“Arkadaşı olduğum için ne yapabilirim, diyorum ya size?”

“Madem arkadaşınız, ona, kendini öldürtmeye hakkı olmadığını hatırlatmak önce sizin göreviniz.”

Kadın elleriyle Mathieu’nun omuzlarına yapışarak bağırdı:

“Hakkı yok bunu yapmaya! Hakkı yok!”

“Niçin?”

“Niçin mi? Nedenini biliyorsunuz pekâlâ.”

Pinette yumuşak, ama kararlı bir gülümsemeyle, “Ben aske-
rim,” dedi. “Anladın mı? Dövüşmek zorundayım; askerler dövüş-
mek için yaratılmıştır.”

“Öyleyse niçin bana geldin? Niçin? Niçin?”

Genç kadın umutsuz bir isyanla Pinette’in koluna sarıldı, titriyordu:

“Sen benimsin!” dedi. “Benimsin.”

Pinette kolunu öfkeyle çekerek, “Ben kimsenin değilim,” dedi.

“Evet,” dedi kadın, “evet, benimsin!” Sonra Mathieu’ya dönerek ateşli bir sesle, “Söyleyin, söyleyin ona!” dedi. “Kendini öldürtmeye hakkı olmadığını söyleyin ona. Söylemek göreviniz. Niçin susuyorsunuz?”

Mathieu susuyordu; kadın saldıracak gibi Mathieu’ya doğru atıldı, yüzü alev alev yanıyordu, Mathieu onu ilk kez arzu edilecek bir kadın olarak gördü.

“Arkadaşıyım diyorsunuz,” diye bağırdı kadın, “sonra, sonra başına korkunç bir felaket geleceği zaman, vız geliyor size, susup seyrediyorsunuz.”

“Hayır, vız gelmiyor.”

“Yani sizce koca bir orduya budala bir çocuk gibi tek başına silah çekmesi, korkulacak bir felaket değil mi? Öyle mi? Ha? Bari bir işe yarayacak olsa! Bir Allahın kulu dövüşmüyor artık. Kimse dövüşmüyor. Savaş bitti.”

“Biliyorum,” dedi Mathieu.

“Biliyor musunuz? Eee? Öyleyse niye onunla konuşmuyorsunuz? Ne bekliyorsunuz?”

“Bana fikrimi sormasını bekliyorum.”

“Henri! Yalvarırım, konuş onunla. Sor, fikrini sor, senden büyük o, senden daha iyi bilir bunları.”

Pinette itiraz etmek ister gibi elini kaldırdı, sonra bir şey geldi aklına ve yüzünü, Mathieu’nun onda hiç tanımadığı sinsi bir gülümsemeye buruşturarak elini indirdi.

“Bunu onunla tartışmamı mı istiyorsun?” diye sordu.

“Evet. Madem beni, sözümü dinleyecek kadar sevmiyorsun...”

“Pekâlâ. Anlaştık. Konuşacağım. Ama önce sen git buradan.”

“Neden?”

“Çünkü! Kadınları ilgilendiren bir mesele değil bu.”

“Hayır, beni ilgilendirir, herkesten önce benim sorunum bu. Seninle benim sorunumuz.”

“Yeter!” dedi Pinette. “Deli edeceksin beni.”

Sonra dirseğiyle Mathieu’nun kaburgalarına doğru vurdu. Mathieu acele, “Yok canım, gitmenize gerek yok,” dedi. “Siz burada oturun, biz şosede dolaşırız, daha iyi.”

“Evet, şosede dolaşın, sonra da bir daha dönmeyin, ben de burada saatlerce sizi bekleyeyim.”

“Sen aklını mı oynattın?” dedi Pinette. “Nereye gidebiliriz? Senin yirmi adım ötede dolaşacağız. Sen baktıkça bizi görürsün oturduğun yerde.”

“Peki arkadaşın sana dövüşme, derse, sözünü dinleyecek misin?”

“Tabii,” dedi Pinette. “Ben her zaman onun sözünü dinlerim.”

Genç kadın Pinette’in boynuna asılarak mırıldandı:

“Döneceğine yemin ediyor musun? Dövüşmeye karar versen bile? Arkadaşın sana git, dövüş dese bile? Ha? Seni bir daha görememektense, arkandan ağlamaya razıyım. Yemin et! Ediyor musun? Yemin ediyor musun?”

“Evet, evet, evet.”

“Söyle. Yemin ettiğini söyle; yemin ediyorum, de!”

“Yemin ediyorum,” dedi Pinette.

Kadın, Mathieu’ya döndü:

“Siz,” dedi, “siz de onu bana getireceğinize yemin ediyor musunuz?”

“Tabii ediyorum.”

“Çok kalmayın,” dedi kadın, “hem de çok uzaklara gitmeyin.”

Şoseye çıktılar, Robertville’e doğru birkaç adım yürüdüler; otlar, ağaçlar karanlıkta peş peşe meydana çıkıyordu. Birkaç dakika sonra Mathieu döndü baktı; kadın, dimdik, hareketsiz, karanlıkta hemen de görülemeyecek kadar karanlık duruyor, onları görmeye çalışıyordu. Bir adım daha ve onu göremez olacaktı artık. Aynı anda kadın seslendi:

“Çok uzaklaşmayın, sizi göremiyorum!”

Pinette gülmeye başladı; ellerini ağzının iki yanında boru gibi tutarak bağırdı:

“Huhuuu! Huhuuu!”

Yeniden yürümeye koyuldular. Pinette hâlâ gülüyordu:

“Kendini bana kız diye yutturmaya kalkıştı da ondan,” dedi.

“Anladın mı?”

“Haaa!”

“Yani, kendisi öyle söyledi. Ben hiçbir şey fark etmedim.”

“Öyle kızlar vardır; yalan söylediklerini sanırsın, halbuki aslında gerçekten bakiredirler. Ama sen fark edemezsin.”

“Yok canım!” dedi Pinette.

“Bazen olur bu.”

“Hadi be sen de! Git işine! Hem farz et ki, öyle kızlar var, bu-

nun tutup da bana çatması acayip bir rastlantı, değil mi?”

Mathieu gülümsedi, yanıt vermedi; Pinette karanlıkta görünmez bir şeye saldırır gibi hırsla başını salladı:

“Hem bana baksana!” dedi. “Ben onu zorla becermedim ya! Bir kız akıllı uslu durursa kimse zorla binemez tepesine. Anladın mı? Bak, benim karım örneğin; ikimiz de arzudan geberiyorduk, ama düşün olup bitmeden elimi bile süremedim ona.”

Eliyle karanlıkta belirsiz bir hareket yaptı:

“Kül yutmam ben,” dedi. “Bilmem neresi kaşınıyordu karının, ben ona iyilik ettim. İşte o kadar.”

“Ya çocuk yaptınsa?” dedi Mathieu.

Pinette gerçek bir hayretle, “Ben mi?” dedi. “Şaşırdın mı sen? Ha ha! Beni tanımadığın belli. Ben ustayım o işte. İlk evlendiğimizde karım çocuk istemiyordu, paramız yoktu çünkü, ben kendimi kullanmasını öğrendim o zaman. Hiç sektirmem.” Sonra gülerrek omuz silkti: “O keyfine baktı, ben de keyfime baktım; ödeştik.”

“Eğer gerçekten ilk olarak seninle yattıysa,” dedi Mathieu, “keyfine bakmış olabileceğini sanmam.”

Pinette haşın bir sesle, “İyi ya,” dedi, “olabilir! O zaman, suç bende değil. Kendi bileceği şey.”

Sustular. Sonra Mathieu başını kaldırdı ve karanlıkta Pinette’in gözlerini aradı.

“Dövüşecekleri gerçek mi?” diye sordu.

“Gerçek.”

“Köyde mi?”

“Ya nerede dövüşsünler istiyorsun?”

Mathieu’nun yüreği daraldı. Sonra, birden, ağacın altında kusan Longin’i; yere, tahtaların üzerine serilmiş, uyuyan Guiccioli’yi; Barış! Barış! diye bağırarak Robertville’in yanışını seyreden Lubéron’u düşündü. Hırsla güldü:

“Niye gülüyorsun?”

“Çocuklara gülüyorum,” dedi Mathieu. “Epey şaşıracaklar herhalde.”

“Ne demezsin.”

“Teğmen seni istiyor mu?”

“Tüfek bulursam. Bana; tüfek bulursan, durma gel, dedi.”

“Kararlı mısın?”

Pinette tüyler ürpertici bir gülümsemeyle baktı.

“Bak bana...” dedi Mathieu.

Pinette öfkeyle döndü baktı:

"Aklım başımda benim," dedi. "Çocuk da değilim. Kimsenin öğüdüne ihtiyacım yok."

"Pekâlâ!" dedi Mathieu. "Dönelim."

"Hayır; yürü!"

Birkaç adım attılar. Pinette birden, "Şu hendeğe atla!" dedi.

"Ne?"

"Hadi, çabuk! Atla!"

Atladılar, tırmandılar ve kendilerini buğdayların ortasında buldular.

Pinette, "Solda," diye anlattı, "köye giden bir patika var."

Mathieu tökezledi ve diz üstü kapaklandı.

"Allah kahretsin!" dedi. "Ne bok yiyoruz buralarda be? Gece yarısı?"

"Karının suratını görmeye dayanamayacağım daha fazla," dedi Pinette. "Yürü!"

Yoldan doğru bir kadın sesi kulaklarına kadar geldi:

"Henri!" diye bağıırıyordu kadın. "Henri!"

"Ne yapışkan karı!" dedi Pinette.

"Henri! Beni bırakma!"

Pinette Mathieu'yu kolundan çekti, buğdayların arasına yattılar; genç kadının yolda koştuğunu duydular; Mathieu'nun yanağını bir dalın sivri ucu sıyırmıştı, parmaklarının arasından göremediği bir hayvan kayıp gitti.

"Henri! Beni bırakma, ne istersen yap hiç karışmayacağım, ama gel, bırakma beni; hiçbir şey demeyeceğim, söz veriyorum sana, ama gel, beni bırakma, böyle bırakma beni! Henriiiii! Henri-i-i-i-i! Bir kerecik öpmeden bırakıp gidemezsin beni."

Genç kadın, nefes nefese, hıçkırarak, yanlarından geçip gitti.

Pinette, "Neyse ki, mehtap yok daha," diye fısıldadı.

Mathieu güçlü bir toprak kokusu duyuyordu; toprak avuçlarının altında yumuşak ve nemliydi, yanı başında Pinette'in kesik kesik nefeslerini dinliyor, "Köyde dövüşecekler," diye düşünüyordu. "Köyde dövüşecekler."

Kadın iki kez daha bağırdı, sesi korkuyla bozulmuş, kısılmıştı, sonra, ayak sesleri birden yer değiştirdi, aksi yönde uzaklaştı.

"Seni seviyor," dedi Mathieu.

"Sevgisini katır tepsin onun," dedi Pinette.

Kalktılar. Mathieu kuzeybatıda, çalılıkların hemen üstünde kıpırdayan, büyüüp küçülen ateşten topu gördü, heriflerden birini gebertmişlerdir, onlar da kızmış, ateşe vermişlerdir köyü.

Pinette sinsi bir öfkeyle, “Ne duruyorsun?” diyordu. “Git, avut onu. Hadi.”

“Rahatsız oldum,” dedi Mathieu. “Hem sonra, kış baş hikâyeleriyle uğraşacak keyfim yok bugün. Ama ne olursa olsun, madem ertesi gün yüzüstü bırakacaktın, altına almaman gerekirdi. Suç sende.”

Pinette, öfkeyle, “Has... tir!” diye söylendi. “Sana bakarsan her şey suç zaten.”

“İşte, patıkaya geldik,” dedi Mathieu.

Yürüdüler. Pinette, “Ay çıkıyor,” dedi.

Mathieu başını kaldırdı ve ufukta bir başka ateş gördü: Bir gümüş yangınıydı bu.

“Tabak gibi meydana çıktık demektir,” dedi Pinette.

“Yarıdan önce geleceklerini sanmam,” dedi Mathieu. “Ancak yarın sabah, belki...”

Bir sessizlik oldu, sonra Mathieu, Pinette’e bakmadan, “Hepinizi öldürecekler,” dedi, “biriniz bile kurtulamayacak.”

Pinette, boğuk bir sesle, “Savaş bu!” dedi.

Mathieu çabuk çabuk, “Hayır,” dedi, “hayır, burada yanılıyor-sun işte. Savaş değil, savaş yok artık.”

“Barış imzalanmadı daha.”

Mathieu Pinette’in elini yakaladı, parmaklarını avucunda sık-tı usulca; parmaklar buz gibiydi.

“Gerçekten,” dedi, “yirmi kurşun yiyip delik deşik olmayı ger-çekten canın çekiyor mu? Ha?”

“Hayır, canım delik deşik olmak istemiyor; o orospu çocukla-rından birini olsun temizlemek istiyor canım.”

“O ikisi beraber gider zaten.”

Pinette yanıt vermedi, elini Mathieu’nun elinden çekti. Mat-hieu bir şeyler söylemek istiyordu: “Boşu boşuna ölecek!” diye dü-şünüyordu ve bu düşünceyle boğulacak gibi oluyordu. Ama birden tepeden tırnağa ürperdi ve sustu: “Ne hakla engel olacağım ona? Karşılığında ona ne verebilirim?” Döndü, genç adama baktı, usul-ca ısıklık çaldı, Pinette duymadı; duymuyordu, son gecesinin karan-lığında yürüyordu yalnızca ve hiçbir yere gitmiyordu: O gideceği yere çoktan varmıştı; ölümü doğumuyla çoktan birleşmiş, bir ortak nokta olmuştu, ayın beyaz ışığında yürüyordu ve gelecek günün güneşi yaralarını aydınlatıyordu. Kendi kendisinin peşinde koşmu-yordu artık, kendinde bütünüyle vardı o, kendinde bütünüyle yaşı-yordu, bütün Pinette’ler aynı anda var oluyorlardı, aynı bedende,

yoğun ve kapalı. Mathieu içini çekti, usulca Pinette'in kolunu tuttu, 18 Haziran 1940'ta dövüşürken vurulan asil ruhlu, tatlı, sevgi dolu ve cesur, genç memurun kolunu tuttu, Mathieu. Ona baktı, gülümsedi; geçmişin uzak karanlığından Pinette de Mathieu'ya gülümsedi; Mathieu gülümseyişi gördü ve kendini dehşet verici bir yalnızlıkla yapayalnız hissetti. Onu benden ayıran bu dev kabuğu kırabilmek için, onun geleceğinden öte bir gelecek arzulamak, onun yarın son kez göreceği güneşten başka bir güneşi istememek gerek; onunla aynı zaman akışı içinde, aynı dakikaları yaşamak için, aynı ölümle ölmeyi arzulamak gerek onunla.

Ağır bir sesle, "Aslında senin yerine benim ölüme gitmem gerek," dedi Mathieu. "Çünkü benim yaşamaya devam etmem için hiçbir neden yok."

Pinette ona sevinçli gözlerle baktı, birden hemen de onunla aynı yüzyılda yaşar gibi olmuştu:

"Sen mi?"

"Ta başından beri aldandım ben."

"İyi ya," dedi Pinette, "sen de gel. Her şey silinir böylece ve her şey yeniden başlar, sıfırdan."

Mathieu gülümsedi:

"Her şey silinir, ama her şey yeniden başlamaz."

Pinette ani bir hareketle kolunu onun boynuna doladı. Tutkuyla, "Delarue," dedi, "sevgili arkadaşım, dert ortağım, gel benimle, gel. Beraber olsak, yan yana, öyle sevinirim ki; ötekileri, hiçbirini tanımıyorum aslında."

Mathieu düşündü: Ölmek, bu çoktan ölmüş hayatın ölümsüzlüğüne girmek, omuz omuza ölmek, iki kişiye bir ölüm... başını salladı:

"Hayır."

"Ne, hayır dediğin ne?"

"İstemiyorum."

"Ölümden mi korkuyorsun?"

"Hayır. Ama enayice bir şey bu."

Elini bir bıçak vuruşuyla ikiye biçmek, nikâh yüzüğünü fırlatmak, Almanlara saldırıp ölmek; peki sonra? Kırarak, kökünden koparmak, yıkmak, bir çare değil bu, çözüm çaresi değil; bir anlık çılgınlık, yok, özgürlük bu değil. Biraz, biraz alçakgönüllü olabilseydim.

Pinette, sinirli bir sesle, "Neden budalaca olsun?" dedi. "Ben bir Alman gebertmek istiyorum, neden budalalık olsun bu?"

"Bir değil, yüz Alman gebertebilirsin. Ama savaş gene de kaybedilmiş olacak."

Pinette alayla güldü, "Ha!" dedi. "Ben onurumu kurtarmış olacağım ama."

"Kimin gözünde?"

Pinette başı önünde, yanıt vermeden yürüyordu.

"Hatta adına bir anıt diktiklerini farz etsek bile!" dedi Mathieu. "Hatta cesedini törenle yakıp küllerini Zafer Anıtı'nın altına gömseler! Bunlar bütün bir köyün yakılmasını göze almak için yer-ter ve haklı nedenler mi sence?"

"Varsın yansın, köy," dedi Pinette. "Savaş bu."

"Kadınlar var, çocuklar var."

"Kaçsınlar, uzaklara, kırlara kaçsınlar," dedi Pinette. Sonra ahmakça bir inatla, "Ahha!" dedi. "Temizlenmesi gerek bu işin."

Mathieu elini onun omzuna koydu:

"Demek karını bu kadar çok seviyorsun ha?" diye mırıldandı.

"Karımın ne ilgisi var şimdi bununla?"

"Ölmeyi göze alışın hep onun için değil mi, karın için?"

Pinette kirden döndü, boğulur gibi, "Çıldırıtma beni!" diye bağırdı. "Yeter! Miskin öğütlerinle deli edeceksin beni. Yeter artık! Ha ha! Kitaplar insana yalnızca bunları öğretiyorsa, okumadığım için şükretmeliyim Tanrı'ya."

Köyün ilk evlerine varmışlardı; birden, Mathieu bağırdı, olanca sesiyle bağıırıyordu:

"Yeter artık! Yeter! Yeteer!"

Pinette ona bakmak için durdu:

"N'oluyorsun?"

Mathieu şaşkın, "Hiç," dedi. "Deli oluyorum galiba."

Pinette omuz silkti:

"Okula gidiyorum," dedi. "Tüfekler orada, sınıfta duruyor."

Kapı aralıktı; girdiler. Avlunun taş döşemesinde askerler uyuyordu. Pinette cep fenerini çıkardı; duvarda aydınlık bir yuvarlak karanlıktan kesilip alınmışçasına canlı, oradan oraya dolaştı.

"İşte, orada."

Duvarın dibinde tüfekler vardı, üst üste yığılmış tüfekler. Pinette birini aldı. Fenerin aydınlığında, uzun uzun, dikkatle baktı. Bağırdığı için utanmıştı Mathieu. Beklemek ve beynini apaçık, kaskatı ve soğuk tutmak gerekti. Kendini daha önemli ve daha uygun bir fırsat için saklamak gerekti. Böyle çocukça çılgınlıklar hiçbir şeyi halletmezdi. Pinette'e bakarak gülümsedi:

"Kutudan sigara seçer gibisin," dedi.

Pinette, tüfeklerden birini beğenmişti, kayışı omzuna geçirdi.

“Bunu alıyorum. Hadi, yürü, işimiz bitti.”

“Feneri ver,” dedi Mathieu.

Aydınlığı tüfek yığnında dolaştırdı; tüfeklerin, tıpkı yazı makineleri gibi canı sıkkın ve ciddi bir görünüşleri vardı. Bu maden parçalarıyla insanların öldürülebileceğine inanmak o kadar zordu ki şu anda. Mathieu eğildi, gelişigüzel birini aldı.

Pinette, şaşkın, “Ne o,” dedi, “ne yapıyorsun?”

“Görüyorsun,” dedi Mathieu: “Tüfek seçiyorum.”

Kadın, kapıyı yüzlerine kaparken, “Hayır!” diye bağırdı.

Kapının önünde, kolları sarkmış, insanları etkileyemez olduğu zaman takındığı o suçsuz bahtsızlık ifadesiyle kalakalmıştı, dişlerinin arasından, “Namussuz cadı!” diye mırıldandı, kendi duyabileceği kadar yüksek sesle ve kadının duyamayacağı kadar alçak sesle, hayır, benim zavallı Jacques’ım, hayır; her şeyi söyle, ama “Namussuz cadı,” deme, hayır! Gözlerini indir, mavi gözlerini indir şimdi, yere bak, ayaklarının dibine; hakseverlik, senin o erkeklere özgü güzel oyuncağın paramparça, ayaklarının dibinde duruyor, bak; sana ölesiye azap çektiren yürüyüşünle dön, otomobile dön; biliyorum: Tanrı’yla görülecek bir küçük hesabın var, ama bunu bir başka gün, sonra, ileride, Kıyamet Günü’nde konuşursun Tanrı’yla, şimdi değil. (Ona ölesiye azap çektiren yürüyüşüyle döndü, otomobile doğru yürüdü.) “Namussuz cadı!” Yok, hayır, başka bir şey bulmalıydı söyleyecek, “suratsız” ya da “kafasız” gibi, ama “namussuz cadı” değil, onun argosuna özeniyorsun; hayır, o hiçbir şey söylemezdi, insanlar kapılarını ardına kadar açarlardı ona, yataklarını, yemeklerini, sırtlarındaki gömleklerini verirlerdi, o, kocaman elini kırmızı yatak örtüsüne dayamış, yüzünde çocukça bir utançla; “Odette,” derdi, bizi karıkoca sandılar. Ben, bir şey söylemezdim; o, ben şurada, yerde yatarım, derdi; ben, hayır, olmaz, bir gece çabucak geçer, zarar yok, bu yatakta yan yana uyuruz, derdim ona, Jacques, gel, gözlerimi kapat, düşüncemi ez, yok et, unuttur her şeyi, ağırlığını, acımasızlığını duyur bana, bana hükmet, onunla yapayalnız bırakma beni; geliyor, merdiveni iniyor, öylesine saydam, çok önceden, çok uzaktan görülebilecek kadar öylesine besbelli ki, bir eski anıya benziyor; sağ kaşını kaldırarak içini çekeceksin, otomobilin yanında ayakta duracak, kaputa yasladığın elinin parmaklarını sinirli bir hareketle oynatacaksın, bana derin derin, uzun uzun bakacaksın sonra, sağ kaşını kaldırarak içini çekti, arabaya yaslandı, kaputa dayadığı elinin parmaklarını sinirli hareketlerle oynatarak derin ve düşünceli gözlerle baktı; orada duruyordu,

genç kadının üzerine doğru eğilmişti; orada, parmak uçlarıyla okşadığı kocaman ve hoyrat gecenin karanlığında, boşlukta, hareket-siz duruyordu, gözle görülmez, maddesiz bir varlık gibi alışılmış ve eski; maddesiz bedeninin ardında karanlık ve yoğun gölgesiyle çiftliği, yolu, yolda yürüyen köpeği görüyorum, her şey yepyeni, ondan başka, o bir erkek, bir koca değil, toplumca onaylanmış, alışılmış bir fikir; onu çağırıyorum, ama bana yardım etmiyor. Erkeğe bakarak gülümsedi, çünkü ona her zaman gülümsemek gerekti, doğanın huzurunu ve yumuşaklığını, mutlu bir kadının güven dolu iyimserliğini veriyordu böylece; onun öne eğilmiş gölgesinin altında geceye karışarak eriyordu genç kadın, içinde, derinliğinde, bilinmedik bir yerlerde Mathieu'yu saklayan bu büyük, dışı geceye karışarak eriyordu; erkek gülümsemedi, burnunu kaşıdı, bu, kardeşinden alınmış bir el hareketi, genç kadın korkuyla irkildi; ne oluyor bana, neler düşünüyorum, ayakta uyuyorum galiba, yok hayır, ben bu sinsi, ikiyüzlü ihtiyar kadın değilim, değilim daha, düş gördüm bir an, sözcükler boğazının karanlık gecesine gömüldü, her şey unutuldu, suyun yüzünde onların alışılmış, toplumca onaylanmış durgun ve iki taraflı sıradanlığı kaldı yalnızca. Genç kadın yumuşak bir sesle sordu:

“Ne oldu?”

“Hiçbir şey olmadı. Samanlıkları falan yokmuş. Halbuki var samanlıkları, gördüm, avlunun dibinde. Ama beni bir canı, bir haydut sandı galiba, bende hayduda, canıye benzer hal var mı?”

“Biliyor musun,” dedi genç kadın, “on dört saattir yoldayız, toz toprak içinde kaldık.”

Erkek ona daha dikkatle baktı ve genç kadın burnunun karanlıkta bir uzak deniz feneri gibi ısıdığını hissetti; şimdi bana burnumun parladığını söyleyecek.

“Gözlerinin altı şişmiş, vah, küçük kızım; ne kadar yorgunsun kim bilir.”

Genç kadın acele çantasını açtı, pudrierini çıkardı, küçük aynada haşın bir dikkatle kendine baktı; insanları korkutacak kadar çirkinim; ayın aydınlığında yüzü, üzerinde kara lekelerle, yıpranmış bir mermerden oyulmuşa benziyordu; çirkinlik, umurumda değil şu anda, ama pislikten nefret ederim.

Jacques şaşkın bir tavırla, “Ne yapmalı şimdi?” diye soruyordu.

Genç kadın pudrierin ponponunu hafif hareketlerle burnunda, yanaklarında, gözlerinin altında dolaştırıyordu:

“Ne istersen,” dedi.

“Senden fikir soruyorum.”

Ponponu tutan eli havada yakalamış, gülümseyen bir otoriteyle avucunda hapsedmişti. Senden fikir soruyorum, senin fikrini sorduğum zaman, sana ne zaman bir fikir soracak olsam; benim sevgili Jacques'ım, sen de biliyorsun ki hiçbir zaman kendi fikrinden başkasını beğenmezsin. Ama kendi fikirlerinin kusursuzluğuna daha kesin inanmak için başkalarınınkini tartaklamak gereğini duyardı hep. Genç kadın, gelişigüzel, laf olsun diye, "Gidelim," dedi, "belki daha konuksever birilerine rastlarız."

"Yok! Çok mersi! Bu kadarlık bir deneme bana yeter. Haha! Köylülerden nefret ediyorum, nefret!"

"Doğru gidelim istersen, bir yerde durmadan."

Jacques gözlerini açtı:

"Bütün gece mi?"

"Yarın sabah Grenoble'a varırız, Blériot'larda birkaç saat kalıp dinleniriz istersen, sonra, öğleden sonra tekrar yola çıkarız, gece Castellane'de kalırız. Öbür gün Juan'da oluruz. Ha?"

"Olacak şey değil."

Fikrini daha iyi anlatmak için daha ciddi bir yüz takındı:

"Çok yorgunum. Direksiyon başında uyuyakalırım, bir hendeğin dibinde buluruz kendimizi. Olacak şey değil."

"Nöbetleşe kullanalım arabayı."

"Nöbetleşe mi? Güzel kızım, şunu o küçük kafana iyice sok; ben seni bu miyop gözlerle, gece yarısı direksiyon başına geçirmem. Anladın mı? Düpedüz cinayet olur bu. Yollar arabayla, otomobille, kamyonla dolu. Ömründe otomobil yüzü görmemiş herifler, korkudan aklını oynatmış, gözü dönmüş, deliler gibi araba sürüyorlar. Çocuk musun sen? Olacak şey değil; bu yollarda ancak bir erkek araba kullanabilir."

Üstlerinde bir gürültü oldu, kepenkler açıldı, pencereden bir gölge göründü, öfkeli bir ses, "Uyuyacağız," diye bağırdı. "Kesin gürültüyü! Gidin, başka yerde paylaşın kozunuzu! Nedir bu?"

Jacques hırstan titreyen bir sesle, "Anladık!" dedi. "Gidiyoruz. Çok nazik ve çok konukseversiniz doğrusu!"

Arabaya girdi, kapıyı gürültüyle çarparak kapadı, gaza bastı; Odette gözucuyla baktı: Susmak en iyisiydi; seksenle gidiyorlardı şimdi, bütün farlar sönüktü, her an bir hava saldırısı olabiliirdi, neyse ki dolunay, kocaman ve bembeyaz, tepelerindeydi; genç kadın birden kapıya doğru savruldu:

"Ne yapıyorsun?"

Jacques, hemen de hiç hız kesmeden, yan yollardan birine

sapmıştı. Birkaç dakika daha gittiler, araba yol kenarına sokularak yavaşladı, bir ağaç kümesinin altında durdular.

“Geceyi burada geçiririz.”

“Burada mı?”

Jacques yanıt vermeden kapıyı açtı, çıktı. Odette de arkasından inmişti arabadan. Hava serin, tatlı kokuluydu.

“Dışarıda mı yatacağız?”

“Hayır.”

Genç kadın siyah, yumuşak otlara özlemle baktı, eğildi, otları, bir serin suymuş gibi usulca, parmak uçlarıyla okşadı:

“Ah, Jacques! N’olur, burada yatalım. Öyle güzel ki. Bir yastık alırız, örtüleri de çıkarırız...”

Jacques, “Hayır,” dedi, “olmaz.” Kararlı bir sesle, “Arabada yatacağız,” diye anlattı, “böyle bir gecede yollarda kimlerin dolaşacağı belli olmaz.”

Genç kadın, erkeğin, elleri ceplerinde, genç ve canlı adımlarla bir aşağı, bir yukarı dolaşmasını seyrediyordu. Karanlık ağaçların arasında, işitilmeyen bir müziğe uyarak dans ediyordu sanki. Sonra durdu, genç kadın karşısında bakışları kaçak ve suçlu, gizli bir korkuyla ihtiyarlamış, bozulmuş bir yüz gördü, düşünüyordu: Bir şey vardı mutlaka, yolunda gitmeyen bir şey; utanmıştı sanki; arabanın yanına geldi, sihirli kemanın gençliği, canlılığı erimiş, üzerine dökülmüş, ayaklarına kadar akmıştı ve onu hoyratça kaldırıyor, havalandırıyordu. Jacques arabada uyumaktan nefret eder. Kimi cezalandırıyor böylece? Kendini mi, beni mi? Genç kadın birden kendini, bilinmez neden, suçlu hissetti.

Jacques, “Neyin var?” dedi. “Niye bu kadar durgunsun? Bak işte gece yarıları, yollardayız; tam senin bayıldığın şey, heyecan, serüven...”

Genç kadın önüne baktı; ben gitmek istemiyordum, Jacques, Almanlar umurumda değil benim, evde, evimde kalmak istiyordum; savaş sürerse, ondan kopmuş, tümüyle kopmuş olacağız, hatta... Ölürsa, bilmeyeceğiz öldüğünü. Alçak sesle, “Kardeşimle Mathieu’yu düşünüyorum,” dedi.

Jacques, acı bir gülümsemeyle, “Şu sırada Raoul Carcassonne’da, sıcak yatağında uyuyor,” dedi.

“Ama Mathieu...”

Jacques bu kez alayla güldü:

“Biliyorsun,” dedi Mathieu, “cephede değil, geride. Onun için hiçbir tehlike söz konusu olamaz. Olsa olsa tutsak alırlar onu. Bū-

t n askerlerin siperlerde vurulup ölecek birer kahraman olduğunu sanıyorsun galiba. Hayır, çekerim, hayır güzelim: Mathieu Fran- sa'nın bilmem neresinde bir yerde bir kurmay başkanlığında yazı- cıdır olsa olsa, bir kasabadaki insan ne kadar rahatsa, o da o kadar rahattır orada; hatta belki bizim  u andaki durumumuzdan çok da- ha iyi durumdadır."

Odette gözlerini kaldırmadan, "Tutsak olmak hoş bir şey değil herhalde," dedi.

Jacques ona düşünceli gözlerle baktı:

"S ylemedi im şeyleri söylemiş farz etme beni! Mathieu'nun durumu beni de korkutuyor. Ama o sağlam ve dayanıklı bir insan- dır, evet evet, sandı ından çok daha sağlam ve dayanıklı. Gevşek, dağınık g r n   n n altında ta  gibi bir iradesi vardır onun, b - t n o bitmeyen kararsızlıkları bir oyundur aslında, bu oyunlarla o kendine bir başka, kimseninkine benzemeyen kişilik yapmış olu- yor. Anlıyorsun, değil mi? Orada da kendine en uygun yeri bulur; bir Alman subayına sekreter örneğin, hatta belki çocuklarına Fran- sızca   retmeni; tam ona göre, bir i  olur bu, tam ona göre!" Sa - lıksız bir gülümsemeyle, "Tam ona göre diye," tekrarladı. Sonra eğildi, bir sır verir gibi alçak sesle, "Ne düşünüyorum, biliyor mu- sun?" dedi, "Savaş belki kafasının içini düzene sokar onun, böyle- ce, savaştan bir başka Mathieu olarak döner."

Odette, bo azı kupkuru, zorlukla konuşuyordu:

"Ne kadar sürer bu?" diye sordu.

"Nereden bileyim?" dedi Jacques.

Başını salladı, devam etti:

" u kadarını söyleyebilirim; bu savaş çok uzun sürebilir, yıl- larca. Alman ordusunun gelecek hedefi İngiltere olacaktır çünkü."

"İngilizler d v  eceklerdir ama," dedi Odette.

Jacques acı bir gülümsemeyle:

"Kuşkusuz," dedi, "d v  ecekler. Ama d v  melerini istemeli miyiz acaba?" Kollarını iki yana açarak başını salladı; "Hangisi daha iyi, karar veremiyorum! D v  meleri mi? D v  sememeleri mi?"

Neyi istemeliyiz? Neye dua etmeliyiz? Neye? Başlangıçta her şey çok basit g r nm   t  Odette'e; zafere dua etmek gerektiğine inanmı tı, tıpkı 1914'te olduğu gibi. Ama  imdi kimse zaferi arzu- lar g r nm  yordu. Ne yle g lm   t , tıpkı annesinin Neville sa- vunması sırasında g ld  u gibi ve kuvvetle, inançla tekrarlamı tı: "Evet, kazanaca ız, kazanaca ız! Zafer bizimdir. Bizim olmaması imk nsız!" Sonra, sonra kendinden i renmi ti, çünkü g l mseyi i

yalandı, savaştan nefret ediyordu aslında, zaferine varıncaya dek nefret ediyordu savaştan. Ama insanlar gülümsemiyorlardı, susuyor ve başlarını sallıyorlardı, Odette'e, saygısızca bir şey yapmış gibi suçlayan gözlerle bakıyorlardı. O zaman Odette susmuştu, susmuş ve onların Almanya'dan, İngiltere'den, Rusya'dan söz edişlerini dinlemiş, çoğu zaman neyi arzuladıklarını anlayamamıştı, düşünmüştü: "O burada olsa anlatırdı bana." Ama o burada değildi, hatta mektup bile yazmıyordu; upuzun dokuz ay içinde, o da yalnızca Jacques'a, iki mektup göndermişti. Ne düşünüyor? O biliyordur kesinlikle, o anlıyordur. Ya bilmiyorsa? Anlamıyorsa? Ya hiç kimse anlamıyorsa? Birden korkuyla başını kaldırdı: Jacques'ın yüzünde o hâlâ ona güven verebilen rahatlığı bulabilmek istiyordu, işlerin yolunda gittiğini, insanların hâlâ kurtuluşu umut etmeleri için haklı ve gerçek nedenler olduğunu onun gözlerinde okumak istiyordu. Kurtuluşu umut etmek! Hangi kurtuluşu? Müttefiklerin zaferinden yalnız Rusya'dan yararlanabileceği doğru muydu? Bu çok tanıdık, fazla tanıdık yüzü sorguya çekiyordu ve birden yüz ona yepyeni bir yüz gibi göründü: Gözlerde korku vardı şimdi, dudakların ucunda bir alay tortusu çöküp kalmıştı, ama bu suçüstü yakalanmış bir çocuğun somurtkan küstahlığına benziyordu daha çok. "Bir şey var, içi rahat değil." Paris'ten yola çıktıklarından beri bir garipti, Jacques, bazı çok haşın, bazen yumuşak, fazla yumuşak. Erkeklerin kendi kendilerini suçlu hissetmeleri, katlanılamayacak kadar feci bir şeydi.

"Canım sigara içmek istiyor," dedi Jacques.

"Sigaran yok mu?"

"Yok."

"Al," dedi Odette, "bende dört tane var."

"De Rezske"ydi sigaralar, Jacques dudak büktü, isteksiz bir hareketle aldı; paketi cebine sokarken, "Saman gibi," dedi.

Sigarayı yaktı, peş peşe iki nefes çekti, Odette tütün kokusunu içine çekti ve sigara içme isteği boğazını daladı. Çoktandır, onu sevmeyen olduğu o uzak günden beri Odette, o yanında içtiği zaman susuzluğunu, yediği zaman açlığını hissetmekten, o yanında derin nefeslerle uyurken, yatakta, ölesiye bir uyku ihtiyacıyla azap çekecek onun uykusunu seyretmekten anlaşılmaz bir haz duyar olmuştu, rahatlatıcı, garip bir duyguydu bu: Jacques onun isteklerini alıyor ve onun adına hükmediyordu bu isteklere, onları kutsal ve erişilmez duygular haline getiriyor, yoğunlaştırıyor, son sınıra kadar doyuruyordu; Odette'inkinden çok daha erkekçe, daha ahlaklı ve

daha kesin bir doyuştı bu. Şimdiyse...

Genç kadın usulca gülümsedi:

“Bir tane de bana ver,” dedi.

Jacques bir an anlamadan baktı, sonra kaşlarını kaldırarak gülümsedi:

“Ay! Affedersin güzelim, düşünmeden soktum cebime.”

Paketi cebinden çıkardı.

“Paket sende kalsın,” dedi Odette, “bir sigara ver bana.”

Sessizce, birbirlerine bakmadan sigaralarını içtiler. Kendi kendinden korkuyordu Odette, çok genç bir kızken benliğini altüst eden o şiddetli ve karşı konulmaz duyguları hatırlıyor ve korkuyordu. O şiddetli duygular geri gelecekti belki de. Jacques peş peşe öksürdü, konuşmak istiyor benimle. Ama bekliyor, kıvamını bekliyor, her zamanki gibi. Odette sabırla sigarasını içiyor, bekliyordu: Konuya bir yengecin kaçak tavrıyla gireceğini biliyordu: yan yan. Jacques doğruldu, kendini hazırlamıştı, genç kadına dikkatle baktı:

“İşte böyle, Odette!” dedi.

Odette, herhangi bir anlama gelebilecek gelişigüzel bir gülümsemeyle baktı, Jacques elini karısının omzuna koymuştu şimdi:

“Bunun çılgınca bir serüven olduğu kesin,” dedi.

“Evet,” dedi Odette, “evet, çılgın bir serüven.”

Jacques hâlâ karısının gözlerine bakıyordu. Sigarasını arabanın marşpiyesine bastırarak söndürdü, ayakkabısının ucuyla ezdi. Genç kadına biraz daha sokularak kuvvetle, inandırmak ister gibi, “Bizim için hiçbir tehlike söz konusu olamaz,” dedi.

Odette cevap vermedi, Jacques yumuşak, ama inatçı, yineledi:

“Evet,” dedi, “hiçbir tehlike olamaz. Almanların kötü hareket etmeyeceklerine inanıyorum, çünkü onlar, kötü hareket etmemeleri gerektiğini çok iyi biliyorlar.”

Odette kaç gündür aynı şeyi düşünüyordu, ama Jacques’ın gözlerinde, onun kendisinden beklediği cevabı okudu. Başını salladı; “Belli olmaz,” dedi. “Kim bilir? Belki Paris’i yakıp yıkmışlar, ateşe vermişlerdir.”

Jacques omuz silkti:

“Yok canım, olmaz öyle şey. Ancak kadınların aklına gelebilecek cinsten bir düşünce bu.”

Karısına doğru eğildi, sabırla anlattı:

“Dinle Odette, anlamaya çalış: Berlin, barıştan hemen sonra Fransa’yı Mihver devletleri safına almak isteyecektir. Hatta belki, Birleşik Devletleri savaş dışında tutabilmek için Amerikan ulusu-

nun bize olan sevgisinden faydalanmayı bile düşünüyorlardır. Yani, sözün kısası, savaşı kaybetmiş bile olsak, elimizde çok değerli kozlar var. Muzip bir gülüşle ilave etti: Hatta... hatta politikacılarımız yeteri kadar zeki ve usta olsalar, oynanacak ne oyunlar var daha. Neyse! İşte durum böyle! Şimdi bu koşullarda Almanların, Fransız kamuoyunun nefretini üzerlerine çekecek, onlara Fransız ulusunu kaybettirecek boş ve gereksiz şiddet hareketlerine kalkışmaktan sakınacaklarını söylemek, temelsiz bir iddia sayılmaz, değil mi?"

Odette, iç sıkıntısıyla, "Evet," dedi, "bence de öyle."

"Ha," dedi Jacques.

Genç kadına küskün gözlerle, alt dudaklarını ısırarak bakıyordu. Yüzünde öylesine bir hayal kırıklığı vardı ki Odette çabucak ilave etti:

"Ama gene de belli olmaz. Nasıl güvenebilir insan? Mesela biri tutup bir pencereden üstlerine ateş edebilir, onlar da..."

Jacques'ın gözleri alevlendi:

"Hayır, hayır! Hiçbir şey olmayacaktır. Eğer en küçük bir tehlike söz konusu olsaydı ben yola çıkmaya razı olmazdım. Gitmeye karar verdim, çünkü hiçbir şey olmayacağını biliyordum."

Odette onun korkulu gözleriyle salona girişini tekrar görür gibiydi, en özentili, en kaçak sesiyle, "Odette, derhal valizleri hazırla, yarım saate kadar yola çıkıyoruz," diyeşini! Bir sigara yakmak istemişti, ama elleri öylesine titriyordu ki, vazgeçmişti sonunda. Bütün bu sözlerle neye varmak istiyor? Neye yarar şimdi bunlar. Jacques kötü kötü gülüyordu:

"Aslında!" dedi. "Bu, nöbeti terk etmek oldu benim için ama..."

"Sen nöbette değildin zaten."

"Adadakilerin şefiydim," dedi Jacques. Bütün itirazları peşin reddeder gibi elini kaldırdı: "Biliyorum, gülünç bir şey bu aslında; ben de Champenois'nın ısrarı üzerine peki demek zorunda kalmıştım zaten. Ama ne olsa faydamız dokunabilirdi orada. Hem sonra başkalarına da örnek olurduk."

Odette dost olmayan gözlerle bakıyordu: Evet anlıyorum, evet evet, Paris'te kalman gerekirdi, aksini söylememi isteme benden. Jacques içini çekti:

"Neyse, olan olmuştur! İnsanların, birbiriyle bağdaşabilir görevleri olsaydı yalnızca, yaşamak çok daha kolay olurdu." Tekrar içini çekerek gülümsedi: "Bu sözlerle içini sıkıyorum senin," dedi, "bunlar, erkeklerin düşüneceği şeyler."

"Ben de anlayabildiğimi sanıyorum."

Jacques, "Tabii canım," diye söylendi, "tabii sevgilim." Sonra yapayalnız ve erkeksi bir gülümsemeyle Odette'in bileğini tuttu, inandırıcı bir sesle devam etti: "Bana ne yapabiliirdi? En kötü olasılıkla, eli ayağı tutan, işe yarayacak erkekleri Almanya'ya götürebilirler. Eee, peki sonra? Mathieu orada işte. Ne olmuş? Evet, onun kalbi benim gibi teklemiyor, doğru ama... Anımsıyor musun? O hayvan binbaşı beni kıtaya çıkarmaya kalkışmıştı. Nasıl sinirlenmiştim..."

"Evet."

"Öfkeden delirmiştim, her şeyi yapabiliirdim, Anımsıyorsun, değil mi? Nasıl hırslanmışım! Ha? Nasıl hırslanmışım!"

Jacques arabanın marşpiyesine oturdu, başını ellerinin arasına aldı; dimdik önüne bakıyordu.

"Charvoz kaldı," dedi.

"Ha?"

"Charvoz kaldı. Sabah garajda rastladım ona, ben gideceğimi zi söylediğim zaman şaşmış göründü."

Odette gelişigüzel, "Onun durumu başka," dedi.

"Evet," dedi Jacques. Sesinde acı bir anlamla, "Evet," dedi, "o evli değil!"

Odette solunda, ayakta duruyordu, Jacques'ın saçlarının altında yer yer parlayan kafasına bakıyor, düşünüyordu: Buydu, demek buydu!

Jacques dalgın gözlerle baktı, dişlerinin arasından, "Seni emanet edebileceğim kimse yoktu," dedi.

Odette, bütün vücuduyla irkildi:

"Ne dedin?"

"Seni emanet edebileceğim, güvenilir bir kimsemiz yoktu, dedim. Halana kadar seni tek başına gönderemezdim. Sonra..."

Odette titreyen sesiyle, "Yani," dedi, "benim için mi yola çıktığını söylemek istiyorsun?"

"Bu bir vicdan borcuydu benim için."

Karısına sevecenlikle baktı:

"Son günlerde o kadar sinirliydin ki, sana baktıkça üzülüyordum."

Odette konuşmıyor, cevap veremiyordu, dili tutulmuştu sanki, öylesine şaşkındı: Neden, neden bu sözler? Kendini neden zorluyor bu kadar? Jacques, asabi bir neşeyle devam etti:

"Kepenklere açmaya korkuyordun, bütün gün karanlıkta yaşıyorduk, durmadan konserve alır olmuştun, evde sardalye kutula-

rından geçilmez olmuştu. Sonra, Lucien de kötü etkiliyordu seni, görmüyor değildim; evde olmadığı zaman daha rahat, daha az sinirli oluyordun. Lucien sinirli, korkak, geveze de üstelik: Bütün o tecavüz edilen kadınlar, kesilen kollar bacaklar masallarına aptal gibi inanıp, seni de inandırmaya uğraşıyordu.”

Hayır, istemiyorum. İstemiyorum. Bana söyletmek istediği şeyi söylemek istemiyorum. Bana söyletmek istediği şeyi söylemek istemiyorum. Hayır! Onun gözümünden düşmesine izin verirsem, bana tutunacak hiçbir değer kalmaz dünyada. Ne kalır bana? Ne kalır? Gerçek bir korkuyla geri geri gitti. Jacques çelik gibi soğuk, kaskatı gözlerle ona bakıyordu, ona: “Söyle! Hadi söyle!” diyor gibi. Ve yeniden, bu kartal bakışlarının, bu erkek, bu koca bakışlarının karşısında kendini suçlu hissetti, belki gitmek, kaçmak istiyorum sandı, belki korkmuş göründüm ona, belki, belki kendim bilincine varmadığım halde korkuyordum. Hangisi gerçek? Gerçek olan hangisi? Şu ana kadar, gerçek Jacques’ın söylediğiydi her zaman; şimdi ona inanmaz olursam, neye inanabilirim dünyada? Başını öne eğerek, “Paris’te kalmak istemiyordum,” dedi.

Jacques, şefkatle, “Korkuyor muydun?” diye sordu.

“Evet,” dedi Odette. “Korkuyordum.”

Odette başını kaldırdığı zaman onun gülerek kendisine baktığını gördü:

“Hadi hadi!” dedi. “Gözde büyütülecek şeyler değil bunlar: Açık havada yatarak bir gece. Ne çıkar? Tam bizim yaşımıza göre bir serüven değil, ama gene de bundan az çok zevk alabilecek kadar genciz henüz. Ha? Elini usulca karısının ensesine koydu. Hyrése’de, 936’da, çadırdı yatmıştık bir gece, hatırlıyor musun? Unutmadığım güzel anılarımızdan biridir o gece.”

Odette cevap vermedi; arabanın kapısına dayanmıştı, tokmağı yakalamış, bütün gücüyle sıkıyordu. Jacques eliyle ağzını gizleyerek esnedi:

“Çok geç oldu. Yatalım artık.”

Odette başını salladı. Yakınlarında bir gece kuşu öttü, Jacques gülmekten katıldı:

“Kır eğlencesi tam!” dedi. Sonra ciddi bir yüzle, “Sen arkaya geç,” diye devam etti. “Belki biraz ayaklarını uzatabilirsin. Ben önde, direksiyonda uyuyacağım.”

Arabaya girdiler. Jacques kapıları kapadı, sağ kapıyı kilitledi, sol kapının emniyetini açtı.

“Rahat mısın?”

“Rahatım.”

Jacques tabancasını çıkarmıştı, dudaklarında alaylı bir gülümsemeyle kontrol ediyordu:

“İşte,” dedi, “tam korsan dedemin bayılacağı macera.” Odette’e muzip gözlerle baktı: “Ailede hepimiz az buçuk korsanız zaten,” dedi. “Değil mi?”

Odette hiçbir şey söylemiyordu. Jacques karısının çenesini tutarak yüzünü kendi yüzüne doğru kaldırdı:

“Öp beni canım!”

Odette dudaklarında erkeğin sıcak, aralık dudaklarının ağırlığını duydu; Jacques çok eskiden yaptığı gibi usulca Odette’in dudaklarını yaladı. Odette ürperdi, sonra omuzlarından aşağı kayan ve göğüslerini okşayan elinin sıcaklığını duydu.

“Vay benim yavrucuğum,” diyordu Jacques. “Vah küçücük, korkak kızım benim.”

Odette birden irkilerek bütün vücuduyla geri çekildi:

“Uykum var,” dedi, “çok uykum var.”

Jacques gülümsedi:

“İyi uykular güzelim!”

Döndü, kollarını direksiyonda çaprazladı, başını kollarına bıraktı. Odette dimdik, kıpırtısız, oturuyor, bekliyordu. Peş peşe derin nefesler aldı Jacques; hayır, uyku değil bu. Daha kıpırdanıyor. O, kafasında kendi yarattığı Odette hayaliyle uyanık, bilinçli, yanındayken Odette hiçbir şey düşünemezdi; hep böyle oldu, baştan beri: O yanımda olduğu zaman asla hiçbir zaman keyfimce, rahatça düşünemedim ben. Ama uyumuştı: Başını sağa sola çevirmiş, sonra peş peşe, üç kere homurdanmıştı. Odette kendini koyuverdi, rahatlamıştı: O bir hayvandı şimdi, uyuyordu. Uyuyordu, Jacques uyuyordu, savaş uyuyordu, erkeklerin dünyası bu uyuyan başın karanlığında boğulmuş, uyuyordu; Odette uyumuyordu, dimdik, kımıldısız, bembeyaz bir ay ışığı gölünün ortasında oturmuştu, gözleri tozla buğulanmış camlarda takılı, çok çok eski bir hayal geri gelmişti birden: İncecik, pembe bir yolda koşuyordum, on iki yaşındaydım, yüreğim korkulu bir sevinçle çarparak durdum, yüksek sesle, “Bu dünya bensiz olmaz!” dedim kendi kendime. “Bu dünya bensiz olmaz,” diye mırıldandım, “bensiz olmaz bu dünya! Ama neden? Kime, neye gerekliyim ben?” Kime, neye gerekli olduğunu bilemiyordu, savaşı düşünmeye çalıştı, gerçeği orada bulacağını sanıyordu. “Zaferden yalnızca Rusların yararlanacağı doğru mu?” Korkuyla hemen vazgeçti ve sevinci acı bir ha-

yal kırıklığına döndü: “Hayır, bilmiyorum, hiçbir şey bilmiyorum.”

Canı sigara içmek istedi birden, gerçek bir istek değildi bu, asabi bir itme. İstek büyüdü, büyüdü, göğüslerini şişirdi. Egemen çocukluğunun isteklerine benzer doludizgin, karşı konulmaz bir duygu: Jacques paketi cebine koydu. Neden içiyordu Jacques? Onun ağzında tütünün buruk tadı nasıl iç sıkıcı, yasalara uygun nasıl düzenli bir yavan tortu olurdu kim bilir? Benden çok sigara içmesi için sebep yok. Eğildi. Baktı. Jacques hafif nefeslerle uyuyordu. Elini uzattı, ceketin cebine kaydırды, paketi aldı, sonra sessizce kapıyı açtı, dışarı çıktı. Yaprakların arasında ay ışığı, yolun üzerinde, bembeyaz, kocaman lekeler halinde ay ışığı, bu serin, taze hava, gece kuşunun çığlığı, hepsi, hepsi benim şimdi. Bir sigara yaktı, savaş uyuyor, Berlin uyuyor, Moskova, Churchill, Politbüro uyuyor, politikacılar uyuyor, hepsi, her şey uyuyor ve kimse görmüyor *benim gecemi*: ben, gereклиyim dünyaya; konserve kutuları, cephedekilerin öksüzleri içindi. Birden, tütünden nefret ettiğini fark etti, sigarasından iki nefes daha çekti, fırlatıp attı: Sigarayı neden böylesine tutkuyla istediğini bilmiyordu. Yapraklar küçük küçük hışıldıyor, doğa, bir eski tahta ev gibi sessizlikte büyüyen seslerle çıtırdıyordu. Yıldızlar, bilinmedik, kocaman hayvanlardı: Odette korktu: Jacques uyumuştı ve Odette çocukluğunun karanlık dünyasını, o yanıtız kalmış sorularla dolu garip, sınırsız dünyayı bulmuştu yeniden: Yıldızların adlarını, ayın, yeryüzüne olan ortalama uzaklığını, bölgenin nüfusunu, halkın neyle geçindiğini, bölgenin tarihini Jacques bilirdi; o uyuyor şimdi, ben onu hor görüyorum ve hiç, hiçbir şey bilmiyorum: Odette kendini bu faydalanamayacağı dünyada kaybolmuş hissetti, bu yalnızca *görölmek* ve *dokunulmak* için yaratılmış dünyada. Arabaya koştı, hemen, hemen onu uyandırmak istiyordu, Bilimi, Endüstriyi, Ahlakı uyandırmak istiyordu. Kapının tokmağını yakaladı, eğildi baktı ve camın ardında kocaman, açık bir ağız gördü. “Neye yarar?” dedi kendi kendine. Marşıpiyeye oturdu ve her geceki gibi, Mathieu’yu düşünmeye koyuldu.

Teğmen karanlık merdiveni koşarak tırmanıyordu; ötekiler peşi sıra koşuyor, döne döne tırmanıyorlar. Gecenin en karanlık olduğu an teğmen durdu, başının arkasıyla bir kapağı itti ve birden

gümüş pırıltılı bir aydınlık gözlerini kamaştırdı.

“Arkamdan gelin.”

Anılar ve işitilmez gürültülerle dolu serin ve berrak geceye çıktılar. Bir ses, “Kimdir o?” dedi.

“Benim,” dedi teğmen.

“Hazır ol!”

“Rahat,” dedi teğmen.

Çan kulesinin tepesinde, dört köşe bir düzlükteydiler. Dört köşede dört sütun küçük çatıyı tutuyordu. Sütunların arasında bir metre yükseklikte bir taş duvar dolaşıyordu çepeçevre. Gök her yandaydı. Ay taş döşemeye sütunlardan birinin kıpırtısız gölgesini düşürmüştü.

“Ne haber?” dedi teğmen. “Yeni bir şey var mı?”

“Yok, teğmenim.”

Teğmenin karşısında üç askerdiler; omuzlarında tüfeklerle ince uzun, zayıf üç genç adam. Mathieu’yla Pinette teğmenin arkasında duruyorlardı, rahatsızdılar, ne yapmak gerektiğini kestiremiyorlardı.

Üç avcıdan biri, “Burada mı kalıyoruz, teğmenim?” diye sordu.

Teğmen, “Evet,” dedi. “Closson’la dört kişiyi belediyede bıraktım, ötekiler benimle birlikte okulda bekleyecek. Drayer’i haberci ayırdım.”

“Emriniz?”

“Derhal ateş. Cephane bitene kadar.”

“Bu ne?”

Boğuk feryatlar, sağır vuruşlar; gürültü sokaktan geliyordu. Teğmen gülümsedi:

“Belediyede bulduğum kuşları şarap mahzenine kapattım,” dedi. “Yer biraz dar ama, bir gecelik, bir şey olmazlar. Bir gecelik; yarın sabah Almanlar bizi temize havale ettikten sonra onları oradan keklik gibi toplarlar.”

Mathieu askerlere bakıyordu: Arkadaşları adına utanmıştı, ama karşısındaki üç yüzde hiçbir değişiklik olmadı.

“Ha!” dedi teğmen. “Gece, on birde köylüler meydanda toplanacak. Ateş etmeyin sakın. Onları ormana gönderiyorum, geceyi orada geçirecekler. Onlar çıkıp gittikten sonra sokakta kimi görürseniz ateş edeceksiniz. Ve ne olursa olsun asla aşağı inmek yok: İnerseniz biz ateş ederiz size. Ona göre!”

Döndü, kapağa doğru yürüdü. Üç asker sessizce Mathieu’yla Pinette’e bakıyorlardı.

“Teğmenim,” dedi Mathieu.

Teğmen döndü baktı.

“Ha, sizi unutmuştum.” Ötekilere dönerek: “Bunlar bizimle birlikte dövüşmek istiyorlar,” dedi. Tüfekleri var, ben de kurşun verdim. Bakın bakalım, işe yararlarsa ne âlâ. Beceremezlerse kurşunları alırsınız ellerinden.”

Askerlere dost gözlerle baktı:

“Eyvallah, çocuklar! Kolay gelsin!”

Ötekiler saygıyla, “Güle güle teğmenim,” dediler.

Teğmen bir an tereddüt etti, ilk iki-üç basamağı, karanlıkta, ihtiyatla, yoklayarak indi, sonra kapağı başının üzerine çekerek kapadı. Askerler Mathieu’yla Pinette’e bakıyorlardı hâlâ, gözlerinde merak ya da sempati yoktu. Düpedüz bakıyorlardı. Mathieu iki adım geri gitti, sütunlardan birine yaslandı. Tüfek rahatsız ediyordu onu: Bazı büyük bir serbestlikle, alışkın hareketlerle taşıyor, sonra birden şaşalıyor, nereye koyacağını bilemiyordu. Sonunda omzundan çıkardı, özenle yere, taşların üzerine koydu. Pinette yanına gelmişti; ikisi yan yana, sırtları aya dönük, durdular. Aksine üç asker ayın beyaz aydınlığının tam ortasındaydılar. Aynı siyah, yapışkan köpük, oyuk yanaklarını kaplamış, üçü aynı donuk, korkunç, gece kuşu gözleriyle, dimdik bakıyorlardı.

“Misafirlikte gibiyiz ha?” dedi Pinette.

Mathieu gülümsemedi; üç asker gülümsemedi. Pinette Mathieu’ya sokuldu, fısıldadı:

“Hoşlanmadılar bizden.”

“Canları cehenneme!”

Şaşkın, rahatsız sustular. Mathieu taş parmaklıktan sarktı, tam altlarında kestane ağaçlarının üst üste yığılmış yumaklarını gördü.

“Gidip şunlarla konuşacağım,” dedi Pinette.

“Otur oturduğun yerde!”

Pinette askerlere doğru yürümüşü bile.

“Ben, Pinette,” dedi. “Bu da Delarue.”

Durdu, bekledi. En uzun boylu olan başıyla bir işaret yaptı, öbür ikisi kımıldamadılar. Pinette hafifçe öksürerek boğazını temizledi.

“Dövüşmeye geldik,” dedi.

Ötekiler hâlâ konuşmuyorlardı. İriyarı sarışın, yüzünü buruşturdu, başını çevirdi. Pinette şaşırmıştı, kararsız, “Şimdi, ne yapacağız?” diye sordu.

İriyarı sarışın başını geriye atarak esnedi. Mathieu onun onbaşı olduğunu gördü.

“Ne yapacağız biz?” diye tekrar sordu Pinette.

“Hiç.”

“Nasıl hiç?”

“Şimdilik hiçbir şey yapmayacaksınız.”

“Peki sonra?”

“Sonra... zamanı gelince söyleriz.”

Mathieu gülümsedi:

“Sıktık sizi, ha?” dedi. “Üçünüz, yalnız olmayı yeğlerdiniz herhalde.”

İriyarı sarışın, düşünceli gözlerle baktı, sonra Pinette’e dönerek sordu:

“Nesin sen?”

“Metroda memur.”

Onbaşı acı bir alayla güldü. Ama gözleri gülmüyordu:

“Kendini hâlâ evinde sanıyorsun galiba!” dedi. “Dur bakalım, zaman var daha.”

“Ha! Yani, burada neyim demek istiyorsun?”

“Evet.”

“Gözcü.”

“Peki o, arkadaşın?”

“Telefoncu.”

“Geri hizmet, yani.”

“Evet.”

Onbaşı kendini zorlayarak bakıyordu, dikkatini gözlerinde toplamakta zorluk çekiyor gibiydi.

Mathieu’ya döndü:

“Neyin var senin?” dedi. “Çok sağlam görünmüyorsun.”

“Kalp.”

“Bugüne kadar kimseye ateş açtığınız oldu mu hiç?”

“Hayır, hiç,” dedi Mathieu.

Onbaşı arkadaşlarına baktı, ötekiler konuşmadılar, başlarını salladılar. Pinette boğuk bir sesle, “Elimizden geleni yaparız,” dedi.

Uzun, yüklü bir sessizlik oldu. Onbaşı ensesini kaşıyarak bakıyordu, sonra içini çekti ve karar vermiş göründü. Doğruldu, heyecansız bir sesle:

“Ben, Clapot,” dedi. “Burada emirleri ben veririm. Bunlar da Chasserieu’yla Dandieu. Siz, size söylenileni yapacaksınız yalnızca. Biz işi biliyoruz. On beş gündür dövüşüyoruz, alışkınsınız. Tamam mı?”

Pinette şaşkın gözlerle onlara baktı:

“On beş gün mü? Nasıl olur? Biz...”

“Evet, on beş gün! Siz yan gelip yatasınız diye biz on beş gündür dövüşüyoruz,” dedi Dandieu. “Şaştın mı?”

Pinette kıpkırmızı oldu. Mathieu çene kemiklerinin kenetlenildiğini hissetti. Clapot, uzlaştıracı bir gülümsemeyle, “Görevimiz, düşmanı oyalamaktı,” dedi.

Kimse konuşmadı, yalnızca birbirlerine bakıyorlardı. Mathieu tedirgindi, huzursuzdu: “Hiçbir zaman içlerinden biri olamayacağız,” diye düşünüyordu. “On beş gündür dövüşüyorlardı onlar, biz bu on beş günü ağaç altlarında siftinerek geçirdik. İçlerinden biri olmamıza olanak yok, hiçbir zaman! İş, son anda, son kurşun atılırken silaha sarılmakla bitse, çok kolay olurdu. Onlardan biri değiliz biz, değiliz, hayır! Bizim insanlarımız orada, aşağıda; bir şarap mahzeninde utanç ve bahtsızlıkla iki büklüm; bizim yerimiz orası ve biz, aşağılık gururumuzu kurtarmak için son dakikada terk ettik onları.” Eğildi baktı, siyah evleri, evlerin arasında ayın aydınlattığı yolu gördü: “Yerim orası. Yerim orası,” diye tekrarlıyordu kendi kendine ve bir daha oraya, onların arasına dönemeyeceğini biliyordu. Pinette, kendine güven vermek için, ata biner gibi taş parmaklığı oturmıştı.

“İn oradan,” dedi Clapot. “Göstermek mi istiyorsun heriflere bizi?”

“Almanlar uzaktalar daha.”

“Yok canım! Ne biliyorsun? İn dedim sana, hadi!”

Pinette ayaklarını taş döşemeye bastı ve Mathieu, “Bizi kabul etmeyecekler aralarına,” diye düşündü. Pinette onu rahatsız ediyordu: Konuşuyor, hareket ediyordu, silinmesi, nefesini tutması ve kendini unutturması gerektiği halde konuşuyor, hareket ediyordu, Mathieu birden sıçrayarak döndü baktı: Korkunç bir patlama, ağır ve yapışkan, kulaklarında patlamıştı. Sonra ikinci, üçüncü bir patlama oldu: Tunç bir dev haykırıyordu, ayaklarının altında taşlar sallandı. Pinette acı bir alayla güldü:

“Korkmana gerek yok, kuledeki saat çalıyor.”

Mathieu ürperdi: Üşüyordu, ama kötü bir duygu değildi bu. Gökte, çok çok yüksekteydi, çatıların üstünde, insanların üstünde, üşüyordu ve dünya kapkaraydı çevresinde. “Hayır, inmeyeceğim. En değerli şey karşılığında bile inmeyeceğim buradan.”

“İşte, siviller gidiyor.”

Eğildiler, baktılar. Ağaçların altında kıvıldağan siyah böcekler

gördü Mathieu, bir deniz gibiydi sanki. Sokaklarda kapılar sessizce açılıyor, gölgeler süzülüyordu dışarı, erkekler, kadınlar, çocuklar; çoğunun elinde bohçalar, valizler vardı. Şosede küçük gruplar birikmeye başladı, bir şeyi bekler gibiydiler, sonra insanlar ağır, hüzünlü bir yürüyüşle güneye akmaya başlayan küçük bir kervanda eridi, kayboldu.

“Cenaze töreni sanki,” dedi Pinette.

“Zavallılar,” dedi Mathieu.

Dandieu kuru bir sesle, “Onlar için üzme kendini,” dedi. “Evlerine dönecekler nasılsa. Almanlar bir şey yapmaz onlara.”

Mathieu, “Ya bu?” diye Robertville’i göstererek sordu.

“Orası başka: Orada köylü bizimle birlikte dövüştü.”

Pinette gülmeye başladı:

“Ha ha! Burası gibi değilmiş demek! Buradakiler kazma sallamaktan başka şey bilmeyen miskin heriflerdi.”

Dandieu dikkatle baktı:

“Siz dövüşmüyordunuz,” dedi. “Dövüşe siviller başlamaz herhalde, değil mi?”

Pinette öfkeyle bağırды:

“Suç kimindi? Kimindi suç? Dövüşmediyse suç kimin? Ha?”

“Bilemem orasını.”

“Bilemezsen söyleyeyim: Subaylarındı! Evet evet, yalnızca subayların. Savaşı onlar kaybetti. Biz değil.”

“Subaylar hakkında kötü laf etme!” dedi Clapot. “Kötü laf etmeye hakkın yok!”

“Ha ha, korkacaktım doğrusu,” dedi Pinette.

Clapot kuvvetle:

“Herhalde benim yanımda böyle konuşamazsın,” dedi. “Konuşamazsın, çünkü konuşturmam seni. Nedenini de söyleyeyim: Bizim subaylarımız, teğmenden gayrisi, ki onun da hiç suçu yok bunda, hepsi, görevleri başında kaldılar. Ölünceye kadar ayrılmamak şartıyla hem de. Anladın mı şimdi?”

Pinette kendini anlatmak ister gibi ellerini uzattı, ama sonra vazgeçti, kolları yanlarına düştü, başını salladı:

“Bizi anlamanız olanaksız!”

Chasserieu sinsi bir merakla Pinette’e bakıyordu:

“Siz ne bok yemeye geldiniz kuzum buraya?” diye sordu.

“Dövüşmeye geldik, başta söylemiştim sanırım.”

“Niçin ama? Kimse zorlamıyordu sizi?”

Pinette kötü kötü güldü:

“Öyle, iş olsun diye. Eğlenmek için.”

Clapot sertlikle, “Çok iyi,” dedi, “bol bol eğleneceksiniz, merak etmeyin.”

Dandieu acıyarak bakıyordu, güldü:

“Duydun mu: Bizi ziyarete gelmişler, zaman geçirmek için, nasıl geberdiğimizi merak etmişler. Kovboyculuk oynayacaklar bizimle beraber; hem onları zorlayan da yokmuş. Ne tuhaf, değil mi?”

“Ya sen, dümbelek?” dedi Pinette. “Sen ne diye dövüşüyorsun? Zorlayan mı var seni?”

“Biz... biz başka: Görevliyiz biz.”

“Eeey, yani?”

“Görevin dövüşmekse, dövüşürsün,” dedi Dandieu.

Başını salladı:

“Öyle olmasa, keyfimden ateş edecektim adamlara, ha?”

Chasserieau Pinette’e tiksintiyle karışık bir şaşkınlıkla bakıyordu:

“Burada bir kurşun yiyip geberebileceğinizi biliyor musun sen?” diye sordu.

Pinette yanıt vermedi, omuz silkti.

Chasserieau alayla devam etti:

“Yok, gebereceğini biliyorsan, bile bile de buradaysan, göründüğünden de daha enayiymişsin derim sana! Zorunlu olmadığı halde ölümü göze almak akıllı adam harcı değil.”

Mathieu birden, “Evet, zorunluydu,” diye konuştu. “Zorunluydu. Çünkü bıkmıştık artık, dayanamıyorduk. Sonra ne yapmamız gerektiğini bilemiyorduk...”

Eğildi, aşağıda, karanlıkta bir yerleri gösterdi:

“Bizim için,” dedi, “ya mahzen, ya ateşti!”

Dandieu ilgilenmiş gibiydi, yüzünde çizgiler gevşemişti. Mathieu devam etti:

“Siz bizim yerimizde olsanız ne yapardınız?”

Yanıt vermediler. Mathieu ısrar etti:

“Ne yapardınız siz olsanız?”

Dandieu başını salladı:

“Ben,” dedi, “galiba mahzeni seçerdim. Burası hiç eğlenceli değil çünkü, göreceksiniz.”

“Öyledir,” dedi Mathieu. “Ama başkaları dövüşürken mahzende beklemek de eğlenceli sayılmaz.”

“Gerçekten,” dedi Chasserieau.

“Evet,” dedi Dandieu, “insan kendiyile iftihar etmez herhalde içeride.”

Daha az düşman görünüyorlardı şimdi. Clapot Pinette'e tiksintiyile karışık bir şaşkınlıkla bakıyordu, sonra başını çevirdi, parmaklığa doğru yürüdü. Bakışlarındaki hastalıklı sertlik kaybolmuştu, yüzünde belirsiz, yumuşak anlamlar dolaşıyordu, dalgın gözlerle serin geceye, bilinmedik, uzak efsaneleri düşündüren çocuksu ve saf karanlıklara bakıyordu ve Mathieu, gecenin okşayan yumuşaklığının mı bu yüze aksettiğini, yoksa bu güzel yüzdeki korkunç yalnızlığın mı geceye aksettiğini bilemedi:

"Hey! Clapot," dedi Dandieu.

Clapot irkildi ve yüzüne bir işadaminin acılığı geldi.

"Ne var?"

"Aşağıdaki balkona gidip bir göz atacağım. Bir şey görür gibi oldum.

"Git."

Dandieu kapağı kaldırıyordu, birden bir kadın sesi duyuldu:

"Henri! Henri!"

Mathieu sarktı, sokağa baktı. Gecikenler dört yana koşuyorlardı, korkmuş karıncalar gibi; sokakta, postanenin yanında küçük, siyah bir karaltı gördü.

"Henri!"

Pinette'in yüzü karardı, ama hiçbir şey söylemedi. Kadınlar küçük karaltıyı kollarından yakalamışlar, sürükleyerek götürüyorlardı. O haykırıyor, debeleniyordu:

"Henri! Henri!"

Sonra birden kadınların ellerinden kurtuldu, fırladı, postaneye girdi, kapıyı arkasından kilitledi.

Pinette, "Allah kahretsin!" dedi dişlerinin arasından.

Tırnaklarıyla parmaklığın taşını tırmalıyordu.

"Herkesle birlikte gitmesi gerek," dedi.

"Evet," dedi Mathieu.

"Başına bir şey gelecek. Kalamaz burada."

"Suç kimde?"

Pinette yanıt vermedi. Döşemedeki kapak aralandı.

"Yardım edin," dedi Dandieu'nun sesi.

Kapağı çekip açtılar: Dandieu karanlıktan koptu, meydana çıktı, sırtında iki şilte vardı.

"Bunları buldum."

Clapot ilk olarak gülümsedi, memnun olmuştu.

"Şansımız varmış," dedi.

"Ne yapacaksınız bunları?" diye sordu Mathieu.

Clapot şaşkın gözlerle baktı:

“Ne mi yapacağız? İçine inci dolduracağız! Yatakla ne yapılırsizin memlekette?”

“Uyuyacak mısınız?”

“Önce karın doyuracağız tabii,” dedi Chasserieu.

Mathieu onların, yatakların çevresinde gidip gelerek torbalarından konserve kutularını çıkarmalarını seyretti: Birkaç saat sonra öleceklerini anlamıyorlar mıydı? Chasserieu bir kutu açacağı bulmuştu; çabuk ve kararlı hareketlerle üç kutu açtı, sonra ceplerinden bıçaklarını çıkardılar, yere oturdular.

Clapot omzunun üstünden Mathieu’ya baktı:

“Siz acıkmadınız mı?” diye sordu.

Mathieu iki gündür açtı: Tükürüğü bir anda ağzına doldu.

“Ben acıkmadım,” dedi.

“Arkadaşın?”

Pinette yanıt vermedi, parmaklıktan sarkmış, postaneye bakıyordu.

“Hadi gelin,” dedi Clapot, “gelin, yemeğimiz bol!”

Chasserieu, “Dövüşen adamın,” dedi, “yemeğe de hakkı vardır. Gelin, yiyin, hadi.”

Eğildi, torbasından iki kutu daha çıkardı. Mathieu’ya uzattı. Mathieu kutuları aldı, Pinette’in omzuna vurdu, Pinette sıçrayarak döndü:

“Ne var?”

“Bu senin. Al, ye!”

Mathieu, Dandieu’nun uzattığı açacağı aldı; kutunun çıkıntılı kenarına dayadı, bütün gücüyle bastırdı. Ama açacağın çelik ağız kutunun kenarını kesmeden kaydı, oyuktan çıktı, fırladı, Mathieu’nun başparmağını yarıdı, saplandı.

“Ne beceriksizsin,” dedi Pinette. “Canın yandı mı?”

“Yok,” dedi Mathieu.

“Ver şunu.”

Pinette kutuları açtı, konuşmadan, sütunlardan birinin yanında ayaküstü yemeğe koyuldular: Oturmaya cesaret edememişlerdi. Bıçaklarını kutuya daldırıyor, et parçalarını bıçağın ucuyla alıp, ağızlarına atıyorlardı. Mathieu uzun uzun, dikkatle çiğniyordu, ama boğazı felçli gibiydi: Etin tadını almıyor ve zorlukla yutuyordu. Üç asker, yatakların kenarına oturmuş, konserve kutularına doğru kapanmış, dikkatle, özenle yiyorlardı; bıçakları ay ışığında parlıyordu.

Chasserieau hülyalı bir gülümsemeyle, “Ne mutlu,” dedi, “bir kilisenin çan kulesinde yemek.”

Bir kilisenin çan kulesinde. Mathieu gözlerini indirdi. Ayaklarının altında o baharat ve ödağacı kokusu vardı, o huzurlu serinlik ve inancın loşluğuna, usulca, ürkek ışıklarla süzölen renkli aydınlıklar vardı. Ayaklarının altında inanç ve umut vardı. Üşüyordu; göğü görüyor, göğü bir ılık nefesle içine dolduruyor, gökle birlikte düşünüyordu, bir buzulun üzerinde, çırcıplaktı, çok yüksekte; çok uzakta, ayaklarının altında, uzak, uzak, çocukluğu vardı.

Clapot başını geriye atmıştı, göğö bakarak yiyordu.

“Aya bak,” dedi.

“Ha?” dedi Chasserieau.

“Ay. Her zamankinden daha büyük değil mi?”

“Yoo.”

“Öyle mi? Bana her zamankinden daha büyükmüş gibi geldi.”

Birden gözlerini indirdi:

“Hey siz, siz de gelin yanımıza, beraber yiyelim. Ayakta yenmez.”

Mathieu’yla Pinette duraladılar.

“Hadi hadi!” dedi Clapot. “Gelin!”

Mathieu, “Gel,” dedi Pinette’e.

Oturdular; Mathieu kalçasında Clapot’nun sıcaklığını duyuyordu. Susuyorlardı, son yemekleriydi bu ve kutsaldı.

“Rom da var,” dedi Dandieu. “Zom olacak kadar değil, herkeşe bir yudum.”

Aralarında matarayı dolaştırdılar, her biri ötekilerin içtiği yere dudaklarını yapıştırarak bir yudum içti.

Pinette, Mathieu’ya eğildi:

“Bizi evlat edindiler sonunda,” diye fısıldadı.

“Evet.”

“Hiç de kötü çocuklar değil. Sevdim ben.”

“Ben de.”

Pinette bir gurur silkinışıyle doğruldu: Gözleri tutuşmuştu.

“Subaylar başımızda olsaydı, biz de onlar gibi olacaktık,” dedi.

Mathieu karşısındaki üç yüze baktı, başını salladı.

“Dediğim doğru değil mi?”

“Belki de.”

Birkaç dakikadan beri Pinette, Mathieu’nun ellerine bakıyordu; sonunda dirseğiyle onu dürttü:

“Ne oluyorsun? Elin kanıyor...”

Mathieu gözlerini indirdi: Sol elinin başparmağı yırtılmıştı. “Ha!” dedi. “Demin kesildi herhalde, kutuyu açmaya uğraşırken.”

“Salak, bıraktın, elin kanadı, öyle mi?”

“Hissetmedim,” dedi Mathieu.

Pinette mutlu ve sert, “Ah ah!” dedi. “Ben yanında olmasam ne yapacaktın?”

Mathieu, bir bedeni olduğuna şaşarak, parmağına bakıyordu: Hiçbir şey duymuyordu artık, ne etin tadını, ne alkolünkini, ne can acısını. Kendimi buzdan sanıyordum. Güldü:

“Bir gece, bir dansingde, elimde bir kama vardı...”

Sustu. Pinette merakla baktı:

“Eee? Sonra?”

“Hiç. Kesen şeylerle aram iyi değil.”

“Ver şu elini,” dedi Clapot.

Torbasından bir sargı beziyle bir küçük mavi şişe çıkarmıştı. Mavi şişeden Mathieu’nun parmağına kavurucu bir sıvı akıttı, sargı beziyle sardı. Mathieu elinin ucundaki küçük bebeği oynatarak baktı, gülümsedi: Bütün bu telaş kanın zamanından önce akması-na engel olmak içindi.

“Oldu,” dedi Clapot.

“Oldu,” dedi Mathieu.

Clapot saatine baktı:

“Hadi, yatağa dostlar!” dedi. “Gece yarısı oldu.”

Davrandılar.

Clapot, Mathieu’yu göstererek, “Dandieu!” dedi. “İlk nöbeti beraber alırsınız.”

“Tamam!”

Chasserieau, Pinette ve Clapot yan yana şiltelere uzandılar. Dandieu torbasından bir örtü çıkardı, üçünün üzerine örttü. Pinette örtünün altına büzüldü, Mathieu’ye baktı, göz kırptı, sonra gözlerini yumdu.

“Ben,” dedi Dandieu, “burada duracağım. Sen orada beklersin. Bir şey görecekt olursan, sakın haber vermeden bir halt edeyim deme.”

Mathieu kendi nöbet yerine doğru yürüdü, karanlığı gözleriyle araştırdı. Öleceğini düşünüyordu ve bu çok tuhaf geliyordu ona. Karanlık çatılara, mavi ağaçların arasında yolun yumuşak, fosforlu beyazlığına ve üzerinde hiçbir canlının sonsuzluğa dek yaşayamadığı bu güzel, bu inanılmayacak kadar güzel dünyaya bakıyor ve

düşünüyordu: Bir hiç için ölüyorum. Birden, hafif bir homurtu ile sıçradı, döndü baktı: Yatanlar uyumuşlardı bile; Clapot, kapalı gözleriyle, gençleşmiş, düşünce gülümsüyordu; Pinette de gülümsüyordu, Mathieu eğildi, uzun uzun Pinette'in uyuyan çocuk yüzünü seyretti: Yazık! diye düşündü. Dandieu, karşıda, parmaklığa yaslanmış, diz çökmüştü, top bekleyen bir kaleci gibi iki eli bacaklarındaydı.

Mathieu alçak sesle, "Hey!" dedi.

"Hey!"

"Kaleci miydin?"

Dandieu döndü, hayretle baktı:

"Ne biliyorsun?"

"Belli," dedi Mathieu.

Ekledi:

"İyi miydin?"

"Şans yardım etseydi profesyonel olacaktım."

Ellerini sallayarak birbirlerine selam verdiler, Mathieu nöbet yerine döndü. "Bir hiç için öleceğim," diye düşünüyordu ve kendine acıyordu. Bir saniye, kısacık bir saniye anıları, rüzgârın savurduğu yapraklar gibi hışırdadı. Tüm anılar yaşamı seviyordum: Kaygılı bir soru, içinde bir yerlerde bütün canlılığı ile duruyordu: Arkadaşları yüzüstü bırakmaya hakkım var mıydı? Bir hiç uğruna ölmeye hakkım var mı? Dikildi, elleri taş parmaklığa sımsıkı kavradı, müthiş bir öfkeyle başını salladı: "Yeter artık! Aşağıdakilerin de, bütün dünyanın da Allah belasını versin! Bitti, bitti artık, pişmanlıklar, yasaklar, pazarlıklar bitti! Kimse yargılamıyor beni, kimse; kimse beni düşünmüyor, kimse hatırlamayacak bundan böyle beni, hiç kimse benim adıma kararlar almayacak artık! Bitti." Nedenleri ve sonucu bilerek, hiçbir pişmanlık duymadan karar verdi. Karar verdi ve kalbi, ürkek ve zavallı kalbi, bir an daldan dala uçarcasına yuvarlandı, tökezledi, çırpındı; kalp de yok artık: bitti. Ölümün, yaşamın gerçek ve gizli nedeni olduğuna karar verdim; yaşamının imkânsızlığını ispat etmek için ölüyorum; gözlerim, dünyayı bütün ışıklarıyla söndürecek ve onu sonsuzluğa dek kapayacak, örtecek.

Toprak, sırtüstü yatmıştı, yüzünü bu ölecek insana çevirmişti, alabora olmuş gök, bütün yıldızlarıyla ona doğru, onun içini yıkarak akıyordu; ama Mathieu, bu yararsız armağanları toplamak için elini uzatmadan bakıyor ve bakıyordu yalnızca.

Salı, 18 Haziran, Sabah, Saat 05.45

“Lola!”

Kadın tiksintiyle uyandı, her sabah gibi; ve her sabah gibi yeniden, bu çürümüş, ihtiyar bedene yerleşti.

“Lola! Uyuyor musun?”

“Hayır,” dedi kadın. “Saat kaç?”

“Altıya çeyrek var.”

“Altıya çeyrek mi var? Altıya çeyrek kala küçüğüm uyandı demek? Küçüğümü değiştirmişler benim.”

“Gel!” dedi genç adam.

“Hayır, hayır,” diye düşündü kadın, “hayır. Bana dokunmasını istemiyorum.”

“Boris...”

Bedenim tiksindiriyor beni, seni tiksindirmiyorsa bu, seni aldatığımdan, bedenim çürümüş, bozulmuş bir et yığını şimdi ve sen bunu bilmiyorsun, bilseydin, tiksindirirdin benden, tiksindirirdin, nefret ederdin.

“Boris, çok yorgunum...”

Ama o kadını omuzlarından yakalamıştı; üzerine abanıyordu. İçine gireceğin kanlı bir yara şimdi. Bana elini sürdüğü an, bütün bedenim kadife olurdu. Şimdi bedenim kupkuru toprak, parmaklarının altında çorak bir toprak gibi çatlıyor, dağılıyorum; parmakları yaralıyor beni. Karnının içine, derinine kadar yırtıyordu bedenini, karnına bir bıçak gibi saplanıyordu, yapayalnız ve yarı deli bir hasta yüzüyle eğiliyordu yüzüne, bir böcekti o, bir camda tırmanan, yuvarlanan, tekrar tırmanan bir sinek. Kadın yalnızca kahredici can acısını duyuyordu; o nefes nefese, zevkle kaybediyor, sonuna kadar zevk alıyordu; benim kanımda zevk alıyor, benim öldüren ıstırabımda. “Altı ay kadınsızdı,” diye düşündü Lola, şimdi benimle, genelevde bir asker gibi sevişiyor. İçinde bir şey kımıldadı,

ürkek bir kanat çırpıntısı, ama hayır; yoktu, hiçbir şey yoktu. Erkek bütün bedeniyle kadına yapışmıştı. Kadının yalnızca göğüsleri kımıldıyordu, sonra birden doğruldu ve Lola'nın göğüsleri, yapıştırıldığı yerden çekilip alınan bir vantuzun iç gıcıklayan sesiyle erkeğin bedeninden koptu. Gülecekti Lola, ama Boris'in yüzünü gördü, gülme arzusu yok oldu; bu yüz sert ve gergindi, insanın, ölesiye sarhoş olmak için şaraba saldırışı gibi öpüyordu kadını: Unutmak istediği bir şey vardı. Sonunda yarı ölü, bıraktı, Lola'nın üzerine yığıldı kaldı. Lola bir makine gibi elini kaldırmış, onun ense-sini, saçlarını okşuyordu; soğuk ve heyecansızdı; içinde, iri, dolgun vuruşların karnından göğsüne doğru çıkan çılgın gümbürtüsünü duyuyordu: Bu Boris'in onda çarpan kalbiydi. Çok ihtiyarım ben, çok, çok ihtiyarım. Ve birden, bütün bu çırpınma ona kaba ve çok gülünç göründü, Boris'i usulca itti:

"İn üzerimden!"

"Ha?"

Boris başını kaldırmış, şaşkın gözlerle bakıyordu.

"Kalbim," dedi Lola. "Çarpıntım var. Boğuyorsun beni."

Boris gülümsedi, kadının üzerinden kaydı, yanına, karın üstü, alnı yastıkla, gözleri kapalı, dudaklarında tuhaf, çocuksu bir gülümsemeyle, yatağa uzandı. Kadın dirseğine dayanarak doğrulmuştu; Boris'e baktı: Öylesine tanıdık, öylesine alışılmış bir yüzdü ki bu, hiçbir şeyini göremedi. Kendi eliydi sanki, hiç, hiçbir şey hissetmedim. Ve dün, avluda, bir genç kız kadar güzel ve alımlı göründüğü zaman da hiçbir şey duymadım. Hiç, hatta bu ağzımın içinde, boğazımda kalan ateşli hastalık tadını bile, bu karnımın içindeki dolgun, kıvamlı ağırlığı bile duymadım o zaman; bu çok tanıdık başa bakıyor ve "Yalnızım," diye düşünüyordu. Küçük, güzel baş, içinde sinsi, küçük, çocuksu sırların gizlendiği güzel baş; kaç kez avuçlarına almış, sıkılmıştı bu baş; hırpalar, sorar, yalvarır, çırpınır, bu başı iri bir nar gibi yarmak ve içinde ne varsa, tadına bakmak isterdi, sonunda sır bir küçük çatlaktan ibaret olurdu. Şimdi ona bakıyordu, kinle bakıyordu: Kendisini heyecanlandıramadığı, başını döndüremediği, çıldırtamadığı için kin duyuyordu ona, ağzının acı çizgisine bakıyordu: Yaşama sevincini kaybettiye ne kaldı ona? Boris gözlerini açtı, Lola'ya baktı, gülümsedi:

"Benim güzel kocakarım, burada senin yanında öyle mutluyum ki..."

Lola da gülümsedi: Şimdi sırrı olan benim ve sırrımı ele geçirmek için boşuna çırpınacaksın, boşuna. Boris doğrulmuştu, çarşa-

fı fırlattı attı, gözlerini kırpmadan Lola'ya bakıyordu, elini uzattı, usulca göğüslerine dokundu; Lola birden rahatsız olmuştu.

"Mermer gibi," dedi Boris.

Kadın, etinin karanlık gecesinde sinsî bir ağırlıkla büyüyen iğrenç hayvanı düşündü, kanının yanaklarına hücum ettiğini hissetti.

"Seninle iftihar ediyorum," dedi Boris.

"Neden?"

"Neden mi? Hastanede oğlanlar seni görünce donlarına işediler hepsi."

Lola güldü:

"Bu kocakarıyla ne yapıyorsun, demediler mi sana? Annen mi, diye sormadılar mı?"

Boris küskün, "Lola!" dedi. Sonra birden, bir şey hatırlamış gibi güldü, gençlik, bir an, kısacık bir an yüzüne geri geldi.

"Ne gülüyorsun?" dedi Lola.

"Francillon aklıma geldi. Bir sevgilisi var, on sekiz yaşında, pilîç gibi bir şey ha! Bana, 'İstersen, hemen kızları trampa edelim,' dedi."

"Çok nazıkmış," dedi Lola.

Bir düşünce, bir bulut gibi Boris'in yüzünden gelip geçti, gözleri karardı. Lola dost olmayan gözlerle bakıyordu: Evet ya, evet ya, senin de kendine göre küçük, gizli kaygıların var. Ya ona kendimin-kini söylesem, gerçeği söylesem ne yapar? Ona, "Rahmimde bir kötü ur var. Ameliyat olmam gerek, hemen, ama ihtiyarım, bu ameliyat çok kötüye varabilir," desem?.. Gözlerini kocaman kocaman açacaksın, biliyorum, bana, "Yalan söylüyorsun!" diyeceksin. Sana, "Yalan değil," diyeceğim, sen, "Ama bu olanaksız," diyeceksin, olsa bile ilaçlarla, röntgenle pekâlâ tedavi edilebileceğini, saçma şeyler düşündüğümü söyleyeceksin bana. Ben, "Paris'ten buraya gelişim para için değildi," diyeceğim, "buraya Le Goupil'i görmeye geldim. O kesin olarak söyledi bana." Sen, Le Goupil'in hayvanın biri olduğunu, ona inanmakla sersemlik ettiğimi söyleyeceksin bana, inkâr edeceksin, reddedeceksin, tuzağa düşürülmüş bir vahşi hayvan gibi hırsıyla sallayacaksın başını ve sonra, sonunda, sen de susacaksın, susacak ve bana kinle, nefretle dolu, değişmiş, başkalaşmış gözlerle bakacaksın. Çıplak kolunu kaldırdı, Boris'i saçlarından yakaladı.

"Hadi, küçüğüm. Hadi, bakalım, yumurtla; derdin ne?"

Boris yapmacık bir şaşkınlıkla, "Hiç," dedi. "Hiçbir derdim yok benim."

“Beni şaşırtıyorsun. Sabahın beşinde kalkmazsın sen kolay kolay.”

Boris, gevşek bir sesle tekrarladı:

“Hiçbir derdim yok.”

“Anlaşıldı,” dedi Lola. “Bana söylemek istediğin bir şey var, ama ben zorla söyleteyim istiyorsun.”

Boris gülümsedi, başını Lola’nın kolunun altına soktu, derin derin nefes aldı:

“Ne güzel kokuyorsun!”

Lola omuz silkti.

“Hadi! Konuşacak mısın, konuşmayacak mısın?”

Boris müthiş bir korkuyla baktı, başını salladı. Lola sustu, yatağa bıraktı: İyi ya, konuşmayız! Umurumda mı benim! Benimle konuşuyor, öpüyor, ama gene de yalnız öleceğim ben. Boris’in içini çektiğini duydu, başını çevirdi baktı. Boris’in yüzü, o ana kadar onda hiç görmediği, yabancı bir kaygıyla sert, dertliydi. Heyecansız, düşündü: “İyi, uğraşalım bakalım.” Sormak, inatla, ısrarla sormak gerekecekti şimdi, gözünü gözlerinden ayırmamak, yüzünde anlamları kovalamak gerekecekti, onu kıskandığı günlerdeki gibi tıpkı; sonunda, itiraf etmek için can attığı şeyi ona itiraf ettirebilmek için köpek gibi yalvarmak gerekecekti, biliyordu. Davrandı, oturdu:

“Pekâlâ! Şuradan sabahlığımı ver, bir de sigara lütfen!”

“Neden sabahlığı giyiyorsun? Ne güzelsin böyle.”

“Ver sabahlığı. Üşüyorum.”

Boris, çıplak ve esmer, kalktı, Lola gözlerini kaçırdı; Boris yatağın ayakucundan sabahlığı aldı, uzattı. Kadın sabahlığı sırtına geçirdi, Boris bir an tereddüt etti, sonra pantolonunu giydi, sandalyeye çöktü.

“Bir küçük kız buldun, evlenmek istiyorsun?” dedi Lola.

Boris öylesine affetmez gözlerle baktı ki kadın kızardı.

“Peki,” dedi. “Anladım.”

Kısa bir sessizlik oldu, sonra Lola, “Peki,” dedi, “terhis olduktan sonra ne yapmayı düşünüyorsun?”

“Seninle evleneceğim,” dedi Boris.

Kadın uzandı, bir sigara aldı, yaktı:

“Neden?” diye sordu.

“Saygı gösterilecek bir hayatım olması gerek,” dedi Boris. “Seninle evlenmeden seni Castelnauvey’e götüremem, değil mi?”

“Castelnaudary’de ne işin var?”

Boris gururla, “Hayatımı kazanmaya gideceğim oraya,” dedi. “Gerçekten, gülme, koleje öğretmen olacağım.”

“Anladım, peki, ama neden ille Castelnaudary?”

“Göreceksin,” dedi Boris, “göreceksin, Castelnaudary olacak.”

“Yani, demek istiyorsun ki ben de Madam Serguine olacağım ve okul müdürünün sayın madamına misafirlğe giderken kafama süslü bir şapka giyeceğim, ha?”

“Evet,” dedi Boris, “evet, aynen öyle olacak. Ben de yıl sonunda, ödüller dağıtılırken müthiş nutuklar atacağım.”

“Hımmm!” dedi Lola.

“İvich de bizimle birlikte gelecek oraya,” dedi Boris.

“İvich? İvich benden nefret eder.”

“Eh, öyle, ama gene de gelecek.”

“Kendi mi istedi gelmeyi?”

“Evet. Kayınbabasının evinde patlıyor, bu gidişle çıldıracak herhalde; korkuyorum, görsen, tanımazsın.”

Bir sessizlik oldu, Lola kıpırtısız gözlerle Boris’e bakıyordu:

“Her şeyi hazırladınız, kararlaştırdınız, öyle mi?” dedi.

“Evet.”

“Ya benim hoşuma gitmezse bu program?”

“Ooo, Lola!” dedi Boris. “Nasıl söyleyebiliyorsun bunu?”

“Tabii,” dedi Lola, “seninle evlenmek söz konusu olduğu için, benim bundan çok mutlu olacağıma inanıyorsun.”

Hâlâ Boris’e bakıyordu, onun çocuk gözlerinde bir aydınlığın tutuştuğunu gördü:

“Doğru değil mi?” diye sordu Boris.

“Evet, doğru,” dedi Lola. “Ama sen şımarık çocuğun birisin canım ve çekiciliğine fazla güveniyorsun.”

Aydınlık söndü; Boris başını öne eğmişti, dizlerine bakıyordu, Lola onun çene kemiklerinin kımıldadığını gördü.

“Peki, bu yaşantı senin hoşuna gidecek mi?” diye sordu.

Boris nezaketle, “Seninle yaşamak her zaman mutlu eder beni,” dedi.

“Öğretmenlikten nefret ettiğini söyledin hep.”

Boris başını kaldırdı:

“Başka ne yapabilirim?” dedi. Sonra farklı bir sesle devam etti: “Siperde, dövüşürken kendi kendime sorular sormaz olmuştum. Ama şimdi, dünyaya niçin geldiğimi soruyorum kendi kendime. Niçin, ne yapmaya?”

“Yazmak isterdin.”

“Hiçbir zaman ciddi olarak düşünmedim yazmayı, söylenecek hiçbir şeyim yok. Orada... orada kalacağımı sanmıştım, anlıyor musun? Faka bastım...”

Lola ona dikkatle baktı:

“Savaşın bittiğine üzülüyor musun?”

“Savaş bitmedi,” dedi Boris. “İngilizler dövüşüyor, altı aya kalmaz Amerikalılar da girişecek.”

“Olabilir, ama senin için bitti.”

“Evet,” dedi Boris, “benim için bitti.”

Lola hâlâ bakıyordu:

“Senin için, bütün Fransızlar için...”

Boris irkildi, heyecanla, “Hayır,” dedi, “hayır, hepsi için değil. Şimdi İngiltere’de olanlar var, sonuna kadar dövüşecek onlar.”

“Anlıyorum,” dedi Lola.

Sigarasından bir nefes çekti, sonra yere, tahtaların üzerine fırlattı. Usulca sordu:

“Sen istesen, gidebilir misin şimdi? Oraya, İngiltere’ye?”

Boris hayranlıkla, “Ah Lola!” dedi. “Lola! Evet, evet, tabii gidebilirim.”

“Nasıl gidersin?”

“Uçağa atladığım gibi giderim.”

Lola anlamadan, “Uçağa mı?” diye tekrarladı. “Hangi uçağa?”

“Marignan’a yakın, iki tepe arasında özel bir havaalanı var. İki hafta önce arızalı bir askerî uçak inmiş o alana. Şimdi uçak tamir edilmiş, uçuşa hazır, bekliyor.”

“Ama sen havacı değilsin.”

“Havacı arkadaşlar var.”

“Kim onlar?”

“Francillon var, seni tanıştırdığım çocuk hani. Sonra Gabel’le Terasse var.”

“Sana beraber gitmeyi önerdiler, değil mi?”

“Evet.”

“Eeey?”

Boris, acele, “Reddettim,” dedi.

“Sahi mi? Yoksa kendi kendine, kocakarıyı yavaş yavaş alıştı-
rırım nasılsa, diyerek hemen kabul mü ettin?”

“Hayır,” dedi Boris.

Kadına yumuşacık gözlerle bakıyordu. Onun böylesine su gi-
bi gözlerle baktığı o kadar azdı ki, eskiden böyle bir bakış uğruna
canımı verirdim.

“Sen,” diyordu Boris, “serserinin, delinin birisin. Çekilmez bir karısın, ama bırakamam seni. Ne olursan ol, bırakamam; çünkü ben yanında olmasam, senin ne boklar yiyeceğini Allah bilir.”

“Peki,” dedi Lola, “ne zaman evleniyoruz?”

Boris, ilgisiz bir tavırla, “Ne zaman istersen,” dedi. “Önemli olan, okullar açıldığı zaman evli olmamız.”

“Okullar eylülde mi açılıyor?”

“Hayır, ekimde.”

“İyi. Daha zaman var,” dedi Lola.

Ayağa kalkmış, odada bir aşağı, bir yukarı dolaşıyordu. Yerde, uçları kırmızı dudak boyalı sigara izmaritleri vardı. Boris budalaca bir dikkatle izmaritleri topladı.

“Arkadaşların ne zaman gidiyor?” diye sordu Lola.

Boris izmaritleri başucu masasının mermerine bıraktı. Dönüp bakmadan, “Yarın gece,” dedi.

“O kadar çabuk ha?”

“Evet, tabii, bir an önce gitmeleri gerek.”

Lola pencereye yürüdü, açtı; balıkçı teknelerinin ağır ağır sallanan direklerine, bomboş, insansız rıhtımlara, toz pembe göğe baktı; “Yarın gece,” diye düşünüyordu, “yarın gece.” Koparılacak bir halat daha kalmıştı, bir tek. Halat koptuktan sonra, artık dönebilirdi. “Yarın gece olsun, ne çıkar,” diye düşündü, “nasılsa kopacak bir gün. Nasılsa kopacak.” Deniz şafak renkli anaforlarla yavaş yavaş akıyordu. Lola uzaktan bir geminin düdük sesini duydu. Sonunda, tümüyle özgür hissettiği an, döndü, ona baktı:

“Gitmek istiyorsan,” dedi, “seni alıkoyacak değilim.”

Cümle, acı veren bir zorlukla sıyrılmıştı dudaklarından, ama şimdi Lola bomboş ve rahatlamış hissetti. Boris’e bakıyordu ve nedenini bilmeden, “Zavallı yavruca,” diye düşünüyordu, “Zavallı yavruca.” Boris birden yerinden fırlamıştı. Ona doğru geldi, kolunu yakaladı.

“Lola!”

“Canımı acıtıyorsun,” dedi kadın.

Boris kadını bıraktı; ama hâlâ kuşkulu gözlerle bakıyordu:

“Gitmem seni üzmeyecek mi?” diye sordu.

Lola serinkanlı bir mantıkla, “Tabii,” dedi, “tabii çok üzecek. Ama senin Castelnauvey’e gitmendense, bunu yeğlerim gene de.”

Boris, inanmış göründü:

“Sen de mi yaşayamazsın orada?” diye sordu.

“Hayır,” dedi kadın, “ben de yaşayamam.”

Boris, omuzlarını kamburlaştırmıştı, kolları gelişigüzel iki yanına sarkıyordu: İlk kez bedeninden rahatsız olmuştu, ilk kez, kollarını, ellerini ne yapacağını bilemiyordu. Lola, sevincini göstermediği için minnet duydu ona.

“Lola!” dedi Boris.

Elini uzattı ve Lola’nın omzuna koydu; Lola, bu eli omzundan söküp atmak için delice bir arzu duydu, ama kımıldamadı. Boris’e baktı, gülümsedi, omzunda elinin ağırlığını duyuyordu, ama o şimdiden Lola’nın değildi artık, o İngiltere’deydi şimdiden, şimdiden, birbirlerinden uzak, ölmüşlerdi.

Boris, titreyen sesiyle, “Ben,” dedi, “ben reddetmişim, biliyorsun, değil mi? Biliyorsun!”

“Biliyorum.”

“Orada, seni aldatmayacağım. Kimseyle yatmayacağım, hiç kimseyle.”

Kadın gülümsedi:

“Zavallı yavrucuğum.”

Orada, odada fazlaydı şimdi. Lola şimdi, hemen yarın gece olsun isterdi. Boris birden eliyle alnına vurdu:

“Allah kahretsin!”

“Ne var gene?” diye sordu Lola.

“Gitmiyorum. Gidemem.”

“Niçin?”

“İvich! dedim sana, bizim yanımıza gelmek istiyordu.”

Lola öfkeyle, “Boris!” diye haykırdı. “Benim için kalmıyorsun, İvich için kalmaktan men ederim seni!”

Ama bu, hemen sönen *eskiden kalma* bir öfkeydi.

“Ben İvich’i yalnız bırakmam,” dedi.

“Yanına alır mısın?”

“Niye almayayım?”

“Ama nefret edersiniz birbirinizden.

“Ne çıkar?” dedi Lola.

Kendini ölesiye yorgun hissediyordu.

“Boris, ya giyin, ya yat,” dedi. “Hasta olacaksın.”

Boris bir havlu aldı, bedenini kurulamaya başladı. Sersemlemişti. “Zor iş,” diye düşündü Lola, “zor iş, bütün bir yaşam için karar aldı.” Sonra gitti, yatağın kenarına oturdu; Boris hâlâ sert hareketlerle göğsünü ovalıyordu, ama yüzü kaygılı, kapanıktı.

“Neyin var senin?” diye sordu Lola.

“Bir şeyim yok. Amma terlemişim ha.”

Lola zorlayarak ayağa kalktı, Boris'i saçlarından yakaladı, yüzünü yüzüne doğru kaldırdı:

“Bak bana! Ne var? Ha? Söyle!”

Boris gözlerini kaçırđı:

“Sende... sende bir tuhafılık var,” dedi. “Anlayamıyorum.”

“Nasıl tuhafılık?”

“Gidişim seni daha fazla sarsacak sanıyordum. Beni şaşırttın.”

“Seni şaşırttım, ha?” diye tekrarladı Lola. “Seni şaşırttım, ha?”

Kahkahayla güldü.

Sabah, Saat 6

Mathieu homurdandı, oturdu, alnını kaşıdı. Bir horoz ötüyordu, güneş sıcak ve canlıydı, ama alçaktı daha.

“Hava güzel olacak,” dedi.

Kimse yanıt vermedi: Hepsi, yan yana, taş parmaklığın önünde diz çökmüşlerdi. Mathieu kol saatine baktı ve saatin altı olduğunu gördü: Uzak ve kalabalık bir uğultu duydu. Diz üstü çöktü, dört ayak yürüyerek ötekilerin yanına gitti.

“Ne var? Uçak mı?”

“Hayır. Onlar. Motorlu birlikler.”

Mathieu omuzlarının üzerinden başını yükselterek baktı.

“N’apıyorsun?” dedi Clapot. “Yat aşağı: Dürbünleri vardır heriflerin.”

Evlerin başlangıcından iki yüz metre kadar ötede yol batıya dönüyordu, yeşil bir tepenin ardında gözden kayboluyor, un depolarının yüksek duvarları arasından geçerek yeniden meydana çıkıyor ve güneybatıdan, köye giriyordu. Mathieu uzakta, yolun ucunda kımıldamıyor gibi gibi görünen otomobilleri gördü: Almanlar! diye düşündü ve korktu. Tuhaf, hemen de dinî bir korku, bir çeşit tuhaf, kutsal nefretti bu. Yabancı gözler, binlerce ve binlercesi uzaktan, kemiriyor, didikliyordu köyü. İnsanüstü yaratıkların gözleri, böcek gözleri. Mathieu birden, dehşet verici bir gerçeğin, apaçık, benliğine dolduğunu hissetti: *Cesedimi* görecekler benim.

Konuştuğunu bile fark etmeden, “İki dakika sonra buradalar,” dedi.

Ötekiler yanıt vermediler. Birkaç saniye sonra Dandieu ağır, yüklü bir sesle, “Uzun menzilli ateşe gerek kalmayacak,” dedi.

“Geriye,” dedi Clapot.

Gerilediler, dördü, oracıkta, yataklardan birinin üzerine çöktüler.

Chasserieu'yla Dandieu, yan yana iki eriktiler sanki, Pinette de gitgide onlara benziyordu: Aynı toprak rengi yüz ve aynı kocaman, yumuşak, sonsuz gözler. Mathieu, "Benim de gözlerim bu ge-yik gözleri," diye düşündü. Clapot kendini yatağa bırakmıştı, om-zunun üzerinden konuşmaya başladı:

"Köyün girişinde duracaklar şimdi, köye keşif için adam çıkaracaklar. Sakın ateş etmeyin üstlerine."

Chasserieu esnedi; aynı esneme, bir bulantı kadar yavan ve tatlı, Mathieu'nun çene kemiklerini açtı. Korkuya karşı koymak için debeleniyordu, öfkelenmek, öfkeyle çılgına dönmek için zorluyordu; kendi kendine, "Kahrolası! Askeriz biz, kurban değiliz," diyor. Ama gerçek bir öfke değildi bu. Yeniden esnedi. Chasserieu ona yumuşak gözlerle bakıyordu:

"Alışması zor biraz," dedi. "Ama sonra, göreceksin ya, daha kolay oluyor."

Clapot döndü, dizlerini bükerek çömeldi:

"Bir tek hedef var," dedi. "Okulu ve belediyeyi korumak! Oralara sokulmamaları gerek. Ateş işaretini aşağıdaki çocuklar verecek; onlar ateşe başladılar mı, siz de tetiğe basarsınız. Yalnız şunu unutmayın: Onlar, aşağıda dövüşe devam edebildikleri sürece bizim görevimiz, onları korumak."

Dikkatli ve söz dinler bir tavırla dinliyorlardı hepsi.

"Ya sonra?" dedi Pinette.

Clapot omuz silkti:

"Sonra... sonra..."

"Çok uzun dayanabileceklerini sanmam," dedi Dandieu.

"Belli olmaz. Ama onlarda kesinlikle bir küçük top vardır: Ne olursa olsun topu tehlikeli noktaya yerleştirmelerine engel olacağız. Başka çare yok."

Yeniden diz üstü çöktü, taş parmaklığa kadar sürüklendi. Köşe sütunlarından birini siper alarak yola baktı.

"Dandieu!"

"Ne?"

"Gel buraya."

Dönüp bakmadan anlattı.

"Dandieu, seninle ikimiz karşıdan ateş edeceğiz. Chasserieu, sen sağa geçeceksin. Delarue sola. Pinette, sen yedektesin, arkadan sarmaya kalkışırlarsa sen arkadan hemen ateş edeceksin."

Chasserieu bir şilte çekti, sürükledi, doğu yanındaki parmaklığa dayandı; Mathieu örtüyü aldı, diz üstü üzerine çöktü.

Pinette hırsla, "Sırtımı dönüyorum," dedi, "o hayvan heriflere sırtımı dönüyorum."

"Haline şükret," dedi Chasserieu. "Burada güneş kör edecek beni, ta gözümün içine giriyor."

Mathieu, sütunun önünde iki büklüm, belediye binasının karşısındaydı; durduğu yerde, kımıldamadan, usulca eğilir gibi yapsa yolu görebilirdi. Alan, öldürücü gölgeler dolu korkunç bir boşluktu, bir tuzak; bakınca tüyleri ürperiyordu insanın. Kestane ağaçlarının yapraklarında kuşlar ötüyordu.

"Dikkat!"

Mathieu nefesini tuttu: Başlarında kasklarla simsiyah iki motosikletli köy yoluna sapmıştı: Doğaüstü iki atlı. Mathieu boşuna, yüzlerini seçmeye çalıştı. Yüzleri yoktu. İki ince bel, birbirine paralel dört düzgün bacak, bir çift yuvarlak, pırlıl pırlıl baş, gözsüz ve ağızsız. Mekanik sıçramalarla yol alıyorlardı, eski zaman saatlerinde, her saat başı kadranın altında tutuk eklemleriyle yürüyen küçük kuklaların kaskatı soylu hareketli ve cansız, yol alıyorlardı. Her saat başı. Saat başıydı gene, saat çalacaktı!

"Ateş etmeyin!"

Motosikletliler alanda peş peşe dolaştılar. Hiçbir şey kımıldamadı, havalanan serçelerden başka: Bu tuzaklarla dolu yer ölüydü sanki. Mathieu büyülenmişti: "Almanlar," diye düşünüyordu. "Almanlar." Motosikletler belediye binasının önünde çark ettiler, Mathieu'nun tam altından geçtiler, Mathieu kocaman, deriden böcek ayaklarının gidonun iki yanında iri sarsıntılarla titrediğini gördü, sonra anayola saptılar. Birkaç saniye sonra, çivilenmiş gibi dimdik bedenleriyle yeniden meydana çıktılar ve tam gaz, az önce geldikleri yoldan geri döndüler. Mathieu, Clapot ateş etmemelerini emrettiği için memnundu. Bu insanüstü yaratıklara kurşun işlemezdi çünkü... Kuşlar, birkaç dakika daha havada daireler çizerek uçtu, sonra tekrar ağaçlara indi.

Clapot, "Bu seferki bize," dedi.

Bir fren gıcırdadı, kapılar çarpılarak kapandı. Mathieu haykırışlar ve ayak sesleri duydu: Birden uykuya benzer bir nefrete yvarlandığını hissetti: Gözlerini açık tutabilmek için zorlaması gerekiyordu. Yarı kapalı gözkapaklarının altından yola bakıyordu ve yumuşak, gönül alıcı, barışçı duygular kımıldadı içinde. Tüfeklerimizi fırlatıp atarak aşağı insek çevremizi alırlar belki, "Fransız kardeşlerimiz, savaş bitti, diye bağrışarak çevremizi alırlar." Ayak sesleri yaklaşıyordu, hiçbir şey yapmadılar bize, bize kötülük etmek

istemiyorlar, bizi düşünmüyorlar bile. Gözlerini sımsıkı kapadı; nefret göğsüne dek yükselecek. Cesedimi görecekler, tekmeler savuracaklar cesedime. Ölmekten korkmuyordu, nefretten korkuyordu.

Oldu! Kulaklarında korkunç bir ses patladı, gözlerini açtı baktı; yol bomboş ve sessizdi; düş gördüğüne inandırmaya çalıştı. Kimse ateş etmemişti, kimse...

“Orospu çocukları!” diye mırıldandı Clapot.

Mathieu irkildi:

“Orospu çocukları mı? Kim?”

“Aşağıdakiler. Zamanından önce ateş ettiler. Bir bok oldu herhalde, olmasa beklerlerdi.”

Mathieu’nun bakışı ıstıraplı bir tırmanışla yol boyunca kaydı, kaldırım taşlarında, kaldırım taşlarının arasındaki ot kümelerinde dolaştı, uzakta, kavşağa kadar: Bomboş. Bomboş. Sessizlik: Bir ağustos gününün köyüydü bu, bütün erkekler tarlalarındaydılar. Ama Mathieu bu duvarların ardında ölümünü kararlaştırdıklarını biliyordu: Bize yapabilecekleri kötülüklerin en kötüsünü arıyorlar. Birden, derin bir yumuşaklığa yuvarlandı, herkesi seviyordu, Fransızları, Almanları, Hitler’i. Ağdalı, yapış yapış bir düşün içinden haykırışlar ve hemen ardından korkunç bir patlama, sonra bin parça olan bir camın şangırtısını duydu. Tüfeğin elinden kaymasından korktu, parmaklarını sımsıkı kenetledi.

Clapot dişlerinin arasından, “Çok yakın atıyorlar,” dedi.

Peş peşe patlıyordu, durmadan: Almanlar ateşe başlamışlardı. İki el bombası daha patladı. Bir saniye sussa, kendimi bulabilsem! Ama susmuyordu, patlıyor, sarsıyor, parçalıyordu, beyninin içinde dönen, durmadan, gitgide hızlanarak dönen, kertikli bir çark vardı, her kertik bir el ateşti. Tanrım! Bir de korkak olsaydım üstelik! Döndü, arkadaşlarına baktı: Clapot’yla Dandieu, iki büklüm, sapsarı ölü yüzleri, fazla iri, fazla parlak, hareketsiz gözleriyle bekliyorlardı. Pinette sırtını dönmüştü, ensesinde bütün kasları yay gibi gergindi, bir sara nöbetiyle kaybetmişti ya da sessiz kahkahalarla deli gibi gülüyordu, durmadan: Omuzları tuhaf hareketlerle sarsılıyordu. Mathieu sütunun arkasına yapışarak ihtiyatla başını uzattı. Gözlerini açık tutabilmişti, ama başını belediye binasının bulunduğu yana çevirmeyi başaramadı; insansız ve kavgasız güneşe baktı, bakışları güneşe kaçıyor hep. Marsilya’ya doğru, denize doğru. Birden bir patlama daha oldu, kulenin arduvazları kuru, keskin çatırtılarla uçtu, kule sallandı. Mathieu gözlerini sonuna kadar açmıştı, ama altında yol çılgın bir hızla koşuyor, maddeler ka-

yıyor, birbirine dolanıyor, birbirine karışıyordu, bir düştü bu, uçurum oyuluyor, oyuluyor, kendine çekiyordu Mathieu'yu, *bir düştü bu*, ateş çarkı dönüyor, dönüyor, bir panayır yerinde çocuk gözlerini büyüleyen bin bir renkli bir atlıkarınca gibi durmadan dönüyordu, savaşa doğru sürüne sürüne sokulan kurbagayı gördüğü an, yatağında, uyanmak üzereydi, bir an bu yamyassı, tuhaf şekilli, çirkin hayvanı ilgisiz gözlerle seyretti, sonra hayvan, bir insan bedenine büründü. Mathieu şimdi inanılmaz bir berraklıkla onun ensesinin ikiye katlandığı çizgiyi, yeşil ceketini, kemerini, yumuşak, siyah çizmelerini görüyordu. "Tarlaların içinden dolaşmış olacak, geliyor, belediye binasına atacak bombayı." Alman dizleri ve dirsekleriyle sürünüyordu, havada tuttuğu sağ elinde madeni bir silindir vardı. "Bu," dedi Mathieu, "bu, bu..." Ve yol durdu, ateş çarkı durdu, Mathieu fırladı ayağa kalktı, tüfeği omuzladı, bakışları taş kesildi, bir maddeler dünyasında, ayakta, yoğun, ağır, namlusunun ucunda bir düşmanı hapsediyor ve korkunç bir soğukkanlılıkla böbreklerinin hizasını arıyordu. Tuhaf bir üstünlük duygusuyla, alayla güldü: Büyükle Alman ordusu, insanüstü insanlar ordusu, çekirgeler ordusu bu yerde sürünen, zavallı küçük adamdı işte: Her an yanışın ve bilgisizliğin batağına biraz daha gömülen, haksız ve yanılmamış olduğu için acınacak bir adam; bir çocuğun gülünç çabasıyla çırpınan, sürünen bir adam. Mathieu acele etmiyordu, adamını seyrediyordu, zamanı vardı: Alman ordusu sıradan insanların ordusuydu. Alman ordusu öldürülebilirdi! Sonra ateş etti: Adam, kollarını ileri, öne savurarak sıçradı, iki büküm, karın üstü düştü: Yüzme öğrenen bir çocuk gibi. Mathieu gülümsedi, tekrar ateş etti, çocuk, bahtsız ve çaresiz, tekrar çırpındı, sonra hareketsiz kaldı: Bomba elinden kurtulmuş, usul usul yolun kenarına kadar yuvarlanmıştı; şimdi rahatı artık, ölmüştü, rahat ve tehlikesiz. Mathieu alçak sesle: "Rahatlattım onu..." diye söylendi. "Rahatlattım onu." Ve birden sağlam ve güçlü hissetti.

Omzuna bir el dokundu: Clapot'ydü, amatörün eserini görme-ye gelmişti. Başını sallayarak ölmüş hayvana baktı, sonra döndü:

"Chasserieu!"

Chasserieu emekleyerek yanlarına geldi.

"Sen burada dur, karşıyı gözle!" dedi Clapot.

Mathieu sinirli, "Ona ihtiyacım yok," dedi. "Gerek yok ona."

"Gene gelecekler," diye anlattı Clapot, "kalabalık gelirlerse baş edemezsin."

Birden makineliler takırdamaya başladı.

Clapot kaşlarını kaldırdı, yerine dönerken, “İş sıkışıyor,” dedi. “Hadi bakalım!”

Mathieu, Chasserieu’ya döndü, heyecanla, “Bak bak!” dedi. “Şaşırdılar. Şaşırttık herifleri.”

Chasserieu yanıt vermedi. Ağır, hantal bir ilgisizlikle bakıyordu.

Mathieu hırsla, “Görmüyor musun?” dedi. “Görmüyor musun? Hep gecikiyorlar. Ben topumuzu iki dakikada temizler sanıyordum. Ama bak...”

Chasserieu şaşkın gözlerini ona kaldırdı, sonra saatine baktı:

“Motosikletlerin köye girişinden bu yana yalnızca üç dakika geçti,” dedi. Mathieu’nun heyecanı söndü, gülmeye başladı. Chasserieu yolu gözlemeye koyulmuştu; Mathieu “ölü”süne bakıyor, gülüyordu. Yıllar boyu, hareketlerinin tek sahibi, gerçek sahibi olmak için savaşıyordu: Boşuna! Hareketlerini alıyor, elinden alıyorlardı hep, el koyuyorlardı. Bu kez başkaydı, bu kez çalamamışlardı, hiçbir şey çalamamışlardı. Mathieu tetiğe dokunmuştu ve yaşamında ilk kez, gerçek bir şey olmuştu. Zevkle ürpererek: “Kesin, geri dönülmez bir şey,” diye düşündü. Kulağı patlamalar, haykırışlarla doluydu, ama o duymuyordu hiçbirini, “ölü”süne bakıyordu: “Gerçeği gördü o da,” diye düşündü. “Gerçeği gördü o da!” *Onun “ölüsü” onun eseri, yeryüzünden gelip geçişinin bıraktığı iz.* Daha, daha fazla öldürmek arzusu delice bir hırs halinde benliğini doldurdu: Bu çok kolay, çok eğlenceliydi hem de. Almanya’yı baştan başa yasa boğmak istiyordu.

“Dikkat!”

Duvarın dibinde, elinde bir el bombasıyla biri sürünüyordu. Mathieu bu tuhaf ve şehvet verici yarattığı seyretti; kalbi iri iri atıyordu.

“Allah kahretsin.”

Vuramamıştı. Tuhaf yaratık birden büyüdü, çevresine anlamadan bakan korkmuş bir insan oldu. Chasserieu ateş etti. Adam, yay gibi gerildi, geri sıçradı, kolunu havada çevirerek, sıçradı, bomba müthiş bir hızla fırladı elinden ve adam, sırtüstü, kaldırımlara devrildi. O an, korkunç bir patlama oldu, camlar parçalandı, savruldu, Mathieu bir saniye, kör edici bir aydınlıkta belediye binasının altında kıvranan gölgeler gördü, sonra dünya simsiyah kesildi: Gece olmuştu, sarı, ateşten benekler gözlerine doldu, yaktı. Kuduz bir öfkeyle, “Allah kahretsin! Allah kahretsin!” diye haykırdı.

“Aldırma,” dedi Chasserieu. “Gene de bir bok yapamadı herif, bizimkiler üst kattalar.”

Mathieu başını salladı ve sarı, ateşten beneklerden kurtulmak için peş peşe gözlerini açıp kapadı.

"Allah kahretsin! K r oldum."

"Geçer," dedi Chasserieau. "Bak Şu hayvana, t ymesin."

Mathieu eğildi baktı, Şimdi daha iyi görüyordu. Alman, sırtüstü, sonuna kadar açık gözleriyle, ölüyordu. Mathieu tüfeği doğrulttu.

"Hey!" diye bağırdı Chasserieau. "N'apıyorsun? Deli misin? Geberiyor işte görmüyor musun? Kurşun ziyan edilir mi?"

Mathieu tüfeği indirdi, alaylı: "Belki de paçayı kurtarır köpek!" diye düşündü.

Belediyenin kapısı sonuna kadar açıldı, bir Şeyle vurulmuŐ gibi; eŐikte bir adam göründü, soylu bir yürüyüşle birkaç adım attı. Beline kadar çıplaktı: Bir okul kitabından alınmış, derisiz, yalnız damardan, yalnız kastan, korkunç, çirkin bir insan Őekline benziyordu. Kıp kızıl, rendelenmiŐ esine oyulmuş yanaklarından et parçalar sarkıyordu. Birden ulumaya başladı, o anda yirmi tüfek birden patladı, çıplak, derisiz adam sallandı, yüzüstü düştü, merdivenlere yığıldı.

"Bizimkilerden biri değil," dedi Chasserieau.

Mathieu, çaresiz bir öfkeyle boğulduğunu sandı, korkunç bir sesle, "Hayır!" dedi. "Bizden o, bizimkilerden, Latex o."

Elleri titriyordu, gözleri keskin bir acıyla yandı: Zor duyulan bir sesle tekrarladı:

"Latex'ti adı. Latex'ti. Altı çocuğu vardı."

Sonra, birden eğildi, kocaman açılmış gözleriyle kendisine bakar gibi görünen yaralıya baktı.

" deyeceksin, alçak!  deyeceksin!"

"Deli misin?" dedi. Chasserieau. "Kurşunları ziyan etme dedim sana."

"Sen kendi işine bak!  ekil, bırak beni!

Ateş etmekte acele etmedi: Hayvan, beni görüyorsa Şimdi çok da eğlenmiyordur! Başına nişan aldı, ateş etti: Baş patladı, yok oldu, ama adam hâlâ ayaklarıyla toprağı dövüyordu.

"Alçak! Alçak!" diye bağırdı Mathieu. "Alçak!"

"Yat aşağı, deli! Yat ulan aşağı! Sola kaç! Sola! Sola!"

Beş-altı Alman görünmüştü. Chasserieau'yla Mathieu ateşe başladılar, ama Almanlar taktik deęiŐtirmiŐlerdi bu kez. Ayakta, köŐelerde siper alıyor, duruyorlardı, bir Şeyi bekliyorlardı sanki.

Chasserieau bağırdı:

"Clapot! Dandieu! Bu yana, bu yana!"

"Gelemem," dedi Clapot.

"Pinette!" diye haykırdı Mathieu.

Pinette yanıt vermedi. Mathieu dönüp bakmaya cesaret edemedi.

"Yatın, yatın!"

Almanlar koşmaya başlamışlardı. Mathieu ateş etti, ama onlar karşı kaldırıma geçmişlerdi bile.

Clapot, "Allah kahretsin!" diye haykırdı. "Ağaçlara kadar gelmişler! Kim bıraktı ulan bunları?"

Yanıt vermediler, ağaçların altı kaynıyordu. Chasserieu doğru, gelişigüzel ateş etti.

"Onları oradan çıkarmak için bir kerhane dolusu orospu ister!"

Okuldakiler ateşe başlamışlardı; Almanlar ağaçları siper almışlardı, makineliyle tarıyorlardı köyü. Belediye binasında kimse ateş etmiyordu artık. Yol, toprağın bir karış üstünde, ağır, kıvamlı bir dumanla tütüyordu.

"Ağaçlara ateş etmeyin," diye bağırdı Clapot. "Boşuna, barut ziyanı."

Aynı anda belediye binasının ikinci katında bir bomba patladı.

"Ağaçlara çıkıyorlar," dedi Clapot.

"Çıksınlar," dedi Mathieu, "daha rahat gebertiriz."

Bakışları, ağaçları delip geçmek için aranıyordu; havaya kalan bir kol gördü, ateş etti. Çok geç, belediye binası infilak etmişti, birinci katın pencereleri müthiş gürültülerle savruldu; Mathieu bir daha, o dehşet verici aydınlıkla kör oldu tekrar. Görmeden ateş etti; daldan dala yuvarlanan kocaman, olgun meyvelerin gürültüsünü duydu, düşüyorlar mıydı, ağaçlardan aşağı mı iniyorlardı, bilemedi.

"Belediyede kimse ateş etmiyor artık," dedi Clapot.

Nefeslerini tutarak dinlediler. Almanlar hâlâ, durmadan ateş ediyorlardı, belediye binasından ses gelmedi. Mathieu ürperdi. Ölmüşler! Boş insansız odalarda, çökmüş, parçalanmış tahtalara savrulmuş kanlı et külçeleri.

"Bizim suçumuz yok," dedi Chasserieu. "Öyle çoktular ki."

Birden, birinci kat pencerelerinden ağır, koyu renkli bir duman fışkırdı, duman bükümlerinin ardında Mathieu kızıl ve sarı alevleri gördü. Aynı anda içeride biri haykırmaya başladı. Biri haykırmıyordu: Acı, keskin ve çırpıplak bir çığlıktı bu, bir kadın se-

si. Mathieu birden, öleceğini hissetti. Chasserieau ateş etti.

“Çıldırдың mı?” dedi Mathieu. “Bana kurşun ziyan etme diyor-
dun, sen boşa ateş ediyorsun şimdi.”

Chasserieau gözünü pencerelerden ayırmıyordu: Üst üste üç
kez alevlerin ortasına ateş etti.

“Bağıran oğlanı...” dedi. “Dayanamıyorum, çıldıracağım!”

“Hâlâ bağılıyor,” dedi Mathieu.

Buz kesilmiş, kıpırtısız, dinlediler: Ses zayıflıyordu.

“Bitti!”

Fakat birden, çığlıklar, olanca dehşetiyle, öldürülen bir hayva-
nın tüyler ürperten ulumasıyla yeniden yükseldi. En tiz perdeden
çıkan büyük, korkunç, korkunç seslerdi bunlar. Mathieu pencereyi
nişanlayarak ateş etti, vuramadı.

“Ölmek istemiyor,” dedi Chasserieau.

Ve aynı anda ulumalar kesiliverdi.

“Öfff!” dedi Mathieu.

“Tamam,” dedi Chasserieau. “Pişti, kızardı.”

Ne ağaçların altında, ne yolda bir kımlıltı vardı şimdi. Güneş
yanan binanın hâlâ ayakta duran yaldızlı çatısında altın ışıklarla
oynuyordu. Chasserieau saatine baktı:

“Yedi dakika,” dedi.

Mathieu alevlerin ortasında kıvranıyordu, iri, canlı bir yanık-
tan başka bir şey değildi şimdi, boğuluyor, nefes alamıyordu. Hâlâ
yaşadığına inanabilmek için ellerini göğsüne yapıştırdı, ağır ağır,
karnına kadar indirdi. Clapot birden:

“Damların üstündeler,” dedi.

“Damların mı?”

“Tam karşımızda bak, okula ateş ediyorlar. Allah kahretsin!
Şimdi boku yedik! Şimdi...”

“Ne, ne var?”

“Makineliyi yerleştiriyorlar. Pinette!” diye bağırdı Clapot.

Pinette kendine geriye doğru attı.

“Gel, buraya gel! Okuldakilere başlıyorlar şimdi.”

Pinette, dört ayak üstü süründü: Bomboş gözlerle bakıyordu.
Yüzü kül rengiydi.

“Kötü müsün?” dedi Mathieu.

Haşın bir sesle, “Çok iyiyim,” dedi Pinette.

Clapot’ya kadar sürünerek gitti, diz çöktü.

“Ateş et,” dedi Clapot, “sen sokağa ateş et, oyalayalım herifle-
ri. Biz makineliye bakalım, hadi!”

Pinette, ses çıkarmadı, ateş etti.

“Dur!” dedi Clapot, “doğru dürüst tut şu tüfeği: Gözü kapalı ateş edilmez.”

Pinette titredi, kendini toplamak için korkunç bir çaba harcadığı besbelliydi, korkak bir kırmızılık yanaklarını pembeleştirdi; gözlerini iri iri açarak tekrar nişan aldı. Clapot ile Dandieu, Pinette'in yanında diz çökmüşlerdi, konuşmadan, birbirlerine bakmadan ateş ediyorlardı. Clapot bir zafer çığlığıyla:

“Tamam!” diye bağırdı. “Tamam! Bir bok yapamaz artık.”

Mathieu dinledi: Hiçbir ses duyulmuyordu.

“Öyle,” dedi. “Ama çocuklar ateşi kestiler.”

Okul susuyordu. Ağaçların altından fırlayan üç Alman koşarak sokağı geçti, bütün güçleriyle omuzlayarak kapıları açtılar. İçeri daldılar, birkaç saniye sonra birinci kat pencerelerinde tekrar göründüler, ellerini kollarını sallayarak bağırmaya başladılar. Clapot ateş etti, pencerelerdeki başlar kayboldu. Birkaç saniye sonra, sabahdan beri ilk kez Mathieu yanından geçen bir kurşunun ışığını duydu.

Chasserieu saatine baktı:

“On dakika,” dedi.

“Evet,” dedi Mathieu, “sonun başlangıcı bu.”

Belediye binası yanıyordu, Almanlar okulu işgal ediyorlardı: Fransa yeniden, tekrar yenilmişti sanki.

“Ateş, ateş! Tanrı aşkına! Ateş edin! Durmayın!”

Almanlar, ihtiyatlı hareketlerle, yavaş yavaş, anayola çıkmaya başlamışlardı. Chasserieu, Pinette ve Clapot aynı anda ateş ettiler, yolda beliren başlar kayboldu.

“Bu kez gördüler bizi!”

Yeniden sessizlik. Uzun, yüklü bir sessizlik. Mathieu: “Ne hazırlıyorlar?” diye düşündü. Bomboş yolda dört ölü; biraz ötede, iki ölü daha: Yapabildiğimiz bundan ibaret. Şimdi, işi bitirmek gerekti artık: Kendini öldürtmek. Onlar için, ne değeri vardı bunun, neydi bu onlar için? Hazırlanmış programda on dakikalık bir gecikme.

Clapot birden, “Geliyor,” dedi.

Ufak, kambur bir canavar kiliseye doğru ilerliyordu, güneşte pırıl pırıldı.

Dandieu dişlerinin arasından, “Schnellfeuercanon!” diye mırıldandı.

Mathieu onlara doğru süründü. Ateş ediyorlardı, ama yolda kimse görünmüyordu: Top tek başına yürüyordu sanki. Görev duy-

gularının itmesiyle ateş ediyorlardı, daha kurşunları vardı çünkü. Yüzleri, rahat ve yorgun bir güzellikle güzeldi, son yüzleriydi onların.

“Geriye!”

İri, kolları sıvalı bir adam birden topun solunda meydana çıktı. Saklanmaya gerek görmemişti: Kollarını sallayarak, bağırarak emir veriyordu. Mathieu irkildi, bu çıplak göğüslü, yuvarlak adam içini yakıcı bir arzuyla doldurmuştu.

“Geriye, geriye, yere atın!”

Topun karanlık ağız ağır ağır yukarı kalkıyordu. Mathieu kılmıdamamıştı, diz çökmüş, kımıldamadan, Feldwebel’e bakıyordu.

“Duyuyor musun?” diye bağırdı Clapot.

Mathieu, “Allah kahretsin!” diye homurdandı.

İlk Mathieu ateş etti, tüfeğinin dipçiği omzuna çarptı; korkunç bir patlama oldu, kendi tüfek sesinin bin kez büyümesiyle meydana gelmiş sanılan bir korkunç patlama; dünya kıpkızıl oldu bir an, sonra uzun, yumuşak bir sıyrılma sesi duyuldu.

“Karavana!” diye bağırdı Clapot. “Çok yukarı nişan aldılar.”

Feldwebel, yerde, bacaklarıyla havaya döverek, debeleniyordu. Mathieu ona baktı, gülümsedi. Tekrar ateş edecekti ki iki asker bir yerlerden fırladılar, koştular, adamı götürdüler. Mathieu sendeleyerek sürüklendi, Dandieu’nun yanına uzandı. Clapot döşeme kapağını kaldırmıştı.

“Çabuk, çabuk inelim!” diye bağırdı.

Dandieu başını salladı:

“Aşağıda pencere yok.”

Birbirlerine baktılar.

“Kurşunları ziyan edemeyiz,” dedi Chasserieu.

“Çok var mı sende?”

“İki şarjör.”

“Sende, Dandieu?”

“Bir.”

Clapot kapağı kapadı:

“Haklısın, ziyan edilmez.”

Mathieu arkasında hırıltılı bir nefes duydu, döndü baktı: Pinette dudaklarına varıncaya kadar bembeyazdı, nefes alamıyordu.

“Vuruldu mu?”

Pinette korkunç gözlerle baktı:

“Hayır.”

Clapot, Pinette’e dikkatli bakıyordu.

“Sen in aşağı küçük. Kalmak zorunda değilsin. Kimseye karşı borçlu değilsin artık, anladın mı? Kurşunlar bizim, biz inemeyiz tabii, ama sen... Ziyane edemeyiz kurşunları.”

“Allah kahretsin!” diye bağırdı Pinette. “İnmeyeceğim. Dela-rue inmiyor, ben niye ineyim?”

Parmaklığa kadar süründü, ateş etti.

Mathieu, “Pinette!” diye bağırdı.

Pinette yanıt vermiyordu. Başlarının üstünde kurşunlar vızlı-yordu.

“Bırak,” dedi Clapot. “Oyalansın bari.”

İki gülle patladı, arka arkaya; başlarının üstünde sağır bir pat-lama duyduklar, tavandan bir çığ koptu, alçıdan, kireçten, taştan bir çığ, üzerlerine döküldü. Chasserieu saatine baktı.

“On iki dakika,” dedi.

Mathieu’yla Chasserieu parmaklığa kadar srndler. Mat-hieu Pinette’in yanına çömeldi. Chasserieu sağındaydı, ne eğil-miş, ateş ediyordu.

“Hiç fena değil,” diye söylendi Chasserieu, “on iki dakika, hiç fena değil.”

Sonra hava birden çıldırdı, keskin bir ıslıkla uludu, Ma-thieu’nun yüzüne bir tokat indi: Kaynama suyu gibi sıcak, ağır bir hava. Mathieu yere yıkıldı. Kan gözlerini kr etmişti, elleri bilekle-rine kadar vıcık vıcıktı, elleriyle gözlerini ovuşturdu, ellerinin ka-nı yüzündeki kana bulaştı. Ama kendi kanı değildi bu: Chasse-rieau, başsız, parmaklığa oturmıştı; kan iri, parlak baloncuklarla boğazında fokurduyordu.

“İstemiyorum,” dedi Pinette, “istemiyorum! İstemiyorum!”

Birden fırladı, Chasserieu’ya doğru koştu, tüfeğinin dipiğiy-le, bütün gücüyle kanlı göğsüne vurdu. Chasserieu sallandı, son-ra ağır ağır parmaklığın üzerinden aşağı yuvarlandı. Mathieu heye-cansız gözlerle bakıyordu: Kendi lmnn başlangıcıydı bu.

“Ateş! Ateş!” diye haykırdı Clapot.

Alan, bir anda askerlerle dolmuştu. Mathieu yerine döndü, ateşe devam etti. Dandieu yanındaydı. Ateş etti.

Gülüyordu:

“Kıran kırana!” dedi Dandieu. “Kıran kırana!”

Sonra tüfeği elinden bıraktı, tüfek aşağı kaldırıma düştü; Dan-dieu, Mathieu’nun üzerine yattı, mırıldanıyordu:

“Mathieu! Oh! Mathieu! Kardeşim...”

Mathieu omzuyla savurarak onu üzerinden itti, Dandieu arka-

sında yere yığıldı, Mathieu ateşe devam etti. Çatı üzerine indiği an hâlâ ateş ediyordu. Taş gibi bir alçı parçası başına indi, Mathieu tüfeği elinden bıraktı ve düştü. Korkunç bir öfkeyle, “On beş dakika!” diye düşünüyordu, “on beş dakika dayanabilmek için canımı verirdim!” Parçalanmış tahtalar ve cam gibi ufalanmış arduvaz parçalarından bir kaosun altında bir tüfek kabzası gördü, çekti aldı: Tüfek kanla yapış yapış, ama şarjör doluydu.

“Pinette!” diye haykırdı Mathieu.

Kimse yanıt vermedi. Yıkılan çatı platformun kuzey yanını tümüyle kapamıştı; moloz ve taşlaşmış alçı parçaları döşemedeki kapığın üzerine yığılmıştı, apaçık, göğe açılmış tavandan bir demir parmaklık, kopuk, eğrilmiş, sarkıyordu; Mathieu yalnızdı.

Yüksek sesle, “Allah kahretsin!” dedi. “On beş dakika bile dayanamadılar dedirtmeyeceğim size, dedirtmeyeceğim!”

Parmaklığın önünde durdu, ayakta, ateş etmeye koyuldu. Bu, dev bir aç almaydı artık; her patlama bir eski, uzak utancın intikamıydı. Parasına el süremediğim Lola’ya ateş! Yüzüstü bıraktığım Marcelle’e ateş! Bir el ateş, öpmek istemediğim, öpemediğim Odet’e! Bu yazamadığım, yazmaya cesaret edemediğim bütün kitaplar için; bu, kendime yasak ettiğim, gidemediğim tüm yolculuklar için, bu nefret etmek arzusuyla kıvrandığım, ama anlamaya çabaladığım bütün insanlar için, hepsi, herkes için! Ateş ediyordu ve yasalar havada uçuyordu, insanları sevdiğin gibi seveceksin, geber orospu çocuğu! Asla öldürmeyeceksin, geber bok soyu bok! İnsanoğluna, Erdeme, Dünyaya ateş: Özgürlük korkutmaktır; belediye alev alev yanıyordu, beyni alev alev yanıyordu: Kurşunlar vızıldıyordu, hava kadar özgür, dünya havaya uçacak, benimle birlikte. Ateş etti, saate baktı: On dört dakika otuz saniye, dünyadan, otuz saniyelik bir kısacık süreden öte bir isteği yoktu artık, otuz saniye, şu kiliseye doğru koşan güzel, mağrur subaya ateş etmesine yetecek otuz saniye; güzel, mağrur subaya ateş etti, yeryüzündeki bütün güzelliklere, sokağa, çiçeklere, bahçelere, sevdiği, sevmiş olduğu her şeye. Güzellik, hayasız bir sıçramayla uçtu. Ateş etti: Tertemizdi şimdi, tertemizdi, Tanrı kadar güçlüydü, özgürdü.

On beş dakika.

Gece, yıldızlar; kuzeyde kıpkızıl bir ateş, yanan bir köy bu. Doğuda, batıda uzun alevlerle yanıp sönen, kuru, keskin, sıcak şimşekler: düşman topları. Her yerde onlar. Yarın ellerinde olacağım onların. Uyuyan bir köye giriyor, bir meydanı geçiyor, herhangi bir eve doğru yürüyor, kapıyı çalıyor, yanıt yok, ses yok, kapıya yükleniyor, açılıyor kapı. İçeri giriyor, kapıyı kapıyor: Karanlık. Bir kibrit. Bir holde şimdi, bir ayna belirsiz çizgilerle karanlıktan sıyrılıyor, görüyor aynada; sakalım korkunç uzamış. Kibrit sönüyor. Alev, solda, aşağı inen merdiveni görmesine yetmiştir. El yordamıyla merdivene doğru yürüyor, merdiven dönerek iniyor, Brunet dönerek iniyor, belirsiz bir aydınlık fark ediyor, gene dönüyor: bodrum. Bodrum, şarap ve nem kokuyor. Fıçılar, bir saman yığını. Şişman bir adam, sırtında bir pijama ceket, ayağında pantolon, kucığında bir çocuk tutan yarı çıplak, sarışın bir kadının yanında, yere, samanların üzerine oturmuş. Brunet'ye bakıyorlar, üç yüzde üç açık ağız; korkuyorlar. Brunet son basamakları iniyor, adam hâlâ ona bakıyor. Brunet iniyor, adam birden, "Karım hasta," diyor. "Ne yapayım?" diyor Brunet. "Geceyi ormanda geçiremezdi." "Bunları bana niye söylüyorsun," diyor Brunet. "Bana ne bundan?" Brunet bodrumda şimdi. Adam kuşkulu bakıyor: "Ne istiyorsunuz peki?" "Şurada uyumak istiyorum," diyor Brunet. Adam yüzünü buruşturuyor; gözünü ayırmadan bakıyor. "Çavuş musunuz?" Brunet yanıt vermiyor. Adam kuşkuyla, "Askerleriniz nerede?" diye soruyor. "Öldü hepsi," diyor Brunet. Saman yığına doğru yürüyor, adam: "Almanlar?" diye soruyor. "Almanlar nerede?" "Her yerde." Adam, "Sizi burada bulmalarını istemem," diyor. Brunet ceketini çıkarıyor, katlıyor, fıçının üzerine koyuyor. Adam, "Duyuyor musunuz?" diye bağıyor. "Duyuyorum," diyor Brunet. "Karım var, çocuğum var benim, sersemliklerinizin cezasını çekmek istemem." "Korkma," diyor Brunet. Oturuyor, kadın nefretle bakıyor ona: "Dışarıda dövüşenler var," diyor, "gidip dövüşün siz de. Burada işiniz yok." Brunet kadına bakıyor, kadın geceliğini göğüslerine doğru çekti-

riyor, haykırıyor: “Defolun gidin! Defolun gidin! Savaşı kaybettiğiniz yetmiyor mu, bir de öldürtecek misiniz bizi?” Brunet, “Üzülmeyin siz,” diyor. “Almanlar geldiği zaman uyandırın beni.” “Ne olacak sizi uyandıracağım da?” “Gidip teslim olacağım.” “Alçak!” diyor kadın. “Dışarıda hepsi ölüp dururken...” Brunet esniyor, kadına bakarak gülümsüyor. Sekiz gündür uyumadan, hemen de yemeden dövüşüyor, yirmi kere düşüp bayılmaktan korkmuştur. Dövüş bitmiştir şimdi, savaş kaybedilmiştir ve yapılacak çok iş vardır önünde. Çok, pek çok iş. Samanlara uzanıyor, esniyor, uyuyor. “Şşşt! Hadi, kalk,” diyor adam, “Kalk. Geldiler.” Brunet gözlerini açıyor, etli, kıpkırmızı bir yüz görüyor, patlamalar, infilaklar duyuyor. “Geldiler mi?” “Evet. Dışarıda kıyamet kopuyor. Sizi burada alıkoyamam daha fazla. Hadi.” Kadın kımıldamamıştır. Uyuyan çocuğunu göğsüne bastırarak korkunç gözlerle Brunet’ye bakıyor. “Gidiyorum,” diyor Brunet. Ayağa kalkıyor, parmaklıklılı pencereye doğru yürüyor, torbasından bir aynayla bir tıraş makinesi çıkarıyor. Adam, öfkeden aptallaşmış ona bakıyor: “Tıraş mı olacaksınız yoksa?” diyor. “Neden olmayayım?” diyor Brunet. Adam öfkeden kıpkırmızı olmuştur. “Sizi burada bulurlarsa kurşuna dizerler beni,” diyor. “Anlamıyor musunuz?” Brunet, “Çabucak bitiririm,” diyor. Adam koluna yapışıyor, dışarı atmak ister gibi çekiyor kolundan: “İstemiyorum,” diyor, “istemiyorum, karım var, çocuğum var benim. Bilseydim, içeri sokmazdım.” Brunet şiddetle silkiniyor, adamdan kurtuluyor, inatla, ısrarla yaşamaya çabalayan, kim gelirse gelsin, ne olursa olsun, miskin ve cimri, ikiyezlü ve mutlu, yaşayacak, hiç için yaşayacak olan bu şişman, yağlı bedene tiksintiyle bakıyor. Adam üzerine yürüyor, Brunet bütün gücüyle itiyor, duvara doğru savuruyor adamı. “Çekil ya da gebertirim.” Adam duruluyor, nefes nefese, iki büklüm, duruyor, alkolik gözlerini devirerek bakıyor, üzerinden ağır bir ölü ve at sidiği kokusu yayılıyor. Brunet sabunsuz, susuz, tıraş olmaya başlıyor, derisi ateş gibi; yanında kadının korku ve nefretten titriyor. Brunet acele ediyor, daha sürerse kadın delirecek çünkü. Tıraş makinesini torbasına koyuyor, bıçak iki sefer daha kullanılacak: “Gördün mü, bitti işte. Sorun çıkarmaya değmezdi.” Adam yanıt vermiyor, kadın haykırıyor: “Defolun, çıkın gidin buradan! Korkak, pis korkak. Kurşuna dizdireceksiniz bizi. Gidin! Gidin!” Brunet iki parmağıyla selam veriyor: “Gene de teşekkür ederim,” diyor. Karanlık merdivenden çıkıyor, bir sofa-dan geçiyor: Sokak kapısı ardına kadar açık, dışarıda günün bembeyaz çağlayanı, makinelilerin cılgın takırtısı, ev loş ve serin. So-

kak kapısına yürüyor: Bu ışık köpüğüne dalmak gerek. Bir küçük alan, kilise, meçhul asker anıtı, kapıların önünde gübre yığınları. Yanan iki evin arasında anayol, sabahın pembeliğiyle pespembe. Almanlar orada, otuz kadar işi başından aşkın adam, işbaşı yapmış otuz işçi, bir schnellfeuercanon'la kiliseyi topa tutuyorlar, çan kulesinden onlara ateş ediliyor, bir şantiye burası. Alanın ortasında, havada çarpışan ateşlerin altında, ceketsiz, kolları sıvalı Fransız askerleri, gözleri uykusuzluktan kıpkırmızı, ayaklarının ucuna basarak yürüyorlar, acele acele, bir güzellik yarışmasına girmiş gibi. Soluk ellerini başlarının üstünde havaya kaldırmışlar, güneş parmaklarının arasında geçerek oynuyor. Brunet onlara bakıyor, çan kulesine bakıyor, sağında, alevler içinde kocaman bir bina, yanağında yangının sıcaklığını duyuyor: "Allah kahretsin!" diyor kendi kendine. Merdivenin üç basamağını iniyor. "Oldu: Tutsağım artık." Ellerini cebinden çıkaramıyor, elleri kurşun gibi ağır. "Ellerini kaldır!" Bir Alman tüfeğiyle korkutuyor onu. Kızarıyor Brunet, elleri ağır ağır kalkıyor, işte, başının üstünde, havada şimdi elleri; bunu bana kanla ödeyecekler. Fransızlara katılıyor ve birlikte dans etmeye koyuluyor, bu bir sinema, hiçbir şey gerçeğe benzemiyor, bu başının üstünden gelip geçen kurşunlar öldürmez, top tahtadan mermiler atıyor. Bir Fransız selam verir gibi eğiliyor ve düşüyor. Brunet üstünden atlayıp geçiyor. Telaşsız adımlarla koyu renk boyalı evin köşesini dönüyor ve ardında çan kulesi çökerken anayola sapıyor. Almanlar yok artık, kurşun yok, sinema bitti, gerçek dünya bu, ellerini indiriyor, tekrar ceplerine sokuyor. Yabancı yok artık, kendi, kendi aralarında. Haki ceketli, yorgun, yıkanmamış, tıraşı uzamış, yüzleri yangın isisiyle kapkara Fransızlardan bir küçük kervan; gülen şakalaşan, alçak sesle konuşan insanlar, bir sürünün koyunları gibi birbirine sokulan açık, itfaiyeci boneli, ama kasksız başlar: Tek kask yok aralarında. Birbirlerini tanıyorlar, selamlıyorlar, buluyorlar birbirlerini: "Seni geçen ekimde Saverne'de görmüştüm. Hey! Girardi. Seni görmek için koca Fransa'nın batmasını mı bekleyecektik ulan? Liza'dan ne haber?" Bir Alman askeri, içi sıkkin, silahı omzunda, bu küçük yenilmişler sürüsünü bekliyor, aceleci adımlarına kendi ağır, uzun adımlarıyla ayak uyduruyor yanlarında. Brunet ötekilerle birlikte yürüyor, ama o Alman kadar iri, onun kadar bakımlı, sakalsız. Pespembe yol otların arasında akıyor, yaparak kımıldamıyor, öylesine sıcak; bir bozgun sıcaklığı. Adamlar ağır bir kokuyla kokuyor, gevezelik ediyorlar, kuşlar ötüyor. Brunet yanındakine dönüyor, ağzından nefes alan, iyi yüzlü bir şişman bu.

“Nereden geliyorsunuz?” “Saverne’den. Gece çiftliklerde kaldık.” “Ben yalnızdım,” diyor Brunet. “Tatsız iş bu. Köyde kimse yok sandım.” Tunç renkli sarışın, çok genç biri var, iki sıra ilerisinde yürüyor, sırtında, iki kürek kemiğinin arasında kocaman, kanlı, kabuklaşmış bir yara. Brunet’nin ardında, insan seslerinden olma bir uğultu yükseliyor, gülüşler, bağırımlar, ayakların toprağa sürtünmesinden çıkan aralıksız hışırtı, rüzgârın, ağaçlarda çıkardığı sese benziyor bu. Arkasına dönüyor: Binlerce kişi var şimdi ardında, her yerden toparlanmışlar onları, tarlalardan, köylerden, çiftliklerden. Brunet’nin başı, omuzları bu dalgalı, hareketli ovanın üstünde yapayalnız, dimdik, yükseliyor. “Adım Moûlu,” diyor iyi yüzlü şişman, “Bar-le-Duc’lüyüm.” Sonra gururla ekliyor: “Buraları bilirim.” Yolun kenarında, bir çiftlik yanıyor, alevler güneşte simsiyah, bir köpek uluyor, acı acı uluyor, Moûlu yanındakine: “Duyuyor musun köpeği?” diyor. “İçeride kapalı kalmış herhalde.” Yanındaki Kuzeyli mutlaka, sarışın, irice, süt beyaz, Alman’a benziyor. Kaşlarını çatıyor, iri, mavi gözlerini kocaman kocaman açarak Moûlu’ye bakıyor: “Ha?” “Köpek. İçeride kalmış herhalde.” “Eee, n’olacak?” diyor Kuzeyli. “Köpek, adam değil ya!” “Uvvv, uvvv! Uuuvv! Uuuvv!” Uluyan köpek değil bu kez: Sırtı yaralı adam. Biri sürük-lüyor onu, eliyle ağzını kapatıyor, Brunet onun yayvan, soluk yüzünü, sonuna kadar açılmış kirpiksiz gözlerini görebiliyor: Moûlu Kuzeyliye, “Charpin kötü,” diyor. Kuzeyli bakıyor: “Ha?” “Charpin’i diyorum, Charpin, arkadaşın. İşi kötü herhalde.” Kuzeyli gülüyor, dişleri bembeyaz: “Her zaman kötüdür onun işi.” Yol tırmanıyor, bir ısınmış, kızmış taş kokusu, bir yanık tahta kokusu beraber geliyor onlarla, arkalarında köpek hâlâ uluyor. Yamacın tepesine varıyorlar, yol buradan dik bir yokuşla iniyor. Moûlu dönüp bakıyor, sonu görünmeyen kervanı işaret ederek: “Ohooo!” diyor. Şuraya bak. Nereden çıkmış bunlar? Bu kadar çok?” Brunet’ye dönüyor: “Kaç kişiler dersin?” “Bilmem. On bin, hatta daha çok.” Moûlu şaşkın, ona bakıyor: “Bakınca böyle anlar mısın? Hemen? Uzaktan?” On Dört Temmuz’u, Bir Mayıs’ı düşünüyor; Richard - Lenoir Bulvarı’na adamlar koyarlardı, gelip geçişin süresine bakar, tahmin ederlerdi kaç kişi olduğunu. Sessiz ve sıcak kalabalıklardı onlar, içlerinde, ortalarında yanardı insan. Gürültülü, çok kalabalık bu kez, ama soğuk, buz gibi ve ölü. Gülümsüyor, “Alışkınm,” diyor. Kuzeyli, “Nereye gidiyoruz?” diye soruyor. “Bilmem.” “Almanlar nerede peki? Kim götürüyor bizi?” Yol kenarında yürüyen on-on iki askerden başka Alman yok ortada. Dev sürü, yamacın eteğine kadar ka-

yıyor, kendi müthiş ağırlığının basıncına boyun eğmiş gibi. “Boktan iş bu,” diyor Moûlu. “Öyle,” diyor Brunet. “Boktan iş.” Boktan bir iş: Almanlara saldırabilir, gırtlaklayabilirler onları, tarlalara saparak kaçabilirler: Neye yarar? Önerine düşmüş yol, nereye götürürse oraya gidiyorlar. Yamacın dibindeler şimdi, bir leğenin dibinde; çıkıyorlar, hava sıcak, çok sıcak. Moûlu cebinden, ince bir lastikle bağlı mektuplar çıkarıyor, elinin teri mor mürekkebi yer yer yayıyor, bozuyor. Moûlu lastiği çıkarıyor, mektupları, birer birer, okumadan, yırtmaya koyuluyor; tohum atan bir köylünün ölçülü hareketleriyle, küçük küçük parçalar koparıyor mektuptan, yere fırlatıyor. Brunet bakışlarıyla kâğıt parçacıklarının ağır, telaşsız uçuşunu kovalıyor: Çoğu konfetiler gibi askerlerin omuzlarına, ayaklarının dibine düşüyor; biri birkaç saniye havada sağa sola savruluyor, sonra bir ot kümesinin üzerine iniyor. Otlar usulca eğiliyor, doğruluyor ve kâğıt parçacığını bir küçük kubbe gibi yeşil uçlarında taşıyor. Başka kâğıt parçaları var, yol boyunca, yerde yırtılmış, bumburuşuk, bükülmüş, hendeklerin içinde, parçalanmış tüfekler, delinmiş, içeri göçmüş kasklarla yan yana. Yazı iri ve düzgünse, Brunet tek tük cümleler yakalayabiliyor: Yemek ye, üşütme kendini. Helen çocuklarla geldi, sevgilim, senin kollarında. Yol, boydan boya, çamurlara bulanmış bir aşk mektubu. Küçük, kemiksiz, yapışkan canavarlar toprağa sarılmış, gözbebeksiz gözleriyle bu keyifli yenilmişler sürüsüne bakıyorlar: Gaz maskeleri; Moûlu dirseğiyle Brunet’yi dürtüyor, bir maskeyi gösteriyor: “Bunları kullanmak zorunda kalmayışımız gene de şans sayılır, ha?” diyor. Brunet yanıt vermiyor; Moûlu başka suç ortakları arıyor kendine: “Hey! Lambert!” Brunet’nin önünden biri dönüp bakıyor, Moûlu ona maskeyi gösteriyor, konuşmadan, birbirlerine bakarak gülüyorlar, çevrelerinde başkaları da gülüyor; nefret etmişlerdir bunlardan, bu iri, iğrenç, asalak yaratıklardan, bu iğrenç solucanlardan nefret etmişlerdir, ama gene de onlara bakmak, onları beslemek zorunda kalmışlardır hep. Şimdi o korkunç yaratıklar, ölü, ezilmiş, ayaklarının altında işte, onları görüyor ve savaşın bittiğini hatırlıyorlar. Her günkü gibi tarlalarına, çalışmaya gelmiş köylüler, yol kenarında, küreklerinin, bellerinin sapına dayanmış, geçişlerini seyrediyorlar. Lambert iki adım yana sıçrıyor, bağılıyor: “Hey, baba, nasılsın? Okula gidiyoruz, okula!” On ses birden, yüz ses birden, inatla, meydan okur gibi bağılıyor: “Okula gidiyoruz, okula!” Köylüler yanıt vermiyor, bakıyorlar yalnızca. İşitip işitmedikleri bile belli değil. Parisliye benzeyen sarışın, kıvrıcık biri Lambert’e so-

ruyor: "Ne kadar sürer bu?" "Çok sürmez," diyor Lambert, "çok sürmez." "Gerçek mi? Sürmez mi?" "Bak, anlarsın! Hani, nöbetçiler nerede? Gerçekten tutsak olsaydık, görürdün sen o zaman nasıl götürürlerdi bizi." "Niye enselediler bizi öyleyse?" diye soruyor Moûlu. "Enselemediler ki. Onlar yürürken ayaklarının altında dolamayalım diye bir yana kaldırdılar bizi." Sarı, kıvrıcık çocuk içini çekiyor, "Öyle de olsa," diyor, "çabuk bitmez bu iş." "Ne olacak yani? Kızlarına neftyağı sürülmüş gibi koşacak değiller ya." Keyifli gözlerle bakıyor, gülümsüyor, gülümsüyor, alayla, "Aceleleri yok kerataların," diyor, "geze geze gidiyorlar: Paris'te iki antin, Dijon'da bir galon şarap, Marsilya'da şöyle yağlı tarafından bir balık çorbası! Hah! Marsilya'ya geldiler mi, işleri bitiyor işte, önlerine deniz çıkıyor. O zaman da bizi koyveriyorlar, işleri bitince. Senin anlayacağın, en çok ağustosun ortalarında, evindesin oğlum." Sarı, kıvrıcık çocuk başını sallıyor: "Ağustosun ortaları, yani iki ay, değil mi? Az mı iki ay?" "Sen de amma acelecisin ha! Bozulan yolları yapacak herifler, otomobildi, kamyonu, nasıl geçirecekler başka türlü? Nasıl götürecekler seni?" "Otomobil de, kamyon da onların olsun," diyor Moûlu. "Sen dönmekten haber ver: Yayan döneriz be, yürürüz!" "Yok, o kadar uzun boylu değil! On beş gündür yürüyorum ben, anam ağladı yollarda. Yürüyemem." "Eve dönüp iki fişek atmayı canın çekmez mi ulan? Ne biçim adamsın?" "Fişek atacak hal mi kaldı be. On beş gündür yürüyorum, diyorum sana. İliklerim boşaldı, iliklerim. Uyumak istiyorum şimdi, hem de yalnız uyumak. Anladın mı?" Brunet dinliyor onları, enselerine bakıyor: "Yapılacak çok iş var," diye düşünüyor. Kavaklar, kavaklar, bir küçük dere, bir köprü, kavaklar. "Susadık," diyor Moûlu. "Susuzluk değil," diyor Kuzeyli, "açlık, bu açlık. Dünden beri ağzıma lokma koymadım." Moûlu yürüyor, terliyor, inliyor, ceketini çıkarıyor, koluna alıyor, gömleğinin düğmelerini çözerken gülüyor: "Ceket çıkarabiliriz artık," diyor, "özgürüz. Karışanımız yok." Birden duruyorlar; Brunet göğsüyle Lambert'in sırtına biniyor. Lambert dönüp bakıyor; bir yanaktan öbürüne simsiyah sakalı var yüzünde, siyah, kalın kaşlarının altında gözleri ufak, pırıl pırıl: "Önüne baksana be! Kör müsün?" Brunet'nin üniformasına kötü kötü bakıyor: "Sizin zamanınız tamam artık," diyor. "Çavuş mavuş vız gelir artık. Kimse emredemez bize. Hepimiz insanız artık." Brunet ona öfkesiz gözlerle bakıyor, adam susuyor. Brunet, onun sivil yaşamında ne iş yapabileceğini düşünüyor. Küçük esnaf? Bir küçük memur? Her neyse, orta sınıf kesinlikle. Bunun gibi yüz binlercesi var Fran-

sa'da: En ufak bir görev ve sorumluluk duygusu taşımayan, kişilik-ten ve iradede yoksun yüz binlerce insan. Demir bir pençe gerek bunlara, demir bir otorite. Moûlu soruyor: "Neden durduk?" Brunet yanıt vermiyor. Bu da, bu da bir küçük burjuva, tıpkı öbürü gibi ve daha da aptal: Üzerlerinde işlemek kolay olmayacak herhalde. Moûlu içini çekiyor: "Belki beş on dakika şurada oturabiliriz," diyor. Torbasını yere, yolun üzerine bırakıyor, oturuyor. Alman askeri yanlarına geliyor, ince, ifadesiz, güzel yüzünü onlara çevirerek bakıyor, mavi gözlerinde belirsiz, ürkek bir sempati var. Kelimelerde dura dura, "Yazık..." diyor. "Yazık oldu size; savaş bitti, evinize dönün artık, evinize dönün." "Ne diyor? Ne diyor? Evinize dönün mü diyor? Allah kahretsin! Tabii döneceğiz ya! Julien duydun mu, eve döneceksiniz diyor. Sor, ne zaman dönüyoruz, sorsana, ne zaman dönüyoruz?" "Hey, bana baksana, arkadaş! Ne zaman döneceğiz, ha?" Askerle bir tanıdıkmiş gibi, gülererek, senli benli konuşuyorlar, alttan alarak: O bütün bir kazanmış ordu şimdi gözlerinde, ama gene de bir asker işte, bir adam, kendileri gibi. Alman, bomboş gözlerle tekrarlıyor: "Evinize dönün, evinize dönün!" "Anladık ama ne zaman ha? Ne zaman?" "Yazık, yazık oldu size! Evinize dönün." Tekrar yola koyuluyorlar, kavaklar kavaklar. Moûlu inliyor, terliyor, susamış, yorgun, çok yorgun, durmak istiyor, ama kimse bu kimse- nin kumanda etmediği inatçı, şaşkın yürüyüşü durduramaz. Biri inliyor: "Başım ağrıyor," diyor. "Başım ağrıyor," ve yürüyor, konuşmalar, kısık kahkahalar ağır ağır sönüyor, uzun yüklü sessizliklerle kesiliyor; adamlar, "Taa Berlin'e kadar böyle yürümeyeceğiz herhalde?" diyorlar kendi kendilerine. Ve yürüyorlar, önlerindeki-lerin peşi sıra yürüyorlar, arkalarındakiler tarafından itilerek yürüyorlar. Bir köy, köy alanında tüfekler ve kasklardan bir küçük dağ. "Poudroux," diyor Moûlu. "Önceki gün buradan geçmiştik." "Biz, dün gece," diyor sarışın kıvrıkcık çocuk, "kamyonla geçtik; kapıların önünde adamlar vardı, bize hiç de iyi gözle bakmadılar." Hâlâ oradaydılar, kapılarının önünde kolları göğüsleri üzerinde kavuşmuş, sessiz kıpırtısız. Kadınlar, siyah saçlı, siyah gözlü, siyah giyimli kadınlar, ihtiyarlar. Bakıyorlar. Bu dikkatli tanık gözleri önünde tutsaklar doğruluyor, yüzler sinsî ve haşin oluyor, eller sallanıyor, bağırılıyor: "Hey! Merhaba, kadını! Merhaba, baba ne haber? Okula gidiyoruz, okula! Savaş bitti!" Geçiyorlar, selamlıyorlar, kışkırtıcı gülüşler, bakışlarla geçiyorlar, tanıklar susuyor ve bakıyorlar yalnızca. Yalnız bakkal kadın, şişman ve iyi yüzlü, mırıldanıyor: "Zavallılar! Ah, zavallı çocuklar!" Kuzeyli budala bir gülümse-

meyle Lambert'e dönüyor: "İyi ki Kuzey'de değiliz," diyor. "Yoksa..." "Neden?" "Kuzey'de olsak kafamıza taş, toprak ne bulurlarsa atarlardı." Bir çeşme, on adam, yüz adam kervandan ayrılıyor, su içmeye koşuyor. Moûlu koşuyor, beceriksiz hareketlerle, aceleyle eğiliyor; çeşmenin önünde birbirlerini yorgunlukları ve titrek omuzlarıyla okşuyorlar; su yüzlerinden süzülüyor, pırlıl pırlıl. Nöbetçi onları görmüyor bile, bakmıyor, isteseler, sessiz, kıpırtısız bakışlara karşı koyacak cesaretleri olsa, köyde kalabilirler. Ama hayır: Birer birer dönüyorlar, çabuk çabuk, yerlerini kaybetmekten korkuyorlar; Moûlu bir kadın gibi koşuyor, dizlerini kıvrarak; birbirlerini itiyorlar, sendeliyorlar, gülüyorlar, bağırıyorlar, şakalaşıyorlar, müşteri arayan genç, tüysüz oğlanlar gibi kışkırtıcı ve tiksindirici hareketlerle bakıyorlar çevrelerine; dövülmüş köpek gözlerinin altında ağızları irinli bir bıçak yarası gibi açılıyor. Moûlu dudaklarını kuruyor: "İyi geldi," diyor. Sonra şaşkın gözlerle Brunet'ye bakıyor: "Sen içmedin mi? Susamadın mı sen?" Brunet yanıt vermiyor, omuz silkiyor. Ah! Bu koyun sürüsünün başında, gecikenleri süngü ucuyla dürtükleyecek, konuşanları bir dipçik vuruşuyla bayıltacak üç-beş yüz tüfekli, süngülü adam isterdi: O zaman konuşurdunuz siz! Sağına bakıyor, arkasına dönüyor, bütün bu kapıp koyverilmiş, başıboş, zapt edilmez bir hastalıklı neşeyle sarhoş, bozulmuş, çıldırmış yüzler arasında kendisinininkine benzer bir yüz arıyor. Nerede, yoldaşlar nerede? Bir komünist, bir komünist yüz hemen tanınır, bakar bakmaz tanınır. Bir yüz. Haşın ve durulmuş bir yüz: Bir erkek yüzü. Hayır: Küçük, kıvıl kıvıl, kadınımsı, öne eğilmiş yürüyorlar, çelimsiz gövdeleri adımlarının hızıyla öne sürükleniyor sanki, Fransız kurnazlığı kirli yüzlerinde çırpınıyor, oynuyor, dudak uçlarını görünmez iplerle çekiyor, burun deliklerini iri iri açarak ya da kısarak, alınları buruşturarak, gözleri alev alev tutuşturarak oynuyor bu yüzlerde; boyun eğiyorlar, ayırt ediyorlar, reddediyorlar, tartışıyorlar, yargılıyorlar, iyiyi kötüyü tartıya vuruyorlar, bir olmazı, bir isyanı tartıyor, ölçüyorlar, insan zekâsının, mantığın o sonu gelmez, değişmez, elle tutulmaz kuralları içinde her biri bir başka dünya. Uslu bir çocuğun boyun eğişiyle yürüyorlar, yürürken düşünüyorlar, içleri rahat: Savaş bitti, çok da gürültü olmadı; Almanlar çok da kötü görünmüyorlar. Rahatlar, çünkü yeni efendilerini ilk bakışta kabullendiklerine inanıyorlar; yüzleri şimdiden sinsî ve gizli bir zekâyla değişiyor, çünkü bu onların, en küçük yararlar için Almanlara karşı kullanacakları, tümüyle Fransızlara özgü bir lüks madde. Kavaklar, kavaklar, güneş

tokatlıyor onları, ögle olmuş: “İşte onlar!” Zekâ siliniyor yüzlerinden, sürü, tuhaf bir şehvetle inliyor, bu bir haykırış değil, hatta, hatta inleme bile değil: Hayran bir dökülüş bu, yağmur damlaları altında eğilen, bırakan yaprakların yumuşak, tatlı, alçakgönüllü hışıltısı gibi bir şey. “Onlar!” Sözcük önden arkaya geçiyor, ağızdan ağıza atlıyor, bir iyi haber, bir müjde gibi ağızdan ağıza atlıyor: Onlar! Onlar! Sıralar çözülüyor, yanlara taşıyor, uzun, sonu gelmez zincir titriyor, dalgalanıyor: Almanlar yoldan geçiyorlar, motosikletlerle, kamyonlarla, zırlı otomobillerle, temiz, bakımlı, tıraşlı, tunç renkli, uzak, yüksek yaylalar gibi ulaşılmaz ve sakın, güzel yüzler. Kimseye bakmıyorlar, bakışları Güneye saplanmış, Fransa’ya dalıyor, gömülüyorlar, ayakta, hareketsiz, sessiz, bak, onları nasıl taşıyorlar, ha? Nasıl? Altlarında arabalar; işte, böyle olursa ben de dövüşürüm. Savaş diye buna derler işte! Şu makineliilere bak, he hey! Ya toplar? Şu hale bak sen, savaşı kaybettik diye ne şaşıyorsun? Şu hale bak! Almanların böylesine güçlü olması onları şaşırtıyor, büyülüyor onları. Şimdi kendilerini daha az suçlu hissediyorlar artık: “Bunlar yenilir mi be? Bunlar yenilebilir mi hiç?” Brunet bu hayran, bu şaşkın yenilmişlere bakıyor; işte, hammadde bu, diye düşünüyor. Bir halta benzer şey değil aslında, ama ne olursa olsun, madem iyisi yok elinde. Nerede olursa olsun, çalışmak gerek ve içlerinde kurtarılabilecek olanlar da vardır kuşkusuz. Almanlar geçip gitmiştir, kervan yolun kenarlarında tırmanıyor şimdi, işte, siyah noktacılarıyla doldurdukları bir basketbol sahasındalar, oturuyorlar, yatıyorlar, güneşe karşı mayıstan kalma gazetelerle başlarına kocaman külahlar yapıyorlar: Bir at yarışı gününün kalabalığı sanki ya da pazar günü Vincennes Ormanı. “Ne oldu da durduk?” “Bilmem,” diyor Brunet. Bu devrilmiş kalabalığa tiksintiyle bakıyor, oturmak istemiyor canı, ama sersemce bir şey bu, küçümsememek gerek, bu kötü bir çalışmanın, başaramamanın ilk koşulu; küçümsemek. Hem sonra, kim bilir ne kadar yürüyecekler daha, gücünü harcamamalı, oturuyor. Ardından bir Alman geçiyor, sonra bir ikinci: Dostça gülererek onlara bakıyorlar, hoş gören bir alayla soruyorlar: “İngilizler nerede?” Brunet onların siyah ve yumuşak çizmelerine bakıyor, yanıt vermiyor, Almanlar uzaklaşıyorlar; ince uzun bir feldwebel arkada kalıyor ve sitem dolu bir hüznle: “İngilizler nerede? Zavallı Fransızlar, zavallı dostlarım, İngilizler nerede?” Kimse yanıt vermiyor: Subay başını sallıyor. Almanlar uzaklaşınca Lambert dişlerinin arasından küfrediyor: “İngilizler, İngilizler... ananın örekesindeler İngilizler. Tanrı topunun birden

belasını versin!” “Eh, eh!” diyor Moûlu. “Ne?” Moûlu, “İngilizler bunları korkutuyor şimdi,” diye anlatıyor. “Ama onlar İngilizlerin de ağzına edecekler, hem de çok uzak değil, yakında. Anladın mı?” “Hadi be sen de! Git işine!” “Tabii, ne sandın ya, salak? Şimdi korkmuyorlar tabii, adalarına çekilmişler, erkeklik taşıyorlar. Ha ha! Almanlar Manş’ı bir geçsinler, görürüm ben o orospu çocuklarını. Bir Fransız’ın dayanamadığı yerde bir İngiliz dayanabilir mi ulan? Bir İngiliz, bir hindi dayanabilir mi ulan?” “Savaşı İngilizler kazanacak ha, bizim kazanamadığımız savaşı?” Neredeler, yoldaşlar nerede? Brunet yalnız hissediyor, on yıldır böylesine yalnız hissetmemiştir. Susamış, aç, ama susadığı için, acıktığı için kendinden utanıyor; Moûlu ona dönüyor: “Yemek vereceklermiş bize,” diyor. “Sahi mi?” “Feldwebel söylemiş: Ekmekle konserve dağıtacaklarmış.” Brunet gülümsüyor. Yemek vermeyeceklerini biliyor çünkü. Yemek vermeyecekler, dize getirmeye doymaz onlar. Birden biri ayağa kalkıyor, sonra başkaları, sonra hepsi ayağa kalkıyorlar, yeniden yola koyuluyorlar; Moûlu öfkeden deliye dönmüş, bağırıyor; “Niye kalkıyorsunuz? Kim dedi size kalkın diye?” Kimse yanıt vermiyor, Moûlu, kıpkırmızı tekrar bağırıyor: “Gitmeyin, yemek verecekler, gitmeyin!” Ama sürü, kör ve sağır, yola çıkmıştır tekrar. Yürüyorlar. Bir orman. Soluk, kızıl ışınlar yapraklardan süzülüyor, yetmiş beşlik üç top, yol kenarında kendi kaderine terk edilmiş, açık, karanlık ağızlarıyla hâlâ Batı’yı gözlüyor; insanlar mutlu şimdi, çünkü yol gölgeli, serin; bir Alman taburu geçiyor yanlarından. Sarı, kıvrıcık çocuk, dudaklarında sinsî bir gülümsemeyle seyrediyor, yarı kapalı gözkapaklarının altından kendisini yenenlere bakıyor, eğleniyor bakarken, bir kedinin fareyle oynadığı gibi oynuyor onlarla, üstünlüğünün keyfini çıkarıyor. Moûlu, Brunet’nin koluna yapışıyor, sarsıyor, heyecanla, “Bak bak!” diyor. “Şu siyah bacayı gördün mü?” “Gördüm. Ne var?” “Baccarat orası.” Ayaklarının ucuna basarak yükseliyor, iki elinin ağzının iki yanına koyarak bağırıyor: “Hey, çocuklar, Baccarat’ya geliyoruz. Öndekilere söyleyin, burası Baccarat.” İnsanlar yorgun, insanlar yılgın, güneş gözlerinin içinde, itirazsız, tekrarlıyorlar: Baccarat! Baccarat! Ama umurlarında değil aslında. Sarı, kıvrıcık çocuk, Brunet’ye soruyor: “Baccarat, bu adı biliyorum ben, dantel mi vardı burada?” “Hayır, cam eşya.” diyor Brunet. Sarı, kıvrıcık çocuk gelişigüzel bir hareket yapıyor, ama sesi kaygılı: “Ha!” diyor. “Ha!” Kent güneşin içinde simsiyah, yüzler hüznle kapanıyor, bir ses, hüznle, “Ne tuhaf,” diyor, “bir kent!” Boş, insansız bir yoldan geçiyorlar, yol, kaldırımlar cam

kırıklarıyla pırıl pırıl, sarı, kıvrıkcık çocuk cam kırıklarını gösterek alayla gülüyor: “İşte,” diyor, “Baccarat’ın camları.” Brunet başını kaldırıp bakıyor; evlere dokunulmamış, ama camlar paramparça; ardından ses tekrarlıyor: “Bir kent! Ne tuhaf!” Bir köprü, keravan duruyor, milyonlarca göz köprüünün altındaki suya bakıyor: Beş Alman çıplak, mutlu, suda oynuyorlar, çocuksu çığlıklarla dalıp çıkıyorlar suya; yirmi bin Fransız üzerlerinde kül renkli üniformaları, yüzleri, kül rengi, terli, bitkin, susuz, on ay boyunca tankların, topların yaptığı çelik duvarın ardına saklanmış ve şimdi, rahat ve küstah bir umursamazlıkla cam kadar dayanıksız, etten, kemikten, çıplak bedenlerini sergileyen düşmana bakıyorlar. Bu, demek bu, bundan ibaret: Bir koca ülkeyi dize getiren bu dayanıksız, bu ölümlü ve beyaz et demek. Kalabalık sessiz ve derin bir iniltiyle yırtılıyor: Kazanmış ordunun gururlu ve küstah zafer arabalarıyla geçişini öfkesiz gözlerle seyredebilmişlerdir, ama serin suda birdirbir oynayan tüylü, sarışın Almanlar, bu küfürdür onlara. Lambert parmaklıktan eğilerek bakıyor; mırıldanıyor: “Su ne güzeldir kim bilir!” Bu bir özlem değildir artık, bir ölünün umutsuz geçmişe dönüşüdür yalnızca. Kalabalık, ölü ve unutulmuş kalabalık, bütün değerlerini yitirmiş bir savaşa gömülmüş kalabalık, sıcak, öldürücü bir kuraklık içinde, ayaklarıyla tozdan anaförler yaparak yola koyuluyor yeniden. Yolun ucunda büyük bir kapı gıcırdayarak açılıyor, yüksek duvarlar birbirine yaklaşıyor, geniş bir avlunun sonunda, titreyen havanın ötesinde Brunet kepenkleri kapalı büyük bir bina görüyor; yürüyor, arkadan itiyorlar: “İtmeyin,” diyor, “hepimiz gireceğiz nasılsa.” Kapıdan giriyorlar, Moûlu rahatlamış bir gülümsemeyle, “Bugünlük bu kadar,” diyor, “yolculuk sona erdi.” Yolculuk sona erdi, siviller ve kazanmışlar dünyası sona erdi, bitti, yok artık, kavaklar ve güneşte ürperen sular yok; bitti, onlar yüz yıllık, ihtiyar, değersiz ve ölü savaşlarını bu dört duvar arasına gömecekler, kendi özsuları içinde kendileriyle kalacaklar bundan böyle, yalnız, yapayalnız ve tanıksız. Brunet yürüyor, arkadan itiyorlar, avlunun dibine kadar yürüyor, yüksek, kirli beyaz bir duvarın altında duruyor, Moûlu dirseğiyle dürtüyor onu: “Burası jandarma kıışlası,” diyor. Yüz pencere, yüz kapalı kepenk, üç basamak merdiven üzeri dar bir çatıyla örtülü ana kapıya çıkıyor. Solda, binadan üç-beş metre ötede alçak bir tuğla duvar var. Brunet duvara dayanıyor, duruyor. Avlu ağır ağır doluyor, aralıksız bir akın önden gelenleri birbiri üzerine yığıyor, kıışlanın duvarlarına itiyor, duvarlara yapıştırıyor onları, geliyor, peş peşe, durmadan geliyor, sonra

birden büyük, gıcırtılı kapı kapanıyor yeniden. “Eh,” diyor Moûlu, “eve geldik artık.” Lambert sinsi bir mutlulukla kapıya bakıyor: “Dışarıda sürüyle adam kaldı,” diyor, “sokakta yatacak onlar.” Brunet omuz silkiyor: “Ha burada yatmışsın, ha dışarıda, sokakta.” “Yok, aynı şey değil,” diyor Lambert. Sarışın, kıvrıkcık çocuk başını sallıyor: “Aynı şey değil,” diyor o da. Lambert, birden heyecanlanıyor: “Biz, çatısı olmayan bir evdeyiz,” diyor, “sokakta değiliz.” Brunet dönüyor, sırtı kışlaya dönük, avluya bakıyor: Avlu, ayaklarının altından başlayan yayvan bir yokuşla karşı duvara doğru yükseliyor. Duvarda iki nöbet kulesi var, nöbet kuleleri boş. Ortada yeni dikildiği besbelli demir çubuklar arasına dikenli teller gerilmiş, bu tuhaf çit avluyu eşit olmayan iki bölüme ayırıyor. Küçük olan, duvarla dikenli teller arasında kalan bölümde kimse yok şimdi, boş. Öbüründe, tellerle bina arasında kalan bölüme kalabalık yığılmış. İnsanlar tedirgin hepsi, kararsız, bir yabancı eve konuk olmuşlar sanki, kimse oturmaya cesaret edemiyor, torbaları, paketleri ellerinde, ter yanaklarından süzülüyor, o Fransızlara özgü zekâ silinmiş yüzlerinden, güneş bütün anlamlarından boşalmış şaşkın gözlerine giriyor, burada, bu rahatsız ve geçici küçük ölüme sığınarak geçmişten ve yakın gelecekte kaçmak umudundalar hepsi. Brunet susadığını kendine itiraf etmek istemiyor, torbasını yere bırakmış, elleri cebinde, ıslık çalıyor. Bir çavuş selam veriyor geçerken, Brunet gülümsüyor, ama selam vermiyor, çavuş yanına geliyor: “Ne bekliyoruz?” diye soruyor. “Bilmem.” Uzun, zayıf, sağlam, gözleri kibirle bulanmış bir adam bu, siyah bıyığı kemikli yüzüne ikiye bölmüş; hırçın ve acele hareketlerle konuşuyor: “Kim komuta ediyor burada?” diye soruyor. “Kim olacak? Almanlar tabii.” “Bizimkilerden, bizim subaylardan kim var?” Brunet alayla gülüyor. “Arayın, birilerini bulursunuz belki,” diyor. Çavuşun gözleri küçümseyen bir şaşkınlıkla Brunet’in gözlerine dikiliyor: İkinci adam olarak emretmek istiyor o, boyun eğmenin sarhoşluğuyla emretmenin zevkini bir arada tatmak istiyor. Ama Brunet emretmeyecek, emretmek istemiyor, son askeri düşüp öldüğü an komutanlığı sona ermiştir onun. Şimdi kafasında büsbütün başka şeyler var. Çavuş, sabırsız, soruyor: “Bu zavallıları neden ayakta bekletiyorlar sanki?” Brunet yanıt vermiyor. Çavuş ona öfkeyle bakıyor, sonra kendi başına komut vermeye razı oluyor. Dikiliyor, ellerini ağzının iki yanına siper ederek bağırıyor: “Çök! Herkes otursun! Emri birbirine iletin! Herkes otursun!” Başlar, korkulu, kararsız, dönüp bakıyor, bedenler kıvıldamıyor. Çavuş tekrar bağırıyor:

“Herkes otursun!” Adamlar uykulu gözlerle birbirlerine bakıyorlar, sesler, bir yankı gibi tekrarlıyor: Çok! Herkes otursun! Herkes oturuyor, kalabalık dalgalanıyor, çöküyor. Haykırış başların üstünde anaforanıyor, avlunun bir ucundan öbür ucuna, koşuyor, karşıda duvara çarpıyor ve sırlı bir değişimle, ters dönerek geri geliyor: Herkes kalksın, ayakta bekleyin, emir bekleyin! Çavuş Brunet’ye şaşkın gözleriyle bakıyor, karşıda avlunun öbür ucunda bir rakibi var demek. Adamlar irkiliyor, yerden torbalarını toplayarak kalkıyorlar, korkmuş gözlerle birbirlerine bakıyorlar. Ama çoğu kalkmamıştır, kalkanlar da ağır ağır tekrar yere çöküyor, oturuyorlar. Çavuş eserini yavan bir gülümsemeyle seyrediyor. “Bir komut vermeye bakar!” diyor. Brunet ona bakıyor, birden: “Oturun, çavuş!” diyor. Çavuş gözlerini kırıştırıyor, Brunet tekrar: “Oturun!” diye emrediyor. “Çök emri verildi.” Çavuş tereddüt ediyor, sonra Lambert’le Moûlu’nun arasında, yere kayıyor: Kollarıyla dizlerini kucaklıyor, Brunet’ye aşağıdan yukarı doğru, ağzı açık, bakıyor. Brunet anlatıyor: “Ben ayakta kalıyorum. Başçavuşum ben.” Brunet oturmak istemiyor: Topuklarından kalçalarına kramplar dolaşüyor, ama oturmak istemiyor. Binlerce sırt görüyor şimdi, kımıldayan enseler, tuhaf hareketlerle sallanan omuzlar görüyor: Bu kalabalığın tuhaf tikleri var. Kalabalığın korkmuş bir yürek gibi attığını görüyor, heyecansız, zevksiz, işte, hammadde bu, diye düşünüyor. Adamlar, katılaştı, bekliyorlar; açıklıklarını unutmuşlar gibi: Sıcak, midelerini yakmış olmalı. Korkuyor ve bekliyorlar. Neyi bekliyorlar? Bir komut bekliyorlar, bir felaket bekliyorlar ya da geceyi bekliyorlar yalnızca: Onları kendilerinden kurtaracak, uzaklaştıracak herhangi bir şey. Şişman bir asker soluk yüzünü kaldırarak soruyor: “Bu kuleler neden boş? Nöbetçiler nerede?” Bir an bekliyor, güneş gözlerini dolduruyor; sonunda omuz silkiyor, hayal kırıklığıyla, hırçın bir sesle: “Onlar da bizden beter anlaşılan,” diyor. “Herkes kendi dalgasında, işe güce bakan yok.” Tek başına, ayakta, Brunet kafalara bakıyor, düşünüyor: Yoldaşlar bu kalabalığın içinde, saman yığnında kaybolmuş iğneler gibi, onları bulup çıkarmak çok zaman ister. Göğ, gökte simsiyah uçağa bakıyor, sonra gözlerini indiriyor, başını çeviriyor, sağında ayakta duran upuzun bir adam görüyor. Bir onbaşı bu, sigara içiyor. Uçak, korkunç bir gürültüyle geçiyor, kalabalık bir dev madalyon gibi ters dönüyor bir anda, simsiyahtan bembeyaza dönüyor, çiçekleniyor; haşin ve simsiyah başlar yerine, binlerce ve binlerce kamelya, iri, parlak kamelya açılıyor: Gözlükler parlıyor, çiçekler arasında cam parçaları.

Onbaşı kımıldamamıştır: Geniş omuzlarını kamburlaştırarak yere, ayaklarının ucuna bakıyor. Brunet onun tıraş olmuş olduğunu çocuksu bir mutlulukla fark ediyor. Onbaşı dönüyor, o da Brunet'ye bakıyor: İri, yorgun gözleri var, burnu yassı olmasa, güzel sayılacak bir yüz bu. Brunet, "Bu yüzü bir yerden tanıyorum ben," diye düşünüyor. Ama nereden? Anımsamıyor, hiçbir şey anımsamıyor artık: O kadar çok yüz görmüş ki. Vazgeçiyor düşünmekten: Hiç önemi yok bunun, zaten adam da onu tanımış görünmüyor. Brunet birden: "Hey!" diye bağıyor, adam başını kaldırıyor: "Ha?" Brunet sıkılıyor, adama seslenmeyi hiç istememiştir. Ama adam ayakta duruyor, temiz tıraş olmuş... Brunet istemeye istemeye, "Buraya gel istersen," diyor. "Ayakta durmak istersen, şu duvara dayanabilirsin." Adam eğiliyor, yerden torbasını alıyor oturanların üzerinden atlayarak Brunet'nin yanına geliyor. Uzun, iri yapılı bir adam. "Merhaba!" diyor. "Merhaba!" diyor Brunet. Adam, "Torbamı şuraya bırakabilirim herhalde," diyor. "Yalnız mısınız?" diye soruyor Brunet; "Askerlerim, öldü hepsi," diyor adam. "Benimkiler de," diyor Brunet. "Adın ne?" "Ne dedin?" diye soruyor adam. "İsmini soruyordum." "Ha! Adım, adım Schneider. Seninki?" "Brunet." Konuşmuyorlar: Bu adamı ne diye çağırdım, rahatsız edecek beni. Brunet saatine bakıyor: Saat beş; güneş kışlanın ardına çekilmiş, ama gök hâlâ yakıyor. Ne bir bulut, ne bir ürperti, ölü bir deniz. Kimse konuşmuyor; Brunet'nin çevresinde adamlar, başları kollarına dayalı, uyumayı deniyorlar, ama korku uyanık tutuyor onları: Doğruluyorlar, başlarını kaşıyorlar ya da içlerini çekiyorlar. "Vay be!" diyor Moûlu. "Şuraya bakın!" Brunet dönüp bakıyor: Ardında bir Alman nöbetçinin önü sıra on, on iki subay, duvar dibinden yürüyorlar. Sarı kıvırcık çocuk dişlerinin arasından, "Bunların hepsi kaçmamış mıydı?" diyor. "Buraya nasıl düşmüş bunlar?" Subaylar sessiz adımlarla uzaklaşıyorlar, kimseye bakmadan; askerler rahatsız bir gülüşle alay etmeye çalışıyorlar, subaylara bakmıyorlar: Birbirlerine bakmaktan korkuyorlar sanki. Brunet, Schneider'e bakıyor, gülümsüyor. Yerde küçük ses patlamaları: Sarı, kıvırcık çocukla tartışan çavuşun sesleri bunlar. Sarı kıvırcık çocuk, "Hepsi," diyor, "hepsi! Otomobil, kamyon, motosiklet, ne buldularsa basıp gittiler, yüz üstü bıraktılar bizi, piç gibi bıraktılar." Çavuş kollarını göğsünde kavuşturuyor, "Çok yazık!" diyor. "Bunu söylemeniz çok üzölünecek bir şey." "Ha ha!" diyor sarı kıvırcık çocuk. "Bunu söyleyen yalnızca biz değiliz. Almanlar da söylüyor aynı şeyi. Bizi enseledikleri zaman alay ettiler bizimle, bize: Fransız ordusu komutansız bir

orduymuş, dediler.” “Ya geçen savaşı kim kazandı? Geçen savaşı komutanlar kazanmadı mı?” “Aynı adamlar değildi, değil mi?” “Aynı adamlardı, aynı komutanlardı. Yalnızca emirlerindeki asker başkaydı.” “Yani, savaşı biz mi kaybettik demek istiyorsun? Biz, askerler kaybettik, öyle mi? Ha? Söyle, bu kadarını söyledin, arkasını da getir.” “Söylüyorum işte,” diyor çavuş, “söylüyorum: Düşmanın önünden kaçtınız ve Fransa’yı teslim ettiniz düşmana.” Konuşmadan onları dinleyen Lambert kıpkırmızı oluyor, eğiliyor, çavuşa, “Bana baksana,” diyor “arkadaş, senin ne işin var burada, ha? Sen kaçmadınsa bizimle birlikte nasıl geldin buraya? Yoksa savaş meydanında dövüşürken öldün de burası cennet mi ha? Söylesene! Bana öyle geliyor ki sen ötekiler kadar hızlı koşmadığın için enselendin. Ne dersin?” “Ben senin arkadaşın değilim, ben çavuşum ve senin baban yaşındayım. Kaçmadım da, esir düştüm, çünkü kurşunum bitmişti.” Her yandan adamlar onlara doğru sokuluyor; sarı kıvrıcık çocuk onlara, “Duydunuz mu?” diyor. “Duydunuz mu?” Herkes gülüyor. Sarı, kıvrıcık çocuk çavuşa dönüyor: “Tabii, baba-cığım, tabii,” diyor. “Yirmi paraşütçüyü alaşağı ettin, tek başına bir tankı esir aldın. Değil mi? Aynı şeyleri ben de söyleyebilirim: Kanıt yok, tanık yok nasılsa.” Çavuş, ceketinin göğsündeki açık renkli üç noktaya eliyle vurarak, hırsla, gözleri alev alev yanıt veriyor: “Benim tanıklarım bunlar,” diyor, “askerî madalya, savaş madalyası, lejyon donör! 1914’te aldım hepsini, siz o zaman daha doğmamıştınız bile. İşte, işte kanıtlarım!” “Nerede peki madalyaların?” “Almanlar gelirken söküp attım hepsini.” Herkes bağılıyor şimdi, çevresinde, karın üstü yatmışlar, başları havada, fok balıkları sanki: Tuhaf sesler çıkararak havlıyorlar, hırs yüzlerini kızartmış. Çavuş, dizlerini karnına yapıştırarak oturmuş, tek başına, hepsine hükmediyor. Biri, “Git ulan işine!” diye bağılıyor. “Pétain babanın radyosu, Fransa barış istedi, diye bar bar bağıırken ben gidip kendi başıma dövüşecektim, öyle mi? İyi be!” Bir başkası kötü kötü gülüyor: “Generalleriniz şatolarda Almanlarla sarmaş dolaş olurken biz gidip kendimizi öldürtecektik, ha? Öyle mi istiyordun?” Çavuş dönüyor, rahat bir sesle, “Neden olmasın?” diyor. “Savaşlar insanlar ölsün diye yapılır. Ölseniz ne olurdu?” Herkes, şaşkın, aptallaşmış, bakakalıyor, çavuş bu şaşkınlıktan yararlanarak devam ediyor: “Ta baştan beri seyrediyorum sizi,” diyor, 1939 savaşının askeri, şımarık, züppe çocuklar hepsi, karıdan kızdansa başka laf etmesini bilmeyen, şımarık, görev duygusundan yoksun, ilgisiz, ideal-siz, kendini beğenmiş bir alay çoluk çocuk! Sizinle konuşmaya kor-

kardı insan, yüzbaşı sizinle konuşurken kepini eline alıp özür dilerdi önce: Pardon, size zahmet olacak ama, acaba bugün birkaç tane patates soyabilir miydiniz bize? Çok teşekkür ederim, zahmet oldu! Ha ha! Biliyordum ben, düşünüyordum: Günlerden bir gün gerçekten bir silah patlarsa bunlar ne yapacak diye. İzinler hele... Durmadan izin, izin. O kadar şişiniyordunuz ki karılar kızlar biraz emsin, sömürsün de aklınız başınıza gelsin diye herhalde boyna izne yolluyorlardı sizi. Biz 1914'te iznin lafını edemedik yıllarca. Biz..." "Evet, siz de izinli çıkıyordunuz 1914'te, bal gibi çıkıyordunuz." "Sen ne biliyorsun? Ha? Orada mıydın yoksa?" "Değildim, ama babamdan çok dinledim o hikâyeleri." "Marsilya'da mı dövüşmüş yoksa baban, ha? Biz tam iki yıl bekledik bir izin koparabilmek için, gene de en ufak bir nedenle güme giderdi izinler. Gık bile demezdik. Elli iki ay savaştık, elli iki ay içinde evimde kaç gün geçirdim biliyor musun sen? Yirmi iki gün. Evet ya, ne sandın, elli iki ayda yirmi iki gün." "Anladık," diyor Lambert, "hayatını anlatmaya kalkışma bize." "Size hayatımı anlatmıyorum. Yalnızca biz, savaşımızı neden kazandık, siz savaşınızı neden kaybettiniz, bunu anlatıyorum size. Anlamak isterseniz tabii." Lambert'in gözleri öfkeyle tutuşuyor: "O kadar akıllıysan," diyor, "söyle bakalım. Siz barışı neden kaybettiniz öyleyse?" Çavuş, "Barışı mı?" diye şaşkın soruyor. Adamlar bağırıyorlar: "Barış! Barış! Barışı neden kaybettiniz?" "Siz," diyor Lambert, "geçen savaşın kahraman dövüşçüleri, oğullarınızı savaştan korumak için ne yaptınız? Almanya'ya suçlarını ödettiniz mi? Silahlarını elinden alabildiniz mi onun? Renan Bölgesi'ni ne yaptınız? Ya Ruhr Bölgesi'ni? İspanya savaşı ne? Habeşistan ne, nedir, ha?" İnce uzun bir asker, "Ya Versay Antlaşması?" diyor. "Kim imzaladı Versay'ı, biz mi?" Çavuş hırsla gülüyor, "Ben mi imzaladım yoksa?" diyor. "Sen ya, tabii sen, ne sandın? Sen oy veriyordun değil mi? Ben yirmi iki yaşındayım, hiç oy vermedim daha. Ama sen, verdin." "Neyi kanıtlar bu?" "Şunu kanıtlar ki sen, gittin, kör gibi, hayvan gibi oy verdin ve bizi burnumuza kadar boka soktun. Bu savaş hazırlaman ya da ona engel olman için koskoca yirmi yıl vardı önünde, sen bu yirmi yılı ne yaptın ha? Ne yaptın bu koca yirmi yılda? Onun için söylüyorum: Sen kahramansan eğer, ben de en az senin kadar kahramanım. Benim de başımda komutanlarım, elimde silahım olsaydı en az senin kadar dövüşürdüm ben de. Ama neyle dövüşecektim? Söylesene? Kurşunum bile yoktu, kurşunum!" "Kurşunun olmadıysa suç kimde?" diyor çavuş. "Stalin'e kim alkış tuttu? Sırf patronun canına

okunsun diye aklına estikçe grev yapan kimdi? Daha çok para isteriz diye bar bar bağırın kimdi, ha? Fazla mesai: Yapmayız! Her hafta iki gün tatil isteriz, her yıl ücretli tatil isteriz, isteriz, isteriz! Ondan sonra otomobiller, kızlar, gezmeler, danslar, sinemalar! Ha? İsteseniz, neler yapabilirdiniz siz. Ama yapmadınız. Çalışmadınız, çalışmak işinize gelmedi. Ben ömrüm boyunca köpek gibi çalıştım, köpek gibi. Ondan sonra..." Sarı kıvrıcık çocuk dört ayak üstünde çavuşa sokulmuştur, yüzü kıpkırmızı, hırsla haykırıyor: "Ne dedin, ne dedin? Çalışmadık mı? Söylesene ha? Ben on bir yaşında okulu bıraktım, babam öldü, on bir yaşından beri çalıştım ben, dul anama baktım. Anladın mı? Çalışmadık ha?" Savaşı kaybetmiş olmakla suçlanmasına yalnızca gülüyor, ama çalışmamış olmakla suçlanmaya katlanamıyor, affetmiyor bunu. Brunet, "Bununla bir şeyler yapmak umudu olur belki," diye düşünüyor. Çavuş da dört ayak olmuş hırsla bağırıyor şimdi, birbirlerine bakarak bağırıyorlar. Schneider eğiliyor, engel olmak istiyor, Brunet tutuyor onu: "Bırak," diyor, "oyalansınlar." Schneider itiraz etmiyor, doğruluyor, tuhaf gözlerle Brunet'ye bakıyor. "Hadi, hadi," diyor Moûlu, "bırakın, dövüşecek misiniz be? Dövüş zamanı geçti. Dövüşmekse, Almanlarla dövüşmek gerekirdi." Sarı kıvrıcık çocuk da oturuyor, omuz silkiyor: "Bak," diyor, "midemi ağrıttın." Uzun bir sessizlik: Sarışın, kıvrıcık çocuk ayaklarının altındaki otları çekiştiriyor, ötekiler bir an öylece bekliyorlar, sonra hepsi, dört ayak üzerinde sürünerek yerlerine dönüyorlar. Moûlu gülümsüyor, sonra barıştırmacı bir sesle, "Çocukça laflar bunlar," diyor, "hep çocukça laflar." Brunet arkadaşlarını düşünüyor, yoldaşları: Dişleri sıkılmış, savaşlar kaybediyorlar, bozgundan bozguna, her adımda zafere biraz daha yaklaşıyorlar onlar. Moûlu'ya bakıyor: "Bu cinsi tanımıyorum ben," diye düşünüyor. Birden, konuşmak ihtiyacı duyuyor, karşı konulmaz bir ihtiyaç, Schneider orada, Brunet, "Gördün ya," diyor Schneider'e, "telaşlanmaya değmez." Schneider yanıt vermiyor, ağır, güzel yüzü renksiz kalıyor. Brunet sıkılıyor birden, sırtını dönüyor: Pasif karşı koyuştan nefret eder o. "Biraz bir şey yiyebilseydik," diyor Lambert. Moûlu, duvarları demir telli çitten ayıran boşluğu gösteriyor, ağır, duygulu bir sesle konuşuyor, bir şiir söylüyor: "Buradan gelecek," diyor, "buradan gelecek işte, kapılar açılacak, kamyon girecek içeri ve bize, demir tellerin üstünden ekmekler atılacak." Brunet Schneider'e yan gözle bakarak alay ediyor: "Gördün ya," diye tekrarlıyor, "telaşlanmaya değmez. Savaş, bozgun, yenilgi, hepsi çocukça laflar bunlar. Aslolan, ekmek." Schneider'in gözkapakları-

na kısacık bir alay pırıltısı yapıyor. Hüzünlü bir sesle, "Ne yaptılar bunlar sana, dostum?" diyor. "Hoşlanmıyor gibisin." Brunet, hırçın, "Hiçbir şey yapmadılar," diyor. "Ama onları duyuyorum. Yeter bu." Schneider'in bakışları yarı açık tuttuğu sağ elinde, tırnaklarına bakıyor, kalın, yumuşak sesiyle, "İnsanları sevmedikçe onlara yardım etmek zordur," diyor. Brunet kaşlarını çatıyor; *Huma*'da çok resmim çıktı, tanımak kolay beni. "Onlara yardım etmek istediğimi ne biliyorsun?" Schneider'in yüzü kapanıyor, gevşek bir sesle, "Hepimiz birbirimize yardım etmek zorundayız," diyor. "Tabii," diyor Brunet. Kendinden memnun değil, hiç değil; önce öfkelenmemesi gerekirdi. Ama asıl, öfkesini, bu öfkeyi paylaşmak istemeyen şu serseme gösterdiği için kızıyor kendine. Gülümsüyor, duruluyor, gülümseyerek, "Öfkem onlara değil," diyor. "Kime öyleyse?" Brunet Schneider'e dikkatle bakıyor, "Onları aldatanlara!" diyor. Schneider kötü kötü gülüyor, sonra sözcüğün üzerine basarak düzeltiyor: "Bizi aldatanlara. Hepimiz aynı bayrakla yola çıktık çünkü." Brunet az önceki öfkesinin içinde yeniden kabardığını duyuyor, boğazına bir şey tıkanır gibi oluyor, zorlukla, "Nasıl istersen," diyor, "öyle olsun. Ama şunu söylemek isterim ki ben asla hayale kapılmadım." "Ben de kapılmadım," diyor Schneider. "Ama neyi değiştirir bu? Aldatılmış ya da aldatılmamış, buradayız işte." "Ne olacak? Burada olmuşuz, başka yerde olmuşuz, ne fark eder aslında?" Brunet durulmuştur şimdi, serinkanlılıkla, "Nerede insanlar varsa, benim yerim orası," diye düşünüyor, "yerim orası, işim orası." Schneider bakışlarını kapıya çevirmiş, konuşmuyor artık. Brunet ona öfkesiz gözlerle bakıyor: Kim bu, nasıl bir adam? Bir aydın mı? Anarşist mi? Savaştan önce neydi? Biraz fazla hantal, kapıp koyvermiş biraz, ama bütünüyle iyi, işe yarayabilir. Akşam duvarların, görünmeyen simsiyah kentin üzerine, pembe ve gümüşlü, ağır ağır iniyor. İnsanların dalgın gözleri var şimdi, artık kıpırdamıyorlar, askerlere özgü o büyük sonsuz sabır akşamla birlikte inmiş üzerlerine: Bekliyorlar. Günlerce, günlerce postayı beklemişlerdir, izinleri, Alman saldırısını beklemişlerdir, bu onların, savaş sonunu beklemeleridir gerçekte. Savaş bitmiştir ve onlar, hâlâ bekliyorlar. Ekmek yüklü kamyonu bekliyorlar, Alman nöbetçileri bekliyorlar, barışı bekliyorlar şimdi de, yalnızca önlerinde bir küçücük gelecek kırpıntısı görebilmek için, ölmek için yalnızca. Gecede, çok uzakta, geçmişte, çok uzakta bir çan çalıyor. Moûlu gülümsüyor: "Hey, Lambert, belki de barış imzalandı," diyor. Lambert de gülüyor, birbirlerine göz kırpmıyorlar. Lambert ötekilere an-

latıyor: “Bir güzel kafaları çekip zom olmaya yemin ettik biz,” diyor. “Barış olduğu gün,” diyor Moûlu. Sarı kıvrıkcık çocuk alayla gülüyor: “Barış olduğu gün,” diyor, “ben, on beş gün hiç ayrılmayacağım.” “Ne on beş gün, ne bir ay,” diyor ötekiler. “Geberip gidene kadar içeceğiz be. He hey! Geberene kadar içeceğiz.” Sabırla, birer birer, usul usul, umutlarını kırmak, hayallerini yok etmek, korkunç, aklın almayacağı kadar korkunç koşulları çırılçıplak onlara göstermek ve onlara herkesten, her şeyden ve en önemlisi, kendi kendilerinden nefret etmeyi öğretmek gerek. O zaman... bu kez bakan Schneider’dir, düşüncelerini okuyormuş gibi. Haşın bir bakış. Brunet de aynı haşın gözlerle ona bakıyor. “Zor olacak,” diyor Schneider. Brunet, kaşlarını kaldırıyor, bekliyor. Schneider, “Zor olacak,” diyor tekrar. “Hangisi zor olacak?” “Bize bir bilinç kazandırmak. Çok zor olacak. Bir sınıf değiliz biz. Düpedüz bir sürü yalnızca. Çok az işçi var: Köylüler, küçük burjuvalar. Çalışmıyoruz bile: Hiçbir varlığı olmayan varlıklarız biz.” Brunet, elinde olmadan, “Korkma,” diyor. “Çalışacağız günün birinde...” “Evet, çalışacağız tabii, biliyorum. Ama tutsaklar gibi çalışacağız ve hiçbir zaman, büyük sürüden artakalmış bir tortu olmaktan kurtulamayacağız. Bize paylaşabileceğimiz nasıl bir duygu önerebilirsin sen? Bir grev, grevcilere güçlerinin bilincini duyurur. Ama burada bütün Fransız tutsakları ellerini kavuşturup kımıldamadan otursalar, Alman ekonomisinde en küçük bir kıpırtı yaratamazlar. O halde?” Soğuk gözlerle birbirlerine bakıyorlar; Brunet, “Demek beni tanıdın,” diye düşünüyor, “günah benden gitti öyleyse: Gözümü üzerinden ayırmayacağım senin.” Birden, nefret Schneider’in yüzünü aydınlatıyor, sonra, hemen de aynı anda sönüyor aydınlık, Brunet bu nefretin kime dönük olduğunu kestiremiyor. Birden, bir ses, şaşkın ve hayran, bağırıyor: “İşte, işte, Almanlar!” “Nerede? Nerede?” Herkes başını kaldırıyor. Soldaki nöbet kulesinde bir Alman askeri görünüyor, başında kask, elinde makineli tabanca, belinde el bombası, arkasından bir asker daha yürüyor, omzunda tüfek. Biri, “Eh,” diyor, “geç oldu, ama sonunda hatırladılar bizi.” Hepsini rahatlatmış görünüyorlar şimdi: Yasaları, yasakları ve değişmez sürekliliği ile insanların dünyası geri dönmüştür onlara, insanoğlunun egemenliğindeki dünya geri dönmüştür. Başlar ikinci kuleye çevriliyor: İkinci kule boş henüz, ama insanlar inanmış gözlerle bakarak bekliyorlar, postanede, gişenin açılmasını ya da tren yolunda, mavi trenin geçmesini bekledikleri gibi. Duvarın üzerinde bir kask görünüyor, sonra bir ikinci: Makineli tüfek taşıyan, başı kasklı iki canavar,

korkunç silahı parmaklığa yerleştiriyor, namluyu kalabalığa çeviriyorlar. Kimse korkmuyor: İki nöbet kulesi de dolu şimdi, duvarın üzerinde bekleyen nöbetçiler serüvensiz, rahat bir gece vaat ediyor, hiçbir emir onları uykularından koparıp karanlığa, karanlık yollara fırlatmayacak; kendilerini güvenli hissediyorlar. Gözlüklü, iri yapılı bir adam, bir papaz cebinden bir küçük İncil çıkarıyor, mırıldanarak okumaya koyuluyor. Suçları bağışlatıyor, diye düşünüyor Brunet, ama öfke içine sokulmadan üzerinden geçip gidiyor. Dinleniyor. On beş yıldan beri ilk kez bir gün, ağır ağır, kendiliğinden, yapacak hiçbir şey olmadan geceye doğru akıyor. Uzak, tanıdık bir haz, başıboşluk hazzı çocukluğundan geri dönüyor ona: Gök orada, duvarın üzerinde, toz pembe, elle tutulacak kadar yakın ve yararsız. Brunet göğse tuhaf bir utançla bakıyor, sonra yere, ayaklarının dibinde kımıldayan, alçak sesle konuşan, torbaları, paketleri açan, kapayan, tekrar açan, tekrar kapayan insanlara bakıyor: Bir gemi güvertesine sığınmış göçmenler bunlar. Ne suçları var? diye düşünüyor ve canı gülümsemek istiyor onlara. Ayaklarının acıdığını düşünüyor, Schneider'in yanına, yere oturuyor, postallarının bağlarını gevşetiyor. Esniyor, tıpkı gök gibi yakın, gök kadar yararsız bedenini hissediyor birden, kendi kendine: "Hava serinliyor," diye söyleniyor, "yarın işe başlayacağım." Yer kül rengi bir aydınlıkla aydınlık; küçük, yumuşak, anlaşılmaz bir tıkırtı duyuyor Brunet, kesik kesik, düzensiz bir ses, tempoyu yakalamaya çalışıyor, bunun mors işareti olduğunu düşünerek eğleniyor, sonra, birden anlıyor: "Birinin dişleri birbirine çarpıyor." Doğruluyor, önünde çıplak bir sırt fark ediyor, üzerinde simsiyah, korkunç bir kabukla çıplak bir sırt, yolda bağırان asker bu, ona kadar sürükleniyor: Çocuğun tüyleri diken diken, titriyor. "Şşşt!" diyor Brunet. Çocuk yanıt vermiyor. Brunet torbasından bir yün kazak çıkarıyor. "Şşşt!" Çıplak omza dokunuyor. Çocuk ulumaya başlıyor birden, dönüyor. Brunet'ye bakıyor, nefes nefese, yapışkan bir sümük burun deliklerinden ağzına doğru akmış. Brunet onun yüzünü ilk kez görüyor: Çok genç, çok güzel bir çocuk bu, morarmış yanakları, kirpikleri dökülmüş iri gözleri var. Brunet usulca, "Korkma," diyor, "korkma. Şu kazağı giy." Çocuk kazağı ürkek bir tavırla alıyor, uslu bir çocuk gibi sırtına geçiriyor, kolları iki yana açık, hareketsiz duruyor. Kazağın kolları fazla uzun, çocuğun omuzlarından düşüyor. Brunet gülüyor, "Kollarını kıvrır," diyor. Çocuk yanıt vermiyor, kımıldamıyor. Brunet onun kollarını tutuyor, kazağı yukarı kıvrıyor: "Bu akşam!" diyor çocuk. "Yok canım! Sahi mi? Ne oluyor bu akşam?"

“Tören bu akşam. Kurban edecekler bizi.” “İyi,” diyor Brunet. “İyi, çok iyi.” Çocuğun cebini karıştırıyor, kirli, kanlı bir mendil buluyor, fırlatıp atıyor mendili, cebinden kendi mendilini çıkarıyor, uzatıyor: “Şu burnunu bir sil bakalım.” Çocuk burnunu siliyor, mendili cebine sokuyor, titremeye başlıyor yeniden. Brunet, usul usul başını okşuyor, bir kediyi okşar gibi. “Haklısın,” diyor, “haklısın!” Çocuk sakinleşiyor, dişleri birbirine vurmaz oluyor. Brunet yanındakilere dönüyor. “Taniyan var mı içinde?” Canlı gözlü, ufak, esmer biri dirseklerine dayanarak doğruluyor: “Adı Charpin,” diyor. “Ara sıra bak ona,” diyor Brunet. “Bir bok yemesin.” “Bakarım,” diyor esmer, ufak genç adam. “Senin adın ne?” “Vernier,” diyor adam. “Ne iş yapardın?” “Lyon’da tipograftım.” Tipograf: Üçte bir şans. Yarın konuşurum onunla.. “İyi geceler.” “İyi geceler.” Brunet yerine dönüyor. Oturuyor, bir bilanço yapıyor kafasında: Moûlu tüccardır mutlaka. Çok az ümit var onda. Çavuşta da ümit yok, yontulması olanaksız. Lambert şaşkın bir, şu sıra sinizminin altında her şeyiyle tam çözülme halinde. Kazanılabilir. Kuzeyli, o bir tarlafaresi. Üzerinde durmaya değmez. Brunet tarlafarelerini sevmiyor. Sarı kıvrıcık çocuk: Lambert’le ikisi aynı hamurdan yoğrulmuş; ama sarı kıvrıcık çocuk daha zeki, hem sonra çalışmaya saygısı var onun, hammaddenin en iyisi o. Tipograf: Belki de genç bir yoldaş o. Brunet, sigarasını içen Schneider’e bakıyor, Schneider, hareket-siz, gözleri iri iri açılmış, uyuklar gibi. “Bakalım, görürüz,” diye düşünüyor Brunet. Genç papaz İncili elinden bırakmış, konuşuyor; yanında, yarı yatmış üç genç adam onu saygılı bir gülümsemeyle dinliyorlar. Şimdiden üç kişi: Bu hızla beni geçecekler, hiç olmazsa ilk günlerde. Bunlar şanslı, diye düşünüyor Brunet. Nerede olsa çalışabilirler, hatta pazar günleri, pazar dualarını yaptırabilirler. Moûlu içini çekiyor, “Bu gece gelmezler artık,” diyor. “Kimler?” diye soruyor Lambert. “Kamyonlar, karanlık bastı artık.” Yere uzanıyor, başını torbasına dayıyor. “Dur,” diyor Lambert, “bende bir çadır bezi var. Kaç kişiyiz?” “Yedi,” diyor Moûlu. “Yedi mi? Hepimizi alır öyleyse. Yan yana yatarız.” “Battaniyesi olan var mı içinde?” Moûlu torbasından battaniyesini çıkarıyor, çavuşla Kuzeyli kendilerininkini çıkarıyorlar, sarı kıvrıcık çocuğun battaniyesi yok. Brunet’nin de yok. “Zararı yok,” diyor Lambert, “olanlar hepimize yeter.” Karanlıktan bir yüz sıyrılıyor, utangaç, gülümseyen bir yüz, bir ses, “Çadır bezine uzanmama izin verirseniz battaniyemi paylaşırım sizinle,” diyor. Lambert’le Moûlu soğuk gözlerle saygısız yabancıya bakıyorlar. Lambert, “Yer yok,” diyor. Moûlu, daha yumu-

şak, anlatıyor: “Burada, arkadaşlar, kendi kendimize yatmak istiyoruz,” diyor. Gülümseme kayboluyor, gece yutuyor gülümsemeyi. İşte: Büyük toplumun içinde bir küçük toplum şekillendi bile, rastlantının yaptığı bir küçük toplum, dostluktan, gerçek dayanışmadan yoksun, ama buna karşın şimdiden başka insanlara, kendi içindekilerden başka insanlara kapalı bir toplum: Brunet bu toplumun içinde. “Gel,” diyor Schneider, “ikimiz benim battaniyeyle yatarız.” Brunet tereddüt ediyor, “Biraz sonra,” diyor. “Canım yatmak istemiyor şimdi.” “Ben de istemiyorum,” diyor Schneider. Ötekiler battaniyelere sarınırken onlar, ikisi, yan yana oturuyorlar: Schneider, sigara içiyor, sigarayı, avucunda saklıyor, nöbetçiler görmesin diye. Cebinden bir paket sigara çıkarıyor, uzatıyor: “Bir sigara alırmısın? Şu duvarın arkasına geç, yak, oradan alevi göremezler.” Brunet sigara içmek istiyor, ama gene de reddediyor: “Mersi, şimdi istemedi canım.” Okul çocuğu kaçamaklarını kabullenemiyor içi, on altı yaşını geçeli çok oldu: Küçük nedenlerle Almanlara isyan eder görünmek, onları iradesine toptan, önceden boyun eğmek anlamına gelir aslında. İlk yıldızlar parlamaya başlamış, duvarların ötesinden, uzaktan tuhaf, yabancı, bilinmedik bir şarkı geliyor kulaklarına: Kazanmışların şarkısı. Yirmi bin yorgun, hırpalanmış beden üzerinden uyku ağır ağır akıyor, her beden bir dalga. Bu hüzünlü, karanlık, taş avlu bir deniz gibi, bir ölü deniz gibi inliyor. Brunet hiçbir şey yapmamaktan yorulmuştur: Bir güzel, yıldızlı gök, bir başını kaldırıp baktığı an güzeldir insan için, bir an için. Uyumak daha iyi. Esneyerek Schneider’e dönüyor ve birden gözleri sertleşiyor; canlanıyor: Schneider bırakmış, dalgın, sigarası sönmüş, yakmamış, izmarit öylece, aralık dudaklarından sarkıyor; hüzünlü gözlerle göğe bakıyor Schneider, şimdi onun içinde sakladıklarını öğrenebilir belki, şu anda. “Parisli misin?” diye soruyor Brunet. “Hayır.” Brunet dertli bir sesle: “Ben Paris’te oturuyorum, ama aslında Combloux’luyum, Saint-Etienne’li.” Birkaç saniye sonra Schneider isteksiz, “Ben Bordeaux’luyum,” diyor. “Ha!” diyor Brunet. “Bordeaux ha? Bilirim Bordeaux’yu. Güzel, ama hareketsiz bir kent. Değil mi? Orada mı çalışıyordun?” “Evet.” “Ne iş yapardın?” “Ne iş mi yapardım?” “Evet?” “Bir avukatın yanında kâtiptim.” “Ha!” diyor Brunet. Esniyor: Schneider’in askerlik cüzdanını görmeli mutlaka, ne yapıp yapıp görmeli. “Ya sen?” diye soruyor Schneider. Brunet irkiliyor. “Ben mi?” “Evet!” “Komisyoncu!” “Ne komisyoncusu?” “Ne olursa.” “Anlıyorum,” diyor Schneider. Brunet küçük duvara doğru kayıyor, dizlerini burnuna kadar kaldırıyor.

yor, şimdiden uzaklaşmış bir sesle, uyumadan önce gününün bilançosunu yapan rahat, mutlu bir adam gibi içini çekiyor: “İşte böyle!” diyor. Schneider aynı uzak sesle, “İşte böyle!” diye yanıt veriyor. Brunet birden, “Eşi görülmemiş bir rezalet oldu bu,” diyor. “Baştan belliydi böyle olacağı,” diyor Schneider. Brunet omuz silkiyor: “Nasılsa yenilmiştik biz,” diyor, “ilk günden yenilmiştik. Bir an önce olup bittiği daha iyi oldu, kan akmadı boşuna.” Schneider kötü kötü gülüyor: “Kan akmasına,” diyor, “akacak daha. Dur bakalım. Yeni başladı daha, daha çok kanımızı akıtır bunlar.” Brunet başını kaldırıyor, dikkatle bakıyor: “Sen,” diyor, “bozguncusun. Ha?” “Bozguncu değilim. Yalnızca gerçeği görüyorum: Bu bir yıkılış, sonun başlangıcı bu.” “Hangi son o?” diye soruyor Brunet. “Sonu gelmedi daha işin. Gelmedi.” Duruyor Brunet, bakıyor, Schneider’in itiraz etmesini bekliyor, ama Schneider susuyor, azarlanmış bir çocuk gibi ayaklarının ucuna bakıyor. Sigarası hâlâ dudaklarının arasında. Brunet bu noktada kalamaz artık, düşüncesini geliştirmesi, şekillendirmesi gerek; ama şimdi o düşünce, deminki düşünce değil. Bu sersem konuşsaydı, sorsaydı, Brunet aç kurt gibi atılacaktı üzerine; şimdi canı konuşmak istemiyor, konuşmak tiksindiriyor onu: Sözcükler bu hantal, duygusuz yığının üzerinden, içine sokulamadan akıp gidecek çünkü, biliyor. “Fransızlar aşırı milliyetçilikleri yüzünden, kör gururları yüzünden savaşa kaybedilmiş gözüyle bakıyorlar. Kendilerini yeryüzünde yapayalnız ve yeryüzüyle baş edecek kadar güçlü sanmışlar her zaman ve günün birinde kahraman orduları bozguna uğrayınca, dünyanın sonunun geldiğine inandılar hemen. Ne büyük aldanış!” Schneider tuhaf bir ses çıkararak başını sallıyor, Brunet bu yanıtla yetiniyor, devam ediyor: “Savaş, daha yeni başlıyor, arkadaş, daha yeni başlıyor. Son değil bu, başlangıç! On aya kalmaz, Cap’tan Bering Boğazı’na kadar tüm dünya silaha sarılacak.” Schneider alayla gülüyor: “Ya biz?” diye soruyor. “Biz, Fransızlar,” diyor Brunet, “bir başka cephede savaş sürdürüleceğiz. Almanlar endüstrimizi savaş endüstrisine dönüştürmek isteyecekler. O zaman proletarya duruma el koyacak, engel olacak buna. Engel de olmalıdır. İşte o gün...” Schneider hiçbir hareket yapmıyor, yüzü bomboş. Brunet rahatsız oluyor. Ağır, yüklü susuşlar Brunet’nin savaş taktiğidir, şimdi o kendi silahıyla vuruluyor; Schneider’i konuşturmak istemiştir, ama sonunda konuşan kendisi olmuştur, yenen, Schneider’dır şimdi. O da susuyor, Schneider susmakta devam ediyor; bu susuş çok uzun zaman sürüp gidebilir. Brunet ürkmeye başlıyor: Bu kafa ya bomboş ya da çok do-

lu. Yakınlarında biri ince, çocuksu bir sesle sızıldanıyor. Bu kez sessizliği bozan Schneider oluyor. Bir çeşit heyecanla, "Duydun mu?" diyor. "Adam düşte bir küçük köpek yavrusu olarak görüyor herhalde." Brunet omuz silkiyor. Düş gören bir adamı düşünüp kafa yoracak zaman değil şimdi, umurumda değil, bunlarla kaybedecek zamanım yok. Schneider ağır, ihtiraslı bir sesle, "Zavallılar!" diyor. "Zavallılar!" Brunet susuyor. Schneider devam ediyor: "Asla evlerine dönemeyecekler. Asla!" Brunet'ye dönüyor, nefret dolu gözlerle bakıyor. Brunet gülerek, "Hey, ne oluyorsun?" diyor. "Öyle bakma bana: Benim ne suçum var?" Schneider gülmeye başlıyor, yüzü yumuşuyor: "Haklısın," diyor, "gerçekten, senin suçun yok." Susuyorlar; Brunet'nin aklına bir şey geliyor, Schneider'e sokuluyor, alçak sesle, "Madem böyle düşünüyorsun," diyor, "neden kaçmayı denemiyorsun, ha?" "Ha ha!" diyor Schneider. "Evli misin?" "İki çocuğum bile var." "Karınla iyi değil misin yoksa?" "Ben mi? Çok severim karımı." "Öyleyse?" "Püff!" diye omuz silkiyor Schneider. "Sen deneyecek misin?" "Bakalım," diyor Brunet, "sonra karar vereceğim." Schneider'in yüzünü seçmeye uğraşılıyor, ama gece avluyu yutmuştur, hiçbir şey görünmüyor artık, göğsüne yükselen nöbet kulelerinin karanlık gölgelerinden başka. Brunet esneyerek, "Galiba uyuyacağım," diyor. "İyi," diyor Schneider, "ben de uyurum öyleyse." Çadır bezinin üzerine uzanıyorlar, torbalarını duvara doğru itiyorlar; Schneider battaniyesini açıyor, battaniyeye sarınıyorlar, yan yana. "İyi geceler," diyor Schneider. "İyi geceler." Brunet sırtüstü yatıyor, gözleri açık, Schneider'in sıcaklığını duyuyor kalçasında, Schneider'in gözlerinin açık olduğunu düşünüyor: "Bu adamı başıma dert etmem gerekiyordu demek," diye düşünüyor. Kimin kimi oyuna getirdiğini düşünüyor. Ara sıra, yıldız kümeleri arasında incecik bir aydınlık göğsüne ikiye biçiyor; Schneider battaniyenin altında kımıldıyor, fısıldıyor: "Brunet, uyuyor musun?" Brunet yanıt vermiyor, bekliyor. Birkaç dakika geçiyor, sonra genizden gelen derin nefesler duyuyor Brunet: Schneider uyumuştur, Brunet uyumuyor, yapayalnız, yirmi bin gece arasında tek aydınlık. Gülümsüyor, gözlerini kapıyor, kendini koyveriyor, iki Arap, ormanın kenarında gülüyorlar: "Abdülkerim nerede?" İhtiyar kadın, "Kumaşçıya gittiyse şaşmam," diyor. Gerçekten de orada dükkânın önünde oturmuş, çok sakın, rahat bir sesle, uluyor: "Kaatiller! Kaatiller!" Entarisinin düğmelerini koparıyor, her düğme yere düşerken, kuru, keskin, korkunç sesler çıkıyor: Patlıyor sanki ve her patlamadan sonra bir şimşek çakıyor. "Duvarın arkasında. Duvarın

arkasında!" diyor Schneider. Brunet oturuyor, alnını kaşıyor, tuhaf ve korkunç seslerle dolu bir geceyle karşılaşılıyor birden. "Ne oluyor?" Ne oluyor?" Bir ses, "Kaatiller!" diye hıçkırıyor. Biri Almanca haykırıyor; sonra makineli tüfeğin kuru, keskin takırtıları. Brunet duvarın üstünden bakıyor: Şimşeklerin aydınlığında büküm büküm, kupkuru dallarını göğe kaldıran çelimsiz, çirkin ağaçlar görüyor, gözleri acıyor, kafasının içi bomboş, kendi kendine: "Acı çeken insanlık," diye mırıldanıyor. Schneider onu geri çekiyor: "Acı çeken insanlık: Allah kahretsin! Gebertecekler hepimizi, gebertecekler!" Ses hıçkırıyor: "Köpekler gibi! Köpekler gibi!" Makineli tüfek ateş etmiyor şimdi, Brunet eliyle alnını sıkıyor, iyice ayrılmıştır artık: "Ne oluyor?" "Bilmiyorum," diyor Schneider. "Üst üste iki kez ateş ettiler: İlki belki havayaydı, ama ikincisi tam hedefi buldu mutlaka." Çevrelerdeki tropik orman hışırdıyor: "Nedir? Ne oldu? Ne oldu?" Oracıkta seçilivermiş şefler, "Susun! Oturun! Kımıldamayın!" diye yanıt veriyor; nöbet kuleleri süt kıvamındaki gökte simsiyah, kulelerde, parmak uçları tetiklerde, makineli tüfeklerin başında bekleyen adamlar var. Duvarın önünde Brunet'yle Schneider diz çökmüş, bir cep fenerinin yuvarlak, bembeyaz gözünü görüyorlar. Göz yaklaşıyor, görünmeyen bir elin ucunda sallanarak yaklaşıyor, kül rengi ve yassı böceklerin üzerinde dolaşıyor, birinden öbürüne atlayarak dolaşıyor. Kısık iki ses Almanca konuşuyor: Brunet yuvarlak, beyaz aydınlığı ta yüzünün ortasına yiyor; kör oluyor bir an, gözlerini yumuyor, bir ses, hırçın bir Alman şivesiyle, "Kim bağırdı?" diye soruyor. Brunet, "Bilmiyorum," diyor, çavuş kalkıyor, elektrik ışığında dimdik duruyor ayakta, kusursuz ve kibirli: "Bir asker birden çıldırdı," diyor, "bağırmaya başladı, yanındakiler korktu, ayağa kalktı hepsi, nöbetçi üzerlerine ateş etti." Almanlar anlamıyorlar; Schneider Almanca konuşuyor onlarla, Almanlar homurdanıyorlar, onlar da konuşuyorlar sonra; Schneider çavuşa dönüyor: "Yaralanan oldu mu?" diye soruyorlar." Çavuş doğruluyor, iki elini ağzının iki yanına dayayarak karanlığa doğru bağırıyor: "Yaralananları bildirin!" Her yandan, zayıf sesler yanıt veriyor, birden, iki ışık yanıyor, yere kapaklanmış, dize gelmiş kalabalığı okşayan sihirli bir aydınlık; ellerinde sedyelerle Almanlar avlunun ucunda görünüyor, yanlarında Fransız hastabakıcılar var. Alman subay, "Deli nerede?" diye soruyor. Kimse yanıt vermiyor, ama deli orada, ayakta, bembeyaz, titreyen dudaklarıyla orada, göz yaşları yanaklarından süzülüyor, askerler yakalıyor, götürüyorlar, şaşkın, ağzı açık, bırakıyor, ağzını, burnunu Brunet'nin mendiliyle

siliyor. Yerde yatanlar, dirseklerine dayanarak kalkıyor, kendi acılarını sonuna kadar yaşamış, sonuna kadar duymuş bu adama bakıyorlar; bu onlara yıkılışı ve ölümü haykırıyor. Almanlar yok oluyorlar, Brunet esniyor; ışık gözlerini kaşındırıyor; Moûlu, "Ona ne yapacaklar şimdi?" diye soruyor. Brunet omuz silkiyor, Schneider, "Naziler delilerden hoşlanmaz," diyor kısaca. Adamlar, sedyelerle gidiyor geliyor, Brunet, "Artık yatabiliriz herhalde," diyor. Yatıyorlar. Brunet gülüyor: Az önce yattığı yerde, çadır bezinde bir delik var, kenarları kızarmış bir yuvarlak delik. Ötekilere gösteriyor; Moûlu yemyeşil oluyor, elleri titriyor: "Oh! Oh! Aman Tanrım!" diye mırıldanıyor. Brunet gülümseyerek Schneider'e bakıyor: "Sen," diyor, "benim hayatımı kurtarmış oldun." Schneider gülümsemiyor, Brunet'ye ciddi ve dikkatli gözlerle bakıyor: "Evet," diyor, "hayatını kurtardım." Brunet battaniyeye sarınırken, "Teşekkür ederim," diyor. Moûlu: "Ben duvarın arkasında yatacağım," diyor. Işıklar sönüyor birden, orman, karanlıkta hışırıyor, dalgalanıyor, homurdanıyor. Brunet, gözlerinde güneşle doğruluyor, başının içinde tortulaşan uykuyla, saatine bakıyor: Yedi. İnsanlar çadır bezlerini topluyor, battaniyeleri katlıyor. Brunet pis ve yapış yapış hissediyor: Gece terlemiş, gömlek sırtına yapışıyor. "Allah kahretsin!" diyor sarı kıvrıcık çocuk. Moûlu gözlerinde hüznü bir bakışla kapalı kapılara bakıyor: "Ekmeksiziz gene," diyor, "oruç başlıyor gene." Lambert gözünü açıyor, hırsla, "İyi şey söyle!" diyor. Brunet kalkıyor, avluya bakıyor, bir su borusunun başında kümelenmiş bir küçük kalabalık görüyor, yaklaşıyor: Şişman, iri bir adam çırılçıplak, kadın çılgınlıkları atarak yıkanıyor. Brunet soyunuyor, sıraya giriyor, sırtına, karnına, soğuk, haşın su dalga dalga çarpıyor. Kurulanmadan giyiniyor, sonra borunun ucundaki hortumu tutuyor, kendinden sonra gelenlere su sıkıyor. Düşün isteklisi az, adamların çoğu gecenin teriyle yetiniyor. "Sıra kimde?" diye soruyor Brunet! Kimse yanıt vermiyor, hortumu bir çeşit öfkeyle yere atıyor. "Kendilerini bıraktılar bile, koyverdiler bile," diye düşünüyor. Çevresine bakıyor, düşünüyor: İşte, işte adamlar bunlar. Zor olacak. Çok zor. Kolundaki şeritler görünmesin diye ceketini koltuğunun altına alıyor, alçak sesle konuşan bir grubun yanına sokuluyor, nabza bakmak için. Onda dokuz ihtimalle ekmekten konuşuyorlar. Brunet memnun olmalı bundan: Ekmek, en güzel başlangıç noktası gerçekte, basit ve paylaşılmış bir şey, açlık; gerçek bu: Aç bir insan çok kolay inandırılabilir. Ama ekmekten konuşmuyorlar; zayıf, uzun biri kızarmış gözlerini Brunet'ye çeviriyor, tanıyor onu, soruyor: "Delinin

yanındaki sendin, değil mi?" "Bendim," diyor Brunet. "Ne yaptı?" "Bağırdı." "Bağırdı mı? Yalnızca bağırdı mı? Allah belalarını versin: Dört ölü, yirmi yaralı. Allah belalarını versin. Dört ölü, yirmi yaralı." "Ne biliyorsun?" diye soruyor Brunet. "Gartiser söyledi." Gartiser kısacık bir adam; ciddi, kederli gözleri var. "Hastabakıcı mısın?" diye soruyor Brunet. Gartiser başını sallıyor: Evet, hastabakıcıdır, Almanlar onu gece kışlanın arkasındaki ahırlara götürmüşler, yaralıları bakması için. "Biri elimde öldü," diyor Gartiser. "Boktan iş!" diyor biri. "Tam eve dönmemize şurada yedi-sekiz gün kalmışken geberip gitmek! Boktan iş!" "Yedi-sekiz gün mü?" diye soruyor Brunet. "Yedi-sekiz ya da bilemedin on beş gün. Bizi besleyemediklerine göre koyvermek zorundalar herhalde." Brunet, "Ya deli?" diye soruyor. Gartiser ayaklarının ucuna doğru tükürüyor: "Hiç sorma onu!" diyor. "Neden?" "Bağırıyordu, susturmak istediler, askerin biri eliyle ağzını kapamak istedi, adam atıldı, ısırıldı elini. Ah! O zaman... O zaman... İyi ki görmediniz! Hepsi birden çıldırdı sanki, nasıl saldırdılar üstüne, bir köşeye sıkıştırdılar, tekme, dipçik vurdular, durdular. Kahkahalar atıyorlardı vururken. Sonra bizimkiler de küfretmeye başladılar, yerde, yaralı yatanlar, 'Orospu çocuğu, senin yüzünden başımız belaya girdi, senin yüzünden geberip gidecektik az kaldı,' diye bağırmaya başladılar. Sonunda, oğlan görülecek halden çıkmıştı, çenesi paramparçaydı, bir gözü patlamıştı, öylece sedyeye koyup götürdüler. Nereye götürdüklerini bilmiyorum, ama orada da dövdüler onu herhalde, sabaha kadar iniltisini duydum." Gartiser cebinden özenle sarılmış bir küçük paket çıkarıyor, açıyor, içinde bir kanlı diş var. "Bunu," diyor, "sabah, oğlanın düştüğü yerde buldum." Tekrar aynı özenle paket yapıyor, cebine koyuyor. "Saklayacağım," diyor. "Anı diye." Brunet sırtını dönüyor, ağır adımlarla merdivene doğru yürüyor. Moûlu uzaktan bağılıyor: "Bilançodan haberin var mı?" "Ne bilançosu?" "Gecenin bilançosu: Yirmi ölü, otuz yaralı." "Çok güzel!" diyor Brunet. "Fena değil, ha?" diyor Moûlu, gülümsüyor, sinsi bir gururla devam ediyor: "Bir gece için hiç fena değil." "Kurşunları ne diye ziyan ediyorlar sanki?" diyor Lambert. "Bizden kurtulmak istiyorlarsa yapabilecekleri çok basit bir şey var: Bizi açlıktan öldürmek. Aç bırakmak, hem kolay, hem ucuz: Zaten başladılar bile." "Bizi açlıktan öldürmeyecekler," diyor Moûlu. "Ne biliyorsun?" Moûlu gülmüyor: "Benim gibi yap sen de: Kapıya bak, eğlenirsin, hem kamyon o kapıdan girecek içeri." Bir motor homurtusu sesini örtüyor, Kuzeyli, "Uçağa bakın!" diye bağılıyor. Bir keşif uçağı bu, elli metreden

uçuyor, siyah, pırıl pırıl, avlunun üstünde dolaşüyor, sol kanadına yatarak geçiyor, dönüyor, tekrar dönüyor, tekrar dönüyor; yirmi bin baş onu takip ediyor, bütün avlu beraber dönüyor onunla. Kıvrıkcık çocuk, heyecansız: “Bazı bizi bombalayacaklar da!” diyor. “Bombalayacaklar mı?” diyor Moûlu. “Neden?” “Bizi besleyemeyecekler de ondan.” Schneider yüzünü buruşturarak göğ e bakıyor: “Bu,” diyor, “fotoğraf çekecek herhalde.” “Ne fotoğrafı?” diye soruyor Moûlu. Schneider ilgisiz bir sesle, “Savaş muhabirleri...” diyor Moûlu’nun şişman yüzü kızarıyor birden, korkusu çılgın bir öfkeye dönüyor, fırlıyor, ayağa kalkıyor, kollarını göğ e kaldırarak bağı rıyor: “Dilinizi çıkarın! Hey! Çocuklar, dilinizi çıkarın! Fotoğraf çekiyorlar. Dilinizi çıkarın!” Brunet eğ lenen gözlerle bakıyor, bir öfke ürpertisi kalabalığı dolaş mıştır bir anda; bir asker göğ e yumruk sallıyor, bir başkası, omuzları geride, karnını çıkarmış, parmağını bacaklarının arasından çiş eder gibi havaya kaldırmış, sallıyor, Kuzeyli dört ayak üstü yere kapaklanmış, kafası yerde, kaba etlerini sallıyor: “İşte işte! Alın, kıçımın resmini basın gazeteye!” Schneider, Brunet’ye bakıyor: “Görüyorsun ya?” diyor. “Öfkemizi yitirmedik daha.” “Püf!” diyor Brunet. “Bu hiçbir şeyi halletmez.” Uçak, güneşin içinde gözden kayboluyor. “Şimdi,” diyor Moûlu, “Franqueforteu’de resmim mi çıkacak? Ha?” Lambert yok olmuştur, sonra birden meydana çıkıyor yeniden, heyecanlı, nefes nefese, “Çok ucuza ev döşeyebileceksiniz çocuklar!” diyor. “Ne?” “Kışlanın arkasında bir alay eşya var: Şilteler, yastıklar, su kapları; elinizi uzatmanız yeter. Ama sıkı durmak gerek: Orası anababa günü.” Pırıl pırıl gözlerle ötekilere bakıyor: “Gelen var mı benimle?” Kıvrıkcık çocuk yerinden fırlarken, “Geliyorum,” diyor. Moûlu kımıldamıyor: “Moûlu, gelsene ulan!” diyor Lambert. “Yok,” diyor Moûlu. “Boktan bir iş için kendimi harcamam. Yemek yemedikçe yormam kendimi.” “Torbalara sahip ol öyleyse!” diyor çavuş, fırlayıp kalkıyor, koşuyor, ötekilere yetişiyor. Kışlanın köşesine geldikleri sıra Moûlu arkalarından bağı rıyor: “Enayiler, gücünüzü harcıyorsunuz boşuna.” İcini çekiyor, Schneider’le Brunet’ye bakıyor: “Yanlış,” diye mırıldanıyor, “bağı rmam bile yanlış.” “Gidiyor muyuz?” diye soruyor Schneider. “Su kabını ne yapacağız?” diye soruyor Brunet. “Hiç! Ayaklarımız hareket etsin diye.” Kışlanın öbür yanında bir başka avlu ve tek katlı, dört kapılı, yayvan, uzun bir bina var: Ahırlar. Bir köşede, karmakarışık, üst üste eski, yırtık şilteler, somyalar, karyola ayakları, kapısı kopmuş dolaplar, topal masalar var. Askerler bu perişan yığının çevresinde itişiyorlar, biri, sırtında bir şilteyle avlunun orta-

sından geçip gidiyor, bir başkası içi saman dolu, samanları dökülen bir manken sürüklüyor. Brunet'le Schneider ahırın çevresini dola-
nıyor, küçük çalılıklı bir tepecik keşfediyorlar. "Tırmanalım?" di-
yor Schneider. "Tırmanalım," diyor Brunet. Brunet kendini rahat-
sız hissediyor: "Ne istiyor bu çocuk? Arkadaş olmak mı? Benim ya-
şımda olacak şey değil bu. Tepeciğin üzerine çıktıkları zaman taze
kazılmış üç mezar görüyorlar. "Bak," diyor Schneider, "ölenler üç
kişiymiş yalnızca. Gördün mü?" Brunet mezarların yanına, yere
oturuyor: "Çakını ver!" diyor. Schneider çakıyı uzatıyor, Brunet alı-
yor, açıyor, ceketinin kolundaki şeritleri sökmeye koyuluyor: "Ha-
ta ediyorsun," diyor Schneider, "astsubaylar çalışmadan muaf tutu-
lacakmış." Brunet omuz silkiyor yanıt vermiyor, söktüğü şeritleri
cebine sokuyor, ayağa kalkıyor. Kışlanın avlusuna geri dönüyorlar:
İnsanlar yerleşiyorlar şimdi; güzel bir çocuk, bir salıncaklı sandal-
yede oturmuş, dalgın gözlerle, ağır ağır sallanıyor. İleride bir çadır
çabucak kurulmuş, iki adam, iki sandalyeye oturmuş, bir küçük
masanın üzerinde azametle iskambil oynuyorlar; Gartiser, bir İran
işçi karyola başlığına ata biner gibi oturmuş, işlemeli tahtanın üze-
rinde yanık izleri var. Brunet: "Bitpazarı gibi," diyor. "Ya da Arabis-
tan'da bir çarşı," diyor Schneider. Brunet, Lambert'e yaklaşıyor:
"Ne buldunuz?" Lambert başını gururla kaldırıyor: "Tabak!" diyor
ve orta yerleri kararmış birkaç tabak gösteriyor. "Ne yapacaksınız
bunları? Yiyecek misiniz yoksa?" "Bırak," diyor Moûlu, "belki ye-
mek de gelir arkadan." Sabah sürükleniyor: İnsanlar tuhaf bir şaş-
kınlıkla ne yapacaklarını kestiremiyorlar bir türlü, uyumayı,
sırtüstü yatıp düşünmeyi deniyorlar, gözleri iri iri açık, göğe bakı-
yorlar: Karınları aç. Kıvrıkcık çocuk çakıllar arasından fışkırmış ot-
lardan koparıyor, ağzına atıyor, çiğniyor; Kuzeyli çakısını çıkarmış
cebinden, bir sopanın ucunu yontuyor. Birkaç adam, dibi kararmış
bir tencerenin altında ateş yakmaya uğraşıyorlar, Lambert kalkı-
yor, sokuluyor, bakıyor, sonra hayal kırıklığıyla geri dönüyor: "Isır-
gan çorbası," diyor, "karın doyurmaz." Sonra kıvrıkcık çocukla
Moûlu'nun arasına, yere çöküyor yeniden. Almanlar nöbet değiştiri-
yor. "Yemeğe gidiyorlar," diyor çavuş, sesi heyecansız. Brunet Ti-
pografin yanına oturuyor. Ona: "Uyuyabildin mi?" diye soruyor.
"Şöyle böyle," diyor Tipograf. Brunet ona memnunlukla bakıyor:
Pürüzsüz ve temiz bir görünüşü var çocuğun, gözlerinde capcanlı
bir pırıltıyla, canlı, temiz. Üçte iki şans. "Bak, sana soracaktım: Pa-
ris'te mi senin işin?" "Hayır," diyor Tipograf, "Lyon'da." "Nerede?"
"Levrault Matbaası'nda." "Ha!" diyor Brunet. "Levrault ha, çok iyi

bilirim o matbaayı. 1936'da kusursuz bir grev yapmıştınız, kusursuz ve başarılı bir grev. Biliyorum." Tipograf gururla gülümsüyor. Brunet, "Pernu'yü tanırsın öyleyse?" diye soruyor. "Pernu? Sendika delegesi?" "Evet." "Evet ama..." Brunet kalkıyor, "Gel dolaşalım," diyor, "seninle konuşacaklarım var." Öbür avluya geldikleri zaman Brunet duruyor, dikkatle yüzüne bakıyor Tipografın: "Sen," diyor, "Partiden misin?" Tipograf yanıt vermiyor, tereddüt ediyor. Brunet: "Ben Brunet, *Huma*'dan Brunet." "Ha!" diyor Tipograf. "Ben de diyordum ki..." "Arkadaşların var mı burada?" "Birkaç kişi var." "Sağlam birileri mi? "Demir gibi! Ama dün onları kaybettim kalabalıkta." "Bulmaya çalış onları," diyor Brunet. "Sonra bana getir: Bir arada olmamız gerek." Dönüyor Brunet, geliyor, Schneider'in yanına oturuyor, ona kaçamak bir bakışla bakıyor, Schneider'in yüzü kıpırtısız ve ifadesiz, "Saat kaç?" diye soruyor Schneider. "İki," diyor Brunet. "Köpeğe bak!" diyor kıvrıcık çocuk. İri, siyah tüylü bir köpek avludan geçiyor, dili sarkmış; adamlar ona tuhaf gözlerle bakıyorlar. "Nereden gelmiş bu?" diye soruyor, çavuş. "Kim bilir?" diyor Brunet. Köpek ahırlardaydı belki de. Lambert bir dirseği üzerinde doğrulmuş, değişik gözlerle köpeği takip ediyor, sonra usulca, kendi kendine konuşur gibi: "Köpek et dendiği kadar kötü değilmiş," diyor. "Sen hiç yedin mi?" Lambert yanıt vermiyor; eliyle şaşkın bir hareket yapıyor, sonra kadere boyun eğmişçesine hüznünlü, sırtüstü yatıyor tekrar: Çadırın önünde iskambil oynayan iki adam oyunu bırakıyorlar, ilgisiz, telaşsız bir tavırla ayağa kalkıyorlar; birinin kolunun altında bir çadır bezi var. "Geç kaldınız," diyor Lambert. Köpek kışlanın arkasına kıvrılıp gözden kayboluyor, iki adam arkasından yürüyor, gözden kayboluyorlar. Kuzeyli, "Yakalayabilecekler mi bakalım?" diyor. Birkaç dakika sonra iki adam gözden kayboldukları noktada meydana çıkıyorlar yeniden: Çadır bezini iri, hacimli bir şeye sarmışlar, iki ucundan tutarak taşıyorlar, hamak gibi. Brunet'nin önünden geçerlerken çadır bezinden bir damla damlıyor ve çakılların üzerine, kıpkırmızı, yayılıyor. "Kumaş kötüymüş," diyor çavuş, "çadır bezlerinin su geçirmez olması gerek." Başını sallıyor, devam ediyor: "Hep aynı hikâye," diyor, "her şey kötü. Savaşı neden kaybettik biz?" İki adam paketlerini çadırın içine atıyorlar. Biri emekleyerek içeri giriyor, öbürü ateş yakmak için çalı çırpı topluyor. Kıvrıcık çocuk içini çekiyor: "Ne olsa," diyor, "iki kişinin canı kurtuldu demektir." Brunet uyukluyor, sonra çılgınlarla yerinden sıçrayarak uyanıyor. Moûlu bağılıyor yanında: "Geldi! Geldi! Yemek geldi."

Kapı ağır ağır açılıyor, yüz kişi ayağa kalkmış: “Kamyon! Kamyon!” diye bağırıyor. Kamyon içeri giriyor, kamufle edilmiş, kaputunda yeşil yapraklı dallar, çiçekler, bir ilkbahar, bin kişi ayağa kalkıyor, kamyon avlu duvarıyla demir teller arasına giriyor. Brunet de kalkıyor, itiliyor şimdi, savruluyor, çekiliyor, itiliyor, demir tellere kadar sürüklenip götürülüyor. Kamyon boş. Arkada bir Alman, beline kadar çıplak, ilgisiz gözlerle gelişlerini seyrediyor. Bakır rengi cilt, sarı, bukleli saçlar, ince uzun, güçlü kaslar, genç, cüretli gözler: Her istediğini elde etmiş bir adamın fiziği bu; Alman, geçmiş mutlu günlerde Saint-Moritz’de çıplak göğüsleriyle kayak yapan yakışıklı, kendine güvenen, mutlu genç adamlara benziyor. Bin çift göz ona bakıyor, Alman bu bakışların keyfini çıkarıyor: Daha iyi görebilmek için kafeslerinin demir parmaklıklarına yapışan bu aç, hırslı, yırtıcı hayvanları gülümseyerek seyrediyor. Sonra dönüyor, gülerek kendisine bakan nöbetçilere sesleniyor. Kalabalık, hayran, heyecanlı, bekliyor, efendisinin hareketlerini gözlüyor, sabırsızlık ve zevkle homurdanıyor. Alman eğiliyor, kamyonun dibinden bir somun ekmek alıyor, cebinden çakısını çıkarıyor, açıyor, postalının topuğuna sürterek biliyor ve ekmekten bir dilim kesiyor. Brunet’nin sırtında bir adam hızlı hızlı nefes almaya başlıyor birden. Alman ekmek dilimini burnuna götürüyor, gözlerini yarı kapayarak zevkle koklar gibi yapıyor, yırtıcı hayvanlar homurdanıyor, Brunet öfkenin boğazını tıkadığını hissediyor. Alman gözlerini açıyor, yeniden kalabalığa bakıyor, gülümsüyor, dilimi, kaydırak taşıymış gibi, enine başparmağıyla işaretparmağı arasında tutarak havaya kaldırıyor. Çok yakın fırlatıyor, fazla yakın –belki mahsus-ekmek, kamyonla demir teller arasına düşüyor. İnsanlar, tellerin altından geçmek için eğiliyorlar hemen, bir anda; kuledeki nöbetçi bıçak gibi bir sesle bir komut veriyor ve makineliyi kalabalığa çeviriyor. İnsanlar, demir tellere yığılı, ağızları açık, gözleri çılgın, kalıyorlar öylece. Moûlu, Brunet’ye mırıldanıyor: “Kötüye varacak bu iş, gidelim buradan.” Ama kalabalığın basıncı onu Brunet’ye yapışık tutuyor, boşuna, sıyrılmaya, kurtulmaya çaballıyor, haykırıyor: “Çekilin, çekilin, Allah kahretsin! Geceki gibi gebertecek bizi, görmüyor musunuz? Çekilin!” Kamyonda çıplak, yakışıklı Alman, bir dilim ekmek daha kesiyor, fırlatıyor, ekmek havada dönüyor ve yukarı kaldırılmış başlar arasına düşüyor; Brunet korkunç bir anafolla kaldırılıyor yerden, savruluyor, yuvarlanıyor; Moûlu’yu görüyor yanında, Moûlu kopuyor, kalabalığa gömülüyor, boğuluyormuş gibi elleriyle havayı dövüyor. Alçaklar! diye düşünüyor Brunet. Al-

çaklar! Vurmak, yumrukla vurmak, tekmeyle vurmak, onu sımsıkı sarmış bu adamlara bütün gücüyle vurmak için delice bir arzu duyuyor içinde. Bir ikinci dilim düşüyor, sonra bir üçüncü, insanlar dövüşüyorlar; iri, yapılı biri sıyrılıyor kalabalıktan, sımsıkı kapalı elinde bir dilim var, ötekiler üzerine atılıyorlar, yakalıyorlar, adam dilimi öylece, olduğu gibi ağzına atıyor, avucuyla itiyor ağzının içine: Kalabalık onu bırakıyor, ağır ağır, kaygılı gözlerle uzaklaşıyor. Alman oynuyor, eğleniyor, dilimler kesiyor, savuruyor, sağa, sola, sonra insanları şaşırtmak için sağa atarken birden sola fırlatıyor. Brunet'nin ayaklarının dibine bir parça ekmek düşüyor, bir onbaşı ekmeği düşerken görüyor. Brunet'yi hırsla iterek ekmeğe doğru geliyor, Brunet adamı omuzlarından yakalıyor, kendine yapıştırıyor, sımsıkı tutuyor adamı, bırakmıyor. Yırtıcı hayvan sürüsü toz içinde yerde sürünen ekmek parçasına doğru saldırıyor hemen. Brunet ekmeğe basıyor ve postallıyla toprak arasında eziyor, eziyor ekmeği. Ama aynı anda on el birden bacağına yapışıyor, ayağını çekiyor, toprakla hamur olmuş parçaları alıyor, topluyor. Onbaşı deli bir öfkeyle çırpınıyor, debeleniyor; bir parça daha düşmüştür yere. Brunet'nin ayaklarının ucuna. "Bırak beni, orospu çocuğu, bırak diyorum!" Brunet kımıldamıyor, adam ona vurmaya çaballıyor, Brunet kollarıyla sımsıkı sarılıyor adama, bırakmıyor: Mutlu şimdi. Adam insan sesine benzemeyen bir sesle, "Boğacaksın beni!" diyor. Brunet kımıldamıyor, adamı sımsıkı tutuyor hâlâ, başının üstünden bembeyaz ekmek parçalarının uçtuğunu görüyor, sıkıyor adamı, mutlu mutlu, adam debelenmiyor artık, Brunet'nin kollarında koyveriyor. "Bitti," diyor bir ses. Brunet başını geriye atarak bakıyor: Alman çıkışını kapatıyor. Brunet kollarını açıyor: Onbaşı sendeliyor, dengesini bulabilmek için iki adım atıyor, Brunet'ye nefret dolu bir şaşkınlıkla bakarak boğulur gibi öksürüyor. Brunet gülümsüyor, adam bir an kararsız, bakıyor, Brunet'nin omuzlarına bakıyor, sonra, "Orospu çocuğu!" diye mırıldanıyor. Kalabalık, kırılmış, şaşkın, utanmış, geri akıyor ağır ağır. Birkaç şanslı, elleriyle ağızlarını kapatarak, hâlâ çiğniyorlar, ellerinin üstünde gözleri çocuksu bir utançla çevreye bakıyor. Onbaşı demir çubuklardan birine dayanmış duruyor; kömürleşmiş tozun içinde, kamyonla demir teller arasında bir ekmek dilimi var, onbaşı ekmeğe bakıyor, gözünü ayırmadan bakıyor, Alman kamyonundan atlıyor, duvar boyunca yürüyor, bir kapı açıyor. Onbaşının gözleri parlıyor birden, çabucak çevreye bakıyor. Nöbetçiler başlarını çevirmişler; onbaşı diz üstü yere çöküyor, demir telin altından kayıyor, elini uzatıyor,

bir uluma: nöbetçi makineliyi çeviriyor bir anda. Adam gerilemek istiyor, öbür nöbetçi "dur!" diye işaret ediyor. Bekliyor adam, yüzü bir ölü yüzü gibi bembeyaz, eli ekmeğe doğru uzanmış, arkası havada bekliyor. Kamyondan atlayan Alman geri geliyor, telaşsız adımlarla yaklaşıyor, bir eliyle yakaladığı gibi ayağa kaldırıyor adamı, öbür eliyle, bütün gücüyle tokatlıyor. Brunet gözlerinden yaşlar akıtarak gülüyor. Arkasında bir ses, usulca, "Bizi sevmiyorsun sen!" diyor. Brunet sığıyor, dönüp bakıyor. Schneider bu. Bir sessizlik oluyor. Brunet, Alman'ın tekmeleyerek götürdüğü onbaşıyı bakışlarıyla kovalıyor, sonra Schneider renksiz bir sesle: "Açız," diyor. Brunet omuz silkiyor: "Neden biz diye konuşuyorsun?" diyor. "Epey ekmek yakaladın sen." "Tabii yakaladım," diyor Schneider, "herkes gibi." "Gerçek değil bu dediğin," diyor Brunet, "ben seni gördüm." Schneider başını sallıyor: "Yakaladım, yakalamadım ne fark eder?" Brunet, başı öne eğik, postalının ucuyla yerdeki ekmek ufaklarını toprağa gömüyor, sonra birden, anlaşılmaz bir duygu onu başını kaldırmaya zorluyor, aynı an, Schneider'in gözlerinde bir şey sönüyor, yüzünü ağırlaştıran gevşek, güçsüz bir öfkeden başka bir şey kalmıyor geriye. Schneider, "Evet," diyor, "açgözlü yüz, oburuz! Evet, alçağız da, gurursuzuz da! Ama ne suçumuz var bunda bizim? Her şeyimizi aldılar, her şeyimizi, işlerimizi, sevdiklerimizi, ailelerimizi, sorumluluklarımızı, her şeyi! Cesur olmak için, yapacağı bir şeyler olması gerek insanın; yoksa düşte yaşarsın. Bizim gibi. Yapacağımız hiçbir şey yok artık bizim, hatta ekmemizi kazanamayız. Yokuz biz, hiçiz. Onun için düş görüyoruz yalnızca. Alçaksak, düşümüzde alçağız. Bize bir şey ver, yapacak bir şey, bir iş, nasıl uyanacağımızı görürsün." Alman az önce girdiği kapıdan çıkıyor, sigara içiyor; ardı sıra onbaşı yürüyor, topallıyor, elinde bir kazmayla bir kürek var. "Size önerebileceğim hiçbir iş yok," diyor Brunet, "ama çalışmadan da cesur olabilir insan." Bir tik Schneider'in üst dudağını tuhaf bir hareketle yukarı çekiyor, sonra kendi halinde düşüyor dudağı; gülümsüyor Schneider: "Seni daha gerçekçi sanırdım," diyor. "Tabii, sen korkusuzca dik tuta bilirsin başını. Ama bu çok az şeyi değiştirir: Sen cesaretinle kimseye yardım edemezsin çünkü, bu senin güçlü hissetmene yarar ancak." Alayla ekliyor: "Ya da," diyor, "sen örnek olmanın yararına inanıyorsun ha?" Brunet soğuk gözlerle Schneider'e bakıyor: "Sen beni tanıdın değil mi?" diye soruyor. "Evet," diyor Schneider, "sen *Huma*'dan Brunet'sin. Resmini çok gördüm." "*Huma* okuyordun demek?" "Ara sıra." "Bizden misin?" "Hayır. Ama karşınızda da de-

ğilim.” Brunet dudak büküyor. Yere uzanmış gövdelerden atlayarak merdivene doğru adımlarla yürüyorlar: Özlemlerinin ve hayal kırıklığının şiddetiyle ölesiye yorulmuş insanlar, yerlere uzanmışlar yeniden; yüzleri bembeyaz, gözleri pırıl pırıl. İki adam, çadırlarının yanında kâğıt oynuyorlar, masalarının altında taze küller ve kemikler var. Brunet Schneider’e yan gözle bakıyor; dün ona çok tanıdık gelen çizgileri arıyor bu yüzde. Ama şimdiden bu iri burnu, bu gözleri gereğinden fazla görmüştür: Tanıdık çizgiler yok olmuş. Dişlerinin arasından, “Bir komünistin Nazilerin eline geçmesi ne demektir, bilir misin?” diyor. Schneider yanıt vermeden gülümsüyor. Brunet devam ediyor: “Boşboğazlarla başımız belaya girecek.” Schneider hâlâ gülümsüyor: “Ben,” diyor, “boşboğaz değilim.” Brunet duruyor birden, Schneider de duruyor, Brunet soruyor: “Bizimle çalışmak ister misin?” “Ne yapacaksınız?” “Söyleyeceğim. Sen yanıt ver önce.” “Neden çalışmayayım?” Brunet bu pürüzsüz ve biraz gevşek, iri yüzün sırrını çözmeye çalışıyor, gözlerini Schneider’in gözlerinden ayırmadan, “Her zaman kolay olmayacak ama,” diyor. “Yitirilecek hiçbir şey yok,” diyor Schneider, “hem oyalanırım belki.” Oturuyorlar, Schneider, elleri ensesinin altında, gözleri kapalı, sırtüstü uzanıyor, usulca: “Bizi sevmiyorsun sen,” diyor. “Bu ürkütüyor beni.” Brunet de uzanıyor. “Ne biçim bir adam bu Schneider? Amatör bir solcu mu? Hımm! Sen istedin,” diye düşünüyor. “Sen istedin. Şimdi seni bırakmam artık.” Uyuyor, uyanıyor, akşam olmuş, tekrar uyuyor, gece, sonra güneş doğruluyor, çevresine bakıyor, nerede olduğunu soruyor kendi kendine anımsıyor, başının içinde kocaman bir boşluk hissediyor. Sarı kıvrıkcık çocuk oturmuş, yüzünde ölümü çağrıştıran bir durgunluk var; kolları iki yana açılmış bacaklarının arasından gelişigüzel sarkıyor. “Kötü müsün?” diye soruyor Brunet. “Çok da iyi sayılmam,” diyor çocuk. “Bugün yiyecek bir şey vereceklerini umar mısınız?” “Bilmem.” “Gerçekten bizi açlıktan öldürmek için mi yapıyorlar dersin bunu?” “Sanmam.” “Sıkılıyorum,” diyor çocuk. “Böyle hiçbir şey yapmadan oturmaya alışık değilim. Patlıyorum sıkıntıdan.” “Gel öyleyse, kalk, yıkanmaya gidelim.” Sarı kıvrıkcık çocuk heyecansız gözlerle su borusuna bakıyor: “Su buz gibidir,” diyor. “Hadi gel.” Kalkıyorlar, Schneider uyuyor, Moûlu uyuyor, çavuş, gözleri sonuna kadar açılmış sırtüstü yatıyor, bıyıklarının uçlarını kemiriyor; yerde binlerce göz var, sonuna kadar açılmış, güneşin ve sıcaklığın ağır ağır kapadığı binlerce göz, göğe bakıyor. Sarışın çocuk bacaklarının üzerinde sendeliyor: “Allah kahretsin,” diye mırıldanıyor,

“bacaklarım tutmuyor, yıkılacağım.” Brunet hortumu alıyor, musluğun ağzına geçiriyor, sonra musluğu açıyor. Kurşun gibi ağır hissediyor. Sarışın çocuk soyunmuştur, bedeni yapılı ve tüylü, iri, büküm büküm kasları var. Eti soğuk suyun altında kızarıyor, canlanıyor, ama yüzü hâlâ kül rengi, “Bana sık,” diyor Brunet. Sarışın çocuk hortumu eline alıyor: “Amma ağırmış be,” diyor. Hortum elinden düşüyor, düşerken yakalıyor. Suyu Brunet’ye doğru fışkırtıyor, hortum elinde sallanıyor, sonra yere bırakıyor hortumu. “Yoruldum,” diyor. Giyiniyorlar. Sarışın çocuk yere çöküyor, çakıllar arasından akan suya bakıyor, küçücük, pırıltılı yolu gözüyle takip ediyor: “Gücümüzü kaybediyoruz yavaş yavaş,” diyor. Brunet musluğu kapatıyor, çocuğu tutuyor, kaldırıyor, merdivene doğru götürüyor. Lambert uyanmış, alayla onlara bakıyor: “Düzgün yürüemiyorsunuz,” diyor, “kafayı çektiniz herhalde.” “Yordu beni,” diyor çocuk, “yikanmam bir daha.” İri parmaklı, güçlü ellerine bakıyor, elleri titriyor: “Bu ellerle,” diyor, “bir şey yapılmaz artık.” “Gel, dolaşalım biraz,” diyor Brunet. “Ya! Hemen geliyorum!” Sonra battaniyeye sarılıyor, gözlerini kapıyor. Brunet arka avluya gidiyor, jimnastik adımıyla otuz tur yapacak. Onuncu turda başı dönüyor, on dokuzuncuda duvara yaslanmak zorunda kalıyor; ama dayanıyor, bedenini yenmek istiyor Brunet, otuzuncu turu tamamlıyor, sonra nefes nefese, duruyor. Kalbi şakaklarına kadar çarpıyor, ama mutlu Brunet: “Beden, boyun eğmek için yaratılmıştır; her gün yapacağım bunu, elli tura kadar çıkacağım.” Açlık duymuyor, açlık duymadığı için mutlu: “Bugün beşinci açlık günüm, ama dayanıyorum daha.” Ön avluya dönüyor. Schneider hâlâ uyuyor, ağzı açık. İnsanlar hepsi yatıyorlar, hareketsiz, dilsiz, kadavralara benziyorlar. Brunet Tipografla konuşmak istiyor, ama uyuyor Tipograf. Oturuyor, kalbi hâlâ şakaklarında hızlı hızlı atıyor; Kuzeyli gülmeye başlıyor birden. Brunet dönüp bakıyor, Kuzeyli, gözleri yonttuğu tahta parçasında gülüyor, tahtaya bir tarih oymuş, şimdi bıçağının ucuyla çiçekler kazıyor. “Ne o yaptığın ulan?” diyor Lambert. “O kadar komik bir şey mi gülüp duruyorsun?” Kuzeyli hâlâ gülüyor. Gözlerini kaldırmadan anlatıyor: “Çiş etmeyi üç gün oldu bugün,” diyor, “ona gülüyorum.” “Ne var,” diyor Lambert. “Çok normal. Ne işeyeceksin? Ne yedin ki?” “Ama çiş edenler var,” diyor Moûlu. “Ben gördüm.” “Onlar aşağılık, namussuz herifler,” diyor Lambert. “Konservelerini torbalarında getiren namussuzlar onlar.” Çavuş doğruluyor birden, bıyıklarını çekıştırerek Moûlu’ya bakıyor: “Ya senin kamyonlar?” diyor. “Ne oldu onlara?” “Gelecek,” diyor

Moûlu, “gelecek.” Ama sesi çok yüksek çıkmıyor. “Ellerini çabuk tutsunlar,” diyor çavuş. “Yoksa kimseyi bulamayacaklar burada.” Moûlu kapıya bakıyor hâlâ; sulu, inceli kalınlı bir gürültü duyuluyor. Moûlu gülüyor: “Midem,” diyor, “kusura bakmayın.” Schneider uyanmış, gözlerini ovuşturuyor, gülümsüyor: “Bir sütlü kahve lütfen...” diye mırıldanıyor. “Yanında kruvasan da isteriz,” diyor sarışın çocuk. “Ben bir sıcak çorbayı yeğlerdim,” diyor Kuzeyli. “İçine biraz da kırmızı şarap.” Çavuş soruyor: “Sigarası olan var mı içimizde?” Schneider paketi uzatıyor, ama Brunet durduruyor onu: Tek tek cömertliklerden hoşlanmıyor. “Paylaşalım en iyisi,” diyor. “Nasıl isterseniz,” diyor Schneider. “Bir buçuk paketim var.” “Bende de bir paket,” diyor Brunet. Paketi cebinden çıkarıyor, çadır bezinin üzerine koyuyor. Moûlu torbasından gümüş bir kutu çıkarıyor, açıyor: “On yedi sigaram kalmış,” diyor. “Hepsi bu kadar mı?” diyor Brunet. “Lambert, senin yok mu?” “Yok.” “Yalan,” diyor Moûlu, “dün gece dolu bir paketin vardı, gözümle gördüm.” “Gece içtim hepsini.” “Sahi mi? Oysa bütün gece horladın, duydum ben.” “N’olacak yani?” diyor Lambert. “Sigarası yoksa çavuşa bir tane veririm, ama canım herkesle paylaşmak istemiyorsa, paylaşmam, kim zorlayabilir beni?” “Lambert,” diyor Brunet, “kimse karışmaz sana, tabii. Canın çekiyorsa çadır bezini toplar, gidersin. Ama bizimle beraber olmak istiyorsan, bize uymak zorundasın, anladın mı? Hadi, ver sigaralarını.” Lambert omuz silkiyor, sonra öfkeyle Schneider’in battaniyesinin üzerine bir paket fırlatıyor. Moûlu sayıyor sigaraları: “Seksen!” diyor. “Adam başına on bir sigara düşüyor demektir. Üç tanesi de artar, kura çekeriz onun için. Dağıtayım mı?” “Hayır,” diyor Brunet, “dağıtırsak bazıları tüm sigaralarını bu gecede içer bitirir, sonra sigarasız kalır. Olmaz. Sigaralar bende duracak. Günde üçer sigara vereceğim herkese, üç gün üçer sigara, dördüncü gün iki. Tamam mı?” Adamlar ona bakıyorlar. Belirsiz bir fikir uyanıyor kafalarında, kendilerine bir şef edindiklerini bulanık bir bilinçle anlıyorlar. Brunet tekrar soruyor: “Tamam mı?” Umurlarında değil aslında: Karınları aç, onları ilgilendiren yalnız bu şimdi. Moûlu omuz silkiyor: “Tamam,” diyor. Ötekiler başlarını sallıyorlar. Brunet herkes üçer sigara dağıtıyor, geri kalanları torbasına koyuyor. Çavuş bir sigara yakıyor, peş peşe üç nefes çekiyor, söndürüyor, kulağının arkasına koyuyor sigarayı. Kuzeyli sigaralarından birini alıyor, kâğıdı dikkatle yırtıyor, tütününü ağzına atıyor, çiğnemeye başlıyor, gülüyor: “Bu,” diyor, “midemi oyalar biraz.” Schneider konuşmuyor. Bu paylaşmada en çok kaybeden o, ama

bir şey demiyor, konuşmuyor. Brunet, iyi şeyler vaat ediyor, diye düşünüyor, sonra başka bir şey düşünüyor, birden ne düşündüğünü soruyor kendi kendine, çıkaramıyor bir türlü. Bir an, gözleri bir yere takılı, avucunda bir çakılla, kımıldamadan duruyor, sonra ayağa kalkıyor: Tipograf uyanmış. "Ne oldu?" diye soruyor Brunet. "Nerede olduklarını bilmiyorum," diyor Tipograf. "Üç kez bütün avluyu dolaştım, kimseyi göremedim." "Gene ara," diyor Brunet, "cesaretin kırılmasın." Oturuyor, saatine bakıyor: "Olamaz," diyor, "çocuklar, saatiniz kaç?" "Dördü yirmi beş geçiyor," diyor Moûlu. "Doğru demek, ha? Doğru demek. Dördü yirmi beş geçiyor, ben şu saate kadar hiçbir şey yapmadım. Sabahın altısı sanıyordum daha." Ona, gününden birkaç saati çalmışlar gibi geldi birden. "Tipo da arkadaşlarını bulamamış daha." Her şey yavaş burada. Yavaş, kararsız, karışık; işleri biraz düzene sokabilmek için aylarca beklemek gerekecek. Gök çiğ bir mavilikle mavi, güneş kaskatı, haşin. Sonra yavaş yavaş yumuşuyor güneş, gök pembeleşiyor, Brunet göğe bakıyor, martıları düşünüyor, uykusu var, başı uyuşuyor, zonklu-
yor, aç değil, "Bütün gün hiç açlık duymadım," diye düşünüyor, uyuyor, düşünde acıktığını görüyor, uyanıyor, aç değil, hafif bir bulantı daha çok, bir de alnında demirden bir çember. Gök mavi ve berrak, hava serin; uzakta, kırlarda bir horoz sesi var, güneş saklı, ama ışınları yaldızlı, pırıltılı bir sis halinde duvarın üzerinden doğru süzülüyor; avluda ince uzun, menekşe rengi gölgeler boydan boya uzanmış yatıyor daha. Horoz susmuş; Brunet, "Ne sessizlik," diye düşünüyor. Bir an, dünyada yapayalnız olduğunu sanıyor. Zorlukla doğruluyor, oturuyor: İnsanlar çevresinde hep, binlerce insan, hareketsiz ve yatmış binlerce insan. Bir savaş alanı sanki. Ama bütün gözler sonuna kadar açılmış. Brunet çepeçevre çevresinde darmadağın saçlar ortasında solgun yüzler görüyor, gözler, bir şeyleri bekler gibi göğe takılı. Schneider'e dönüyor ve onun göğe takılı gözlerini görüyor. "Schneider, hey, Schneider!" diye sesleniyor usulca. Schneider yanıt vermiyor. Brunet uzaktan büküm büküm, yumuşak bir yılan görüyor, su hortumu bu. "Kalkıp yıkanmalı," diye düşünüyor. Başı kurşun gibi ağır, ona sanki başı arkaya doğru sürükleniyormuş gibi geliyor, tekrar yatıyor yere, havada gibi sanki, uçuyormuş gibi. "Kalkmam, gidip yıkanmam gerek," diye düşünüyor. Kalkmayı deniyor, ama bedeni karşı geliyor ona; kolları, bacakları yumuşak, yumuşak, onları hissetmiyor artık, kolları, bacakları gövdesinin yanına yabancı birer eşya gibi konulmuş. Güneş duvarın üstünden görünüyor: Yıkanmalıyım, gözleri açık ölü-

ler arasında bir ölü olmak istemiyor, kasılıyor, organlarına söz geçirmeye çalışıyor, öne doğru atıyor, işte ayakta şimdi, bacakları titriyor, soğuk bir ter sırtından aşağı iniyor, birkaç adım atıyor, düşmekten korkuyor. Tipoya yaklaşıyor: “Merhaba,” diyor. Tipo doğru-luyor, tuhaf gözlerle bakıyor. “Merhaba!” diyor Brunet. “Merhaba!” “Otursana!” diyor Tipo. “Kötü müsün?” “İyiyim,” diyor Brunet. “Hatta çok iyiyim. Ayakta durmak daha iyi.” Oturursa bir daha kal-kamamaktan korkuyor. Tipo oturuyor, canlı ve taze bir görünüşü var, kestane rengi gözleri güzel kız çocuğu yüzünde parlıyor. Se-vinçle, “Birini buldum,” diyor. “Perrin, adı Perrin. Orleans’da şeft-ren. Arkadaşlarını kaybetmiş o da, arıyor. Bulabilirse, üçü birlikte gelecekler, on ikide.” Brunet saatine bakıyor: Saat on, koluyla al-nında biriken teri siliyor. “Çok güzel,” diyor. Başka bir şey söyle-mek istiyor aslında, evet, galiba başka bir şey söylemek istiyor, ama ne söylemek istediğini bilemiyor. Bir an, Tiponun başucunda duruyor: “Çok güzel,” diye mırıldanıyor. “Çok güzel.” Sonra zorla-narak yürüyor, başı ateş gibi, gidiyor, çadır bezinin üzerine bırakı-yor, külçe gibi. “Yıkanmadım,” diye düşünüyor. Schneider kaygılı gözlerle bakıyor: “Hasta mısın?” diye soruyor. “Hayır,” diyor Bru-net. Birden sinirleniyor: “Hayır, bir şeyim yok, iyiyim.” Cebinden bir mendil çıkarıyor, güneşten korunmak için yüzüne örtüyor. Uy-kusu yok, başının içi bomboş, sanki bir asansörle iniyormuş gibi bir tuhaf boşluk. Biri başının üstünde öksürüyor. Mendili çekip alı-yor yüzünden: Öksüren Tipo, üç adam var yanında, Brunet şaşkın gözlerle bakıyor, uykulu bir sesle, “Öğle oldu mu?” diye soruyor. Doğrulamaya çalışıyor, böyle yakalanmaktan utanç duyuyor, tıraş olmadığını, en az ötekiler kadar pis olduğunu düşünüyor; müthiş bir çaba harcıyor, sonunda ayağa kalkıyor: “Merhaba!” diyor. Adamlar ona merakla bakıyorlar; tam onun istediği adamlar. Onla-ra bakıyor, “Benden başka kimseleri yok burada,” diye düşünüyor ve daha güçlü hissediyor. “Biraz yürüyelim,” diyor. Ötekiler arkası sıra yürüyorlar. Brunet kışanının köşesini dönüyor, arka avlunun so-nuna kadar yürüyor, sonra duruyor, dönüyor, gülümsüyor. Kafası tıraşlı, çok esmer olanı, “Ben seni tanıyorum,” diyor. “Ben de seni bir yerden tanıyorum,” diyor Brunet, “nerede görüştük?” “Seninle görüşmeye gelmişim, 1937’de, adım Stephen; İspanya’daki Ulus-lararası Tugay’dıydım o zaman.” Ötekiler de adlarını söylüyorlar: Orleans’dan Perrin ve Dewrouckère, Lens’de maden işçisi. Brunet ahırın duvarına yaslanıyor. Onlara bakıyor, içinde bir buruklukla genç olduklarını düşünüyor. Açlık duyup duymadıklarını soruyor

kendi kendine. “Evet?” diyor Stephen. “Ne yapacağız?” Brunet onlara bakıyor, ne söylemek istediğini anımsamıyor; susuyor; adamların gözlerinde şaşkın bir hayal kırıklığı okuyor, dişlerini sıkıyor: “Hiç,” diyor sonunda. “Hiç! Şimdilik. Şimdi yapılacak bir şey yok. Yalnızca kaç kişi olduğumuzu bilmek ve birbirimizle ilişkiyi kesmemek gerek.” “Yanımıza gelmek ister miydin?” diyor Perrin. “Bir çadır bezimiz var.” Brunet şiddetle, “Hayır,” diyor, “hayır. Herkes olduğu yerde kalsın; arkadaşları bulmaya çalışın, ne kadar çok olursak o kadar iyi, sonra, yanınızdakilerin kafalarının içinde neler olduğunu anlamaya çalışın. Ama propaganda yok, henüz yok. Bekleyeceğiz.” Dewrouckère yüzünü buruşturuyor: “Onların kafalarının içinde ne olduğunu biliyorum ben,” diyor, “kafalarının içinde hiçbir şey yok onların, bomboş. Midelerinden başka bir şey düşünmüyorlar.” Brunet’ye başı büyümeye, şişmeye başlamış gibi geliyor, gözlerini kısıyor. “Çevrenizde papazlar var mı?” diye soruyor. “Evet,” diyor Perrin, “benim olduğum yerde var. Namussuzun biri hem de. Öyle çalışıyor ki.” “Bırakın,” diyor, “hiçbir şey belli etmeyin. Hatta size bir şeyler yutturmaya kalkışırsa, yutmuş görünün. Tamam mı?” Başlarını sallıyorlar, Brunet, “Yarın aynı saatte buluşacağız,” diyor. Onlar kararsız, Brunet’ye bakıyorlar. Brunet, “Hadi,” diyor, “gidin siz. Ben burada kalacağım.” Gidiyorlar. Brunet arkalarından bakıyor, bir adım atmaya denemek için köşeyi dönmelelerini bekliyor: Yere yıkılmayacağından emin değil. “Otuz tur,” diye düşünüyor. Sendeleyle sendeleyle iki adım atıyor, öfke kanını yüzüne sıçratıyor, ağır korkunç bir demir beynini acımasız vuruşlarla dövüyor, jimnastik adımıyla otuz tur ve hemen, beklemeden! Duvardan ayrılıyor, üç metre yürüyor, karın üstü düşüyor, kalkıyor, tekrar düşüyor, avucunu yaralıyor. Otuz tur, her gün otuz tur. Duvara çakılmış bir demir halkayı yakalıyor, kaldırıyor, ağır ağır, ayaklarının üzerinde duruyor, nefes alıyor. On tur, yirmi tur, bacakları gövdesinin altında sallanıyor, her adım bir korkunç düşüş gibi, ama durduğu an yıkılacağını biliyor. Yirmi dokuz tur; otuzuncudan sonra koşuyor, kışlanın köşesini dönüyor, ancak ön avluya girdiği zaman yavaşlıyor. İnsanların üzerinden atlıyor, merdivenlerin önüne geliyor. Kimse kımıldamamış yerinden: Gülümsüyor, karın üstü, suda, hareketsiz, dalgalarla inip çıkan ölü balıklar bunlar. Gülümsüyor. Ayakta olan tek canlı. Şimdi tıraş olmam gerek. Torbasını alıyor, pencerelerden birine doğru yürüyor, tıraş makinesini çıkarıyor, aynayı pencerenin içine koyuyor, kuru kuru, susuz, sabunsuz tıraş oluyor; can acısıyla gözkapakları kapanıyor. Açamıyor

gözlerini. Tıraş makinesi elinden kayıyor, düşüyor, almak için eğiliyor, ayna düşüyor bu kez, ayaklarının dibinde parçalanıyor, dizüstü çöküyor Brunet. Bu kez, ayağa kalkamayacağını biliyor. Dört ayak, emekleyerek yerini buluyor, sırtüstü bırakıyor; kalbi, iri vuruşlarla göğsünü dövüyor, hızlı hızlı. Her vuruşta bir ateş beynine bir bıçak ucu gibi saplanıyor. Schneider konuşmadan bakıyor, Brunet'nin başını eliyle kaldırıyor, ensesinin altına dörde katlanmış bir örtü yerleştiriyor. *Bulutlar gelip geçiyor gökten; biri bir rahibe-ye benziyor, biri bir gondola. Biri kolundan çekiyor: "Kalk! Kalk! Gidiyoruz."* Anlamadan kalkıyor ayağa, merdivene doğru itiliyor; kapı açık, ardı gelmez bir akınla tutsaklar kışlaya dolduruluyor. Bir merdiven çıktığını hissediyor, durmak istiyor, arkasından itiyorlar, bir ses, "Çıkın, daha daha!" diyor. Ayağı kayıyor, kapaklanıyor. Schneider'le Tipo kollarına giriyorlar, onu taşıyorlar. Kurtulmak istiyor, ama gücü yok. "Ne oluyor bana?" diye mırıldanıyor. Schneider usulca, "Açlıktan," diyor. "Siz de açsınız. Sen hem daha uzun boylusun, hem çok irisin. Bizden fazla yemeğe ihtiyacın var." Brunet konuşamıyor, en üst kata kadar çıkarıyorlar onu. İnce uzun karanlık bir koridor binayı ikiye bölmüş. Koridorun iki yanında, yan yana sıralanmış, birbirinden tahta perdemsî bir ince duvarla ayrılmış hücreler var. Hücrelerden birine giriyorlar. Üç boş sandık var içeride, başka bir şey yok. Pencere yok. İki-üç hücrede bir üç köşe, küçük bir tavan arası penceresi var, yalnızca yanlarındaki hücrelerden hücrelerine yan yana yere serilen donuk, bulanık bir aydınlık süzülüyor, üç köşe pencerenin parmaklıklarının büyümüş, değişmiş gölgesi bu. Schneider battaniyesini yere seriyor, Brunet, karşı koymadan kendisini yere yatırmalarına, üstünü örtmelerine izin veriyor. Bir an, yüzüne eğilmiş Tiponun yüzünü görüyor; "Sen başka bir yere git yerleş, yarın öğlen beni bul," diyor. Yüzüne eğilmiş yüz kayboluyor ve düş başlıyor. Parmaklıkların gölgesi yere uzanmış hareketsiz bedenlerin üzerinden kayıyor, dönüyor, sandıkları dolaşüyor, dönüyor, dönüyor, gitgide soluyor, gece duvar boyunca tırmanıyor, yükseliyor, parmaklıkların ardında üç köşe pencere bir yara sanki, solgun kül rengi bir yara, simsiyah bir yara ve sonra birden açık mavi, canlı, sevinçli bir göz oluyor, üç köşe pencere, parmaklıklar hücre içindeki yolculuklarına başlıyor yeniden, dönüyor, gölge bir uzak deniz feneri gibi dönüyor, hayvan kafesinde insanlar kıpırdanıyorlar bir an, sonra yok oluyorlar, gemi içinde açlıktan ölmüş forsalarla yalpa vuruyor denizde. Bir kibrit alevi, bir kelime, kıpkızıl harfleriyle karanlıktan çıkıyor: DİKKAT! KIRILIR!

Yandaki kafeste kafalarını demir parmaklıklara yapıştırmış tuhaf gözlü şempanzeler var, ince uzun kollarını parmaklıklardan geçir-miş, ellerini uzatıyorlar; gözleri yorgun, hüzünlü, dertli, maymun, insandan sonra gözleri en hüzünlü olan hayvandır. Bir şey oldu, ne oldu ama, ne olduğunu kendi kendine soruyor, bir şey oldu, bir fe-laket. Hangi felaket? Güneş soğudu. Bir ses, boş kasaların ardın-dan yükseliyor: "Bir gün gelecek güzel şeyler söyleyeceğim size." Bir felaket oldu, herkes o felaketi yaşıyor. Hangi felaket? Parti ne yapacak şimdi? Bu taptaze bir tat, ananası çiğniyor, ananasın yu-muşak, lif lif esnekliğini dişleriyle ağır ağır eziyor, en son ne zaman yedim ananası ben? Ananası severdim, koruyamayan bir genç, ka-bukları soyulmuş yumuşak bir ağaçtı ananas; çiğniyor. Genç, yu-muşak ağaç tadı usul usul boğazından yukarı çıkıyor, güneşin ka-rarsız doğuşu gibi, sonra diline doğru yelpazeleniyor, yayılıyor, bu güneş şerbeti bir şeyler söylemek istiyor, ne söylemek istiyor? Ana-nası severdim, ohoo, ohooo! Çok, çok eskiden, karda kaymayı, dağ-ları, boksu, küçük yelkenlileri, kadınları sevdiğim çok eski günler-de. Kırılır! Kırılacak olan ne? Hepimiz kırılabiliriz, çabucak kırıla-biliriz. Tat, dilinde dönüyor, güneşin anaforu bu, eski bir tat, unu-tulmuş, uzak; *kendimi unutmuşum, kestane ağaçlarının yeşilliğin-de güneşin kıvıltısı, alnımda güneşin yağmuru, bir hamağa uzan-mış, okuyordum, güzel, beyaz ev ardımda, ardımda Touraine, ağaç-ları seviyordum, güneşi, beyaz, güzel evi seviyordum, dünyayı, mutlulukları seviyordum, ohooo!* Eskiden, çok eskiden. Kıpırdıyor, çırpınıyor, yapacağım bir şey vardı benim, hemen yapacağım bir iş. Çok acele, önemli bir iş, bir randevum vardı. Kiminle, kiminle bu-luşacaktım? Krupskaya'yla. Sırtüstü düşüyor yeniden; kırılabilir! Aşkılarımı ne yaptım ben? Bana: "Sen bizi yeteri kadar sevmiyor-sun," dediler. Yendiler beni, yumuşak özsuyla dolu taptaze filizimi kopardılar, buradan çıkınca bir bütün ananas yiyeceğim. Dirseğine dayanarak doğrulmaya çalışıyor. Acele, önemli bir randevum var, mutlu serin bir çocukluğa yuvarlanıyor, bir parkta, otları koparın, ardından bir güneş bulacaksınız; tutkularım ne oldu? Tutkum yok benim, yok, ben bir ağaç kabuğuyum, özsu öldü; demir parmaklık-lara yapışmış maymunlar bir hastanın ateşli, fazla ateşli gözleriyle bakıyorlar, bir şey oldu. Hatırlıyor birden, doğrulmaya çabalıyor, bağılıyor: "Tipo!" diye bağılıyor, soruyor: "Tipo nerede?" Kimse yanıt vermiyor, yeniden yapış yapış bir özsuya yuvarlanıyor. Bru-net, yalnız *kendi içini gören bir dev gözün çukuruna yuvarlanıyor, savaşı kaybettik, burada öleceğim ben, Mathieu üzerine eğiliyor ve*

fısıldıyor: "Bizi yeteri kadar sevmiyordun sen." Maymunlar ince uzun kollarıyla kalçalarını döverek gülmekten katılıyorlar: "Sen kimseyi sevmezdin! Sen kimseyi sevmezdin!" Parmaklıkların gölgesi yüzünde dolaşüyor, ağır ağır eğleniyor bu oyunla. Partidenim ben, Parti arkadaşlarımı severim, ötekiler, ötekilerle yitirecek zamanım yok benim, çok önemli bir randevum var. Bir gün gelecek, güzel şeyler söyleyeceğim size. Bir gün gelecek, hepinizi seveceğim. Oturuyor, nefes nefese kalıyor oturunca, ötekilere bakıyor, Moûlu düş görüyor, düşünde gülüyor, yüzü tavana dönük, serin bir gölge çocuk yüzünü okşuyor, sonra yanağı boyunca kayıyor, güneş, beyaz dişlerinde pırıl pırıl. "Moûlu!" diye sesleniyor. Moûlu hâlâ gülümsüyor, usulca kımıldamadan: "Duyuyor musun?" diye soruyor. "Neyi?" "Kamyonları." Hiçbir şey duymuyor Brunet, ama dehşete düşüyor, birdenbire korkunç bir hırsla ruhunu zapt eden dev tutku, yaşama tutkusu, sevme tutkusu yumuşak, beyaz kadın göğüslerini okşama tutkusu korkutuyor onu; Schneider sağında yatıyor, onu imdada çağırıyor Brunet: "Hey! Schneider!" Schneider zayıf bir sesle, "İş kötü!" diyor. Brunet: "Torbamdan sigaraları al," diyor. "Günde üç tane..." Beli usulca tahtalar boyunca kayıyor, yere uzanmış buluyor gene, başı geriye atılı, tavana bakıyor, onları seviyorum, kuşkusuz seviyorum onları, ama işe yaramaları gerek, tutku nedir ki? Gövde, ölümlü gövde, tutkular ormanı, her dalda bir kuş, tahta tabaklarla Vestefalya jambonu getiriyorlar, bıçak eti kesiyor, et çekildiği zaman, nemli tahtanın belirsiz yapışkanlığı hissediliyor, dize getirdiler beni, bir tutkudan başka bir şey değilim ben, hepimiz uçurumun dibindeyiz ve ben burada öleceğim. Hangi tutku? Onu kaldırıyorlar, oturtuyorlar, Schneider zorla bir kaşık çorba veriyor ağzına: "Bu ne?" "Arpa çorbası." Brunet gülmeye başlıyor: Buydu demek, buydu. O suçlu, o dev tutku açlıktı demek. Uyuyor, uyandırıyorlar, ikinci çorbayı içiyor. Midesinde yanmalar duyuyor, parmaklıklar dönüyor, ses, susmuş: "Biri şarkı söylüyordu?" diyor. "Evet," diyor Moûlu. "Artık söylemiyor?" "Öldü," diyor Moûlu. "Dün öldü, götürdüler." Bir çorba daha, bu kez ekmek de var. "İyi-yim," diyor, kimsenin yardımı olmadan oturuyor, gülümsüyor: Çocukluk, aşk, yalnız kendi içine bakan göz, hepsi; yok öyle şey yok, açlık bayılması yalnızca. Keyifli bir sesle: "Hey, Moûlu!" diyor. "Senin kamyonlar geldi sonunda, ha?" "Geldi," diyor Moûlu. "Geldi ya!" Moûlu bir ekmek parçasını çakısının ucuyla oyuyor, içi çıkarıyor, kabuğu yontuyor, şekillendiriyor. Gözlerini kaldırmadan anlatıyor: "Küflenmiş," diyor. "Yersen sürekli çişin gelir. Buradan çiş

etmeye gitmek zor iş.” Brunet’ye bir dilim ekmek uzatıyor, ağzına kocaman bir parça ekmek atıyor, gururla, “Altı gün hiçbir şey yemedik,” diyor. “Aklımı oynatıyordum yavaş yavaş.” Brunet gülüyor, “yalnız kendi içini gören göz”ü düşünüyor, gülüyor: “Ben de,” diyor. Uyuyor, güneş uyandırıyor onu, güçsüz hissediyor daha, ama kalkabiliyor. “Tipo beni görmeye geldi mi?” diye soruyor. “Bilmem. Şu son iki gün konuklara dikkat edemedik pek.” “Schneider nerede?” diye soruyor Brunet. “Görmedim.” Brunet koridora çıkıyor, Schneider, Tipo’yla konuşuyor; gülüyorlar. Brunet onlara kötü gözlerle bakıyor. Tipo ona doğru geliyor, ona: “Schneider’le ikimiz epeyi iş gördük,” diyor. Brunet, Schneider’e dönüyor, her yere burnunu sokuyor, diye düşünüyor. Schneider gülümsüyor: “Dört yanı dolaştık,” diyor. “Önceki günden beri yeni dostlar edindik.” Brunet kuru bir sesle, “Hımmm!” diyor. “Onları görmem gerek.” Merdiveni iniyor, Tipo’yla Schneider arkası sıra iniyorlar. Avluda, duruyor, gözlerini kırptırıyor: Güzel bir gün başlamış. Merdiven basamaklarına oturmuş insanlar dalgın hareketlerle sigara içiyorlar, kendi evlerinde gibiler hepsi, oturmuş, bütün bir hafta çalışmanın acısına çıkarıyorlar; ara sıra, içlerinden biri başını sallıyor, bir şeyler söylüyor; o zaman herkes birden başını sallıyor. Brunet onlara öfkeyle bakıyor: “Tamam,” diye düşünüyor, yerleştiler bile. Avlu, nöbet kuleleri, yüksek taş duvar, her şey onların artık, kendi kapılarının önünde oturmuşlar, ağırkanlı bir köylü mantığıyla köyde olup bitenleri konuşuyorlar. “Bu adamlarla ne yapılabilir? Sahip olma tutkuları korkunç bir hastalık gibi, topunu getirip zindana atıyorsunuz, sonra iki gün geçmeden, bakıyorsunuz adamlar mahkûm değil, hapishanenin sahipleri olmuşlar!” Bazıları avluda dolaşıyorlar, ikişer ikişer, üçer üçer, ağır adımlarla yürüyorlar, konuşuyorlar, gülüyorlar, avlunun dibine kadar gidip gene dönüyorlar: Resmi geçit yapan burjuvalar. Acayip üniformalarıyla bilinmedik bir okulun öğrencileri, geçiyorlar, kimseye bakmadan, Brunet, saygılı cümlelerle konuştuklarını duyuyor: “Hayır, dostum yanılıyorsun. Özür dilerim, ama yanılıyorsun: Bilançoğu yenilemediler. Yenilemeleri söz konusuydu, ama Banque de France kredi açtı.” Gözlüklü iki adam, başlarında büyük bir kalabalıkla, dizleri üzerinde satranç oynuyorlar; ufacık, çıplak kafalı bir adam kaşlarını çatmış, kitap okuyor; ara sıra, kitabı yere, yanına bırakıyor, yanından bir başka, kocaman kitap alıyor, sayfalarını karıştırıyor. Brunet adamın arkasından geçiyor: Kocaman kitap, bir sözlük. “Ne yapıyorsun?” diye soruyor Brunet. “Almanca öğreniyorum,” diyor adam. Su hortumu-

nun başında, çıplak adamlar var, sevinç çılgınlıklarıyla yıkanıyorlar; gülererek, itişerek yıkanıyorlar. Gartiser, Alsaslı Gartiser, demir çubuklardan birine yaslanmış, nöbetçilerden biriyle Almanca konuşuyor, nöbetçi başını sallayarak dinliyor. Birkaç dilim ekmek yetti demek! Birkaç dilim ekmek ve yenilmiş bir ordunun can çektiği bu korkunç hapishane avlusu birden bir plaj, bir solaryum, bir panayır yeri oldu. Çırılçıplak iki adam, bir örtünün üzerine uzanmış, güneşte yanyorlar: Brunet, bu kızarmış kaba etleri tekmelemek için delice bir arzu duyuyor içinde, delice bir öfke: Vurun onlara, kentleri, köylerini yakın, ateşe verin, sürün, hapsedin, öldürün, nerede olurlarsa onlar o küçük, o sefil, o inatçı mutluluklarını kuracaklar yeniden; o yoksullara özgü, günlük mutlulukları. Ve siz bu insanlarla bir şeyler yapın şimdi. Yapabilirsiniz! Sırtını dönüyor, arka avluya doğru yürüyor, orada, mihlanmış gibi duruyor birden: Sırtlar, binlerce sırt, bir ince kampana sesi, binlerce baş, eğiliyor öne: “Dehşet,” diyor Brunet. Schneider’le Tipo gülmeye başlıyorlar: “Evet, dehşetli bir şey, bir sürpriz sana: Bugün pazar. Unuttun mu?” “Ya! Bugün pazar demek,” diyor Brunet. Çaresiz bir öfkeyle bakıyor, adamlara: Ne akıl almaz inat! Kendilerine bir yapay pazar imal etmişler, bir kentte pazar günü, bir köy pazar günü imal etmişler kendilerine, çünkü takvimde günlerden pazar bugün. Ön avludaki bir büyük kent pazarıydı. Bir taşra kentinde anacaddede bir pazar günüydü; bu bir kilisedeki pazar; sinema eksik yalnızca. Tipo’ya dönüyor: “Gece sinemaya gitmiyor muyuz?” diye soruyor. Tipo gülümsüyor, “Jokistler¹ bir eğlence hazırlayacaklarmış bize,” diyor. Brunet yumruklarını sıkıyor, o ölü yıkayıcıları düşünüyor: “Ben hastayken boş durmamışlar,” diye düşünüyor. Asla hasta olmamak gerek burada, hasta olmamak gerek. Tipo utangaç bir gülümsemeyle, “Ne güzel bir gün,” diyor. “Kuşkusuz,” diyor Brunet, “kuşkusuz!” Güzel bir gün: Bütün Fransa’da güzel bir gün; sökülmüş, parçalanmış raylar güneşte pırıl pırıl, güneş köklerinden sökülüp çıkarılmış ağaçların kurumuş yapraklarını yaldızlıyor, bombaların açtığı çukurların dibinde su cam gibi durgun, cam gibi parlak, ölümler, buğday başaklarının arasında yeşile dönüyor, şişmiş karınları bulutsuz göğe karşı tuhaf bir şarkı mırıldanıyor; güzel bir gün. Bu kadar çabuk mu unuttunuz hepsini, bu kadar çabuk mu

¹ Katolik İşçiler Gençlik Teşkilatı (Jenresse Ouvrière Catholique). 1925'te Belçika'da Rahip Cardjin tarafından, işçi sınıfını materyalizmin etkisinden kurtarmak ve korumak için kurulan ve işçiler arasında maddi-manevi yakınlaşma ve karşılıklı yardım esasına dayanan anti-materyalist birlik. (Ç.N.)

unuttunuz? İnsanlar, büyülenmiş sanki. Bütün başlar kalkmış şimdi, rahip konuşuyor. Brunet ne dediğini duymuyor, ama kırmızı yüzü, saçları, yuvarlak çerçeveli gözlüğü ve geniş omuzlarıyla tanıyor onu: İlk gün ön avluda, elinde bir İncil'le gördüğü adam bu. Sokuluyor Brunet. İki adım ötesinde siyah bıyıklı çavuş, ihtirasla öne eğilmiş, parlak gözlerle, heyecanla rahibi dinliyor. "...Çoğunuzun inanç sahibi olduğunuzu biliyorum. Ama içinizde sözlerimi yalnızca merak ettiği için ya da zaman geçirmek amacıyla dinleyenler de vardır. Ama sizler, hepiniz, benim kardeşlerimsiniz, sevgili kardeşlerimsiniz, silah arkadaşlarım, Tanrı yolundaki kardeşlerimsiniz. Size sesleniyorum, hepinize, Katolik, Protestan, dinsiz, hepinize sesleniyorum, zira Tanrı'nın sözleri hepinizedir. Bu matem gününde, Tanrı'nın günü olan bu kutsal pazar gününde size vermekle görevli olduğum mesaj iki sözcükten ibarettir: Umudunuzu kaybetmeyiniz!" Çünkü umutsuzluk, yalnızca Tanrı'nın lütfuna karşı işlenmiş affedilmez bir günah değildir: İnanç sahibi olmayanlarınız bile kabul ederler ki umutsuzluk insanoğlunun kendine karşı hazırlayabileceği suikastların en korkuncudur, umutsuzluk manevi bir intihardır. Kuşkusuz aramızda, bir günahkâr mezhebin öncüleri tarafından aldatılmış oldukları için tarihimizin hayran olunacak, mucizeli akışında anlamı ve birbiriyle bağlantısı olmayan basit ve olagelmış olaylardan başka bir şey göremeyen bahtsız arkadaşlarımız vardır. Bugün onlar bize, yeteri kadar tankımız olmadığı için, yeteri kadar uçağımız olmadığı için savaşı kaybettiğimizi söyleyeceklerdir. Tanrı onların, görmemek için yaratılmış gözleri ve duymamak için yaratılmış kulakları olduğunu söylüyor. Tanrı'nın gazabı Sodom ve Gomora üzerine indiği zaman, bu günahkârlarla dolu sitelerde, kentlerini kül eden ateş yağmurunun bir atmosfer olayı ya da bir göktaşının eseri olduğunu söyleyen körler ve sağırlar vardı. Kardeşlerim, onlar kendilerine karşı günah işlemiyorlar mıydı bu sözleriyle? Çünkü, eğer ateş Sodom'a yalnızca bir rastlantıyla inmiş ise, o halde o ateş insanoğlunun eseri değildir; o, insanın sabrının, insan emeğinin, kör kuvvetler tarafından, anlamsız ve amaçsız, bir anda yokluğa mahkûm edilemeyecek bir gerçek ürünü değildir. Öyleyse niçin kentler yaratalım? Niçin ağaçlar dikelim? Niçin, niçin aileler kuralım? İşte, buradayız, yenilmiş, tutsak alınmış, ulusal gururumuzla yaralanmış, bedenlerimizle, hiçbir haber alamadığımız sevdiklerimiz için ruhumuzla ıstırap çekecek, buradayız işte. Evet! Bütün bunlar amaçsız mı? Mekanik kuvvetlerden başka hiçbir kaynağı yok mu bu acıların? Gerçek bu ol-

saydı, sevgili kardeşlerim, ben size, 'Kendimizi umutsuzluğa koy-verelim,' derdim, çünkü hiç için ıstırap çekmek kadar umut kırıcı, hiç için ıstırap çekmek kadar haksız bir şey yoktur insanoğlu için. Fakat sevgili kardeşlerim, ben de o güçlü zekâlara soruyorum şimdi: 'Niçin yeteri kadar tankımız yoktu? Niçin yeteri kadar uçağımız yoktu?' Kuşkusuz onlar, 'Çünkü yeteri kadar üretmiyorduk,' diye yanıt vereceklerdir. İşte bu anda çeyrek yüzyıldan beri görevlerini ve Tanrısını unutmuş olan günahkâr Fransa meydana çıkıyor. Neden yeteri kadar üretmiyorduk, gerçekten? Çünkü çalışmıyorduk. Peki mısır tarlalarına inen çekirge sürüleri gibi üzerimize çöken tembellik rüzgârı nereden geliyordu? Neden çalışmıyorduk? Çünkü kendi iç kavgalarımızla ikiye bölünmüştük: çünkü sinsi kışkırtıcılar tarafından harekete geçirilen işçilerimiz patronlarından nefret eder olmuştu, egoizmleriyle kör olan patronlar ise en doğal, en yasal hakları tanımamakta inat ediyorlardı, tüccar memuru kısıkanıyordu, memur meşe ağacında ökse otu gibi yaşıyordu, görevden, sorumluluklardan uzak; oylarımızla seçtiklerimiz, mecliste, serinkanlılıkla ülke sorunlarını tartışacak yerde yumrukla, tekmeyle kavga ediyorlardı. Bütün bu çatışmalar niçin, kardeşlerim, bu çıkar kavgaları, bu geleneklerdeki korkunç çözülme niçin? Çünkü iğrenç bir materyalizm memleketimize bir salgın hastalık gibi yayılmıştı. Materyalizm, Tanrısından yüz çevirmiş insanın hali değil de nedir? O, topraktan doğduğuna ve gene toprağa döneceğine inanıyor, maddi çıkarlarından başka hiçbir kaygısı yok. Şu halde ben kuşkuculara şöyle yanıt vereceğim: 'Haklısınız, kardeşlerim, haklısınız: Biz savaşı kaybettik, çünkü yeteri kadar *madde*'miz yoktu. Ama ancak bir oranda haklısınız, çünkü yanıtınız bir maddecinin yanıtıdır ve maddeci olduğunuz için savaşı kaybettiniz.' Fransa, Kutsal Kilise'nin, tarihe en parlak, en göz kamaştırıcı zaferleri armağan etmiş, en hayırlı evladı. Ve Tanrısız Fransa, 1940'ın yenilmiş, yıkılmış Fransa'sı." Rahip duruyor, kalabalığa bakıyor; insanlar sessizce dinliyorlar, ağızları açık; çavuş başını sallayarak onu alkışlıyor. Brunet gözlerini rahibin yüzünden ayıramıyor; bu yüzdeki zafer sevinciyle şaşkına dönmüştür; bu yüzde bir zafer sarhoşluğu var ki Brunet'yi büyülüyor; parlak gözlerini bir uçtan bir uca dinleyicileri üzerinde dolaştırıyor adam, yanakları kızarıyor, sonra elini kaldırıyor, yeniden söze başlıyor: "Demek ki, yenilgimizi rastlantıların ürünü saymaktan vazgeçmek zorundayız. Bu yeniliş, bize verilmiş bir ceza, kendi kusurlarımızın ve günahlarımızın sonucudur yalnızca. Rastlantı değil, hayır, kardeşlerim, rastlantı değil!

Ceza, korkunç bir ceza. İşte, size bugün getirdiğim müjdeli haber bu.” Tekrar duruyor, sözlerinin etkisini tartmak ister gibi öne eğilmiş başları bakışlarıyla yokluyor. Sonra, “Acı ve tatsız bir müjde,” diye devam ediyor, “itiraf ederim ki acı bir müjde, ama gene de müjde. Çünkü bir felaketin suçsuz kurbanı sanan ve çaresizlik içinde, anlamadan, anlayamadan ellerini ovuşturan bir insana, bu felaketin kendi eseri olduğunu söylemek, bir güzel haber sayılmaz mı? Bu nedenle tekrar, tekrar söylüyorum sizlere: Felaketinizle haz duyunuz, felaketinizin değerini biliniz, kardeşlerim! Acılarınızın uçurumunda acılarınız için şükrediniz, çünkü suç varsa ortada ve ceza varsa, affı umut etme hakkı var demektir. Ve sevininiz, kardeşlerim, sevininiz, sevinmeniz için bir başka neden daha var çünkü. Efendimiz, bütün insanlar için acı çeken ve bizim hatalarımızı yüklenen Efendimiz, bu hataları ödemek ve affettirmek için acı çekmiş ve hâlâ da çekmekte olan Efendimiz, kulları arasından sizi seçti. Evet, sizleri, ne bir küçük çocuk kadar saf ve temiz, ne de yeryüzündeki insanların hepsinden daha suçlu olan sizleri, siz köylüleri, işçileri, burjuvaları, sizleri, başka insanların kaderiyle karşılaştırılamayacak kadar büyük ve mutlu bir kader için seçti: Acılarınızın, tıpkı kendi acıları gibi, Tanrı’nın hâlâ sevmekte olduğu ve istemeye istemeye cezalandırdığı Fransa’nın bütün günahlarının kefareti olmasını istedi. Kardeşlerim, işte buna inanmanız gerek; yoksa inleyecek, saçlarınızı yolarak: Bütün bahtsızlıklar niçin benim başıma geldi? diyerek umutsuzluğa kapılacaksınız. Niçin bana da, kötü bir zengin olan komşuma değil? Niçin ülkemi kötü yöneterek felaketime neden olan politikacılara değil de bana? Böylece hiçbir şeyin gözünüzde anlamı kalmayacak ve umutsuzluk içinde öleceksiniz. Ya da biz birer hiçtik, ama Tanrı bizi acı çekmemiz ve acılarımızla günahlarımızı ödememiz için seçti, diyeceksiniz. O zaman, Fransa’nın yıkılışına iki adım kala Tanrı’nın her zaman onu kurtarmak için seçtiği Tanrısına layık kullardan biri...” Brunet ayaklarının ucuna basarak uzaklaşıyor. Schneider’le Tipo’yu kışla duvarının yanında buluyor. Onlara, “İşini biliyor,” diyor. “Ne demezsin,” diyor Tipo. “Benden iki adım ötede yatıyor. Bütün gece yalnız onun sesi duyuluyor, boyuna konuşuyor çocuklarla.” İki adam geçiyor yanlarından, gözlüklü, çıkık alınlı, uzun, zayıf bir adamla, somurtkan, ufak tefek bir adam. Uzun, zayıf adam, yumuşak bir sesle, “Çok güzel konuştu,” diyor. “Çok basitçe anlattı her şeyi. Hem de en gereken sözleri söyledi.” Brunet gülmeye başlıyor: “Vay namussuz vay!” diyor. Bir-iki adım yürüyorlar. Tipo, Bru-

net'ye inanan gözlerle bakıyor: "Evet, şimdi?" "Evet, şimdi?" diye tekrarlıyor Brunet. "Bu vaaz hakkında ne düşünüyorsun?" "İyi tarafı da var, kötü tarafı da. Bir bakıma, bizim için çalışıyor: Adamlara tutsaklığın bir eğlence, bir tatil olmadığını anlatmak istiyor, sanırım bu nokta üzerinde ısrar da edecektir. Bu iyi. Çünkü bunlar üç-beş ay sonra karılarının sıcak koynuna girebileceklerini ummakta devam edecek olurlarsa, hiçbir hareket yaptıramazsın sen bu adamlara." "Ha?" Tipo'nun güzel, çocuk gözleri irileşiyor, yanakları yemyeşil. Brunet devam ediyor: "Hatta, bu noktada, ondan yararlanabilirsiniz de." Adamların gözlerinin içine bakıp onlara, "Papaz Efendi'yi gördün mü ne diyor. Burada çok acı çekeceğimizi söylüyor o da, diyeceksiniz." Tipo zorlayarak soruyor: "Sen, bu işin gerçekten çok süreceğine inanıyor musun?" Brunet haşın gözlerle bakıyor ona: "Ya sen," diyor, "sen Noel Baba'ya inanır mısın?" Tipo susuyor, tükürüğünü zor yutuyor; Brunet, Schneider'e bakıyor, devam ediyor: "Buna karşın işimizi zorlaştıran bir yanı var işin: Bu adamlar çabukça harekete geçmeyeceklerdir, durup beklemeyi yeğleyecekler. Herifin vaazı siyasî bir program sanki: Kilisenin hayırlı evladı Fransa ve Fransızların şefi Pétain: Kusursuz bir program." Birden, Tipo'ya bakıyor: "Yanıdakiler ne diyorlar onun için?" "Seviyorlar adamı," diyor Tipo. "Ha! Seviyorlar demek." "Sevmemeleri için neden yok: Neyi varsa herkesle paylaşıyor. Ama paylaşıırken de paylaştığını hatırlatıyormuş gibi bakıyor insana; 'Her zaman bunu sana Tanrı aşkı için veriyorum, unutma!' diyor sanki. Ben, onun tütününü içmektense hiç sigara içmemeyi tercih ederim. Ama ötekiler böyle düşünmüyorlar." "Onun hakkında söyleyebileceğin bu kadar mı?" Tipo, özür diler gibi gülümsüyor: "Ancak geceleri görebiliyorum onu," diyor. "Bütün gün nerede peki herif?" "Revirde." "Revirde mi? Revir mi var burada?" "Evet, öbür binada." "Hastabakıcı falan mıymış?" "Değil canım, binbaşının arkadaşmış, onunla, öbür yaralı subaylarla briç oynuyormuş." "Ha, demek briç oynuyormuş. Peki buradakiler ne diyorlar bu işe?" "Bir şey demiyorlar," diyor Tipo. "Kuşkulanıyorlar, ama doğru dürüst bir şey bildikleri yok. Ben de revir görevlisi olan Gartiser'den öğrendim." "Çok güzel," diyor Brunet. "Sen de şimdi onlara bilmedikleri şeyi öğreteceksin: Onlara, 'Bir papaz nasıl olur da gününü subaylarla iskambil oynamakla geçirir?' diye soracaksın. Anladın mı?" "Tamam," diyor Tipo. Schneider tuhaf gözlerle bakıyor onlara, gülümsüyor, usulca: "O bina Almanların kaldığı bina," diyor. "Vay!" diyor Brunet, Schneider Tipo'ya dönüyor, tekrar gülümsü-

yor: "Anladın, değil mi?" diyor, "buradakilere ne diyeceğini? Onlara: 'Papaz Efendi Almanlarla kadeh tokuşturmak için bizi yüzüstü bırakıp gidiyor,' diyeceksin." Tipo, heyecansız bir sesle, "Ama ben," diyor, "adamın Almanlarla pek alışverişi olduğunu sanmıyorum." Schneider sabırsız bir tavırla yüzünü buruşturuyor, omuz silkiyor: "Sen istesen şimdi Almanların kaldığı binada dolaşabilir misin?" diye soruyor. Tipo omuz silkiyor, yanıt vermiyor. Schneider, "Gördün mü?" diyor. "Gördün mü? Adamın niyeti vız gelir bana: 'Belki Fransa'yı kurtarmak için Almanlarla yakınlık kurmayı düşünüyordur. Benim gözümde bir şeyi değiştirmez bu: Papaz Efendi senin, benim gibi bir Fransız tutsaktır, ama günlerini Almanlarla baş başa geçiriyor. İşte çocukların bilmesi gereken bu.'" Tipo, huzursuz, kararsız, Brunet'ye dönüyor, Brunet, Schneider'in sesindeki anlamı sevmemiştir, ama onu zor durumda bırakmak istemiyor: "Usul usul, acele etmeden hareket edersin," diyor, "adamı hemen kötülemek doğru olmaz tabii. Bir sürü papaz var burada, hepsine yetiştiremezsin zaten. Sen adamlara laf arasında konuşurken, Papaz Efendi burada daha aylarca kalacağımızı söylüyor, o bilir, çünkü her gün subaylarla beraber, üstelik Almanlarla da ahbaplık ediyor, diyeceksin. Anlaşıldı, değil mi? Onların, papaz efendilerin gerçekte kendileriyle aynı safta olmadıklarını yavaş yavaş anlamaları gerek." "İyi," diyor Tipo. "Papazın çevresinde bizimkilerden kimse var mı?" diye soruyor Brunet. "Var," diyor Tipo. "Gözü açık mıdır?" "Gözü açıktan da fazla." "Şu halde dostluk kursun papazla, inanmış görünsün. Bir haberciye çok ihtiyacımız var." Duvara yaslanıyor, bir an düşünüyor, sonra Tipo'ya, "Arkadaşlarından bir-ikisini bul bana. Yenilerden," diyor. Tipo uzaklaşınca Schneider'e, "Bir-iki ay daha beklemeyi yeğlerdim," diyor, "bir-iki ay sonra adamlar tam kıvamına gelecekler. Ama herifler çok sıkı çalışıyorlar. Hemen işe girişmezsek, onlar bizden çok daha avantajlı duruma geçiverirler. Sen bizimle çalışmak kararında ısrar ediyorsun, değil mi?" "Ne için çalışacaksınız?" diye soruyor Schneider. Brunet kaşlarını çatıyor: "Bizimle birlikte çalışmak istediğini sanıyordum," diyor. "Görüyorum fikrini değiştirmişsin." "Fikrimi değiştirmedim," diyor Schneider. "Yalnızca sana ne için çalışacağınızı soruyorum." "Pekâlâ," diyor Brunet, "anlatayım. Papazı dinledin, değil mi? Bu adam buraya gökten düşmedi herhalde: Bir aya kalmaz her yanda bunun gibi sürüyle adam bulacaksın. Dahası var. Almanların aramızdan iki-üç Quisling daha çıkarması ve onları bize doğru yola getirmekle görevlendirmesi olmayacak şey değil. Savaştan önce on-

larla baş edecek sağlam araçlarımız vardı. Parti, sendikalar, komiteler. Burada hiçbir güç yok elimizde. Öyleyse yeni güçler yaratmak zorundayız. Bu iş kuşkusuz bir sürü boş gevezeliğe, laf kalabalığına ihtiyaç gösterir, bunu hiçbir zaman çok sevmedim ben, ama başka çaremiz yok. Yapacağımız şu demek ki: Sağlam güvenilir elemanlar bulmak, onları bir araya getirmek, örgütlemek ve sıkı bir karşı-propagandaya girişmek. Bunlar ilk hedeflerimiz. İki fikri işlemeye çalışacağız: Barış antlaşmasını kabul etmiyoruz; demokrasi bugün kabul edebileceğimiz tek yönetim şeklidir. Daha ileri gitmek gereksiz ve yararsız şimdilik: Başlangıçta ihtiyatlı olmak gerek. Ben Partiden arkadaşları bulmayı üzerime alıyorum. Ama öbürleri var, sosyalistler, radikaller, az çok sola eğilimi olanlar, senin gibi solda düşünenler.” Schneider soğuk bir gülümsemeyle: “Yumuşaklar, yani,” diyor. “İlmililer diyelim,” diyor Brunet ve acele ekliyor: “İlmili ve onurlu Fransızlar. Ben onlarla gerektiği şekilde konuşamamaktan korkuyorum. Sen zorluk çekmezsın, düşünceleri sana tanıdık gelecektir çünkü.” “Anladım,” diyor Schneider, “yani kısaca yeni bir Halk Cephesi yaratacağınız öyle mi?” “Keşke yaratabilsek,” diyor Brunet. Schneider başını sallıyor. “Benim işim bu demek. Pekâlâ. Ama... seninkinin ne olduğunu iyice biliyor musun?” Brunet, hayretle bakıyor: “Kendiminki mi?” “Evet,” diyor Schneider, sonra heyecansız bir sesle devam ediyor: “Biliyorsan sorun yok!” “Ne demek istiyorsun?” diyor Brunet, “açıkça söyle. Üstü kapalı laflardan hoşlanmam.” “Söylenecek bir şey yok,” diyor Schneider. “Yalnızca şunu öğrenmek istiyordum. Parti ne yapıyor şu sıra? Emirleri ne, direktifleri ne? Sen bunları biliyorsundur mutlaka.” Brunet gülümsüyor: “Durumu unutuyorsun galiba,” diyor. “Almanlar on beş gündür Paris’te, bütün Fransa altüst, yenilmiş: Çocukların bir kısmı ölmüş, tutsak edilmiş, kaçabilenler kim bilir neredeler, Pau’da mı, Montpellier’de mi, bir kısmı hapiste. Şu sıra Parti ne yapıyor diye sorarsan, sana ancak şu yanıt verebilirim: Yeniden kuruluyor şu anda.” Schneider gevşek bir sesle, “Anlıyorum,” diyor. “Sen de buradakileri bir araya getirerek kuruluşa yardım ediyorsun. Çok güzel.” Brunet, bir sonuca varmak için, “Tamam,” diyor, “anlaştık tabii,” Schneider. “Anlaştık. Hem bunlar beni ilgilendiren sorunlar değil aslında. Ben komünist değilim. Bana, Parti yeniden kuruluyor diyorsun, bu yanıt bana yetiyor. Daha fazlasını öğrenmek istemiyorum. Ama ne var ki senin yerinde olsam...” Elini bir şey aramak ister gibi cebine sokuyor bir an, sonra çekiyor ve kolunu, kımıldatmadan yanına bırakıyor: “Ama yeniden kuru-

luş hangi temel ilkeler üzerinde olacak? İşte asıl yanıtı aranması gereken soru bu.” Sonra, Brunet’ye bakmadan devam ediyor: “Sovyetler, Almanların müttefikli!” Brunet sabırsız, “Hayır,” diyor, “bir saldırmazlık antlaşması yaptılar yalnızca, o da geçici bir anlaşma olarak. Bir düşün Schneider, Münih’ten sonra Sovyetler Birliği...” Schneider içini çekiyor: “Biliyorum,” diyor, “bana söyleyeceklerinin hepsini biliyorum. Bana Rusya’nın Müttefiklere olan güvenini yitirdiğini, bu nedenle Almanlara savaş açmak için yeteri kadar güçleneceği günü beklediğini, bu arada Almanları oyaladığını söyleyeceksin. Öyle değil mi?” Brunet tereddüt ediyor bir an, “Tamamen böyle değil,” diyor. “Ben Rusların, Hitler’in Rusya’ya saldıracağına inandığını ve beklediğini sanıyorum daha çok.” “Yani, bir saldırıyı geciktirmek için ne mümkünse yapıyor, demek istiyorsun.” “Öyle sanıyorum.” “Şu halde ben senin yerinde olsam partinin Nazilere karşı çok sert bir tutum izleyeceğinden emin olmazdım. Böyle bir tutum Sovyet Rusya’yı zor durumda bırakır.” Gözlerini Brunet’nin gözlerine kaldırıyor, gevşek, melankolik, ama taşınması güç, tuhaf bakışları var. Brunet şaşkın bir ürkeklikle başını çeviriyor: “Anlamazlıktan gelme,” diyor. “Sen de biliyorsun ki burada politik ve resmî bir tutum bahis konusu olamaz. Parti 1939’dan beri yasadışı sayılmaktadır, çalışmaları ister istemez gizli kalacaktır. Tutumu kimseyi bağlamaz Partinin.” “Anlıyorum, evet, gizli. Ama ne demek gizli?” diyor Schneider. “Örneğin gizlice *Humanité*’yi mi basacaklar yeniden? Bastıklarını kabul edelim: Basılan her on bin nüshadan en az yüz tanesi mutlaka Almanların eline geçecektir; engel olamazsınız buna. Bir yeraltı örgütü, biraz zekâyla, bastığı gazetenin nerede ve kimler tarafından basıldığını gizleyebilir, ama gazeteleri gizleyemez sonuna kadar, çünkü gazeteler dış dünyaya çıkmak ve üçüncü şahıslar tarafından okunmak için basılmıştır, değil mi? Ben Gestapo’nun en çok üç ay sonra Fransız Komünist Partisi’nin politikası hakkında yeteri kadar bilgi edinmiş olacağına inanıyorum.” “Peki, öyle de olsa,” diyor Brunet, “ne çıkar bundan? Sovyetler’i suçlayacak değiller ya bu nedenle?” “Ya Komüntern?” diyor Schneider. “Ribbentrop’la Molotov’un Komüntern’den söz açmadıklarını söyleyebilir misin?” Suçlamadan, tarafsız bir sesle konuşuyor Schneider. Ama yumuşak ısrarında kuşkulu bir şey var. “Dolambaçlı konuşmayalım,” diyor Brunet. “Ribbentrop, Molotov’a ne dedi, bilemem, konuştukları zaman masanın altında değildim. Ama bildiğim bir şey var: Partinin Sovyet Rusya ile olan bağıntıları -hem de çoktan- kesilmiştir. Herkesçe bi-

linen bir gerçek bu.” “Emin misin?” diye soruyor Schneider, sonra devam ediyor: “Her neyse, belki Şimdi bağıntıları yoktur birbirleriyle. Ama yakın zamanda yeniden olacaktır, arada İsviçre var unutma ki.” Pazar duası bitmiş, askerler dalgın, uzak gözleriyle, konuşmadan, geçiyor önlerinden. Schneider sesini alaltıyor: “Ben Nazi hükümetinin, Sovyet Rusya’yı, Fransız Komünist Partisi’nin politikasından sorumlu tutacağına inanıyorum.” “Öyle kabul edelim,” diyor Brunet. “Bu neyi değıştirir sence?” “Düşün,” diyor Schneider. “Moskova, bu durumda Fransa ve Belçika’daki komünistlere, rahat durmalarını emreder mi?” Brunet omuz silkiyor, soğuk bir sesle, “Emretmek mi?” diyor. “Sen Komünist Partisi’nde hücreler olduğunu, Parti’nin en basit faaliyetinin bile bu hücrelerde tartışıldığını, oya konulduğunu bilmiyor musun?” Schneider gülümsüyor, sabırla, “Pekâlâ,” diyor, “seni kırmak istemedim. Sözü bir başka şekilde söyleyelim: Parti, Sovyetler Birliğı’ni zor durumda bırakmamak için, bir süre hareketsiz kalmayı tercih ederse? Olamaz mı?” “Yeni bir karar mı olacak bu?” “Çok da yeni sayılmaz,” diyor Schneider. “Savaş ilan edileceğı sıra ne yaptınız? O günden bugüne Rusya’nın durumu daha da zorlaŐmıştır. İngiltere’nin pes ettiğı gün Hitler özgür olacaktır.” “Rusya savaşa hazırlanacak zaman bulmuŐtur. Şimdi saldırıyı bekliyor.” “Emin misin? Kızılıordu bu kış çok başarılı görünmedi. Hem sen, kendin, Molotov’un zaman kazanmak istediğini söyledin.” “Partiyle Sovyetler arasında senin savunduğun gibi bir yakınlık varsa, Partili arkadaşların Kızılıordu’nun durumu konusunda senden fazla bilgi sahibi olması gerek.” “Partili arkadaşların, evet: Orada Paris’te. Ama sen, bilgi sahibi olamazsın burada. Burada çalışacak olan da sensin oysa.” “Yani,” diyor Brunet, “sözü nereye getirmek istiyorsun? Neyi kanıtlamak istiyorsun? Komünist Partisi’nin faşist olma yoluna girdiğini mi?” “Hayır. Ama Nazi zaferi ve Alman-Sovyet Rusya anlaşması, belki Parti’nin hiç hoşuna gitmeyen, inkâr edilemeyecek iki gerçektir. Parti, bundan hoşlanmasa bile, bu gerçeklere ayak uydurmak zorundadır. Ve sen Parti’nin bu geçiş döneminde hangi yeni kuralları uygulayacağını bilmiyorsun.” “Böyle olduğı için de elimi kolumu bağlayıp oturmam mı gerek sence?” “Öyle bir Şey söylemedim,” diyor Schneider. “Konuşuyoruz...” Bir an duruyor, düşünüyor gibi, işaretparmağını iri burnunun kanatlarında dolaştırarak, “Komünist Partisi başka nedenlerle de olsa Nazilerle ne kadar az bağdaŐabilirse, kapitalist demokrasilere de o kadar yabancıdır. Sovyet Rusya’nın Batı demokrasileriyle yakınlashması olanağı

ortaya çıkınca siz, faşist diktatoryasına karşı politik bağımsızlığın ve özgürlüğün korunması bahanesiyle bu Batı'ya yaklaşma politikasını uygulama alanına koydunuz. Halbuki bu bağımsızlık ve özgürlük tümüyle hayalden ibarettir, sen de biliyorsun. Bugün Batı demokrasileri yenilmiş durumda, Sovyet Rusya faşist Almanya'ya yaklaştı, Pétain Fransa'da iktidarın sahibi; demek ki partinin çalışmalarına bir faşist ortam içinde devam etmesi gerekecektir. Ve sen burada, şefsiz, emirsiz, dış dünya ile temassız, dış dünyadan habersiz, kendi kararınla, gözden düşmüş bir programı uygulamakta ısrar edeceksin. Az önce bir Halk Cephesi yaratmaktan bahsediyorduk: Halk Cephesi ölmüştür oysa. Ölmüş ve gömülmüş. 1938'de bu adın bir anlamı vardı, bugün de tarih sayfaları içinde o kelimeye rastlamak mümkün. Ama bugün için hiçbir anlamı kalmamıştır. Çok dikkatli hareket etmen gerek Brunet, çünkü tam bir karanlıkta çalışacaksın." Sesi tuhaf bir tutkuyla titriyor, sonra susuyor Schneider, bir an sonra yumuşak bir sesle devam ediyor: "İşte bu nedenle sana, yapacağın işi iyi biliyor musun?" diye sordum." Brunet gülmeye başlıyor: "Hadi hadi," diyor, "bütün bunlar o kadar da korkunç şeyler değil. Adamları toparlayalım, papazlara ve Nazilere karşı el altından savaşalım; üst tarafı zamanı gelince düşünülür: Zamanın koşullarına göre yeni kararlar almak her zaman mümkün." Schneider başını sallıyor: "Tabii," diyor, "tabii." Brunet onun gözlerinin içine bakıyor: "Senden yana içim rahat değil ama," diyor, "çok karamsar görünüyorsun." "Ben mi?" diyor Schneider, ilgisiz devam ediyor, "bana sorarsan, yapacaklarımızın hiçbir politik değeri olmayacaktır bence. Durum kimsenin hâkim olamayacağı kadar uzak bize ve biz, sorumluluk yüklenemeyecek kadar küçüğümüz içinde. İçimizden dış dünyaya geri dönebilecek olanlar, sınırları ve mitleriyle, kurulmuş, hazır bir yeni düzen bulacaklar. Bu alanda hiç olmazsa. Ama biz, burada arkadaşlara biraz olsun cesaret verebilir, onların umutsuzluğa düşmesine engel olabilirsek, yaşamaları için bir neden bulabilirsek onlara, bu neden hayalden öte geçmeyen bir neden dahi olsa, o zaman, çabamızın bir değeri olur." "Çok güzel," diyor Brunet... Kısa bir sessizlikten sonra, "Ben biraz dolaşayım," diyor, "kaç günden beri ilk kez çıkıyorum dışarı. Görüşürüz!" Schneider iki parmağını kaldırarak selamlıyor onu, dönüp gidiyor. Olumsuz bir zekâ, bir entelektüel, onu başıma dert etmekle iyi mi ettim acaba? Ne tuhaf oğlan: Bazen nasıl sıcak, nasıl dost, bazen soğuk, çok soğuk, hatta sinik. Nereden tanıyorum onu? Partideki çocuklardan söz ederken neden arkadaşlar diyor, senin arka-

daşların demiyor? Oysa böyle demesi beklenir. Ne olursa olsun, askerlik cüzdanını mutlaka görmem gerek. Ama nasıl? Pazar günlerine özgü kılığına girmiş avluda, insanlar, sokaklık yüzleriyle dolaşıyorlar, bütün bu yıkanmış, tıraş olmuş yüzlerde, aynı anlamsız, ifadesiz boşluk var. Bekliyorlar ve bekleyişleri duvarların ötesinde bahçeleri, genelevleri ve sokak kahveleriyle bütün bir kent yaratıyor. Avlunun ortasında biri armonika çalıyor, çiftler dans ediyor, hayal kent yeşilliklerini, kırmızı çatılarını yükseltiyor, dans eden hayaletlerin kör yüzlerinde aksediyor. Brunet, dönüyor, arka avlu-ya geliyor. Dekor değişmiş: Kilise yok olmuş şimdi, adamlar çocuklar gibi bağırsarak oynuyorlar, deliler gibi koşuyorlar avluda. Brunet ahırların arkasındaki tepeciğe doğru yürüyor, tırmanıyor, taze kazılı mezarlara bakıyor, kendini çok rahat hissediyor. Kabartılmış toprağa çiçekler atılmış, üç küçük haç dikilmiş. Brunet iki mezarın arasına, yere oturuyor, ölüler, altında, boylu boyunca; bu huzur veriyor ona; bir gün huzur ve suçsuzluk onu da alacak içine. Yarı gömülü bir sardalye kutusunu topraktan çıkarıyor, ileri, uzağa fırlatıyor: Piknik yapılan bir pazar günü, mezarlıkların ziyaret edildiği bir pazar; geçmişten kalmış bir pazar; bir yamacın üzerindeydim, altımda, bir kentte çocuklar cılgın haykırışlarla koşmaca oynuyorlardı, sesleri bana kadar yükseliyordu. Neredeydi bu? Bilmiyor nerede olduğunu, düşünüyor: “Karanlıkta çalışacağımız gerçek.” Öyleyse? Öyleyse ne? Hiçbir şey yapmadan beklemek mi? Oturmak yalnızca. Düşüncelerinin burasında gücü isyan ediyor. Geri döneceğim, savaş bitince, geri döneceğim ve arkadaşlara: “İşte döndüm! Gerçek savaşı ben yaşadım,” diyeceğim. Kaçmak... Kaçmak? Duvarlara bakıyor, çok yüksek değil, bir kere Nancy’ye vardı mı üst tarafı kolay. Nancy’de Poullain’ler onu saklarlar. Ama altında bu üç ölü var, bu ölümsüz ikindi saatinde haykıran, oynayan çocuklar var; avuçlarını taze, serin toprağa dayıyor, kaçmayacağına yemin ediyor kendi kendine. Uсталıkla. Yumuşak, sabırlı. Arkadaşları bir araya toplamak, onlara yavaş yavaş güven ve umut vermek, barışın kabul edilmez bir şey olduğuna inandırmak, sonra olayların gelişimine göre tutumu yeniden gözden geçirmek. “Parti bizi yüzüstü bırakmayacaktır,” diye düşünüyor Brunet. Parti bizi *yüzüstü bırakmaz*. Ölülerin üzerine, ölüler gibi, boylu boyunca yatıyor; göğ-ge bakıyor; kalkıyor, ağır adımlarla iniyor tepeden, yapayalnız olduğunu düşünüyor. Ölüm, çepeçevre etrafında, bir koku gibi, bir pazar gününün sonu gibi ve o ilk kez kendini belirsiz bir suçlulukla suçlu hissediyor. Yalnız olduğu için suçlu, yalnız olduğu, düşündü-

ğü ve yaşadığı için suçlu. Ölmemiş olduğu için suçlu. Duvarların ötesinde oyulmuş, kör gözleriyle simsiyah ve ölü evler var; taşın ölümsüzlüğü. Bu pazar günleri kalabalığının çocuksu haykırırları dünya yaratılalı beri göğe yükselmekte. Yalnızca Brunet ölümsüz değil, ama ölümsüzlük bir bakış gibi Brunet'nin üzerinde. Yürüyor: Döndüğü zaman akşam oluyor ağır ağır, bütün gün dolaşmış demek ki, öldüreceği bir şey vardı, öldürebilmiş mi sonunda, bilemiyor: Hiçbir şey yapmazsa insan ruh halleriyle yaşar, çaresiz bir şey bu. Çatı arasında koridor toz kokuyor, insanlar mırıl mırıl, uğulduyor, bu, pazarın sürüklenen kuyruğu. Yerde kayan yıldızlarıyla bir gece gökyüzü; insanlar karanlıkta sigara içiyor. Brunet duruyor, kimseye söylemeden: "Dikkat edin," diyor, "tahta döşemeyi tutuşturmayalım." İnsanlar, başları üzerinden inen bu sese karşı homurdanıyorlar. Brunet, rahatsız oluyor, susuyor: Kendini fazla hissediyor burada. Birkaç adım daha atıyor, kıpkızıl bir gezegen parlıyor, ayaklarının ucuna doğru yuvarlanıyor, Brunet ayağıyla bastırıyor gezegeni. Gece tatlı ve mavi; pencereler mavi geceyi üç köşe parçalara kesiyor, güneşe çokça baktığı zaman insanın gözkapaklarının altında dolaşan o eflatun-mor lekelerle benziyor. Hücrelerini bulamıyor bir türlü: "Hey! Schneider!" diye bağırıyor. "Gel, buradayım. Bu yandan, bu yandan!" Geri dönüyor, biri usulca şarkı söylüyor yalnız kendi için, "Yolda güzel, gölgeli yolda, bir kız şarkı söylüyordu..." Brunet, "Geceyi seviyorlar," diye düşünüyor. "Bu yandan," diyor Schneider, "biraz daha, tamam." Giriyor içeri, parmaklıkların ardından geceye bakıyor; gece mavi olduğu zaman yanan bir gaz lambasını düşünüyor. Sessizce oturuyor: Gaz lambası neredeydi? Çevresinde insanlar fısıldaşıyorlar. Sabah haykırıyorlar, gece fısıldaşıyorlar, çünkü seviyorlar geceyi: Geceyle birlikte o karanlık, kocaman kutuya, usulca, sessizce huzur giriyor, huzur ve geçmiş yıllar; sanki yaşamlarını sevmişlerdi hepsi. "Ben," diyor Moûlu, "şöyle köpüklü tarafından bir birayı tercih ederdim. Şu saatte, Cadran Bleu'de, gelip geçene bakar, bir duble bira içerdim, köpüklü tarafından," "Cadran Bleu nerede?" diye soruyor sarı kıvrıkcık çocuk. "Gobelin'de. Gobelin Bulvarı'yla Saint-Marcel Bulvarı'nın köşesinde. Neresi olduğunu bilebildin mi?" "Bildim tabii. Saint-Marcel Sineması da var o sırada." "Tamam, iki yüz metre var, yok. Ben orada, Lourcine Kışlası'nın karşısında oturuyorum. İşten çıkınca eve gidip yemek yedim, sonra inerdim, Cadran Bleu'ye girerdim ya da bazı bazı, Canon des Gobelins'e. Ama Cadran Bleu'de orkestra var." "Biliyorum. Trenet gelmişti. Marie Dubas da geldi, gözümle gör-

düm onu, kapıdan çıkarken, küçücük bir otomobil vardı.” “Ben oraya giderdim,” diyor sarışın çocuk. “Vanves’da oturuyorum, hava güzel olduğu zaman geceleri oraya kadar uzanırdım.” “Epey yol ama.” “Olsun, genciz daha.” “Ben,” diyor Lambert, “bir duble bira-ya fit değilim doğrusu. Sevmem o nesneyi. Benimki şarap kardeşim. Günde iki litreyi deviririm. Hatta bazı uç. Hey, ne dersin, bu gece bir güzel şarap olsaydı şimdi, bir küçük şişe Médoc.” “Hadi canım sen de,” diyor Moûlu. “Üç litre!” “Ne olacak ya?” “Ben iki kadeh attım mı midem ekşiyor.” “Beyaz şarap içersin de ondan.” “Beyaz tabii. Başkasını bilmem bile.” “Gördün mü, ondan işte. Bak, anama bak örneğin, ben anamla beraber otururum, yetmiş yaşında, hâlâ her gün o bir şişeyi devirir. Ama kırmızı tabii.” Bir an susuyor Lambert, düş görüyor. Ötekiler de düş görüyorlar: Hepsî için konuşan bu sesleri, sessizce düşte dinliyorlar. Brunet Paris’i düşünüyor, Montmartre’ı, *Huma*’dan çıktıktan sonra uğrayıp ayaküstü bir kadeh bir şey içtiği küçük barı. “Pazar günleri,” diyor çavuş, “karım-la beraber bahçeye giderdik. Paris’e yirmi beş kilometre uzaklıkta Villeneuve-Saint-Georges’da bir bahçem var: Çok güzel sebzeler yetiştiriyorum.” Parmaklıkların ötesinden iri bir ses doğruluyor: “Ah!” diyor, “ne toprak vardır orada, ne güzel toprak.” “Şu saatte dönerdik işte,” diyor çavuş. “Ya da belki biraz daha erken, tam güneş batarken. Karım gidonuna çiçekleri bağlardı, ben portbagaja sebzeleri yüklerdim.” “Ben pazarları pek dışarı çıkmazdım,” diyor Lambert. “Sokaklar çok kalabalık oluyor, sonra pazartesi erken iş-başı yapıyorum, Lyon Gari epey uzaktır.” “Lyon Gari’nda ne iş yapıyorsun?” “Danışmada çalışıyorum, dış binada. Canın bir küçük seyahat isterse, hemen bana gel. Hatta gece bile. İcabına bakarız.” “Ben,” diyor Moûlu, “evde oturamam, aklımı oynatırım. Yalnızım çünkü, tek başıma!” “Cumartesileri bile bazen bütün gün hiç dışarı çıkmam,” diyor Lambert. “Bütün gün.” “Ya kızlar?” “Ne?” “Şöyle bir paçoş ayarlamışsan?” “Eve götürürüm.” Sarı kıvrıcık çocuk şaşkın, “Eve mi?” diye tekrarlıyor. “Peki anan? Bir şey demez mi?” “Bir şey demezdi, bir çorba pişirirdi bize, sonra sinemaya giderdi.” “Pes!” diyor sarı kıvrıcık çocuk. “Şanslısın be, benim anam! Ha! Ha! Benim anam olmalı. On sekiz yaşındayken bile, sokakta yanımda bir kız gördü mü, evde sopa çekerdi bana.” “Beraber mi oturuyorsun annenle?” “Yok, şimdi değil. Eskidendi o.” Susuyor sarı kıvrıcık çocuk, sonra usulca, “Bu gece,” diyor, “sokağa çıkmazdım. Bu gece, bir güzel kızla yatağa girerdim erkenden.” Uzun, yüklü bir sessizlik oluyor; Brunet dinliyor onları; kendini bir gündelik

şey gibi hissediyor, kendini ölümsüz hissediyor; usulca, sıkılarak, “Ben şu saatte, Montmartre’da bir küçük bistroda, arkadaşlarla beyaz şarap içerdim,” diyor. Kimse konuşmuyor, biri “Mon cabanon”u söylüyor, sesi yumuşacık. Brunet, Schneider’e soruyor: “Kim bu çocuk?” Schneider, “Gassou,” diyor, “bankada memur, Nimes’de.” Adam şarkı söylüyor, Brunet düşünüyor: “Schneider... pazar günleri ne yaptığını söylemedi.”

Bir sıçrama, uzun, ahenkli bir ses, nedir bu? Ne oluyor? Üç köşe pencere beyaz, parmaklıklar beyaz tahtalara iri gölgelerini göndermiş, sabah, saat üç. Üzüm kütükleri ayın beyaz, kıvamlı aydınlığında küme küme, Allier Bulvarı, yeşil, küme küme ağaçlar arasında uyuyor, Pont de Vau-Fleureville’de bağcılar ayaklarını yere vurup ısınarak üç trenini bekliyorlar, Brunet neşeli bir sesle, “Ne oluyor?” diye soruyor. Sonra irkiliyor, çünkü biri sertçe, “Şşit!” diye yanıt veriyor ona. “Şşit, dinle!” diye fısıldıyor biri: Mâcon’da yatağında değilim, tatil günü değil bu. Yeniden ince uzun ahenkli bir ses: Peş peşe üç ıslık sesi, geriliyor, toparlanıyor, karanlıkta eriyip yok oluyor. Bir şey oldu, bir şey. Çatı arası hışırdıyor, tahtaların üzerinde vahşi hayvan kımıldıyor, başlangıcı, sonu olmayan ölümsüz gecede bir ses çırpınıyor: “Tren! Tren! Tren!” Buydu demek: İlk tren. Bir şey başlıyor: Elle tutulamayan uzak, hayal gece maddeleşecek ve yaşamaya başlayacak yeniden, gece şarkı söylemeye koyulacak. Herkes birden konuşuyor: “Tren, ilk tren, demiryolu yapıldı demek, itiraf etmek gerek ki çok iyi çalışmışlar herifler, Almanlar her zaman iyi işçilerdir zaten; hadi sen de, yapmak zorundalar tabii, kendi yararlarına, tabii yapacaklar; her şeyi düzeltmeleri kendi yararları için; bu tren, göreceksiniz çocuklar, bu tren; Fransa, Fransa; nereye gidiyor acaba? Nancy’ye, belki Paris’e hatta; çocuklar, çocuklar! Ya tutsaklar varsa trende? Çocuklar, ya tutsaklar varsa? Anlıyor musunuz, anlıyor musunuz?” Tren, dışarıda, mutluluğa, güzelliğe götürülen yolda ağır ağır ilerliyor ve kocaman bina, karanlık, sessiz, gözlüyor, dinliyor, bekliyor. Brunet düşünüyor: “Cephane götürüyor bu tren,” diye düşünüyor; ve inatla çocukluğunu reddediyor, uzak çocukluğunu, paslı, tozlu vagonlar görmeye çabalıyor, lekeli, boz renkli çadır bezinden örtüler, dökme demirden, çelikten bir cansız, soğuk yığın; yapamıyor: Kadınlar veyözün mavi aydınlığında uyuyor; şarap ve kızarmış et kokuyor hava; bir adam koridorda sigara içiyor ve gece, camlara yapışmış gece, adama kendi yüzünü geri çeviriyor; yarın sabah, Paris. Brunet gülümüyor, kendini yere bırakıyor yeniden, yatıyor, çocukluğuna sarın-

miş, ayın fısıldaşan, sırlı aydınlığında, yarın Paris, trende uyukluyor, başı yumuşak, çıplak bir omza dayalı, ipekten bir aydınlığa uyanıyor, Paris! Başını kımıldatmadan gözlerini sola çeviriyor: Altı yarasa, duvara çengel ayaklarıyla yapışmış, kanatları etekler gibi gövdeleri boyunca sarkıyor. İyice uyanıyor artık, yarasaralar, duvara asılı ceketlerin gölgesi, Moûlu gene ceketini çıkarmamıştır mutlaka, onu gece ceketini çıkarmaya zorlamalı. Gömleğini de değiştirmeli, sonunda bitleneceğiz biz de. Brunet esniyor: Bir sabah daha; bu gece ne olduydu? Ha! Evet, tren. Birden doğruluyor, battaniyeyi fırlatıyor, oturuyor. Bedeni tahta gibi, zikzaklı ağırlar, uyuşmuş kaslarında ağacımsı bir sevinç, tahta döşemenin katılığı etinin içine geçmiş sanki; geriniyor, düşünüyor: “Geri dönersem, dünyada yatakta yatamam artık.” Schneider uyuyor daha, ağzı açık, yüzünde bir ıstırap ifadesiyle; Kuzeyli düşünde gülümsüyor; Gassou, saçları karmakarış, gözleri kan içinde battaniyesinin üzerinde ekmek yiyor, bazen duruyor, çiğnemiyor, ağzını açıyor, parmağını sokuyor, ekmeğin içinden bir saç, battaniyenin yününden bir ince lif çıkarıyor, tekrar çiğnemeye koyuluyor. Moûlu şaşkın hareketlerle ensesini kaşıyor, simsiyah, kömürleşmiş bir kir yüz çizgilerini meydana çıkarmış, gözleri boyalı gibi sanki, yıkanmaya zorlamalı şunu; sarı kıvrıcık çocuk keyifsiz bir ifadeyle gözlerini kırıştırıyor, sonra birden yüzü aydınlanıyor: “Vay canına!” Battaniyeden yalnız başı çıkıyor dışarı, çocuk yüzünde şaşkın bir sevinç var. “Ne var, n’oldu ahbap?” diye soruyor Moûlu. “Selam duruyor seninki,” diyor sarı çocuk. “Selam mı duruyor? Ha ha!” diyor Moûlu, kuşkucu, göz kırpmıyor: “İnmeli bir moruk gibi mi?” Sarı kıvrıcık çocuk battaniyeyi atıyor üzerinden, gömleğinin eteği sarı tüylü bacaklarının üstünde sivri bir tümsek yapmış. “Sahi be!” diyor Moûlu. “Sahi be, ne şanslı herifsin be.” Gassou, dudak büküyor: “Şanslı mı?” diyor. “Kötü bir şans, kötü.” “Hadi oradan, kıskandın,” diyor sarı kıvrıcık çocuk. “Böyle kötü şans sana da gelse, bayılırsın ama, değil mi?” Moûlu, Lambert’i kolundan yakalamış, sarsıyor, sıçrayarak uyanıyor Lambert, uyku sersemi, bağıırıyor: “E, n’oluyor be?” “Bak bak!” diyor Moûlu. Lambert gözlerini ovuşturuyor, bakıyor kısaca, “Vay namussuz!” diyor. “Bir el atalım mı, ha?” “Arkası bok çıkar ha!” diye gülüyor, sarı kıvrıcık çocuk. “Bakarsın, foslar, ha?” “Foslar mı?” Sarı kıvrıcık çocuk acıyan gözlerle bakıyor: “Foslar ha! Asker olmadan, bunun iki misli kocamanıyla uyanırdım her sabah.” Sırtüstü yatmış, kolları iki yanında, aralık gözkapaklarının altından her nefes alıp verişte yükselip alçalan tümseğe bakıyor. “Korkmaya baş-

lamıştım vallaha!” diyor. “Evliyiz biz kardeşim.” Katılıyorlar gülmekten. Brunet başını çeviriyor, öfke boğazını tıkıyor sanki. “Ben,” diyor Moûlu, “bir başlarsam, ardı gelir. Onun için olmasın daha iyi, harcamam kendimi hiç olmazsa.” Gene gülüyorlar. Sarı kıvırcık çocuk kasıklarını okşuyor: “He hey!” diye mırıldanıyor. “Yeryüzü cenneti bu!” Brunet dönüyor birden, öfkeden değişen sesiyle, “Ört üstünü!” diyor. Sarı kıvırcık çocuk gözünü açıyor, şehvetin pelteleştirdiği bir sesle, “Neden?” diye soruyor. Okumuş yazmış Moûlu, bir tiyatro sahnesindeymiş gibi kocaman bir el hareketiyle, “Görmeye kıyamadığım şu göğsü ört!” diye şiir söylüyor. Gülüyorlar hepsi. “Hayvanlar!” diyor Brunet. “Hayvanlar!” Susuyorlar birden. Hepsi başlarını çevirmiş, Brunet’ye bakıyorlar, Brunet, “Nefret ediyorlar benden,” diye düşünüyor. Gassou usulca homurdanıyor, başı öne eğik. Brunet, “Bir şey mi dedin?” diye soruyor. Gassou omuz silkiyor, yanıt vermiyor, Moûlu barıştırmacı bir gülümsemeyle, “Ara sıra aşktan konuşmak iyidir ama,” diyor, “insanı oyalar.” “Aşktan ancak iktidarsızlar konuşur,” diyor Brunet, “erkek olan bir kadın bulur yatar. O kadar.” “Ya bulamazsa?” “Bulamazsa susar.” Hepsi tedirgin, sinsi bakışlarla önlerine bakıyorlar, sarı kıvırcık çocuk ağır ağır, istemeye istemeye battaniyeyi üstüne çekiyor. Schneider hâlâ uyuyor. Brunet Kuzeylinin üzerine eğiliyor, omzundan yakalıyor, sarsıyor onu, Kuzeyli homurdanıyor, gözünü açıyor: “Hadi jimnastiğe.” “Kalkıyorum,” diyor Kuzeyli. Kalkıyor, ceketini alıyor, ahırların önündeki avluya iniyorlar; barakalardan birinin önünde Tipo, Dewrouckère ve üç arkadaşları onları bekliyor. Brunet, “Tamam mı?” diye sesleniyor uzaktan. “Tamam!” diye bağılıyor Tipo. “Gece sesleri duydun mu?” Brunet sinirleniyor birden, “Duydum,” diyor öfkeyle. Sonra, can sıkıntısı dağılıveriyor: Hepsi genç, sağlam, tertemiz; Tipo kasketini keyifle yana yatırmış. Brunet onlara bakıyor, gülümsüyor. İncecik, toz gibi bir yağmur yağıyor, avlunun sonunda insanlar, sabırla, sabah duasını bekliyorlar. Brunet çocuğu bir sevinçle kalabalığın pazar sabahının kalabalığından çok daha az olduğunu görüyor. “Dediğimi yapabildin mi?” Dewrouckère yanıt vermiyor, barakanın kapısını açıyor: Yerde ince, pırıl pırıl bir saman örtüsü var. Brunet’nin genzine taze, buruk bir ahır kokusu doluyor: “Nereden buldunuz bunu?” Dewrouckère gülümsüyor, “İçimiz sıkılıyordu, eğlendik biraz.” “İyi,” diyor Brunet, dost gözlerle bakıyor onlara. Barakaya giriyorlar, soyunuyorlar, donları kalıyor yalnızca; Brunet çıplak ayağını samana sokuyor, mutlu, bakıyor: “Başlıyoruz,” diyor. Adamlar, arkaları kapıya dönük, sıralanıyorlar.

Brunet karşılarında, sayarak hareketlere başlıyor. Ötekiler onunla birlikte eğilip kalkıyorlar, nefesleri dişlerinin arasından gitgide hızlanarak çıkıyor. Elleri enselerinde kilitli, topuklarının üzerinde yere çöktükleri zaman Brunet zevkle seyrediyor onları, ince uzun, genç, güçlü kasları kabarıyor; Brunet'yle Dewrouckère en irileri, en yapıllıları, ama kasları fazla katı, fazla yuvarlak onların, yalnızca Tipo zayıf çok, Brunet kaygıyla bakıyor ona, sonra birden, aklına bir şey geliyor: "Dur!" diye bağılıyor. Tipo durdukları için memnun, nefes nefese. Brunet ona, "Sen," diyor, "çok zayıfsın. Neden?" "Hazirandan bu yana yirmi kilo verdim," diyor Tipo. "Ne biliyorsun?" "Revirde bir tartı var." "O kiloları geri almalısın," diyor Brunet. "Daha çok yemen gerek." "Ama," diyor Tipo, "biliyorsun..." "Biliyorum," diyor Brunet. "Ama bu işin basit bir çaresi var: Hepimiz kendi yemeğimizden birazını sana vereceğiz her gün." "Ben..." diyor Tipo. Brunet sertçe, "Ben doktorum burada," diyor, "doktorum ve sana çok sıkı bir gıda rejimi emrediyorum." Sonra dönüyor, ötekilere bakıyor: "Anlaştık mı?" "Anlaştık," diyorlar hepsi. "Anladın mı?" diyor Brunet. "Her sabah odalarımızı dolaşacak, günlük tayinini toplayacaksın!" Öne, arkaya, öne, arkaya; birkaç saniye sonra Tipo sendeliyor, Brunet kaşlarını çatıyor: "Neyin var?" diye soruyor. Tipo özür diler gibi gülümsüyor: "Yoruldum biraz!" diyor. "Durma," diyor Brunet. "Durma!" Gövdeler tuhaf şekilli dev tekerlekler gibi dönüyor havada, başlar görünmez çemberler çizerek, bacakların arasına kadar iniyor, kalkıyor, tekrar iniyor, tekrar kalkıyor. "Yeter!" Yere uzanıyorlar, bacak hareketlerine başlıyorlar bu kez, köprü kuruyorlar, kendilerini güreşiyor farz ediyor, gülüyorlar. Brunet bütün kaslarını duyuyor, ayrı ayrı; ince, keskin bir acı var kasıklarında: Brunet mutlu şimdi, günün tek mutlu saati bu; tavanın kararmış tahtaları arkaya arkaya gidiyor, yüzüne samanlar sıçırıyor, samanın sarı, buruk kokusunu duyuyor, parmakları samanların içinde. "Hadi!" Biri, "Kasıklarım kopacak," diyor. "Çok iyi, çok iyi! Devam!" Kalkıyor: "Hadi Marbot." Marbot savaş öncesinde güreşçiymiş, iyi biliyor işi. Dewrouckère'e yaklaşıyor, belinden yakalıyor onu. Dewrouckère gıdıklanıyor, gülüyor; Marbot'nun ellerinde yay gibi geriliyor, arkaya atıyor kendini. Sıra Brunet'nin, Marbot'nun sıcak avuçlarını belinde duyuyor Brunet, kendini arkaya bırakıyor: "Olmadı," diyor Marbot. "Olmadı. Hey Tanrım! Sıkma kendini. Yumuşak, daha yumuşak." Brunet bütün ağırlığını bacaklarına veriyor, çitirdiyor bacak kemikleri, çok yaşlı artık, katılaşmış çok: ama parmakları değiyor yere, gene de kendinden memnun,

doğruluyor, ter içinde, olduğu yerde zıplıyor. “Durun!” diye bağı-
yor Marbot. Brunet korkuyla dönüp bakıyor: Tipo olduğu yere yı-
ğılmış, baygın. Marbot samanlara yatırıyor onu, başını kaldırıyor,
belirsiz bir suçlamayla, “Çok sert bu iş onun için,” diyor. Brunet si-
nirleniyor birden, “Hiç değil,” diyor. “Alışık değil de ondan. Geçer.”
Tipo gözlerini açıyor, güvenen gözlerle bakıyor Brunet’ye; Brunet
sıcak bir sesle, “Ne oldun küçük?” diyor. “İyiyim, geçti,” diyor Ti-
po. Yüzü sapsarı, zor nefes alıyor. “İyisin, yemek yersen daha da iyi
olacaksın,” diyor Brunet. “Bugünlük tamam! Hadi, duşa, jimnastik
adımıyla! Çabuk!” Fırılıyorlar hepsi, çıplak, çamaşırları, ceketleri
ellerinde, su hortumuna doğru koşuyorlar, ceketlerini, çamaşırları-
nı yere, çadır bezine atıyorlar, bezle sarıyorlar çamaşırları, sonra in-
ce ince serpiştiren yağmurun altında yıkıyorlar. Brunet’yle Tipo
hortumu tutmuşlar, suyu Marbot’ya fışkırtıyorlar. Tipo ürkek göz-
lerini Dewrouckère’e çeviriyor, usulca, “Seninle konuşmak istiyö-
rum,” diyor Brunet’ye. Brunet elinde hortum dönüp bakıyor, Tipo
bakışlarını kaçırıyor ondan; Brunet sinirleniyor, insanları korkut-
mayı sevmiyor hiç. Kuru bir sesle, “Öğleden sonra üçte avluda bekle
beni,” diyor. Marbot haki bir kumaş parçası bulmuş, bedenini
ovalıyor, sonra giyiniyor. “Hey çocuklar!” diyor. “Bir şey var herhal-
de. Bakın!” İriyari, kocaman bir zenci, bir grup tutsağın ortasında
iri hareketlerle konuşuyor. Marbot heyecanla, “Caboche bu,” diyor,
“sekreter. Gidip bakayım, ne oluyor.” Yürüyor, Brunet ardından ba-
kıyor onun: Hay serseri, tozluklarını bile geçirmemiş ayağına, elin-
de tutuyor. “Ne olabilir?” diye soruyor Tipo. İlgisiz bir tavırla sor-
muştur, ama sesi yalan söylemiyor: Hepsinin günde yüz kez çıkar-
dıkları ses bu: Umut sesi. Brunet omuz silkiyor: “Ya Ruslar Bre-
men’e çıkarma yapmıştır ya da İngiltere barış istemiştir. Ne olabi-
bilir başka?” Tipo’ya sevmeyen gözlerle bakıyor. Küçük, öbür oğlan-
ların yanına koşmak için deli oluyor, ama cesareti yok. Brunet bu
çocukça utançtan dolayı ona borçlu hissetmiyor kendini: Sırtını dö-
nüverse, oraya koşacak Tipo, gözlerini kocaman kocaman açarak,
kısık burun delikleri, dikkat kesilmiş kulaklarıyla Caboche’un kar-
şısına geçecek o da. “Su sık bana!” diyor. Donunu çıkarıyor, eti ha-
yat verici dolu tanecikleri altında hazla titriyor, milyonla su taneci-
ği, milyonla et hücresi, güç: Elleriyle ıslak bedenini ovalıyor, gözle-
rini küçük kalabalıktan ayırmıyor: Marbot kalabalığın ortasına ka-
dar sokulmuş, sivri burnunu iriyari zenciye doğru kaldırmış. Tan-
rım, umutlarını, tüm umutlarını kaybedebilseler bir! Yapacakları
bir şey olsa hiç olmazsa. Savaş öncesinde onları gerçeğin katılığına

ayak bastıran çalışmalarıydı, gerçeği çalışmaları düzenliyordu onlar için, karara bağlıyordu, dış dünyayla ilişkiyi kuruyordu. Şimdi, hiçbir işleri yok onların ve onlar kendilerini, her şeyin olabileceğine inandırıyorlar, düş görüyorlar yalnızca. Gerçeğin ne, hangisi olduğunu bilmiyorlar. Şu ağır, ahenkli adımlarla, bir bitkinin doğadan olma salınışıyla, yüzlerinde bir bitkinin açılışı gibi doğadan olma gülümseyişlerle dolaşan üç adam, uyanık mı? Ara sıra dudaklarından bir sözcük yükseliyor, ama bunu fark etmiyorlar bile çoğu zaman. Neyin düşünü görüyorlar? Hepsi, sabahtan akşama; çoktan yoksun oldukları heyecanı, beklenmediği, inanılmayacağı, kendi kendini zehirleyen bir zehir gibi beyinlerinde, ruhlarında yapıyorlar, sabahtan akşama, her gün artık yapmaz oldukları şeylerin öyküsünü tiyatrolara yakışacak heyecanlar, dövüşler ve kanlardan yapılmış öyküler anlatıyorlar. "Tamam. Oldu!" Su alçalıyor, yere iniyor, çakılların arasında köpükleşen bir kaynaşma oluyor. Kuru lanıyor Brunet, onlara doğru gelen Marbot'yu görüyor. Yüzünde kör bir zafer sarhoşluğu var Marbot'nun. Bir an kararsız kalıyor, sonra birden söylüyor: "Görüşmeciler gelecekmış." Moûlu'nun yüzü kıpkırmızı oluyor: "Ne? Nasıl?" "Ailelerimiz gelecekmış!" "Ya, sahi mi?" diyor Brunet alayla. "Ne zaman geleceklermiş?" Marbot heyecanla bakıyor: "Bugün," diyor, "öğleden sonra." "Eh," diyor Brunet, "tabii kamp komutanı tutsaklar karılarıyla yatabilsin diye yirmi bin de yatak ısmarlamıştır." Dewrouckère gülüyor, Moûlu gülemiyor, gözleri hâlâ iştahlı. Marbot kendine inanan insanların rahatlığıyla: "Hayır," diyor, "şaka değil bu. Resmî bir haber. Caboche söyledi." "Hah," diyor Brunet, "Caboche söylediye..." "İlanı duvara yapıştıracaklarmış bugün," diyor Marbot. "Görürseniz inanacaksınız." Dewrouckère: "Niye benim kığımın üstüne yapıştırmıyorlar?" diyor. Brunet gülümsüyor. Marbot şaşalıyor, ama inat ediyor: "Gartiser de söyledi," diyor, "bir Alman şoförden duymuş. Epinal'den, Nancy'den geliyorlarmış." "Kimler?" "Canım, ailelerimiz tabii. Gece gelmişler, arabalarla, bisikletle, yük vagonlarıyla, gece istasyonda, belediyenin bahçesinde yatmışlar. Sonra komutana gitmişler, yalvarmışlar, bak bak! İşte işte, yapıştırıyorlar işte!" Bir adam kapıya bir ilan yapıştırıyor, kalabalık saldırmış, insanlar kaynaşıyor basamaklarda. Marbot geniş bir el hareketiyle kapıyı gösteriyor: "Nasıl?" diye bir zafer çılgılığıyla soruyor. "Nasıl? Senin kığın mı yapıştırıyorlar ha?" Dewrouckère omuz silkiyor. Brunet, yanılmış olmanın buruk keyifsizliğiyle, telaşsız hareketlerle giyiniyor: "Hadi bakalım," diyor. "Musluğu kapamayı unutmayın." Kapı-

ya yığılan kalabalığa sokuluyor, bunun da ötekiler gibi bir saçma, bir boş telaş olması mümkün, az da olsa bir şans var: Brunet korkak ruhları sevinçle dolduran bu küçük, hak edilmemiş, günlük mutluluklardan nefret ediyor: İki kaşık çorba, duvara yapışan bir ilan; işi güçleştirmekten başka işe yaramıyor bunlar. Brunet ilanı uzaktan okuyor: "Kamp komutanlığından bildirilmiştir: Tutsakların yasaya göre en yakın hısımları olmak şartı ile aileleriyle görüşmelerine izin verilmiştir. Alt kat salon görüşmeye ayrılmıştır. Yeni bir emre kadar görüşme günleri pazar, saat on dört-on yedi arası olarak ilan edilmiştir. Tutsakların kamp içindeki tutumları göz önüne alınarak bu izin her zaman geri alınabilir. Not: Görüşme yirmi dakikadan fazla süremez." Godcheaux mutlu bir homurdanmayla, "Yok, doğrusu," diyor, "sandığımız kadar hayvan değillermiş herifler." Brunet'nin solunda ufak tefek Galyalı gülmeye başlıyor, tuhaf, uyuşuk bir gülüş bu. "Ne var gülecek?" diye soruyor Brunet. "Haha!" diyor Galyalı. "Geliyor, geliyor. Yakındır gelmesi." "Ne geliyor?" Galyalı bir an şaşalamış görünüyor, gülmesi yüzünde donuyor, eliyle belirsiz bir işaret yapıyor, tekrar başını sallıyor: Brunet kalabalığı yarıyor, merdiveni çıkıyor: Alt katın alacakaranlığında insanlar kaynaşıyor, dev bir karınca yuvası burası, başını kaldırıyor, merdiven tırabzanına yapışmış soluk mavi eller görüyor, sonra ta yukarı kadar döne döne çıkan soluk mavi yüzlerden bir helezon, itiyor, itiyorlar, parmaklığa yapışıyor, kendini çekmeyi deniyor, itiyorlar, sallanan tırabzana bastırarak eziyorlar onu; bütün gün bu insanlar amaçsız, yapacakları bir şey olmadan aşağı, yukarı inip çıkıyorlar; Brunet, "Yapılacak hiçbir şey yok," diye düşünüyor. "Mutsuz değiller çok." Burada yeniden mal sahibi oldular hepsi, kışla onların, çatı arasında, mahzenlerde toplantılar düzenliyor, bir kilerde keşfettikleri kitapları okuyorlar. Evet, revirde ilaç yok, mutfaklar bomboş, ama bir revir var, bir mutfak var, sekreterlik odası, hatta berber odaları var: Kendilerini yönetiliyormuş gibi hissediyorlar. Evlerine mektuplar yazdılar ve iki günden beri burada o kentlerdeki zaman akmaya koyuldu yeniden. Kommandatur, saatlerini Almanya saatine göre ayarlamalarını emrettiği zaman bu emri hevesle yerine getirdiler, hatta, bileklerindeki saati, haziran-dan beri, bir yas işareti olarak ölü bırakmış olanlar bile: Yabani ot-lar gibi büyüyen bu belirsiz, sınırsız zaman parçası başka bir zaman oldu değişti, onu bir Alman zamanına değiştirdiler, evet Almanların zamanı, yenmiş olanların, zafer kazanmışların, gerçek güçlülerin zamanı o şimdi, Dantzig'de, Berlin'de akan aynı zaman:

Kutsal zaman. Çok da bahtsız değiller, hayır, bahtsız değiller: Yaşamları sınırlanmış, yönetilen, beslenen, bir çatı altında yatabilen, sorumsuz insanlar. Gece o tren geçti, şimdi aileler gelecek, kolları kucak kucak tatlı sözler ve konservelerle dolu. Hıçkırıklar, feryatlar, öpücükler! "Bir bu eksikti, şimdiye dek alçakgönüllüydüler hiç olmazsa; şimdi bir de kendilerini çok önemli kişiler sanacaklar." Karıları ve anaları kendilerine büyük, ulaşılmaz bir kahraman, bir kahraman Tutsak Mit'i yaratacak kadar çok beklediler onları, şimdi zehri onlara verecekler. Çatı katına çıkıyor, hücreye giriyor, arkadaşlarına öfkeyle bakıyor. Oradalar hepsi, her günkü gibi yatıyorlar, hiçbir şey yapmadan, yaşamlarının düşünüyüşünü görmek için yatıyorlar, rahat ve büyülenmiş; Lambert, kaşlarını kaldırmış, yüzünde somurtkan bir şaşkınlıkla, Les petites filles modeles'i okuyor. Haberin çatı katına ulaşamadığını anlamak için şöyle bir göz atmak yetiyor. Brunet tereddüt ediyor: Söyleyecek mi onlara? Sonra birden pırl pırl gözlerini, delice heyecanlarını görür gibi oluyor: "Nasıl da öğrenecekler." Sessizce oturuyor. Schneider yıkanmak için inmiş, Kuzeyli de aşağıda daha; ötekiler Brunet'ye tuhaf gözlerle bakıyor: "Ne var?" diye soruyor Brunet. Hemen yanıt vermiyorlar, sonra Moûlu sesini alçaltıyor: "Bit var," diyor. Brunet sığıyor, yüzünü buruşturuyor. Kendini sinirli hissediyor, tekrar sinirleniyor, hırsıyla, "Burada bit istemiyorum ben!" diye bağırıyor. Birden duruyor, dudağını ısırıyor, ötekilere kararsız gözlerle bakıyor. Kimse ses çıkarmıyor, karşısındaki yüzler donuk ve gizli bir kaygıyla dertli. Gassou soruyor: "Brunet, ne olacak şimdi?" Evet, evet sevmiyorsunuz beni, ama başınız sıkıştı mı beni arıyorsunuz. Daha yumuşak, yanıt veriyor: "Buradan gidelim dediğim zaman hiçbiriniz dinlemediniz beni." "Nereye gidebilirdik?" "Boş yerler vardı, Lambert sana, alt kata in, bak, mutfak boş mu demiştin." "Mutfak mı?" diye bağırıyor Moûlu. "Taşların üzerinde yatacaktık ha? Sidik zoru olmaya birebir, bir de üstelik hamamböceği dolu." "Bitten iyidir. Lambert, sana söylüyorum, mutfakta yer var mı? Gidip baktın mı?" "Evet." "Eee?" "Yer yok." "Ya, gördün mü? Sekiz gündür söylüyorum sana. Hemen inip baksaydın, hemen..." Kanının yüzüne hücum ettiğini hissediyor, sesi yükseliyor, bağırıyor: "Burada bit olmayacak! Bit olmayacak burada! Anladınız mı?" "Hadi! hadi!" diyor sarı kıvrıkcık çocuk. "Sinirlenme, bizim suçumuz değil ya." Ama çavuş, aynı anda bağırıyor: "Hakkı var, tabii bağırır tabii! 1914'te yıllarca dövüştüm ben, tek bit görmedim üstümde, şimdi burada sizin gibi hayvanların yüzünden bitlenecek değilim bu yaştan son-

ra! Yıkanmasını bile bilmeyen hayvanlar!" Brunet sakinleşmiştir şimdi, sakin bir sesle, "Derhal, sıkı önlem almak gerek!" diyor. Sarı kıvrıcık çocuk alayla gülüyor: "Biz biliyoruz onu, ama ne yapacağız?" "Primo," diyor Brunet, "hepiniz, her sabah yıkanacaksınız. İkincisi: Herkes her gece ayıklanacak." "Ne demek o?" "Anadan doğma soyunacaksınız, donunuzu, gömleğinizi, pantolonunuzu ters çevireceksiniz, dikiş yerlerinde sirke var mı, bakacaksınız. Yün kuşak sarıyorsanız, asıl yün kuşaklarınıza gelir bitler." Gassou içini çekiyor. "Ne güzel işler!" "Gece, yatarken," diye devam ediyor Brunet, her şeyinizi çivilere asacaksınız, gömleklerinizi bile: Çıplak yatacağız." "İyi be!" diyor Moûlu. "Zatürreeden gebereceğiz demektir." Brunet öfkeyle ona dönüyor: "Bak bana," diyor, "sıra sana geldi Moûlu! Asıl bit yuvası sensin aramızda, bu böyle gidemez." Moûlu hırstan boğularak, "Yalan!" diye bağıyor. "Yalan söylüyorsun, bit yok bende, bir tane bile yok." "Belki şimdi yok, ama yirmi kilometre ötede bir tane varsa o gelip seni bulacaktır, korkma!" "Hayır," diyor Moûlu kibirle, "hiç de değil! Neden bana geliyor da sana gelmiyor? Ha? Söylesene, neden bana da sana değil, ha?" Brunet cınlayan bir sesle, "Çünkü," diyor, "sen kart bir domuz gibi pissin de ondan." Moûlu ona öldüresiye bir nefretle bakıyor, ağzını açıyor, ama ötekiler hepsi birden bağırmaya başlamışlardır bile: "Hakkı var, leş gibi kokuyorsun, yeni aybaşı olmuş acemi kızlar gibi kokuyorsun, pööf! Boğuluyoruz be, sana bakınca yemek yiyesim gelmiyor vallaha." Moûlu dikiliyor, alayla gülerek omuz silkiyor. "Ya!" diyor, "demek öyle. Oysa ben sizden daha fazla yıkanıyorum belki, ama görmüyorsunuz, çünkü ben kendini herkese göstermek için avlunun ortasında anadan doğma soyunan bazı arkadaşlarımız gibi gösteriş yapmıyorum." Brunet sokuluyor işaretparmağını Moûlu'nun burnuna doğru uzatarak, "Dün yıkandın mı sen?" diye soruyor. "Tabii yıkandım." "Öyleyse ayaklarını göster." Moûlu çılgın bir öfkeyle yerinden sıçırıyor: "Delisiniz siz be!" diye bağıyor. "Çekilin başımdan." Ayaklarını altına alıyor. Türk usulü, bağdaş kurup oturuyor. "Ayaklarımla işiniz yok sizin." "Pabuçlarını çıkarın şunun!" Lambert'le sarı çocuk, Moûlu'nun üstüne atlıyorlar, beline sarılıyor, sınıksı, yere yapıştırıyorlar onu, Gassou karnını gıdıklıyor, Moûlu titriyor, çırpınıyor, hıçkırıyor, katılıyor gülmekten, haykırıyor, yalvarıyor: "Bırakın! Bırakın beni! Eşeklik etmeyin ulan, bayılacağım." "Öyleyse," diyor çavuş, "uslu dur bakalım." Moûlu, kıpırtısız, hareketsiz kalıyor, hâlâ ürpertiler dolaşıyor omuzlarında; Lambert göğsünün üzerine oturuyor onun; çavuş pabucu çözüyor,

çekip çıkarıyor, ayak meydana çıkıyor, çavuşun rengi soluyor, pabucu yere atıyor, birden fırlayıp ayağa kalkıyor: "Allah kahretsin!" Lambert'le Blondinet sessizce ayağa kalkıyorlar, Moûlu'ya hayran bir şaşkınlıkla bakıyorlar. Moûlu, heyecansız ve gururlu, doğrulup oturuyor. Öfkeli bir ses yan hücreden haykırıyor: "Hey! 4'tekiler! Ne bok yiyorsunuz orada? Köpek ölüsü gibi koktu ortalık. Ne bu be?" Lambert rahatlıkla: "Moûlu pabucunu çıkardı," diyor. Hepsi Moûlu'nun ayağına bakıyorlar: Başparmak, simsiyah, delik çoraptan dışarı çıkıyor. "Tabanını görüyor musun?" diyor Lambert. "Çoraba bak, çorap değil bu, dantel!" Gassou mendilini burnuna tutmuş. Sarı kıvrıcık çocuk başını sallıyor, bir çeşit saygıyla, "Vay canına!" diye mırıldanıyor. "Vay canına!" "Berbat!" diyor Brunet. "Giy pabucunu!" Moûlu ayağını pabuca sokuyor. Brunet, "Moûlu," diyor, "sen toplum için tehlikesin bu halinle. Şimdi, lütfen, derhal yıkanacaksın, adamakıllı yıkanacaksın hem de! Yarım saate kadar yıkanıp temizlenmiş olmazsan, bugün sana yemek yok. Burada da yatamazsın. Ona göre!" Moûlu korkunç bir kinle bakıyor ona, itiraz etmeden kalkıyor, yalnızca dişlerinin arasından, "Burada kral mı kesildin be?" diyor. Brunet duymamış gibi yapıyor, yanıt vermiyor, Moûlu çıkıyor, ötekiler ardından gülmeye başlıyorlar, katılıyorlar gülmekten, Brunet gülmüyor, bitleri düşünüyor: "Bana gelemeyecekler," diye düşünüyor. Sarı kıvrıcık çocuk, "Saat kaç?" diye soruyor. "On iki," diyor çavuş. "On iki mi? Yemek dağıtmaya başlamışlardır. Karavana sırası kimde bugün?" "Gassou'da." "Hadi, Gassou, yaylan bakalım." "Zaman var daha," diyor Gassou. "Yaylan dedik sana, karavana sende olduğu zaman en arkaya biz kalıyoruz hep." "Pekâlâ, gidiyoruz işte." Gassou hırsla kalkıyor, pantolonunu ayağına çekiyor, çıkıyor. Lambert yeniden kitabına dönmüş, okuyor. Brunet kürek kemiklerinin ortasında sinirli kaşıntıların dolaştığını duyuyor; Lambert başını kitaptan kaldırmadan kalçasının üstünü kaşıyor; sarı kıvrıcık çocuk ona bakıyor: "Bitlendin mi yoksa?" "Yok," diyor Lambert, "ama lafı edildiğinden beri..." "Ben de kaşınıyorum," diyor sarı çocuk. "Oram buram kaşınıyor boyuna." Boyununu kaşıyor: "Brunet sen kaşınmıyor musun?" "Hayır," diyor Brunet. Susuyorlar, sarı çocuk ürkek bir iç çekişle usul usul kaşınıyor, Lambert okuyor ve kalçasının üstünü kaşıyor; Brunet ellerini ceplerine sokuyor, kaşınmıyor. Gassou kapıda görünüyor, korkunç bir öfkeyle, "Alay mı ediyorsunuz ulan benimle?" diye bağıırıyor. "Hani yemek?" "Yemek mi? Eşşoğlueşek, aşağıda bir Allahın kulu yok, mutfaklar açılmamış bile." Lambert ürkek yüzünü kaldı-

riyor: “Yeniden oruca mı başlıyoruz yoksa?” Tembel ve peygamberler gibi kehanete düşkün ruhları en kötüyü, en şanssız beklemeye hazır hep, Brunet çavuşa dönüyor: “Saatin kaç senin?” “On ikiyi on geçiyor.” “İşliyor mu?” Çavuş gülümsüyor, memnunlukla saatine bakıyor: “İsviçre saatidir,” diyor, “işler.” Brunet yan hücredeki çocuklara bağılıyor: “Çocuklar, saatiniz kaç?” Bir ses, “On biri on geçiyor,” diye yanıt veriyor. Çavuş zaferle, “Gördünüz mü?” diyor. “Ben ne dedim size?” “Sen bize on ikiyi on geçiyor dedin, kaz kafalı!” diyor Gassou. “İyi ya işte: Fransız saatiyle on ikiyi on geçiyor, Almanya saatiyle on biri on geçiyor.” Gassou öfkeden boğuluyor: “Bok tulumu!” Lambert’in üzerinden atlıyor, örtünün üstüne boyulu boyunca yere bırakıyor kendini. Çavuş sakın bir sesle, “Fransa’nın başı belada diye saatimin ayarını bozacak değilim herhalde,” diyor. “Saat ayarı mı kaldı ulan Fransa’da, salak! Marsilya’dan Strassbourg’a kadar herifler bütün saatleri Alman saatine göre ayarlattılar zorla.” Çavuş, inatçı ve kibirli, omuz silkiyor: “Olabilir,” diyor, “olabilir. Ama bana saatimin ayarını değiştirecek kabadayı daha anasından doğmadı.” Brunet’ye dönüyor, anlatıyor: “Almanlar kıçlarına baka baka dönüp gittikleri zaman kendi saatinizi bulunca sevineceksiniz ama.” “Hey!” diye bağılıyor Lambert. “Moûlu’ya bakın!” Moûlu, taze, pespembe, pazar günlerine yaraşır yüzüyle kapıda. Adamlar gülmeye başlıyorlar: “Ey Moûlu, iyi miydi?” “Ne iyi miydi?” “Su.” Moûlu acele acele: “İyiymiş iyiymiş,” diyor, “çok iyiymiş.” “Güzel,” diyor Brunet. “Şu halde, bundan böyle her sabah ayaklarını göstereceksin bize.” Moûlu duymuş görünmüyor, sır dolu kendini beğenmiş bir gülümsemeyle bakıyor onlara. “Size haberlerim var, arkadaşlar,” diyor, “bomba gibi haberler: Sıkı durun!” “Haberler mi? Ha? Ha? Neymiş?” Yüzler parlıyor, kızarıyor, açılıyor, Moûlu, “Konuklar gelecek!” diyor kısaca. Brunet sessizce kalıyor, dışarı çıkıyor, ardında hücre haykırıyor, adımlarını sıklaştırıyor, merdivendeki tırmanan ormana dalıyor, avlu fokur fokur, insanlar ince ince yağın yağmurun altında, birbirinin arkasına yapışmış, döneniyor: Hepsi kendilerinin yaptığı kocaman halkanın ortasında bir yeri görmeye uğraşılıyor; bütün pencereler dışarı sarkmış başlarla salkım salkım, bir şey, bir şeyler olmuş. Brunet sıraya giriyor, döneniyor o da, ama merak etmiyor ne olduğunu: Her gün, aynı ortalık yerde bir şey, bir şeyler oluyor; hareketsizleşen, bekler görünen adamlar ve ötekiler, birbirinin arkasına yapışmış, onların çevresinde döneniyor, bakıyor onlara. Brunet döneniyor, André Çavuş gülümsüyor: “Vay, Brunet de burada. Bahse girerim ki Schnei-

der'i arıyordu." "Gördün mü Schneider'i?" diye telaşla soruyor Brunet. André alayla gülüyor, göz kırpmıyor: "Eh, gördüm gibi bir şey," diyor, "o da seni arıyordu." Ötekilere dönüyor, gülüyor: "Bu ikisi," diyor, "yapışık kardeşler sanki. Her dakika beraber ya da biri öbürünün peşinde." Brunet gülümsüyor: Yapışık kardeş, neden olmasın? Schneider'le dostluğu katlanılır bir şey, zaman almıyor çünkü, bir gemideki dostluklar gibi, bağlamıyor insanı, borçlu bırakmıyor; savaş biter, dönebilirlerse, bir daha görmeyecekler birbirlerini. Talepsiz, borçsuz, sorumsuz bir dostluk: Yalnızca içinde bir yerde azıcık bir sıcaklık. O kadar. Dönüyor Brunet, André Çavuş yanında dönüyor, konuşmuyorlar. Bu ağır dönüşümlü maelstromun ortasında bir mutlak sessizlik bölgesi var: Kaputlu adamlar, yerlere, torbalarının üstüne oturmuş kaputlu adamlar. André, Clapot'yu yakalıyor geçerken: "Kim bunlar?" "Cezalılar," diyor Clapot. "Ne ne?" Clapot hırsla kolunu kurtarıyor. "Cezalılar," dedim ya," diyor. Hareketsiz, dilsiz, bekleyen kaputlu adamlardan gözlerini ayıramadan, dönmeye koyuluyorlar yeniden. "Cezalılar!" diye mırıldanıyor André. "İlk kez görüyorum bunları. Niçin cezalandırılmış bunlar? Ne yapmışlar? Ha?" Brunet keyifleniyor birden: Schneider orada, maelstromun kenarına atılmış; burnunu kaşıyarak cezalıları grubuna bakıyor. Brunet, onun başını bir yana eğerek böyle bir yere dikkatle bakışını seviyor; zevkle, "Konuşacağız onunla," diye düşünüyor. Schneider çok zeki. Brunet'den daha zeki. Zekâ çok da önemli değil, ama dostluğu zevkli hale getiriyor. Elini Schneider'in omzuna koyuyor, gülümsüyor ona: Schneider neşesiz bir gülümsemeyle dönüp bakıyor. Brunet bazen, onun kendisini görmekten mutluluk duyup duymadığını soruyor kendi kendine: Birbirlerinden hiç ayrılmıyorlar, ama Schneider Brunet'yi seviyorsa, bunu çok göstermiyor herhalde. İçin için, Brunet bu yüzden kendini borçlu hissediyor ona, gösteriden nefret eder aslında. "Oldu mu?" diye gülüyor André, "Buldun mu Schneider'ini?" Brunet gülüyor, Schneider gülmüyor. André, Schneider'e soruyor: "Niye ceza vermişler bunlara?" "Kime?" "Bu çocuklara." "Cezalı değiller," diyor Schneider. "Alsaslılar bunlar. Gartiser'i görmüyor musun ilk sırada?" "Ha!" diyor André, "Alsaslılar ha?" Memnun bir hali var, bir an yanlarında kalıyor, elleri ceplerinde, öğrenmiş, merakı doymuş, gülümseyen gözlerle kaputlulara bakarak, duruyor, sonra birden ürkmüş gibi irkiliyor: "Peki, neden burada bunlar?" Schneider omuz silkiyor: "Git, kendilerine sor," diyor. André bir an kararsız bakıyor, sonra ilgisiz görünmeye çalışarak ağır adımlarla kaputlulardan bi-

rine sokuluyor. Alsaslılar, kaskatı, korkulu bir hareketsizlikle, dimdik oturuyorlar, güvensiz, kaygılı; kaputları biçimsiz etekler gibi bacaklarının çevresinde, bir geminin güvertesinde göçmenlere benziyorlar. Gartiser bacaklarını açarak oturmuş, avuçları bacaklarına yapışık, yuvarlak, tavuk gözleri enli yüzünde kırışıyor. “Ne haber, çocuklar? Ne oldu?” diyor André. Yanıt yok. “Sizi burada toplanmış görünce bir şey oldu sandım. Hey, Gartiser, ne oldu?” Gartiser sonunda başını kaldırmaya karar veriyor. André’ye ölü gözlerle bakıyor. “Alsaslılar siz niye toplandınız burada?” “Toplanın diye emir verdiler.” “Peki kaputlar, torbalar, onları da alın mı dediler?” “Evet.” “Neden?” “Bilmiyoruz.” André’nin yüzü heyecandan kıpkırmızı. “Gene de bir şey söylemişlerdir?” diye ısrar ediyor. Gartiser yanıt vermiyor; arkasında kaputlular sabırsız bir tavırla Alsas diliyle konuşuyorlar, André birden irkiliyor, katılaşıyor, küçümseyen bir alayla, “Ha ha!” diyor, “dün böyle konuşmuyordunuz ama, dilinizle fiyaka yapmıyordunuz böyle, şimdi Fransızlar yenildi, artık Fransızcaı beğenmiyorsunuz görüyorum.” Başlar kalkmıyor bile; Alsas dili, taze, yeşil yaprakların rüzgârla aralıksız, dertli hışıltısı. André alayla gülüyor hâlâ, gözleri, bu öne eğik başlardan olma düzlükte: “Tabii,” diyor, “hakınız var: Fransız olmak kolay değil bugünlerde, ha? Ne dersiniz?” Gartiser, birden, “Bizimle uğraşma sen,” diyor, “burada çok duracak değiliz zaten.” André, karsız, kaşlarını çatıyor, can alıcı bir yanıt arıyor acele, bulamıyor. Dönüyor, Brunet’ye, “Gördün ya!” diyor. “Gördün ya!” Brunet’nin sırtından doğru sesler, öfkeli yükseliyor: “Ne konuşuyorsun şunlarla? Bırak, ne bok yerlerse yesinler. Alman tohumları.” Brunet dönüyor, bakıyor: Ekşi ve soluk beyaz yüzler, bozulmuş süt gibi ekşi, soluk beyaz: Kıskançlık. Küçük burjuvanın, mahalle arası esnafının kıskançlığı bu: Memuru kıskanmış önce, sonra bütün ayrıcalıkları kıskanmış. Şimdi Alsaslıları kıskanıyor. Gülümsüyor Brunet: Kuskün bir hayal kırıklığıyla alevlenen bu aç gözlere bakıyor, gülümsüyor: Fransız oldukları için kızıyorlar şimdi kendilerine. Ama bu bile, o el kavuşturmuş boyun eğiştten daha iyi; kıskançlık, daha iyi: Bir şeyler yapılabilir kıskançlıkla. “Sana hiç bir şey verdiler mi bunlar? Hiç yardım ettiler mi, ha?” “Ne diyorsun be? Daha ilk gün gördüm, torbaları yiyecek doluydu. Burnumuzun dibinde ziftlendiler, gözümüze baka baka. Açlığımızdan gebersek bir lokma vermezlerdi hayvanlar.” Alsaslılar duyuyor onları, Fransızlara kırmızı ve sarı yüzlerini kaldırıyorlar, kavga kopacak hemen de. Keskin bir ses: Fransızlar iki adım geriliyorlar, Alsaslılar, fırlıyor, selam

duruyorlar: Merdivende ince uzun, ellense kırılıverecekmiş sanısını veren ince uzun bir Alman subayı var, mavi gözleri, kırmızı, damarlı yanaklarına gömülmüş. Konuşuyor, Alsaslılar dinliyor, Gartiser, yüzü kıpkırmızı, boynunu uzatmış, dinliyor. Fransızlar, iştahlı bir merakla, anlamadan dinliyorlar. Öfkeleri durulmuş şimdi: Bir önemli törene tanık olmanın heyecanı içindeler yalnızca. Bir tören her zaman gururunu okşayan bir şeydir insanların. Subay konuşuyor, zaman akıyor: Katı ve kutsal. Bu yabancı, tuhaf dil, bir pazar duasındaki Latince gibi; Alsaslıları kimse kıskanmıyor artık, cesaretleri yok, onlar, bir kilise korosunun kutsal dokunulmazlığına bürünmüşler birden. André başını sallıyor: “Çok da boktan bir dil değilmiş be,” diye mırıldanıyor. Bunlar bir sirkteki maymunlar sanki: Öfkelerini, kinlerini beş dakikadan fazla yaşatamıyorlar. Brunet, Schneider’e soruyor: “Ne diyor Alman?” “Özgür olduklarını söylüyor.” Komutanın sesi kırmızı dudaklarından heyecanlı, ateşli çağlayanlarla fışkırıyor peş peşe; bağılıyor, ama gözleri pırıltısız. “Ne diyor?” Schneider alçak sesle Fransızca’ya çeviriyor: “Kurtarıcı Führer’in sayesinde Alsas anavatan topraklarına yeniden kavuşmuştur.” Brunet, Alsaslılara bakıyor, ama yüzleri uykulu onların, heyecanlarında hep geç kalan insanlar onlar. Gene de bir-ikisi kızarıyor ağır ağır. Alman ses yükseliyor ve koşuyor, basamaktan basamağa sıçırıyor, Alman subay sıkılı yumruğunu başının üstünde havaya kaldırmış, zafer sesini havaya fırlattığı yumruklarla tempoluyor, herkes heyecanlı, bir geçit resminde, bir bando sesi duyulduğu zaman olduğu gibi; iki yumruk açılıyor ve havaya fırlıyor, insanlar tepeden tırnağa ürperiyorlar, subay bağılıyor: “Heil Hitler!” Alsaslılar taş kesilmiş, kimıldamıyorlar; Gartiser, dönüyor, kin dolu gözlerle Fransızlara bakıyor, sonra komutana bakıyor, elini havaya fırlatıyor, haykırıyor: “Heil Hitler!” Ağır, yüklü bir sessizlik uzanıyor, sonra ağır ağır eller kalkıyor; Brunet bilinçdışı bir itilmeyle Schneider’in elini yakalıyor, sımsıkı tutuyor. Hepsi birden bağılıyorlar şimdi. Bir çeşit çılgınlıkla: “Heil!” diye bağırان biri var, ötekiler yalnız ağızlarını açıyorlar, ses çıkarmadan, kilisede ilahi söylemiş gibi yapan insanlar gibi. Son sırada, başı önünde, elleri ceplerinde, iri yapılı, çok genç bir adam var, acı çekiyormuş gibi titriyor bütün bedeniyle. Kollar iniyor, Brunet, Schneider’in elini bırakıyor; Fransızlar susmuş, bekliyorlar; Alsaslılar selam duruşuna geçiyorlar, saçlarının altın alevi altında beyaz mermer yüzleri var, kör ve sağır. Komutan bir komut veriyor, kalabalık dalgalanıyor, Fransızlar iki yana açılıyorlar, Alsaslılar meraklıların yaptığı iki duvar arasından

geçiyorlar. Brunet dönüyor, arkadaşlarının yüzüne bakıyor. Bu yüzlerde öfke ve nefreti okumak istiyor, ama yalnızca parlayıp sönen, yumuşak, dertli bir özlem bulabiliyor. Uzakta parmaklıklar açılıyor, merdivenlerde Alman subay uzaklaşan küçük kervanı mutlu bir gülümsemeyle seyrediyor. “Eh işte!” diyor André. “Eh işte!” “Tüh Allah kahretsin,” diyor bir sakallı. “Tutup da Limoges’da doğar mı ulan insan!” André başını sallıyor, tekrarlıyor: “Eh işte!” “Ne var gene?” diye soruyor Charpin. “Eh işte!” diyor André. Charpin heyecanlı, yüzü kızarmış: “Bana baksana sen,” diyor, “bir ‘Heil Hitler!’ diye bağırınca eve gideceğini bilsen, bağırılmaz mısın, ha? İnsanı bağlamaz ki bu, bağırırsın, ama kendi canın nasıl isterse öyle düşünürsün gene.” “Ohoo!” diyor André. “Sen bana bakma. Ben kim ne derse onu bağırırım, bağırabilirim; ama onlar bağıramaz. Onlar Alsaslı. Onların Fransa’ya karşı sorumlulukları var, görevleri var.” Brunet Schneider’e bir işaret yapıyor; kalabalıktan sıyrılıyorlar, arkaya, bomboş avluya gidiyorlar. Brunet duvara yaslanıyor, ahırların karşısında; az ötelinde, sivri kafalı, ince uzun bir asker, yere oturmuş, dizlerini kaldırmış, kollarıyla dizlerine sarılmış, bir şeyler düşünüyor gibi. Ama aldırıyor Brunet. Bir köyün delisi bu. Brunet ayaklarının ucuna bakıyor: “O iki Alsaslı sosyalisti gördün mü?” diye soruyor. “Hangi sosyalist Alsaslılar?” “Alsaslılardan: İki sosyalist keşfetmiştik içlerinde; Dewrouckère geçen hafta konuştu onlarla, bizimle beraberdiler her şeyde.” “Eee, sonra?” “Ötekilerle beraber el kaldırdı onlar da.” Schneider yanıt vermiyor: Brunet gözlerini köyün delisine dikmiş, düşünüyor: Genç bir adam bu, kemerli bir burnu var, bir zengin adam burnu; otuz yıllık burjuva yaşamının ince çizgilerle, saydamlıklar ve zekânın bin şekilli kurnazlıklarıyla yonttuğu, şekillendirdiği geniş yüzüne hayvanlara özgü o durgun mutluluk çöreklenmiş. Brunet omuz silkiyor: “Hep aynı hikâye,” diyor. “Biriyle buluşursun bir gün, seninle aynı fikirde, anlaşırırsınız, inanırsın: Ertesi sabah adam yok olmuş ya da tanımaz görünür seni.” Köyün delisini gösteriyor: “Ben,” diyor, “insanlarla, erkeklerle çalışmaya alışkınım. *Bunun* gibilerle değil.” Schneider gülümsüyor: “*Bu*, Thompson’da mühendisti,” diye anlatıyor. “Geleceğin umutlarından biriydi.” “Olabilir,” diyor Brunet, “ama geleceği ardında kalmış şimdilik.” “Kaç kişi kalıyoruz şimdi?” diye soruyor Schneider. “Bilemem: Karmakarışık her şey. Neyse, diyelim ki yüz kişi varız.” “Otuz bin kişide yüz kişi ha?” “Evet. Otuz binde yüz.” Schneider soruyu tarafsız bir sesle sormuştur: Yanıttan sonra hiçbir fikir yürütmüyor, ama Brunet ona bakmaya cesaret edemi-

yor. "Yolunda gitmeyen bir şey var," diyor yalnızca. "1936'daki rakamlara bakacak olursak, tutsakların hiç olmazsa üçte birini toparlamamız gerek." Schneider, "1936'da değiliz artık," diyor kısaca. "Biliyorum," diyor Brunet. Schneider burnunun ucunu işaretparmağıyla okşuyor: "Bir şey var, evet," diyor. "Bir şey var: Biz, öfkeli-leri çekiyoruz içimize, oysa bir öfkeli, memnun olmayan adam demek değildir, her zaman; aksine öfkesiyle mutludur hatta. Sen ona, öfkesini şu ya da bu yolda kullanmasını önerirsen kuşkusuz o, çabukça sönüvermiş görünmemek için kabul eder o anda, ama sen sırtını döner dönmez, toz olur. Kaç kez denedim ben." "Ben de," diyor Brunet. "Gerçek öfkeli-leri bulmak lazım," diyor Schneider, "gerçekten memnun olmayanları. *Marianne*'i, *Vendredi*'yi okuyan, demokrasiye, kalkınmaya gerçekten inanan solun temiz, dürüst insanlarını." "Evet, öyle," diyor Brunet. "Evet, öyle." Tepeciğin üzerindeki tahta haçlara, ince ince yağın yağmurun cıladığı yeşillığe bakıyor, sonra, "Bazen," diyor, "bir yerde, yeni hastalıktan kalmışların uyuşuk gülümseyişiyle gelişigüzel dolaşan birine rastlarım. İşte, derim, benim insanlarımdan biri. Ama sokulmam yanına. Çünkü sokulduğum an ürküp kapanacağını bilirim. Böyledirler, sokulduğum an ürküp kaçarlar senden. Sanki herkesten, her şeyden bir korkuları varmış gibi." Schneider başını sallıyor: "Yok," diyor, "bu korku değil bence. Utanç belki. Onlar kendine güveni kalmamış, kendi kendilerinden utanan insanlar. Savaşın gerçek yenilmişlerinin kendileri olduğunu ve bir daha asla bu yıkıntının altından kalkamayacaklarını biliyorlar onlar." "Ama," diyor Brunet, "gerçekte onlar bu savaşı sürdürmek istemiyorlar; kendilerini, yıkılışlarının kesin ve çaresiz olduğuna inandırmak istiyorlar daha çok, böylesi çok daha az gurur kırıcı." Schneider tuhaf gözlerle bakıyor: "Avutucu hem de," diyor. "Nasıl?" "Yenilgisinin, tüm insanlığın yenilgisi olduğunu bilmek rahatlatır insanı." Brunet acı acı gülüyor: "İntihar etmişlerin rahatlığı," diyor. "Olabilir," diyor Schneider. "Öyle de kabul edebilirsin. Ama biliyor musun ki Fransa, onlar işte!" Önüne bakıyor, yumuşak bir sesle, usulca devam ediyor: "Fransa, onlar! Onlara elin erişmedikçe yaptıkların yararsız bir çabalamadan öteye geçemez." Brunet başını çeviriyor, köyün delisine bakıyor, bu bomboş yüzden büyüleniyor, adam uzun uzun esniyor, gözlerinden yaşlar fışkırıyor, bir köpek esniyor, Fransa esniyor, Brunet esniyor; esnediğini fark ediyor, irkiliyor, usulca, çarçabuk soruyor: "Devam etmeli miyim?" "Neye?" "Çırpınmaya." Schneider gözlerinde kötü anlamlarla omuz silkiyor. "Bunu," diyor,

“bana sorma!” Brunet birden gözlerini kaldırıyor, Schneider’in kalın dudaklarında silinmek üzere olan azap dolu, sağlıksız bir gülümseme yakalıyor. “Vazgeçersen ne yapacaksın?” diye soruyor Schneider. Gülümseme yok olmuş, yüz pürüzsüz, yüklü ve durgun bir yüz olmuş yeniden; bir ölü deniz; bu yüzü asla tanıyamayacağım. “Ne yapacağım? Bir kenara çekileceğim, sonra... Paris’te arkadaşlarla birlikte çalışacağım günü bekleyeceğim.” “Paris’te mi?” Schneider ensesini kaşıyor. Brunet birden, “Orası da mı aynı demek istiyorsun?” diye soruyor. Schneider düşünüyor: “Almanlar nazik davranıyorlarsa eğer...” diyor. “Hiç kuşkun olmasın. Almanlar nazik davranıyorlardır, nazik davranmak zorundalar. Hatta körleri ellerinden tutup caddede karşıdan karşıya geçirdiklerine yemin edebilirim sana.” “Öyleyse,” diyor Schneider, “orası da aynıdır.” Birden başını kaldırıyor, Brunet’ye, katışıksız, yalansız bir merakla bakıyor: “Ne umut ediyorsun?” Brunet irkiliyor, hırçın bir sesle, “Hiçbir şey umut ettiğim yok!” diyor. “Hiçbir zaman, hiçbir şey umut etmedim. Hayır! *Umut etmiyorum, biliyorum ben.*” “Bildiğin ne öyleyse?” “Rusya’nın er geç bu ölüm dansına katılacağını biliyorum,” diyor Brunet; “onun o kritik anı beklediğini biliyorum ve o an, hepimizin, hepsinin hazır olmasını istiyorum.” “Rusya’nın kritik anı gelip geçmişti,” diyor Schneider. “Sonbaharda İngiltere sıfırı tüketmiş olacak. Rusya, dövüşe katılmak istiyorsa eğer, neden, hemen şimdi, iki cephede vuruşmak olanağı varken katılmıyor sence ve daha sonrayı, yapayalnız kalacağı zamanı bekliyor?” “Rusya çalışanların ülkesi,” diyor Brunet. “Ve Rus çalışırları, Avrupa proletaryasının Nazi çizmesi altında çiğnenmesine razı olmayacak.” “Öyleyse neden Molotov’un Nazilerle bir Sovyet-Alman antlaşması imzalamasına engel olmadılar?” “O sırada yapılabilecek başka hiçbir şey yoktu. Rusya hazır değildi dövüşe.” “Bugün daha iyi hazırlanmış olduğu inancında mısın?” Brunet sinirli bir hareketle avucunu duvara yapııştırıyor: “Seninle burada bunun tartışmasını yapacak değiliz,” diyor, “ben bir militanım, hiçbir zaman zamanımı yüksek politika spekülasyonu yapmaya harcamadım: Kendi işim vardı, o işi yaptım. Gerisini Merkez Komitesi’ne ve Moskova’ya bıraktım; bugün başka türlü hareket edecek değilim, herhalde.” “Ben de bunu söylüyordum işte,” diyor Schneider, ağır ağır, hüzünlü bir sesle devam ediyor: “Sen umutla yaşıyorsun.” Bu matemli ses Brunet’yi sinirlendiriyor birden; sesini yükseltmeden: “Schneider,” diyor, “Politbüro baştan sona çıldırmış olabilir, neden olmasın? Ama şu an, başımızın üstündeki çatının yıkılması ve bizi

öldürmesi de mümkündür. Böyledir diye sen, ömrünü tavanı gözlemekle geçiremezsin. Değil mi? Bana hoşuna gidiyorsa Tanrı'ya umut bağladığını ya da mimara güvendiğini söyleyebilirsin, bütün bunlar boş laflardır; sen de çok iyi bilirsin ki, doğa yasası denen bir şey vardır ve bir bina, bu yasaya uygun yapılmışsa, yüzyıllar boyu ayakta kalır. Öyleyse? Öyleyse neden benim günlerimi Sovyet Rusya'nın politikasını tartışmakla geçirmemi istiyorsun? Neden Stalin'e olan güvenimi tartışmak istiyorsun benimle? Stalin'e güvenim var, evet, Stalin'e, Molotov'a, Jdanov'a, senin bu duvarların sağlamlığına inandığın kadar inanıyorum onlara. Daha doğru bir deyimle, tarihin değişmez yasaları olduğunu ve bu yasalar nedeniyle, Avrupa proletaryasıyla çalışanlar ülkesi Rusya'nın, ortak ve bölünmez olduğunu biliyorum. Bunu çok da düşünmüyorum aslında, senin, evini yaptırırken düşündüğünden daha fazlasını düşünmüyorum. Bu ayaklarımın altındaki tahta, başımın üstünde tavan benim: Var olmaması olanaksız. Bu, beni ayakta tutan, koruyan ve Parti'nin bana göstereceği yakın ve gözle görülür hedeflere ulaşmamı sağlayan bir kesinlik. Sen, yemek çanağını almak için elini uzattığın an, bu küçücük hareket kendi başına bütün bir evrensel determinizmi dile getirir; benim için de aynı şey, hareketlerimin en basiti, en anlamsız görüneni, Rusya'nın, Dünya Devrimi'nin öncüsü olduğu kesinliğini ifade eder." Brunet, Schneider'e alaylı bir gülümsemeyle bakıyor: "Ne yapalım?" diyor. "Ben herhangi bir militanım, basit bir militan!" Schneider aynı hüznü umutsuzlukla düşünüyor hâlâ, kolları iki yanında hareketsiz, gözleri donuk. Zekâsının inanılmaz gücünü yüzünün ağır ve kıpırtısız anlamsızlığıyla maskeleyemeye çalışıyor sanki. Brunet'nin onu böyle yakaladığı çok olmuştur: Schneider, örneğin köylülere ya da askerlere ait bir düşünceyi inatçı ve sabırlı bir fikri kendinde yerleştirmek, kendi fikir yapısının kalıbına uydurmak için zekâsını yavaşlatmaya, ağırlaştırmaya zorluyor gibidir kendini. Neden? Taa kendi içinin derinliklerine varıncaya kadar kendini, onlarla kader birliği ettiğine inandırmak için mi? Entelektüellere ve şeflere karşı koymak için mi? Yoksa bilgiçliğe olan nefretinden mi? "İyi," diyor Schneider "çalış, dostum çalış! Ama ne var ki çalışman, Paris'in bulvar kahvelerinde yüksek politika tartışmaları yapan heyecanlı solcularından çok da farklı sonuçlar vermiyor: Uzun çabalamalardan sonra ancak yüz kadar bahtsız ve çaresiz idealist bulabildik kendimize ve onlarla Avrupa'nın geleceği hakkında tartışmalar yapıyoruz." "Önüne geçilmez bir şey bu," diyor Brunet, "şimdi çalışma-

dıklarına göre onlara, yapabilecekleri hiçbir şey veremem. Konuşabiliriz yalnızca. Bir araya gelir, konuşuruz. Bir kere Almanya'ya götürsünler bizi, orada neler yapabileceğimizi görürsün.” “Oo! Evet!” diyor Schneider. “Almanya'ya gideceğimiz günü bekleyeceğim.” Uykulu bir sesle tekrarlıyor: “Almanya'ya gideceğimiz günü bekleyeceğim tabii. Ama papazlar ve Naziler beklemiyor. Ve onların sundukları bizim sözlerimizden çok daha çekici görünüyor nedense.” Brunet başını kaldırıyor, bakışlarını onun ifadesiz gözlerine daldırıyor. “Evet, ne demek istiyorsun?” Schneider şaşmış görünüyor: “Ben mi? Ben... hiçbir şey demek istemiyorum. Konuşuyoruz yalnızca. İnsanları inandırmanın zorluğunu düşünüyordum.” Brunet birden, müthiş bir öfkeyle, “Ne yapmamı istiyorsun?” diye bağıyor. “Ha? Fransızlar iradesiz, cesaretsiz, gurursuz, şaşkınlarsa suç bende mi? Ben...” Schneider ani bir hareketle doğruluyor, yüzü haşın, Brunet'nin sözünü kesiyor, sesi öylesine değişik, yabancı, öyle çabuk, kekeleyerek konuşuyor ki bir başkası Brunet'yi suçlamak için bu kalın dudaklı ağzı kullanıyor sanılır: “Sen...” diyor, “sen hep...” Sonra birden, “Şaşkın sensin!” diyor. “Evet, şaşkın sensin! Sırtını koca bir partiye dayayınca insanlara tepeden bakmak kolaydır. Yıllarca bu iş için hazırlanmış, bunun kültürünü yapmış, büyük iniş çıkışlar yaşamış bir insanın, yaşamlarının ilk felaketinde neye uğradığını şaşırان zavallı, deneyimsiz, bahtsız çoluk çocuğu küçümsemesi daha da kolaydır.” Brunet heyecanlanmıyor, yalnızca az önce sabrını kaybettiği için kızıyor kendi kendine. “Ben kimseyi küçümsemiyorum,” diyor. “Çocuklara gelince, onların içinde bulundukları koşulların ağırlığını da kabul ediyorum. Bu başka şey!” Schneider dinlemiyor onu, gözleri daha da büyük görünüyor şimdi, kendi içinden gelecek sıradışı bir *olay*'ı bekler gibi bakıyor Brunet'ye. Sonra birden bağırmaya başlıyor: “Evet, suç sende! Suç sende! Suç sende!” Brunet ona anlamadan bakıyor: Hastalıklı bir kırmızılık ağır ağır Schneider'in yüzüne yayılıyor, bu bir öfke değil yalnızca, bir öfkeden ibaret değil, bir eski nefret sanki, eski, yıllar yılı gizli kalmış ve sonunda her şeyi yakıp yıkararak patlamanın çılgın sevinciyle fışkıran bir nefret. Brunet bu kocaman, öfkeli başa, bu bütün bir toplumun acılarını, isyanlarını haykıran başa bakıyor, düşünüyor: Bir şey olacak: Schneider onu kolundan yakalıyor ve suçsuz bir çocuk tavrıyla birbirine kilitlediği ellerinin başparmaklarına bakan Thompson'un mühendisini gösteriyor. Kısacık bir sessizlik oluyor, Schneider hemen konuşamayacak kadar heyecanlı çünkü; Brunet kendini soğuk ve sakin hissediyor: Başkalarının öf-

kesi insana huzur verir. Bekliyor: Schneider'in ısrarla içinde sakladığı şeyi öğrenecek sonunda. Schneider müthiş bir zorlamayla: "İşte," diyor, "bak! İradesiz, cesaretsiz, gurursuz şaşkınlardan biri işte, bak! Benim gibi biri. Moûlu gibi biri, hepimiz gibi biri; ama senin gibi değil tabii. Evet, onun iradesiz, cesaretsiz, gurursuz bir şaşkın olduğu gerçek! Öylesine gerçek ki, bu gerçeği kendisi bizden önce görmüş ve susmuş, boyun eğmiş. Ama ne var ki ben onu, eylülde, Toul'da gördüm. Savaştan nefret ediyordu, ama savaşıyordu, bütün gücüyle savaşıyordu, çünkü savaşıması için haklı nedenleri olduğuna inanıyordu o zaman. Ve sana yemin ederim ki bir gurursuz, bir cesaretsiz, bir iradesiz şaşkın değildi o zaman. Değildi... işte bak, onu sen ne hale getirdin! Hepiniz el ele verdiniz, hepiniz: Pétain'le Hitler, Hitler'le Stalin; ve onları iki kere suçlu olduklarına inandırdınız: Savaşa giretikleri için suçlu ve savaşı kaybettikleri için suçlu! Onların, savaşlarını haklı ve onurlu bir savaş olarak görmelerini sağlayacak bütün hedefleri aldınız ellerinden. Hak ve Adaleti savunmak için bir Haçlı seferine çıktığına inanan bu gencecik insanı, emperyalistlerin açgözlü ihtiraslarına hizmet edecek aşağılık bir dövüşe, bir kör dövüşüne katılmakla suçladınız; o şimdi artık ne istediğini bilmiyor, kendi yaptığını kendi tanımıyor artık. Kazanan ve zaferini haykıran yalnızca düşmanının ordusu değil: Bu, düşmanın ideolojisi! Bu zavallı burada oturuyor şimdi, beyinde ölmüş fikirlerle, dünyanın ve tarihin dışına fırlatılmış, burada oturuyor, dünyadaki ve tarih içindeki yerini kurtarmak, kendini korumak için debeleniyor. Ama neyle, hangi silahla? Beynindeki mahkûm edilmiş, ölüme terk edilmiş fikir malzemesiyle mi? Siz onu, düşüncesiyle ve ruhuyla bütün bir insanlığın yıkılışını taşımaya mahkûm ettiniz, öylesine bir yıkılış ki hem ölesiye!" Brunet gülmekten kendini alamıyor: "Sen," diyor, "kiminle konuştuğunu sanıyorsun Schneider? Hitler'le mi, benimle mi?" "*Huma*'nın yazı müdürüyle konuşuyorum," diyor Schneider, "Fransız Komünist Partisi'nde, 29 Ağustos 1939'da gazetesinde, Alman-Sovyet antlaşmasını alkışlamak için iki sütun yazı yazan ünlü solcu yazar Brunet'yle." "Demek öyle," diyor Brunet. "Evet," diyor Schneider, "öyle." Brunet yorgun bir sesle: "Komünist Partisi savaşa karşıydı, biliyorsun," diyor. "Savaşa karşıydı, evet. Ve bunu gerektiğinden de yüksek sesle söylüyordu. Ama bunun yanı sıra o istemediğini iddia ettiği savaşı önüne geçilmez hale getiren antlaşmayı da imzalıyordu." Brunet kuvvetle, "Hayır," diyor, "savaşı önlemesi umudu olan tek antlaşmaydı o." Schneider yüksek sesle gülüyor, Brunet gü-

lüksüyor, susuyor. Schneider ciddileşiyor birden, usulca, “Evet, evet!” diyor, “evet, bak bana! Bak! Bir ölüyü seyreden bir doktorun gözleriyle bak bana! Belki yüz kez seni, çocukları bu soğuk bakışlarınla seyrederken yakaladım: Cansız maddelermiş gibi inceliyordun onları. Eee ne oldu? Ne sonuca vardın? Benim, tarihsel evrimin işe yaramaz, ölü bir kalıntısı olduğumu mu keşfettin? Öyle olsun, kabul. İşe yaramaz bir kalıntı! Ama ölü değil, Brunet, ölü değil ne yazık ki. Ben ölmedim ve işe yaramaz bir kalıntı halinde çökelmemi ağır ağır yaşayacağım, bu ağzımda bir tat benim, bunun ne demek olduğunu bilemezsin. Siz hepiniz, ayağı günü gününe yere, gerçeğe değmeyen ve yalnızca bir fikirden dünyada yaşayan insanlarsınız; biz eğer işe yaramaz bir cansız kalıntı oluyorsak, bizi bu hale getiren sizsiniz, siz, ayağı gerçeğe değmeyenler.” Brunet susuyor, Schneider’e bakıyor: Schneider duraklıyor, kararsız, gözleri haşın ve korkulu, dilinin ucunda, bir kez söyledikten sonra geri dönülmesi olanaksız sözcükler varmışçasına kararsız, Brunet’ye bakıyor. Sonra birden yüzü bembeyaz oluyor, gözleri müthiş bir korkuyla kararıyor, ağzını kapıyor. Birkaç saniye sonra, o her zamanki kalın, monoton sesiyle, “Her neyse!” diyor. “Hepimizin başı belada şimdi, bu senin de ömrün olabilir. Ve sen bundan böyle de tarihsel evrim uğruna debelenmeye devam edeceksin, ama kendini gönlünce vererek değil. Çünkü Komünist Partisi senin dışında ve senin bilmediğin temeller üzerinde yeniden kuruluyor. Buradan kaçabilirsin, ama cesaret edemiyorsun, çünkü orada seni nelerin beklediğini bilemezsin, bilemiyorsun. Sen de tüm insanlığın yıkılışını omuzlarında taşıyorsun şimdi, öylesine bir yıkılış ki hem, ölesiye.” Brunet gülümsüyor: Yok böyle değil! Onu böyle yenilgiye uğratamazlar, bunlar onu yenebilecek sözler değil. Schneider susuyor, ürperiyor: Hiçbir şey olmamıştır sonunda. Hiçbir şey: Schneider hiçbir şey söylememiş, hiçbir şeyi itiraf etmemiştir; belki biraz sinirlenmiştir, o kadar. Alman-Sovyet antlaşması hakkındaki sözleşlere gelince, eylülünden bu yana Brunet bu çeşit sözleri çok dinlemiştir. Az ileride asker kendisinden söz edildiğini hissetmiş gibi huzursuz kıpırdanıyor, toparlanıyor kalkıyor, ince uzun örümcek ayaklarıyla, korkmuş bir hayvan gibi duvar dibinden, ağır adımlarla uzaklaşıyor. *Schneider kim* aslında, ne? Bir burjuva aydın mı? Sağcı bir anarşist mi? Kendi de fark etmediği halde bir faşist mi? Faşistler bu savaşı istememişlerdi. Brunet dönüyor, ona bakıyor: Koruyacağı hiçbir şeyi olmayan, yitireceği hiçbir şeyi kalmamış, kılıksız, şaşkın bir asker görüyor yalnızca. Brunet, “Bana acı ver-

mek için konuştu,” diye düşünüyor, ama kızamıyor Schneider’e. Alçak sesle, “Madem bu fikirdeydin,” diyor, “niye bizimle geldin?” Schneider’in yüzünde yıpranmış yaşlı bir bezginlik var, yorgun bir sesle, “Yalnız kalmamak için,” diyor. Bir sessizlik oluyor, sonra Schneider başını kaldırıyor, güvensiz bir sesle, “Bir şeyler yapmak gerek,” diyor, “değil mi? Ne olursa olsun, bir şeyler yapmak gerek. Bazı noktalarda anlaşamayabilir insan...” Susuyor. Brunet de susuyor. Sonra Schneider saatine bakıyor: “Görüşme saati,” diyor, “geliyor musun?” “Bilmem,” diyor Brunet, “sen git, ben de belki gelirim ardından.” Schneider bir an, bir şey söyleyecekmiş gibi bakıyor, sonra hiçbir şey söylemeden dönüyor, gidiyor: Olay kapanmıştır. Brunet, elleri arkasında, ince ince yağan yağmurun altında, avluda dolaşmaya koyuluyor; hiçbir şey düşünmüyor, bomboş hissediyor kendini, içi boşaltılmış, oyulmuş sanki; yanaklarında, ellerinin üstünde küçücük, ıslak, yumuşacık dikenler batıp çıkıyor. Bir yıkılış ki, ölesiye! Eee, peki sonra? Hor gören bir gülümsemeyle omuz silkiyor: “Felsefi laflar bunlar,” diye düşünüyor. Duruyor, Parti’yi düşünüyor. Avlu insansız, ıslak, kül rengi, bir pazar gününün hüznü çökmüş avluya: Yalnızlık, gurbet. Birden Brunet koşmaya başlıyor, koşuyor, ön avluya kadar koşuyor. İnsanlar, yan yana parmaklığa yaslanmış, kımıldamadan bekliyor, kapıya bakıyorlar hepsi: Onlar da buradalar, duvarın arkasında, ince ince yağan aynı yağmurun altında. Brunet ilk sırada Schneider’in güçlü sırtını görüyor; kendine bir yol açıp kalabalığı geçiyor, elini Schneider’in omzuna koyuyor. Schneider dönüyor, sıcak bir gülümseme yüzünü aydınlatıyor: “Hah! Geldin ha?” diyor. “Geldim,” diyor Brunet. “İkiyi beş geçiyor,” diyor Schneider, “kapı neredeyse açılacak.” Yanlarında biri arkadaşına doğru eğiliyor: “Belki kızlar da vardır ha?” diyor. Schneider çocuksu bir heyecanla, “Sivilleri görmek hoşuma gidecek,” diyor. “Burada beklemek bana öğrenciliğimi hatırlattı.” “Yatılı mıydın?” “Yatılıydım. Analarımızı babalarımızı görmek için kapı önüne yığılırdık böyle.” Brunet yanıt vermeden gülümsüyor: Sivilleri görmek umurunda değil onun, ama bütün çocuklar çevresinde, içini sıcak hissettiği için mutlu. Kapı gıcırdayarak açılıyor, bir hayal kırıklığı mırıltısı kalabalığı dolaşiyor: “Bu kadar mıydı hepsi?” Otuz kişi kadar var kapıda: Başların üzerinden Brunet, onların siyah şemsiyelerin altındaki inatçı, somurtkan yüzlerini görüyor. İki Alman onlara doğru yürüyor, kâğıtlarına bakıyor, sonra kenara çekilerek yol veriyor. Kadınlar ve yaşlı adamlar var, hemen de tepeden tırnağa siyahlar giymiş hepsi, yağmur al-

tında bir cenaze töreni ellerinde çantalar, torbalar, üstleri örtülü sepetler. Kadınların kül rengi, yorgun yüzlerinde gözleri haşın; uzaktan kendilerini yiyen binlerce göz karşısında tedirgin, kararsız, acele adımlarla, kalçalarını kımıldatmadan yürüyorlar. Biri, “Tüü, karılara bak!” diyor. “Amma suratsız şeyler be!” “Eh, ne bulursan eyvallah burada kardeşim!” diyor arkadaşı. “Bak şu siyah saçlının balkonlara, hiç fena değil.” Brunet kadınlara yumuşak duygularla bakıyor: Gerçekten suratsız hepsi, yüzleri somurtkan, kapalı, haşın; kocalarına, “Ne halt etmeye burnunu şu işe soktun da buralara geldin? Ben şimdi eteğimde bir sürü çocukla ne yapacağım?” demek için gelmişe benziyorlar. Ama gene de gelmişler, ellerinde ağır, içi ağzına dek yiyecek dolu, yüklü sepetler, torbalarla, furgonlarda gelmişler, kimi onca yolu yürümüş belki; her zaman gelen, her zaman hastanelerin, kıışlaların, hapishanelerin demir parmaklıklı kapıları önünde hareketsiz, yüzleri anlamsız bekleyen bunlardır, bu kadınlar: Gözpınarlarında gözyaşları titreşen, güzel, süslü bebekler matemi evlerinde tutmayı tercih ederler çünkü. Brunet kadınların yüzlerinde barış günlerinin şaşkınlığını, kararsızlığını ve sefaletini bularak heyecanlanıyor birden: Kocaları grev yaptığı günlerde, onlara çorbalarını getirdikleri zaman da böyle hastalıklı bir ateşle parlak, suçlayan ve sadık gözleri vardı onların. Erkekler heyecansız, sağlam, kocaman ihtiyarlar çoğu. Ağır adımlarla, telaşsız, yürüyorlar, onlar özgür: Zamanında onlar kendi savaşlarını kazanmışlar, vicdanları rahat. Ama kendilerinin olmayan bu yenilgiyi de, bir çeşit sorumlulukla yükleniyorlar; yükleniyorlar ve bu ağır yükü geniş, ihtiyar omuzlarında taşıyorlar, insan baba oldu mu, oğlunun kıracağı camları ödemeyi baştan kabul etmiş sayılır; utançsız ve öfkesez, gençliğinin son budalalığını yapmış olan oğlanı görmeye geliyorlar. Bu yarı köylü yüzlerde Brunet, birden yitirmiş olduğunu sandığı şeyi buluyor: yaşamının anlamını. Konuşuyordum onlarla, onlar, anlamakta acele etmiyorlardı, aynı sakin ve düşünceli yüzle, zihinlerinin yarı karanlığında el yordamıyla aranarak dinliyorlardı ve sonra, anladıklarını bir daha hiç unutmuyorlardı artık. İçinde eski, uzak bir tutku başını kaldırıyor birden: Çalışmak, çok çalışmak ve üzerinde görevini ve sorumluluğunu bilen bakışların ağırlığını taşımak. Omuz silkiyor, *bu geçmiş*’ten alıyor kendini, ötekilere dönüyor, ifadesiz, somurtkan, sinirli ve telaşlı kalabalığa: Benim payıma düşen bu. Şimdi onlar ayaklarının ucunda yükselmiş, boyunlarını uzatmışlar, bir maymunun çok hareketli ve korkak gözleriyle gelenleri seyrediyorlar. Brunet onları seyre-

diyor: Savaşa güvenmişlerdi hepsi, savaştan bir erkek olarak çıkacaklarını ve savaşın onlara bir aile reisinin ve bir eski muharibin tartışılmaz haklarını kazandıracağını ummuşlardı; bu bir bilinmedik dinin alışılmış, vazgeçilmez töresiydi sanki: Bu savaşın, eskisini, o *Büyüküğü*, o zaferiyle çocuklarını ağır bir bulut gibi ezmiş olan Büyük savaş, dünyanın yarısını kana bulamış olan savaş kovması, unutturması gerekti; bu yeni savaş daha da büyük olacaktı, dünyanın tümünü kana boyayacaktı bu; Almanlara ateş edeceklerdi ve her yeni kuşak gibi onlar da yaşamlarına babadan oğula kalan bir gelenekle kan dökerek başlayacaklardı. Ama ateş edemediler, kan dökemediler; baştan sona bir yanılgıdan ibaret kaldı hepsi: Rüştünü ispat etmemiş birer çocuk olarak kaldılar onlar ve şimdi babaları, canlı, tepeden tırnağa canlı, önlerinden geçiyor: Geçiyor, yürüyor, nefret dolu, kıskançlık dolu, haset dolu, hayran bakışlar önünde yürüyor ve yirmi bin savaşçıyı, sinsi yaramazlıklarla dolu, uzak, unutulmuş bir çocukluğa fırlatıyorlar bir anda. Birden, ağır ağır yürüyenlerden biri duruyor, başını çeviriyor, bakıyor: Bütün başlar öne eğiliyor, adamın kalın, siyah kaşları, kırmızı yanakları var, sırtına vurduğu bastonunun ucunda bir paket taşıyor. Yaklaşıyor, elini tel parmaklığa koyuyor ve içeridekilere, ince ince kan damarlarını görünen büyük gözleriyle bakıyor. Bu ağır, hareketsiz, anlamsız ve korkutucu vahşi hayvan gözleri karşısında nefeslerini tutmuş, kasılmış, her an atılmaya hazır, bekliyorlar: Yüzlerine incek tokatı bekliyorlar. İhtiyar: “Ya, demek böyle!” diyor. Bir sessizlik oluyor, sonra biri mırıldanıyor: “Ya! Baba, işte böyle!” İhtiyar, “Ne sefalet! Ha?” diyor. Az önce mırıldanan, öksürerek boğazını temizliyor, kıp-kırmızı oluyor; Brunet onun yüzünde de aynı kasılmış, bekleyen meydan okumayı görüyor. Evet, baba işte böyle: Birer kahraman olma hayaliyle savaş meydanına koşmuş ve sonra tek kurşun atmadan teslim olmuş, yirmi bin asker, biz, buradayız işte! İhtiyar başını sallıyor, ağır, yüklü bir sesle, “Zavallı çocuklar!” diyor. Herkes rahatlıyor birden, gülümsüyorlar, başlar ihtiyara doğru uzanıyor. Alman nöbetçi yaklaşıyor, nezaketle, ihtiyarı kolunu tutuyor, telden uzaklaşmasını söylüyor; ihtiyar, “Geliyorum,” diyor, “hay Tanrım, geliyorum.” Tutsaklara muzip bir baba tavrıyla göz kırpmıyor, onlar ona gülümsüyorlar, memnunlar, çünkü ihtiyarın gözleri sıcak, içlerinden herhangi biri gibi bu ihtiyar, kendilerini savcı önünde be-
raat etmiş gibi özgür hissediyorlar. İhtiyar, “İşler çok kötü mü burada, ha?” diye soruyor. Brunet, “Tamam,” diye düşünüyor, sızıldanmaya başlayacaklar şimdi. Ama yirmi ses aynı anda yanıt veri-

yor: "Yok, baba, çok kötü değil. Çok kötü değil." "Eh, neyse," diyor ihtiyar, "neyse." Söyleyebileceği hiçbir şey yok, ama orada duruyor hâlâ, ağır, ezilmiş, düşünceli. Alman nöbetçi kolundan çekiyor; ihtiyar tereddüt ediyor, bakışlarıyla karşısındaki yüzleri dolaşiyor, oğlunun yüzünü arıyor sanki: Sonunda, çok uzaktan geliyormuşa benzeyen bir düşünce ta gözlerine varıncaya dek yüzüne aksediyor, kararsız, düşünüyor ihtiyar, tartıyor ve yorgun sesiyle, "Çocuklar," diyor, "sonuçta sizin suçunuz değil bu." Tutsaklar yanıt vermiyor, kaskatı duruyorlar, selam vaziyetinde duruyorlar hem de, kımıldamadan; ihtiyar, düşüncesini daha iyi anlatmak istiyor: "Biz, hiçbirimiz, suçun sizde olduğunu düşünmüyoruz." Tutsaklar hâlâ yanıt vermiyorlar, kımıldamıyorlar, ihtiyar, "Hoşça kalın çocuklar!" diyor, dönüyor, yürüyor. O zaman, o anda kalabalık titriyor, canlanıyor, tutkuyla bağırmaya başlıyor: "Sağ ol baba! Güle güle! Güle güle! Gene gel! Gene!" Ve sesleri, ihtiyar uzaklaştıkça büyüyor, daha yükseliyor, çoğalıyor. Ama ihtiyar dönüp bakmıyor artık. Schneider Brunet'ye, "Gördün mü?" diyor. Brunet irkilerek ona bakıyor: "Ha? Neyi?" Ama Schneider'in ona ne diyeceğini çok iyi biliyor. Schneider, "Biraz güvenmek yeter bize," diyor. Brunet gülümsüyor: "Ben," diyor, "bir ölüyü seyreden bir doktora mı benziyorum gerçekten?" "Hayır, şu an benzemiyorsun," diyor Schneider. Dost gözlerle birbirlerine bakıyorlar, gülümsüyorlar, sonra Brunet birden, "Kadına bak!" diyor Schneider'e. Kadın ufak tefek, her şeyiyle kül rengi, ufacak bir kadın, topallıyor, duruyor, bohçasını yere, çamura düşürüyor, sol elinde tuttuğu bir demet çiçeği sağ eline geçiriyor, sağ elini havaya kaldırıyor, başının üstüne. Bir an geçiyor öylece, omzunu ve kolunu yukarı çeken bu söz dinlemez kolu kendi iradesinin dışında bir güç kaldırmış sanki, sonunda beceriksiz bir hareketle fırlatıyor çiçekleri, çiçekler yere savruluyor. Dağılıyor, savruluyor hepsi, kır çiçekleri, peygamberçiçekleri, hindibalar, gelincikler: Ufak tefek kadın yol kenarından toplamış olmalı bu çiçekleri. Erkekler birbirlerini iterek yere kapanıyorlar, iri, çamurlu parmaklarıyla incecik sapları yakalıyorlar, kalkıyorlar, çiçekleri göstererek kadına gülüyorlar. Brunet'nin boğazına kaskatı bir şey tıkanıyor, başını çeviriyor, Schneider'e, "Çiçekler!" diyor müthiş bir öfkeyle. "Çiçekler! Ha? Savaşı kazansaydık ne yapacaktıdık!" Kadın gülmüyor, bohçasını yerden alıyor, yürüyor, şimdi yalnızca yağmurluğunun altında kımıldayan sırtı görünüyor uzaktan. Brunet konuşmak için ağzını açıyor, ama Schneider'in yüzünü görerek susuyor. Schneider yanındakileri sağa sola savurarak uzaklaşıyor.

Yüzü iyi değil. Hiç iyi değil. Brunet arkasından yürüyor, kalabalıktan çıkıyorlar, elini Schneider'in omzuna koyuyor: "Ne oldu, neyin var?" diye soruyor. Schneider başını kaldırıyor, Brunet onun gözlerine bakıyor, hemen başını çeviriyor, onun gözlerinde kendi bakışlarını, bir ölüye bakan ölü bakışlarını görmek dehşete düşürüyor onu. Ayaklarının ucuna bakarak tekrar soruyor: "Neyin var Schneider, ne oldu?" İnce ince yağın yağmurun altında, avlunun ortasında, ikisi yalnızlar şimdi. Schneider, "Allah kahretsin!" diye mırıldanıyor. Bir sessizlik oluyor sonra, "Gelenleri gördüm!" diyor. Brunet, hâlâ ona bakmadan, "Ben de bombok oldum aslında," diyor. "Sen," diyor Schneider, "sen, başka; orada kimsen yok senin." Bir an susuyorlar, sonra Schneider ceketinin cebinden, şaşılacak kadar yassı, bomboş bir cüzdan çıkarıyor. Brunet, "Her şeyi yok etmiş," diye düşünüyor. Schneider cüzdanı açıyor: Cüzdanda, kartpostal büyüklüğünde bir tek resim var. Schneider resmi bakmadan alıyor, Brunet'ye uzatıyor. Brunet koyu gözlü bir genç kadın görüyor. Gözlerin altında bir gülümseme var: Brunet böyle bir gülümseme görmemiştir yaşamında. Bu gülümseyen, koyu gözlü kadın dünyanın bir yerlerinde tecrit kampları, savaşlar, kışlalara doldurulmuş tutsaklar olduğunu çok iyi biliyormuş gibi bakıyor, ama gene de gülümsüyor: O inanılmaz güzellikteki gülümseyişi yenilmişlerin, vatanlarından ve tarihten sürgün edilmişlerin, tarihin işe yaramaz ve ölü artıklarının. Evet, o gülümseyiş onların. Ama Brunet gene de koyu renk gözlerde iyiliğin ve acımanın o sinsisi, tiksindirici ve sadık ışığını arıyor; bu gözler inançla gülümsüyor, huzurlu, sakın; onlara, kendilerini yenenleri affetmelerini, bağışlamalarını yalvarmış gibi gülümsüyor. Brunet son aylarda pek çok resim görmüştür, bir o kadar da gülümseme. Savaş hepsini yıpratmış, hepsini ölüme mahkûm etmişti o resimlerin, onlara bakılamazdı artık. Buna, bu gülümseyişe bakılıyordu: Şimdi, hemen şimdi doğmuş gibi taptaze bir gülümsemeydi bu, yalnızca Brunet'ye ait, Brunet için doğmuş bir gülümseme. Tutsak Brunet'ye, tarihin ölü ve işe yaramaz tortusu Brunet'ye, zafer kazanmış Brunet'ye. Schneider, Brunet'nin omzu üzerinden uzanmış bakıyor: "Eskiyor," diyor. "Evet," diyor Brunet, "kenarlarından biraz kesmelisin." Schneider'e, ince ince yağın yağmurla beneklenmiş resmi uzatıyor; Schneider kartonu dikkatle siliyor, cüzdanına yerleştiriyor. Brunet, "Güzel midir?" diye soruyor. Bilmiyor Schneider, fark edecek zaman bulamamıştır. Brunet başını kaldırıyor, Schneider'e bakıyor, düşünüyor: "Ona gülümsüyordu." Ona, Schneider'i, bir başka çift gözle birlikte görüyormuş

gibi geliyor. İki asker geçiyor önlerinden, çok genç iki avcı; gelincikleri yakalarına takmışlar, konuşmuyorlar, yarı kapalı gözleri çocuk yüzlerine, kilisede kutsal şarabı ilk kez tadan çocuklarına benzer anlamlar veriyor. Schneider gözleriyle onları takip ediyor; Brunet kararsız, eskiden, çok eskiden kalma bir cümle var dudaklarının ucunda, sonunda söylüyor: “Çok acıklı bir halleri var,” diyor. “Öyle!” diyor Schneider. Ardlarında meraklılar kalabalığı ikiye bölünmüş, konuklar kışlaya giriyorlar. Dewrouckère, ardında Perrin ve Tipo’yla, sallanarak geliyor. “Gerçekten,” diye düşünüyor Brunet, “saat üç oldu. Üçünün de yüzleri keyifsiz, kapalı,” Brunet, onların aralarında konuşmuş olduklarını düşünerek rahatsız oluyor: Bunlar, önlenmesi olanaksız şeyler aslında. Uzaktan sesleniyor onlara: “Hey, çocuklar, ne var ne yok?” Üçü peş peşe geliyorlar, sonra duruyorlar, huzursuz, Brunet’ye bakıyorlar. Brunet neşeli bir sesle, “Eee, söyleyin bakalım,” diyor, “ne var, bir şey oldu herhalde.” Tipo güzel gözlerini ona kaldırıyor, dikkatle bakıyor, yüzü gerçekten keyifsiz, hasta gibi. Brunet’ye, “Her zaman senin dediklerini yaptık, değil mi?” diyor. Brunet sabırsız, “Evet, yaptınız,” diyor, “ne olacak?” Tipo söze devam edemiyor artık, onun yerine Dewrouckère konuşuyor, gözleri yerde: “Biz,” diyor, “gene senin dediklerini yapacağız. Ama bunun boş bir zaman harcama olduğunu biliyoruz artık.” Brunet bir şey demiyor. Perrin, “Adamların kafasına bir şey sokmaya olanak yok,” diyor. Brunet gene bir şey demiyor, Tipo renksiz bir sesle, “Daha dün,” diyor, “biriyle kavga ettim. Almanların bizi Almanya’ya götüreceklerini söyledim, herif deli oldu, üstüme yürüdü, ‘Sen beşinci kolsun!’ diye bar bar bağırdı bana.” Üçü yan yana, gözlerini kaldırıyorlar, inatçı bir somurtkanlıkla Brunet’ye bakıyorlar. “O haldeler ki heriflere Almanlar hakkında kötü bir laf edemiyorsun.” Dewrouckère cesaretini topluyor, Brunet’nin gözlerinin içine bakıyor: “Açıkçası, Brunet,” diyor, “çalışmayı reddetmiyoruz, işi yanlış tarafından tuttuksa, bir başka taraftan yeniden işe gireriz. Ama senin de bizi anlamaman gerek. Biz dört yanı dolaşıyoruz. Bir günde en azından iki yüz kişiyle konuşuyoruz, bütün kampın nabzını yokluyoruz, teker teker; sen, tabii, bizim kadar çok adam görmüyorsun, onun için anlayamazsın durumu, bilemezsin.” “Eee, peki?” “Şunu demek istiyoruz ki, yarın kampın kapılarını açacak olsalar, Fransa’ya yirmi bin Nazi daha dağılacak demektir.” Brunet tuhaf bir sıcaklığın yüzünü birden ısıttığını hissediyor, üçüne ayrı ayrı bakıyor; sonra, “Bu fikirdesiniz demek?” diye soruyor. Üç adam aynı anda, “Evet,” diyorlar. “Üçünüz

de buna inanıyorsunuz?” Üçü gene “evet”le yanıt veriyorlar. Brunet patlıyor birden, “Bu kalabalıkta işçiler var,” diye bağıyor, “köylüler var, siz bütün bu insanların Nazi olacaklarını söylemeye utanmalısınız ya da... ya da bu gerçekse eğer, suç sizin: Bir adam, bir ağaç kütüğü değildir, anladınız mı? Ağaç kütüğü değildir, bir adam sarsılır, düşündürülür, bir adam inandırılır: Onları gözlerini diktikleri yanlış noktadan ayıramıyorsanız, işinizi yapamıyorsunuz demektir.” Sırtını dönüyor onlara, üç adım yürüyor, sonra dönüyor, birden üzerlerine doğru geliyor yeniden; parmağını uzatarak, “Siz,” diyor, “kendinizi hükümdar sanıyorsunuz, evet, gerçek bu, kendinizi hükümdar sanıyorsunuz ve arkadaşlarınızı küçümseyorsunuz. Ama şunu aklınızdan çıkarmayın: Bir Partili hiçbir zaman, hiç kimseyi küçümsemez...” Onların şaşkınlık ve korkuyla açılmış gözlerini görüyor, daha fazla sinirleniyor, bağıyor: “Yirmi bin Nazi ha? Çıldırmışsınız siz! Yirmi bin Nazi, olmaz öyle şey! Siz onları küçümstedikçe hiçbir şey yaptıramazsınız onlara. Önce onları anlamaya çalışın: Bir yıkılışın öldüresiye ağırlığı var omuzlarında, kime, nereye sarılacaklarını bilmiyorlar, kendilerine inanacak, güvenecek ilk insanın kollarına atılmaya hazır onlar.” Yanında Schneider’in varlığı Brunet’yi rahatsız ediyor, onu kolundan yakalıyor: “Hadi,” diyor, “yürü gidelim.” Sonra dilsiz bir şaşkınlıkla kendisine bakan ötekilere, “Bugün bir kriz geçirdiğinizi farz ediyorum,” diyor, “ve konuştuklarınızı unutmayı yeğliyorum. Ama yarın bana aynı krizle gelmeyin!” Merdiveni koşarak çıkıyor, ardından Schneider derin bir nefes alıyor. Brunet hücreye giriyor, örtünün üzerine boylu boyunca yatıyor, elini uzatıyor, bir kitap çekip alıyor, Henri Lavedan’ın *Kız Kardeşler* adlı kitabı bu. Dikkatle, satır satır, sözcük sözcük okuyor, öfkesi duruluyor. Sonra gün kül rengiyle solmaya başlayınca kitabı yanına bırakıyor, öğleyin hiçbir şey yememiş olduğu geliyor aklına. “Benim ekmeğimi sakladınız mı?” diye soruyor. Moûlu ekmeği uzatıyor. Brunet ertesi gün Tipo’ya vereceği parçayı kesip torbasına koyuyor, sonra kendisine iri bir dilim kesiyor, yemeye koyuluyor: Cantrelle’le Livard kapıda görünüyorlar: Konuk saati bu. Başlarını kaldırmadan, “Merhaba!” diyorlar. “Merhaba!” diyor Moûlu. “Ne haber?” “Namussuzlar olmasa içimizde...” diyor Livard. “Onların yediği bokların cezasını biz çekiyoruz hep.” Moûlu başını kaldırıyor: “Ne var gene?” diyor. “Ne oldu?” “Ne mi oldu?” diye kötü kötü gülüyor Livard. “Ne mi oldu? Pezevengin biri basıp gitti! Kaçtı, senin anlayacağın!” Sarı kıvrıcık çocuk şaşkınlıkla, “Kaçtı mı?” diyor. “Neden?” Ötekiler susuyorlar, haberi sindi-

riyorlar, gözlerinde karışık anlamlar var, belirsiz bir tiksinti var gözlerinde, tıpkı, bir gün, yorgun kalabalığın ortasında bir deli, birden bir köpeğin sesiyle hıçkırmaya başladığı zamanki gibi korkuyla karışık bir tiksinti bu. Gassou usulca, “Kaçmış ha!” diye tekrarlıyor. “Kaçmış ha!” Kuzeyli çakısını ucuyla şekillendirdiği tahta parçasını yere bırakıyor, yüzünde kaygı var. Lambert, gözleri uzakta bir yere takılı, yüzü kıpırtısız, ağzında bir şey çiğniyor. Sonra tatsız bir gülüşle, “Her zaman kendini herkesten daha akıllı sanan biri çıkar,” diyor. “Ya da,” diyor Moûlu, “yaya dolaşmayı seven biri.” Brunet çakısıyla ekmeğin küflü içini usul usul oyuyor, ekmek ufakları battaniyeye dökülüyor: Brunet rahatsız hissediyor kendini. Dışarının kül rengi serinliği odaya doluyor, dışarıda, ölü kentte korkuyla karanlığa sığınan biri var. Biz, biz buradayız, ekmek yiyoruz, bu gece bir çatı altında uyuyacağız. İstemeye, istemeye, “Nasıl kaçmış?” diye soruyor. “Bir düşün, bilebilecek misin?” “Ne bileyim?” diyor Brunet. “Arka duvardan mı?” Livard gülümseyerek başını sallıyor, duruyor, bekliyor, sonra bir zafer gülümseyişiyle, “Kapıdan!” diyor. “Öğleden sonra, saat dörtte, Almanların gözü önünde!” Ötekiler büyük bir şaşkınlıkla bakakalıyorlar, Livard’la Cantrelle bir an şaşkınlığın keyfini çıkarıyorlar, sonra Cantrelle, batıcı sesiyle, çabuk çabuk anlatıyor: “Anası gelmiş ziyaretçi diye, torbasında sivil elbiseler getirmiş; o puşt da bir yerde üstünü değiştirmiş, sivilleri giymiş, kocakarının koluna girmiş, elini kolunu sallayarak nöbetçilerin önünden çıkmış gitmiş.” Gassou tuhaf bir öfkeyle, “Bir Allahın kulu fark edip enseleyememiş mi?” diyor. “Enselemek mi?” diyor Livard. “Nasıl enseleyeceklerdi peki?” “Ben olsam,” diyor Gassou, “ben tanısaydım namussuzu, nöbetçilerden birine söyler, yakalattırırdım vallaha!” Brunet hayretle bakıyor: “Şaşırdın mı sen?” diyor. Gassou küskün, “Şaşırdım mı?” diye tekrarlıyor. “Ha! Zavallı Fransa! Görevini yapmak isteyenler, şaşırmış oluyor ha?” Bir an susuyor, ötekilerin kendisiyle aynı fikirde olup olmadıklarını tartmak ister gibi bakıyor çevresine, sonra daha da heyecanla, “Görüşleri yasak ettikleri zaman, şaşkın kimmiş, görürsün!” diye devam ediyor. “Adamlar ailelere izin verdiler, ama hiç de izin vermek zorunda değillerdi. Öyle değil mi?” Moûlu’yla Lambert başlarını sallıyorlar, Gassou azarlayan bir tavırla ekliyor: “Herifler bize bir iyilik yaptılar. Biz ne yaptık ona karşılık? Düpedüz enayi yerine koyduk herifleri. Eh, onlar da ananızın örekesini alırsınız şimdi, diyecekler. Hakları da var.” Brunet, küfretmek için ağzını açıyor, ama tam o anda Schneider ona çabucak baktıktan sonra

acele, "Gassou, iğrenç laflar ediyorsun!" diye bağıyor. Brunet susuyor, acı acı, "Benim Gassou hakkında hüküm vermeme engel olmak için benden önce kendisi küfretti ona," diye düşünüyor. Gassou'yu suçlamıyor, hiçbir zaman, kimseyi suçlamıyor: Onlar adına benden utanıyor; ne olursa olsun, ne yaparlarsa yapsınlar onlardan yana, onlarla beraber olmaya kararlı önceden. Gassou ateşli gözlerle Schneider'e bakıyor, Schneider aynı öfkeyle ona bakıyor: Gassou gözlerini kaçırıyor, omuz silkiyor: "İyi ya!" diyor. "İyi ya! Görüşleri yasak etsinler. Bana ne? Benim kimsem yok burada, anam Orange'da. Siz kendiniz düşünün." "Ne olacak?" diyor Moûlu. "Benim kimsem yok, anam da yok, babam da yok. Ama arkadaşları düşünmek gerek." "Öyle ya!" diyor Brunet. "Arkadaşları düşünmek gerek diyorsun, değil mi, sen ki her sabah, arkadaşlarım bitlenip hastalanmasınlar diye yıkanıyorsun, temizleniyorsun. Değil mi?" Sarı kıvrıcık oğlan birden, "Aynı şey değil!" diye öfkeyle atılıyor. "Moûlu miskin birisi, doğru, ama olsa olsa zararı üç-beş arkadaşına onun. Fakat öbürü kendi paçasını kurtarmak için yirmi bin kişiyi ardında boka bulaştırdı." "Keratayı yakalayıp da asarlarsa," diyor Lambert, "arkasından gözyaşı dökerek değiliz herhalde." "Anlıyorsunuz ya, beyefendi sıkıldı. Altı hafta dayanamadı, sıkıldı. Bizim gibi yapamazdı tabii. Yapamazdı, değil mi?" Bu kez çavuş da onlarla aynı fikirde, ilk kez aynı fikirde onlarla: "Fransız kafası işte bu!" diye içini çekiyor. "İşte biz bu kafa yüzünden savaşı kaybettik." Brunet alayla gülüyor, "Öyle," diyor, "Fransız kafası! Ama gene de o kötü adamın yerinde olmak için canınızı verirdiniz, değil mi? Ondan önce bu işi akıl edemediğiniz için utanıyorsunuz kendinizden." Cantrelle heyecanla, "Hayır!" diyor. "Yanıyorsunuz: Kendini tehlikeye atsaydı, ne çeşit olursa olsun, kışına iki kurşun yemek tehlikesi olsaydı örneğin, eh! Ben de o zaman, puştun biriymiş, ama cesurmuş, derdim. Ama öyle yapacak yerde namussuz bir karının koltuğunun altına saklanıyor, sallana sallana çıkıp gidiyor: Kaçmak demezler buna, güveni kötüye kullanmak derler." Buz gibi bir ürperti Brunet'nin belkemiğinden kürek kemiklerine kadar çıkıyor, kaskatı kesiliyor bir an, hepsinin ayrı ayrı gözlerinin içine bakıyor: "Çok güzel!" diyor. "Madem öyle, size şimdiden haber veriyorum: Yarın gece duvardan atlayıp kaçıyorum. İsteyen beni ihbar edebilir." Hepsi tedirgin, birbirlerine bakıyorlar. Gassou şaşırıyor, sakın bir sesle, "Kimse ihbar etmez seni," diyor, "sen de biliyorsun bunu. Ama buradan çıktıktan sonra bekle beni, ilk fırsatta bunun acısını çıkarırım senden. Çünkü sen kaçarsan, arkandan

bizim anamızı ağlatacaklarını biliyorsun herhalde.” Brunet, küfreder gibi gülüyor: “Acısını çıkaracaksın ha?” diyor. “Sen? Acısını çıkaracaksın!” “Ne sandın? Gerekirse üç-beş kişi bir araya geliriz hem de.” “On yıl sonra Almanya’dan döndüğünde tekrar konuşuruz bunları,” diyor Brunet. Gassou yanıt vermek istiyor, ama Livard sözünü kesiyor: “Boşuna didişme onunla,” diyor. “14 Temmuz’da serbestiz, resmî bir haber bu.” Brunet, “Resmî, ha?” diye alayla gülüyor. “Yazılı emri mi gördün yoksa?” Livard ona yanıt vermiyor, ötekilere dönerek, “Yazılı emri görmedim,” diyor, “ama görmüş kadar biliyorum.” Yüzler karanlıkta aydınlanıyor: Radyo lambaları, sütlü, gölgeli bir aydınlıkla aydınlanan radyo lambaları gibi ışıltıyor yüzler. Livard onlara geniş bir gülümsemeyle bakıyor, sonra açıklıyor: “Hitler söyledi.” Brunet aptallaşarak: “Hitler mi?” diye soruyor. Livard duymazlıktan geliyor onu, devam ediyor: “Şu serseriye sevdiğimden değil ha, düşmanımız tabii. Nazizmi dersen ilgim yok; ne severim, ne sevmem. O herifler Nazizmle bir şeyler yapabilirler belki, ama Fransız karakterine uymaz bu. Ne var ki, Hitler için söylenecek bir şey var doğrusu: Herif ne derse yapıyor. 15 Haziran’da Paris’te olacağım,” dedi, oldu. Hatta daha bile erken girdi Paris’e.” “Şimdi bizi serbest bırakacağını mı söyledi?” diye soruyor Lambert. “Söylemedi mi? Söyledi ya: 15 Haziran’da Paris’te olacağım ve 14 Temmuz’da karılarınızla dans edeceksiniz, demedi mi?” Ürkek bir ses yükseliyor, Kuzeylinin sesi bu: “Sanırım karılarınızla dans edeceğiz, demişti. *Dans edeceğiz, yani biz, Almanlar.*” Livard korkunç gözlerle bakıyor ona: “Sen orada mıydın söylediği zaman?” “Hayır, orada değildim. Ama bana öyle söylediler.” Livard alayla gülüyor, Brunet soruyor: “Ya sen,” diyor, “sen orada mıydın?” “Tabii oradaydım ya, Haguenu’da dinledim: Bir arkadaşın radyosu var, ben odaya girerken Hitler tam o lafı söylüyordu.” Livard başını sallıyor, gizli bir zevkle tekrarlıyor: “15 Haziran’da Paris’te olacağım, 14 Temmuz’da dans edeceksiniz!” Adamlar, zevkle, tekrarlıyorlar: “Ha ha! 15 Haziran’da Paris’te olacağım, 14 Temmuz’da karılarınızla dans edeceksiniz.” Kadınlar, dans. Boyunları omuzlarının içine göçmüş, yüzleri devrik, avuçları çadır bezine dayalı, adamlar dans ediyor, altlarında döşeme çatırıyor, dönüyor, Châtaudun’de, yıldızların altında dönerek vals yapıyor. Gassou, daha yumuşak, Brunet’ye eğiliyor, mantıklı bir sesle, “Hitler deli değil,” diye anlatıyor. “Almanya’ya bir milyon tutsak götürüp de ne yapacak? Doyurulması gereken bir milyon mide! Niye götürsün?” “Çalıştırmak için,” diyor Brunet. “Çalıştırmak için mi? Al-

man işçilerle beraber mi? Aman, bizimkilerle iki laf ettikten sonra o Alman işçilerin ne hale gireceğini seyret sen. Güzel şeyler öğrenirler bizden.” “Hangi dille konuşacaklar?” “Bir dille konuşurlar işte: Hotantoca konuşurlar, Esperanto konuşurlar: Fransız işçisi anasının gözüdür vallaha, iki aya kalmaz Almanları benzetirler. Bunu Hitler de biliyordur; deli misin? Enayi mi herif? Ben de Livard gibiyim, sevmiyorum, ama beğeniyorum doğrusu keratayı.” Adamlar başlarını sallıyorlar, önemli bir tavırla, “İtiraf etmeli,” diyor Livard, “herif ülkesini seviyor.” “Bir ideali var adamın. Bizimkine uymuyor, ama gene de saygıdeğer bir ideal.” “Bütün fikirlere saygı göstermek gerekir, yeter ki içten olsun.” “Bizimkilerin, bizim milletvekillerinin idealleri neydi, ha, söyler misin? Ceplerini doldurmaktan, bir de piliç gibi karılarla yatmaktan başka, ha? Bizim paralarımızla şampanya patlattılar namussuzlar. Ama orada öyle mi? Vergi veriyorsun, evet, veriyorsun, ama verdiğin paranın nereye gittiğini biliyorsun, her yıl bir mektup geliyor sana: Şu kadar vergi ödediniz, bu yıl, bu paranın bilmem ne kadarıyla yol yapıldı. Ya!” “Onlar bizimle dövüşmek istemediler ki,” diyor Moûlu, “biz onlara savaş açtık.” “Dur bakalım, neden biz açmış olalım? Bize soran oldu mu? Daladier, meclise bile sormadı.” “Ben de onu söylüyorum işte. Herif de, beni mi istiyorsunuz, buyurun bakalım,” dedi, “bastı kıçımıza tekme. İyi mi? Eee, şimdi ne yapacak bizi, ha? Ne yapacak dersin? Sırtında bir milyon Fransız’ı taşımaktan memnun mudur sence? Göreceksin, birkaç güne kalmayacak, bize hadi bakalım, dostlar, diyecek, doğru evlerinize. Uslu uslu oturun. Kendisi de doğru Rusya’ya, komünistlerle kozunu paylaşmaya. Fransa’yı ne yapsın Hitler? Ne ihtiyacı var Fransa’ya? Alsas’ı alacaktır, tabii, alacağım, dedi bir kez, ama Alsas da umurunda değil aslında. Alsashılar, adam mı be? Ne yapsın Hitler onları?” Livard sessizce gülüyor, yüzünde yavan bir keyif var: “Ah!” diyor Gassou. “Hitler ardında Fransız askeriyle! Vay babam vay! Şu sırada İstanbul’da olurduk namussuzum.” Göz kırparak ekliyor: “Başında iyi komutanlar olursa Fransız askeri dünyanın en iyi askeridir be.” Brunet, Schneider’in utanç duyduğunu düşünüyor, gözlerini onun yüzüne kaldırmaya cesaret edemiyor. Kalkıyor, dünyanın en iyi askerlerine sırtını dönüyor, çıkıyor odadan; yapılabilecek hiçbir şey olmadığını düşünüyor. Kapının önünde tereddüt ediyor, yarı karanlıkta aşağı inip kaybolan merdivene bakarak tereddüt ediyor; bu saatte aşağıdaki kapı kapalı olmalı. İlk kez kendini tutsak hissediyor. Er geç, hücreğine dönmesi, ötekilerin yanı sıra yere uzanması ve onla-

rın düşlerini paylaşması gerek. Ayaklarının altında kışla bir orman gibi hışırıyor, şarkılar, bağırışlar merdivenden yukarı taşıyor. Birden, tahtalar gıcırıyor ardında, dönüp bakıyor: Schneider'in, günün son ışıklarını birer birer geçerek loş koridorda kendisine doğru yürüdüğünü görüyor. Ona, "Hâlâ onları savunabilecek misin?" diyeceğim. Schneider tam karşısında şimdi, Brunet ona bakıyor, ama hiçbir şey demiyor. Merdiven başında parmaklığa yaslanıyor, Schneider geliyor, yanında parmaklığa yaslanıyor. Brunet: "Dewrouckère'in hakkı var," diyor. Schneider yanıt vermiyor, ne söyleyebilir bana? Bir gülümseyiş, ince ince yağın yağmur altında kır çiçekleri, onlara biraz güvenmek yeter, çok az, biraz ha ha! Biraz güvenmek yeter! Çılgın bir öfkeyle tekrarlıyor: "Yapılacak hiçbir şey yok! Hiçbir şey! Hiç, hiç!" Kuşkusuz yalnızca güvenmek yetmez! Güvenmek ha! Kime! Neye güvenmek? Acılar, korkular, kinler gerek, isyanlar ve korkunç, kanlı cinayetler gerek, demir bir irade gerek hepsinin üstünde. Kaybedebilecekleri hiçbir şey kalmadığı zaman, yaşamak, ölüm kadar korkunç olduğu zaman, o zaman, belki... İkisi yan yana karanlığa doğru sarkıyorlar, karanlık toz kokuyor. Schneider sesini alçaltarak soruyor: "Gerçekten, kaçacak mısın?" Brunet yanıt vermeden ona bakıyor. Schneider, "Seni arayacağım çok," diyor. Brunet acı bir sesle, "Yalnızca sen arayacaksın herhalde," diyor. Alt katta adamlar şarkı söylüyorlar, bir kadeh atalım, iki kadeh atalım, âşıklar şerefine, âşıklar şerefine, kaçmak, yirmi bin adamın üzerinden bir kalem geçivermek ve onları kendi çirkeflerinin uçurumunda ölüme terk etmek: Yapılacak hiçbir şey yok demeye hakkı var mı insanın? Hakkım var mı buna? Ama Paris'te bekliyorlarsa beni? Paris'i, şiddetine kendisinin de şaştığı bir nefretle düşünebiliyor ancak. "Kaçmayacağım," diyor, "hırsımdan söyledim öyle." "Gerçekten yapılabilecek bir şey yoksa..." diyor Schneider. "Her zaman yapılabilecek bir şey vardır. Ama çalışmak ister. Elde ne olanak varsa, onunla yetinip çalışmak. Üst tarafı, sonra düşünülür." Schneider içini çekiyor, Brunet, birden, bir şey anımsamış gibi dönüyor: "Ama sen," diyor, "sen gitmelisin buradan." Schneider başını sallıyor, yanıt vermiyor, Brunet bir çeşit utançla, "Senin karın var orada," diyor. Schneider gene başını sallıyor, yanıt vermiyor. Brunet, "Neden?" diye soruyor. "Seni buraya bağlayan hiçbir şey yok," "Her yer aynı artık," diyor Schneider. Bir kadeh atalım, iki kadeh atalım, âşıklar şerefine. Brunet kendi kendine konuşur gibi, "Almanya'ya gitmek gerek," diyor, "Almanya'ya götürmeleri gerek bizi." Schneider, usulca, uta-

nır gibi usulca tekrarlıyor: “‘Evet Almanya’ya götürmeleri gerek bi-
zi.’ Almanya... ve savaşı başlatan İngiltere Kralı’na lanet olsun!..”

Yirmi yedi kişi, vagon gıcırıyor, kanal yol boyu uzanıyor, Moûlu, “Çok da berbat etmemişler,” diyor. Almanlar sürgülü kapı-
yı kapamamışlar, ışık ve sinekler vagona doluyor. Schneider, Bru-
net, Tipo yere, kapının içine oturmuşlar, ayakları dışarıda, boşluk-
ta sallanıyor, güzel bir yaz günü. Moûlu mutlulukla, “Çok da berbat
etmemişler,” diye tekrarlıyor. Brunet başını kaldırıyor: Moûlu
ayakta sağlı sollu tarlalara, yeşillığe mutlu gözlerle bakıyor. Hava
sıcak, adamlar ağır kokuyor, vagonun dibinde horlayan biri var.
Brunet eğiliyor: Furgonun içinde Alman kaskları tüfek namluları-
nın üstünde parlıyor. Güzel bir yaz günü, her şey sakın; tren akıp
gidiyor, kanal akıp gidiyor; uzaktan uzağa bir bomba bir yolu sö-
küp almış, bir tarlayı oymuş, çukurların içinde göğü aksettiren
cam gibi bir su var. Tipo, kendi kendine konuşur gibi, “Atlayıp kaç-
mak işten bile değil,” diyor. Schneider omzunu oynatarak tüfekle-
ri gösteriyor: “Tavşan gibi gebertirler seni,” diyor. Tipo yanıt vermi-
yor, atlayacakmış gibi eğiliyor dışarı doğru; Brunet omzundan tu-
tuyor. Tipo büyülenmiş gibi, “Çok kolay olur,” diye mırıldanıyor.
Moûlu ensesini okşuyor onun: “Châlon’a gidiyoruz,” diyor, “ne di-
ye kaçacaksın?” “Doğru mu bakalım? Gerçekten Châlon’a mı gidi-
yoruz bakalım?” “Yazıyı sen de gördün ya.” “Châlon’a gideceğimiz
yazılı değildi ki.” “Değildi, ama Fransa’da kalacağımız yazılıydı.
Öyle değil mi Brunet?” Brunet hemen yanıt vermiyor: İki gün ön-
ce, altında komutanın imzasıyla: “Baccarat’daki tutsakların Fran-
sa’da kalmaları komutanlığımızca kararlaştırılmıştır” yazılı bir bil-
dirinin kışla duvarına yapıştırıldığı gerçektir. Ama buna karşın bir
trendeydiler şimdi, nereye gittiğini bilmedikleri bir trende. Moûlu
yineliyor: “Yazılı mıydı değil miydi, Brunet söylesene!” Arkalarında
sesler, sabırsız, bağırıyor: “Yazılıydı işte, siz de biliyorsunuz, sinir
bozmayın şimdi.” Brunet yan gözle Tipo’ya bakıyor, usulca, “Evet,”
diyor, “yazılıydı.” Tipo içini çekiyor, gülüyor, açıkça, rahatlıkla gü-
lüyor, Brunet’ye, “Ne kötü,” diyor, “ne zaman yola çıksam böyle bir
acayip olurum ben.” Hâlâ gülüyor, özür diler gibi, “En az yirmi kez
bindim trene,” diye anlatıyor, “her seferinde böyle acayip bir şeyler
oldum.” Brunet ona bakıyor: “İşler kötü gidiyor,” diye düşünüyor.
Lucien biraz geride oturmuş, dizleri çenesine dayalı, elleri ayak bi-

leklerinde kavuşmuş: “Bu pazar benim ihtiyarlar gelecekti,” diyor. Tatlı yüzlü, çok genç, gözlüklü bir çocuk Lucien. “İhtiyarlarını evde görsen daha iyi ya!” diyor Moûlu. “İyi tabii,” diyor oğlan, “ama madem pazara geleceklerdi, biz pazartesi yola çıksak daha iyi olurdu.” Vagon bağılıyor birden: “Şuna bak, üç gün daha kalmak istiyormuş! Ne adamlar var be! Oldu olacak Noel’e kadar kalsaydık bari.” Lucien tatlı tatlı gülümsüyor onlara, sonra anlatıyor: “Genç degiller ikisi de,” diyor, “anlıyor musunuz? Boşuna ta oralara kadar geleceklerini düşünmek üzüyor beni.” “N’olur?” diyor Moûlu. “Eve döndüklerinde sen onları karşılarsın.” “Çok isterdim,” diyor Lucien, “ama olmaz ki. Bizi terhis etmeleri en azından bir sekiz-on gün sürer.” “Ne biliyorsun?” diyor Moûlu. “Ne biliyorsun? Almanlarla işler çabuk yürür.” “Ben,” diyor Jüralı, “ürün toplanacağı sıra köye dönebilseydim...” Brunet dönüp bakıyor: Vagon tozdan ve dumandan bembeyaz, kimi ayakta, çoğu yerde oturuyor, bir bacak ormanın kavisli gövdeleri arasından yorgun, belirsiz gülümsemelerle düşünen yüzler görünüyor. Jüralı tıraşlı kafası ve bir gözünü kapayan siyah bir bezle, iri, kaba hatlı, haşin görünüşlü bir adam. Az yer kaplamak için çömelmiş, topuklarına dayanarak oturmuş. “Nerelisin?” diye soruyor Brunet. “Manosque’lu,” diyor adam. “Denizciydim; evlendim şimdi, karımın bensiz ürünü toplamasını istemiyorum.” Tipo hâlâ yola bakıyor: “Çok sürdü,” diyor. “Ne var gene, küçüğüm?” diyor Brunet. “Bıraksınlar artık bizi. Çok sürdü bu.” “Öyle mi?” “Daha fazla dayanamayacaktım artık,” diyor Tipo. Brunet: O da, diye düşünüyor. Onun pırıl pırıl, güzel, çocuk gözlerini görerek susuyor: Yakında anlayacak nasılsa. Schneider, “Sahi,” diyor, “küçük, artık bizi güldürmez oldun sen. Neyin var, ha? Söyle bakalım?” “Yok!” diyor Tipo, “şimdi iyiyim artık.” Bir şeyler anlatmak istiyor, ama sözcükleri bulup çıkaramıyor. Özür diler gibi bakıyor, gülümsüyor, kısaca, “Ben Lyonluyum,” diyor. Brunet birden rahatsız oluyor: Onun Lyonlu olduğunu unutmuşum, diye düşünüyor. İki aydır beraberiz, hiçbir şeyini bilmiyorum. Şimdi ateş gibi yanıyor yanımda, sıla hasreti hasta ediyor onu. Tipo dönüyor, gözlerini Brunet’ye kaldırıyor, Brunet bu gözlerin derinliklerinde korku dolu bir sevgi okuyor, sonra Tipo birden inler gibi, “Gerçekten Châlon’a mı gidiyoruz?” diye soruyor tekrar. Moûlu, “Ohoo!” diyor sabırsız, “gene başlıyoruz.” “Hadi, hadi,” diyor Brunet, “hadi! Düşünme artık. Şimdi gitmiyorsak bile sonunda gideceğiz nasılsa.” “Châlon’a gitmemiz gerek,” diyor Tipo, “Châlon’a gitmemiz gerek!” Yalvarır gibi, dua eder gibi tekrarlıyor aynı cümleyi. Bru-

net'ye, "Biliyor musun?" diyor. "Sen olmasaydın, ben çoktan kaçmış olurdum buradan." "Ben olmasam mı?" "Evet ya! Arımda bir sorumlu bırakacağım için, kaçamazdım tabii." Brunet yanıt vermiyor: Benim için kaçmadı tabii, diye düşünüyor. Ama bu düşünce zevk vermiyor ona. Tipo, "Lyon'da olurdu şimdi," diyor. "1937 Eylülünden beri askerim, işimi bile unutmuşumdur herhalde." "Çabuk alışırsın," diyor Lucien. Tipo bir ihtiyar adam hüznüyle başını sallıyor: "O kadar çabuk değil," diyor, "göreceksiniz, hiç kolay olmayacak, göreceksiniz." Kımıldamadan, bomboş gözlerle düşünüyor, sonra, "Gece," diyor, "evde, her yeri temizlerdim, anama yardım ederdim. Her taraf tertemiz olsun isterdim." Brunet yan gözle ona bakıyor; Tipo'nun yüzünde o pürüzsüz, çocuksu neşe yok artık, sözcükler zorlukla, gevşek bir çabayla çıkıyor dudaklarından, zayıflamış yanaklarında ince, siyah kıllar uzamış. Birden bir tünel baştaki vagonları yutarak üzerlerine geliyor; Brunet trenin içinde yok olduğu karanlık deliğe bakıyor, sonra ani bir kararla Tipo'ya dönüyor: "Atlamak istiyorsan atla hadi!" diyor. "Ne dedin?" diyor Tipo. "Tünele girdiğimiz zaman hemen atla." Tipo büyümüş gözlerle ona bakıyor, sonra her şey kapkara kesiliyor. Brunet dumanı burnuna, gözlerinin içine yiyor, öksürmeye başlıyor. Tren yavaşlıyor: "Atla," diyor Brunet. "Atla, hadi çabuk!" Yanıt yok, dumanların ardında gün ağarıyor, Brunet gözlerini ovuşturuyor, güneş birden üzerine akıyor yeniden; Tipo yanında oturuyor. "Eee, ne oldu?" diyor Brunet. Tipo gözlerini kırpıştırıyor: "Ne gereği var şimdi?" diyor. "Madem Châlon'a gidiyoruz." Brunet omuz silkiyor, kanala bakıyor. Su kenarında bir küçük gazino var, biri bir şey içiyor, sık gürgen fidanlarının üstünden kasketi, bardağı, uzun gaga burnu görünüyor adamın. Kıyıda iki adam yürüyor, hasır şapkalı iki adam, sakin bir tavırla konuşuyorlar; başlarını çevirip trene bakmıyorlar bile. "Hey!" diye bağılıyor Moûlu. "Heeey! Nereye?" Ama adamlar gözden kaybolmuşlar bile. Bir başka gazino, küçük, pırıl pırıl boyalı. "Balıkçı." Bir mekanik piyanonun madenî titreşimi Brunet'nin kulaklarına çarpıp kayboluyor, titreşimi furgondaki Almanlar işitiyor şimdi, Brunet onların daha göremedikleri bir şatoyu görüyor, bir parkın sonunda, bembeyaz, iki kulenin sivri damıyla süslü bembeyaz bir şato, parkta, elinde çemberle bir küçük kız, ciddi gözlerle trene bakıyor: Bu çocuk gözlerin ardında bütün bir suçsuz ve her şeyini yitirmiş Fransa bakıyor onlara. Brunet küçük kıza bakıyor, Pétain'i düşünüyor, tren bu çocuksu bakışın içinden geçiyor, uslu çocuk oyunları ile dolu, güzel düşüncelerle, umutlarla, küçü-

cük, çocuksu kaygılarla dolu bu küçük gelecekten gelip geçiyor tren, patates tarlalarına, silah, cephane fabrikalarına doğru, insanların siyah ve gerçek geleceğine doğru gidiyor. Tutsaklar, Brunet'nin arkasında ellerini sallıyorlar; bütün vagonlarda Brunet mendillerle sallanan eller görüyor; ama küçük kız kımıldamıyor, çemberini sımsıkı göğsüne bastırmış, bakıyor. "Bir el sallayabilirler, değil mi?" diyor André. "Eylülde onları korumak için ölmeye gittiğimiz zaman memnundular ama." "Memnundular tabii," diyor Lambert. "Ama ölmedik işte." "Eee, ölmediyse suç bizde mi? Fransızız biz, değil mi? Bir selamı da mı hak etmedik yani?" Bir ihtiyar balık tutuyor su kıyısında başını kaldırıp bakmıyor. Jüralı alayla gülüyor: "Oh, oh!" diyor. "Hayat tatlı tatlı akıp gidiyor, ha? Bir şey değişmemiş." "Bana da öyle geliyor," diyor Brunet. Tren, barışın ortasında akıp gidiyor: Su kıyısında balık tutan ihtiyar, gazino, hasır şapka ve masmavi, öylesine sakın, öylesine huzurlu bir gök. Brunet arkasına bakıyor, tozlu aydınlıkta yorgun, ama büyülenmiş yüzler görüyor. Martial, "Sekiz gün sonra ben de balık tutacağım," diyor. "Derede mi?" "Oh!" diyor Martial. "Ne oltalar var bende." *Özgürlüklerini görüyorlar*, bu tanıdık gökte, ağaçlarda, bu sakın, berrak sularda özgürlüklerini elleriyle dokunmuşçasına yakın görüyorlar. Barış, işleri, günlük yaşamları, ihtiyar bu akşam eve iki iri sazan balığıyla dönecek, sekiz gün sonra özgür olacak onlar da: Kanıt orada işte, tartışılmaz, mutlu. Brunet huzursuz hissediyor kendini: Geleceği bilen tek insan olmak, yapayalnız olmak kolay değil. Başını çeviriyor, yandaki yolun geri geri koşan traverslerine bakıyor: "Ne söyleyebilirim?" diye düşünüyor. "İnanmazlar bana." Bundan memnun olması gerektiğini düşünüyor, gerçeği anlayacaklar sonunda, sonunda bir şeyler yapabilecek onlarla. Ama omzunda, kolunda Tipo'nun hastalıklı ateşini duyuyor, içinde, pişmanlığa benzer, vicdan azabına benzer bir acı çörekleniyor. Tren yavaşlıyor. "Ne oluyor, ne var?" "Ha!" diyor Moûlu, "makas var burada. Bu hattı cebimin için gibi bilirim. Bir zamanlar her hafta gider gelirdim bu yoldan. Göreceksiniz, soldaki yola gireceğiz. Sağ yoldan Luneville'e ve Strasbourg'a gidilir." "Luneville mi?" diyor sarı kıvrıkcık çocuk. "Biz Luneville'den geçmeyecek miydik zaten?" "Yok, hayır. Sana bu hattı iyi bilirim dedim ya. Yol Luneville'e yakın bir yerde kesikti herhalde, onun için aşağı indik, şimdi çıkıyoruz yeniden." Ramelle'in kaygılı sesi, "Sağda, Almanya var, değil mi?" diye soruyor. "Evet, evet, sola gireceğiz, solda Barle-Duc var, Châlon var." Tren yavaşlıyor, yavaşlıyor, duruyor. Brunet dönüyor,

ötekilere bakıyor. Heyecansız, iyi yüzleri var, hepsinin, bazıları gülümsüyor. Yalnızca Ramelle, piyano hocası Ramelle alt dudağını ısırılmış, sinirli ve yorgun hareketlerle gözlüğünü alnına doğru itiyor ikide bir. Gene de kıpırtısız bir sessizlik oluyor vagona, sonra birden Moûlu bağırmaya başlıyor: “Hey, kızlar! Kızlar, bir öpücük yok mu, kızlar?” Birden dönüp bakıyor: Altı genç kız parmaklığın öbür yanında, açık, yazlık elbiseler giymiş altı kız, tombul, kırmızı kolları, sağlıklı genç yüzleriyle, bakılmaya hazır, altı kız. Moûlu elleriyle öpücükler gönderiyor onlara. Kızlar gülümsemiyorlar; iri, güzelce, esmer bir kız birden sık sık nefes almaya başlıyor, yuvarlak göğüsleri heyecanla inip kalkıyor; ötekiler kocaman açılmış, dertli gözleriyle bakıyorlar tutsaklara; altı çift dudak, anlamsız köylü yüzlerinde, ağlamak üzere olan bir çocuğun titrek, suçsuz hareketleriyle bükülüyor. “Hadi!” diyor Moûlu, “Hadi! Bir öpücük.” Sonra birden aklına gelen bir şeyle, “Almanya’ya giden zavalı oğlanlara birer öpücük yok mu?” diye bağırıyor. Arkasında sesler öfkeyle bağırıyor: “Hey! Kötü laf etme.” Moûlu dönüyor, onlara, rahat bir gülüşle: “Susun,” diyor, “mahsus söylüyorum, azıcık gülsünler diye.” Tutsaklar gülüyorlar şimdi, hep birden, “Hadi, hadi!” diye bağırıyorlar. Esmer kız hâlâ iri, dertli gözleriyle onlara bakıyor; kararsız elini kaldırıyor yavaş yavaş, titreyen dudaklarına götürüyor, sonra *makine gibi duygusuz bir hareketle* askerlere bir öpücük gönderiyor. “Daha!” diyor Moûlu. “Daha!” Öfkeli bir ses Almanca haykırıyor, Moûlu başını içeri çekiyor. “Sus ulan hayvan!” diyor Jüralı. “Kapıyı kapattıracaksın heriflere.” Moûlu yanıt vermiyor, kendi kendine konuşur gibi, “Bu memleketin karıları ne surat-sız şeyler be,” diye mırıldanıyor. Tren inlemeye başlıyor, sarsılıyor, titriyor, adamlar susuyor birden. Moûlu, ağzı açık, bekliyor, tren hızlanıyor, Brunet: Zaman geldi, diye düşünüyor, birden sert bir sallantı oluyor, baştan aşağı sarsılıyor vagon. Moûlu dengesini kaybediyor, Schneider’in omzuna tutunurken bir zafer çılgılığı koparıyor: “Tamam, çocuklar! Tamam! Nancy’ye gidiyoruz.” Herkes gülüyor, bağırıyor, Ramelle’in sinirli sesi yükseliyor: “Tamam mı gerçekten, gerçekten Nancy’ye mi gidiyoruz şimdi?” Moûlu demiryolunu işaret ediyor: “Gel bak işte!” Tren sola dönüyor gerçekten, bir yarım daire çiziyor, eğilmeden de lokomotif görebiliyorlar şimdi. “Ya sonra? Buradan dosdoğru mu gidiyor tren?” Brunet dönüp bakıyor: Ramelle’in yüzü hâlâ kireç gibi, bembeyaz dudakları hâlâ titriyor. “Dosdoğru mu gidiyor?” diye alayla gülüyor Moûlu. “Yok, ak-tarma yapacağız yolda.” “Hayır, öyle demek istemedim. Başka ma-

kas yok mu artık, demek istedim.” “İki makas daha var,” diyor Moûlu, “Frouard'da biri, biri de Pagny-sur-Meuse'de. Ama sen artık makasları düşünmekten vazgeç; sola gideceğiz hep, hep sola. Bar-le-Duc'e, Châlon'a kadar.” “Kesin olarak ne zaman bilebiliriz bunu?” “Kesin olarak biliyoruz ya işte? Daha ne istiyorsun?” “Ya makaslar?” “Ha!” diyor Moûlu. “Onu mu söylemek istiyorsun? İkincide. Sağ yola saparsak, bu Metz'le Lüksemburg yoludur. Üçüncü makasa bakma: Sağ yol Verdun'le Sedan yolu. Ne işimiz var oralarda?” “İkinci makas, demek,” diyor Ramelle, “şimdi geçeceğimiz makas.” Artık konuşmuyor. Kendi içine çekilerek bir böcek gibi büzülüyor, dizleri çenesinde, uzak, korkmuş anlamlar var yüzünde. “Hadi,” diyor André, “can sıkma şimdi. Boşuna korkuyorsun, kendin de göreceksin yakında.” Ramelle yanıt vermiyor, ağır yüklü bir sessizlik çöküyor vagona; yüzler anlamsız, ama gergin. Brunet bir ağız mızıkasının sesini duyuyor; André öfkeyle sıcıyor yerinden, “Kim çalıyor şimdi bunu?” diye bağıyor. Vagonun dibinden bir ses, “Canım isterse çalarım,” diyor. “Yok!” diye bağıyor André. “Kesin şunu!” Mızıkla susuyor. Tren ağır ağır hız alıyor, bir köprüden geçiyor şimdi, Tipo, “Kanal bitti,” diye içini çekiyor. Schneider, oturduğu yerde uyuyor, başı sağa sola gidip geliyor. Brunet'nin içi sıkılıyor, tarlalara bakıyor, başının için bomboş; birkaç dakika sonra tren yavaşlıyor, Ramelle korkuyla başını kaldırıyor, gözleri iri iri açılmış: “Ne var? Ne oldu?” “Yok bir şey,” diyor Moûlu. “Nancy'ye geldik.” Vagonun iki yanında bir duvar yükseliyor, duvarın üzerinde beyaz taşlardan bir kısacık duvar daha, beyaz taşların üzerinde bir demir parmaklık var. Moûlu: “Bir sokak geçiyor oradan,” diyor heyecanla. Brunet birden sıcak bir ağırlığın altında ezildiğini hissediyor. Ardındakiler ona abanarak dışarı sarkıyorlar; başlarını yukarı, göğe doğru kaldırıyorlar hepsi; duman kocaman yumaklar halinde vagona doluyor; Brunet öksürüyor. “Yukarıdaki adama bakın,” diye bağıyor Martial. Brunet başını arkaya doğru atıyor, arkada başı katı bir şeye değiyor, eller omuzlarını itiyor: Yukarıda, parmaklıktan eğilmiş bir adam var gerçekten. Siyah ceket, çizgili pantolonu görünüyor. Kolunun altında deri bir çanta var. “Merhaba!” diye bağıyor Martial. “Merhaba!” diyor adam. Zayıf, haşın yüzünde özenle kesilmiş ince bir bıyığı var; gözleri çok açık mavi. “Merhaba! Merhaba!” diyor ötekiler de. “Ne var, ne yok Nancy'de?” diye soruyor Moûlu. “Yakılıp yıkıldı mı çok?” “Hayır,” diyor adam. “Neyse, neyse,” diyor Brunet. Ama konuşmuyor, tuhaf bir merakla, kıpırtısız gözlerle onlara bakıyor. “İşler açıl-

dı mı?” diye soruyor Jüralı. Tren düdüğü çalıyor, adam duyamıyor, elini boru gibi kulağına koyarak bağıyor: “Ne dedin?” Jüralı, Brunet’nin başı üstünden elini kolunu sallayarak daha fazla bağırma-
yacağını anlatmak istiyor adama, Lucien, “Sor bakalım, Nancy’de-
ki tutsakları sor adama,” diyor. “Hangi tutsakları?” “Tutsaklar hak-
kında bir şey biliyor mu, sor.” “Dur biraz,” diyor Moûlu. “Ne dediği
anlaşılmıyor.” “Çabuk sor, tren kalkacak şimdi.” Tren düdüğü çalmı-
yor artık. Moûlu bağıyor: “İşler açıldı mı, işler?” “Açıldı mı?” di-
yor adam. “Kentteki sürüyle Almanla mı?” “Sinemalar açık mı?”
diye soruyor Martial. “Ne?” diye soruyor adam. “...tir ulan,” diyor
Lucien, “sinemana başlatacaksın şimdi. Çekil, konuşalım şu adam-
la.” Sonra, heyecanla soruyor: “Ya tutsaklar?” “Hangi tutsaklar?”
diye soruyor adam. “Tutsaklar var burada değil mi?” “Vardı, ama
şimdi yok.” “Nereye gittiler?” diye bağıyor Moûlu. Adam şaşmış
gözlerle bakıyor, sonra, “Nereye gidecekler? Almanya’ya tabii,” di-
yor. “Durun,” diyor Brunet, “itmeyin!” İki eliyle yere dayanarak ge-
ri alıyor kendini, ötekiler eziyorlar onu, hep birden bağıyorlar:
“Almanya’ya mı? Deli misin be? Châlon’a mı demek istiyorsun? Al-
manya’ya gittiklerini kim dedi sana?” Adam yanıt vermiyor, sakın
gözlerle onları seyrediyor. “Susun çocuklar,” diyor Jüralı, bağıyor:
“Nereden biliyorsunuz Almanya’ya gittiklerini?” Öfkeli bir ses
haykırıyor, bir Alman nöbetçi, süngüsü tüfeğinde, yere, önlerine at-
lıyor. Gencecik bir adam bu, yüzü öfkeden kıpkırmızı, Almanca
haykırıyor, çabuk çabuk, bir şeyler söylüyor, sesi bağırmaktan kı-
sılmış gibi. Brunet birden üzerindeki sıcak ağırlığın yok olduğunu
duyuyor, ardındakiler yerlerine oturmuş olmalılar herhalde. Nöbet-
çi susuyor, tam önlerinde duruyor, tüfeği yere, ayaklarının arasına
dayalı. Adam hâlâ orada, parmaklıktan eğilmiş, seyrediyor onları;
Brunet, vagonun yarı karanlığında, adama uzaktan, çaresiz bir öf-
keyle, sorguya çekmek ister gibi ısrarla, inatla bakan, hastalıklı bir
ateşle alev alev gözleri görür gibi oluyor. “Allah kahretsin!” diyor
ardında Lucien. “Allah kahretsin!” Adam orada duruyor, hareket-
siz, dilsiz, yararsız, ama sırlı bir bilgiyle dolu. Lokomotif düdüğü
öttürüyor, uzun uzun, bir duman anaforu vagona saldırıyor, tren
sarsılıyor, inliyor, yola koyuluyor. Brunet öksürüyor, nöbetçi furgon
kendi hizasına gelene kadar bekliyor, tüfeğini fırlatıyor önce; Bru-
net yeşilimsi gri iki ceket kolunun ucunda iki el görüyor, eller nö-
betçiye omuzlarından yakalayıp çekiyor içeri. “Ne bilir o herif?” di-
yor biri. “Ne bilecek? Budala, adamların gittiklerini gördü, o ka-
dar.” Ateşli sesler peş peşe patlıyor Brunet’nin ardında, Brunet ses

çıkarmıyor, gülümsüyor. “Kendince tahmin yürütüyor,” diyor Ramelle. “Almanyaya’ya gittiler diye tahmin yürütüyor kendince.” Tren hızlanarak kayıyor şimdi, bomboş, insansız peronlar boyunca kayıyor. Brunet bir tabela görüyor: “Çıkış. Yeraltı geçidi.” Tren gitgide hızlanarak kayıp gidiyor. Gar ölü. Brunet omzunda Tipo’nun zayıf omzunun titrediğini duyuyor. Sonra birden Tipo kabaca, “Bilmeden söylediyse Allah belasını versin hayvanın,” diyor. “Hayvan değil, hayvanoğlu hayvan,” diyor Martial. “Orospu çocuğu!” “Hem nasıl!” diyor Moûlu. “Böyle şey söylenir mi be? Bunu söylemek için adamın salağın önde gideni olması gerek. Hem...” “Salağın önde gideni mi?” diye tekrarlıyor Jüralı. “Sen adama bakmamışsın! Salak değildi o herif. Bir laf ettiyse, bilerek etti o. Sen beni dinle!” “Bilerek mi etti?” Brunet dönüp bakıyor, Jüralı kabaca gülüyor: “Belki de beşinci koldandı!” diyor. “Bana bakın,” diyor Lambert, “ya doğru söylediyse?” “Kes ulan, hayvan! Sen kendin Almanya’ya gitmek istiyorsan, git gönüllü yazıl, ama gelip kafa ütüleme burada.” “Susun,” diyor Moûlu. “Boşuna yorulmayın. Şimdi makasta anlarınız nereye gittiğimizi.” “Ne zaman geçeceğiz makası?” diye soruyor Ramelle. Yüzü ölü gibi yeşil. Parmaklarını sinirli hareketlerle yere vuruyor durmadan. “Bir çeyrek, yirmi dakika sonra herhalde.” Adamlar konuşmuyorlar artık, bekliyorlar. Yüzler, tutsak oldukları günden bu yana Brunet’nin hiç görmediği bir anlamla kapalı, gergin, dimdik önlerine bakıyorlar. Sonra her şey elle tutulur bir sessizliğe gömülüyor, yalnız vagonun gıcirtısı duyuluyor. Hava sıcak, çok sıcak, Brunet ceketini çıkarmak istiyor, ama çıkaramıyor, gövdesi Tipo’yla kapı arasında sıkışık. Ter damlaları boynundan göğsüne akıyor. Tipo, ona bakmadan fısıldıyor: “Brunet!” “Ne var?” “Az önce bana atla dediğin zaman alay ettin değil mi benimle?” “Neden?” diye soruyor Brunet. Yorgun çizgilerin, sakalın, is karasının ihtiyarlatamadığı güzel, çocuk yüzünü Brunet’ye kaldırıyor Tipo. Usulca, “Almanya’ya gidemem ben,” diyor, “gidemem.” Brunet yanıt vermiyor. Tipo, “Gidemem,” diyor yine. “Gidersem, geberir kalırım orada. Geberir kalırım.” Brunet omuz silkiyor: “Sen de herkes gibi yaparsın,” diyor. “Herkes geberecek zaten,” diyor Tipo, hıçkırır gibi, “herkes geberecek. Herkes. Herkes.” Brunet bir elini kurtarıyor, Tipo’yu omzundan yakalıyor: “Sinirlenme, küçüğüm, sakın ol,” diyor şefkatle. Tipo titriyor, Brunet, “Sen böyle koyverirsen ipin ucunu,” diyor, “öteki çocukları da korkutacaksın.” Tipo tükürüğünü yutmak için zorlanıyor, başını kaldırıyor, uslu bir çocuk gibi bakıyor ona: “Hakkın var Brunet,” diyor. Güçsüzlüğünü

ve umutsuzluğunu dile getiren bir hareketle ellerini yanlarına bırakıyor: "Sen," diyor, "her zaman haklısın." Brunet ona bakarak gülümsüyor. Birkaç dakika sonra Tipo ağır bir sesle: "Laf olsun diye mi söylemiştin?" diye soruyor. "Neyi?" "Bana atla dediğin zaman, laf olsun diye mi söylemiştin bunu?" "Ah! Bırak artık şunu," diyor Brunet. "Şimdi atlayıp kaçsam," diyor Tipo, "kızarmısın bana?" Brunet furgondan çıkan, güneşin simsiyah parlattığı namlulara bakıyor. "Delilik etme," diyor, "vururlar seni. Hemen vururlar." "Şansımı bir deneyeyim," diyor Tipo. "Bırak, bir kere deneyeyim şansımı. Belki..." "Sırası değil şimdi," diyor Brunet. "Ne çıkar?" diye ısrar ediyor Tipo. "Oraya gidersem, öleceğim zaten. Brunet! Nasılsa öleceğim. Ama şimdi belki..." Brunet yanıt vermiyor. Tipo yalvarır gibi, "Söyle," diyor, "kızmazsın, değil mi? Gücenmezsin bana?" Brunet gözlemini namlulardan ayırmıyor. Soğuk bir sesle, "Evet," diyor, "kızarım. Bir yere gidemezsin şimdi." Tipo başını öne eğiyor, Brunet onun çene kemiklerinin kımıldadığını görüyor. "Çok katırsın," diyor Schneider. Brunet başını çeviriyor: Schneider affetmeyen gözlerle bakıyor ona. Brunet yanıt vermiyor, kapıya doğru koyveriyor kendini; Schneider'e, "Atlamasına engel olmazsam ölecek, görmüyor musun?" demek istiyor. Ama diyemiyor, Tipo duyabilir çünkü; Schneider'in kendisini suçladığını hissederek rahatsız oluyor. Ne boktan iş, diye düşünüyor. Tipo'nun zayıf ensesine bakıyor: "Orada ölecekse gerçekten," diye düşünüyor. "Allah kahretsin. Ne oluyor bana?" Tren yavaşlıyor: Makası geçecekler şimdi. Hepsi makasa geldiklerini biliyorlar, ama kimse bir şey söylemiyor. Tren duruyor, ağır, durgun bir sessizlik oluyor birden. Brunet başını kaldırıyor. Moûlu, Brunet'nin başının üstünden sarkmış, ağzı açık, yola bakıyor, yüzü bembeyaz. Yol kenarındaki otların arasında cırcırböceklerinin sesi duyuluyor. Üç Alman bacaklarını hareket ettirmek için yola atlıyorlar, vagonun önünden geçerken gülüyorlar aralarında. Tren yola koyuluyor yeniden, ağır ağır, Almanlar koşarak geri dönüyorlar, furgona atlıyorlar. Moûlu haykırıyor: "Sola! Hey, çocuklar, sola, sola sapıyoruz!" Vagon titriyor, sallanıyor, gıcırdayıyor, raylardan çıkacakmış gibi bütünyle sarsılıyor. Brunet yeniden omuzlarında öne eğilmiş bedenlerin sıcak ağırlığını duyuyor birden. Adamlar, "Sola! Sola! Châlon'a gidiyoruz. Châlon'a," diye haykırıyorlar. Öbür vagonların kapılarından isle kapkara olmuş yüzler görünüyor, gülüyorlar hepsi, André: "Hey, Chabot! Châlon'a gidiyoruz, Châlon'a gidiyoruz, Châlon'a!" diye bağırıyor. Chabot, dördüncü vagonun kapısından sarkmış, gülüyor, bağırıyor: "Az kaldı, az

kaldı." Herkes gülüyor, Brunet Gassou'nun sesini duyuyor: "Onlar da bizim gibi korkmuşlar," diyor Gassou. "Demedim mi ben?" diyor Jüralı. "Beşinci koldandı o herif." Brunet, Tipo'ya bakıyor. Tipo bir şey demiyor, hâlâ titriyor omuzları, bir damla gözyaşı yanağından, duman karasında beyaz bir iz bırakarak ağır ağır süzülüyor. Biri ağız mızıkası çalmaya başlıyor, biri tempo tutarak şarkı söylüyor: "Benim güzel üniformam, korkma, senden ayrılmam." Brunet içinde sonsuz bir keder hissediyor, ayaklarının altında kayıp giden yola bakıyor, yola kendini koyvermek için delice bir arzu duyuyor birden. Vagon en önde, bütün tren şarkı söylüyor şimdi. Savaş öncesinin mutlu günlerindeki gibi. Brunet, "Yolun sonunda bir şey bekliyor bizi," diye düşünüyor. Tipo rahat, mutlu, derin derin içini çekiyor yanında, "Tanrım!" diye mırıldanıyor. "Tanrım!" Brunet'ye muzip gözlerle bakıyor: "Sen Almanya'ya gideceğimize inanmıştın, değil mi?" diyor. Brunet rahatsız oluyor, Tipo'nun üzerindeki etkisinin azaldığını hissediyor, ama yanıt vermiyor. Tipo dünyayla barışık şu an zaten, gülümsüyor, acele ekliyor: "Herkes aldandı," diyor, "herkes. Ben de senin gibi aldanmıştım." Brunet susuyor, Tipo ıslık çalıyor, bir an sonra, "Kendim gitmeden önce ona bir haber yollayacağım," diyor. "Kime?" "Benimkine," diyor Tipo. "Yoksa birden görürse beni, heyecandan bayılır." "Bir sevgilin var ha?" diyor Brunet. "Senin yaşında mı o da?" "Evet," diyor Tipo. "Bu savaş hikâyesi çıkmasaydı çoktan evlenmiş olacaktık." "Kaç yaşında?" diye soruyor Brunet. "On sekiz," diyor Tipo. "Partide mi tanıştın?" "Y-yok," diyor Tipo. "Bir toplantıda." "Seninle aynı fikirde mi o da?" "Ne bakımdan?" "Her bakımdan." "Ben," diyor Tipo, "çok da iyi bilmiyorum ne düşündüğünü: Önemli şeyler düşündüğünü sanmam zaten, daha çocuk o. Ama çok dürüst, çalışkan... güzel hem de." Bir an susuyor, düş görüyor, sonra kendi kendine konuşur gibi, "Belki de bu yüzden oldu," diyor. "İçim sıkılıyordu yanıdayken. Senin bir kadının var mı Brunet?" "Hiç zamanım olmadı," diyor Brunet. "Eee, ne yapıyorsun peki?" Brunet gülümsüyor: "Öyle, gelip geçerken..." diyor. "Ben öyle yaşayamam işte," diyor Tipo. "Bir odan, içinde yalnız senin olan bir kadının olsa daha iyi değil mi, ha?" "Öyle bir kadın bulamam nasılsa," diyor Brunet. "Bulursun," diyor Tipo, "tabii bulursun." Utançla gülüyor, af diler gibi, "Benim çok şeye ihtiyacım yok," diyor, "onun da öyle. İki koltuk, bir yatak, işte o kadar." Boşluğa gülümsüyor: "Şu savaş çıkmasaydı, mutlu olacaktık," diyor. Brunet sinirleniyor birden, Tipo'ya sevmeyen gözlerle bakıyor; güçsüzlüğün bütün duygularını daha da

kuvvetle aksettirdiği yüzünde ağgözlü bir mutluluk özlemi okuyor. Yumuşak bir sesle, “Bu savaş boşuna açılmadı,” diyor. “Baskı rejimlerinde mutlu olmalarına olanak yok insanların. Biliyorsun.” “Oh!” diyor Tipo. “Ben bir küçük, gizli köşe bulurdum kendime...” Brunet sesini yükseltiyor birden, kuru bir gülüşle, “Neden komünistsin öyleyse?” diyor. “Komünistler küçük, gizli köşelere saklanmak için komünist olmazlar.” “Ötekiler için,” diyor Tipo. “Mahallemde o kadar korkunç bir yoksulluk vardı ki, bunun değişmesini istedim.” “Parti’ye girince insan,” diyor Brunet, “Parti’nin her şeyden önce geleceğini bilmesi gerekir. Sen de verdiğin kararın sonuçlarına katlanmayı göze almış olmalıydın.” Tipo heyecanla, “Göze aldım tabii,” diyor, “senin söylediklerine hiçbir zaman itiraz ettim mi? Ne dedinse yapmadım mı? Ama benim başım belaya girince Parti sırtımı sıvazlamaya gelmiyor yanıma. İnsanın öyle anları oluyor ki...” Brunet’ye bakıyor ve susuyor birden. Brunet susuyor: “Aldanmış olduğumu sandığı için böyle konuşuyor şimdi,” diye düşünüyor. “Karşılarında asla zayıflamamak gerek.” Hava gitgide ısınıyor, ter gömleğinin sırtına yapıştırıyor Brunet’nin, güneş gözlerinin içine giriyor: Bütün bu çoluk çocuğun neden Komünist Partisi’ne girdiklerini bilmek gerek, böyle cömert duygularla girmişlerse yalnızca, bir an geliyor her şey değişiyor işte gözlerinde. Ya sen, ya sen niçin girdin Parti’ye? Oh! Aradan o kadar uzun zaman geçti ki. Ne önemi var şimdi bunun. Komünist olduğum için komünistim şimdi ben. O kadar! Sağ elini kurtarıyor, alnından kaşlarına süzülen teri siliyor, saate bakıyor. Dört buçuk. Bütün bu dolambaçlı yollarla gideceğimiz yere varmamıza çok var daha. Almanlar gece vagonların kapılarını kilitleyecekler, bir yan yolda uyuyacağız herhalde. Esniyor, Schneider’e bakıyor: “Konuşmuyorsun?” diyor ona. “Ne söyleyeyim?” diyor Schneider. Brunet esniyor, hızla kayan yola bakıyor, rayların arasında sapsarı, ölü bir yüz alayla gülüyor, “Ha ha ha!” Başı düşüyor, sıçrayarak uyanıyor, gözleri ateş gibi yanıyor, canını yakıyor gözleri, güneşten kurtulmak için geri çekiyor kendini, biri, “İdam hükmü!” diyor başı düşüyor, tekrar uyanıyor, elini ıslanmış çenesine götürüyor: Ağzım açık uyuklamışım, diye düşünüyor, nefret eder böyle uyumaktan. “Şunu döker misin?” Bir teneke kutu uzatıyor biri, teneke sıcak, Brunet: “Ne bu?” diyor. “Ha! Dur bir dakika.” Kutuyu dışarı tutuyor, boşaltıyor, sarı su yağmur gibi savruluyor yola. “Hadi. Çabuk ver.” Arkasına dönmeden uzatıyor, elinden alıyorlar tenekeyi, yeniden uyumak istiyor, biri omzuna vuruyor gene; tenekeyi alıyor, döküyor. “Bana ver!” diyor Tipo.

Brunet tenekeyi uzatıyor, Tipo zorla ayağa kalkıyor. Brunet ıslanan parmak uçlarını ceketine siliyor; sonra bir el başının üstünden uzanıyor, tenekeyi deviriyor havada, sarı su rüzgârla savruluyor, damlacıklar vagona doğru geri geliyor. Tipo parmaklarını silerek yerine oturuyor. Brunet başını Tipo'nun omzuna bırakıyor, ağız mızıkasının müziğini duyuyor, çiçeklerle dolu bir güzel bahçe görüyor. Sarsıntıyla, korkuyla uyanıyor. "Ne var?" diye bağıyor. Tren göz alabildiğine uzanan bir çayırın ortasında durmuş. "Ne var?" diyor gene. "Bir şey yok," diyor Moûlu. "Uyu uyu! Pagny-sur-Meuse'e geldik." Brunet başını tekrar Tipo'nun omzuna dayıyor, her şey sakın, insanlar sevinçlerine alışmışlar artık, bazıları iskambil oynuyor, bazıları şarkı söylüyor, birkaçı sessiz, büyülenmişçesine sessiz, kıpırtısız, oturmuş, gözleri sonunda yüreklerinin derinliğinden çekip almaya cesaret edebildikleri bin bir anıyla dalgın, kendi kendilerine, kendi hikâyelerini anlatıyorlar sanki: Kimse trenin durmasıyla ilgilenmiyor. Brunet derin derin uyuyor, düşünde, iskelet kadar zayıf, çıplak, korkunç kadınlarla erkeklerin bir ateşin çevresinde oturdukları, çıplak, korkunç bir yer görüyor. Uyandığı zaman ufukta güneş çok alçakta, gök eflatun, çayırda iki inek dolaşüyor, tren hâlâ duruyor. Alman askerleri tren yolunun kenarında çiçek topluyorlar. Bir Alman, şişman ufak, kırmızı yanaklı bir asker, beyaz dişlerini göstererek gülüyor. Tutsaklara doğru geliyor. Moûlu, André, Martial bakıyorlar, gülüyorlar Alman'a. Bir an, Alman'la Fransızlar birbirlerine bakıyorlar, gülümsüyorlar, sonra birden Moûlu, "Bitte schön, cigarettten bitte schön," diye sesleniyor Alman'a. Alman tereddüt ediyor, arkasına bakıyor, arkadaşları sırtları dönük, çiçek topluyorlar, Alman çabucak elini cebine atıyor, bir paket sigara çıkarıyor, vagona doğru fırlatıyor. Brunet arkasında bir gürültü duyuyor, sonra sigara içmeyen Ramelle başını uzatıyor, gülüyor: "Danke schön!" diye bağıyor. Alman, "Sus!" diye işaret ediyor ona. Moûlu Schneider'e, "Nereye gittiğimizi biliyor mu, sorsana şuna," diyor. Schneider askerle Almanca konuşuyor, asker gülümseyerek yanıt veriyor; ötekiler çiçek toplamaktan usanmışlar artık, sol ellerinde çiçek demetleriyle yaklaşıyorlar, bir çavuşla iki er; mutlu yüzlerle konuşmaya katılıyorlar. Moûlu de gülümseyerek soruyor: "Ne diyorlar?" Schneider sabırsız: "Dur biraz," diyor, "anlayalım." Askerler biraz daha konuşuyorlar, bütün dişlerini gösterek gülüyorlar, sonra dönüp gidiyorlar furgona doğru. Çavuş bir ara, vagonun tekerleklerine doğru çış etmek ister gibi duruyor, pantolonunun düğmelerini çözüyor, bacakları iki yana açık, çabu-

cak dönüp arkasına bakıyor, üç asker arkaları dönük, ağır ağır adımlarla yürüyor, çavuş cebinden bir paket sigara çıkarıyor, askerler görmeden tutsakların vagonuna fırlatıyor, “Haha!” diyor Martial, sesi çocukça bir sevinçle mutlu, “herifler sandığımız kadar hayvan değiller vallaha.” “Artık gideceğiz de ondan,” diyor Jüralı, “ülkemize dönerken onlardan iyi anılarla ayrılalım istiyorlar.” Martial, hülyalı bir sesle, “Olabilir,” diyor, “yaptıkları her şeyi propaganda olsun diye yapıyorlar belki.” Moûlu, “Ne konuştun heriflerle?” diye soruyor Schneider’e. Schneider yanıt vermiyor, bir tuhaf hal var Schneider’de. “Sahi,” diyor André, “ne dediler?” Schneider yutkunuyor, kendini zorlayarak konuştuğu besbelli: “Hanovre’luymuşlar,” diyor, “Belçika’da savaşmışlar.” “Nereye gittiğimizi söylemediler mi?” Schneider bacaklarını iki yana açarak kollarını göğsünde kavuşturuyor, af dileyen bir çocuk gibi gülümsüyor: “Trèves’e gidiyormuşuz,” diyor. “Trèves mi?” diyor Moûlu. “Neresiymiş orası?” “Palatinat’da,” diyor Schneider. Elle tutulacak kadar koyu, ağır bir sessizlik oluyor birden, sonra Moûlu: “Trèves, Almanya mı yani?” diyor. “Dalga geçmişler seninle.” Schneider yanıt vermiyor. Moûlu tereddütsüz bir rahatlıkla, “Bar-le-Duc’den geçerek Almanya’ya gidilmez,” diyor. Schneider hâlâ yanıt vermiyor, André ilgisiz bir sesle, “Alay mı ediyorlar bizimle?” diyor. “Alay ediyorlar tabii,” diyor Lucien. “Nasıl sırtıyorlardı, görmedin mi?” Schneider, isteksiz, “Benimle konuştukları zaman alay etmiyorlardı,” diyor. Martial öfkeyle, “Moûlu’nun dediğini duymadın mı?” diyor, “Almanya’ya gitmek için Bar-le-Duc’den geçilmez. Çocuk bile bilir bunu.” “Bar-le-Duc’den geçmeyeceğiz,” diyor Schneider, “sağa sapacağız.” Moûlu gülmeye başlıyor: “Ha! Bak olmadı işte! Sana bu yolları ezbere bilirim dedim, bilirim: Sağa gidersen Verdun’le Sedan’a gidersin, Almanya’ya değil. Daha devam edersen, olsa olsa Belçika’ya çıkarsın, ama gene Almanya’ya değil.” Tartışılmaz bir gerçek söylemişlerin rahatlığıyla ötekilere dönüyor: “Bu yollardan haftada iki kez, bazen üç, hatta dört kez geçerdim ben. Karış karış bilirim buraları.” Ötekiler, “Tabii ya,” diyorlar, “iyi biliyor buraları. İyi biliyor.” “Luxembourg’dan geçecekmişiz,” diyor Schneider. Konuşmaya zorluyor kendini, bir kez konuştuktan sonra artık, Brunet onun gerçeği ötekilerin kafasına hiçbir umut kalmamacasına sokmak istediğini hissediyor, yüzü bembeyaz, kimseye bakmadan, acele acele konuşuyor: “Luxembourg’dan geçerek gidecekmişiz.” André Schneider’in ta yanına kadar sokuluyor, müthiş bir öfkeyle bağırıyor: “Ne diye dolaştırdılar bizi öyleyse? Ha? Neden dolaştır-

dılar bunca yolu?" "Neden? Neden? Enayice bir şey bu. Luneville'den gidiverirdik öyle olsaydı." Schneider kıpkırmızı oluyor birden, hırsıyla vagona doğru dönüyor, gözlerini yaşartan bir öfkeyle kendisine bağırarlara bağırıyor: "Bilmiyorum, hiçbir şey bilmiyorum ben, hiçbir şey bilmiyorum. Belki yollar bozuk, belki başka tutsaklar var öbür yollarda. Bilmiyorum, ne dedilerse onu söylüyorum size, ister inanın, ister inanmayın." Keskin bir ses, bütün öbür seslerin üstünde bağırıyor: "Bırakın tartışmayı, az sonra anlayacağız nasılsa." Adamlar tekrarlıyorlar: "Gerçekten biraz sonra anlayacağız. Şimdiden sinir bozmaya gerek yok." Schneider yanıt vermeden oturuyor, bir ilerideki vagonun kapısında sarı, kıvrır kıvrır bir çocuk başı görünüyor, bağırıyor: "Hey çocuklar! Nereye gidiyormuşuz?" "Ne diyor bu?" "Nereye gittiğimizi soruyor." Vagondakiler katılıyorlar gülmekten: "Hah! Tam sırası şimdi bunu sormanın. Tam sırası!" Moûlu eğiliyor, ellerini ağzının iki yanına dayıyor arka vagona bağırıyor: "Ananın örekesine!" Sarı, kıvrır kıvrır baş yok oluyor kapıda. Herkes gülüyor, sonra gülmez oluyorlar, Jüralı, "Bir el iskambil çevirelim çocuklar," diyor. "Oturup kara kara düşünmekten iyidir." "Hadi," diyor ötekiler. Dörde katladıkları bir çadır bezinin çevresinde bağdaş kurup oturuyorlar, Jüralı iskambilleri alıyor, karıştırıyor, dağıtıyor. Ramelle kımıldamadan oturuyor, tırnaklarını kemiriyor durmadan; ağız mızıkası bir vals çalıyor şimdi; biri ayakta, vagonun tahtalarına yaslanmış, bir Alman sigarası içiyor, gözleri yerde, düşünüyor. Kendi kendine konuşur gibi, "Sigara iyi geliyor insana," diyor. Schneider, Brunet'ye dönüyor, özür diler gibi gülümsüyor, "Yalan söyleyemezdim," diyor. Brunet yanıt vermeden omuz silkiyor, Schneider: "Yalan söyleyemezdim," diyor tekrar. "Yalan söylemek neye yarar?" diyor Brunet. "Nasılsa anlayacaklar biraz sonra." Çok yumuşak konuştuğunu fark ediyor birden, Schneider'e karşı nedensiz bir öfke var içinde, nedensiz değil, hayır ötekiler yüzünden, Schneider ona tuhaf gözlerle bakıyor, sonra, "Yazık, Almanca bilmiyorsun," diyor. Brunet hayretle: "Neden?" diyor. "Çünkü sen, onlara gerçeği söylemeyi isterdin." Brunet yorgun bir sesle, "Yanılıyorsun," diyor. "Almanya'ya gitmeyi istedin sen." "Evet," diyor Brunet, "istedim. İstemiştim." Tipo titremeye başlıyor yeniden, Brunet koluyla ona sarılıyor, beceriksiz bir şefkatle göğsüne bastırıyor onu. Sonra başıyla Schneider'e Tipo'yu işaret ediyor: "Sus şimdi," diyor. Schneider şaşkın bir gülümsemeyle Brunet'ye bakıyor, gözleriyle, "Ne zamandan beri insanları avutmak ister oldun sen?" diyor sanki. Brunet başını çeviriyor,

ama bu kez gözlerinin ta önünde Tipo'nun sapsarı, çocuk yüzünü buluyor birden. Tipo ona bakıyor, dudakları titriyor, korkunç bir kederin gerdiği yüzünde iri gözleri umutsuzca Brunet'ye bakıyor. Brunet ona, "Yanılmış mıyım?" demek istiyor, ama hiçbir şey söylemiyor, rayların üstünde boşlukta sallanan ayaklarına bakıyor, usul usul ıslık çalıyor, güneş kaybolmak üzere, hava daha az sıcak; bir çocuk inekleri sopasıyla iteleyerek götürüyor, ürküyorlar önce, hantal bedenleriyle sağa sola koşuyorlar, sonra sakinleşiyor, köye giden yolda, azametli bir salınışla yürüyüp gidiyorlar; evine dönen çocuk, akşam, ahıra dönen inekler: Kahredici bir hüznün bu. Çok uzakta, tarlaların üstünde gökte siyah kuşlar dolaşiyor: Ölülerin hepsi gömülü değil. Brunet gözlerini kaldırıyor, göğe bakıyor, ruhunu kemiren bu kahredici hüznün kendi hüznü mü, ardındakilerin mi, bilemiyor. Dönüp bakıyor: Kül rengi, gergin, hemen hemen sakin yüzler. Çaresiz bir öfkeyle isyan edecek kalabalıkların o uzak, dalgın durgunluğunu tanıyor bu yüzlerde. İyi, diye düşünüyor, iyi. Ama sevinemiyor. Tren sarsılıyor, hızlanmadan, birkaç metre gidiyor, duruyor gene. Moûlu dışarı sarkıyor, ufka bakıyor: "Makas birkaç yüz metre ileride," diyor. "Bu gece bizi burada bırakacaklar anlaşılan," diyor Gassou. "Oh oh!" diyor André. "Sabaha kadar aklımızı oynatmazsak iyi." Brunet vagonun hareketsizliğini, olanca ağırlığıyla, kemiklerine varıncaya dek kendi bedeninde hissediyor. "Sinir harbi başlıyor," diyor biri. Kuru, keskin bir gürültü dolaşiyor vagonu: Bir gülme bu. Gülme sönüyor, kesiliyor. Brunet, Jüralı'nın renksiz sesini duyuyor: "Koz diye buna derler işte!" Bir sarsıntı oluyor, dönüyor Brunet, Jüralı'nın bir kupa asını zaferle sallayan eli havada asılı kalmış; bir sarsıntı daha, tren ağır ağır yürümeye başlıyor, Moûlu kapıda hâlâ, yola bakıyor. Birkaç saniye sonra tren yavaşlıyor yeniden, sonra tekerleklerin altından iki ray ayrılıyor, solda, tarlaların içinde kaybolup giden birbirine paralel iki parlak çizgi. "Allah kahretsin!" diyor Moûlu. "Allah kahretsin!" Kimse konuşmuyor, susuyorlar hepsi, anlıyorlar; Jüralı kupa asını çadır bezine atıyor, iskambilleri topluyor, tren düzgün aralıklı salıntılarla hızla gidiyor şimdi, batan gün Schneider'in yüzünü kızılaştırıyor, hava üşütecek kadar serinlemiş. Brunet Tipo'ya bakıyor, birden kolunu omzuna atıyor, kendine çekiyor onu: "Sakin bir delilik etme, küçüğüm," diyor, "sakın!" Zayıf, çocuksu omuzlar elinin altında kaskatı kesiliyor, daha sıkı sarılıyor Brunet, beden kendini koyveriyor. Brunet: Gece olana kadar böyle tutacağım onu, diye düşünüyor. Gece Almanlar kapıları kilitleyecekler, sabah da almış olur

çocuk. Tren eflatun göğün altında gidiyor, mutlak bir sessizliğin ortasında: Hepsi biliyorlar artık, bütün vagonlarda, hepsi biliyorlar. Tipo bir kadın gibi kendini Brunet'nin omzuna bırakmış. Brunet, "Atlamasına engel olmaya hakkım var mı?" diye düşünüyor. Ama hâlâ sımsıkı göğsünde tutuyor onu. Bir keskin gülüş ardında, bir ses, "Çocuk istiyordu bizim karı," diyor. "Çocuk diye deli oluyordu. Yazayım bari de komşudan peydahlasın artık." Gülüyorlar. Brunet, "Acıdan gülüyorlar," diye düşünüyor. Gülme vagonu dolduruyor, öfke kabarıyor ağır ağır: Bir ses, kahkahalar arasında, "Ne enayiymişiz!" diyor. "Ne enayiymişiz!" Bir patates tarlası, fabrika, madenler, kazma sallamak sabahtan akşama, kırbaç: Ne hakkım var? Ne hakkım var ona engel olmaya? "Ne enayiymişiz," diye tekrarlıyor ses. Öfke bir uçtan bir uca büyüyor, büyüyor. Brunet parmaklarının ucunda zayıf omzun sarsıldığını, yumuşak, çocuksu kasların titrediğini duyuyor: "Dayanamayacak. Dayanamayacak sonuna kadar," diye düşünüyor. Sarılıyor, sımsıkı tutuyor: Hangi hakla? Daha sıkı sarılıyor, göğsüne bastırıyor, Tipo, "Canımı acıtıyorsun," diyor. Brunet sımsıkı tutuyor: Bir komünistin hayatı bu, sona erene kadar bizimdir. Dudakları titreyen küçük sincap ağzına bakıyor, sona erene kadar; evet, sona eremedi mi aslında? Bitti, bütün gücünü, bütün değerlerini yitirdi artık, alışamayacak bundan böyle. "Bırak beni," diye bağıyor Tipo, "bırak beni, bırak!" Brunet kendini bir tuhaf hissediyor, kollarında bir yığın tutuyor şimdi, işe yaramaz bir yığın; artık hiçbir işe yaramayacak bir komünist. Partinin, işe yaramayacak bir parçası. Onunla konuşmak, ona yardım etmek istiyor, yapamıyor: Söyleyeceği sözler Parti'nin hep, o sözlere anlamlarını veren Parti, Parti'nin içinde Brunet sevebilir, hoş görebilir, avutabilir. Tipo bu dev aydınlığın, bu mucizeli aydınlığın dışına yuvarlandı artık, Brunet'nin ona söyleyebileceği hiçbir şey kalmadı. Ama buna karşın çocuk acı çekiyor. Ölmekse ölmek... Yok! Yeter! Karar versin artık! Kaçabilirse, iyi; kaçamazsa, ölümü insanlığa hizmet eder. Vagon gitgide daha yükselen kahkahalarla gülüyor, tren ağır ağır gidiyor, duracak sanki; Tipo sinsi bir sesle, "Tenekeyi ver," diyor, "çiş edeceğim." Brunet bir şey demiyor, Tipo'ya bakıyor, ölümü görüyor onda. Ölümü, bu büyük, bu sonsuz özgürlüğü. "Versene be tenekeyi," diyor Tipo. "Donuma mı ettireceksin?" Brunet arkasına dönüyor, bağıyor: "Tenekeyi verin." Öfkeyle parlayan karanlıktan bir el çıkıyor, tenekeyi uzatıyor, tren daha da yavaşlıyor, Brunet tereddüt ediyor, parmaklarını Tipo'nun omzuna kenetliyor, sonra birden her şeyi bırakıyor, tenekeyi uzatıyor çocuğa, ne enayiymişiz, ger-

çekten, ne enayiymişiz! Adamlar gülmüyorlar artık. Brunet dirseğinde sert bir şeyin savrulduğunu duyuyor: Tipo kolunun altından atılıyor bir anda, Brunet fırlıyor, eli boşluğu avuçluyor: Kül rengi yığın, iki büküm yuvarlanıyor, sıçırıyor, korkunç, ağır bir uçuşla sıçırıyor tekrar, Moûlu haykırıyor, bir karanlık yığın hendeğe doğru savruluyor, bacakları iki yana açık, kolları başından yukarı fırlamış, Brunet silah seslerini bekliyor, sesler şimdiden kulaklarında, Tipo sıçırıyor tekrar, bir daha sıçırıyor, ayakta şimdi, simsiyah, özgür. Brunet silah seslerini *görüyor*; beş korkunç, beş iğrenç aydınlık. Tipo tren boyunca koşuyor, müthiş bir korkuyla koşuyor, vagona geri atlamak istiyor, Brunet, “Hendeğe atla, hendeğe!” diye haykırıyor. Bütün vagon, “Atla! Atla!” diye haykırıyor. Tipo işitmiyor, düşüyor, kalkıyor, koşuyor, vagonun hizasına geliyor, kollarını uzatıyor: “Brunet! Brunet!” diye feryat ediyor. Brunet onun korkudan çıldırmış gözlerini *görüyor*: “Hendeğe! Hendeğe!” diye bağırıyor. Tipo duymuyor, anlamıyor, sonuna kadar açılmış, çılgın gözlerinden başka bir şey değil artık Tipo. Brunet: Çabuk atlayabilirse kurtulur, diye düşünüyor, eğiliyor: *Schneider ne yapacağını* anlıyor onun, kollarıyla beline sarılıyor, düşmesine engel olmak için sımsıkı tutuyor onu. Brunet kollarını uzatıyor. Tipo’nun elleri ellerine *değiyor*. Almanlar peş peşe ateş ediyorlar, Tipo yumuşak bir yığılışla kendini koyveriyor, düşüyor, tren uzaklaşıyor, Tipo’nun bacakları havaya sıçırıyor, tekrar yuvarlanıyor, başının altında çakıllar, traversler kanla simsiyah. Tren birden duruyor, Brunet Schneider’in üzerine yuvarlanıyor, kenetlenmiş dişlerinin arasından, “Trene atlamak istediğini gördüler,” diyor, “zevk için öldürdüler onu, zevk için öldürdüler onu.” Ceset orada, yirmi metre ötede, şimdiden maddeleşmiş, şimdiden özgür. *Bir küçük, gizli köşe bulurdum kendime...* Brunet tenekeyi hâlâ elinde sımsıkı tuttuğunu fark ediyor, tenekeyi elinden bırakmadan uzatmış kollarını Tipo’ya. Teneke ılık. Çakıllara doğru fırlatıyor tenekeyi. Dört Alman furgondan çıkıyorlar, cesede doğru koşuyorlar; Brunet’nin ardında tutsaklar horluyorlar, oldu işte, öfke patladı artık. Baştaki furgondan bir düzine Alman çıkıyor şimdi. Hendeği tırmanıyorlar, ellerindeki makineleri trene çeviriyorlar. Adamlar korkmuyor, biri, Brunet’nin ardında biri, “Alçaklar! Alçaklar!” diye haykırıyor. Şişman çavuş korkunç bir öfkeyle geliyor, eğiliyor, cesedi yakalıyor, kaldırıyor, bırakıyor, ceset düşüyor tekrar, çavuş cesede doğru bir tekme savuruyor. Brunet birden arkasına dönüyor: “Hey! Durun! Yuvarlanacağım, itmeyin,” diyor. Yirmi adam eğilmiş üzerinden. Brunet

çılgın bir öldürme arzusuyla hayvanlaşmış yirmi çift göz görüyor başının üstünde: Sonu geldi artık bu işin. “İnmeyin, inmeyin, gebertecekler hepinizi!” diye haykırıyor. Zorlukla, debelenerek kalkıyor, itmeye, ayakta durmaya çaballıyor: “Schneider!” Schneider fırlıyor kalkıyor, birbirlerinin bellerine sarılıyorlar, serbest elleriyle kapının iki kenarını yakalıyorlar sımsıkı: “Geçemezsiniz! Çekilin!” Adamlar itiyorlar: Brunet o öldüresiye nefreti görüyor, *kendi nefretini, kendi silahını* görüyor ve korkuyor birden. Üç Alman vagona doğru geliyorlar, namlularını kaldırıyorlar, nişan alıyorlar. Tutsaklar homurdanıyorlar kımıldamadan, Almanlar onlara bakıyor: Brunet onlara sigara paketini fırlatan ufak, şişman askeri tanıyor aralarında: Bir katilin gözleriyle bakıyor şimdi. Fransızlarla Almanlar birbirlerine bakıyorlar, savaş bu: 1939 Eylülü’nden beri ilk kez savaş bu. Basınç ağır ağır hafifliyor, tutsaklar geriliyor, Brunet nefes alıyor. Çavuş yaklaşıyor: “Hinein! Hinein!” diye haykırıyor. Brunet’yle Schneider göğüslere doğru itiliyorlar, arkalarında bir Alman sürgülü kapıyı itiyor, vagon kapkara bir karanlığa gömülüyor, karanlık ter, kömür ve toz kokuyor, öfke kaynıyor hâlâ, ayaklar tahtaları parçalayacakmış gibi hırsıyla yeri dövüyor, bir yoldan büyük bir kalabalık geçiyor sanki. Brunet: Bunu asla unutmayacaklar! diye düşünüyor. Bir tuhaf ıstırapı var, bir yerleri acıyor sanki, nefes alamıyor, karanlığa kocaman açılmış gözleriyle bakıyor: Bazı gözlerini şiş hissediyor, patlamak üzere olan iki kocaman portakal gibi gözleri. Alçak sesle, “Schneider! Schneider!” diye çağırıyor. “Buradayım,” diyor Schneider. Brunet karanlıkta elini uzatıyor, arıyor, Schneider’e dokunmak ihtiyacı karşı konulmaz bir arzu şimdi. Bir el elini yakalıyor, sıkıyor: “Sen misin?” “Benim,” diyor Schneider. Susuyorlar, yan yana, el ele, karanlıkta, kıpırdamadan duruyorlar. Bir sarsıntı oluyor, tren, gıcırdayarak yola koyuluyor yeniden. Cesedi ne yaptılar? Kulağının dibinde Schneider’in sıcak nefesini duyuyor. Birden Schneider elini Brunet’nin elinden kurtarıyor, Brunet yakalamak istiyor, ama Schneider karanlıkta eriyip kayboluyor. Brunet karanlıkta, rahatsız, dimdik, yapayalnız kalıyor. Bir ayağına yaslanarak duruyor öbür ayağı yerde, bacaklar ve ayakkabılar arasına sıkışmış. Ayağını kurtarmıyor: Bu ölümlü, bu gelip geçici varlıklar arasında olmaya, kendini onlardan biri hissetmeye ihtiyacı var: Gelip geçici o da, düşünceleri gelip geçici, tren Fransa’da gelip geçici, düşünceler, fikirler kayıp gidiyor, belirsiz, anlaşılmaz, kayıyor, gidiyor ve ardında yola yuvarlanıyor, Brunet onları tanıyamadan yuvarlanıp yok oluyor, uzaklaşıyor, uzaklaşıyor,

uzaklaşıyor; ancak bu alıp götür ren hızla yaşamaya katlanabilir insan. Birden her şey, her şey duruyor çevresinde: Hız ölüyor, ayaklarının dibine düşüyor; trenin hâlâ aynı hızla gittiğini biliyor o, gıcır ıyor tren, sallanıyor, sarsılıyor; ama Brunet hareketi duymuyor artık. O dev bir   p kutusunun içinde şimdi, biri   p kutusuna t k m ler savuruyor. Ardında hendeğ n kenarında, paramparça bir beden var; Brunet her sallantıda ondan biraz daha uzaklaştığını biliyor, bu ger eğ  içinde duymak istiy r, hiçbir şey duymuyor, her şey k p rtıs z, donmuş gibi k p rtıs z her şey. Ölünün ve k p rtıs z vagonun üstünde, gece gelip geçiyor, tek canlı o gece. Yarın şafak onları aynı  iyle nemlendirecek,  l  beden ve paslı  elik aynı terle p r ldayacak p r l p r l. Yarın siyah kuşlar gelecek.

JEAN-PAUL SARTRE

ÖZGÜRLÜK YOLLARI 3 YIKILIŞ

ROMAN

Yıkılış, 20. yüzyılın en etkili düşünürlerinden, Fransız filozof ve edebiyatçı **Jean-Paul Sartre**'ın II. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında yayınlanan *Özgürlük Yolları* üçlemesinin üçüncü romanı. Dünya Savaşı'nda yaşananlarla bir tür bireysel hesaplaşma olarak nitelenebilecek *Özgürlük Yolları*, birçoklarınınca yarı-otobiyografik olarak tanımlanmış, üçlemenin başkışisi Mathieu ise Sartre'ın kendisiyle özdeşleştirilmiştir.

Yıkılış'ta, Paris'in 1940 Haziranında Almanların eline geçişi anlatılır. Sartre'ın tüm yaşamı boyunca izini sürdüğü "özgürlük" kavramının aldığı büyük bir yaradır bu. Sosyalist felsefe öğretmeni Mathieu ve arkadaşlarının çevresinde geçen roman, savaş, işgal ve direnişin olağandışı koşullarında, bağlanma, sorumluluk, ahlak gibi temel sorunları derinliğine irdeler.

Özgürlük Yolları hem bir bütün oluşturan, hem de her biri bağımsız okunabilecek üç romandan oluşan bir başyapıt.

KAPAK RESMİ: PABLO PICASSO.
Guernica'dan detay

ISBN 978-975-510-727-1

9 789755 110727
<http://www.canyayinlari.com>

KDV İÇİNDEDİR
22,00 YTL